

SÁROS VÁRMEGYE

MONOGRAFIÁJA

IRTA

TÓTH SÁNDOR

II. KÖTET

A VÁRMEGYE TÉRKÉPÉVEL

A VÁRMEGYE KÖLTSÉGÉN

★

BUDAPEST, 1910

TARTALOM.

	Lap
IX. szakasz. A vármegye közszereplése és a szabadságharczok	5
X. szakasz. Hadügy	91
XI. szakasz. A vármegyei szervezet	116
XII. szakasz. Adóügy	182
XIII. szakasz. A nemes otthon és a közügyekben	238
Tizenkilencedik fejezet. Várak, kastélyok	238
Huszadik fejezet. A nemesség otthona	278
Huszonegyedik fejezet. A nemes a közügyekben	319
XIV. szakasz. Községi élet	344
Huszonkettedik fejezet. Járások	347
Huszonharmadik fejezet. A vármegye községei	361
Huszonnegyedik fejezet. A városok szervezkedése. Czimereik	501

IX. SZAKASZ.

A VÁRMEGYE HAJDANI KÖZSZEREPLÉSE ÉS A SZABADSÁGHARCZOK.

I.

Az első történeli nyomok. Lengyel érintkezés.

Mikorra a honszerző magyarság a Kárpátok vidékén tért foglal, az egykor hatalmas kelta faj a IX. század elejére már kipusztul onnan. Az É-i Kárpátok vonalát rengeteg erdőségek borítják; a Tisza felső vidéke is ismeretlen föld akkoriban. Szanaszét túlnyomóan ural-altáji fajok és szlávok élnek itt, különösen a Vág, Garam és Nyitra völgyében. Amazok: avar maradék, bolgárok, kazárok, a kik csak népszövetségeket tudnak alkotni, de a magyarok jöttére hamarosan feloszlanak; emezek elmagyarosodnak annyira, hogy Szvatopluk birodalmának nyoma sem igen marad. A XV. században cseh és morva ivadékok telepszének le azokon a részeken.

Szerteszét néptelenek a helyek, a melyeket a honfoglalók megszállanak. Sáros vármegyében is.

A kereszténységnek csak gyér nyomait találják itt. Szláv elég számos él ugyan a Kárpátok alján, de annak a kereszténysége fiatal és tökéletlen. É és K inkább a pogánysághoz szít. A felvidéki keresztény tót pl. gyönyörködik a magyar-nak pogány vallásában. Kivüle van még szláv, a ki pogány, meg a ki félig érti a keresztény vallást; van továbbá számánhitű, bolgár és avar, mohamedán, kazár, zsidóskodó kabar. Köztük a bizancziumi meg németországi papok térítő munkája

nehezen halad. Még Géza király is azt mondja magáról, hogy elég gazdag arra, hogy kétféle Istennek áldozzék.

Allameszme sem igen alakult ki az ős hazában. Nemi központosító törekvések mutatkoznak utóbb mégis kazar példára. Így az új magyar állam eleinte csak mozgó monarchia, melynek állandóbb jelleget a keresztény vallás megszilárdulása ad.

Ezek a tényeken s némi mondai adatokon kívül Sáros vármegyében az első történeti nyomok a *lengyel fajokkal való* sűrű és tartós *érintkezésre* utalnak. Nesztor Kijew alatt, Anonymus Halicsban és Lodomérban jelzik a honfoglaló magyarok összeköttetését az É-i szlávokkal. Ezek pl. fényesen fogadják a magyarságot; Árpád orosz hercegleányt vesz feleségül. Sz. István hasonlóképp jó viszonyt tart Nagy Boleszlávval, a ki midőn 1018 után határigazítást végeztet kettejük országai között, kiderül, hogy Lengyelország ekkor «usque ad fluvium Soujou (Sajó) et usque ad Castrum Salis (Sóvár)» terjed. [Lengyel kútfők ugyan Sajó helyett Solova-t (Sós folyó) és «in flumine Salava metis ferreis»-t jeleznek.] Egyébiránt Boleszláv, mikor Béla herceget hazánkba visszakiséri, Sóvárra, országa határára megy vadászni. Fiát: Miczislavot Endre, Béla és Levente hercegeink védik meg Ottó trónkövetelő és a pomeránok ellen. Béla ekkép jut a király leányának kezéhez, valamint Endre a rokon kijewi herceg leányában találja meg hitvését. A két nemzet barátsága általok is erősödik, a mit a némethez hajló Péter királylyal szemben — jó szívvel lát a magyarság. Béla utóbb II. Boleszláv seregével érkezik I. Endre király ellen a Kárpátokon át a Tisza völgyébe. Ez a fejedelem is Sóvárra jön vadászni. Az ő halála után alakul ki a halicsi kérdés, a mennyiben II. Endre secundo-geniturát óhajt ott létesíteni, a mi ellen a halicsi hercegek orosz védelmet keresnek.

A ruthének t. i. Halicsban, Lodomérban — Mieszko fejedelem halála után — el akartak szakadni a lengyel főségtől. A magyar poli-

tika akkor, 1160 után, irányul határozottabban feléjük. De vannak előzmények is. Már Szt. László látja szükségét 1093-ban annak, hogy Russzia védelmét a kúnok ellen biztosítsa. Majd Álmos herceg keres III. Boleszlávnál támogatást Kálmán király ellen. Abaújvárt el is foglalja, de azután kibékül bátyjával. Később Borics keveri a bajt Lengyelország és a hazája közt, kinek II. Boleszláv át is engedi a fia, Kálmán részére a Szepességet (Halicsot?).

A magyar befolyás Halicsban csak 1187—89-ig tart: királyunk Endre herceget beiktatja ugyan az ország birtokába, de Kázmér lengyel király csakhamar ellenök izgatja a ruthén hercegeket, hogy üzzék ki a magyarságot. Nemsokára azonban barátságosabb indulatra tér, sőt kész támogatni is tervében a magyar királyt, a ki útja közben értesül, hogy nejét a lázongó főurak leszurták. Sietve tér vissza, rendbe hozza országát s újra a régi terve foglalkoztatja Halicsnak megszerzése iránt. Már-már oda juttatják az egyezkedései, hogy a fiának megszerzi Halicsot és Lodomériát, a mikor megint csak elesik a szándékától s végre is azzal kell beérnie, hogy a «Rex Ruthenorum» címet viselheti.

IV. Béla idejében Lengyelországban a Romanovczok, köztük Dániel kerekednek felül. A magyar politika azonban a krakói udvarral fűzi szorosabbra a baráti viszonyt s Dánielt elutasítja, a ki mikor hallja, hogy a tatárok beütöttek az országába, Batu figyelmét szépszerével elvonja Russziától s Magyarország ellen irányítja. Később azonban, 1251-ben, mikor a babenbergi örökség miatt gyult ki a vita, királyunk mégis segítségül hívja őt. Dániel, a ki közben okosabb belátásra jutott, meg is jelent Pozsonyban, hol barátságos szóval fogadták. «Megjöttél — mondta IV. Béla — őseid ruthén szokása szerint».

Az új frigy trónhoz segíti Dánielt, a ki megkoronázása után (1254.) a ruthén unió megvalósításán készséggel fáradozik mindaddig, míg azt nem látja, hogy az újra közelgő tatárság ellenében hasztalan várja a pápa támogatását. Ekkor daczosan átpártol a támadókhoz s velök együtt pusztítja Lithvániát.

Russzia vitéz népe ismét szerepet változtat V. István királyunk alatt. Vele küzd Rudolf érdekében Ottó ellen; de mikor a győztes gróf mégis feleségül adja a leányát ellenfeléhez, mindenestül ez utóbbihoz pártol át.

Az Árpádok utolsó érintkezése a lengyelséggel IV. Ulászló idejében történik. Boleszláv király Fekete Leskót jelöli ki utódjául, de a krakóvidékiek Konrádot hívják meg ellene. Amaz hozzánk menekül. Királyunk fogadja s vitéz embert: a Boksa-nemzetségbeli Simon fia György mestert¹ bocsátja rendelkezésére. Boguvice mellett győz a magyar sereg; majd utóbb, 1287-ben ugyanaz a vezér védi meg a lengyel királyt a tatárok ellen s királya rendeletére az ál Endréhez, valamint több ízben Lengyelország rendeihez megy követségbe.

Az *Anjouk korában* viszont Lengyelország segíti hazánkat keleteurópai nagyhatalmi állásához. Personalis-unió létesül a két állam közt R. Károlylyal, majd Erzsébet és Mária királynékkal. Ulászló lengyel király alatt azonban meglazul a viszony, sőt ellene, mint magyar trónkövetelő ellen, Albert özvegye, Erzsébet királyné Giskra hadát hozza be. Ez az ügy fegyverszünettel végződött, a mennyiben 1444 szeptember 30-án Kassán találkozott a lengyel és magyar urak bizottsága, kiket Giskra hozott össze abból a célból, hogy a négy évi harcz után két évre fegyverszünetet kössenek. Sáros vármegye is részt vett abban a tanácskozásban. A megegyezés pontjai kiemelték, hogy Giskra visszakapja a Szepességet, a kereskedők szabadon közlekedhetnek a két országban, a harminczadot eltörlik, a felmerült jogsérelmeket pedig vegyes bizottság fogja elintézni.

Giskra elhatalmasodása a lengyel érintkezésnek utolsóelőtti, bár igen fontos mozzanata. Mátyás király megtöri ugyan őt, de halála után II. Ulászló magyar király ügyében ismét fellép. Az utolsó, e korszakbeli lengyel barátság jele, hogy

¹ Soós-ös.

II. Lajos királyunkat Zsigmond lengyel király 3000 gyalogossal és 3000 lovassal segíti a török ellen. Azokból kevesen tértek vissza hazájukba.

Lengyel- és Magyarország fejlődésében sok a rokonvonás: így egyidejűleg erősödik meg bennök a keresztény államvallás, majd egyformán lanyhul el; a királyságuk is egyaránt nemzeti jellegű, melylyel szemben hatalmas oligarchiák támadnak, s rokon irányban fejlődnek az országos intézményeik, t. i. mindkét államban a hűbéri eszme szorítja le a jobbságyságot, de a magyar király mellett ott van az országgyűlés, mely gátolja és fékezi. A kereskedelem a Vegyesház alatt nagy arányú. Magyarjaink sűrűn telepsznek meg Krakóban, főleg a Szepességről és Bártfáról, mint iparosok és kereskedők. Kassa és Buda már Nagy Lajos alatt híres lerakodó helyek rézben, marhában és borban. A XV. század azonban Sandecz felé tereli a magyar kereskedelmet.

II.

Sáros-vár és a királyi ház.

Már a ruthén és a lengyel érintkezésnek útvonalába esik Sáros vármegye, különösen Sáros-vár. Királyaink családostul is gyakran megfordulnak benne. Kir. hercegeink közül nem egy viseli a «De Sáros» melléknevet; IV. Béla gyermekei ott időznek; maga a király a mohi csata után pihenőt tart benne s a városok megapadt magyar elemét, mielőtt a tenger mellékére huzódnék, főleg német telepésekkel (Theutonici nostri) onnan szaporíttatja. V. István királyunk is ott fejezte be 1269-ben azt a tárgyalást, mely a nápolyi uralkodó házat szorosabb frigybe vonta a magyarral. Fényes küldöttség kereste fel akkor a várban, élén az ősi montecasinói monostor apátjával, a ki urának, Anjou Károlynak, Szicília és Nápoly új hercegének terjesztette elő ajánlatait. Azok szövetség kötésére czéloztak a két állam közt Németország, illetőleg

Hohenstaufeni II. Frigyes német császár és fia ellen, kiknek kezéből Károly kiragadta a két herczegséget. Nemesak a herczegi trón megszilárdításáról volt szó az apát szavaiban, hanem magasabb érdekekről is. Így Magyarországnak Ny felől való biztosításáról. Az alkudozás, mivel hibás irányban indult meg, hosszasabban elhúzódott. A véd- és daczsövetség alapjául t. i. Károly feleségül kérette királyunk akkor egyetlen nagykorú leányát, Margitot, a ki azonban zárdaszűzi fogadalmához híven visszautasította. Új irányba kellett tehát terelni a tárgyalást, a minek eredményeül a két ház kettős frigykötése létesült: László magyar kir. herczeg Izabella nápolyi herczegleányt, Károly pedig Máriát, királyunk harmadik leányát jegyezte el. A siker valósággal elragadta az apátot, valamint a fény, melynek Sáros-várban hosszú időn át tanuja volt. Elragadtatással írta szerzetes társainak: «A mi királyunk dicsőségéről és hatalmáról nem kell szólanom: jól ismeritek azt. Hanem a magyar királyi háznak szintén hihetetlenül nagy a hatalma. El sem mondhatom, hogy mennyi a fegyveres népe. A diadalmas fejedelem bárhova indítja seregét, akár kelet, akár észak felé, senki sem mer mocczanni.»

Pár évtized múlva felső vidékünk mozgalmas idők tanuja lesz. Sárosból a *rozgonyi csatában* az Aba-nemzetbeli Sándornak (Keczer) döntő szerep jut: ő nyitja meg R. Károly számára Sáros-vár kapuit s ő bírja hódolásra a megyét. Ugyancsak a XIV. század kezdetén a megye urai, különösen N. Lajos bizalmasa: Rikolf c., a Tarczay-ös, a kivándorlást akadályozzák meg, majd meg a várrendszert fejlesztik, de közben a kereskedelmet és a művészeteket is támogatják. Az általános haladásnak különben hatalmas főispánok is a tényezői, mint Drugeth, Kont Miklós, a Zudarok, Bebekek és Soósok, a kik mindent elkövetnek, hogy a vármegyei terület épességét biztosítsák.

Albert király után azonban Mátyásig hanyatlásnak indulnak a megyei viszonyok: beáll a huszita kor.

III.

Giskra és a husziták.

Erzsébet özv. királyné 1440-ben hozza be pár ezer cseh zsoldosával *Giskra Jánost*. Sárosi főispánná nevezi ki. Küldetését Giskra hamar felfogja; mivel több felföldi, mint Berzeviczy János és a Rikolf-testvérek: László és János czimboráznak vele, könnyen terjeszkedik. Elfoglalja Eperjest és Bártfát. Majd pénzt veret V. László nevére s felségjogokat gyakorol. Várakat épít vagy erősít, fatemplomokat állít. S dúl és pusztít mindenfelé az ellenpárt birtokain. A paraszt — a magyarja — rémülve menekül előle a rengetegekbé.

Többen is útját akarják állani. Először Perényi János, a kit azonban Kassánál, majd Késmárknál legyőz; később Rozgonyi egri püspök, a ki azonban szerencsésebb: alvezérét, Talafúzt, mikor ép Odrováczczal lengyel önkéntesek látogatják meg, elfogja, zsoldosait pedig felkonczolja.¹ Másik csapást Komorovszky podolini és Czajka berzeviczei kapitányok készülnek intézni Giskra ellen, a mennyiben felperzselik Eperjest, bár a várat magát a cseh őrség megmenti. Ő azonban idején érkezik meg, rajta üt a két vezéren, szétveri seregöket, majd Berzevicze ellen fordul, mely mivel a vár egyik bástyáját a puskapor fölveti, kénytelen megadni magát. Akkor lép közbe a vitéz Rozgonyi s fegyverszünetre szorítja.

Erzsébet halála után a csehek kivonulnak a vármegyéből.

Giskra mindazáltal nem hagyta el V. László ügyét: Axamittal, Talafúzzal és Fridrik német királylyal meg a városokkal támogatja. 1445-ben Székesfejérvárt az országgyűlésen az oligarkák ellene vannak ugyan s a rablóvárak lerombolását rendelik el, de 1446-ban a rákosi országgyűlés elismeri az ifjú királyt, viszont eltörli az «országos kapitányságokat».

¹ L. Arany J. Az egri leány.

Giskra is kénytelen a sárosi főispánságra szorítkozni. 1447-ben, mialatt csendben meghuzódik, a vármegyében «bratri»-szövetkezetek alakulnak a taborita-hívek sorában. Ziska levélkezdései: «Bratri u pana Bohu» (Testvéreim az Urban) czéloznak vállalatuk közösségére. Giskra független tőlük, de 1448-ban maga is újra háborog annyira, hogy 1449-ben Hunyady Székely Tamást küldi a megfélemezésére. Giskra, mikor a magyar had Kassa körül tanyázik, felkeresi és Somosnál rajta üt s győzelem után Abaújban új várat épített. Hunyady végre is maga indul a rablóvárak ellen s elsőben a bányavárosokat üríti ki. 1450-ben kiegyezik a két fél azzal, hogy Giskra megtartja a bányavárosokat meg Eperjest és Bártfát, a többi birtokért pedig kárpótlást fizettet magának.

Az egyesség azonban még mindig nem nyugtatja meg. Újra főkapitányi szerepre tör. Útoljára, hogy Hunyady megszorítja, 1452-ben mégis békére hajlik. Annak feltételei ismét kedveznek neki; megtartja a kir. városokat, Zólyom, Szepes, Sáros és Torna vármegyéket s 20.000 arany forint kárpótlásban részesül.

Mikor Frigyes 1453-ban kiadja V. Lászlót, Giskra haza megy, de pár alvezére visszamarad a birtokán. Axamit Péter Lőcse mellett táborozik s a «Táborhegy»-et erősíti. Végre Hunyady László elfogja, azonban a király zsoldjába fogadja.

Fordulatot a csehek dolgában Czillej okoz, a ki Hunyady János ellen hívja meg Giskrát. Arra Axamit újra felkél s a társaival Palocsát, Tarkót, majd Berzeviczét szorongatja. Ellene a király rendelete Giskrát meneszti, a ki azonban lanyhán teljesíti a kötelességét, bár akkoriban a magyar hadnak fővezére. A csehek helyzete folyton erősödik: az egész felvidék lázas izgalomban él miattuk.

Mátyás király tehát kapóra lép a trónra. Első dolga irtóhadat küldeni a rablók ellen. Rozgonyi Komorovszkyt veri meg a Sajónál, a felvidék pedig 5000-nyi keresztes hadat állít ellenök. Majd jön Magyar Balázs is: az egyesült magyar sereg

elejti Axamitot; Talafúz alig bír tizennegyed magával menekülni. Rozgonyi erre Jászó ellen fordul, a honnan Uderszky cseh rabló Berzevicze várába szökik. Majd onnan is tova illan úgy, hogy a magyar vezér a csehektől 400 arany frton megveszi a várat s Berzeviczy Istvánt a birtokába visszahelyezi. 1459-ben Talafúz Bártfát nyugtalanítja, mialatt a város a többi társvárosokkal, Eperjest kivéve, az országos kapitányokat támogatja. Rozgonyi ezután a Sajó völgyét tisztítja meg, mire a vármegyék és főurak megmozdulnak. De a rablóhad ismét talpra áll, s bár 1460-ban leverik, az év végén Richnó- és Sáros-várak körül mutatkozik. Giskra ekkor már erős szövetségben áll a bratrikkal. Már-már úgy látszik, erőre kapnak a csehek, a mikor a két Szapolyay jön ellenök, a kik Sárosváron kezdik, ki akarják éheztetni, míg végre a vár s a szomszéd Ujvár behódolnak. Példájokat 1462-ben Richno és Szepes követik. Ennyi csapás megtöri Giskrát, a ki a királyhoz fordul békéért. Mátyás kiengesztelődik s feltételül kötve ki, hogy a csehekkel a török ellen induljon, 25,000 aranyforinttal s az aradvármegyei Lippával és Solymossal elégíti ki a háborgó embert. Alvezérei és katonái kir. zsoldon a fekete seregbe lépnek.

Talafúz azonban ismét betör, de Szapolyay ismét kiveri. Utána a morva testvérek: a zsebrákok támadnak az országra. Vezérok Zvela Kosztolány-várba huzódik. A kir. sereg ostrom alá veszi, mire a vezér elillan. Magyar Balázs utána nyomul, a rablók nagy részét felkonczolja, az elfogott 250 harczost pedig Zvelával, az apródjával és káplánjával a vár előtt felakasztatja.

A Giskra-mozgalomnak hadi jelentősége van, nemzetiségű befolyása — legalább a mi vármegyénkben — nincsen. A csehei vagy 10.000-en lehettek, de a felső vidékek elkeseredett tótjai is közéjük állottak. Állandóan igen kevés maradt itt közülük. Nagy azonban, mint huszita (taborita) felekezetnek, a vallási hatásuk. Isten harczosainak, a nagy Ziska utó-

dainak tartják magokat. A mint Giskra félre áll, a taborita felekezetiiség lesz a mozgalom középpontja. Így szerveződtek a bratrik. A «Tábor» szent hegye a testvérek közös helye; közös hordókba gyűjtik a pénzt. A kehelyhez, ősi szertartásaikhoz és Husz tanaihoz ragaszkodnak. Erősen térítenek is. Ide járul az, hogy akkoriban az ifjaink számosan járnak a prágai egyetemen, a kik magokba szívják az új vallási eszméket. Tudvalevő pedig, hogy a prágai négy pontban benne vannak a reformáció alapelvei. Hogy a taborita hit terjed a népünk körében, azt a kehelylyel díszített templombejáratok ma is bizonyítják. Így egyengetik Luther tanainak az útját. Sok evangélikus templomnak van akkoriból cseh bibliája, énekes könyve. A taboriták tényleg számos templomot állítanak, zárdákat alakítanak át vagy fabástyákkal erősített tábort ütnék egy-egy templomuk körül. A papjaik harcz közben velök járnak. Jellemvonásuk a cseheknek a szószegés; taktikájuk: a várvédelem. Gyorsak, cselvetők, ármányosak. Fegyverök: a kasza, cséplő és hegyes buzogány. Szerepök egészen szegényfolt a szláv néven és súlyos csapás felvidékünkön.¹

¹ Népünk itélete a rablóhad harczai képességeiről nem valami kedvező. Ügyes adomában örökíti meg Szalárdi János krónikája. Mátyás király ép a csehek ellen készül. Hallja a dolgot Persenczky nemes, siet föl Budára, királylátogatóba, hogy felajánlja a szolgálatát. Szapolyay Jánossal, az ezredesével indulnak Zboró ellen, a ki nem bízik a sikerben, mert erős a vár. Persenczky ügyet sem vet a dologra; azt mondja, *egy bundával* is beveszi, csak 50 embert adjanak a szolgálatába. Mikor tehát a sikertelen ostrom után a magyar sereg elhúzódik a várhegy alól, Persenczky darab ideig követi az embereivel. A csehek örömmámorban úsznak, lakomához fognak. Padruhál várkapitánynak azonban egyszerre azt jelenti az éjjeli őr, hogy a sánczárookban valami alakot lát. Az a vállalkozó nemes; nyakában deczbunda, kezében kampós bot, a lova pedig félrekötve. A kapitány czimborái röhejjel fogadják a hirt, mire az őr elszánja magát: visszalovagol az állomására. Leszáll a lóról s keresi, merre mászhassék át a bujkáló ellenfél felé a falon. Persenczky csak erre várt: a botját leszúrja a földre, ráveti a bundát s azzal mászik át az árok túlsó oldalára. A cseh közben átjut az árokfalon s diadalmasan sujt le a bundára. Abban a pillanatban a magyar vitéz elkaczagja magát s felpattan ellenfele lovára. Ter-

Ami bajt a rablók nálunk okoznak, azt tetézik az országos viszonyok. Első sorban a főuri és köznemesi rend szembe-
találkozása. De talán végzetessé a Szalkay László esztergomi
érsek és kancellár kapzsisága válik az országra, a ki tönkre
teszi II. Lajos udvarát. Tőle függnék a főurak és főpapok, míg a
köznemesség 8—10 szóvivő ember befolyása alatt görnyedezik.
A nemesség a hadviselő elem, a mely pusztá eszköze még a
szolgálatadó főuraknak; nagyrészt azonban nem sokat törődik
a közügyekkel: iparoskodik, kereskedik s a szavazatát köve-
tekre bízza. A gazdagabbja sem tud kiszabadulni a főrend
erőszakossága alól. Országgyűlést nyílt mezőn tartanak, hol
a főurak tömérdek szolgálával és köznemesekkel jelennek meg.
Szabad a szó, de természetesen főuri jelszavak szerint. Mivel
a gyűlés két hétnél tovább nem tarthat, a lármázó nemesek
az ügyek folytatását meghatalmazottakra bízzák s távoznak,
a kik azután a király tanácsosaival kiegyeznek. Hatvanban
mégis felülkerekedik a köznemesség Werbőczyvel, a kit ná-
dorrá választ; viszont azonban ez ellen meg Szapolyay ellen
a *kalandosok* tilkos társasága lép fel, melylyel a király szövet-
kezik; de mivel a pápai követ komolyan figyelmezteti a súlyos
következményekre, elfojtja a támadást. Werbőczy menekül,
Szapolyay ellen azonban nem mer fellépni az ellenzék.

Ily forrongás közben éri az országot a *mohácsi vesze-
delem*, a melyről Budán aug. 30-án éjjélkor értesülnek.
A királyné Pozsonyba menekül; a nép rabolva, pusztítva
hagyja el otthonát s a felső részekbe huzódik fel.

mészetesen zajt üt az őrs s vagy 30 rabló rohan a száguldó Persenczky után.
Ez sem rest, hirtelen kanyarulattal visszafordul a várnak, keresztül az ádázul
rohanó soron. Kis idő múlva az üldözők is utána. Mikor azután látja, hogy a
várőrség — minden épkezláb ember — künn van a szabadban, az erdő sűrű-
jébe csalja őket s onnan lesi, hogy a másik ponton elrejtett 50 magyar hogy
surran be a várba s eresztí le a hidat. Szapolyay, beszéli az adoma, sorra
lekaszabolhatta a cseheket, Persenczky urammal (egyik unokája 1646-ban esett
el Nagyváradnál) pedig jó szívvel parolázott nemsokára a király.

IV.

Mohács után.

Az országos nemesség példájára vármegyénk is két táborra oszlik az új királyválasztás kérdésével szemben. János-pártiak Tarczay György és Anna meg Perényi Péter és Gábor. Amazok még Izabella királyné ügye mellett is kitar-
tanak, de mikor Tarczay György a szőlősi csatában elesik, Ferdinánd vezérei pedig várról várra szorítják ki Tarczay Annát az apái birtokából, megdől a pártnak ereje. Lassan-
kint az egész vármegye meghódol a «német» királynak, s akkor a Szapolyay- és Perényi-örökbe a Thurzók, a Tarczay-félébe pedig a Dessewffyek, Forgáchok és Péchyek lépnek.

A bonyodalmak helyébe azonban újak jönnek. Az ország darabokra szakad, pártvillongások dúlnak, a mikbe belebonyolódnak nagyok és kicsinyek. S két századon keresztül fogyasztja a magyart két párt, mely egymást töröknek és németnek gúnyolja. «Német» Magyarország, melynek középpontja Pozsony, a Habsburg-ház beolvasztó politikája alatt sorvad; «török» Magyarországnak középpontja Buda, a honnét indul ki — Konstantinápoly utasításaira — keserves hódoltsági állapotunk. Szerencsénkre harmadik: «magyar» Magyarorszá-
gul Erdélynek jut a nemzetmentő nagy feladat.

A XVI. század — különösen a felvidéken — valóságos népvándorlásnak tanuja. Menekülő nemesi családok telepsze-
nek meg Sárosban is, a kikkel hova tovább felesen elszapo-
rodik a föld. Ha ez a körülmény megnehezíti az országos életet, a vármegyei autonomia erősödése oly védelmi eszköz-
nek bizonyul, melyen hajótörést szenvednek Bécs elnem-
zetiellenítő törekvései. Mindent a vármegye pótol, a mi hiány
a zavaros idők következménye. A megakadt országos tör-
vénykezés is oda szorul be véglegesen; s azóta válik szo-
kássá a vármegyei törvényszéket táblabirákkal szaporítani.

E kedvező jelenség ellenére mégsem javulhatnak a köz-állapotok. A jobbágyság egyre mostohább sorsnak néz elébe, bár az 1547. országgyűlés megbánó szavakkal adja vissza a költözködés jogát. Mit ért az, ha ezrével kényszerült kenyér után a felvidékre bujdosni a nyomorult nép, ha a honvédelem személyi és vagyoni kötelezettségeivel még inkább a nyakába szakadt, ha a várak körül ingyen munkát kellett végeznie vagy tőle pénzen megváltania magát, ha a Végek fenntartása és védelme terhelte s a tömeges robot gazdasági tekintetben tönkretette?

Következett más nehézség is, a minek politikai tekintetben egyelőre csekély ugyan a jelentősége, de fontos a hitelet változása szempontjából: a *reformáció*. Hihetetlen gyorsan terjeszkedik a protestáns vallás. Mégis a XVI. század soknemű nyomorúsága egy táborba veri lassan a magyarságot: mindenfelé fellendül a vallásos érzés, az pedig a nemzeti szellemet emeli. Ennek izmosodását egyébiránt elősegíti az a tény, hogy a XVI. század utolsó tizedeiben a közös ellenség: a török elhanyaglik az erejében. Van már remény, hogy a magyar, ha összetart, megbír állani ellene. Ekkor Erdély szövetségével indul meg a tizenöt éves háború a török kiverésére: még pedig több igyekezettel, mint haszonnal. Felfordult a világ Erdélyben a német erőszak miatt, s még rosszabb helyzet támadt az anyaországban. A Habsburg-ház politikája, a városokra és azok polgárságára támaszkodva, a nemesség elbuktatására tört, majd kizárólag politikai célokból az ellenreformációt indította meg.

V.

A nemzeti visszahatás.

A kurucz-labancz világ történetét 1604 nyitja meg. *Bocskay István* felkelésének eredménye: a bécsi és zsitvatoroki béke (1608.), mely a magyar alkotmányt a megválto-

zott viszonyokkal egyeztetni össze, illetőleg vele a túlkapó királyi hatalmat egyenlíti ki; majd mikor a *vallásszabadság* kérdése az *alkotmány részeként tűnik fel* a XVII. században, Erdély újra felkel s inkább a szövetségébe vonja a törököt, mintsem hogy pusztulni engedje mindkettőt. Ekkor kap politikai jelentőséget a protestáns vallás; ekkor védi a nemzet zöme a vallásszabadság czímén az alkotmányos alapot. Az új szabadságharcz természetesen szemben találja a katolikus nyugati részt, a melynek szintén a vallásügy a mozgatója, de a török ellen irányuló német erő támogatás hite is. Ez a nagy ellentét okoz még nagyobb bonyodalmat a multnál: a *török és német párt* egymást vádolja, hogy amaz az országot hagyja veszni, emez az alkotmányt. A harminczéves háború fertőjébe vész minden jó igyekezet. Az 1645-iki linczi béke javít egyedül annyit a helyzeten, hogy a protestáns egyházaknak szabad vallásgyakorlatot biztosít.

A harminczéves háború után a vallási megalkuvás politikája valahogy kifejeződésnek indítja a közállapotokat, mikor II. Rákóczi György erdélyi fejedelem lengyelországi kalandos vállalata egyszerre felforgatja az országot. Először Erdély bukik el (1662.), majd Magyarország keveredik megoldhatatlan bonyodalomba. Az *egységes katolikus magyar állam* megvalósításának eszméje pattan ki Bécsben a vasvári béke nyomában. A bécsi kormány inkább adót fizet Bizáncznak, csakhogy letörhesse a magyar nemzetet.

Az idők méhe sajátosan terhesedik meg: nem a protestáns, hanem a katolikus, nem elszigetelt urak, hanem az ország nádora: Wesselényi Ferencz készül Bécs czélja ellen a nemzeti jogok védelmére zászlót bontani felkelő társakkal: Nádasdyval, Zrinyi Péterrel, Frangepánnal és I. Rákóczi Ferenczczel. A *német párt keresi a török támogatást*. A szövetség, mint azt az egykorúak is józanul ítélték meg, arisztokratikus, tehát kizárólagos színezete és vallásbeli egyoldalúsága miatt dugába dől s újabb veszedelmet zúdít az or-

szágra. A veszedelem: az alkotmány eltörlése s az országnak Ausztriába való bekebelezése.

VI.

Kurucz-világ. Thököli.

Hogy a kormány ezt az összeesküvést jórészt a török kétszínűsége miatt oly könnyen fojtotta el, vérszemet kapott: 1673-ban teljes hatalmú kormányzó, Ampringen alá vetette az országot. Közben pedig a katholizálás erőszakosságának egyenesen áldozatul vetette oda a protestantizmust. Így érthető, hogy a mi előzőleg, a XVI. században inkább szórványosan, helyenkint mutatkozott: a nép elvadulása, az a szorosan vett kurucz-lábancz korszakban egész féktelenségében és iszonyatosságában tört ki.

Mert a «szegény legény»-élet, ennek az időszaknak egyik jellemzője, régebbi keletű. Már 1522-ben jelentkeznek a nyomai. Főleg a mi vidékünkön, különösen Sárosban.

A visszahatások és felkelések mozgató elemei igazában nem a politika és vallásügy a nagy nemzettömeg lelkében. A kettő a XVI—XVII. században úri foglalkozás. Az urak érzik a sérelmeket, az urak csinálják is. A nagy népelemet más sérelmek izgatják: a gazdasági és katonai bajok. A német zsoldosság falja fel a nép mindenét, az rabol és pusztít. Ő ellene irányulnak a nép panaszai, elégedetlensége, kétségbeesése. «Dandárja» jár a halálnak a nép sorában; csapások, járványok egymást érik; a német katona a mit meghagy, azt a török, tatár és délszláv fajok sáska módra lepik el. Ezért támad a XVI. századnak történetünkben páratlan visszahatása. S ez a visszahatás fejt ki lobogó tűzében az eddig szunnyadó nemzeti erőt. A magyarság minden csapás ellenére, szokatlan méretekben erősödik: magyar tőzsérek, kupeczek mellett (Thököli István is úgy kezdte) a magyar hadi nép szellemé táplálja a ritkuló magyarságot. Ez a had a «Végek»

eleme. Vitézi élete, vakmerő önfeláldozása, lovagias szelleme varázsként hat az idegenekre. Ő a felkelések érzékeny idegzete. Ezek ellen a tényezők ellen küzd tehát első sorban a világosan látó bécsi politika: marhakereskedésünket 1651-ben osztrák monopoliummá teszi s vele megbuktatja a magyar tőzséreket, hadi erőnk ellen pedig 1527—1700-ig vezeti az irtó csatát. Ekkora idő kellett azonban hozzá, a míg a magyar vitéz sereg a nélkülözések, mellőzés és meggyalázások kálváriáján a bukásig jutott. A kormány legfőbb fegyvere a magyar hadi erő ellenében a hitvány zsold, mely négyszerte kisebb, mint a német seregbeli. Ezzel azt éri el, hogy idegen csőcselékkel tömi meg az országot, de a nélküli magyar katonát is, mint kényszerűségből fosztogatót, rémképül állítja oda a magyarság elé. Külömben nem Kollonics szaván jár a kormány, a mikor először szegénynyé, azután katholicussá, végül németté akarja tenni Magyarországot: már Rudolf kiadja Bástának az utasítást, hogy kurtán végezzen a lázongó magyarral: konczoltassa fel, égettesse el a házat, ajándékozza németeknek a birtokait.

Így nem csoda, hogy a «szegény legény» szapora Mohács után. Persze a kétségbeesett nép is növeli a sorait, a mely kénytelen az elviselhetetlen terhek miatt elhagyni az otthonát. Sáros hegyei, rengetegei szintén benépesülnek. Az az egy évszázad, mely az 1632-iki felsővidéki parasztlázadásban végződik, borzalmas események szakadatlan lánczolatát tárja szemünk elé. Vármegyei kongregációink már 1522-től és 1524-től kezdve, de 1603-tól egyre sűrűbben sorolják fel a meddő küzdelmet, mely a nemesség éberségét és munkásságát próbára teszi. 1522., 1524., 1603., 1606., 1626—28. jegyzőkönyveink intézkednek már a «malefactorok» vakmerőségei ellen; tolvajok, rablók — katona, paraszt egyesesen — dula-kodnak mindenfelé; az 1631. évben «Congregatio castrensis»-t tart a nemesség s perállítást rendel el. 1637., 1643—44., 1649., 1670—73., 1679., 1688., 1702., 1712-ben ismétlődik a terhes

önvédelem, sőt 1679-ben a vármegye nyíltan eltiltja a népet, hogy a kurucznak marhát adjon.

Ampringen és a pozsonyi törvényszék megfelelték a bizalomnak. A nép vallás és tanítás hiányában elvadult, a közműveltség színvonala lesüllyedt. Bujdosók hadai bolyongnak szerteszét, a kik hasztalan kérlelik Erdélyt, hogy vesse magát a portánál közbe érdekekben. Lipót követe megakadályozza a török támogatást, hogy Apaffy a «zsvány» hadnak menedékhelyet ne nyithasson. A török mégis titkon felbiztatja a kuruczságot, hogy majd a lengyel háború befejezése után Bécs ellen fordul. Arra a bujdosók neki tüzesedve betörnek az országba. A harc Erdélytől Komáromig határozott cél nélkül, de szakadatlanul folyik, mígnem XIV. Lajos francia király biztatására Erdély is megmozdul.

Erdély pártfogása a bujdosók ügyében hozta közelebb egymáshoz a mindenható Teleky Mihályt *Thököli Imrével*, hogy nyomban ketté is váljanak útjaik. A török idők nagyon megviselték a kis országot; ezért érthető, hogy nem érdek nélkül kezdte összegyűjteni az anyaország menekültjeit. A hatalmas Thököli István gróf közeledését is hamarosan azzal viszonzta, hogy kis fiát, Imrét Teleky Mihály díszes küldöttségével kivétette az eperjesi kollégium gyámkodása köréből, hol rövid ideje a grammatista osztályt járta s vitte a máramarosi főispánságba. Innen tette meg Magyarország későbbi fejedelme, «kurucz királya» hosszú, viszontagságos politikai pályáján az első útát. Előbb a huszti kapitányságban akart megülni, miközben Wesselényi Pál pár ezer bujdosóval várta a vezért. Várhatott, a míg Teleky Mihály Szatmár falai előtt csúfosan ott nem hagyta a «sárga csizmáit». Az ő kudarcza után jutott Thököli a vezető szerephez. A felső vidéken a lengyel határig várták a szabadságért rajongó kuruczok; Teleky pedig erősítette, hogy nyomban utána kél Erdélyország.

Szomorú világ folyt ekkor hazánkban. Lobkovicz volt az élesztője, meg egy hosszú, keserves gubernium. Sokszavú

a latin dictionarium, de csak ekkoriban találják ki számunkra Bécsben: a pátenseket, accisákat, a hadi tanácsbeli és kamarai contributiókat, a porta-præmiumot. Adóban ezerféle nyomort. Említsük-e a német zsoldost, a zsoldosnak sáskajárását? A pestises időket? Nem volt-e drága a barátságunk a törökökkel, némettel? De az oláhot, a szerbet, kik a tatárt hozták s a jószágos Égneke a hány büntető csodája van, valamennyit felsoroljuk-e?

A bujdosó kuruczság vezére, Petneházy Dávid azt mondta Thökölinek:

«Inog ez a mi hajónk. Az írásunk olyan a hazafiak szemében, mint a szél, mely odaveti a vízhullámokat a vitorlának. Hanem a járása bolondos ám. Támaszszon egy kis vihart, térdre rogy a bizakodó. Így vagyunk mi is. Bujkálunk úttalan útakon, lessük a szabadító szózatot; de aztán látni akarjuk, ki hirdette szabadulásunkat. Mutassuk meg előbb hát magunkat, azután előjön a magyar!»

Húsz éves sem volt Thököli Imre; de a viharos évek során át megtanulta már, hogy egyedül magában keresse erejét. Lelkes hada élén sok ellenséget látott maga előtt. Nem az ágyúk dőreje hívta, hanem az okosság. A törökhöz pártoljon-e vagy a némethez? Jött a franczia követ: kettő-három; egymást váltották nála a lengyel király emberei. Vajjon melyikhez forduljon? A Teleky-politikát is hamar felismerte; olyannak látta, mint a Jánus-arczot, a mely kettőt mutat, pedig egy benne a gondolat.

De vajjon melyik az?

Mégis az álmainak megvalósulásánál hitte magát. Ébredezett a magyar.

Első lépteit diadal jelölte. A bányavárosok szabadítóként üdvözölték; Bécs pedig az első hírvételre ijedten szállott le a magyarhoz, hogy visszatérítse . . .

Lassan ment mégis neki az egyetlen, hasznavehető tudomány, hogy száz biztatásnál többet ér egy vitézi cselekedet.

Asszony kellett hozzá, a ki rátanítsa: Munkács várában Zrinyi Ilona. Amaz czéltalannak tudta nélküle minden munkáját, emez annak számára kötötte le kezét, a ki az ország boldogulását először hirdeti neki. «A fényed lesz a mi napunk; az erőd a mi felmagasztalásunk.»

Szerencsecsillaga csakugyan felderült. Akkor a régi tervei útján indult: egy kis török-német kavarodásból építgette ki a magyar jövődőt. Mondták róla később, hogy a színlelés csodálatos mestere: az volt, szerepet játszott. Stambul és Bécs megbizottai Kaposon egy nyomásra akarták megnyitni az ajtaja kilincset: Sapanarola, a kinek «czammogós az útja», s Budáról a meleg szultáni meghívó. Emide hajlott, bár eszében forgatta Teleky híres mondását: «Vigyázz! A németet még senki sem csalta meg.» Mégis a fejedelmi hívás s az ígért királyi megtisztelés vonzották.

Szinte mesébe való szerepet vitt rövid idő alatt. Fel Budáig s jobbra, a meddig Eger várát árnyalják a Mátra hegyei, ünnepelte a szövetségese, a ki királyul köszöntötte. Majd 1682 június 15-én Munkács-vár bombavetői hirdették világgá, hogy a mit az ősök szerencsével kezdtek, a Dóczy-, Thurzó-, Gyulafy- és Bethlen-családok rokonsága után a Thököli-ház megtette az utolsó lépést: Magyarország első asszonyát fűzte magához örök, elválaszthatatlan kötelékkel. S még a lakodalom örömei közt érkezett meg a hír Harsányi Gáspártól, hogy Szirmay András ezeres kapitánynyal június 18-án éjjel, egy óra alatt, ejtették meg Kassa várát.

Hat nap mulva hirdette ki Thököli Imre a közfelkelésre szólító kiáltványban, hogy a jogtalanságok mértéke betelt: Isten küldé az ő személyében büntető pallosát . . . Elintézetlenül odázzák el újabb egy évre a sérelmeinket; Sopronban bölcs végzést hozott — a vallásszabadság ügyében — az ország, de papiroson maradt a jóakarat; a császár a felkelők vezérét elkerüli s internuntiumt küld a portára, hogy nyugalom árán veszítse el a magyar szabadságot . . . Ezekhez fűző-

dött még az ijesztő hír, hogy Bécs át akarja adni Érsek-újvártól Nagyszombatig s beljebb, túl a Tiszán azt a nagy határ vidéket, mely a szabadság igaz földje.

A nép, mintha álomból ocsúdnék, riadt fel a szózatra. «Százszor inkább kalpag szabjon rendet a kalpagnak, — kiáltotta — hogysem rabul adjanak el!» S gyorsan behódolt Szádvár, Eperjes, Lőcse, Tokaj, Ónod és Putnok.

Thököli 1682 végén állott a szereplése tetőpontján. Követei a portánál kihallgatást nyertek. Segélyígérletet kapott, mire Caprara császári serege a közelébe jutott. Fel is mondta nyomban a fegyverszünetet; de mivel közben Lipót király húsz éves fegyvernyugvásra alkudozott Stambulban, jobbnak látta hat havi újabb fegyverszünet elfogadását. S egyben 1683 januárius 11-re meghívta a felsővidéket a *kassai országgyűlésre*.

A 16 ülésnek naplójegyzetei¹ maradtak, a melyek hű megvilágításban mutatják a viszonyokat és a közgondolkozást. A fejedelem törekvéseit a hívek nagy része éppen nem helyeselte, főleg nem: a török szerződést, mely az egri ünnepség megnyitója volt. Bizalmatlanok a gyűlések lefolyása alatt is, a mit fokoz Thököli ellenszegülése, hogy a szultán athnáméját nem olvastatja fel s a fenyegetései a Kassán tartózkodó, de meg nem jelent nemesség ellenében. Hogy a végzések mégis megfelelték az ő propozícióinak, az az ő energiájának az eredménye. De a lelkesedés elmaradt.

[A kassai országgyűlés sorrendje:

Jan. 13: adják elő a fejedelmi propozíciókat:

1. A haza javát szíven viseli.
2. Békére törekszik Lipót és a szultán közt s ezért fényes követiséget óhajt Stambulba küldeni.
3. Kivánja, hogy a nép terheinek könnyítését külön megyei küldöttség kérelmezze a szultántól.
4. A végvárakra ingyen munkát s a bégek katonáinak ellátását követeli, valamint a télre elszállásolt seregét.

¹ Magyar Nemzeti Múzeum.

5. A katolikusoktól elfoglalt templomok a protestánsoknak visszaadandók.

6. Az intézkedések visszavonás nélkül történjenek.

Toldalékul: A gyanús felek inkább lépjenek ki a szövetségből; mert a szultán határozata szerint, a ki nem tér a fejedelem hűségére, az közprédául esik.

Jan. 14: az athnámét ismét nem engedi kihirdetni. Közli azonban az 1682 szeptember 19-én Bécsben kelt fegyverszüneti okirat pontjait:

1. Lipót király elfogadja Thököli közbenjárását a szultánnál.

2. Négy hétre tilos minden ellenségeskedés.

3. A Garamon túl a várakat visszaadja Lipótnak.

4. Thököli kezeskedik, hogy a török nem támad a bányavárosok területén. Ezért viszont 3000 frtot kap tőlük.

5. Thököli biztosítja a bányavárosokat nyugalomról.

6. A hol császári sereg van, a hely császári kézen marad.

7. A császári seregtől megszállt helyeket Thököli egy mérföldnyire elhagyja.

8. A papi és főrendi birtokokat nem zavarja.

9. Hadai a Garamot nem lépik át.

A rendek újra kívánják az athnámé felolvasását. Újra sikertelenül.

Jan. 16: folyik a vitézi rendek összeírása. Az eredmény: 8602 gyalog és 8600 lovas.

Jan. 17: Sáros vármegye két követét (s többeket is), a kik ellenszegültek, Thököli «mosdatja».

Jan. 18: Zajos ülés. A kath. rendek jogsérelemmel állnak elő, majd utánok a protestánsok. Határozat: «A hol nincs temploma a három valláson levő statusok egyikének, ott állítható templom. A Toldalék ellenében a rendek kérelme az, hogy a fejedelem adjon időt. További megállapodás, hogy Sáros, Abaúj és Zemplén a rájuk kivetett hadakat magok oszthatják szét téli szállásokba. Portai követül Szirmay István és Tassy Mihály mennek, kiknek a rendek 2000 tallért ajánlanak fel, míg Thököli 50,000 frtban dönt.»

Jan. 20: A rendek késedelmesen gyülekszenek.

Jan. 22: Éles szavakban tör ki a feszültség a fejedelem és a rendek között. Annak fenyegetéseire utóbb meghajlanak. A rendek válasza a propozíciókra:

Ad 1. elismerőleg, ad 2—3. köszönettel válaszolnak.

Ad 4. kijelölik a restaurálandó Végeket, a végvári katonák fizetését a 30-adból fedezik, az elszállásolt hadakat felváltva élelmezik.

Ad 5. az evangélikusok visszaadják templomaikat.

Ad 6. helyett nyolcz pontban rendi sérelmeket sorolnak fel.

Jan. 28: Követi utasítások Stambulba:

1. Az athnáméért köszönet.
2. A török hódoltságban a nemes szabadon járhasson, fegyvert viselhessen, adót ne fizessen, a jobbágyadó miatt ne szenvedjen.
3. A nemesség törvényhatósága a jobbágy felett maradjon meg a török részekben.
4. A török ne avatkozzék bele a vármegyei jogügyekbe.]

VII.

Thököli Sárosban.

Eperjesen szövődik össze Thököli felkelésének története *Sáros vármegyével*. Akkor, a mikor lejtős útra csuszamodott a fejedelem. Feltétlenül bízott a hatalomban, mely felemelte. Elkapta a siker s nem vette észre magát, hogy a saját érdekében szakítani kezd első terveivel. Egy erős protestáns tartományt állítani szembe Ausztriával, mely a hatalmi túlkapást megakadályozza: nem volt utolsó cél, kivált hogy a német fejedelmek is szorítják háta mögött a császárt; de aggodalmat keltett sokakban az a könnyű hite, hogy Európa hatalmaságai csupán a szabadság népét akarják támogatni bennünk. Ingoványon látták állani urokat. XIV. Lajos szép ajándékokat küldött neki és a szép asszonyának, lelkes sorokat is írt, de az ígéretei csak légvárak alkotására voltak valók. Ezekhez pedig értett a fejedelem.

A bányavárosok, a hogy meghódoltak, hamarosan császári kézre kerültek. Megannyi őrszemei lettek a labancznak. Majd Schultz altábornagy jött, Bécs java embere, a ki Késmárkkal egy kardcsapásra megvette a Szepességet. Onnan pedig egy lépés volt a Tarcza vize. Palocsa hajdúi Lánczyval hamar «eltalpaltak» előle. Majd Szeben esett el: hiába csipdelőzött Petneházy a kurucz lovassággal a német «dongatta» falak alatt.

Másnap Eperjes következett.

Kemény, harczban edzett labancz előhad Veteráni ezreddel és Barkóczyval, a felsőmagyarországi viczegenerálissal:

dragonyosok, huszárok és vasas németek siettek a feladat megoldására, hogy Thökölnek a Szekcső-völgyben, hegyszakadék mögött alvó seregét felzavarják. Egy óra sem kellett s szétverték a felkelő sereget;¹ Thököli is alig menekült az ágyából. Szeben után Bártfa, Makovicza, Sztropkó és Dunajecz eleste, csapás csapás után, fogyasztották a kurucz erőt. Nem ok nélkül panaszkodott a makoviczai kapitány a fejedelemnek, hogy: «tévedések játéka az igazhitű . . . Már most a magyarok közül is nem tudom, kinek hinnem kellessék».

Úgy is volt. Minálunk nagyon is. A városainkban a hetvenes évek óta hűséges német kommandánsok tartották a rendet, teszem azt: Eperjesen Nigrelly gróf, a kik Kassa generálisának, Cobnak parancsai szerint résen állottak. Ha Cob azt izente át (1613 május 4.), hogy holmi lázadók törököt, tatárt hoznak a nyakunkra, szorgosan adtuk ki vármegyeszerte a rendeleteket, hogy el kell fogni minden gyanust: a közemberért 10 arany, a főemberes úrért pedig 50 arany a jutalom. Többet is tettünk: hűségtanusító feliratban bizonykodtunk, hogy semmiféle lázadóval nem értünk egyet.² S küldtük az ajándékot a generálisoknak.

Nem volt tehát ok nélkül való az aggodalom. Mert igaz, hogy Eperjest ezúttal kivételesen jóvérű német: Feldmajer tartotta kezén, meg vele volt a kurucz Tunyogi Sámuel, de Schultznak kemény ordrét küldtek a bécsiek, hogy addig el ne mozduljon, míg a vár meg nem nyitja a kapuit. Az pedig a gyakorlatlan kurucz sereg külső védelme alatt több volt a bizonyosnál.

¹ A kereskedő-czéh bástyájáról akarják ekkor a városi német pattantyúsok a seregét a püspöki palota szomszédságában lövöldözni, de a kuruczparti kereskedők beszegezik az ágyúikat.

² 1673-ban a vármegyei kongr. tiltakozása, hogy vannak, a kik őket is «nefandæ suæ rebellioni involvere» akarják. Kötelezik magokat a rendek, hogy: «fidelitate et obsequio ad ultimum vitæ permansuros» s a főispánhoz is felírnak, hogy egy sem áll a lázadókhöz s nem adnak tributumot a töröknek. A vármegyei levéltár őrzi az I. Rákóczi Ferencz részére küldött kir. kegyelmi iratot.

Koczkán állott minden. A fejedelem czélszerűnek látta, hogy Lelesznek huzódják el. Nyílt támadást nem állhatott ki a serege.

A kurucz furfangnak kellett segítenie. Harsányi Gáspár szolgált vele. Ötszáz huszárt kért maga mellé, a kiket a vársánczok körül pacsirtáztathasson. Azzal besurrant Tunyogihoz. *Kész hadi tervvel* jött: azzal, hogy a kaszamátákat kívánja őrizni, hogy a szigorú téli időben Schultznak kedve ne kerekedjék fűtözni jönni a városba a didergő hadakkal; de hogy Eperjes asszonyainak, leányainak is legyen valami szórakozásuk a hosszú ostrom alatt, arról is gondoskodni akar. . .

Mikor tehát a labancz commando beért Eperjes alá, a vár népe jóságos tekintettel kandikált ki reá a lövőrések közül. Az ágyúszót sem vette zokon, pedig igen komolyan dolgoztak Schultz pattantyúsai, s tisztességnek okáért maga is vissza-visszafeleselt. De csak, mintha szót váltana. S melegedett közben a piaczi nagy tüzek körül.

Ha künn nem akad bolygató, nem tudni, mégis nem a támadó labancz javára dől-e el a dolog? De hát Harsányiek sem voltak restek: mintha a föld mélyéből termettek volna elő, hol itt, hol ott ütöttek rajta a labancz ágyúsokon. Hamarosan 20—40 ágyújokat szegeztek be; majd egy éjjel a vezérsátorig lopóztak s ott keltettek ribilliót. A hideg is felségesen munkált: óriási hómezőt rögtönzött a vár köré. Eltelt két hét, el húsz nap; Schultz azonban nem akart tágitani. A huszonnegyedik napra döntő támadásra készült.

Csak ezt várta Harsányi. Mikor a várnép meghökkenve látta, hogy benn nemhogy a tűzmesterek tolonganának észvesztő kapkodás közt, de sőt Tunyogi uram kis hordókban fejtet bort s holmi szakácsi tudományban vitézkedik: jajveszékelve kérdezősködött. Ravasz mosolyon kívül egyebet azonban nem kapott válaszul. Mi több, Tunyogi este lement a sánczok elé. Lapáttal, seprővel kísérték az emberei.

— Nem rossz — mondták a város vénei. — Schultz elől hordatja el a havat.

Hát még kora hajnalban mekkora lett a csodálkozás, a mikor Harsányi huszárjai egész ökörfalkát tereltek fel a tisztásra (glacis), miközben alulról megdördültek az ellenség ágyúi!

Jöttek azonban az asszonyok, leányok kaczkíásan kiöltözködve, szépen párosával, egyenesen le a kaputorok felé, hol rettenetes sívalkodásba kaptak az órálló siposok, kürtösök. A tüzesebb vérű «kontyoshad» már az útban aprózta a lépést, mintha a hideg szorítaná.

Nézték a csodát a szegény labanczok s megállt kezökben a szablya. Világ fordulása készül-e, hogy ostrom évadján tánczra gyűl túlhan az ellenség? S minő ellenség! Aztán a tömérdek laczikonyha, a honnét dermesztő gúnynyal füstölög az ágyúszóra vissza a kaczagó rőzsetűz; hordó hordó után gurul előre s hátra, s dévaj asszonyok irányítják férfinep veszedelmére — a csapot. Majd vagy ötven ember fadárdákkal áll ki a tüzek mellé; utánok lomha tömegek kullognak: az ökrök, s vezényszóra agyba-főbe ütik őket székálló mesterek. S kürtszó rival, hogy megjöttek a tánczosok: Harsányi huszárjai. S hidegosztató lesz a muzsika, hogy sokalja, a ki érzi, a laczikonyhák melegét. Tánczot ropnak, majd lakomáznak. S töltik a poharakat, de az első italt gúnyosan messze kiöntik a sánczfalon át — az ellenség felé.

— Így sem verték még meg a labanczot! — toporzékoltt örömeiben, a mint Schultzék szégyenszemmel tova kullogó hadát elsőnek megpillantotta, Harsányi Gáspár. . .

A dicsőség mindazáltal hunyó napként mutatta Thököli útján magát. Nagy idők változása következett, a mely először a bátor Harsányit seperte el, majd — a hogy megjósolta — a felkelés ügyét. Pedig Thököli csak nem rég hirdette újra, hogy: «A török potenczia már Isten rendeléséből annyira előrement, hogy emberi mód szerint alig resistálhatni neki».

Hiszen Kara Musztafa világírló hadjáratra hozta közénk mérhetetlen hadát! . . .

Nem is a «csillagvezéren» mult, hogy Bécs, Párkány, Esztergom, Érsekújvár hamar a kezébe juttatták a felséges szultán selyemzsinórját. S következett a boszú hadjárata, mikor a Szent Liga szállott ki a síkra: XI. Incze pápa, a római császár, Szobieszky János és Velencze. «Üllő és kalapács közé jutottunk» írta a szerencsétlen fejedelem, a kivel Váradon végzett boszúságában egy időre a török.

VIII.

Thököli és a vármegye.

Mikor Erdély másodszor is (1677) kimozdult a testvérhaza érdekében, a félelmetes francia-török-kurucz szövetség nagykesőn rászorította a bécsieket, hogy engedjenek. Az 1681. soproni országgyűlés eredményét: az alkotmány visszaállítását és a szabad vallásgyakorlatot azonban vívmánynak nem tekinthette a magyarság; mert a kormányt nem az okos belátás vagy a történeti jog elismerése vezette, hanem a kényszerűség. Thököli meg sem jelent az országgyűlésen; felháborodott hivei már csak egyezkedni sem akartak a némettel. S ugyanúgy gondolkodott s érzett a felsővidék.

A viszonyok magyarázzák különben Thököli szereplését. Léptei alatt megremeg a föld, de azért az élő hit követi; a nemzet szenvedélyeit hordozza magában s hova-hamarabb Bécs lelkiismerete szól a tetteiben.

Vármegyénk az ő fellépésekor kétes helyzetbe jut. Egyrészt a városok protestánssága feszélyezi, főleg Eperjesé; másrészt királypárti tagjainak túlnyomó száma. Mindjárt 1681-ben, a mikor a kurucz vezér élést követel, Caprarát siet a dologról értesíteni, a követelőnek pedig a végső nyomorúságával felel. Hitelre azonban egyik helyen sem talál. Thököli elfogadja ugyan a mentséget, hogy a rablók kipusztították a vármegyét;

de mint a szabadságért harczoló, a kinek a német generálisokkal szemben fegyver van a kezében, elrendeli, hogy mindenek melléje álljanak; ellenszegülésről hallani sem akar; a habozót kész eltaposni. Caprara a generálisok módjára határoz s újabb terheket rón a vármegyére. Ekkor aztán felkelést rendelnek a rendek a rablók ellen, hogy a bajt is irtsák, meg hogy semleges feladat foglalkoztassa őket.

S ettől az időtől fogva a vármegye két tűz között kapkod a mentő szál után. Thököli írja, hogy három nap alatt Kassára ér; Strassoldo 6000 köl¹ zabot, 10,000 kenyeret követel, s egyúttal haragszik, a miért a lázadóval oly sokat tárgyal a vármegye. Ez ismét bizonyítja a királyhoz való hűségét; kijelenti, hogy nem Thököli-párti; a követelt élelmet azonban nem adhatja meg, legfeljebb «ad captationem» küld 50 köl zabot és 1 hordó bort. Meg is kapja rá a dorgatoriumot, hogy: «A vármegye komédiázik, gúnyolja a kir. sereget. Sok nemes parolázik Thökölivel s mint pártfogót üdvözlí, ragaszkodásáról biztosítja, mi több: mint a zsidók az arany borjú előtt, tánczol s hajlong előtte. A vármegye emberelje meg végre magát; lehetetlenségre senki sem kényszeríti». Az egyezkedésnek azonban mégis marad köztük jogalapja: az ajándék, a melyet megkettőzni s adjutánsi lóval kiegészíteni siet a vármegye. Sőt állandó biztost is küld a sereghez Somlyay Mihály személyében.

Erre a császáriak parancsolnak. Dietrichstein gróf a városokba és hét helységbe téli szállásolást rendel. Strassoldo külön is megírja az eperjesi telelés feltételeit, a mennyiben szénát, zabot, a lovasság számára három havi ellátást, a tavaszi munka szünésekor erődgyakorlatokhoz közmunkát követel a vármegyétől, melynek viszont a Thökölivel kötendő fegyverszünet alkalmából a katonaság okozta károk megtérítését igéri. A rendek azonban a nyomorral szemben tehe-

¹ Kőből.

tetlenek; az ellátást még egy hétre sem bírják meg, a mikor 3168 köből zab, 1574 mázsa széna, 752 csomó szálla alig van össze-vissza a községekben. Aztán a katonai károk megtérítéséről lehet-e komoly szó, mikor Újfalura¹ csak az imént üttött 60 német lovas, a beszolgáltatott ökrökből pedig 36 drb kézenközön elveszett? A jegyzőkönyvi átirat külömben is hosszasan panaszkodik a katonaság ellen, mely a szállásán nem nyugszik meg: rabol és pusztít.

Strassoldo, a mellett hogy az ajándékokra szivesen hajt, a vallás dolgaiban is rendelkezik. Szent-Iványi László és Baranyay Ferencz jártak nála, a kiknek kijelenti, hogy az evangélikus ember otthon gyakorolhatja a vallását, de vallási összejöveteleket nem tűr meg.

Végre megérkeznek Thököli részéről a fegyverszünet (1682) pontjai. «Sárosban az állomások és legelők szabadok a Sárossy Márton-féle birtok kivételével, hogy a császári tábortól és Zemplén—Szatmártól ne nagyon távol essenek a párthivek».

A kedvezménynek azonban feltételei is vannak: élésben akkora megrendelés, a mekkora öt császári generálistól is aránytalan lenne. A rendek elborzadnak; hiszen a legtöbb falu nem köteles a szolgáltatásra, annyira kimerült. Faygel Ferencz, a fejedelem követe, mikor a szabadkozást látja, kardot ránt. Végre is úgy egyezik össze a két fél, hogy a portákat limitálni² fogják; de a vármegye felír, hogy így is tönkre megy a nép. Ír azonban a nádornak is panaszkép, hogy bár csak az imént sok ezer forintot érő zabot és gabonát szolgáltatott Strassoldónak, ki az ár megtérítését ígérte s a kurucz beszállásolás ellenében védelméről biztosította a területet, a fegyverszüneti szerződésben egyenesen kiadta mindnyáját az ellenségnek úgy, hogy már a szájuktól vonják

¹ Szinyeújfalu.

² Újra átvizsgálás, illetőleg felmentés.

el a falatot. Majd Petneházy megbízottja követel a Sárossy-részben províziót a kuruczságnak. A vármegye követe hiába jár nála, hogy lehetetlent kíván; Thökölinél is siket fülekre talál az engesztelő szózat, bár jó kíváнат kíséri, hogy: «Cui Deus largiatur felicem successum!» Az illeték-hátralékot: a siligo-t¹ 2 frt 76, a zabot 1 frt 20 krjával meg kell váltaniok, sőt Petneházyval úgy alakul ki a hosszú egyezkedés, hogy:

I.	hadnagy	tizedére	23	köbölt	szolgált	2	hétre	} természetben.
II.	«	«	20	«	«	2	«	
III.	«	«	16	«	«	2	«	
IV.	«	«	19	«	«	2	«	
V.	«	«	11	«	«	2	«	

A többi a fűszerrel együtt pénzben fizetik, a mi kerek 300 forint.

Két követ megy azonban Thökölihez azzal az utasítással, hogy a kvártélyosoktól mentse meg a vármegyét. Azok már induláskor megértik, mi választ kaphatnak; a fejedelem egyik hadnagya rájuk ripakodik, hogy: «Oly pecsenyét szelek a Testedből — —». Gyors lábú is a kedvezőtlen válasz Thökölitől: 30 lovas küld ugyan a vármegye védelmére, de rögtön 100 szekeret kíván; majd hogy nem kap, újra fenyegetőzik.

Közben a nádor jó híreket ígér nemsokára, addigra pedig gyors adót sürget maga is: portánként 16 frtot, négyszeres taksát és kétszeres molnártaksát. Ismét követséget meneszt a vármegye a fejedelemhez; mert a bajokat tetézi az a körülmény, hogy a kurucz hadi biztos részére portánként követelt 2 frt behajtását Strassoldo nem engedi meg. De meg panaszra is van ok; mert igaz ugyan, hogy «salva gvardiába» vette a vármegyét uruk, de a küldött kurucz lovasság fizetéséről nem gondoskodott. Az tehát a kérelem tárgya, hogy a lovasságot egészítse ki 30 emberrel, a kik leg-

¹ Buza, illetőleg liszt (egy árú).

alább két helyen örködjének a kóborlókra; továbbá, hogy a kurucz sereg pusztításaiért adjon kárpótlást. Ezúttal sem jutnak eredményhez a szorongatottak: fizetik a salva gvardiát, parancsnokot és komisszáriusokat.

A fejedelem 1682 augusztus 1-re *felkelést* kíván. A rendek csak augusztus 3-án generalis congregatió tárgyalhatják az ügyet. Hogy megkéstek, az új aratásból portánként 3 köl siligót és zabot, esetleg 6-ot ígérnek; de viszont kérik őt, hogy a szakmányozóknak tiltsa el az excursióit, mert hiszen itt van a saját birtoka is, a töröktől pedig külön eszközöljön ki részökre salva gvardiát. Egyidejűleg limitálnak kurucz élésre, a felkelésről azonban hallgatnak.

Szinte megrendelésre kapnak két írást: a nádortól és Thökölitől. Mindegyik sürgeti a felkelést: amaz «a pogány ellenség adózó jobbágya» ellen; emez megnyomva a szót, hogy: «az neutrálisságnak már nem lévén ideje», s fenyegetőleg, hogy huzódás esetén mindnyájukat «exhereditálja».

Folytatódik a követségjárás, a mely éppen két hétig tart: a nádorhoz, a fejedelemhez. Hogy két felé csak nem inszurgálhat a nemesség. Nyilvánvaló, hogy arrafelé dől majd el a dolog, a ki az erősebbik. A nádorhoz magyar feliratban viszi a követség a panaszt, hogy már a nemesség egy része az erdőségbe szorult, más idegenbe ment; a jószágának hasznát senki sem veszi; a birtokos a kapu elé sem mehet ki, mert a kassai német had állandóan ott ül a nyakán; ily körülmények közt lehetetlenség a felkelés; jobb tehát, ha lecsendesítik az országos veszedelmeket, mint a haza utolsó vércseppjeit is kiontják. Alig reménykednek azonban némi sikerben Bécs felől, már is visszaérkezik a fejedelmi követség, a mely határozottan beszél, hogy a ki augusztus 8-ra (szombati napra) fel nem kel, azt ellenségének tekinti Thököli.

Természetesen a vármegye a kétségbeesés szélén áll e pillanatban. Követeket küld át a kommandánshoz (Eperjes); jelentsék ki, hogy ha a császári őrséggel nem bír ellenállani,

jobb ha mindenestül távoznak a vármegyéből. A kommandáns már gyakorlatibban fogja fel a dolgot: azt izeni vissza, hogy nem kell mindjárt hanyatt-homlok rohanni a bajba: a ki időt nyer, mindent megnyerhet; küldjön a nemesség új követséget Thökölihez s várja be, mit tett a többi vármegye.

Így huzódik el az idő augusztus 10-ig. Akkor azonban beállít a hír, hogy a vármegye magára vessen: a fejedelem mindenek romlásával fenyegetőzik. Tehát elkerülhetetlen a kurucz oldalon való felkelés. Mikor a katonai parancsnok tudni akarja, mi hát a nemesség határozata, megízenik neki, hogy nem «cum obvelamine fidelitatis», hanem kényszerítve kelnek fel; ezért adjon dimissiót a vármegyének. A válasz elutasító: dimissiót nem adhat; mert sem Istennek, sem a világnak nem tudna felelni érette.

«Rettegve értettük — írja a nemesség arra Thökölinek — a levele Continentiáit. . . Mitsem tehetünk; a Commandans már annyira ment, hogy a szolgálkat sem éreszti az kapun ki. . . Mi, a kik itt kevesen áristom alatt Eperjest vagyunk, nincsen módunk benne, hogy valamit tegyünk».

Követje, Keczer Sándor, augusztus 14-én a parancsnok miatt nem mer a városba jönni; csak az alsó városból küldi Thököli válaszát. «*Mások contrario modo fateálják* Kegyelmetek dolgait; csodálkozom a Kegyelmetek hittel való mentésén». S utána ez van írva a levélben: tulajdonítsa kiki magának, ha mi rajta esik: nincs idő.

Dönteni kellett. Másnap reggeli 5 órára úgy mondta ki Sáros nemessége a kuruczparti felkelést.

Tizenöt napra rá, a Szendrő melletti Szalonna-falubeli táborból való visszatérés után, nyomban összeül a kongregráció. A kurucz sikerek egy kis retorziót kívánnak: 20 frt birságot mondanak ki azokra, a kik nem keltek fel, majd szeptember 5-ig az összeget, ha a mulasztó rögtön fizet, 10 frtra szállítják le. S a szolgálatra képteleneknek meg az

özvegyeknek limitációjában¹ buzgólkodnak. Végül szeptember 5-re, a sóvári táborba rendelik a felkelést 12 frt új birság terhével és szeptember 6-ra, Eperjesre lustrát² tűznek ki. Ott egyben élésre is limitálnak. Szeptember 23-án, mikor Thököli Fülekről 500 köl élés szállítására szekereket rendel, egy hét alatt 50 szekeret ígérnek emberrel; Faygelnek megadják, a mit követel: zabot, szénát s a családja számára élést; október 5-én Bártfáról Regéczig 2000 és 1000 köl gabona vitelére portánként 1—1 szekeret küldenek; de novemberben: «post reditum ex castris» levelet írnak s követséggel ajándékot menesztenek a kir. herczeghez; november 30-án: «urgente summa necessitate» folyik a kongregáció, melyben a császári hadsereg 4000 köl gabona-követelése a földolog; aztán Thököli Edictuma-t vitatják, mely szerint mindenek ahhoz tartsák magokat: hogy passzus-levél nélkül senki se hagyja el helyét, a limitált porción túl senki ne követeljen, kúriába vagy egyházi személy lakába senki be ne szálljon; december 7-én 112 császári katona és 175 ló jön téli kvar-taliciumra s három komisszárius zabra és szénára 296 frtot követel.

Deczember 28-án az összes nemességet beidézik kongregációba. Követségre van szükség a fejedelemhez, mely jelentse, hogy adóssággal tele a vármegye; kérjék őt, hogy a katonai szállásoktól mentse fel; bár az Edictuma világos ígéretet tesz, a hadai tömérdek bajt okoznak; tartson a fejedelem gyűlést, a hol megbeszélhetik a közdolgokat és a katholikuskok sok sérelmét; vezesse személyesen, mint főispán, a januáriusi restaurációt. A válasz gyors: jó csomó követelés termés-szolgáltatásban, portánként 12 forintban és tizenegyszeres taksában; a tisztújítást azonban 1683 február 4-re tűzi ki.

¹ Felmentés.

² Szemle.

Előzőleg, 1683 elején statáriumot határoz a vármegye, továbbá a kir. herczeg és Thököli *kassai kongregációjára* négy követ küldését rendeli. Az utóbbiak utasítása következőkép hangzik:

1. Legyenek rajta, hogy egyesség létesüljön s a «kath. státus injúriáit diplomatica satisfactióval tollálják».

2. A sokféle károsodás elégtételt nyerjen.

3. A fel nem kelők ügyének elbirálása kizárólag a Vármegyei Szék dolga legyen. Panasz továbbá, hogy a kir. kamara több nemesnek, a ki nem kelt fel, lefoglalta a birtokát.

4. A városok a vármegyei szökevényeket ne fogadják be.

5. Ráveendő Thököli, hogy a kvártélyozókat távolítsa el, vagy legalább könnyítsen az elszállásolással járó terheken.

E gyűlés után küldi Thököli török követségbe Szirmay Istvánt, a kinek költségéből Szent János-napi határidőig Sáros vármegyére újabb 4451 frt esik.

Sáros viszonya a fejedelemhez ezután is kényszerű. Tulajdonkép: panasz, áldozatok hozása és mosakodás. Emennek sincs valami nagy oka, hogy a rendek őszinte csatlakozásában bizakodjék. Így merő követségjárásokban vesztegetik az időt. A vármegyei követek utasításul kapják, hogy: 1. sürgessék a rettenetes kihágások és gyilkosságok orvoslását; 2. panaszolják fel, hogy a szepesi kamara fahordást és vágást követel; hogy a katonaságnak, továbbá a szökevény német katonáknak tartása oly teher, mely portánként 12 frt fizetéssel jár; hogy ez a tartás annál keservesebb, mert a katona nem éri be a limitált zabbal, szénával; hogy a 13 város nem adja ki a jobbágyszökevényeket; s végül, hogy a kamara katonai végrehajtással fenyegetőzik.

A katonai szállások ügyét Sáros, Abaúj és Szepes vármegyére vonatkozólag a következőleg rendelteti a fejedelem: Sáros — a szökevényeken kívül — 385 németet és 140 gyalogot tartozik ellátni; 100 német lovas Késmárcra megy át heti

151 frt 20 $\frac{1}{2}$,¹ azonfelül a hadnagyok részére havi 10 frt fizetés fejében.

Ennél az ügynél súlyosabb követelése a fejedelemnek az újabb felkelés. Sáros követői erősen védekeznek ellene: lehetetlenség, mondják, hogy a vármegye nemessége Lengyelországba felkeljen, a mikor ott a király (Szobieszky János) maga is hatalmasul készülődik; a közvetetlen szomszédság, de a császári hadak is gátolják a mozgalmat; 100 lovasra való pénzt ígérhetnek, egyebet semmi esetre sem; a mi jövedelem ki van vetve, az a tisztviselői fizetésekre kell; ha a nemességnek fel kellene kelnie, sem arravaló marhája, sem költsége nincsen; különben itt, a felvidéken, rendesen bolyongnak fosztogató kuruczok, a kik elég gondot okoznak egyebeken kívül azzal, hogy a parasztnak elhajtják a marháját: akkor pedig hamarosan nem lesz, a ki szántson, jövedelmet teremtsen.

A védekezés ezúttal is eredménytelen. A lustrát május 15-én meg kell tartani. Járásonkint végzik, 100 frt birság terhével. Utána sűrűn vetik ki ajándékra, hadi ellátásra az adót. Thököli kielégíthetetlen: fejvesztés tilalmával rendeli június 24-re a felkelést; katonaság küldését igéri az ellen, a ki nem mozdul vagy fizet; a mázsa súlyát 120 $\frac{1}{2}$ -ra emelteti; Pátensben hirdeti, hogy kegyelmes annak, a ki visszapártol; áruló neki az, a ki elmarad; majd újabb Pátensben panaszkodik, hogy szökdösnek a kuruczai; végül, mikor már a nemesség csakugyan a táborában van úgy, hogy szeptember 9-ig kongregációt sem tarthat, elismeri, hogy a követelte 200 lovasból 190 ember és 8 «szegény» nemes megjelent, de ezeket az utóbbiakat vissza kellett utasítania. 1684 januárius 5-én tartja a vármegye a búcsúülését, a melyből még egyszer kiküldi a követeit, hogy Thököli tartson restaurációt; védje meg a rendeket a lengyelek gyujtogatásai, a szabad kuruczok prédálása s ezeknél is talán inkább: a saját

¹ Dénár.

vitézei ellenében, a kik mialatt a nemesség a táborban ül, esznek-isznak a kúriákban és semmi sem «immunis» előttük.

A tisztújítást februárius hóban Keczer Andrással tartatja Thököli. Azt izeni, hogy a 2700 frt hátralékért s egyéb követelmény fejében 3000 frtig a tisztviselők vállaljanak kezességet: úgy meghagyja őket; azonfelül, mivel «a vármegye biztonságára sokat tett», az a kívánsága, hogy Kassáról 200 h. bort Makoviczára szállíttassanak át. A kezességet megadják, szekeresekre 494 frtot adnak ki. Majd új követelés jön: az eperjesi katonaság (200) részére fejenként heti 60 $\frac{1}{2}$ s a tiszteknek 3 frt kivetése.

Az ősz eleje megint a felkelés hercze-hurczáiban telik el. Egyre sűrűbben szakadnak el a fejedelem hivei. Október 18-án a kongregáció ajánlólag terjeszti Thököli elé több nemes feleségének kérelmét, hogy a német sereghez pártolt urokat követhessék; az október 26-ra, Miskolczra rendelt insurrectiótól, mikor Sáros még utoljára is azt írta, hogy «megfontolás végett a negotiumot másnapra, október 26-ra halasztja», nagynehezen azzal áll el a fejedelem, hogy 30 lovast küldjenek neki. Arra következik a vármegyei tisztikar elkedvetlenedése s december 28-iki lemondása. Sürgetik a restaurációt. 1685-ben hosszasan távol van a fejedelem. 1686-ban kezdődik a császári követelés. Egyidejűleg felszaporodnak a rabló-bajok. Császári tábornokok játékszere a vármegye, a melynek vezető emberei életüket látják kockán nem egyszer...

IX.

Nehéz évek.

1684—85 telére mégis befészkelte magát Schultz Eperjesre és a vármegyébe. Ki is vetette a téli contributiót 21,422 rfrt¹ 15 kr erejéig; Eperjesen, Sárosban és Kapiban

¹ Rhénus forint = 180 magyar forint.

gyűjtette portánként a szénát, zabot. A vármegye felírt a királyhoz a sok nyomor és rengeteg adó miatt. A válasz azonban kitérőleg hangzott: a lázadó Szirmaynének meg egy sereg nemes asszonynak kiutasítását követelte s azt, hogy a Lengyelországba menekült nemesség, a mint visszatér, vedhesse magát. Aztán más panasz ment fel Caprarához, hogy Schultz feleskette a nemességet s a szavát adta, hogy senki-nek sem lesz bántódása, s mégis lefogatja őket, a lovaktól s egyéb holmijoktól megfosztatja, majd elzáratja s pénzt követel váltságdíjúl (1685 október 10.).

A tisztújítást azonban ez év februárius 14-én mégis Thököli tartatja helyettesével: Szirmay Istvánnal. Ott tömérdek panasz hangzik el. Sok nemest megfosztott a birtokától, azért nehezen fizetnek. Még azoknak a terhe is őket nyomja, a kik nyiltan elszakadtak tőle. Határozattá emelik, hogy két követ engesztelje ki a fejedelmet, a kik egy más ügyben is keressenek jogorvoslást. Az az ügy: Eperjes vádja. A februárius 23-iki kongregációban ugyanis megjelenik a város képviselője: Baranyay Ferencz és széksértést követ el. A fiskus kiutasítja. Erre amaz meginstálja a vármegyét s a büntetéstől feloldozzák. Majd az alispán maga adja elő, hogy a város következő vádakat emelt a fejedelelemnél:

1. A vármegye az oka, hogy többen a nemesség sorából a németekhez menekültek.

2. A szállásolásoknál a katolikusoknak kedvezett a város kárára.

3. Az itteni nemesség számára hordat be minden élelmet, a mi nagy gabona-szükséget okoz.

4. A fejedelem ne bizza a Nádaskay-katonák vezetését az alispánra, mert veszélyes a dolog.

A kérdőre vont Baranyay Medveczky Sámuellel, Eperjes másik megbizottjával, azt felelik, hogy majd a város elé terjesztik az ügyet s a jövő ülésen nyilatkoznak. Még aznap jön is Baranyay harmad magával: a városi képviselet két

tagjával s kijelenti, hogy Eperjes a feladásról delegáltak előtt fog beszélni; a vármegye vádjá komoly válaszra nem érdekes; a város elvárja, hogy a kongregáció tisztességesebben fogadja a követeit; a mint a vármegye a mult ülésben kijelentette, hogy az ellenséget vére fogytáig üldözni fogja: úgy Eperjes is, hogy mikép adjon választ, abban nem fog eltérni a kijelentéseitől. S a válasz után a városiak, feleletet sem várva, ott hagyják az ülést.

Az ev. város került így szembe a kath. vármegyével. Úgy ment el mindkét fél követsége Thökölihez.

Benn még egyéb surlódások is folytak. Mivel több nemes ellenszegült a vármegye rendelkezéseinek, ez czitáltatta őket; majd Faighel Péter biztos írt az alispánnak sértő levelet, hogy a megye egy részét bizonyos gyalogság számára elszakítja; márczius 19-én a fejedelem felkelést kíván s Pátensében utoljára inti az elszakadtakat és ingadozókat Tokajból, hogy jön a török, ne higgyenek a németnek. A vármegye részleges felkelés fejében ígér is 600 frtot, 100 gyalogot és 40 ökröt; de a mikor július 17-én személyes felkelést követelnek tőle Vizsolyra, hivatkozik a fejedelem ígéretére, hogy csak akkor köteles felkelni, hogy ha a határaiba lép a kurucz. Oly szegények, írják, hogy nem bírják el a felkelést.

A míg egyik oldalról Thököli miatt szorong a vármegye, a másik félen Lipót király augusztus 12-iki leirata hangsúlyozza, hogy a nemesség felesküdt neki s a városiakkal együtt szakított a lázadókkal. Elvárja tehát, hogy a hűségben kitartanak. Főispánja most nincs, a kit küldhessen, de a rendelet erejével tartsák meg a tisztújítást. Erre a vármegye felír a nádorhoz, hogy Thököli lehetetlen helyzetbe kényszerítette bele. «Nullo nobis amplius exstante refugio — — a fidelitate avulsi taliterque subacti, eo furentius tractati in maximum incidimus labyrinthum — — Nos temporì accommodando» végzik a restaurácziót s levélben hívják meg «constitutus vicecomesnek» Péchy Gábort. Ez vonakodik;

akkor újra erőtetik. S mindezek ráadásául Csáky István gróf, felsőmagyarországi generális érkezik s személyes felkelést hirdet a török ellen.

A kétes helyzetben Sztankay Lajos helyettes alispán vezeti a vármegyei ügymenetet. Péchy G. még mindig habozik, majd végképpen lemond. Hogy inkább a vagyonát veszti, de a jelen viszonyok közt nem áll a vármegye élére. A kongregáció, hogy valamit lendítsen magán, két követtel kapacitálgatja Caprara főgenerálist, Csáky grófot, Schaffenberget és a főhadbiztost: hogy a nemesség sohasem tért el a királyhűségtől; a császári generálisok napról-napra elnyomják; Schultz hada féktelenkedik, maga nemeseket bebörtönöztet, a jószágait pusztíttatja; tatár, lengyel, kurucz mindent felölt a vármegyében s minden életet felemészített; az elszállások aránytalanok; Schultz a felesküdt nemeseknek szavát adta, hogy bántatlanul maradnak, de a katonáival mindenükből kifosztotta, a mi velök volt s pénzen kellett megváltaniok magokat; a polgársággal hasonló módon bánt el; a szepesi kamara is lefoglalt minden eladhatót adó fejében.

Mikor az alispán megokolja lemondását, a kongregáció elismeri, hogy méltán fél a hivataltól, hiszen a nemesség a vármegyében fogoly; a tisztviselőinek kötve a keze; nem az alispán vezet itt, hanem a kamara. S szó esik arról, hogy jobb lenne elhagyni a vármegyét. Végül felkérlik Eperjes városbíráját, csináljon rendet, hogy a vármegye működhessék; s kérlelik (sőt ráerőtetik) a vármegyei özvegyek és árvák érdekében Sztankayt, hogy fogadja el az alispáni megbízást. S Sztankay, hogy «ne a szepesi kamara dirigáljon», feláldozza magát (1685 október 1.).

Majd Piccolomini hada érkezett téli szállásolásra. A bécsi főhaditanács teljes hatalmú biztosa hirdette előtte a német katonaság szállásoló szabályzatát. 1686-ban a katonai kihágások hajmeresztő mérvet öltenek. A kongregáció kínosan tárgyalja, hogy könnyítsen a porciók dolgában a lehetetlen-

ségig terhelt falvakon, s mikor sehogy sem megy a dolog, 1000 forint ajándékkal puhítja az új kommandánst. Őt követi Caraffa, a kit 60 forint értékű ajándék fogad, sőt mikor október 19-én Szolnokról írja, hogy Felső-Magyarország főparancsnoka lett, újabb 100 arany s «pro occurrentiis» 10 arany. A feleségét is megajándékozza a vármegye, sőt az adjutáns számára is küld 10 aranyat, a mire az «okos» asszony megizeni, hogy az utóbbi csak «természetben» vehet át remunerációt.

Ekközben a labancz seregek diadalmasan hódítják vissza a részeket. Thököli után már csak Munkács tartja még magát. Az elfoglalt városokban a zsoldosokat a polgárság tartja el, a protestánsok kiszorulnak; hitben, vagyonban, személyben egymást érik a zaklatások.

Szemmel látható a labancz-párt felülkerekedése, majd erőszaka. Buda visszafoglalása s a félhold elhanyatlása vérszemre kapatta a bécsi kormányt, kivált hogy a nemzet az örökösödési törvénnyel megkötötte magát. Gyászos idők voltak készülöben. . .

Caraffa Munkács ostromával bajlódott már jó ideje, miatt Eperjes leigázott állapotban várt kedvezőbb fordulatra. Evangélikus polgársága az 1687. évi Vízkereszt után való nap fogadta a királyi kommisszió végzését, melynek tagjai Csáky István gróf kassai kapitány, Károlyi szatmári és Barkóczy Ferencz zempléni főispánok, Klobusiczky és Putnoky kir. tanácsosok s több kamarai tanácsos voltak. Kassán kezdődött az ev. templomok kiürítése; Eperjes, utóbb Lőcse, Bártfa és Késmárk sorra következtek. Az eperjesi ev. egyháznak a Lőcsei úton, a nagy hídnál jelölte ki a bizottság a hóhér és peczér házat isteni tiszteleti és iskolai helyül. A polgárság visszautasító nyilatkozata okozta, hogy a maga erejéből kellett sürgősen orvosolni a bajt. Zimmerman Zsigmond koll. felügyelő, Baranyay, Sárossy, Radvánszky, Bezeg és Róth titokban 400 frtot gyűjtenek, mire februárius 9-én a hivek a Hazi-házban gyűlnek össze isteni tiszteletre.

Másnapra esett Caraffa érkezése, a ki Terzy grófra bízta Munkács körülzárását. Mindenek előtt a kapukat csukatta be; mert híret vette a gyűjtésnek, a mit annál gyanusabbnak tartott, mivel a részesek Thökölinek kipróbált emberei voltak. Más dolog is fokozta a gyanuját: arról értesült, hogy a fejedelem huga, özv. Nádasdyné Mária Munkácsról Kassára utazik, még pedig minden valószínűség szerint azzal a szándékkal, hogy ott és Eperjesen párthíveket gyűjtsön. Tényleg a két város ragaszkodott Thökölihez, bár Eperjes, okulva a sok csapáson, óvatossá lett, s a vezető emberei közül többen, mint Keczer András, a fejedelem tanácsosa, még a templomba sem mentek, hogy gyanussá ne tegyék magukat.

A kapzsiság — nem egyetlen eset akkoriban — játszott kezére Caraffának. Szent-Iványi László, a ki Keczer és Zimmerman jószágaira vágyott, használta ki a gyanuját. Thököliné nevében levelet koholt az utóbbihoz, melyben a fejedelem-asszony kitartásra buzdítja a híveit s értesítéseket kér a császári hadsereg állásáról. A levélvivő: Ujhelyi (Tábori) Erzsók markotányosné, a ki Zimmermant Weber és Fleischacker társaságában poharazva találta. Ők felbontják a küldeményt s az asszonyt elbocsátják. Majd második levelet hoz Szent-Iványi megbízottja, de már szemrehányó szóval, hogy Zimmerman nem válaszolt. Akkor közönyös levélben válaszolnak, mely természetesen a megbízó kezébe jut. Egyidejűleg Caraffa két más markotányosnét fogat el Eperjesen, kikre az a gyanuja, hogy a Nádasdyné eszközei. Most már nincs mit haboznia: nagy összeesküvést jelent fölfelé, mire hamarosan visszaérkezik a kormány rendelete, mely rk. törvényszék vizsgálatára utasítja az ügyet. Ez a Judicium Delegatum a városházán üt tanyát.

Caraffa utasítása az, hogy rendkívüli törvényszéket tartson, de csak a későbbi vétkesek ellen, a kik t. i. Thököli ügyéhez hajlanak. Akkor is a vármegyei törvényszék szellemében járjon el.

A bizottság tagjai többnyire idegenek: Wallis kassai hadparancsnok, alezredes az elnök; Fischer Mihály kassai kamarai igazgató, Pelsöczy György kir. ügyész, Szent-Iványi László főfeladó, Megyery Gábor sárosvármegyei jegyző, Harter Mihály és Medveczky Mátyás városi tanácsosok, Juliani Péter és Friderici Péter városi olasz polgárok, Turcsányi városi postamester, Braheim Vilmos danzigi polgár, Görtlz Márton városi őrségparancsnok és Burghardt Mátyás hadbíró a tagok.

1687 februárus 16-án vasárnap este kezdődnek a befogatások.

Elsőnek Caraffa Weber Frigyes városi tanácsost vádolja, hogy Munkácsról levelet fogadott el. Tanu rá: Tábori Erzsök. Jezsuitát rendelt a fogoly mellé, a ki vallomásra unszolja, s ha katholizál, ígérjen neki vagyont és hivatalt. A vádlott, maga is kapzsi ember, hajlott a biztatásra s megnevezte társait, kikkel csakugyan olvasta a fejedelemsasszony izenetét: Keczer Andrást és ennek vejét, Zimmerman Zsigmondot. Rajta fordult meg tehát a veszedelem. Keczer a labanczpártnak régtől megjegyzett embere, a ki a vármegyében az 1662-iki országgyűlésen a nemzet és vallás szabadságáért küzdött, kinek a felsőmagyarországi pártütők közt 1670-től körözték a nevét s kit az 1671-iki pozsonyi törvényszék elé idéztek, de a felségsértés vádjától felmentettek; februárus 16-án, a mint kilép a házából, bilincsbe verik. Másnap Zimmermant és Fleischackert verik vasba, Keczer fiát, Gábort pedig, a ki apjáért jár könyörögni, börtönbe zárják. Utánok Rauscher Gáspár kereskedő és Baranyay Ferencz városi tanácsos következnek. Ez utóbbi ellen az a vád, hogy 1682-ben a nép az ő felhívására rombolta le a ferenczrendi zárdát. S következnek még mások, mert hiszen hónapokon át tart az elfogadás. Caraffa Eperjesen s másutt éjjel lepette meg s német lovasaival hordatta össze az áldozatait. A börtönök, őrtornyok s az e célra választott magánlakások alig fogadhatták be őket.

- A vértörvényszék azonnal munkához fogott. A vallatás Caraffa jelenlétében az elnök lakásán vagy a városi kúriában ment végbe. Az ítéletet ő maga diktálta s ha valaki a székülő urak sorából habozott vagy ellenszegült, azzal fenyegette meg, hogy kidobhatja az ablakon. Ha a vádlott vallott, beismerés, ha pedig tagadott, megátalkodottság czimén íteltette el. Pedig Absolon és Radich, a munkácsi várparancsnok írásban tanusították, hogy a fejedelemasszony és a vádlottak között nem volt összeköttetés; valamint Dobay Zsigmond, a ki naplót vezetett Munkács ostromáról, világosan írja, hogy május 4-én és 30-án, majd június 13-án, július 1-én és október 14-én, s nem előbb ment Eperjesre, egy-egy követ, vagyis már az elfogatások után.

Az első vallatásnak nem volt sikere, mire februárius 25-én Zimmermant deresre, majd kínpadra húzzák, a ki végre megtörten mindent vallott s ártatlanokat is belekevert a dologba. A kínzás után már hiába vonta vissza vallomását. Másnap a Keczer András kínzása következett, a kit deresre fektettek, a tagjait nyújtóztatták, a testét forró szurommal és lánggal égették. Majd az oldalához tüzet raktak, a kezét-lábát hátul összekötve huzzák és feszítették. Szinte hat órai szenvedés után sem birtak azonban egyebet kivenni belőle, mint hogy nincs mit vallania. Akkor a földre dobták le s végre ápolásra a feleségének engedték át. Rauscher és Baranyay a spanyol vallató szerszám gyötrését állották, a mi éles, kiálló részű vaskészülék, melyet kulccsal mozgatnak: összeszorítja a lábakat, lassan fölmetshi az ereket, inakat, izmokat s egyberántja a tagokat. Ezek teljesen kifecszamodottan és elcsavarva omlanak össze utána. A véget nem érő borzalom, melynek tanuja volt, hamar megtörte Zimmermant, a ki, miután kinzójának nejéhez sikertelenül küldette el a családja ékszereit, áttért a kath. hitre. De azzal sem segített magán. A márczius 3-iki törvényszék halált mondott ki mind a négyökre: «Minden ingó és ingatlan javaik elvesztésén kívül

méltó bűnhődésül, mások rettentő példájára, jobb kezöknek előleges levágatása után a hóhértól nyakasztassanak le, testök négyfelé daraboltatván, Eperjes körül különböző helyeken az utakra függesztessenek ki, fejök pedig az akasztófa mellett a városon kívül egymás mellett felállítandó bitófára szegeztessek fel — így kívánván az igazságot».

A kivégzés harmadnap folyt le. Caraffa a város közepén, a főtéri háznak, hol lakott, ablakai előtt emeltetett vérpadot: Babocsay Fata Tarczalensia-ja szerint «Kinzó nagy theatrumot», melynek az infámia «mészárszék»-nevet adott. 30 zöld ruhába öltözött bakó és bakóinas állott munkába. Az első áldozat Zimmerman, a második Keczer, a kit a börtönéből Lipóczy Miklós ev. pap vezet, de úgy sem bírja a járást s azért gerendákra téve czipelnek tovább. Valamennyi kivégzettet felnégyelik, majd gerendákra vetik s a sárosi, sebesi, löcsei és kassai úton vashorgokkal ellátott keresztfákra és kerek oszlopokra függesztik a tetemét, a fejét pedig külön szegezik ki a városkapuk előtt. Zimmerman testét hat hét múlva a felesége az aranyaival váltja meg s a városhoz közel egy kertben temeti el, a Keczerét csak utóbb kapják vissza az övei s Szinyén teszik hant alá.

Ezt az első tragédiát márczius 22-én öt újabb kivégzés követte. Ezúttal kinpadot, tagcsönkítást és felnégyelést nem kívánt Caraffa, a ki, miután Wallis és Fischer kiléptek a törvényszékből, megelégedett azzal, hogy az ítélethozatalban teljesen szabad kezét kapott. A vak Gutth Zsigmond ezúttal a kath. vallásra tért s megszabadult. De már április 16-án Feja Dávid, a Thököli-korbeli kassai bíró került kinpadra, ki a vallomásaival sok polgártársát sodorta bajba; s borzasztó kínzáson estek keresztül még négyen ugyanekkor, különösen Palásty Gábor és Radvánszky György. Április 6-án Eperjes vitéz kurucz kommandánsa: Feldmajer Simon¹ vérzett el,

¹ A börtönben maga vetett véget az életének. A többi kivégzett: Keczer

14-én más hét polgár, szeptember 12-én pedig a ref. lelkész, a kinek testét Caraffa a bitófa alatt ásatja el. A tetemeket csak 1688 márczius egyik éjjelén szedik le végkép a hóhérok, jöllehet Keczer Klára már előbb több áldozatnak a csontjait gyűjtötte össze s hantoltatta el a színyi templom tornyában.

Az áldozatok száma 24: Eperjesről 7, Sáros vármegyéből 5, Abaújból 1, Turóczból, Gömörből, Nyitrából és Szepesből 1—1, Zólyom vármegyéből 2 s ismeretlen helyről 5. Eperjes börtönei azonban még kilenczet őriztek vizsgálati fogságban. A többi vádlott, a ki tehette, köztük Róth Mihály alispán és Klesch János, Lengyelországba menekült. Később is új 12 foglya akadt Caraffának, a ki a hol tekintélyes vagy gazdag polgárra talált, nyomban elfogatta s a fejedelemsasszonnyal való levelezéssel vádolta. Levelet azonban nem mutatott. Zemplén vármegye 400 arannyal és jó tokai borral váltotta meg magát, a tarczaliak 50 h. bort, Pest vármegye 133 frtot, Kecskemét 590 frtot fizetett. A kivégzettek minden vagyona a kir. fiskusra szállott.

A «Theatrum Eperjessense» érthetőleg országos felháborodást okozott. Hogy a gyanu árnyékát elégségesnek találta az udvar, méllán kutatták az elmék, hogy a vér-fagyasztó ítélkezésben volt-e s mi része volt neki? Bizonyos, hogy Caraffa a háttérben tudta és érezte annak intéző tagjait. Bécsnek tényleg sok kifogása volt ellenünk: egy az, hogy a Thököli-felkelésben való részességünk miatt a megtorlásra ürügyet keresett; más az, hogy Eperjes a hetvenes években nemcsak ellene szegült, hanem kétszer vitézül védte is magát a seregeivel szemben. Az áldozatok sorából a bécsi tiltkos tanács hatot már évekkel előbb halálra szánt. S az udvar részességét az a körülmény is bizonyította, hogy

Gábor, Sarudy András, Medveczky Sámuel, Schönleben György, Székely András, Bezegh György, Weber Frigyes és Dániel, Kovács György, Bartók János, Schwarcz János drámaíró, egy levélhordó, Fazekas rozsnói polgár, két inas. Az elfogottak számát Rezik 44-re teszi. Tényleg 45-en voltak.

bár az elfogottak felei futárokkal jelezték az erőszakoskodást, Bécsben nem volt kegyelem. Caraffa felsőbb beleegyezéssel működött, sőt ha kegyelem érkezett is le, biztos tudatában a támogatásnak egyszerűen zsebre vágta az iratokat.

Az udvari eljárás is megfelelő volt az örökösökkel szemben: a vagyon-elkobzások és pénzfizetések, minden felzúdulás és panasz ellenére, annyiban maradtak. A kir. fiskus csak az egy Keczer András ingóságaiból többet harácsolt össze 20000 frtnál s lefoglalta simonkai, libánkai, vörösvágási és zamutói ingatlanait. A törvényszék személyzete hasonlóképp busás pénzt kapott: 6853 rfrtot; a költségaktáit a szepesi kamara levéltára őrzi.

A későn (október 18.) összeülő országgyűlés erős tiltakozása velett véget a kegyetlenkedésnek. Keczer Gábor özvegye teszi elsőnek ott a panaszt, mire a rendek a királyhoz fordulnak, ki az ügyről mitsem tudott. A sérelmek közt, melyeket eléje terjesztenek, van Róth János emlékirata, Radvánszky kérelme. A kir. perszonális külömben az eset tárgyalásakor megdöbbenve fordul Megyery Gábor sárosvármegyei követhöz, a ki részt vett a törvényszékben. «Kénytelenek voltunk — kapja tőle válaszul — a szavazatunkat a hadbíró fülébe sugni. A nem magyar tagok szavazata nagyobb értékű volt; s nem a szavazatokhoz képest hoztak ítéletet». Medveczky Mátyás eperjesi követ pedig akkép vall, hogy parancsuk volt, mely szerint ne az ország törvényei, hanem Carpzw és a lelkiismeret szerint ítéljenek. Majd a rendektől izenet ment át a főrendekhez aziránt, hogy a király az eperjesi kommissziót szüntesse meg; továbbá lajstromozták a sérelmeket s hosszasan felsorolták az eperjesit. A megnyugtató kir. válasz deczember 19-én érkezett le. Akkorra már (november hóban) elhordatták a Theatrumot, a melynek helyén rövidesen a Szent Háromság szobrát emelte a kegyelet.

Az ősök nemes érzésére vall, hogy ugyanazon az ország-

gyűlésen a kath. főurak egyetemesen jajdultak fel az eset miatt. «Ha az evangélikusokat az ujjainkkal kaparhatnók ki a sírból, nem volna senki, a ki nem — sietne a sírjaikhoz». A történelmi igazság ezenfelül egyebet is mond, azt, hogy a magyarság hóhérját és czinkosait kitüntethették az udvariak, de az utóvilág megvetése hatalmasabb volt nálok. «Ezen praetextuosa rebellio csak egyedül Caraffa istentelen conceptusa volt, hogy avval incutiáltassék terror in Hungaria ad subiugandos Hungaros» — írja Ottlyk, a ki maga is alig szabadult meg a körmei közül.

Az 1687 pozsonyi országgyűlés 6. t.-cikke mondja ki a bizottság megszüntetését, a 7. t.-cz. pedig a kir. kegyelmet hirdeti a kivégzettek utódainak.

Az időközben bujdosó fejedelem hire Munkácsot hosszú három éves ostrom közepette találta. Állta a harczot a Nagyasszony, de utoljára megszibbadt a védők hite. Caraffa alulról szabad elmenetetelt ígért annak, a ki áruló s halált, a ki továbbra is ellenáll. Mire várni tovább? Thökölire, a ki nem ura többé a magyarnak? A kuruczokra, a kik bujdosásban vesznek oda? «Küzdünk és vagyunk — irta urának Zrinyi Ilona. — Kegyelmed azonban mozgassa Erdélyországot!» S felszaggatta a kincses ládáit s küldte zálogba a lengyelek királyához, hogy a zsold valamikép kiteljék.

S Thökölit még egyszer biztatja a remény. Erdély felől tör be, hogy lendítsen a felkelés ügyén. Ujra fejedelem s kezében a hatalom, hogy Erdélynek német kézre játszása miatt szemtül-szembe állhasson ellenfelével, Telekyvel. Az ez idő szerint «birodalmi gróf» és a kis Apaffy kanczellárja, nagy zokszóval fogadta az új fermán hírét, melynek alapján Thököli «Isten kegyelméből a fényes portától kinevezett erdélyi fejedelem»-nek nevezte magát. Töröcsvárnál, hova a Zernyest felé vivő hegymeredekségen kapaszkodtak át a kuruczok, dőlt el Telekynek sorsa, s a fejedelemre még egyszer kisütött a dicsőség napja. A viasszállingózó székelység

Erdély szabadítójának mondotta; a szászság, bár németül, Isten áldását kérte reá. S nem «kinevezett», hanem «választott» fejedelme lett az országnak. De csak pünkösdi királyság lett rá nézve az új térfoglalás. Jött a diadalmas törökverő királyi sereg, s neki nem maradt egyéb hátra, mint udvarostul-hadastul a bozzai szorosban át menekülni Oláhországba.

Onnan ment a levele Munkácsra. Caraffa kezén át, a ki fel sem bontotta. Tudta az, mit ír: «Csak a fejedelmi jelvények maradjanak az asszonyánál, minden egyébről lemond. Lesz talán irgalom a bécsiekben, hogy illő tisztelettel fogadják Munkács asszonyát».

Maga pusztákon, ligeteken barangolt, míg Szalán-Kemén mellett utoljára látta leáldozni a napját. Azután Paszarovicz felé, örök idegenbe viszi az útja...

Sáros vármegye ezekben az években a labancz kommandókkal küszködik. Előre szedik a porenziókat; majd megamiatt hangzik a panasz, hogy nagyobb a kivetés, mint az előirányzat. Caraffa szörnyűségei elijeszti az alispánt, a ki a podagrát hozza okul s lemond (1687 február 27.), mire a vármegye követet küld a zsarnokhoz, hogy mitévő legyen. A felelet az, hogy nincs kifogása ellene, ha az alispán gyűlésre megy, de az ő színe előtt ne mutatkozzék. Egyebekben az egyik szolgabíró letételét követeli. Majd Nigrelly gróf és Ausperg szorítják a contributiót; a generálisok levélben vagy követek útján értekeznek a kongregációval; ritkább az engedékenység, mint a parancsszó; Cronfeld válasza pedig a vármegyei követséghez ez: «Arbitrabar Dominationes Vestras mihi aliquid novi attulisse, Vestrae Dominationes vero illam tritam cantilenam cantant». S egymást váltják a királyi ígéretek, de az adócsavar annál jobban működik. Bécsben nincs érzék a szegény jobbágy iránt: generálisok a tanácsadók, azok pedig kapzsiak. Zsebre vágják az ajándékot (a mi sarczszámba megy), írnak simulékonyan (még Caraffa is), de össze-

futnak az érdekszálak a kezökben. A főhadibiztos egy gyékényen árul velök. A vármegyei jegyzőkönyvek kezdete pedig állandóan ekkép hangzik: «Pertractatis gravissimis praesentis hiberni occurrentiis».

A téli évad az adónyuzásnak és katonai kihágásoknak szól, miközben a vallásos érzés, katholikusnál és protestánsnál egyaránt, szüntelen háborog. «Zokogó sirással sirhatsz magyar nemzet»: zúg mindenfelé a kurucz dal az országban.

X.

II. Rákóczi Ferencz.

Sokára érkezik derűsebb pillanat. 1694-ben hallja a vármegye, hogy fiatal főispán-jelöltje, Rákóczi Ferencz Bécsbe jutott. Meggratulálja «ezen szerencsés előmenetelért.» Jön aztán jobb hír, hogy a jelölt szép, ifjú hitvesével Nagysárosra rándul s az installációt 1694 április 3-ikára óhajtja. Erdődy György gróf, az eddigi helyettes, működik felavatóként; az egész vármegye fényes vendégségben feledi rövid időre a keserves multakat; fellendül Usz Gábor szójátékos felköszöntőjében a hit, hogy jobb idő következik.

A Rákócziakkal már a második fejedelmi család emelkedik ki Sáros vármegye rendjei sorából. Ők bocsátják Erdély trónjára Báthory Istvánt, a kit nem alaptalanul vallanak földijöknek; tőlük indul ki ugyanoda Rákóczi Zsigmond, majd György, hogy Bethlen Gábor után valamivel csendesebb politikát űzzenek a véreink közt, a kikben egyetlen támaszra találhatnak.

Jó félszáz esztendeje vitték már a kis ország kormányát a Rákócziak. Sárossal mindvégig összeköttetésben maradtak; a birtok is marasztotta, a felvidék protestánsainak ügyét sem feledték. Az ősök után I. Rákóczi Ferencz dicső emléket hagyott hátra földünkön: szinte a vérével áldozott az eszméknek, melyek sok nagyigyekezetű magyart elsepertek. Zborói

kastélyából, mint Sáros vármegye örökös főispánja, figyelte az ország romlását; 1670 január 4-én tartott Felső-Magyarország rendivel gyűlést, majd újra Eperjesre hívta meg őket. Az előző tállyai ülés azonban kikelt az állásfoglalása ellen, a mennyiben a sérelmek orvoslását az *egész* ország dolgának tekintette. Így a felkelés — a megyék «csak árnyéktól is megijedvén» — a szándéknál maradt: Wesselényiek bitóra jutottak, őt pedig április 21-én hűtlennek nyilvánította a király.

Fia és utódja: két magyar vértanúnak volt unokája és Zrinyi Ilonának gyermeke. Munkácsra viszi az anyja, ki Sáros vármegye 1676 július 20-iki közgyűlésén Kazinczy Péterrel, mint főispáni helyettessel, tölteti be a kiskorú főispán jogkörét, 1677 augusztus 18-án a rendeket új felkelésre szólítja fel s a férjét a kassai jezsuita templomban temeteti el.

II. Rákóczi Ferencz első évei Borsiban, Makoviczán, majd Munkácson telnek. Thököli Imre hét éves korában viszi hadba Schultz ellen, Eperjes alá. Hamar tanult a hadi élet forgandóságából; a mit pedig gyermekésszel meg nem érthetett, attól a kamarása: Kőrössy György óvta meg. Így Thököli egyik emberének attól az ajánlatától, hogy segítsen láb alól eltenni a fiút: a vagyon, mely utána Thökölire fog szállni, mindenél nagyobb támasza lesz a felkelés ügyének. A kamarás azóta kis uránál személyesen végezte a szakácsi teendőket is.

Azalatt pedig «Munkács várába szorult végleg a szabadság» ...

Az új főispán, a hányszor tehette, utóbb örömet fordult nagysárosi kastélyában. 1695-ben a nemesség szeretettel üdvözli visszatértekor s a feleségének 250 tallér ajándékkal kedveskedik; 1696-ban szerencsét kíván fia születéséhez; a restaurációkon, melyeket évenként vezet, egyetért abbéli kívánságával, hogy a tisztviselők ne csak egy évig kormányozzanak. Csak 1698-ban támad köztük egy kis ellentét, a

mikor királyi parancsra kénytelen Rákóczi kijelenteni, hogy a viczispánt nem engedi új választásnak kitenni, míg a régi jegyző helyett mást kíván. A rendek nem engednek a jogból: választani akarnak. A kényes helyzetben az okos vármegyei politika diadalmaskodik: választanak, de a választás eredménye az, hogy az alispánnal valamennyi tisztviselő megmarad. A jegyző is; a mi ellen aztán a főispán beéri azzal, hogy testimoniálist kér, a viczispán pedig hangsúlyozza, hogy nem királyi kívánságra vállalja el a tisztségét. A békét Rákóczi köti meg: új, arany pecséttel lepi meg a vármegyét.

Mert a régi pecsét ép egy esztendő óta eltűnt (1697 április 2) a székházból. Úgy látszik, az előző évi forrongás idején. Vele vesztek el a Dobay-jegyzőkönyvek is. Régi szokáshoz kellett visszatérni: a viczispán vagy szolgabíró pecsétjének használatához.

Nehéz időket élt akkor, 1687 július napjaiban, a vármegye. A felszaporodott rablók után Tokaji Ferencz lázongása nyugtalanította kelet felől a felvidéki tartományt, Sárosban: Makoviczát s az eperjesi vonalat. Már 100 gyalogot rendelt ki a kongregáció a községekbe, a kiket 3—4 nemesből álló éjjeli őrség ellenőrzött a járásokban, a mikor köztudomásra jutott, hogy az eperjesi őrség, Tokajival egyetértőleg, éjnek évadján megszökött. Kassával egyesülten üldözték a vármegyei hadak a Tiszáig. Benn újabb 100 gyalogot és 50 lovast állítanak, a minek költségére 1380 rfrt kölcsönnel terhelik meg a pénztárt. Majd Eperjesnek és Szebennek erősítése következik. Amahhoz Abaúj vármegye is küld segítséget. Az intézkedések itt egymást váltják: összeírják a város férfiai, fegyverkovácsokkal port készíttetnek, a miből idegennek tilos adni; a mészárosok halomra gyűjtik a húsnak valót; a kapukat és őrségeket gondozzák. Az utóbbiaknak nemes urak a felügyelői. A vármegye maga 3600 frtot utal ki a költségekre és sürgeti Nigrelly, a kommandáns intézkedését, hogy hűséggel védekezhessék a veszedelem ellenében. Kap is tőle őrséget, valamint

felhívást, hogy a nemesség egyesüljön a szepesivel és húzódjék Kassa irányában. A felkelést nyomban kimondják 500 frt bírság terhével, a rablók üldözésére pedig fegyveres parasztokat küldenek. Makovicza parancsnoka: Aspermont gróf sajnálattal jelenti, hogy az uradalmat nem hagyhatja el, mert ott is fenyegető a veszedelem. A vármegye azonban nem engedhet a kitérő válasznak, a mikor nem egy résznek üdve forog koczán s legalább egy expedíció küldését követeli. A kongregáció azonfelül is erélyesen lát hozzá a dologhoz: kereszttel jelöli meg a távollevő urak névjegyzékét (mert azok sokan vannak) s kiköti az utólagos igazolást. Szeben javításáról is gondoskodnak 20 szekérrel és három napra 12 munkással. Majd limitatio folyik lovakra: a ki beszolgáltatja, az nem tartozik sem személyesen felkelni, sem a részleges felkelés terheit viselni. Itt is 100 frt a bírság. Végül lustrát tüznek ki a Szekcső mezejére.

Akkor érkezik Bercsényi Miklós grófnak levele, hogy a király őt küldi a védelem vezetésére; a vármegyék hozzá csatlakozzanak.

Jókor. A nép körében hírek járnak, hogy senki ne szolgáljon az urának. Bercsényi tehát legelsőre amnesztiát hirdet királyi szóval, hogy a nép, mely a huszárok és hajdúk elől az erdőkbe menekült, térjen vissza békességgel. Jönnek is, kivált mivel a lázadók főkorifeusainak fejére 1000 tallért tűzött ki a kormány: az öt sárosi förlázadó, köztük: Lipóczy, Lengyel és Kis meg a sókuti pap fia: Csatáry taníté. Az utóbbit úgy fogták el a parasztok; de mivel hűséget fogadott, kegyelmet kapott. A nemesi felkelés három napi határidő alatt augusztus 23-ikára igérkezik. Közben az elemek is birokra kelnek a szerencsétlen földdel, majd október 4-én az átvonuló katonaság növeli a kétségbeesést; a lázadók Sóvár vidékét pusztítják. A veszedelem áradatnyi sietéssel harapózik tova. Szökdösnek a katonák is, a kiknek nemesére 100, parasztjára 40 frt bírságot vetnek ki; a hajdúság csoportba

verődve tűnik fel itt s ott és száz helyen s már a gyilkosságtól sem irtózik, annyira úzi a fanatizmusa. 1698-ba is átcsap a baj; áprilisban újra 50 hajdút kénytelen fogadni a vármegye.

Bár a tokaji zendülést sikerült elfojtani, a következő években sem nyugszanak meg az elmék. Hamu alatt tovább ég a zsarátnok. 1699-ben a velencei követ jól írhatta fejedelmi urának, hogy eltemették ugyan az országot, de «könnyen felloboghat itt újra a lázadás lángja, csak találkozék ügyes kéz, a ki azt éleszsze».

A kéz lassan, de mégis — találkozott.

Rákóczi 1697 telén Eperjesen farsangolt. A véletlen hozta oda társul Bercsényi Miklóst, a kit főhadbiztosnak rendelt ki a király. A mult évi pozsonyi «notable»-ok gyűlésén az ellenzék vezetői között szerepelt, most az eperjesi házában keresték fel a haza sorsán aggódó felek: Szirmay István, András és Miklós, Vay Ádám, László és Mihály, Radics András, Berthóty Ferencz és Keczer Sándor. Keseregtek zárt körben, talán azzal a borús gonddal is, hogy köztük van s mégis elérhetetlen távolságban él az, a ki a «küldetését» nem érti meg. Kerülik, alig érintkeznek vele. Bercsényi azonban szaporán ellátogat hozzá, vadászgat is vele s mialatt verik fel a vadat, el-elejt egyet s mást a múltak dolgaiból. Többek közt arról, hogy az 1645-iki linczi (nagyszombati) béke helyreállításra vár: abból is különösen a politikai és vallásszabadság, még pedig a francia és svéd királyok szövetségében, a kik a dédapjával az *utódokat is kötelező frigyet* kötöttek. Azután friss történetekre utal: hogy Pozsonyban a rendek elfogadták az örökös királyságot, eltörölték az Arany bulla záradékát s a hadbiztosság zavartalanul munkálkodik. Itt, helyben a helyőrség parancsnoka mutatja, hogy megfordult a világ: egy ágyúlövésnyire földesúrnak tekinti magát; vámot, mészárszéket és korcsmát tart a nemesi kúriákon.

Szerencsi fényes udvartartása még inkább ráveti a fejedelemre a kétség árnyékát. A békétlenek a mint összegyűlnek,

a miatt ejtenek sok panaszt. «Hol van a magyarok tündöklő napja?» — kérdi Szirmay István, a kurucz poéta. Mert a magyar nép Ot tartja tündöklő napjának.

Pedig Tokaji Ferencz, a hajdúk hadnagya, mutatná neki az utat, a melyen járnia kellene. Ha kitért is a kuruczok hívása elől, azok bizony Patakig kísérték el a holmiját. A többi embere meg sorra foglalta el a várait. Így talán sikerül mégis színt vallatni vele.

Hogy Bécs ne gyanakodjék a forrongás miatt, Rákóczi oda igyekszik áttenni a lakását. Majd a felkelés leverése után megváltoztatja tervét s visszatér Sárosba, hol a lengyel határok miatt való villongásokban az ő jobbágysai is részesek. De kémektől tartva nem politizál. A nemesség külömben is tartózkodó; egyedül a nép, kimerülve a katonai nyomorúságban, panaszkodik. 1698 közepén, a néniével való pere miatt, állandó tartózkodásra jó le újra s hol Nagysárosban, hol Eperjesen, hol a többi váraiban él. 1699-ben is gazdálkodik, vadásztat s érlelődik. Beresényi ekkor már folyton vele van. Együtt tanakodnak a karlóczai új békén, a melyet rólunk, nélkülünk kötöttek, meg a neoacquistica commissio üzelmén.

A zsarátnok-felverő kéz — így van kialakulóban.

A francia-angol mozgalom kezdetén, mely a megürült spanyol trón miatt készülődik, Bécsben időzik Rákóczi; majd örömmel, egy szebb jövő reményével jön le Nagysárosra s 1700 május hóban gyakran értekezik a birtokossággal. 1701 januárius végén szintén felkeresi kastélyát. Társaságában van Longueval császári kapitány, a ki már korábban is kedvelt vendége volt. Hamarosan átesik a február 3-iki restaurációs ünnepségeken, kicsit Ungvárra néz át Beresényihez, majd április közepén visszatér beteg feleségéhez. Akkorra már maga is tudja, hogy a magyarságnak *napja* hamarosan visszahozza fényét. Nem habozik tovább; belép a nagy tervezgetések útvesztőjébe. Levelét a francia királyhoz a népmegváltó munka érdekében elvitte már Longueval.

Este a nagysárosi kastélyban eperjesi tisztek a társasága. Ki-ki szoktak azok járni hozzá, hiszen csak nemrégiben tűntette ki római birodalmi hercegi méltósággal a király kegye. Megbízható nagyúr, a kivel érdemes parolázni az embernek, ha «császári».

A mint vacsora után kártyáznak, Rákóczit hirtelen futár szólíttatja ki. Nénjétől hoz Bécsből levelet: a levélben végzetes értesítést, hogy Longueval fogoly; a kit hű emberének tartott, az árulója lett. Még magához sem tér megdöbbenésében, a mikor — úgy éjfél után, két óra tájban — ajtó nyílik, a Salm-ezred két tisztje lép be s fogolynak jelenti ki.

Április 18—26-ig eperjesi házában őrzik a császáriak; május 5-én Kassára, onnan május 16-án Ausztria felé viszik; május 29-én ér Német-Ujvárra.

Vele egyidejűleg fogják el Szirmay István kir. ítélőmestert és a három Vayt. Neki a börtönben az apródja: Berzeviczy Ádám marad társaul. Egyebekben kivételes bíróság (judicium delegatum) tárgyalja az ügyét, s mindenek előtt az udvari kamara a szepesivel zár alá téteti a jószágait.

November 5-iki menekülésének ismeretese a körülményei. Zborói Horváth Zsigmond volt a kocsisa. Hamarosan november 20-án Lengyelország határára jut. Rokona, a lengyel király s a főemberek vendégül látják azóta. Gácsországban az 1702. év folyamán Szalontay Jánostól hall a hazai elégedetlenségről híreket; márczius végén Brzežáni várban találják Pap Mihály és Bige László kuruczok a nép levelével, mely Esze Tamás buzdítására Beregben szervezkedik. Hogy 5700-an vannak eddig — hozzák hírül.

Mikor a bécsi kormány 1703 április 29-én népszámlálást tartat, Rákóczi alkalmasnak látja az időt arra, hogy fegyverre hívó szózáttal lépjen a nemzet elé. 1703 május 12-iki írása után Pap Mihály esküszik föl elsőnek piros zászlájára, melynek felirata: «Pro Deo, Patria et Libertate.» Május 21-én Esze Tamás kitűzi a zászlót s Bereg és Ugocsa népét felesketi.

Rákóczi június 7-én indul vissza a hazába. «*Recrudescunt*» czimű manifestumát a keresztény fejedelmekhez Munkácson, hat hó mulva, erről a napról keltezte, s bár a dolhai füzesek közt Károlyi Sándor aznap leverte a felkelő tömeget, június 13-án folytatja az útját. Másnap átveszi Esze 1000 parasztjának vezérletét, miközben munkácsi ruthénjei eleséget hoznak s térdre borulnak előtte. Két nap mulva már 3000 gyalog és 300 lovas embere van.

Elsőkül a hűséges ruthének fogadták, a kik a munkácsi vereség alkalmával jajveszékléssel töltötték meg a hegyeket és völgyeket. Rákóczi a saját uradalmaiban 40 orosz pap hűségére számíthatott. S kitarított mindvégig az ügye mellett a szegény batykó; sőt mikor 1708-ban ki kellett bujdosnia, utolsó éjét Duzsár János budpalóczi pap házában töltötte. Egy kecskelábú bükkfa-asztalt, melynél ült, 200 éven át kegyelettel őrizett a falu. Ennek ma is Rákóczi-szállás a neve.

A többi nemzetiség sem akar elmaradni. A kiewi palatinus már 1703 júliusban két század oláh gyalogost küld, s a tisztán-inneni románság hűséges kurucz, mint a nótája mondja:

«Hej Rákóczi, Bercsényi!
A hová mentek, ott leszünk!»

A «tót imperiumot» is szeretettel emlegeti Rákóczi a későbbi írásaiban. A tótságot a Bercsényihez és Ocskay Lászlóhoz való lángoló ragaszkodás hozza a táborába. Eleinte az urak ellen támad, mire 1704 február 6-án szétverik, de Bercsényi tót felhívására seregestül özönlik «Rákóczi villámához.»¹ «Egy fittyentésre, ha kell, tizezer tót gyűl össze» — mondják a kurucz vezérkarban. S marad kurucznak a tót; még a leverés után is büszkén énekli:

«Nem tudok én semmi tótul,
Mert én magyar vagyok».

¹ Ocskay László.

Akár csak a szegény ruthén, a ki hosszú évtizedeken át csüng egykori fejedelme emléken s 1738-ban tűzzel tüntet mellette, mikor a vereczkei pap hivatalos rendeletre inti, imádkozzék VI. Károlyért, hogy Isten segítse meg a török ellen a fegyvereit. Azzal felel, hogy: «Inkább imádkozunk a mi régi urunkért, Rákócziért, hogy mielőbb térjen vissza hozzánk.» Jött is Bécsből kemény parancs Szent-Iványi főispánnak, hogy nyomozza ki, merre tagadta meg a nép az imát? Mert, ha eltussolták is jótévő kezek a dolgot, sok faluban megtagadta. Munkácson 1730—31 december 5-ig tartottak hasonló okból a kihallgatások és — kínzások. Szent-Iványi ott több szerencsével működött.

Erdély 1706 április 22-én a huszti országgyűlésen csatlakozott a magyar confoederatiohoz. A szászság egy része is Rákóczi hívének hirdette magát, bár elsőnek fordított köpenyt s 1710-ben emlékéremmel gúnyolta ki egykori urát.

Rákóczi a sok bécsi esküszegésnek nem adhatott hitelt. Az 1704-iki országgyűlés ígérese, a márczius 28-iki gyöngyösi értekezlet nem vezettek célhoz. Abban a pillanatban, mikor Bécs tehetetlenebbnek látta a magyart, hogysem a jogaiért ismét felszólallhasson, fegyverre kapott a nép.

«Fejedelmünk hajh! vezérünk hajh!
Magyartok gyászban ül . . .»

Ez a szó visszhangzott a hazában. S fegyvernek s szabadságnak riadása kelt. Sorban jöttek a nagyok s nyomukban a hős fiatalság; aztán a nép: az elsanyargatott jobbágyosság; a nemesség, melyet a birtokaiból kifosztottak; a bányavárosok, melyeknek idegen ajkú lakossága velünk érezett. Szíve, lelke ébredt meg az országnak, mikor II. Rákóczi Ferencz ellenállásra hívta fel nemzetét.

Viharnak járása volt ez a harcz. Öt éven át fenyegette meg «A sasok házá»-t, hogy rábizonyítsa, mily sokat szenvedt a magyar, de mégsem annyit, hogy megszűnjék szeretni ma-

gát. Leventék kora újul meg történetünkben, mely felé a törpe utód félve pillant, mint fényözönben égő napra, mert szokatlan a szemének. S megremeg a büszke ellenség, mikor a felkelő ország Ónodon megtagadja vele közösségét s ki-mondja, hogy függetlenül, bár vésznek-bajnak kiteve él inkább, hogysen jogtiprásnak, törvénytelen hitszegésnek martaléka legyen.

Sáros vármegye a felkelés első két évében a császári hadvezetőség valóságos torturáin esik át. Az újabb zavargások megfékezésére Schlick tábornok közelít, a mire Wilson eperjesi parancsnok fortélylyal, erőszakkal kellemetlenkedik. Az 1703 deczemberi kongregációban az alispán előterjeszti, hogy a parancsnok éjjel, a harmadik őrjelzés előtt közölte vele, hogy papok és polgárok arról értesítették, hogy a nemesség összeesküdt a helyőrség ellen, s azt kívánta, hogy mindnyájan gyülekezzenek össze. Jelenti továbbá az alispán, hogy egy polgár akkép nyilatkozott, hogy a nemeseket, mint az ebeket, ki kellene űzni a városból. Vizsgálatra Károlyi Sándor szolgabíró-t küldik ki, a vádra vonatkozó izenetet pedig maga az alispán, Róth Mihály írja meg.

Az eperjesi nemesség ellen felmerült gyanu okai:

1. A vármegye a Nagy Ferencz—Káposztás-ügy revíziójakor a feladó Nagy Ferenczet a tényállás bediktálásától nem hogy felmentette volna, hanem elítélte s így a feladónak útját vágta (obicem posuit).

2. Más vád az, hogy a marhák elhajtásakor a vármegye nem a rablókat üldözte, hanem az üldöző szolgákra csapott le, mikor ezeket beszélgetésen érte a lázadókkal.

3. Egy rab beszéli, hogy a nemesség összeesküvést szőtt a polgársággal a katonai őrség legyilkolására s mindegyik ellen négy silopot (dárda) irányzott elő.

4. A lázadók ellen állított Hajszterman kapitány hallotta, hogy a polgárság jajveszékelt a főtéren, hogy a nemesség éjjel le akarja mészárolni őket.

5. Több nemes van a lázadók közt s több szolga is követte őket.

6. A birtokosság nem parancsolta meg a lakóinak, hogy keljenek fel a lázadók ellen.

7. Ahhoz a vizsgálathoz, melyet a parancsnok Keresztes lakói ellen tartott, a vármegye nem állított tanúkat.

8. Nigrelly tarczavidéki parancsnok gyanúsítja az alispánt: ezért Eperjes parancsnoka sem bízik benne.

Háromtagú követség is megy Wilsonhoz, hogy a vármegye a feljelentők ellen vizsgálatot kér; egyebekben pedig kijelenti, hogy a parancsnokra a katonai dolgok tartoznak s nem a vármegye felett való bíráskodás; végül tudni kívánja, hogy Káposztás jelenleg kinek a rabja.

A parancsnok válasza rövid: neki kötelessége a közrendre ügyelni; a feladókat nem adja ki; Káposztást Nagy Ferencz záratta el; az alispán ellen a gyanút visszavonja. Újabb követelése az, hogy a nép minden lázadót köteles neki feljelenteni, s a mit lopnak, azt megvenni 40 frt bírság s a vett holmi elkobzásának terhével tilos. Október 3-án azonban a rendek önérzetes fellépése után kiadja mégis ítéletre a feljelentőket. Természetesen a vádak egytől egyik alaptalanoknak bizonyulnak.

Október 16-án újabb gáncsot vet Wilson. A vármegye arra kéri, hogy a szüreti engedély ügyében adjon egy felesketett nemesi kiküldöttnek felhatalmazást, hogy Rákóczival és Bercsényivel tárgyalhasson. A parancsnok Róth Mihály részére ki is adja az igazolványt, de egy hét múlva (október 24-én) kérdőre vonja a nemességet, hogy miért irtak a két lázadónak, miért címezték az elsőt fejedelemnek s miért alkalmazták a vármegye pecsétjét? Az alispán ismét önérzetesen válaszol, hogy Thökölit is így címezte a vármegye; a pecsétet azért ütötte rá az iratra, mivel az a kongregáció határozata volt; egyebekben, ha beleegyezett a küldöttségbe, nyugodjék bele az írásba is. Mindazáltal, hogy a bajnak ele-

jét vegye s hogy nótát ne kapjon a czímért, felír a vármegye a bécsi követhez, a főispánhoz, sőt a kassai katonai parancsnoksághoz is s a tiszteknek ajándékokat szavaz meg.

Közben egy kis kellemetlensége támad Róth alispánnak, a mennyiben elvesztette útközben a kredenczionálist s Mád és Tarczal közt elfogták és fogságban tartották a kuruczok. Új megbízást kell kiállítani számára.

Az izetlenkedés azonban egyre tart s a keserűség növekszik. Több esküdt ellen kényszerül nemsokára panaszt emelni az alispán, hogy nem engedelmeskednek neki. Számadásra hívják ugyan a többi közt Zombory Jánost, de a háborgásnak nem tudják útját vágni. A Sándor-járás szolgabíró nélkül van, s a vármegye hiába küldi ki Luby Gáspárt, az nem mozdul, mert «Sándor István Bártfán tartózkodik». Látnivaló, hogy már sok a nemesség sorában az «ingadozó».

Majd ismét a parancsnok újítja a bajt. Azt írja, hogy Eperjesről több nemes átpártolt a lázadókhoz, a mi több okból látszik hebizonyítottnak. Egyik ok az, hogy a kuruczság az ő családjukat és birtokukat nem zavarja; másik ok, hogy az ily birtokokat más nemések hitelezők örve alatt magokhoz veszik és biztosíttatják; végső ok pedig, hogy a lázadóknak a vármegyében meghitt embereik vannak, a kik eltitkolják őket. Követeli tehát, hogy az illető család azonnal értesítse a gyanúsított családtagot, hogy 24 óra alatt jelentkezék Eperjesen, mert különben magának a családnak is azonnal távoznia kell. A czinkostársak és a lázadók holmiját rejtegetők hasonlókép tisztázzák magokat 24 óra alatt; ha pedig valamelyik nemes át akar szökni a felkelőkhöz, közöljék vele a szándékát, hogy elfogathassa; különben árulónak tekinti s nótába fogatja az illetőt. A vármegye elutasítja a követelést, hogy a parancsnok jogkörébe nem avatkozik.

November 23-án a vármegye, mikorra — úgy látszik — megsokalta a boszantást, panaszlevelet intéz Wilsonhoz, mely szerint, bár ostrom nincsen, sem a nemeseket, sem a kocsi-

jokat, sem a családjokat nem ereszti ki a városból. A lovak számára, írja tovább, nincs eleség; a mi ló van a nemesség birtokában, az nem való katonai szolgálatra. Mi az oka annak, hogy a midőn a nemes eleséget hordat be a birtokról, 2—4, sőt több napra is a katonaság lefoglalja s dolgoztatja a fogatokat. Végül szóvá teszi Róth Jánosnak a parancsnoktól — úgy látszik, kezességre — elzárt feleségét.

Wilson ügyet sem vet a panaszokra, sőt két zászlótartója által ráizen a vármegyére, hogy ezentúl máskép, mint az ő útján, megtiltja a nemességnek a levelezést.

Az 1704. év sem hoz jobb időket, bár az alispán a kongregációban leálczazza a parancsnok megszégyenítő eljárását s Usz Gábor, bécsi követje által felségfolyamodványban terjeszti elő kínos helyzetét. Wilson január 8-án azzal felel, hogy a fegyvertárba rendeli be a nemesség összes fegyvereit.

A vármegye a fegyverekre vonatkozólag írásbeli értesítést kíván, hogy határozhasson. Az írás helyett azonban Ghillányi báró, Montecuccoli zászlótartója jön s hajlandóságát kérdi a nemességnek a fegyverek átadása iránt. Az azonban megköti magát, hogy ha két propugnaculum védelmért ő rá bízta a parancsnok s most egyebet akar, írásban jelentse ki, hogy megmásítja a rendeletét. A követ visszatér az újabb rendelettel, hogy Wilson fegyveres hatalommal fogja a fegyvereket elkoboztatni. S mögötte felhangzik az utcán a «Generále Lárma», s dobverés hallatszik, a mi azt jelenti, hogy immár mint lázadókkal, úgy akar elbánni a nemesekkel, a parancsnok. Arra a kongregáció meghajlik a kényszerítés előtt.

Alig szentel rövid időt a vármegye a belső ügyek rendezésére s februárius 1-én a bloquade-rézpénz veréséhez felváltva küldi ki a kongregáció tagjait, február 12-én máris újra beleköt Wilson. Egy fogoly ügyében törvényszéki ülést kíván. Hiába jelentik neki, hogy a jegyző távolléte miatt nem lehet, de a háborús időben nem is szokás tartani sedes judi-

ciariát. A parancsnok erőszakoskodik, mire az 1556. 23. t.-cz.-kel felelnek neki. Majd hogy ismét követeli a határidő kitűzését, még pedig azon az alapon, hogy a szükség törvényt bont, engednek s márczius 26-ra összehívják az ülést.

Végre május 15-én egy kis jogsértésre is ráerőszakolja a nemességet a parancsnok. Edictumot küld át hozzá, hogy az a vármegye pecsétje alatt jusson közhírré. A hirdetmény ezekkel a szavakkal kezdődik:

«Mi: Báró de Wilson Ede, Sáros vármegye Universitása s Eperjes város Birája és Tanácsa» s tudtul adja, hogy a város védelmére büntetés terhével teszik közzé egyértelműleg a következőket, hogy:

1. A parancsnok rézmonétáit mindennemű áruért el kell fogadni;

2. az adás-vevés a köztéren folyjon:

3. a húskimérés fontonkint és nyilvánosan történjék;

4. magán kérésre tilos szarvasmarhát levágni.

Ily jogot a vármegye a város területén nem gyakorolhattott. De mivel a hirdetés közzététele különben lehetetlennek bizonyult, a vármegye hozzájárult a pecsétnyomásával. Az április 22-iki követelése azonban már nem teljesülhetett az erőszakos katonának, hogy kongregáció üljön össze. Az alispán betegen feküdt, a nemesség elszéledt. Április 25-én összeült ugyan valamelyes ülés, de annak a jegyzőkönyve — elsikkadt.

Eperjes 1705 januárius 1-i kapitulácziója után, mikor Bossányi ezredes 250 muskétást vágatott le, szeptember 12-én gyűltek egybe Szécsényben az ország rendjei: hat püspök, nagyszámú papság, 36 főúr, 25 vármegye, majdnem az összes városok községei. Ott készült a nagy szövetség-level, mely a «Szövetkezett Statusok Vezérlő Fejedelmévé» teszi Rákóczit. «Cum magno pudore Comitatus» értesül Sáros, hogy a három követje: Keczer, Szirmay és Nemessányi nem jelent meg; azért az alispán három nemessel nyomban siet a fejedelem-

hez, hogy kireparálja a bajt. A nagy tanács: négy főpappal, négy főúrral és 16 nemesi szenátorral megalakul. A vármegyék 2—2 alkalmas emberöket tartják mellette. Az I. szenátor Bercsényi, mint a szenátusnak elnöke; a közgazdasági tanács élére pedig Klobusiczky Ferencz báró jut. Erdély is egyidejűleg embereli meg magát: fejedelmül választja meg Rákóczit.

XI.

Sáros vármegye és II. Rákóczi Ferencz.

Nemességünk 1706 januárius 20-ára tüzi ki a felkelését. A kongregáció jogot ad Dessewffy Ferencz alispánnak, hogy önállóan vezesse az ügyeket: a dislocatiókat, a kurucz tisztek részére ajándékok küldését. S határozatot hoz, hogy mivel a régi vármegyei zászló tábori használatra nem alkalmas többé, újat készített. Ez alatt jár a nemesség hosszú időn át táborban. Maklárrol 1705 szeptember hóban szekereket kér. Küld is a vármegye 31-et, de a kongregációt magát, melyen tárgyalni kellene az ügyeket, az ülésezők csekély száma miatt el kell odáznia. Pedig fontos rendeletei várnak a fejedelemtől elintézésre: a megyékben végzendő limitációk egyöntetűségéről, az árúk díjainak megállapításmódjáról, a rézpénz kurzusának megfigyeléséről, Debreczenről és Kecskemétről, mint török és rácز kereskedelmi depozitumokról. Majd levél jön a táborból, hogy nincs kenyér és abrak. Az alispán 30 szekerre valót küld rögtön, de egyúttal kimutatást is csatol a felkelő sereg állásáról. Felsorolja, hogy kiket tart vissza a tisztségök, kik maradnak el szegénységök vagy alkalmatlan voltuk miatt s kik makacsságból. Ez utóbbiak száma: 101 nemes. Több szökevény is akadt már: így néhány Berzeviczy, a Szent-Iványiak, Roskoványi és Korotnok. Károlyi Sándor kemény dorgatóriumot meneszt rájuk s követeli, hogy 3 nap alatt multhatatlanul fegyverkezzenek: «Bizony históriá-

ban irhatják, miként kell confoederálni és miként kell annak megfelelni.» 3000 katonával fenyegetőzik, ha a többi nemes fel nem kel. «Egészen elváltozván az igaz Nemesi Vér — nem egyébre, hanem kupeczségre, prókátorságra és jobbágyformán való áldozatra, hogy — a hitvány testöket kenyérrel hizlalhassák.» A vármegye védekezik, a hogy tud, a vád ellen; azt mondja: bár meghirdette a gyűlést, senki sem jelentkezett; az elmaradtaknak időre van szükségük, hogy a házuk tájkát rendbe hozhassák; 100 paraszt azonban már együtt van Eperjesen. Csáky gr. október 7-re eperjesi mustrára ujlag berendelteti az alispánnal a nemeseket, sőt a daróczi táborban tanyázó rend maga is követeli ugyanazt; majd Bercsényi, mivel Kassa alatt van már az ellenség, jószág-elprédálással fenyegetőzik s felelőssé teszi az alispánt, ha a Tarcza völgyébe össze nem gyűl minden fegyverfogható. Természetesen a vármegyei intézőség a legnagyobb zavarban van, a mit teléz még a Tornában időző inszurgensek levele, a kik hangsúlyozzák, hogy ők a képviselői a nemes vármegyének: a honn levők jogtalanul végezték a limitációt. Küldenek egyúttal új limitációt s követelik a felkelést.

Szakadás előtt áll ilyképen Sáros vármegye nemessége. Az alispán a Nagysároson deczember hóban összegyűlt kongregációt törvénytelennek jelenti ugyan ki, de hangsúlyozza azt is, hogy azért jött, hogy a szakadás ne következze be. Bornemisza István inszurgens kapitány viszont az alispánnak nem hajlandó szolgálatára állani; hangsúlyozza, hogy megy egyenest Eperjesre a zászlóval, azután Berthóty Ferencz vicze-generális táborába, a ki maga is siet figyelmeztetni a nemességet s csatlakozásra hívja. Hosszas a czivakodás, a mit éppen nem oszlat el Bercsényi írása, mely szerint «szégyenre hagyják a zászlót a táborban a többi rendek megbotránkozására». A főgenerális egyébiránt még azt is megteszi, hogy mivel «a pusztá zászlónak semmi haszna», visszaküldi vele a kapitányt. Igazul mutat rá a fejedelem a deczember 5. széché-

nyi Pátensben erre a «már farkában törvén a kést»-féle pártolásra. Nagysokára — 1706. folyamán — mégis öszsebb kerülnek a hadakozó urak, portánként megszavaznak 4 gyalogost, Róth György eperjesi parancsnoknak a város erősítésére 25 szekeret és 50 munkást, a tiszteknek egyenkint lóra 240, sátorra 120, pisztolyokra 54, medvebőrre 1440 rfrtot «alba monétában», majd október 15-én az abosi kongregáczió n zászló alatt ígérík megjelenésöket. Itt Váll Sándor nemest 540 forinttal felmentik a felkelő kötelezettségtől; október 28-ikán Nagysároson szeptember-október hórá gabona-impositiót s közszükség címén portánként 100 magyar forint kivetését határozzák. A november 15-iki feliratban szüreti pihenőt kérnek, de a fejedelem haraggal fogadja a követjeiket s november 25-re parancsolja a fölkelésöket.

A felkelés ugyan november 26-án elmarad s a táborban tanyázók is három nap mulva visszatérnek, azonban az elszállásolás körül támad új nehézség a széna-hiány miatt, a mit fokoz Bercsényi rendelete, hogy a katonaság úgy helyezendő el, hogy egy nap alatt mozgósítható legyen.

Nemességünk huzódózása a felkelés ügyétől valamenynyire magyarázható. Rákóczi azzal, hogy a vallásszabadságnak hirdetője, megnyeri kétségtelenül a protestáns urakat, s a személyé iránt élő vonzalom a kath. rendek soraiból is hűséges társakat nevel: azonban sok és nagy akadályá van a mozgalomnak, hogy benne, mint a hogy várni lehetett volna, Sáros vármegye a maga egészében szívvel-lélekkel részt vegyen. A Thököli-korszak emléke még frissében élt, valamint a rákövetkező visszahatásé, s a két mozgalom okozta köznyomorúságban sem foganhatott meg az áldozatkészség. A rendek közt azonfelül sok az aulikus gondolkodású ember, de az új országos kormányzás szelleme s az események irányítása sem kecsegtető. Ha a Thököli-felkelés készületlenül találta az országot, a Rákóczi-féle sem építhetett jogosan a zilált viszonyokra. A hadvezetés igen gyenge; tisztek nincse-

nek; az oxircruciumoktól¹ döntő sikereket várni nem lehet. Innen van, hogy a hősiesség csodái felszaporodnak ugyan, s egy új epizódja tárul fel a hajdankor daliás világának, de a küzdelmeknek tényleges eredménye alig több, mint — a legújabb időkig — utolsó bemutatkozása a független Magyarországnak. Kurucz és labancz egyaránt megremegtetik a földet, a melyen átvonulnak, s győző és legyőzött nyomában halálra gyötrötten jajveszékel a nép. A hadi élet iszonyaihoz járul az ország belügyi állapota. Lengyel mintára szervezi Rákóczi tanácsa az országot. A vezető elem a vármegye, illetőleg a nemesség, mint szövetséges rendek testülete, mely az alkotmányért vívott küzdelem céljához képest szinte belefúl az alkotmányos élet folyamatába. Még a háborút is országgyűlésileg vezetik. Azután, ugyancsak az alkotmány szempontja miatt, az adóügy rendezése sekélyesedik el. A pénzügy pedig merő nyomorúság: a nemesfém hadiszerek árában tűnik el az országból, a rézpénz: a libertás elértéktelenedik. S igazi komoly politikai háttére sincs a forradalomnak: békealkudozások, örökös taktikázás s főleg a diplomatikus tervelgetések állanak a perspektíva távolában. A legőszintébb barátunk, XIV. Lajos is abba hagyja az ügy támogatását.

Bizonyos, hogy a sárosi nemesben lassan melegszik ekkor fel a szív, s a mikor későre mégis fellendül a harczok viharában, a hirtelen fordulat annál dermesztőbben hat rá. «Vazallusi devóczyóra hajtotta át — írja a kongregáció 1711 márczius 21. után Pálffy János grófnak, az új főispánnak — a dühösködő kuruczságnak kemény dominiuma alól felszabadítván a király a Nemes vármegye Tagjainak szíveit s az undok és kárhoztató egyeneltlenségtől megtisztítván, összekapcsolta.»

¹ Pacsirtázásnak is nevezik a kurucz könnyű lovasság támadásait.

XII.

A vármegye helyzete a felkelés idején.

Ha vádak érték a nemességet, hogy keservesen adta rá fejét a felkelés támogatására, a súlyos viszonyok, melyek közé 1706—1711-ig bonyolódott, sok tekintetben magyarázattal szolgálhatnak. Az előző nehéz évek, miután a végletekig kimerítették Sáróst, mintha megkettőződtek volna ezúttal sanyarúság tekintetében.

1. Alig tért vissza a felkelő sereg 1706 november 29-én az otthonába, Keczer Sándor, a kuruczság kerületi biztosa a repartíció gondjaival fogadta. Kassa erősítéséhez kellett legelsőbbben munkás, fa és faszén, majd meg a sereg különböző osztályainak ellátására 4472 orális és 2812 equilis¹ azaz portánként 58 or. és 36 equ. porció. Ezek beszolgáltatása azonban alig volt végezhető. Rákóczi nem ok nélkül szólította fel a rendeket, hogy igyekezzenek a piacot fellendíteni, az árakat limitálni s a parasztot árubehozatalra rászorítani. Keczer biztatólag ígérte hozzá, hogy a kinek gabonája van, készpénzen beváltja.

Nem járt azonban eredménnyel a dolog. Kimerült a vármegye, a drágaság pedig felszökkent. A nemesség a szomorú helyzetét elpanaszolni két követet küldött a szenátushoz.

Azok előadása szerint:

1. Az alsó járás, bár a legtermékenyebb, egészben kipusztult. A 132 portaszám erős defalcitót kíván.

2. Kassára — a labancz had ellen — 6000 pallisada szállítását rendelik, holott a szekereség kimerült.

3. Az erogatiókat nem bírja tovább a nép, annyi volt.

4. Sok a baj a katonai szállásokon. A hadvezetőség adjon ki a nemesség meg a katonaság részére is regulamentumot.

5. A táborozásban a szekerek elvesztek: a kárt az ország pénztára fizesse meg.

¹ Amaz a gyalogság, emez a lovasság számára.

6. A drágaság elviselhetetlen. Találjanak ki valami módot annak korlátozására s váltsanak be pár ezer libertást, mert a készpénz kifogyott.

7. Tiltsák el az idegeneknek Kassán alul a bor vásárlását és Lengyelországba való szállítását.

8. Sok paraszt átszökött a szomszéd vármegyékbe, a mi a falvakra elviselhetlen teher. Az ilyenek kiadandók.

A válasz ugyanannyi pontban méltányolta és lehetőleg orvosolta a panaszokat:

1. Hangsúlyozta, hogy az alsó járásra az elszállásolás tekintetében figyelemmel voltak.

2. A miben a vármegye a segélyhez hozzájárult, azt megtérítik.

3. A feles erogatiókról az erogator számot fog adni.

4. A szegény népnek pótolni fogják a katonai károkat.

5. A ki a szekérkárt okozta, az köteles megtéríteni.

6. A limitatiót elrendelték.

7. Disponálni fognak a bor ügyében.

8. A parasztnak szabad költözködő joga van.

Nagyobb területen kellett mindazáltal rendezni az állapotokat, különösen a gazdasági bajokat. 1707 január 20-án a vármegyék és városok deputátusai¹ össze is gyűltek e célból. Limitálták a felvidéki drágaság miatt a közös árakat s megállapították a kassai s más erődök erősítésére és a katonaság ellátására vonatkozó szükségleteket.

Sárosra a következő kivetés esett:

I. Kassára: 50 katona, munkások (pallér) és molnárok. Ezek ellátása. 50 db tölgyfa, 132 db palliséda. 600 köl árpa (a 1 p. = 6 köl), 40 szekér.

II. Általában: 132 porta után 625 szekér; 363 ember és 3 pallér. 6419 sz hús, a munkásoknak 81 kenyér; 18 köl gabona, 1286 sz szalonna, 641 iccze vaj; 9471 sing vászon, 18 sz czérna.

Ezenfelül Bercsényi elrendelte, hogy az elszéledt zsoldosokat és portális hajdúkat tereljék össze s azokat, a kik elestek, pótolják. Továbbá a vármegye 156 $\frac{3}{4}$ portája után 4—4 gyalogot: 627-et a Róth- és 240-et a Forgách-ezredből szállásoltak be. Végül a 10,905⁸⁵ forint hátralék fedezését vászon, daróc, bocskor, csizma és süveg szolgáltatásában kívánták, még pedig Rákóczi levele értelmében, a ki egyrészt meg-

¹ A «Nemes Conföderált Státusok» nevében.

okolta a libertás felszaporodását, másrészt azt remélte, hogy ha a vármegyék természetben nyújtják a katonai ruházatot, az üdvös csere útján fel fog lendülni a ország kereskedelme.

Hamar kiderült azonban, hogy a jóindulatú intézkedéseknek sem lett meg a kívánt sikerök. A drágaság nem szűnt meg, a kiadások pedig, mint a kassai munkások részére való hozzájárulás, valamint a gyalogok havi 4 frtjának 1 medius köl gabonával történt kiegészítése, szaporodtak. A 13 vármegye és városok márczius 21-iki eperjesi ülése újra kezébe vette az ügyek rendezését: szabályzatot készített a fiskus részére a limitationnak és a közpénzek ellenőrzésének módjairól; kimondta, hogy a konfiskált holmi egyharmada a konfiskátoré; megvizsgálta a katonai kihágásokat; a mármarosi só (kő) árusítását 1 magyar forintban állapította meg; a katonaság vászonszükségletét portánként 500 rőf jobb és 500 rőf durvább minőségűben vetette ki; hozzájárult ahhoz, hogy a ker. biztos a hátralékösszegnek megfelelően 1088 font hús, 2640 köl siligo, 3600 köl zab tételt és 96 szekér állítását rendelje el; végül az alispán 1706—7. évi különböző kiküldetéseinek megtérítéseül 1579·73 frtot, főtiszti ajándékok czímén 506 tallért, Rákóczinak pedig 1000 imp. taller ajándékot szavazott meg. Ugyanekkor küld a vármegye az eperjesi kath. plebánosnak az ifjúság oktatására 100 taller segélyt.

2. A megyegyűlések ez idő szerint, főleg a nemesség sok irányú elfoglaltsága miatt, rendellenül folynak. Egyre-másra elhalasztja, meg újra összehívja az alispán. Végre határozatba megy, hogy az ónodi országgyűlésen, melyet május 16-ra tűztek ki, a megye zászlajával és pecsétjével jelenik meg Sáros vármegye. Ebből kifolyólag a május 14-iki eperjesi kongregáció 200 frt birságot mond ki arra, a ki lemarad. Mindazáltal sokan lemaradtak.¹ Junius 30-ki visszatértükkor az

¹ Julius hóban folyt a vizsgálat, mely 66 távolmaradt nemest jelez. Ezek birságát 100, sőt 10 frtra szállítják le a vagyoni állás szemmeltartásával.

eperjesi ülés, mely az új dicatióra kiküldötteket fogadja, kimondja, hogy mindegyik nemes, a ki 16 évét betöltötte s a konföderációra még nem esküdött fel, eskütételre s a következő ülésben elmaradásának igazolására köteles, s hogy 274 gyalogot állít; valamint felolvastatja «Az ónodi gyűlésre egyben gyülekezett Magyar Országi Státusok előtt való Propositionokat» és «Az Haza köz Javára szolgáló Törvényes Terheknek rövid megmutatását».

Ez a «Repartitio Subsidiarii Militaris» új kivetési forma, mely tetemesen megnöveli az adót a szövetkezett statusok területén:

Kivetés: 1 portára havi 384 frt, összesen: 12,940'80 frt, 6 óra (53,920 katonának) 23,520 köl gabona, 430810 marhára (20510 lóra) 102550 köl zab, (25 sz. kir. városra) 1—1 lovas után 900 frt, 3 portára à 3 (852) lovasra 30772 frt, katonai ruházatra 5662 frt, nyári 6 havi kenyérre, a mibe nincs beleszámítva a községek téli szolgáltatása, 5162 frt.

Közli továbbá ugyanez a kivetési forma a dicatori utasításokat, valamint a birtokoknak osztályozását s végül a «Tabella Ignobilium»-ot, mely külön táblázatokban iratja össze a nemtelenek személyét, állatait, termését, a kézimunka (ipari)-jövedelmet; a bort négy osztályba sorozza; megállapíttatja a só- és bányatermés, sörfőzés, a vámosok, mészárosok, hajósok stb. jövedelmét, a található készpénzeket, a cenzust, a dohány- és kereskedelmi jövedelmet, valamint az üstök után eső hasznót; elrendeli a parasztságnak szekérállításra való szorítását; végül kimondja, hogy akár bélyeges, akár bélyegtelen a négypolturás pénzdarab, egyformán elfogadandó.

Vármegyénk május-július havi kiadása tehát a következő:

Pénzben	28,766 rft
Siligo 6 óra	15,289 köl
Hús 6 óra	3,984 ø
Takarmány 2 óra	13,569 kocsira való
Szekér	177.

Valamint új repartitio történt:

1770 süvegre, 3117³/₄ sarúra, 227¹/₄ ¹/₈ szekér szénára, 453 ³/₄ ¹/₈ köl zabra;

Kassa erősítésére pedig kirendeltek:

az összes községekben 3—6 munkást, 4—12 süveget, 2—10 sarút, 9—17 csizmát;

továbbá *Rákóczi részére*, a mint a vármegye területére lép, ellátást, a melynek november 23-iki tételeit a szebeni kongregáció a következőkben állapította meg:

100 lúd, 300 tyúk, 600 csibe, 2000 tojás, 100 tavali bárány, 60 kappan, 60 ind tyúk, 52 szopós marha, 8 tehén borjúval, 40 köl liszt, 6 köl borsó, 3 köl lencse, 3 köl kenyérerjesztő, 600 iccze vaj. Végül «a borbéli kedveskedés bizattatik a Megye rendelésére».

Ezekhez a terhekhez pedig a hozzájárulás a következő volt: *a)* az adóhoz a nemes 1—1 dica után 30 $\frac{1}{2}$ -t fizetett, a «jogai sérelme nélkül» húst és gabnát adott, még pedig a személyi dicán felül. Így egy-egy nemes pl. 2 m. húst szolgáltatott; *b)* a fejedelmi konyha-ellátást 1—1 porta után 46 ez. monétával, 4 dica után 1 köl siligóval, 1 köl zabbal s 16 dica után 1 mázsa hússal fedezték. Azonfelül volt a vármegyei hajdúk ruházata portánként 46 fehér monétával.

További terhek voltak még:

A karabélyos ezred (12 kompánia) elszállásolása 623 orális és equilis¹ porcióval, a főhadi biztosságnak 81 or., 125 equ., az eperjesi tüzérségnek 334 or., 102 equ. porció. Ez az adó, valamint a 9 új alkommiszárius és a századokhoz küldött 12 nemesi biztos díja 41 községre esett.

Decz. 5-én *Kassán tanácskoznak* újra a vármegyék követei a fejedelem elnöklésével. Szinte kizárólag a dica-ügyet tárgyalják 11 ülésben, mert 1708 januárius 16-ig meg kell történnie a kivetésnek. Ezért határozzák el, hogy a ki nem jelentkezik, arra kettős dica kivetése vár. A dica adóban $33\frac{1}{2} \frac{1}{2} = 40$ magyar dénár. Ugyancsak 150,000 tallért szavaznak meg a fejedelem udvartartására és Bercsényi támogatására, a kinek havi ellátását is részletezik. Az ügymenet különben személyekkel is kénytelen foglalkozni. Így a fejedelem konfiskáltatja az elpártolt Péchy György vagyonát; intézkedik az eperjesi nemesség házai dolgában, a melyekben mentességek daczára katonákat szállásoltak el; végül Bercsényi hajlandónak jelenti magát arra, hogy oly nemes ifjakat, a kik még nem alkalmasak tisztii állások betöltésére, a hadakozás rendjének eltanulása czéljából a táborkarba vesz fel.

¹ Gyalogos és lovas.

3. Az 1708. évi vármegyei élet két tekintetben vonja magára a figyelmet. Az egyik az *adójárulékok* beszolgáltatásában nyilatkozó keserves állapot, melyet a febr. 28-án tartott tisztújító szék konstatál, a másik a nemesség *állásfoglalása a fejedelem mellett*.

a) Az *adózás ügyével* s vele kapcsolatosan a nemesi felkelés, valamint a katonaállítás bajaival itthon, majd Egerben, a mamlári táborban és Tályán szinte szakadatlan folytonosságban foglalkoznak a rendek. Berthóty Ferencz vicze-generális, mint főispáni adminisztrátor a hadi pénztár javára 100 frt birságot állapított meg azokra, akik a köteles zsoldosokat nem mutatják be; majd Bercsényi közli márcz. hóban a hadi kassza ügymenetét, továbbá a 20,658 és 1248 rft újabb követelést. Viszont a nemesség a fejedelem előtt követői által hangsúlyozza, hogy nem talál alapot, amelyen a kivetést foganatosítsa, sőt panaszai vannak. Így, hogy a hadi pénztár a dica-jövedelmet rézpénzben nem fogadja el, a vármegyének pedig nem áll módjában, hogy a nép az 5000 dicát két részben, a nemes pedig háromnegyed részben ezüsttel fizesse; a Babocsay-ezred is jogtalanul követel 78 hiányzó zsoldosért fejenként 100 frtot, holott azok számát a 240 lovaséba belefoglalta a fejedelem; Bártfán a nemesi dica megváltását 350 rftjával követelték; végül sok falunak, mint Patakának és Meggyesnek a jobbágysága elszéledt, annak következtében a dicák onnét nem szedhetők.

A szenátus nevében Keczer S. válaszul csodálkozásának ad kifejezést a gyűlésben, hogy a vármegye nem talál adó-alapot, holott pl. kihagyják Sóvárt az adózásból. Egyébiránt utal a május 15-iki egri tanácskozásra, hova a fejedelem úgylis várja a vármegye három követjét. Ezek megjelennek a határidőre s előbb tanulmány tárgyává teszik, hogy «más megyéknek minő computusaik vannak a positióra nézve», majd a Sóvárra kiszabott 5579³/₄ porciót 1200-ra szállíttatják le. Ugyanitt szomorúan hallják, hogy a parasztság a

hegyekben lázongani kezd s kénytelenek kijelenteni, hogy ellene a követelt 200 hajdút pénz hiányában a vármegye nem bírja összetoborzani. Újabb instructióik hazulról még rosszabbat mondanak, azt, hogy a természetben nyújtható tételeket a beszállásoltak megkapták ugyan, de a készpénzen való fizetés lerovására nincs alap. Innen van, hogy a hadak a falukon az élelmen kívül még 8—8 polturát is szednek a jobbágytól; viszont ez panaszban tör ki, hogy valamennyi szekerét elvitték már s mégis a hátralék élelmi szernek távol eső pontokra való szállítását követelik tőle.

A «Conventus Regnicolarum Agriensis» a nehéz helyzetben mégsem tehet egyebet, mint hogy a kiszabott dicáösszeghez tartja magát. A Statusokra 2.678,562 frtot vet ki, a miből Sáros része: 53,000 dica à 5 garas=15 vörös poltura, havi 13,250 frt. A vármegye adója tehát: 190,800 frt. Továbbá a városok fizetnek:

Eperjes	2000 dica után 2100 frtot,
Szeben	2800 « « 840 «
Bártfa	6000 « « 1800 «

[A vármegyei dicákból defalcatio¹: 96 dica.]

Mialatt itthon a vármegye a porta-alápon való adókive-
tésen hónapokon át dolgozik, az egri hír ijesztő tényekben
valósul meg. Gyülelész tolvajok pusztítanak mindenfelé,
Szent-Iványi hajdúi szökdösnek, Kissároson Ocskay Sándor
kuruczai erőszakoskodnak. A július havi kongregáció, a részt-
vevők csekély száma miatt, nem bír határozni s csupán
annyit tesz meg az alispán környezete, hogy a 96 nemből
szolgáltatandó hajdú-lisztát állítja össze, a fejedelem iratára
pedig, a melyben ez felpanaszolja, hogy a rézpénz nem forog
a vármegyében s a parasztság inkább elromlani hagyja a ga-
bonát, mintsem eladná, a jegyzőkönyvek tanuságára utal,

¹ Elengedés. L. XII. szakasz.

hogy mindent megtettek a rendek, s büntetőjogot kér az olyanok ellen, a kik az árut szándékosan visszatartják. Hogy pedig valami könnyítésről gondoskodjék, augusztus hóban limitáltatja az ülésben az élelmiszerek árát, összeírja azokat a birtokosokat, a kik önként ajánlanak fel eladásra élelmet s adatokat szereztet be a parasztság elárusítható terméseiéről. Egyidejűleg Kassa javítására 800 munkást, 20 szekeret és 24 ácsot küld; de rövidesen arról értesül, hogy azok is megszöktek.

Igy érkezik el augusztus 20-dika, a mikor Sóvárt személyes felkelésben gyűlnek össze ülésre a rendek. Felolvasás a teljes névsort, másnap kihozzák Eperjesről a vármegyei zászlót s a távollevőket egy heti határidőn belül csatlakozásra hívják fel. A macklári táborban tartja már a nemesség szeptember 3-án a kongregációt és szeptember 28-án a lustrát, a melyen 56 nemes jelenlétét konstatálja. A honn maradt vezetőségre háramlik a felmerülő sok baj orvoslása: így a lengyel határ felől mutatókozó járvány ellen határőrök küldése; a fejedelem újabb parancsa, hogy a rézpénz «tollálandó», s arany és ezüst pénzértékben készítenő elő a dicatio. Közben érkezik a gerencsi Pátens október 1-ről, a mely már gyászos fordulatot sejtet, a mennyiben egy-egy dicától és a contributiótól való felmentést ígér mindenkinek, a ki fegyvert ragad.

Az *adó-repartitio* a következő tervezetet mutatta:

A *portaszám*: a régi 176 $\frac{3}{4}$ helyett 132.

Kivetés készpénzben gabona 792 köl, zab 396 köl, hús 396 m., szekér 88; természetben gabona 1584 köl, zab 3564 köl, hús 396 m.

A *dicák subrepartitioját* a zászló alatt visszaérkező nemesség okt. 14-én Nagysároson végezte a gyűlésben.

53,000 dica 6 óra = 36,402 paraszti és 6598 nemesi, összesen 43,000 dica. Ezek adója: siligo 5400 köl, zab 1800 köl, hús 2137 m. A hiányzó 1000 dica a többi dicára kivette pótlendő.

Utólag, december 29-én ismét változtatni kellett a tervezeten, a mennyiben az 1708 november 1-től 1709 áprilisra terjedő téli évad adójára égető volt a szükség. A változtatásra befolytak a vármegyéknek Tályán és Sárospatakon kiadott

statutumai. A nemesség t. i. a fejedelem beleegyezésével fele részben a tályai táborhoz csatlakozott, fele részben pedig a megyei határ védelmére maradt vissza. Az utóbbiakból Rákóczi 30—40 nemest a szökevények fogdosására rendelt ki; mert nemcsak a nemesség húzódozott a felkeléstől, hanem a hajdúság és zsoldosság is tömegesen elhagyta a zászlait.

Az ekkori kivetés:

Vármegye:	{ Dica 53.000, defalkált: 4611 = 48,389,	
	{ Triticum (buza) köl	12,096,
	{ Zab köl	24,192,
	{ Hús m.	4,873-80.

Eperjes: Dica 7000-def. 609=6391; sil. 1596; zab 3192; hús 639 m.

Bártfa: « 6000 « 522=5478; « 1368; « 2736; « 547-80 m.

Szeben: « 2800 « 244=2556; « 639; « 1278; « 255 m.

A népre: 44,408, a nemességre: 3981 dica esik.

Az 1709 jan. 9-iki felkeléssel kapcsolatban a megyegyűlés a reparitíót alapján így végzi, az élésben való szolgáltatást azonban leszálítja a következőképen:

Nép: sil. 11,100³/₄; zab 22,201; hús 4439-80 m.; fegyvertelen hajdú 967 frt.

Nemesség: sil. 995³/₄; zab 1991; hús 398 m.; fegyverre pénz 6769 frt.

Együttal a dicázást is szabályozza.

b) *A nemesség állásfoglalása* szintén az 1709 febr. 28-iki tisztújítás alkalmával változik a felkelés ügyével szemben. A fejedelem leiratban közli a rendekkel, hogy a császár Pozsonyban országgyűlést hítt össze s egyúttal őt proscríbáltatta, az ország ellen erőszakos gyűlésekben kiszorított articulusokat mind újonnan megerősíttette, a keserves emlékezetű, véres Eperjesi Theatrumot helyesnek elismertette s a maga lekenyerezte emberei által tartat egyúttal országgyűlést. «A mit az Úr kér, a jobbagynak akarnia kell.» Küldi továbbá Eszterházy Pál herczeg levelét s rá a saját válaszát, melynek értelmében csodálja, hogy a nádor ama járom alá édesgeti a magyart, a mely alól megszabadult s ország helyett beszél, holott félárkust nem tölt ki a császárpártiak névsora;

viszont ő azt tanácsolja neki, hogy a pár emberével inkább térjen hozzá, mintsem a Státusok elszakadásában reménykedjék.

Az erős, öntudatos hang megindítja a rendeket, a kik hódolattal üdvözlik a fejedelmet. S ezóta minden igyekezettel összeszetesznek, hogy a felkelés ügye kedvező fordulatot vegyen. A trencsényi vereség, melyről augusztus hóban ír Rákóczi, hogy a zűrzavaros híreszteléseknek senki fel ne üljön, nem csüggeszti el a soraikat. Nyomban készülődnek az augusztus 21-iki szerencsi felkeléshez. Majd, a mikor végleg lehanyatlik a kuruczság szerencsecsillaga, 1710 jun. 16-án, mégis azt határozza a keczerpeklényi kongregáció, hogy folytatni kell a harczot s kiki ad annyit, a mennyit adhat. «Ámbár elszomorodott sorsra jutottunk, — írják Munkácsra Rákóczinak — 1800 rftot azonnal, hat havi repartitíóval pedig 6000 rftot adunk.» Így érthető, hogy 1710 deczember 10-ének déli 12 órájáig, Eperjes feladásáig, hűségesen kitart az a párt, a mely a jog és törvény igazságának szempontjaiból támogatta fejedelmét.

4. A vármegyéktől az előző év november 22-én Tályán és Sárospatakon kiadott *Statutumok* foganatosításával 1709-ben foglalkozik a vármegye. Annak pontjait irányadókul tekinti, de maga is többféle intézkedéssel tölti meg. Így tudomásul veszi, hogy a fejedelem «Az Orsz. Törvényes Tábla» folytatólagos működését rendelle el; az általános bőjt tartására s a káromlás megszüntetésére czélzó utasítást, valamint a katonai intézkedéseket megyeszerte hirdetteti még pedig azokkal a módozatokkal, hogy a bőjt tartását a pénteki napra tűzi ki; a káromkodókra botbüntetést rendel; megszabja, hogy minden község a telelő katonáknak fejenként havi 20 π húst, 2—2 kaputól megfelelő gabonát és sót szolgáltatson; hogy mivel az a panasz, hogy a paraszt hajlandó megfőzni a katonai ételét s megsütni a kenyerét, de a hozzávaló eszközt nem adja ki, köteles azok szolgáltatására is; hogy 1—1 lóra a község 7 kaputól a szükséges zabot, egy szekér szénát és elégséges szalmát nyújtson.

Az 1709. márczius havi tisztújító ülésben az újra megválasztott tisztviselők részéről a jegyző teljes resignatióval jelenti ki, hogy illetlen dolog lenne az ország szomorú helyzetében nem szolgálniok, s azóta fokozott mértékben látható a Rákóczi-párti nemesség elkedvetlenedése, a mit a június 18-iki színyei kongregáció és lustra csekély létszáma, még inkább Bercsényinek Lőcséről augusztus 2-án Berthótyhoz intézett rendelete bizonyít. «Siessen Kegyelmed: vagy adós, vagy nem adós; vagy sír, vagy jajgat: akár mint mentsék magokat . . . Siessen: akár Ur, akár Pap, akárki Ördög — csak folytassa minden respektus nélkül; valamit el tud követni, kövesse el.»

Nagyon is felszaporodtak a viharfelhők a vármegye egén. November hóban kurrentáltatni kell már, hogy a pestis közlgése miatt tartóztassanak le minden kocsist és kereskedőt; a Pauer-féle elszállásolt ezred féktelenkedése határt nem látszik ismerni; a fejedelem írja, hogy zászlói pusztán maradnak; az 1710. tisztújításkor keserűen jelenti a nemesség, hogy csak 18 olyan birtokos akad, a ki megbírja az adót; végül február 27-én 57 nemes, hogy biztosítsa magát, Eperjesre költözködik.

5. Az új évforduló az önvédelem, az adó és pestis szempontjából jelzi már az 1710. év szomorú történetét. Eperjesen első sorban szervezkedik a bennszorult nemesség, melynek 40 tagját Schréter János parancsnok négy propugnaculumba osztja be 3—3 kapitány alatt. Hozzájuk tartoznak a Felsőkapu-, Kiskapu- és Alsókapu-állomásokon a kereskedők s némi beszállásolt katonaság. E mellett szakadatlan tart az ülésezés. Az alispán jelenti, hogy a konföderáción kívül van egy konföderált nemesség künn a vármegyében, melynek kurrentálisa¹ jár szerteszét, hogy a míg nem késő, térjen meg mindenki császári hódolatra. Ha egy ilyen Eperjesre is érke-

¹ Hirdetés.

zik, a rendek külön szólítsák fel válaszul a külső nemeseket, hogy esküjökre gondolva, csatlakozzanak ők Rákóczi ügyéhez. Mivel rövidesen megkapják a felszólító iratot, ki is bocsátanak a szolgabírákhoz kurrentálist. Márcz. 27-én Schréter élelem kivetését kívánja, a miben Szent-Iványi János vármegyei kommandáns támogatását igéri. Majd április 24-én Bercsényi is követel gabonát. Mig tehát a Schréter-féle követelés 1441 orális porczioról, 1441 gabona-tételről és 57,640 π húsról szól, addig a Bercsényi-féle 1000 köl siligót, 2000 köl hordeumot¹ jelez a parasztok részéről, továbbá 300 marhát vagy 600 m. húst a nemességtől és parasztságtól. Ápr. 28-án a kongregáció tanakodik, hogy a másik konföderáció nemesseire is kivessen-e adót s azokat a birtokokat is belefoglalja-e a repartícióba, a melyek az ellensége kezébe jutottak. A határozat az, hogy a kérdés eldöntését Bercsényire bízzák; továbbá, hogy élelmet szereznek be a szomszéd vármegyékből s a sónak eladását kizárólag a kommandánshoz utalják. Majd május 3-án repartíciót vetnek ki azokban a községekben, a melyek a vármegye alá tartoznak.

Május 16-án biztatóan hangzik az ülésben a várparancsnok levele, hogy Kellemes felől² a moskovita² követ jön az orosz czár megbízásából. A nemesség kivonul eléje Szent-Iványival az élén; Eperjesen a bíró fogadja. Május 26-án az alispán jelentí, hogy az ellenség nagy része távozott a vármegye területéről; itt az ideje tehát, hogy rendet csináljanak. A nép csak ekkép bírja állani az adót. Szent-Iványi is hozzáfog a vár erősítéséhez: 50 kocsit, 2000 deszkát, 30 kézi munkást, 60 molnárt és 20 ácsot rendel ki egy hét alatt. Június hó elején azonban megint a téli impositio terhe szakad a kongregáció nyakába, a mely nem bír intézkedni, a mennyiben a nép végkép kimerült s a föld egy része az

¹ Árpa.

² Muszka.

ellenség kezén van. Keserűen jelenti a nemesség, hogy a nyári impositio amúgy is fölös terhet (30,277·94 forintot 25,084·52 frt helyett) mutatott.

Egyidejűleg terjed a vármegyében a pestis veszedelme. Eperjesről menekülni kényszerül a nemesség, a mely egyre távolabbi pontokra húzódik. Az üléseket is felváltva több községben tartja. A június 16-iki keczerpeklényi kongregációban az alispán figyelmezteti a rendeket, hogy Szolnokon áll a sereg, hova a fejedelem pénz nélkül nem mehet. Pedig pénzt kell előteremteni, különben az ellenség nagy bajt hoz a vármegyére. A harcz folytatásától függ a konföderáció üdve. A válasz természetesen ezúttal is tagadó, a mennyiben sem a nép nem áldozhat, sem a nemességnek nincsen pénze. De a fejedelem követje, a ki ura nevében közli, hogy a pestis miatt nem hívhatott ugyan össze ülést, tehát impositiót sem kívánhat, mégis a boldogulás valami módjának kieszelését kéri, annyira fellelkesíti a rendeket, hogy újabb áldozatot hoznak. Egyúttal különböző helyeken mansiókat¹ rendeztetnek be, hogy a meglevő fegyveres erő visszatarthassa az újra közeledő ellenséget, a pestis terjedésének pedig gátat vessen. A mansiókban örök tartoznak felügyelni; 12 lovas czirkál s dombokon tűzi jeleket alkalmaz.

Június 25—6-án Kapiban a nemességnek úgy kell az ülésen megjelennie, hogy a felkelés kötelezettségétől megváltsa magát. Itt gondoskodnak új limitációról; majd a lusztrán előbb az elpártoltak neveit törlik, azután pedig a szolgálatra alkalmatlanokét. Mivel a nemesség a várakból a birtokaiba menekült a járvány elől, esetleges hadi támadás ellen őrsegeket szervez. Határozatként mondják ki, hogy ha jön az ellenség, nemcsak az illető községbeliek, hanem a szomszédság is köteles 100 frt birság terhe alatt fejszével vagy más eszközzel segítségre rohanni. A katonaság kapitányává Sem-

¹ Katonai őrállomás.

sey Miklóst teszik. Ugyancsak június 26-án Keresztesen folyik a kongregáció, hol a nemesség reparticzióját végzik a felkelés váltságdíjáról. A konföderált nemesektől 1456'41, azoktól pedig, akik elpártoltak, de a családjuk tagjai a vármegyében tartózkodnak, 146 rfrtot szednek. Július 16-ára beérkezik a hír, hogy Szepes-vár meghódolt a labancz sereg előtt s félő, hogy ez mihamar betör nyugat felől. Az alispán sürgősen intézkedik, hogy a míg a locumtenens segítséget küld, szorosan tartsák az őrséget a birtokokban. A fejedelem, majd Bercsényi utasítják is az eperjesi parancsnokot, július 31-én pedig az utóbbi a város éléstárában 8000 köl gabonát, 4000 m. húst és 700 szekér szénát, valamint Kassára 300 szekér szénát rendel. A vármegye azonban nem felelhet meg a rendelkezésnek, sőt nagy szorultságában átír Eperjes tanácsához, hogy mivel a megyeház zsellérjei kipusztultak, a hivatal üresen áll, vegye őrizetébe a nemesség elhagyott házai-val egyetemben. Augusztus 9-én a főgenerális parancsára az alispán a községekben az ellenség fogadásáról intézkedik s a kongregációból levélbeli úton hívja meg a lengyel hegyek közé menekült Riskó Simon kapitányt, hogy álljon a védelem élére; ha miben baja volna a fejedelemnél, a nemesség vállalni fogja érte a kezességet. Az augusztus 23-diki girálti kongregációban Keczer főbiztos azt ajánlja, hogy távolabbi pontra húzódjék a nemesség, a hová nem ér el a járvány. Giráltot tűzik ki gyülekező helyül s egyben kimondják, hogy mivel az adószedők elhaltak vagy betegek, az alispán teljes hatalmúlag intézkedjék s kényszeríthessen bárkit a szolgáltatételre; végül 40 hajdut fogadnak a tűzemberek (örök) ellenőrzésére, a mennyiben értésökre esik, hogy a lipői sereg rabolva tör át az egész útvonalon. Szeptember 30-án a longi kongregáció terjeszti elő a fejedelem újabb pátensét az orosz intervenczióról, melyet Ausztria megakadályozott ugyan, de bizton várható Angliának, Hollandiának és Oroszországnak erőyes közbelépése.

A császári had és a pestis azonban egyre szorosabbra vonja a nemesség körül a határvonalat; a tisztviselői kar a Tapolynál húzódik meg s hol Karácsonymezőn, hol Girálton intézi az ügyeket. Közben, október 6-án két parancsnokot rendel a megyébe a fejedelem, a kik «postirungba» helyezték a katonaságot. Ezek részére hetenkint rendelnek 1—1 frtot, húst, kenyeret, szénát és abrakot. A két parancsnok közül Eperjes kommandánsa Bagossy László, a brigádéros pedig Szent-Iványi János. November 1-ére két ezred jön a vármegyébe: a Beleznay- és Géczy-féle: az első részére 741 or. 842 equ., a második részére pedig 712+811 porció a kivetés. Az oralisnak 3, az equilisnek 2 rfrt az ára. Ezenfelül Ungvárra és Munkácsra 1000 deszkát, 1000 gerendát, kocsikat és munkaerőt küldenek. A brigádéroshoz követ megy Eperjesre, hogy mivel a nemesség nem mehet be hozzá a városba, jelentse ki, minő ajándéokra van szüksége. Október 28-án a girálti üléstől Bercsényi a módosabb birtokos után 1 frtot, a kevésbbé módos után pedig — kettőt-hármat összevéve — egy katonát kíván. Az utóbbi követelmény a beérkező katonaság miatt tárgytalanná válik, valamint a fejedelem is könynyít a népen azzal, hogy mivel téli időn a külső őrségeken van elfoglalva, 1—1 tallért enged el a porciókból. November hótól kezdve a repartitio folyik.

Végre deczember 7-én Eperjes újra befogadhatja a rendeket.

6. A központ viszontlátása az utolsó mozzanat Sáros vármegye felkelésében. Az sem hozott vigasztalást. 3000 embere pusztult ki a városi lakosságnak, s ráadásul Virmondt D. H. gróf fenyegető ágyúit tátongtak a falaknak irányítva.

Régóta folyt a város birtokáért az ostrom. Mialatt Bártlfa és a hertneki kastély meghódolt, Bagossy László vitézül kitartott Eperjesen a kurucz ügyért. Sok támadást visszavert s csak akkor engedett, a mikor ellenfele a Kassa felől érkező kuruczságot feltartóztatta, a város 1200 főnyi őrsége pedig

kijelentette, hogy mivel a sokat szenvedett házak tetőzetének elhamvasztásától kell tartani, megadja magát. A kapituláció fényes feltételeket kötött ki a parancsnok és kuruczai részére, hogy t. i. hadi zene kíséretében, kibontott zászlókkal, fegyveresen és ágyúkkal távozhatnak Kassára.

Alig sorakoztak a december 7-iki megyegyűlés tagjai, nyomban jelentette a város három tanácsbeli embere Bagossy nevében, hogy a császári generális propositiókra óhajtja beküldeni két tisztjét. Róth alispán és három nemes azonnal a városházára siet, hogy ott várja be a választ. Ekkor Hericz Márton nemes hozza a hírt, hogy a felső kapunál két császári tiszt várakozik s nyomukban van az ellenség; figyelmezteti a küldöttséget, hogy ne kockáztassanak többé semmit s térjenek a rendek királyhűségére; a külső nemesség egy órai késedelmet eszközölt ki számukra, hogy választ vihessenek. A küldöttek másnap 9 órára tűzik ki a rendek határozathozását s addig fegyverszünetet kérnek.

December 8-án reggel 6 órakor az alispánnál gyülekeznek a rendek, majd a városházára vonulnak s ott négy nemes és három városi tisztviselő döntésére bízzák az ügyeket. A döntést azonban igazában a polgárság végzi, a mennyiben határozottan követeli a tisztességes kapitulációt. Arra a bizottság elhatározza, hogy kétheti haladék kérésére küldi ki a császáriakhoz az alispánt és bírót Sebesre. Haladékra azért van szükség, hogy a fejedelem állásfoglalását megtudhassák. A válasz, melyet két kapitány s az alispánul királyi rendelettel kinevezett Berzeviczy János hoz, nem enged haladékot, a mennyiben kegyelemadásról lehet csak szó, a mi nem függ Rákóczitól. December 9-én d. u. 3 órára hívják össze a városházára a nemességet és polgárságot s megállapítják a megadás módozatait.

A tábornok válasza pontról pontra megfelel azokra:

A közönség kívánalmai:

I. Az Eperjesen levő nemeseknek és hozzájuk tartozóknak teljes bűnbocsánat.

II. A nemesség összes javai biztosítandók.

III. A nemesi kiváltságok épségben maradjanak.

IV. Az örökösök jogosan jussanak a birtokaikhoz.

V. A rejtekben élő nemesek is bevonandók a kapitulációba.

VI. Azok a nemesek, a kik menekültek, visszatérhessenek a birtokaikra.

VII. Hasonlóképp azok, a kik már behódoltak a felségnek.

VIII. Új kontribúciót ne vessenek ki a vármegyékre.

IX. A nemest illető tartozások megtérítendőek.

X. Az eperjesi nemesség házait és korcsmáit a hadsereg megkíméli.

XI. A nemesség a megillető tiszteletben részesül, sérelem nem éri.

XII. Az egyességet a felség megerősíti s a tábornok a vármegyét ajánlja neki.

XIII. Minden egyes kapitulált nemes írásban kapja meg a szerződést.

Az elfogadott feltételek:

I. Megadja. A távollevők rövid idő alatt hódolati eskütételre kötelesek.

II. Az ingóságokat biztosítja; az ingatlanról az aula intézkedik.

III. A pozsonyi országgyűlés jogkörébe utalja.

IV. A mi tényleg a birtokban van, az az övék; a többiben az aula intézkedik.

V. A hódolatuktól függ.

VI. U. az.

VII. Hozzájárul.

VIII. Az aulára tartozik a dolog.

IX. A birói szék intézkedik.

X. Hozzájárul.

XI. U. az.

XII. Ha változnék is a tábornok, az utód köteles a feltételeket megtartani. Az ajánlás meglesz.

XIII. Kiadja azzal a toldással, hogy az összes hadi készletek átadandók.

Deczember 10-én 12 órakor vonul be a császári sereg a rendek és polgárság jelenlétében. A nyomban összeülő kongregációban a jegyző hódolattal szól a királyról s kívánja, hogy: «Cuius victoricia arma perpetuos in annos gloriosissime triumphent»; a császárpárti Berzeviczy János alispán és Palugyay Zsigmond jegyző pedig Pálffy János gróf főispán rendeletére átveszik a vezetést.

A II. Rákóczi Ferencz felkelése után királyhűségre tértek:

1707-ben Szent Iványi László gróf, Szent Iványi József gróf, Palocsay Mihály báró, Péchy György,¹ Korotnok Pál és fia.

1708-ban Szinyey Kristóf, Peklyánszky János, Berthóty Sándor, Berthóty Ádám ifj., Dessewffy Zsigmond, Németh Pál, Péchy Sándor.

1709 nov. 17-én Berzeviczy János és fia: János, Ezékiel és László, Dessewffy Ádám de Vörösalma, Dessewffy László, Dessewffy János, Dessewffy Péter de Lyubócz, Ternyey János, Ladomérszky László, Kosztrabovszky Miklós, Szombathy György.

1710-ben (*Szepességre ment át*) Berzeviczy Mihály. (*Leffelholcz tábornoknak Szebenbe érkezésekor*): Usz György, Palugyay Zsigmond, Dobay Zsigmond, Ferencz és László, Szent Iványi László, Semsey István, Péchy Zsigmond id., Márton, Ferencz, Zsigmond ifj., Imre, László id. és Sámuel, Hedry András, Hany László, Zabreczky János, Roskoványi Ferencz ifj., Mátyás, Gábor, Ferencz de Brusócz, László, Zsigmond és Mihály, Buzinkay Ferencz ifj. és Zsigmond, Szinyey Ferencz és György, Ujfalussy István, Bukovics Ádám, Boczkó Ágoston, Tahy István, Komlóssy János.

(*Ugyanannak bevonulásakor*): Ujfalussy Gábor, Usz István, Tahy Kristóf és Ferencz, Berzeviczy Miklós, Gáspár, Sándor és Kristóf, Richter Márton, Turóczy János, Passuth Ferencz, Zsigmond és György, Makay György, Dessewffy Zsigmond id. és István, Megyery Gergely, Székely István, Gadeczky Ulysses, Gabányi György, Marschalkó György.

1711-ben a többi.

7. A szatmári békekötés után, mint az egész ország, Sáros vármegye is a teljes kimerültség képét mutatja. Ha a külső bajok szünőben vannak, belső, túlnyomóan vallási egyenetlenségek dűlnak megyeszerte. A régi adózás nyomorúsága is újjaltan újul. Az utóbbi mindjárt 1711 december 11-én súlyos gonddal nehezedik a rendekre. A bécsi követ 176^{3/4} porta után 2115 porczyóról tesz jelentést, a mi a hat téli óra 50,760 frt teher. Már augusztus 13-án bőven érkezik a kongregációhoz panasz, hogy sok a végrehajtás, holott a nép a katonafogdosás elől, meg a rablók miatt, kik ellen 50 zsol-

¹ A kongregációs jegyzőkönyv már 1707-ben megjegyzi róla, hogy a távolból elutasította az elpártolásáról szárnyaló híreket. S 1708-ban tényleg első árulónak jelzi.

dost¹ kell állítani, tömegesen szökik (313 ember). Majd Makoviczán (933 köl gabonában) jégkárt s megyeszerte «vulkán»-pusztításokat² említnek a jegyzőkönyvek. Némi vigasztalás 1712 márczius 13-án érkezik, a mikor a követ-alispán meghozza az amnesztiát. Nyomban 1713 kezdetén az új repartitio (évi 114,108 rfrt), portánként 1000 veréb- és holló-impositio,³ a kassai czitadella lerombolására pedig 800 munkás vagy 8000 rfrt fizetése terhelik a vármegyét; utánuk a Tarcza-áradás, a Branyiszko, Farkasvölgye és Harapko táján a pestis ellen való költséges védekezés, október 6-án jégeső, árvíz: egyik csapás a másik után következnek. Az 1714—5. évek sem kedvezőbbek úgy, hogy 1715-ben az alispán Communis Inquisitio-ra megy ki a vármegyébe.

A rablóélet azonban nem hogy szünnék, egyre nagyobb arányú veszedelmeket hoz a lakosságra. 1717-ben Károlyi Sándor tábornok levélben értesíti a rendeket, hogy a közjó védelmére küldi őt a felső vidékre a király. Látja, hogy különböző ürügyek alatt járnak-kelnek gyanús alakok, a kik ellen szigorú éjjeli és nappali őrizetet kíván. A pátensek és protectionalisok elfogadandók, minden más kóborló fogságra vetendő. Ugyanő figyelmezteti a vármegyét, hogy a «lázadó száműzött elemek» nyugtalanságot szítanak a községekben, a kik ellen a négy járásban kapitányok, 100 hajdú és 40 lovas őrködjenek. Közben a török háború esélyei is szaporítják a gondot, kivált hogy Károlyi szeptember 1-én a nemesi zsoldos lovasságot Tokajra rendeli ki.

A vallási torzsalkodások is kiélesednek, különösen 1717-ben, a mikor a sóváriak egyházi ügye válik kérdésessé. Ott a vizsgálatot tartó alispán ellen Szent-Iványi Mihály és Berzeviczy Zsigmond fellázítják a népet, Fejérváry Istvánné pe-

¹ 1713-ban ismét 100 hajdút.

² Földrengés.

³ E szárnnyasok pusztítása céljából. A repartitiónak máskor is szokásos neme; tulajdonkép a gratuiti labores egyik formája.

dig nyilvánosan gúnyolja őt. A rákövetkező kongregáció valóságos dulakodás és agyarkodás színtere: a nemesek egymásnak mennek neki s az alispánt, mint a király személyének képviselőjét, egyáltalán nem respektálják. Határozattá is válik, hogy «az olyan impertinens keményfejű emberek (az ág. hitv. evangélikusok) megfeddendők.» S egyre-másra ismétlődnek a brachiumok.

Így, jórészt a viszonyok hatása alatt, lép előtérbe lassan a főispáni hatalom. Szirmay Tamás grófnak Hámbor községben 1720 szeptember 16-ikán tartott főispáni székfoglalja sejteti már, hogy erős kéz ragadja meg a kormányzás gyeplőit, a mely — az 56. törvénycikk értelmében — állandóan a vármegye területén működik. A belső élet nyer általa egységességben, de nem a vagyoni helyzet, mely rohamosan megromlik a tömérdek adó miatt. A vármegye 1724-ben s több más alkalommal hasztalan emlegeti nyomorát, utasítja a követjeit, ír fel egyenesen a királyhoz: a portaadó sohasem marad a havi 200 rfrton alul. S ha égető az adóemelés szüksége: a kongregáción kellő nyomás czéljából mindig megjelenik a főispán. S az adóemelés szapora, holott 1735 szeptember 6-án újra felír a H. T.-hoz a nemesség, hogy pusztul és ritkul a vármegye; 1737 április 28-án pedig szomorúan jelzi, hogy a szökevények száma egyre szaporodik; a kontribució kevesebb ugyan, de a nyomor nagyobb. Az évek ekkép egyformaságban örlődnek le; az intézményekben nincs változás; a látókör a nemesi jogban és repartitio-panaszokban határolódik meg a dislocatio nyavalyáiban. 1739-ben a H. T. rendeletére a járvány miatt a fő- és alispán állandóan Eperjesen tartózkodnak; Tihanyban és Ruzsinban Lazarethumot rendez be a vármegye; a pestis eltitkolóit halálbüntetéssel fenyegeti; a pestisesnek holmiját elégetteti s a házi pénztárt kártérítésre jogosítja fel. S nincs vége-hossza az elemi csapásoknak. Majd 1740-től a háborús idők kívánnak óriási erőmegfeszítést; több nagy család tönkre megy, de a kisebb

nemes is s főkép a nép a kétségbeesés pontjára jut. Majd 1747-től a H. T. vallásügyi szabályzata foglalkoztatja a vármegyét, a mely újra tanúja a felekezeti villongásoknak. Sok az erőszak, nagy a keserűség mindenfelé. 1763—4-ben felbukkannak zsidó rituális gyilkosságok vádjai, a melyek nagy izgalomban tartják a lakosságot.

Meddő a kor, áldatlanok a viszonyok.¹

¹ L. III. köt. XV. sz.

X. SZAKASZ.

HADÜGY.

I.

A rendi szerkezet a szabadok valamennyi osztályát a szabad birtok arányában kötelezte a haza védelmére, jóllehet már Szent István korában voltak nagybirtokosok, a kik birtokukért fegyvereseket tartottak s állítottak a kir. zászló alá. Hasonlókép jártak el a főtisztviselők. Majd III. Béla alatt, mikor hatalmas főuri rend keletkezik, a főpapi rend pedig szinte független állásra tesz szert, egyesek egyre szaporábban válnak saját haderő uraivá. Ez a birtokarisztokraczia sülyeszti le a királyi hatalmat, mely az országgal együtt nem bír ellenállani a tatárságnak. IV. Béla, országunk helyreállítója, tisztában van vele, hogy az elajándékozott várjavakat lehetetlen visszaszereznie; azért feladja a régi rendszert s német jogmintára a hűbéri elem gyarapításához fog, miáltal a nagybirtokosság lesz a magyar haderő alapjává. Az Anjouk kezdetben vissza akarnak térni a régi várrendszerre, majd a várrendszer maradványait jórészt a királyi várakhoz csatolják, a városok hadi kötelezettségét pénzen váltatják meg, megtörik a dinasztikiakat s hűséges főuri családokat teremtenek. Hadi erejét Róbert Károly azzal is fokozza, hogy harczy játékokhoz szoktatja az urakat, vitézi rendeket adományoz és czímereket osztogat. Saját zászló alatt 50 vitézzel jelenhetik meg táborában a nemes úr. Az ősiség juttatja mégis na-

gyobb haderőhöz Nagy Lajos királyt. Megalakul a *banderialis* rendszer. Mellette a köznemesség a vármegyei zászlók alá sorakozik.

Zsigmond alatt már újra elhanyaglott a királyi hatalom s a banderialis rendszer is elzüllött. Az 1435-iki pozsonyi országgyűlés szabályozza újra a honvédelem ügyét. A banderialis rendszert fenntartja, de meg is erősíti. 500 embert ért a banderiumon; a főtisztviselőket és főpapokét «tishti banderium»-oknak nevezi, a vármegyei banderiumokat meghagyja s új elemként a *telek-katonaságot* állítja be.¹ Ez részben a banderiumokhoz kerül, részben — a kisbirtokosokat — a vármegyei zászlók alatt csoportosítják. A tishti banderiumot fizetik. Ez a sereg — a köznemesség haderején kívül — 120,000 főre rug s egészben lovas. Zsigmond először szervez tüzérséget is.

Az országgyűlés különben a harci módot is megállapítja, a mely inkább védelmi természetű. Hadba első sorban a királyi, a tishti banderialis és városi sereg áll. Ennek az új szervezésnek sem lett azonban jelentősebb sikere: a főuri rend kerekedett ismét felül, míg nem Mátyás kora az *állandó*, rendes hadsereg intézményével rövid időre kedvezőbb fordulatot jelez.

Az 1492. 18. t.-cz. szól a *nemesi felkelésről*, melyet egyetemesnek és részlegesnek jelent ki. Ennek csak akkor van helye, ha a banderialis erő nem elégséges. A portalis insurrectio divatja kezdődik; katonai szervezések folynak. A lovaság tisztjeit a vármegye, a gyalogságét kapitánytól lefelé ugyanaz választja, míg ennek főbb tisztjeit — a vármegye ajánlatára — a nádor nevezi ki.

A török hódoltság teljesen megváltoztatja a m. honvédelmet: a banderialis rendszer tönkre megy s helyébe a rész-

¹ A portán lakó 33 jobbágy után egy jól felfegyverzett lovas. A kisbirtokosok többen összeállva állítják ki ugyanazt.

leges nemesi felkelés és zsoldos sereg lép.¹ A harczy mód a várvédelemre szorítkozik, mely csak a megtámadott vidéket támogatja. A várak külömben a kormány kezére jutnak; a városok is kir. helyőrséget fogadnak fel. Természetesen a hadügy ez átalakulása felette nagy hatalmat enged át a királynak, a ki a XVII. század óta idegen zsoldosokkal tölti meg az országot. Ekkor tűnik el a nehéz fegyverzetű lovaság, s jön helyébe a huszár, a horvát könnyű lovasság és a katonai határőrvidéki katonaság.

A nemesi felkelő sereg már nem illik bele a XVIII. század modern államába, de azért még jó időre megmarad. Kollonics, hogy a szükségesnek bizonyult állandó katonaság rendszerére térjenek át, megkísérte ugyan a felkelésnek pénzen való megváltása tervét, de hajólőrést szenved. 1715-ben csak a portális katonaság kapja meg az állandó jelleget. Ezóta toborozzák a jobbágyot, s amelyik belekerül, holtáig ott marad. 1741-ben szaporítják a rendes katonaságot (1 porta = 1 lovas), kimondják az általános felkelést, egyes főurak külön ezredeket állítanak fel, majd a következő években újabb segédhadakat szerveznek. S a XVIII. század vége s a XIX. század kezdete ismét régi fényében mutatja a magyar katonai vitézséget; ismét hadba áll a nemesi felkelő sereg; de aztán (1808—09) a törvénytelen kormányzás végkép lelohasztja a magyarság nemes tűzét. Az utolsó nemesi insurrectio már csak csekély felbuzdulás közt ül fel s Győrnél kimulik vele a régi nemzeti hadsereg. Névleg azonban még él tovább is az intézmény, sőt 1811-ben a nádor a felkelő nemesség hadi szemléljét és 12 napi gyakorlatát rendeli el Sárosban is. Annak

¹ A főrend megváltja magát: 1560—70 közt a 14323 főből álló nemesi banderium helyett a váltságdíj: 280.805 frt. Sárosban:

a Perényi-család:	300 lovast,	200 gyalogost	=	6000 frttal,
a Tahy-család:	100	« 50	«	= 3000 «
Özv. Serédyné:	300	« 200	«	= 10000 frttal vált meg.

A nemes személyesen tartozik szolgálni. Az általános hadikeretbe szorítás különösen a szatmári béke után folyt.

vezére Dessewffy Sámuel gróf, kit a vármegye választ. 1813-ban a király a sárosiak felkelő seregének lusztráját és gyakorlását kívánja 129 lovassal, a mire a vármegye 25.000 frt kölcsönt kér a kincstártól. Ezentúl nem említik az ügyet az iratok. Magyarország olyan független ország, a melynek kardja nincs.

[A vármegyei banderium tehát a felkelt nemességből és a házzám szerint kivetett telekkatonaságból állott. Mátyás alatt egy évi pénzjárulékka váltotta meg magát; a XVI—VII. században a Habsburgok alatt is ez volt szokás, bár rendszeretlenül. Az 1715. 8. t.-cz. szerint az állandó katonaság mellett is köteles volt a nemesség felkelni. 1848-ig foglalkoznak is a rendek e kötelezettségek rendezésével, de megoldáshoz nem jutnak.]

II.

A *banderium*, a telekkatonasággal erősödve, a XVI. századtól szinte szakadatlanul fegyverben áll. Hol a Végek védelmére (1513-ban), hol a parasztok (1514-ben, 1632-ben) ellen küldik. Minden alkalommal «cum suis Gentibus» hívják össze az insurrectiót, a mi a nemesség szolgálatra képteleneinek és az özvegyeknek *limitatiojával*¹ jár. Ugyan- csak többnyire nyílt helyen (pl. az eperjesi mezőn), zászló alatt, kürt- és dobszó mellett, járásonkint tartanak lustra-t.² Az 1526 aug. 29-iki mohácsi ütközetben Sáros is meghozta áldozatait; ott veszték: Tarczay Miklós, Kapy László és Sandrin, a ki a csata előtt szóbeli végrendelkezést tett Merse István és László s Kellemes Imre előtt; továbbá a Keczer-, Usz-, Soós- és Dobay-család több tagja. Azután helyi bajok foglalkoztatják jó két évszázadon át a nemesi felkelést: a vármegyének a «malefactorok», gonosztevők, rablók (1568-ban,

¹ Kiválogatás. Az illetőt felmentik a tényleges felkeléstől, de bizonyos váltságdíjjal. A szegényt arra utasítják, hogy: «oret»: kérje az illeték elengedését.

² Az 1683. jkv. 14. köt. az 586. és 642. lapon közli a teljes összeírást és szemlét.

1593-ban, 1626—7-ben, 1679-ben stb.) és 1603-ban a kozák rablók s számtalanszor a lengyel betörők ellen kell védekeznie. Szapora az eset, mint az 1627-diki, hogy járasonkint 4—4 nemest rendelnek ki részint a vármegye hajdúival, részint a megtámadott községek fegyveres lakóival ellenök. 1715-ben a vármegye, a H. T. rendeletére, az alispánnal és szolgabírákkal inkviziciót tartat a rablók, bűnösök, zenebona-keltők ellen; a Thököli-féle keserves időkben statáriumot határoz el (1683-ban) a nép nyomorgatóinak, a fuvarrobot erőszakolóinak s a marhaelhajtóknak megfékezésére. Az ilyenek büntetlenül leüthetők. 1704-ben a nemesség alá rendelik a szabadosokat felkelés alkalmára; 1706-ban új vármegyei zászlót kap a nemesség, melyet 16 vármegyei hajdú környez, s egyidejűleg kivetik a felkelők részére szóló kocsi-, hajdú- és széna-járandóságot.

III.

A *nemesi insurrectio* II. Rákóczi Ferencz fejedelem mellett 1705 április 2—15-ben Eszterházy Antal tábornok, Keczer Sándor ker. biztos és Dessewffy Ferencz alispán vezetésével a következő nemesekből és hozzájuk tartozókból állott:

I. Az alsó járásban:

1. Személyesen felkelnek a megye

zászlaja alatt:

Melczer János megyei kapitány.

Keczer János megyei vezér.

Soltisz János.

Sánta Zsigmond.

3. Zsoldosok közt:

Cserwesz fia Kristóf,

Melczer Mihály 1 ló,

Kencz János 1 ló,

Eperjes város dobosa.

4. Zsoldosok adói:

2. Személyesen vonulnak a zászlóval:

Sós István,

Ványay György,

Harságyi Márton,

Turcsányi György,

Kopasz István.

Szent Iványi László gr. 2 ló,

Buzinszky extraneus 1 ló,

Gutth Kristóf 1 ló,

Divinyi Péter 1 ló,

Jakosics György 1 ló,

Jakosics János 1 ló,

Szantay István 1 ló,
 Vadász özvegye 1 ló,
 Medveczky Mátyás 1 ló,
 Horváth Miklós 1 ló,
 Vall Sámuel 1 ló,
 Rosz Sándor extr. 1 ló,
 Szülő özv. 1 ló.

5. *Havi fizetésre kötelesek:*

Lyuba Gáspár Krucsay-nál lib. 1,¹
 Borsy Ádám a komiszáriusnál 1,
 Tormásy Lőrincz *Sebesi* öreg kon-
 frátère 1,
 Tormásy Ferencz, L. fia: jurátus-
 nak B. 75.
 Bajory Miklós jurátusnak 75.
 Rábaközy György nyomorog, kö-
 nyörögjön elengedésért.
 Schmidt Menyhért, Eperjes posta-
 mestere felmentve,
 Károlyi Sándor a ker. komiszárus
 titkára felmentve,
 Hg Lubomérszky extr. lib. 6,
 Nagy Ferencz özv. 1,
 Csuda Bálint özv. 1,
 Berthóty Dávid özv. 2,
 Harságyi Sándor özv. B 50,
 Keczer Péter alkalmatlan lib. 2,
 Sánta György alkalmatlan lib. 1,
 Melcz Dávid özv. 1 f,
 Berkesz Boldizsár 120 $\frac{1}{2}$,
 Dobay Mátyás özv. 21 f,
 Stamiáni örökösei 1 f,
 Kunrad György 1 f,
 Welcz János özv. 1 f,
 Baricskay János 0:50 $\frac{1}{2}$,
 Juliani Péter 1 f,
 Vadász Jakab 1 f,

Hederaics Jónás 1 f,
 Subercs Zsigmond 1 f,
 Stokinger Mátyás alkapitány 1 f,
 Hollegans György 3 f,
 Breмуha Tóbiás birói küldött 2 f,
 Turóczy Ádám 3 f,
 Borbély (Al. Várady) István 1 f,
 Szepsy János 1 f,
 Cseh György 0:60,
 Tuczentaller Pál 0:75,
 Szikszay Pál 1 f,
 Szalay György oret,
 Spilenberger Szaniszló (kat. ruha-
 tár) 0:50,
 Meczner Mihály beteg 1:80,
 Klés János 1 f,
 Baranyai-örökösök orent,
 Melcz Mihály vármegyei fogatok
 komiszáriusa 0:75,
 Czeglédi Mihály 0:75,
 Czeglédi György 0:75,
 Stetzel Mihály 0:75,
 Krekvics György 0:24,
 Greger Mihály özv. 0:24,
 Czompó János 2,
 Senn Dániel 0:30,
 Senn Dániel özv. 0:50,
 Galler özv. 0:50,
 Turcsányi Mátyás 1 f,
 Szikszay János kereskedő 1 f,
 Faragó Mihály 0:12,
 Szikszay János alvárosi 0:50,
 Szikszay János fia 0:25,
 Árvay György özv. kérjen,
 Trocsányi csizmadia 0:25,
 Vadász András 0:50,
 Meisz János 0:25,
 Lang Márton özv. 0:60,
 Tormásy Lőrincz ifj. 0:50,

¹ Lib. = libra; extr. lib. = extraordinaria libra; a jelzetlen számjegy libra-t, NB. 50 = dénárt jelent, valamint $\frac{1}{2}$ is; végül f, vagy a jelzetlen tizedes törtszám forint-érték.

6. *Katonáskodnak :*
 Andrassy Mátyás bán,
 Radics András kassai kapitány,
 Fűzy János,
 Fűzy Ádám,
 Sváby Imre,
 Grother Tóbiás,
 Breisz András.

II. Fejérváry Zsigmond járásában :

1. *Személyesen felkelnek :*
 Raszlaviczy István,
 « Sándor,
 « László,
 « András,
 Makay János,
 Sándory István,
 Prott Zsigmond,
 More János,
 Horváth János gyalog,
 Sztankay Antal,
 « András,
 « Miklós,
 Sarnay István,
 Gyulay László,
 More Sámuel,
 Semsey György,
 Fejérváry Lajos,
 Francia János,
 Kükemezey Ádám,
 « János,
 Bánó Ferencz,
 Dukay György,
 « András,
 Debreczeni István,
 Tachy Ádám,
 « Ferencz id.
 « Zsigmond,
 Berthóty Mihály,
 Horváth János,
 Kósa György,
 Fekete János,
 « Miklós,
 Tivadar György,
 Kálnáss Ferencz,
 Kohányi István id.
 Kohányi István ifj.
 Trocsányi Ferencz,
 Horváth Miklós de Trocsány,
 Bakonyi Sándor,
 Jancsók Jakab,
 Ladomérszky András,
 Durcsak Mihály,
 « Ignác,
 Pap sandalensis.

2. *Személyesen zászló alatt :*
 Körtvélyessy János,
 Kükemezey Zsigmond *de Siroka*,
 Turóczy Ferencz kurimai,
 János papucsos.

3. *Zsoldossal vagy fiúkkal résztvevők:*
 Kapy Gábor 5 ló,
 Ocsváry Péter fia,
 Csengery András fia,
 Korponay Ádám 1 ló,
 Sztankó István (Buczloi) fia,
 Raszlaviczy Péter öreg, 1 ló,
 « Ádám alkalmatlan, 1 ló,
 Tivadar István fia,
 « András fia,
 Balka István 2 ló,
 Kohányi Péter 2 ló,
 Fejérváry István özv. fia 2 ló.
 Tivadar János 2 ló,
 Bártfa kürtöse és 1 ló,

Ladomérszky László 1 ló,
 Péchy Adám bártfai jegyző 1 ló,
 Uliesza-örökösök 1 ló,
 Eisdorffer Sámuel és bíró fia 2 ló,
 Zadecsky fia gyalog,
 Zonczó Pál 1 ló,
 Ladomérszky János fia,
 Rác István fia,
 Keller Zsigmond 1 ló,
 Rác Zsigmond 1 ló,
 Eisdorffer-család.

4. Zsoldos-adók :

Semsey Péter id. és anyja 1 ló.
 Korotnoky Pál beteg, 1 ló,
 Holleganz János 1 ló,
 Sirmer Zsigmond és neje 1 ló.

5. Akadályozva vannak :

Nemessányi Bálint kir. tanácsos,
 Szirmay Miklós kir. tan. 2 ló,
 Dezsőffy Ferencz főispán és Eperjes kommandánsa,
 Pécsy Gáspár m. jegyző öcséje által,
 Izdenczy Márton Aspermont ügyvédje 1 ló,
 Büdösházy Sámuel 1 ló,
 Kükemezey Zsigmond Eperjes őrségebeli,
 Bánó János Ep. őrsébeli,
 Ugróczy István makoviczai kapitány 50 $\frac{1}{2}$,
 Kükemezey György Eperjes őrsébeli,
 Danecsy Ádám bognár, szegény,
 Doby Zsigmond öreg esküdt 50 $\frac{1}{2}$,
 Szombathy István szolga.

6. Fizetésre kötelesek :

Kükemezey Zsigmond öreg 1 frt,
 Dukay János szegény, alkalmatlan, kérjen,
 Kálnássy Sándor özv. 2 frt,
 Semsey János, girálty, nyavalyatörős 3⁶⁰
 Horváth Martinus bolond,
 Raszlaviczy Pál özv. kérjen,
 Fabinyi Sámuel (LOban) 2 frt,
 Mokusini Sámuel 50 $\frac{1}{2}$,
 Serédy János 2 frt,
 Goznovicz János öreg 2 frt,
 Finit Mihály 1 frt,
 Hostiti János 1 frt,
 Frankenstein János 2 frt.
 Ingling András 2 frt,
 Vrancsics János zborói 30-ados 1⁵⁰,
 Turóczy János 75 $\frac{1}{2}$,
 Regeczy János özv. 1 frt,
 Durcsak Ignác beteg 2 frt,
 Biszaha Péter özv. 50 $\frac{1}{2}$,
 Bánóczy Ferencz 1⁵⁰,
 Krivácsy Ferencz 60 $\frac{1}{2}$,
 Miléter 4 frt,
 Nádfőy György özv. 25 $\frac{1}{2}$,
 Horváth István beteg és szegény,
 Boronkay,
 Pusztay.

7. Katonáskodnak :

Sztankay Ádám,
 Kálnásy János id.,
 Klyusovszky János,
 Podhorányi Ádám,
 Jancsók Mihály,
 Vrancsics György.

III. Eisdorffer Keresztély járásában:

1. Személyesen felkelnek:

Brezinay János őrsparancsnok,
 Szent Iványi László,
 Szent Iványi Lajos,
 Pécsy László,
 « Ádám ifj.,
 « Ferencz,
 « Imre,
 Balpatak István,
 Balpatak János,
 « Zsigmond,
 Gombos János,
 Gergelylaki Miklós,
 Palugyay Zsigmond,
 Tarnóczy István,
 Novák János,
 Makay György,
 Lipóczy Péter,
 Szinyey György id.
 Semsey István,
 Roskoványi Gábor,
 Németh Pál,
 Rácz Zsigmond,
 Pécsy György, lába sebesen¹ el-
 küldték.

2. Személyesen követik a vármegyei zászlót:

Szent Miklóssy Tamás,
 Dezsőffy Zsigmond, osztrópataki,
 Rácz János, szebeni,
 Simonis János,
 Pécsy Márton beteg,
 Csemniczky János.

3. Zsoldost állítanak:

Szegedy Ádám 2 ló,
 Usz Gábor neje fiával,
 Zombory István fia,
 Podhorányi Zsigmond fia,
 Gombos István özv. fiával,
 Gergelylaki Ferencz özv. fiával,
 Pauer György beteg, 1 ló,
 Ujfalusy István fia,
 Usz György fia,
 Usz György öreg, 1 ló.
 Szeben kürtöse,
 Péchy Zsigmond fia,
 Péchy Sándor beteg, 2 ló.

4. Zsoldos-állításra kötelesek:

Sztankay László 1 ló,
 Sárossy István ifj. felség-szolgálat-
 ban 1 ló,
 Báró Szirmay István 3 ló.

5. Hivatalra kötelesek:

Keczer Sándor ker. komiszárius,
 Bornemisza István m. adószedő 1 ló,
 Roth János hadi komiszárius 1 ló,
 Risthauer Szevér, Dobay Sándor:
 Szirmay István századosai 1 ló,
 Roth Mihály fejed. szőlők felügye-
 lője 1 ló,
 Semsey Péter fejed. udvarbíró 1 ló,
 Zombory Gábor m. esküdt 1 ló,
 Halapy László ügyvéd veje,
 Iglódy János fia,

¹ Lában megsebesülve.

Németh János komiszárius 90 \mathfrak{L} ,
 Nyáray Mihály m. esküdt 75 \mathfrak{L} ,
 Bocskó Ágoston m. esküdt 50 \mathfrak{L} ,
 Vércsy János sóhivatalnok 1 ló,
 Petróczy Sámuel sóhivatalnok 1 ló,
 Usz Bálint sóhiv. főnök 2 ló,
 Borbély János sárosi.

6. Fizetésre kötelesek:

Szegedy Sándor beteg 2 frt,
 Gyulay Zsigmond szegény, oret,
 Balpataky János oret,
 Verbovszky János szabados 50 \mathfrak{L} ,
 Gombos László szolgál, gróf Bar-
 kóczy udvarbírája 2 frt,
 Hany László alkl. 2 frt,
 Zombory Ferencz gyenge 3 frt,
 Szluha Ferencz,
 Szluha György beteg 1 frt,
 Sárossy István id. ha hivatalban
 van 1 frt,
 Gőcze Mihály (Szirmay Miklós szol-
 gája),
 Szabó János 75 \mathfrak{L} ,
 Karlóczy János 50 \mathfrak{L} ,

János, Roth Mihály szolgálatában
 2 frt,
 Pataky Ádám özv. 50 \mathfrak{L} ,
 Fejérpataky Ádám özv. 1 frt,
 Karancsy Miklós beteg 1 frt,
 Nagy István 75 \mathfrak{L} ,
 Herkelyi Jónás 50 \mathfrak{L} ,
 Pécsy János id. szegény, beteg, 3 fia
 katona,
 Pécsy Ádám özv. fiát segíti,
 Kalnay János oret,
 Korotnoky Ferencz 1-20,
 Kurovszky Ferencz otthon maradt,
 Sárossy Gábor özv. 50 \mathfrak{L} ,
 Bacsó özv. 60 \mathfrak{L} ,
 Radácsy szebeni aranyműves 50 \mathfrak{L} ,
 Radácsy szebeni mészáros 50 \mathfrak{L} ,

7. Katonáskodnak;

Nyárády István,
 Fejérpataky István,
 Szelecsényi László,
 Ramer Mihály,
 Berthóty Boldizsár,
 Lipóczy János,
 Pécsy Miklós.

IV. Berzeviczy Gábor járásában:

1. Hivatalosak:

Szinyey Kristóf vezető,
 Tahy István,
 Tahy Ferencz ifj.,
 Roskoványi Zsigmond id.,
 Roskoványi Zsigmond ifj.,
 « Mihály,
 Dobay Ferencz id.,
 Dobay Ferencz ifj.,
 Buzinkay János ifj.,
 Buzinkay János id.,
 Dessölfy László,

Gadeczky Ulisszes,
 Gabányi György,
 Berzeviczy Kristóf,
 « Boldizsár,
 « Lajos,
 Szinyey György,
 Hedry András ifj.,
 « Gáspár,
 « Benedek,
 « András id.,
 « Imre,
 Sztankay István, hermányi,
 Dobay László.

2. Személyesen a vm.-i zászló alatt:

Dessöffy Zsigmond de Tarca,
 Szombatgy György,
 Dessöffy Sándor,
 Roskoványi Kristóf,
 Záborszky János,
 Kubinyi György,
 Dessöffy Péter id.,
 Peklyánszky János,
 Berzeviczy Imre,
 Draveczky Gáspár,
 Hedry Ádám id.,
 Berthóty Ádám ifj.,

3. Zsoldosok által keltek fel:

Br. Palocsay István id. özv. 2 ló,
 Koszturbovsky Miklós, annak
 30-adosa 1 ló,
 Tahy Kristóf fia Benedek,
 Passuth Gáspár id. fiai,
 Dessöffy Ádám, vörösalmasi 3 ló,
 Roskoványi Ferencz id. fia,
 Dobay Zsigmond alk. 1 ló,
 Dobay Ferencz id. 1 ló,
 Berzeviczy János daróczi 2 ló, 3 frt,
 Berzeviczy László hamburgi, a fia
 és 1 ló,
 Berzeviczy Miklós fia,
 Berzeviczy István, fia,
 Szinyey Zsigmond,
 Berthóty Sándor fia,
 Hedry Zsigmond 1 ló,
 Berthóty Zsigmond 1 ló,
 Pécsy László, id. fia,
 Hedry Ádám ifj. szilvai, sok gye-
 rek miatt.

4. Zsoldosok közt:

Br. Palocsay István ifj. özv.
 Berzeviczy Gáspár hivatalbeli,
 Berzeviczy Gábor hivatalbeli,

Berthóty Lajos és anyja,
 Berzeviczy Mihály,

Berthóty Gábor,

« Ferencz,

« László,

« Anna,

« István.

5. Tisztviselők:

Berzeviczy Ezékiel h. alispán és
 koronauradalom-felügyelő 1 ló,
 Buzinkay Zsigmond id. esküdt 50 ℔,
 Bertalanits Mátyás özv. fia Eperjes
 községben.

Szalay Pál özv. fia az alispán mellett,
 Komlóssy János ugyanaz,
 Dobay István Eperjes őrségében.

6. Fizetni kötelesek:

Ternyey Miklós és atyja 3 ló,
 Györgyey Ferencz 1 ló,
 Dessöffy Lajos özv. 2 ló,
 Dessöffy Ferencz, lubotini, oret,
 Szegedy András 3 ló,
 Székely István szegény 50 ℔,
 Roskovány Ferencz öreg 1 frt,
 Roskoványi László tisztviselő 1:50,
 Lenaresics István 2 frt,
 Krasznay István oret,
 Száraz György özv. oret,
 Berzeviczy Ferencz özv. 50 ℔,
 Szinyey Ferencz id. szegény, oret,
 Fabriczi András öreg 2 frt,
 Hedry Mihály 1:20,
 Vitkóczy János 1:20,
 Borsy György özv. oret,
 Hedry György özv. 50 ℔,
 Berthóthy Bálint özv. 3 frt,
 Berthóthy Ádám id. özv. felmentve,
 Köveczky Ádám esküdt.

7. <i>Katonáskodnak</i> :	Dessöffy Péter lubotini,
Br. Palocsay György,	Splyémics Illés,
Br. Palocsay Mihály,	Király László,
	Roskoványi Gáspár.

Décsy S. Krónikája 1742-ből a vármegye nemzeti önálló serege dicsőítésének a következő sorokat szenteli: «Nemcsak formaruhájának disze, nemcsak külső tekintete, hanem felsőbb és alsóbb rangú tagjainak eredete, neme és érdeme is kedvessé s emlékezetessé tették a M. Hazában.» Rendkívül fényesek az öltözékek. Lobogójuk vörös kamokából van standard formára, körül arany paszománttal, vörös selyemmel elegy arany bojtokkal. A vármegye czímere, mely a zászlón van, sárga öltözetű, mellén keresztformán átalvont fehér öves, lebocsátott hajjal és ifjú formában ábrázolt, köldökig látható angyal, a ki a fején levő koronát két kezével tartja. Felírása: «Vexillum Com. Sár. A. D. M. DCCVI.»; a másik oldalon: a békesség Istenasszonyának képe, fején borostyánkoszorú, kezében e felirat: «Melior est certa pax, quam sperata victoria». Ez a sereg Budán, a Szent-Korona őrizetében felváltva teljesít szolgálatot...

A banderium felszereléséből 1743-ban megmaradt :

162 ló,	105 pantallér	111 zablya,
81 karabély,	104 puska-por-tartó,	90 kötélfék.
159 pisztoly,	152 nyereg és lőszer-	
115 dárda,	szám,	

1755-ben: a kir. biztos megyéspüspök elé megy ki vármegyei zászlajával Hanusfalváig a *diszbanderium*. Ugyanaz gyakran fogadja az installációra érkező főispánokat.

1790-ben: Banderium a M. Szent Korona mellé:

I. Kapitány: Palocsai Horváth József báró, a ki a díszőrség ruházatát és szabályzatát állapítja meg. Szent-Iványi főispán az installá-	cióz 100 aranyat erre a célra ajánlja fel. Ganzsagh Pál 500 frtot kölcsönöz % nélkül. Napidíj: 1:30 rfrt.
--	---

II. Kapitány: Kapy József,	Auditor: Dessewffy János,
I. Helyettes: Okolicsányi János,	I. Őrmester: Kapy József, if.
II. « : Berzeviczy János,	II. « : Keczer László,
Szárnyparancsnok-adjutáns:	Zászlótartó: Berthóty Gábor,
Péchy József,	I. Káplár: Szentiványi Márk,
Alhadnagyok: Péchy Sándor,	II. « : Keczer József,
Roskoványi Sándor.	III. « : Fejérváry György,
A bandérium adjutánsa: Szir-	IV. « : Dessewffy Gáspár.
may József,	

Banderislák:

Both György,	Raszlavicz György,	Keczer Márk,
Tahy Károly,	Ganzaugh József,	Péchy András,
Piller Ignác,	Berthóty András,	Pulszky Sámuel,
Bánó András,	Szinyey József,	Fűzy Ferenc,
Ladomérszky József,	Kükemezey Sámuel,	Gombos Antal,
Gombos Ferenc,	Bornemissza Gábor,	Kádas István,
Ujházy Dániel,	Körtvélyessy Sándor,	Dessewffy Sándor,
Meczner Sámuel,	Károlyi László,	Dessewffy Ferenc.

1 káplán, 1 kirurgus, 2 kürtös, 1 faber (puskaműves), 40 nemes, 5 tag. (Felesküsznek a zászlóra).

Porciók: kapitány 6, helyettes 4, adjutáns 3, őrmester 3, zászlótartó 3, tag 2, káplán 2, kürtös 1, kirurgus 1, faber 1 equilis.

Az összesnek: 300 pozsonyi metreta (mérő) zab (à 1:51 rfrt), 8 kocsi, 3 hajdú, kik közül 1 a kapitány mellé, 1 a pénztár őrzésére, 1 az úti nehézségek elosztatására való.

(Augusztus 9-én a kongregáció üdvözlí a visszatérő banderiumot.)

1797-ben: Az insurgensek téli ruhájáról a vármegye gondoskodik. Mindegyik katona kap: tunikához hasonló chlamyst¹ báránybőr-béléssel, bekecset báránybőr-prémezettel, 2 gatyát, 1 lovagló nadrágot és 2 pár csizmát. Egyben megállapítják a failletményeket: ezredesnek 10, az őrségeknek és irodáknak 40, adjutánsnak 2, auditornak 3, coactornak és foglyoknak 4, káplánnak 3, zászlósnak 2, sebésznek és kórházba 4, furirnak 1^{1/2}, sárosi kapitánynak 4, fő- és alhelyettesnek

¹ Derékhoz álló felső.

(hadnagy) 5, nagysárosi kapitánynak 5, 2 helyettesnek $5=55\frac{1}{2}$ org.-t. (Ezt a felkelést deczember 29-én lefűjják).

1800-ban: A felkeléshez a vármegye három századra való (480) gyalogost és 80 lovast állít. Fedezetül Cassa concurrentialist szerveznek. A nemesség és városok egymás közt repartíálják a subsidiumot. A papok is fizetnek. A honoráczió és szabados taksát ad. Eperjes 40, Bártfa 25, Szeben 12 gyalogot s 1—1 lovast küldenek. A hat járás a 80 gyalogot, de a számban kisegítik egymást. November 30-ig tart az adjusztáció. A napi díj = 10 kr. — 1—1 zászlóst a városok adnak. Az őrmesteren kívül káplár is van. A ker. tábornok 560 felkelőt kíván s hogy a lovasság fél-, a gyalogság 3 századba álljon. Sopron a gyülekező hely; idő: november 20. Tiszti ló = 16 arany, Deczember 13-án folyik le az eperjesi piacon a lustra.

1803-ban Diszbanderium Károly kir. herczegnek, a ki Gácsországból Eperjesen át tér vissza. Komárnikon fogadják: 9 pap, 5 mágnás, 24 nemes, 25 tisztviselő; az eperjesi consessuson: 13 pap, 14 mágnás, 11 nemes, 47 táblabíró és városi tisztviselő, 37 vármegyei tisztviselő. Komárnikon a fogadáskor, Bártfán és Hertneken lakomák.

1805-ben: Bécs (október 28.) elfoglalásakor a vármegye minden áldozatra kész. A felkelésben részesek: 2000 forint jövedelem után a nemes 1 lovast, 500 frt jövedelem után 4 nemes 1 lovast, a szegényebbje megfelelő számot állít. A ki csekély jövedelmű, akár gyalog, akár lovaskép személyesen kel fel. A gyengét vagy öreget taksálják. Minden nádori porta után 2 lovas és 6 gyalogos jár azok közül, a kik a saját költséget nem bírják el. A ki már katonáskodott, feltétlenül beáll. A felkelő különben az összes szükségletekről maga gondoskodik. A nemes tartozik a birtokváltozást a következő kongregációban bejelenteni. A ki a mult felkelés idejéből díjjal tartozik, rögtön fizesse, különben kétszeresen fizet. A honorácziórok és szabadosok összeirandók. Lehetőleg a nemességből állítandók a lovasok.

Lovassági tisztikar: I. kapitány: Dobay Károly, II. kapitány: Horváth Frigyes báró, I. felső helyettes: Dessewffy András, II. felső helyettes: Tóth Ferencz, I. alsó helyettes: Hrabéczy Antal, II. alsó helyettes: Tahy Antal.

Superior vigiliarum praefectusnak nádori kinevezésre ajánlottak: Keczer Lőrincz, Tóth Ferencz, Szent-Iványi Károly, Gada József.

Gyalogsági tisztikar: I. század, kapitány: Dobay Zsigmond, hadnagy: Bánó József, alhadnagy: Pécsy István, Berzeviczy Lipót. II. század: kapitány: Winkler András, hadnagy: Péchy Péter, alhadnagy: Ghillányi László, Laczkó József. III. század: kapitány: Berthóty Ferencz, hadnagy: Raszlaviczy Ferencz, alhadnagy: Usz József, Semsey Pál.

(Kir. r.-re 516 katonának való fegyver érkezik Budáról Kassára. Hire kél az auszterliczi csatának, mire a jegyző ülést tart, hogy ha jön az orosz vert had (16,000 megrémült ember), honnan szerezzen a vármegye gabonát. Az 1806-iki békekötés után a nádor lefujja a felkelést.)

1809-ben: A király 3 évre rendeli el a felkelést. A Tiszán innen fekvő kerület felkelő nemességének Hadik András gr. a vezére, Hertelendy báró a brigadérosa. Április 27-től május 1-ig tart járasonkint a lustra.

Lovassági tisztikar: I. kapitány: Splényi József br., II. kapitány: Winkler Gábor, I. sup.¹ locumtenens: Dessewffy Antal, II. sup. locumtenens: Péchy Ádám, I. sub. locumtenens: Tóth Ferencz, II. sub. locumtenens: Medveczky Zsigmond. Altisztek: Sterbinszky László, Folkusházy-Györgyik József őrmesterek.

Gyalogsági tisztikar: I. kapitány: Dobay Zsigmond, sup. locumt.: Berthóty Ferencz, inf. locumt.: I. Semsey Pál és Dessewffy Alajos, Benyey János, Körtvélyessy Tamás, Szalay Pál, Usz József és Rokiczky József. Altisztek: Körtvélyessy Tamás (?), Drahossovits Imre őrmesterek. (A zsidóságra 2000 frt felkelési taksa).

A felkelés ideje: május 6. A fegyvert Dessewffy Lajos Budáról Egerbe szállítja, de «a kerületben találandó pisztolyok, kardok, fokosok, nyergek, nyeregbundák s lószerszámok beszerezendők; a városok is adják ki. Az obsitos huszárok tanítsák az új sereget. A ruházatot Bujanovits Vincze

¹ Superior l. = főhadnagy, sub. l. = alhadnagy.

gondozza.» A kir. élést a duklai, vereczkei és magurai nyomokon Berzeviczy Pál szállítja. Május 14-én a gyalogság fel van szerelve; a lovasságnak nincs pisztolya; kardot egyelőre a zsoldosoktól szereznek. Május 20-án Varsó körül pusztít sok francia; a nemesség Kassa körül tartja magát. Május 23-án a főispán elnöklésével a felső vidék konferenciája védelemre készül. Jelzik, hogy forrongás, bujtogatás van Gácsországban; a duklai magazinum megmentendő. Arra 1500 kocsi kell, de a katonaság szállításával van mind elfoglalva. Zemplén ad 500-at. Állandó deputációk vannak együtt a városokban, a melyek az értesítéseket átveszik s a szomszéd megyéknek kiadják. Teljes jogkörrel vannak felruházva. Utasítás az, hogy a gácsországi passzusokon 1 nemes, 1 vármegyei zsoldos, 2 lovas és 24 fegyveres paraszt (sclopis vagy legalább vasvillákkal) őrködjék: az ismeretlen átkelőket fogják el. Egyes pontokon szalmacsomóval jelezzék, ha kóbor nép tör be. Passzusokat jelölnek ki:

Eperjes-Kassa közt: Kende, Lemes, Budamér, Kassa.

Eperjes-Szepesség közt: Kajáta, Berthót, Siroka, Korotnok.

Eperjes-Lubló közt: Szent-Mihály, Héthárs, Lubotin, Plavnicza, Lubló.

Eperjes-Mussina közt: Ugyanazok az örök s tovább: Csires és Mussina felé.

Eperjes-Bártfa közt: Gergelylaka, Ternye, Ossikó, Hertnek, Bártfa, Dubina, Orlich, Ladomér, Komárnyik.

Komárnyik-Girált-Eperjes közt: Ladomér, Meszticzko, Kerekrét, Keresztes, Kapi, Eperjes.

Eperjes-Stropkó közt: Kapi, Keresztes, Girált, Sztropkó.

Eperjes-Újhely közt: Szent-Péter, Lapispatak.

A kémek a határon, sőt Gácsországban elfogandók. A papok a gácsországiaktól szerezzenek értesülést s ők, valamint a szolgabírák, «qui Parentes Processuum appellantur», az uralkodó iránt való hűségben erősítsék a népet. Gácsországgal a közlekedés megszűnik: írott passzus kell az átkelőnek. A mely nemes nem felkelő, a szolgabíró felhívására benn köteles védekezni. Főőrség-revizorokat küldenek ki;

az őrségek hetenkint váltakoznak. A dicasteriumok s részben a cs. udvar részére szállást keresnek Miskolczon, Kassán, Eperjesen. Felosztják a vármegyei hivatali funkciókat: 1. az alispán a politikai ügyeket viszi; 2. a helyettes alispán a kincstári ügyet, a katonai és eleségszállítást; 3. Roskoványi István a felkelés ügyét. Bártfáról, hol az eleség a magazinumban romlik, 1800 kocsin szállítják át a készletet Eperjesre. Junius 25-én a birtokosok a vármegye belső védelme érdekében ott-hon katonai gyakorlatokat végeztetnek. Külön csapatot is szerveznek. A vármegye 50,000 s meg újra 50,000 frt kölcsönt kér a kincstártól. Egyidejűleg a fenyítő törvényszék megróstatja a rabokat, mert a vármegye terhén élnek. Winkler Gábor II. kapitány Szanok városnál megütközik a lengyel felkelőkkel s győz. A király, az 5993. sz. rendelete szerint, egyetlen reményét a magyar vitézségbe helyezi, 40,000 ujonczot kér s kitüntetésekért ígér. Bécs elfoglalásának hírére a vármegye nemessége a katonai sorba állóknak fejenként 30 forintot ígér s kimondja a második felkelés szervezését. Új lovas svadront állít s újabb 100,000 frt kölcsönt kér. Október 29-én megtörténik a békekötés. A vármegye Te Deum-ot tart, de tiltakozik, hogy a király a nemzet hozzájárulása nélkül kötötte meg a békét. Hangsúlyozza a Szent Korona egységét. Ezután szakadatlan katonai szállítások következnek Gácsország felé s vissza. A vármegye 40,000-en felül ad kocsit. A Gácsországból visszatérő 12 ezred municzióstud egy havi nyomorúságon verődik át.

A felkelés ügyével összefügg május 12-én Károly Ambrus kir. herczeg, primás fogadása Ujhely felől. A vármegyei nemesség, mint más sollemnitasok alkalmával, fényesen kitesz magáért. Deputációkkal fogadja a határon; 22 nemes banderista kíséri Eperjesig, hol a második küldöttség várja. A harmadikkal a főispán vezeti szállásra. A kongregációban a primás az országnak veszedelmét ecseteli s könnyekre indítja a rendeket, a kik az insurrección kívül 150 fegyvertelen

lovast, 2000 m. siligót és zabot ajánlanak fel. Egyesek készpénzben 7130 forintot gyűjtenek. A primást lusztrális deputációk kísérik Szinye-Ujfaluig, onnan Sirokáig.

IV.

Az állandó portális katonaság. 1745-től 1758-ig a királynő a szorongatott helyzetében gyalogságot kér. A vármegye hat évre 200-t ajánl fel. Sorozást rendelnek el. A bíró egy lakossal Eperjesen köteles computusra megjeleneni 100 botbüntetés terhével. Azok jelentik, van-e tiro.¹ A kirurgus 1 legény után 3 krt kap. Az ujoncz 5 láb 2 hüvelyk magasságot tartozik megütni s harmadik korosztálynak kell lennie. *1762-ben*, mikor háború készül Lengyelország és Szilézia felől, a vármegye következőkép intézkedik: 120 porta után 2000 gyalogot és 120 lovast állít; a tisztikart az alispán vezeti s 4 kémet alkalmaz. Minden porta 8 mérő siligót ad, hogy rögtön örölhessék. A hol a csapat állomásozik, ott kenyérről a szomszéd községek gondoskodnak. Hús szerzése a biztos dolga. Fegyvert a király ad. Egy-két század rendes katonaságot állítanak fel. Heti két napon ül össze az állandó kongregáció. A hadi adót a IIT. havonként követeli be. *1763-ban* tatárbetörés ellen rendel ki a vármegye védelmet: 1. a lengyelországi utakat és ösvényeket torlaszoltatja el; 2. nyílt utakon őrségeket állít s ezért a hajdúságot egy hadnagysággal (100 emberrel) szaporítja; 3. a cs. ezredessel és a szomszéd alispánokkal sűrűn érintkezik; 4. az alispán száz megbízható embert kémkedésre küld ki Lengyelországba. Havi kiadás: 295·30 rfrt.

Az ujonczozást a föld népe türhetetlen állapotnak tartja, 1773-ban a tótság csapatostúl szökik előle; viszont a napoleoni időkben, bár óriási teher nyomja a nép vállait, aránytalanul

¹ Ujoncz.

nagy az áldozó készség. 1803-ban 162, 1812-ben 270 (s lóra 3000 frt) az ujoncz. 1813-ban 300 katona, 9000 m. siligo és 13,500 zab szükséges, majd ismét egy velites-század.¹ Ekkor a vármegye a főispán előtt hangsúlyozza, hogy országgyűlési határozat hiányzik, de azért megszavaz mindent. A helytartótanács (1812-től: Kormányshéknak írva) elrendeli, hogy a vármegye a katonai átiratokhoz latin és német fordítást csatoljon. Az ujonczszám 332-re emelkedik, mire a vármegye 25,000 frt kölcsönt kér. Mikor az I. velites-csapat útnak indul a rendek közlekedése közepette, Kádas István 50 rfrt jutalmat ígér annak a közembernek, a ki elsőnek tünteti ki magát a háborúban. 1814-ben a békekötés után 1239 ujonczot vetnek ki a vármegyére. Az ujoncz foglalója: 10—20 rfrt, mint egyebütt is (1744-ben 40 rfrt).

Az állami *kaszárnyák* mintáját 1732-ben először küldi le a helytartótanács.

Az armalista 1742-ben 100 frttal válthatja meg hadkötelezettségét. (Ebben az évben 173 vármegyei és 28 eperjesi armalista van.) 1761-ben az a hadköteles, a ki adófizetőnek fia vagy családos ember, maga helyett 2 ujonczot állíthat vagy 2 taksát fizethet. A nemesek birsága, ha a felkelést elmulasztják, időnkint különböző: 1658-ban 100 frt, 1663-ban 50—25—12 frt, 1664-ben 100—200 tallér, 1682-ben 20 frt (rögtön fizetve: 10 frt). Később nagyobb összeg is.

V.

Katonai bérek.

A) *Nemesi katonaság.*²

1595-ben 1 kapitány havi 100 frt, 2 alkapitány havi 50 frt, 1 gyaloghadnagy havi 16 frt, centuriók havi 8 frt.

B) *Portális katonaság.*

1591-ben 26 *sz.*
1592-ben 40 *sz.*, utóbb 36 *sz.*
1593-ban 28 *sz.*

¹ Könnyű lovasság.

² Az aránylag nagy s egymástól elütő tételeket a felszerelés költségei teszik érthetőkké meg a többenmü koczkatat.

1596-ban 1 lovas kapitány havi 60 frt, 1 lovas kapitány (erdélyi hadnál) havi 75 frt, 1 alkapitány havi 15 frt, 1 sárosi alkapitány havi 60 frt.

1597-ben kapitányok havi 60 frt, alkapitányok havi 8 frt, kürtös havi 10 frt, zászlótartó havi 10 frt, puska-műves havi 16 frt, a felvidéki sereg kapitánya havi 100 frt, mellette két kapitány 20 frt.

1598-ban «kapitány és vicekapitány 2 lóra és sóra fizetessék».

1599-ben 2 lovas kapitány havi 100 frt, 1 gyalogos kapitány havi 32 frt, 1 gyalogos alkapitány havi 25 frt [150 lovas, 300 gyalogos].

1603-ban 20 ház után = 1 lovas; Péchy, Usz, Butykay, Semsey, Bocskay, Káthay, szepesi kapitány 1—1 lovas, Kapy 2 lovas. Mindegyik nemes a lehető legnagyobb apparátussal tartozik felkelni. Kapitány havi 100 frt.

1606-ban lovasok hadnagya az urad. ispán, lovasok hadnagya a szolgabíró (I—IV).

1613-ban lovas kapitány havi 20 frt, lovas kapitány havi 4 frt, gyalogos hadnagy havi 20 frt, 30 gyalogos à havi 3 frt, gyalog tizedes havi 4 frt. [Havi 138 frt.]

1620-ban lovas kapitány havi 35 frt, gyalogos kapitány 16 frt, érsekújvári had lovas kapitánya havi 60 frt, érsekújvári had gyalog kapitánya havi 15 frt. [Tisztikar fizetése 1 p = 50 sz.] Kassai had gyalog kapitánya havi 16 frt. [Katona-ságra 1 p = 3 óra = 2 frt 50 sz.]

1596-ban állandó kapitány havi 25 frt, állandó alkapitány havi 25 frt.

1603-ban gyalog katona havi 3 frt (1 p¹ után = 1 puskás, szablys darabont a rablók ellen.)

1620-ban latorkergető hadnagyok: Tarcza mellé: Paczóth Ferencz, Csuda András.

Bártfa felé: Balpataky János, Gombos György.

Lubló felé: Fűzy Imre, Roskóványi Kálmán és Berzeviczy Zsigmond.

¹ P = porta.

Branyiszkó felé: Berthóty Ferencz, Viczmándy Sándor.

Tapoly felé: Kálnássy Gergely, Fejérváry Zsigmond.

Az I—IV. járás birói ülése quarticziát rendel s a katonák részére: het. 1—1 katonának 2 p = 3 véka gabonát (vagy lisztet), 1 fogatot 2 lóval, 16 sz marhahúst.

1630-ban nemesi gyalogok kapitánya havi 60 frt, nemesi gyalogvezető havi 16 frt, 57 nemes ad = lovast, pénzben = 67 frt 36 sz .

1632-ban katonai mentesek terhe:

I. járás:	13 ló	34 frt 24 sz
II. „	29 „	8 „ 42 „
III. „	17 „	2 „ 83 „
IV. „	33 „	0 „ 72 „
Lovas kapitány havi	80 „	— „
82 lovas á	1 „	87½ „

Vármegye hadnagya

havi	20 „	— „
Gyalogvezető havi	20 „	— „

[1 p = 1 gyalog vagy 1 frt 50 sz .]

1633-ban vármegye hadnagya havi 50 frt.

1636-ban török ellen 177 lovas 4 kapitány alatt. Vezető kapitány havi 40 frt, vezető kapitány helyettese havi 10 frt. [A Vexillum maius alatt.] Gyalogkapitány havi 100 frt + 4 széna, gyalogvezető havi 15 frt. A személyes felkeléshez 1 p = 1 satrapa (gyalog). 56 lovas nemesi kapitánya havi 80 frt.

1638-ban lovas hadnagy havi 50 frt.

1639-ben lovas kapitány havi 80 frt, lovas alkapitány havi 32 frt.

1663-ban lovas kapitány (alispán) havi 80 frt, 4 lovas havi 12 frt,

1630-ban tolvajkergető hadnagy havi 10 frt, tolvajkergető tizedes havi 4 frt, tolvajkergető katona havi 3 frt. Vármegye ad: katonaságnak 1 p = 23 sz + 300 köl liszt, 112 gabona, 112 zab; Eperjes ad: katonaságnak 100 hordó bor; Bártfa ad: katonaságnak 32 köl liszt; Szeben ad: katonaságnak 1 ház = 1 frt 50 sz + 1 p = 4 kenyér.

1633-ban gyalogvezető havi 30 frt.

1639-ben 1 zsoldos = 4 frt.

lovas zászlós havi 8 frt, gyalogvezető havi 15 frt.

1679-ben bártfai és szebeni nemesek magyar táborának: 4000 frt. 50 lovas a havi 5 frt, 50 gyalog a havi 3 frt, lovas kapitány a havi 50 frt, lovas alkapitány a havi 16 frt, gyalogvezető a havi 26 frt.

1697-ben lovas kapitány havi 40 frt, lovas alkapitány havi 18 frt, lovas őrmester havi 16 frt, lovas zászlós havi 12 frt, 100 lovas a havi (1 köl zab) + 5 frt.

1705-ben gyalog kapitány havi 25 rfrt.

1740-ben lovas kapitány havi 300 rfrt, lovas helyettes kapitány havi 120 rfrt, lovas zászlós havi 100 rfrt, lovas őrmester havi 90 rfrt, lovas furir havi 60 rfrt.

1744-ben hadizenet Franciaországnak. A francia hadakozás módját tanulja a nemesség. A gönczi útra, bár nem köteles rá, a vármegye 500 rfrtot ajánl fel, majd a porosz ellen felszerelt 100 lovast és 100 gyalogot. A ki nem állít lovast, 500 rfrt birságot fizet.

Kapitány havi 40 rfrt, helyettes kapitány havi 20 rfrt, őrmester havi 10 rfrt, zászlós havi 15 rfrt, káplár havi 3 rfrt, furir havi 6 rfrt, sebész havi 5 rfrt, patika havi 20 rfrt. [160 tábori szekér.]

1679-ben rablók ellen minden $p=4$ katona. [Ha a hadköteles nem ül fel, 1 felszerelt lovat ad.]

Ismét: 1 $p=2$ felszerelt gyalog (vagy 8 frt) Kapivár tájára.

1680-ban vármegye tiltja, hogy kurucznak valaki állatot eladjon.

1743-ban a «hajdúság» neve ezentúl: «M. gyalogság».

1744-ben gyalogezredbe tartozás; benne 4 új zászlós a 16 emberrel.

1747-ben a hajdúk kapitánya havi 60 rfrt.

1800-ban gyalog napi 6 kr (1 óra 3245-01½ rfrt), lovas napi 8 kr 3 óra 450— rfrt).

1808-ban hadköteles: 250 keresztény, 11 zsidó.

VI.

A *nemesi testőrségbe* a vármegye 6 nemes ifjút jelöl s 2000 rfrtot ajánl fel: 1760. 1810-ben Bártfa az ottani kiskatonák (katonaiskola) tartásáért *salgamum*¹ kifizetését kéri a vármegyétől, de onnan a HT-hoz utasítják.

VII.

Zászlók.

A XVI—XVII. század nemesi felkelő seregének többféle zászlajáról emlékeznek meg az adatok. Az *öregzászló* ára: 21 frt 25 s a szabónak és 21 frt a festőnek. A *csatalobogó* ára: 8 frt a rúd, 15 rőf (à 25 kr.) a posztó, 35 kr. a selyem-rojt, 1 frt 20 kr. a munkabér = 15 frt 60 kr. A *könnyű lovaszászló* ára: 4 frt 48 kr. A *hajdú-standár* ára: 5 frt 26 kr.

[Az 1596. II. t.-cz. rendeli el a vármegyei zászlót, mely a vármegyei sereg hadi jelvényeül szolgáljon. A XVIII. században, az elnyomatás idején, a vármegye előtérbe szorítja a címet, pecsétet, s ünnepi alkalmakkor a vármegyei *banderium* előtt viteti a címeres vármegyei zászlót. Mária Terézia alatt új zászló készül, mely mint hadi jelvény a francia háborúban szerepel utoljára.]

*II. Rákóczi Ferencz 1706. zászlója.*²

Sötétvörös, nehéz selyem; a felső részen következő felirat: «*Vexillum Comitatus Sárosiensis*»; középtűt: a vármegye címere; alul felirat: «*Anno 1706.*» A zászló másik oldalán a középső részt egy ifjú alak tölti be, kinek jobbjára pálmaágat, balja borostyánkoszorút tart. Lábai mellett jobb-

¹ L. XII. sz.

² Ez s a következők a vármegyei levéltárból a bártfai múzeumba kerültek.

ról és balról hadi zászlók, ágyú és dsida vannak feltüntetve; feje fölött felirat: «Melior est certa pax, quam sperata victoria». A zászlórúd csúcsáról két nemzeti színű szalag csügg le. Mindkettőnek fehér oldalán van felirat; az egyiken: «Isten segíts! Szabadság Istene!», a másikon: «Sáros megyének 1867. Szinyei-Jekelfalussy Valéria». A szalagok arany rojtúak s arany nyomatúak. A zászló az 1867-iki koronázó ünnepen, 1871-ben Szinyei Merse István főispáni beiktatásakor és 1894 márczius 4-én a budapesti Szabadelvű Nagygyűlés alkalmával szerepelt.

I. Insurrectionalis zászló 1742-ből.

Barnás, nehéz selyem, sötétvörös selyemszegélylyel és két sötétvörös selyemrojtjal. A rúd felső végén, rézlemezbe foglalt felirat: «Sub auspiciis Excellentissimi D. M. Supremi Comitiss, Illustrissimi Thomæ Syrmay De Csernek, D. Colonelli Andreæ Dessewffy, D. Vicecolonelli Thomæ Dessewffy, D. Capitanei Gabrielis Dobay; per Martinum Wagner hæc hasta est facta. A. 1742.» A zászló sárgaréz-diszítésű csúcselemezén felirat: «Comitatus De Sáros: Vexillum inclitæ militiæ.» A zászlószöveten írás, kép nincsen.

II. Insurrectionalis zászló 1742-ből.

Teljesen egyezik amazzal, csak rojtja nincsen.

III. Insurrectionalis zászló 1797-ből.

Sötétpiros, nehéz selyem, nemzeti színű szegélylyel. Egyik oldalán felirat fent: «Vexillum Comitatus Sarosiensis»; alatta a vármegye aranszegélyű czímere; lent aranyozott betűkkel: «Anno 1797.» A másik oldalon aranyozott szegélyű és aranykoronájú országczímer. Kettős nemzeti színű selyemszalagon felirat: «Hazát Szeretetből Ajánlotta és Varrta Jan-

kovich Apollonia 1822.» A rúd sárgaréz csúcsán lemez: egyik oldalán a Szeplőtelen Szűz képe és «Patrona Hungariæ — Beata Virgo Maria» felirat, másik oldalán a vármegye czímere és «Vexillum inclitæ Militiæ Comitatus De Sáros» vésett felirat. A csúcslemez alatt réztokra vésett felirat van: «Sub auspiciis Excellentissimi D. Supremi Comitiss Francisci Szent-Iványi De Szent-Ivány; D. Ducis Colonelli Joannis Okolitsányi De Eadem et Rákócz; D. Vicecolonelli Michaelis Rol De Bajor; D. Capitanei Stephani Daxner A. 1797. Paulus Szakmáry fecit.»

Az 1827. évi tisztújítás alkalmával használt járási zászlók:

I. *Makoviczai járás:* zöld selyem-zászló, aranyozott csipkézettel és fehér selyem kettős szalaggal. A zászló egyik oldalán a járás felirata, a másikon a vármegyei czímer.

II. *Alsótarczai járás:* rózsaszín selyem-zászló, aranyozott csipkézettel és rózsaszín-selyem kettős szalaggal. Felirat és czímer ugyanúgy.

III. *Szekcsői járás:* sárga selyem-zászló, arany szegélylyel, két nemzeti színű szalaggal. Ugyanaz.

IV. *Felsőtarczai járás:* rózsaszín selyem-zászló, két nemzeti színű szalaggal. Ugyanaz.

V. *Tapolyi járás:* halvány rózsaszín selyem-zászló, selyem rojttal, két nemzeti színű szalaggal. Ugyanaz.

XI. SZAKASZ.

A VÁRMEGYEI SZERVEZET.

I.

A vármegyei intézmény kialakulása.

Szent István vármegyéje merőben kir. uradalom. Az ősi nemzetségek kívül állanak rajta: zárt sorokban, nem a kir. törvény, hanem az ősi magyar szokásjog szerint élnek annak tagjai. A XII. században a főbb nemzetségek új arisztokracziává fejlődnek, miáltal a kir. vármegye s a nemzetség bomladozik. A kir. adományozások a vármegye testét széttépik; de a mennyiben a régi nemzetségekből is kiválik a főbb elem, a közös élet meglazul, a szokásjog ereje lankad s a nemesség kénytelen a kir. vármegyéhez közeledni. Azonban még az egyházhatósági¹ és közigazgatási terület összeesik. A Tatárjárás után rendezi IV. Béla a megyei területet s domborítja ki az ispáni joghatóságot. Így a külön nemesi és vármegyei területek közt a válaszfal ledől, s a nemesség és kir. vármegyei jogbárgyság szervezkedik. A nemességnek (kir. szolgáknak) szolgabírái vannak, kiket maga választ, s megkezdődik lassan az önkormányzat.

A vármegyei intézmény történeti kialakulásának hosszú az útja. Elég számos rajta a megállapodó pont: a XIII. századig katonai szervezetű, a XIV. század végeig demokratizált, majd 1526-ig arisztokratizált jellegű; azután válik autonom

¹ 1248-ban Sáros megye az egri püspök joghatósága alatt áll.

intézménynyé 1848-ig. De e határpontok közt is látni szembe-
ötlő változásokat; pl. a politikai hatósági jellege a vármegyé-
nek Róbert Károly alatt kezdődik, de Nagy Lajos alatt fejlő-
dik ki; 1427-ben Sáros megye a «*Lucri Camerae Registrum*»
szerint még a kassa-szomolnoki kamaranegyedhez tartozik;
Mátyás király alatt elveszti demokratikus jellegét s a köz-
nemesség kizárólagos vára lesz; az 1528. 4. t.-cz. szégyenletes
kötelességeket szab még ki a fő- és alispánra, de mégis ez
az utóbbi kerekedik felül s az önkormányzati jog is szilár-
dul; utóbb az alispán — bár a szigorúsága nagy — nem bír
ura lenni a zürzavaros viszonyoknak, a mi az autonomia
megszorítására vezet. 1528-tól a felsőmagyarországi kapitányok
uralkodnak itt fenn; 1670-ben teljes hatalmú kormányzót
(Spankau Páris br.) küld le Bécs. S a XVIII. század mentén
ismét fordulat következik, valamint a XIX. század végén a
vármegye újjászervezése. De az is igen fontos mozzanat a
vármegye életében, hogy a felsőbb kormányhatóság minő, a
melylyel szemben áll; mert hiszen más köztük a viszony
1562 előtt, mikor a kir. tanács és főkancellár vezetett s más
utóbb, a mikor Bécsben a főkormánysszék lép helyökbe.
Ugyanúgy vagyunk a későbbi időkkel, a II. József korával,
mely beszünteti a vármegyét s azzal a korrall — a XVIII. szá-
zad végével, mely viszont hatalmas erő kifejtését mutatja.¹

A vármegye az 1291. 5. t.-cz. 2. §-a óta közigazgatási és
igazságszolgáltatási területegység, mely fölött joghatóságot az
ispán gyakorol négy szolgabíróval. Nagy Lajos alatt tart már
közgyűléseket, a nádor vidéki biráskodása is folyik benne.
A közönsége túlnyomólag nemes: Universitas Nobilium.
A közgyűlést, bár más is megjelenhetik benne, mindig annak
tartják. Megjelenhetnek pedig: a hospes, a városi polgár, a
kir. jobbágy, a birtokos jobbágy. A nem-nemes azonban csak
akkor, ha statusa van (*Cuiusvis status homo*); statusa pedig

¹ L. III. kötet, XV. sz.

birtokosnak lehet. A birtoktalan egyén nem ide, hanem az úri székhez tartozik. Az Universitas egykor: *Communitas* volt. Már Nagy Lajos idejében mutat testületi önállóságot, bár jogi személyisége még nem alakult ki. Ez az önállósága ott látszik meg, a hol mint közönség okiratokat ad ki függetlenül a vármegyei hatóságtól. Pecsétje nincs: egyházi vagy megyei (fő-, alispáni, szolgabírói) pecsétet használ. Ugyanaz az eset, a mikor az Universitas Nobilium ügyvédi képviselő útján jelenik meg.

A *földesúri* hatóság Árpád-kori. Az 1351. 18. t.-cz. szabályozza. A birtokos a maga jószágán gyakorolja a jobbágyság és szolgák fölött: az úri széken. Minden kereset hozzá intézendő. A vármegye gyakran sérti ezt a jogot; sok is a panasz a király előtt. Látnivaló, hogy a földesúri biráskodás gazdasági okon alapszik. A beidézések tönkre tehettek egy-egy birtokot. Ha a földesúr megtagadja a jogszolgáltatást, akkor a jobbágyság a királyhoz fordulhat, de akkor is az urat idézik, hogy el ne kelljen vonni a birtoktól a munkaerőt. Királyi parancsra különben az ily urat a vármegye is felelősségre vonhatja, sőt 1405. 10. t.-cz. óta köteles is azt megtenni. Az úri szék gyakran kívánja egy két szolgabíró kiküldését, a város is kérhet szolgabírót; viszont a földesúr is utasíthatja a vármegyéhez a felet. A vármegyéhez tartozik másrészt a jobbágyság bűnügye,¹ noha a várnagy is, vagy a *ius gladii*-val felruházott földesúr is ítélkezik benne. A feljebbezés azonban mindig a vármegyéhez megy, talán már Nagy Lajos óta. A földesúr még a falusi bíróságra is ráruházhatja a biráskodó jogát — a bűnügy kivételével.

A vármegye *elzárt joghatósági terület*, a mi fontos kérdés, mivel telekkönyv nincs, legfeljebb registrumok vannak a kir. birtokokról. S vannak magán birtok-feljegyzések: lelettár-félék a XIV. század elejéről; van továbbá 1427-ből adólajstro-

¹ A vármegyei börtönt az *Ars Notarialis* említi először (175 p.).

munk. Így a tulajdonjog leszármazását tanúkkal kell a régibb korban igazolni, sőt a birtok létezését is köztudomással. Ezért oly nehéz a tulajdonjog kimutatása, s innen vannak a hosszas birtokpercek. Az is baj, ha egynevű birtok több megyében van (mint Novum Castrum vármegyében), vagy ha a birtokfoglaló új nevet ad a birtokának, hogy a jogkereső felperesnek a dolgát nehezítse. Sáros megyében a névcsere szinte valamennyi birtok átment, maguk a községek is változtatták a nevet. A szepesi káptalan, mikor fassiót¹ vesz fel, sokszor nem is tud dönteni s úgy segít magán, mint a régi királyi oklevelek, hogy körülményesen megrajzolja a birtok területi képét. Különösen a vármegye-határi birtok ad sok nehézséget, valamint a nagybirtok, a mikor osztásra kerül. «A köztudomásnak» kell ilyenkor döntenie.

Sáros megye területe, a kialakulás után, annyira osztatlan, hogy az 1291. 5. és 16. t.-cz. még járásokat sem említ benne. Ezek, az élökre állított szolgabíróval, a XV. században jelennek meg, mikor a dikális összeírás követeli a megosztást. A legrégibb, az 1427-iki adólajstrom részére a szolgabírák már készítenek bizonyos számú porták kimutatását, bár a porták nyilvántartása nem úgy történt. Érdekes, hogy a vármegye, területi osztatlansága daczára, a *székhely* kérdésében igen hosszú ideig nem bír megállapodni. Az ok előbb a vármegye nagy kiszélesedése volt;² utóbb, Sáros megye elkülönülése óta, más az ok: egyszer az elemi csapás, más-szor a főispáni kényelem. Csak az 1647. 109. t.-cz. dönti el Eperjes város javára a vármegyei székhely kérdését. Addig a vármegye legtöbb közbülső részén fekvő helységben tartanak kongregációt. (De tartanak azután is.)

¹ A birtok meghatározása.

² Még 1346-ban is Kassán tart ülést Sáros és Abaúj vármegye.

II.

A tisztkar multja.

Nagy Lajos idejében a tisztkar kifejlett már, de annak szerep- és számköre utóbb nagyot változott. Előbb az ispán hatásköre tág, majd pusztá méltósággá válik, a mint vele szemben a nemes vármegye, a köznemesség egyre határozottabb állást bír elfoglalni. Szinte a kettejük közt való küzdelem a tisztkar hosszú története. Természetesen az ispán mindig mint a kormány képviselője áll a köznemességgel szemben.

1. Az *ősi* tisztkar élén az *ispán* (*comes*) állása valóságos hivatal s gazdag javadalmazású méltóság. A *comes* sokfélét jelent. Mindegyik külön hivatal feje is az, mint: c. camerae, c. tricesimarum; sokszor az alispán is az (1313), meg a homo regius, vagy a szolgabíró, ha tanusítványt ad ki. Comes¹ mégis legtöbbször az *ispán*, de van: c. parochialis, principalis és parochianus is. Az ispánt a király teszi meg, de nem kinevezés, hanem adományozás (*collatio*) útján. Az adományozás ideiglenes, legfeljebb pár papi főrendnél örökös. Család nem kapja az állást, de juthat több ispánság is egy személynek: kitüntetésül s a hadakozó úr vagyoni támogatására. Az ispán inkább csak a nevet hordozza s a jövedelmet húzza; igazi hivatása a kir. kúriához köti. 1345-ben Miklós főtekefogó mellékesen Sáros, Szepes és Nógrád vár-

¹ A comes a XV. századig divatos ily értelemben, a midőn aztán a grófi méltóság fogalmát ölti fel. Szent István idejében comes és nem comes a világi osztály. A comes (kísérők) kir. hivatalnokok és hadosztályvezetők (törzsfők). Ez az utóbbi értelme a szónak görög forrásra utal, mely mint méltóság a szláv ispán formában jut el hozzánk. Géza és Szent István t. i. nemzetségekre bontották a törzsszervezetet. Imre király alatt csak hivatalnok-comes van; a törzsfő-utódok: a családfők pusztá címül használják a comest. Nincs hatalmi jogkörük. Előbb ez a hatalom a szabad bíráskodásban nyilvánult: a pallosjogban. Mindkét comesnek tulajdonkép ez a jogköre.

megyék ispánja. Köznemes¹ ritkán jut az ispáni székbe, akkor is vagy nagy érdemek, vagy sajátos viszonyok emelik oda. Több ispánság egyesítése «pro honore» collatio. A vármegyei külön ispánságot az 1498. 44. t.-cz. mondja ki.²

Az ispán a kir. felség személyesítője. Közigazgatási önálló hatásköre nincs: a megyén kívül — szolgabíró nélkül — nem intézkedhetik; még a vámügyben is, ha érdekelt fél, korlátozva van. Hatásköre az udvari szereplés; tehát fontos közjogi aktusoknál jelenik meg: az uralkodó család házassági kérdésében, a szentszékkal való érintkezésnél, mint közjogi tényező. Azonfelül részt vesz a nyolczados törvényszék (octavalia) birói testületében s az oly bíróságban, hol a király személyesen jelen van.

Jövedelme kettős: a) a rév- és vámjövdelemnek — Kálmán király óta — egyharmadát, b) a perbeli birságnak kétharmadát húzza. A birságjegyzékét a vármegye vezeti.

A kir. megyei szervezetben a biráskodást az *udvarbíró* (curialis comes) végzi, a ki nem választott és nem kir. kinevezésű: az ispán teszi a megyei adminisztráció és igazságszolgáltatás élére. Neki is sok neve van: vicecomes parochialis; vc. comitatus X.; vc. magistri X.; Joannes vice Nicolai . . . comitis De X.; magister X., vice Y-i, comitis X-nsis stb. Az ispán vicecomes, iudex noster-nek nevezi. A viczispán a megyei ispán helyettese, képviselője, ki az ő személyében és nevében működik; más szóval: a szolgabírákkal együtt megyei hatóság, de *nem megyei tisztviselő*. A megyének külön viczeispánja van; néha van kettő is, de akkor valószínűleg az egyik csak helyettes. Javadalmazása alig egyéb a birságnak az ispánt illető részéből valaminő hányada, a mire nézve megegyezhetnek egymás közt. Ha czímere nincs, az ispánét használja; ha

¹ Sárosmegye 1353-iki okiratában: «Vicecomes, magistri filii Donch per D. Stephanum ducem pro iudice deputatus.» Donch nem főispán, hanem maga is István kir. herczeg alispánja.

² A hol egyszerre két ispán van, azok testvérek.

van, mint a szolgabírák is, azt használja hivatalos ügyekben. A tiszte az ispánéval megszűnik. Hajdan szaporán váltakozott mindkettő.

A vármegyei autonomia első hírelői, az első választott tisztviselők: a *szolgabírák*. «Iudex Nobilium» 1362; «Vicecomes et iudices Nobiles De Sarus.» Gyakran a comes nevet is használják, tehát hivatalfők. Hivatalvesztés terhével felelősek: azért esküsznek is. Az 1291. 16. t.-cz. értelmében négyen vannak; ítéletök kezdése mindig: «Nos comes et iudices Nobilium.»

A Sedrián¹ azonban nincsenek mindig valamennyien jelen. Javadalmazásuk az ispáni kétharmad részesedési aránya; ha másnak jut a birság, annak egyharmada az övék. Ha a viczispán peres fél, a szolgabíró egymaga viseli képét a megyei hatóságnak. A szolgabírói hatáskör: a prohibitióra (jogfentartáshoz szükséges cselekményre) és jogügyek (fizetés, osztály, birtok-felosztás stb.) tanusítására terjed ki. A szolgabírónak nincs külön hivatala. Ha előzetesen is végez hivatalos cselekményt, a sedrián bejelenti; a panaszos fél megkeresésére a helyszínen megállapít, majd a megyének jelent, mire ez tanusít. Ő is ad ki tanusítványt s maga is gyakorol birói teendőket: «Iudicando decrevimus».

Hivatalos eljárásra a megye egy-két szolgabírót küld ki; a mint azonban felszaporodnak az ügyek, külön *megyei ember* (testimonium) megbízása válik szükségessé. Az ilyenekből alakul ki a megyei esküdti intézmény.

A *jegyző* az Anjou-kori megyei hatósági szervezet fontos alakja: 1351. és 1358-ban említik az okiratok. Néhá a nádor jegyzője mellett a megyei jegyző is működik, mikor a kongregáció jegyzőkönyve két-írású; ilyen pl. az 1369 június 11-iki sárosmegyei és az 1370 szeptember 4-iki abaújmegyei jegyzőkönyv. Az oklevelek szerkesztésmódját az «Ars Notaria-

¹ Törvényszéki ülés.

lis» szabályozza lanácsok formájában. A szabályzatot magát a közszokás állította össze.

Az *esküdtek* nem rendszeresített tisztviselők: «ad hoc» választottjai a közgyűlésnek. «Jurati assessores;» a közgyűlés vezetőjének, a közgyűlési időre, bírói segédei. Nagy Lajos idejében a sedrián még nincs helyök. Az a 12 egyén, a kiket az 1298. 45. t.-cz. megjelöl, nem esküdt, hanem a királytól nyomozásra kiküldött biztos; viszont a Nagy Lajos alatt közgyűlésileg választott 12 egyén már esküdt. A később szokásos esküdti intézmény a testimoniumból fejlődött. Az 1444. t.-cz. négy nemes választását rendeli el az ispán és szolgabírák mellé, de még nem nevezi esküdteknek.

2. A *későbbkori* tisztikar egészen más természetű. Az ispánság főispáni méltóság lett, az udvarispánság pedig viczispánság. A változás oka az, hogy a kinevezési rendszer változott át választásivá. Az ispán a XVII. században elveszti helyettesének kinevező jogát, mivel nem állott már mögötte egységes központi hatalom s mivel a főurak is gazdaságilag és hatalmilag lesúlyedtek. Sőt a XVII. század nemességének az a joga alakul ki, hogy a főispán beiktatását megtagadhatta. Az előbb királyi bizalmi ember akkor a király és nemesség bizalmi embere. Érthető, hogy a főispáni hitlevél intézménye vált szükségessé, a mit egyébként az országnak nemzetközi: egyfelül a német, másfelül a török közt való helyzete magyaráz. Állam nem volt, de volt megyei kis állam, melyet a főispán kinevezésénél respektálni kellett, hogy el ne szakadjon. De a mikor a török kiszorult az országból, a főispáni conditiók helyébe azonnal a főispáni postulatumok következtek Szirmay Tamás gróffal. (L. XI. szakasz V.)

Az ellentétes kialakulás azonban nagy időt kívánt. A nemzet fokozatosan törekszik a sajátosan idegen célú királyi hatalom korlátozására. Persze az országos népesség szaporodása is egyre jobban kívánta a nemzet közreműködését. Előbb a kir. megyei ispán fennhatósága alól igyekeznek egyesek

szabadulni s a saját birtokon saját úri joghatóságot létesíteni. Majd kifejlődik egy nagyszámú, kiváltságos osztály: a királyi szolgáké, illetőleg a *köznemesség*, a kik úri széket ülnek, a maguk dolgában pedig választott bírákat ismernek el. Ezzel tulajdonkép az egész nemzet szervezkedik, bár csak lassan jut el oda, hogy országos önkormányzat alakuljon ki. Azt százados küzdelem vívta ki. Előbb a kir. vármegyei ispánságot formálta át, majd új szervezetet létesít: a nemesi vármegyét. A XIV—XVII. századok kellettek ahhoz az átalakuláshoz.

Természetes dolog, hogy az egész megyei élet s a megyei jogélet forrásai is változtak idők haladtával. Az Anjoukori vm. csak annyiban demokratikus, hogy a nemesen kívül mást is befogad a közgyűlés. A nem-nemes azonban nem bíraskodik, csupán a vizsgálati kérdésekre felel. Ha választ esküdt birótársat, csak nemest választ. Az 1291: IV. t.-cz. kizárja a megyén a nem-nemesnek hivataloskodását. Csak a viczispán lehet nem-nemes. Sárosmegyében sohasem volt. Az autonomiának is csak a gyökerét látni a régi megyében. Pénz- és hadügyi autonomia ismeretlen dolgok még; az igazságszolgáltatásban van már megyei önkormányzat, de csak elsőfokú, a mennyiben a nádor kúriai bíraskodása folytatja a bonyolult ügyek tárgyalását. S az utóbbi esetben a megyei autonomia csak abban nyilvánul, hogy a nádor a bíraskodást a megyei hatósággal és esküdtekkel gyakorolja. A sedrián való autonom bíraskodás tehát alárendelt jellegű, a birtokperben nem illetékes; a szentszéki bíraskodás is korlátozza. A sok executio okán a megyei nemesség nem is nagyon kívánja az autonom bíraskodást. Az önkormányzati jelleg csak ott domborodik ki, a hol már a megye «hiteles» helylyé fejlődik s az egyháznak vetélytársává válik. A megye kicsiben az ország képe; a korona képviselője: az ispán, a nemzeté: a megye közönsége. Itt látni az önkormányzat embryóját. A megyei jogélet forrásai is jelentős különbséget mutatnak idők haladtával. A megyében az országos jog él

(ordine juris mediante); annak forrásai: a törvény, a királyi rendelet, a kiváltság, az országos szokás. Irott források: a törvény és rendelet, melyeket a király közöl. Megtartásuk kötelező; jellemők a jog védelme. Az Anjou-korban irott jog nincs; legbővebb jogforrás a szokás. Abból alakul ki a megyei statutum.

A királyi vármegyéből ezek szerint kevés maradt. Megszűnt az egyházfők közreműködése; a papság (a fő- és al-) a közgyűlés tagja lett. Az utóbbi azonban korlátozottabb fokban. A várnagyból ajtónálló (ianitor) lett; a viczispán egészen más valami. A többi királyi tisztviselő (hadnagy, százados, tizedes, poroszló, királybíró) a királyi szolgák bíráiban, a homo regius az esküdtekben, később táblabírákban s más nevű és jogkörű tisztviselőkben támadt új életre. Az udvarispán 1504-ig kevésbbé, aztán már rohamosan bontakozik ki viczispánná. 1548-ig az ispán viczéjének mondja magát s az ispán is «Az én viczispánom»-nak nevezi. S a viczispán s a négy szolgabíró lassan válik igazi nemesi hatósággá. Csupa magánokiratot állítanak ki, melynek érvényessége az ő életökre tart; s csak a magánpecsétjüket használják. 1550-ben határozzák el a vármegye nevében kiadandó pecsét használatát. Ekkép nyerte a vármegyei czímeres pecsét a nagy jelentőségét, a mi a viczeispán lelépésekor s új beiktatásakor nyilvánult meg.

3. Az *autonomia fejlődése és az ispán*. A nemesség az autonomia erősítése érdekében igyekszik az ispán kinevezését korlátozni, vagyis reformálja a korábbi királyi ispáni jogkört, még pedig először azzal, hogy az országtanács hozzájárulását (1222.) kívánja, majd azt köti ki (1486. 60. decr.), hogy a főpapi és bárói tanács bizalmi emberét nevezze ki a király. Ekkor aztán az adományozás-szó nem jelent birtokadományozást is. Utóbb a köznemesség ismét tovább megy s biztosítékokat köt ki az ispánnal szemben, hogy t. i. a megyében lakjék, ott birtokoljon, nemes férfi, nagykorú és

keresztény legyen. Ezek a biztosítékok utóbb is megmaradtak, mert kiskorú Rákóczi László helyett a gyám, özv. Rákóczi F.-né Zrinyi Ilona nevében annak biztosa kormányoz. 1290-ben azt köti ki a nemesség, hogy egész megyét örök birtokul ne adhasson a király, tehát az ispánt se tehesse örökössé. A feltétel a XIV. században érvényre jutott, de csak rövid időre; mert a Habsburgok ismét divatba hozzák az örökös főispánságot (Sáros megyében: a Perényi-, Rákóczi-családdal). A divat a XVII. században annyira megy, hogy az országnak szinte annyi az örökös, mint a kinevezett főispánja. S a megye megnyugszik a dologban s ha a főispánja meghal, nyomban beiktatja az örökösét.

A nemesség az ellen is volt, hogy az ispán ne töltsön be több tisztséget. Az volt t. i. a központosítás főeszköze. 1222., 1498. és 1504-ben ily irányban kardoskodik. De a 9 püspök ispán is, az udvari főtisztek is azok. Néha egyik-másik kap 4—5 megyét is (Pálffy János, Szent-Iványi Ferencz grófok). Hiába statuálja a tételt még az 1647. 75. decr. is. A bajt növeli még az autonomia veszedelmére az a körülmény, hogy az ispán a királytól fizetett tisztviselő. Úgy segít tehát a nemesség magán, hogy az ispánságot nobile officiummá alakítja át, a melynek csekély birságrészt juttat, majd tiszteletdíjat s örül, hogy a király dúsgazdag birtokost nevez ki, a ki független vagyoniilag. Itt is a rövidet húzza azonban, mert ha a király megnyerte a gazdag birtokost, megnyerte vele — a megyét.

Mint hogy tehát a biztosítékokat nem találta elégségeseknek a megye, hát az eskü-kivételre tért át. Az eskü azt jelentette, hogy az ispán elfogadta a megye feltételeit. A mire esküt tett, azért fegyelmileg és vagyoniilag felel.

Az eskü a királyi ispánra is kötelező, de nem birói jellegű; azzá az 1435. 2. dr. erejével válik. A szolgabíró is leteszi. Az ispánnál az eskütételnek a beiktatás előtt kell megtörténnie. Arról szól, hogy igazságot részrehajlás nélkül fog

tenni. Mivel pedig csak a bíraskodásra vonatkozik az eskü, a régi megyei jogrendnek és alkotmánynak egyéb biztosítékait is kívánta a megye. Azok: *a feltételek* voltak.

A *beiktatás* a XVI. század közepétől a közgyűlésben vagy a király előtt folyt le. Ha a közgyűlésben, akkor beiktató királyi biztos kinevezése vált szükségessé; ha pedig a király fogadta el az esküt, akkor a megye hiteles bizonyítvány bemutatását követelte. A Habsburgok alatt általában mindig a közgyűlés előtt iktatják be az ispánt. Az aktus valódi ünnep, mint a restauráció is. A királyi biztos szokás szerint felkéri a vármegyét a beiktató nap kitűzésére, a mit az előkészítő közgyűlés végez. Ekkor lehet óvást emelni a kinevezés ellen s arról az ispán testimonialist vesz ki. Sárosmegyében csak Szirmay Tamás grófnál fordult elő ez az eset. A beiktatás különben díszbanderiumokkal, deputációzással s nagy áldomással szokott lefolyni. A beiktatás táblabírák, utóbb tiszteleti tisztviselők főispáni kinevezésével járt. A beiktatás annyiban is fontos mozzanat, mivel még a főispánság eltörlője: II. József is ilyféle donációs levélben, az 1518—9. 1552. decr. szerint, nevez ki főispáni biztosokat.

Az ispánt kiskorúság vagy egyéb ok miatt *adminisztrator* helyettesíti: *usque ad placitum regis*. Neki is megvan minden joga a beiktatás után, csak nem tartozik a mágnások közé. Midőn II. Rákóczi Ferencz mellé Erdődy György gróf adminisztrátorul jut Sárosmegyébe s a beiktató napra előre restaurációt hirdet, a megye kétszeresen is tiltakozik: először azért, mert beiktatás előtt nem volt rá joga; másodszor azért, mert a 15 napi terminust nem tartotta be.

Így alakul át az egykori királyi tisztviselőből az ispán oly szervvé, a mely ingyen és becsülethől védi a király és köznemesség s együtt a rendi alkotmány érdekeit. De átalakul a hatásköre is: közös bizalmi ember, a ki a vármegye törekvéseit mérsékli, a királynál pedig közben jár. Hatásköre hármass irányú marad továbbra is, vagyis az igazságszolgá-

tatásra, a közigazgatásra és a hadügyre vonatkozik; de jelentősen módosul. Azelőtt az első tekintetében az ispán feltétlenül intézkedett, a szerveket kinevezte, szabályokat alkotott s karhatalmat gyakorolt. Jogkörében a földolog: a kinevezés, a mi ellen a megye a választást vívja ki; az ispán és udvarispán birói hatásköre, a mi ellen viszont már a XIII. század végén a jelölés nélkül választott négy szolgabíró birótársat állítja. Sárosmegye az utóbbi vívmányt enyhébben alkalmazza: 1625-ben 58 esküdttel és 1692-ben jegyzőt az ispán jelölésével választ. Tehát a nemesség így szorítja meg az ispáni jogkört azzal, hogy maga jut cselekvő hatáskörhöz. A mi továbbá a közigazgatási szempontot illeti, a nemesség 1290-ben és 1486-ban azt a megszorítást vívja ki, hogy az ispán udvarispánjává csak megyei nemest tehessen, a ki a vármegye előtt esküdjék, mint bíró; 1548-ban már kiköti, hogy az ispán és nemesség közös megegyezéssel válaszszanak. Sárosmegye 1631-ben az ispán négy jelöltje közül választ, viszont azonban 1676-ban özv. Rákóczi Ferenczné nuncziusa csak Péchy Gábort ajánlja viczispánnak, a kit a kongregáció mégis egyhangúlag választ meg. Az ispán jelzett két hatásköre tehát a nemesség javára megszorult, illetőleg az elnökség és kijelölés tényeire zsugorodott össze. Hadügyi tekintetben is nagy a változás: a XV. század közepéig az ispán a vezér, a ki a megyei zászló alatt vezet, tiszteket nevez ki s a csapatjaival végrehajt; 1454-től már a nemesség választ hadvezetőt; nem az ispán vezet, hanem a viczispán (esetleg választott kapitány), tiszteket is a vármegye nevez ki, lusztrát a viczispán tart s a távollévőt ő bünteti. Ebben a közigazgatási ágban tehát az ispánnak, illetőleg a középponti hatalomnak a túlsúlya végképen letört. A XVI. századtól az ispánság valószínűségi reprezentáló, holtigtartó méltóság, melynek képviselője nem lakik a megyében, nem is igen folyik bele semmibe. Csak restaurál, vagy ha katona kell, akkor mutatkozik s csinálja a hangulatot. Így Mária Terézia, majd I. Ferencz alatt.

III.

A vármegye a testületileg gyakorolható jogait a közgyűlés keretében alkalmazza. A vármegyei szervezet kiépítésének alapja az ősgyűlés (generalis congregatio), melynek tagjává első sorban a nemes apától való törvényes származás avat s csak kivételesen királyi befolyás: városi követek küldése, egyházi kinevezés vagy új nemesítés útján. A tag személyesen vagy meghatalmazottal gyakorolja a jogait. Az özvegy nemesasszony is. A főnemes akkor tag, ha jogot gyakorolt; kötelesség tekintetében «exsecutus».

Az autonomia érdekében a kongregáció küzd első sorban a királyi befolyás ellen; így 1649., 1662-ben kiviszi a nemesség, hogy a király a parasztnak, saját ura beleegyezése nélkül, ne adhasson nemességet, sőt még a polgárnak se, csak a városi tanács és a vármegye ajánlatára; 1687-ben azt, hogy a város követküldési joga a törvényhozás hozzájárulásától függjön.

A szegényebb, latinul nem tudó nemes kiszorul. A szavazatokat nagyon is mérlegelik; többnyire józan és előkelő elem dönt, a melyre vár különben is az önkormányzatban való cselekvő közreműködés. Ránézve *kötelesség* is a megjelenés. Van eset, hogy elhalasztják a döntést rövidebb-hosszabb időre azzal a megokolással, hogy többen lesznek majd együtt, valójában pedig arra a célra, hogy a tekintélyesebb elem megjelenhessék. A megjelentek ritkák a kongregáczió.

Előbb a király adott a kongregáció tartására engedélyt, majd az ispán hirdeti meg; utóbb már a viczispán is összehívhatja. De az összehívást mindig megokolja: vagy a felsőbb és sürgős rendeletek összehalmozódásával, vagy a rendkívüli viszonyokkal. Hogy a szegény nemes tagsága tartalmatlan jog, az is bizonyítja, hogy van kir. rendelet,¹ mely az «Uni-

¹ Wagner Diplom. Sár. 22.

versitas Nobilium tam scilicet Possessionatorum, quam Unius Sessionis Comitatus»-ról emlékezik.

A tényleg tagok: a *táblabírói elem*, mely Sárosmegyében a XVII. században 60—70, 1629-ben 31, 1635-ben 64, tehát a közgyűlési tagok $\frac{1}{8}$ -a. Köztük vannak, a kiknek az ispán az installáczió puszta czímet ad; vannak, a kik igényt tarthatnak az önkormányzatban való cselekvő közreműködésre és végül a jogilag jártasak, a kiknek mint a sedria kinevezett tagjainak elsőfokú bírói jurisdictiója van.

Az 1614. gen. congregatio tagjai:

I. In allodio sunt isti	Berzeviczy János	Horváth-Jukovich Mátyás
(saját birtokosok):	Berzeviczy István	
Berzeviczy alispán	Usz István	Pacsoth Ferencz
Kapy Zsigmond	Kéry János	Roszkoványi János ifj.
Kapy László	Gombos János	II. Absentes (távollevők):
Dessewffy Ferencz	Gombos Gergely	
Dessewffy János	Balpataky György	Ormány János
Jánosy Isván	Gergelylaky Miklós	Keczer János
Berthóty János	Gergelylaky János	Sós György
Berthóty Márton	Körtvélyessy Mihály	Szinyey Bálint
Szinyey Miklós	Thyvadar Péter	Roszkoványi János id.
Szinyey János	Trocsány György	Dobay Márton
Merse Kristóf ifj.	Inchédy Péter	Dobay Zsigmond
Fejérváry Zsigmond	Hedry Imre	Nyomarkay Lőrincz
Bornemisza Miklós	Hedry Farkas	Raszlaviczay Mihály
Bornemisza István	Farkas Farkas De Har-	Raszlaviczay András
Péchy Pál	sághy	Kükemezey István
Berzeviczy Henrik	Sóváry Ferencz deák	Semsey György.

Az *esküdtek* száma elég következetes. «Esküdtnek» szokás kikérni pl. birtokperben a nemest, a kinek (1693.) téli szolgálatértében 25 sz. napi díja van. 1607-ben 41 esküdt van és 1 janitor, 1632-ben 45, 1634-ben 47 (Eperjes két szenátorát és a kassai uradalom prefektusát is beveszik), 1635-ben 47, (továbbá a három város és Kassa szenátora meg a bogdányi uradalmi tisztartó).

A közgyűlésen a közönség, hogy a vármegye hatósági tekintélyét védje, fegyveresen jelenik meg. Minden támadás, a melyet valaki a vármegyei hatóság ellen követ el, a nemesi *szék ellen elkövetett sértés*. Hajdan még szóbeli sértés miatt is panasz ment fel a királyhoz, vagy ha a vármegyei tisztviselőt a megyén kívül is érte bántalom. Egy ilyen esetről írja N. Lajos, hogy: «In regno nostro inauditum» s királyi embert küld ki a megtorlásra.

a) A *széksértés* gyakori, azért már 1586-ban állandó érvényű határozatot (Constitutio publica) hoznak ellene. Tilos ezentúl karddal vagy kézi bombardával a székházba belépni; a ki átlépi a tilalmat, $\frac{1}{2}$ —12 magyar frtig, esetleg ingókban becsérték szerint, birságolható. Mindjárt ez alkalommal Lencsés Albertet s még 10 más nemest büntetnek 12 frtig. S nem kell gondolni, mintha valami súlyos kihágások idéznék fel a széksértést: elég a «Nem igaz!» szó (1757.), a makacskodás is, hogy a megyei ügyész perbe fogja az illetőt. Az «elmaradás» is ide tartozik: az is megsértése a köznek. 1622-ben az alispán panaszt tesz azért is, hogy a Prohibitorium vagy Attestatorium Sigillum nem részesül megfelelő, respektushban s már 12 frt birságot mondanak ki. De fordulnak elő súlyos esetek is: 1595-ben a megye Kendyt a viczispán ellen való erőszak miatt fej- és jószágvesztésre ítéli; 1596-ban Uszándor a viczispán ellen mondott illetlen szavakért 100 forintot fizet; 1625-ben Gombos György és Gergely «szennyos és becsstelenítő kifakadásokért» 25 frt birságot kapnak s ha nem fizetnek, «tisztességes» fogság vár rájuk; 1632-ben Groff és Sztankay széktörésért 25 frtot fizetnek; 1639-ben Tivadar László szóval sérti a bírót, a birsága 25 frt; 1642-ben Segnyey István és Gábor, 1643-ban Raszlaviczy és Strázs Ferencz büntetése nyelvkivágásra szól, de 100 frttal megváltják magokat; 1642-ben a viczispánnal vagy szolgabíróval szemben makacs 200 frt, 1671-ben a végrehajtó szolgabírónak ellenszegülő egy nehéz marka birságot szenved el;

1644-ben Strázs Mihály «babonás» szóért követi meg a kongregációt s akkor 12 frt birságra ítélik, meg arra, hogy a szentegyházat is adománynyal kövesse meg. 1661-ben a viczispán panaszolja, hogy a birságot az urak nem veszik komolyan: felhívják tehát a szolgabirákat, hogy a 12 frt birságot hajtsák be. 1745-ben a Hedry-testvérek violentia miatt 100 rfrtot fizetnek. A közgyűlésről való elmaradás birsága elég állandó. Rendesen előre jelzik a megjelenés kötelezettségét a hirdetésben. 1642-ben 100 forint, 1644-ben 12 frt, ismétlődés esetén 100 frt, 1657-ben 100 frt (armálistának: 12 frt), 1663-ban 100 forint a birság.

Nem egyszer hozzák azonban magokkal a viszonyok, hogy harcra készen, tehát fegyveresen kell megjelennie a nemességnek a közgyűlésben: a legtöbb Nemesi Felkelés lusztráján vagy a harcba induláskor, zászló-átvétel és visszaszolgáltatás eseteiben, sőt a banderialis disz-kivonuláskor is.

b) *Ülés* sokféle van, a melyek hatás- és tárgykör szerint változnak. Ünnepszámba megy az ispán-avató meg tisztújító teljes ülés (generalis congregatio, sedes electoria, sedes restauratoria); az octavalia (oktávás ülés) tagjai: az assessores sedis iudiciariae Com. Sáros (1561—62.), az alispán és a székJurátusok (1584.), tárgyköre pedig: birtokbeli erőszak, *feljebbezés* az úri széktől (1563-ban a Tarczay Anna-féle), erőszakos zálogosítás, erőszakotétel, osztozkodási per, egyezkedés. 1562-ben, mikor Ormány Miklós viczispán egyezkedési ügyét tárgyalják az úri széken, kivételkép a négy szolgabíró van jelen. Az úri szék ez időben Eperjesen, néha Nagysároson székel s tárgyköre: osztozkodás, figyelmeztetés, fenyegetés, végrehajtás, határigazítás, vérontás birsága (1563.), birtokvétel (1561-ben Berzeviczy-család 1500 frton veszi meg Horváth János birtokait). Az ily ülésekről vezetik a «*Protocollum Citationum et Statutionum*»-ot (1572—1621; 1582-ig magyarul).¹

¹ 1620—40-ben latin keretben sok a magyar szó.

Vannak: huzamos, állandó kongregációk, kivált háborús vagy vészes napokban, a mikor hónapszámra együtt ül a nemesség. Így 1785-ben decasok szerint osztják fel magokat a közgyűlés tagjai. Van: iudicium simplex; sedes sigillaris nobilium (1609.), s. restauratoria, s. calculatoria, s. iudiciaria, s. executoria, s. captivorum revisoria (1785.); sedria urbarialis et revisio investigationum urbarialium (1785 körül szapora); azonfelül a contributióra vonatkozó ülések. A teljes ülés elnöke: a *főispán* (comes) vagy a helyettese. A kongregációt megnyithatja a *viczeispán* vagy a helyettes is, a kit a nemesség megbíz vele.¹

c) Minden ülésről *jegyzőkönyvet* vezetnek. Azok 1561-től kezdődnek a mi megyei kongregációinkban. Természetesen nagy idő kellett hozzá, hogy a kellő forma, beosztás és stilus kialakulhasson bennök. Az első évtizedek jegyzőkönyvei magyarok, de rendszertelenek; csak a deákos stilus honosít meg némi formai érzéket. Látszik, hogy a latin műveltségű német városok, főleg Eperjes jegyzői jóval előbbre vannak. Ott már korán, sőt szinte kezdettől (1424.) fogva van némi beosztása s kellő sorrendje a jegyzőkönyvnek. Még az 1680. kongregációk is össze-vissza sorolnak fel: követküldéseket a német parancsnokokhoz, porció-kiszabást, feliratokat a sok teher ellen. Ha ebben az évben ritka a személyi vagy birtokügy, más években annál szaporább ügy, hogy sivárrá teszik a jegyzőkönyv menetét. Olyanok ezek a jegyzőkönyvek, a minő a nemesség helyzete: néha sok tag jelenik meg a közgyűlésen, néha alig jut oda valaki; követek járnak ide-oda, legtöbbször a Rákócziakhoz meg a komisszáriusokhoz; de egy csomó a katonai csapatokat ellenőrzi, más az adókivetést, bajösszeírást, külső munkálatokat végzi. S így tovább. A tárgykör is így bővül ki vagy szorul össze, de sorrendet soha nem tart. Többször igazán sebtiben készül a jegyző-

¹ L. 1680. Norma-t, 1702., 1713. és 1723. szabályzatot.

könyv; nem is lehet hát valami áttekintést nyújtó tervszerűsége. 1785-ben kezdik a particularis congregatió tételeit számsorral megjelölni, majd havonként adják az aktákat 1804-ig, onnan kezdve pedig a 150-s számmal 695-ig folytatják. A judiciariákat mindig együttesen közlik. Meglepő egyébiránt, hogy a napoleoni korszak, kivált 1800 körül, elfojt minden érdeket: unalmas egyhangúságban egyebet sem közlenek akkor a jegyzőkönyvek, mint egyházi és birtoklási ügyeket. Történet nincs a lapjaikon.

1771 május 16-án a jegyzőkönyv következő felosztását rendeli el a közgyűlés: I. Circa politica et statum publicum concernentia; II. Circa iuridica et ad quodvis privatorum instantias pertinentia; III. Circa œconomica accommodationem militarem et negotium contributionis perceptorale tangentia; IV. Circa urbarialia. 1780-ban új beosztást kap a jegyzőkönyv, a mennyiben az előzőnek felolvasását jelzi s osztályozva: «Circa Politica, Oeconomica, Juridica et Privatorum Instantias» közli a hivatalos iratokat. A HT. is beleavatkozik lassan a dologba: megszabja a formát, ellenőrzi a jegyzőkönyvet (1771-ben még a particularis congregatióét is beköveteli), sőt 1792-ben cenzurát alkalmaz (a vármegye azonban nyomban tiltakozik). S a forma rendezettségével tért hódítanak a jegyzőkönyvbeli magyar nyelvi részletek, a mennyiben a belső ügyekről hazai szó referál. 1808-ban magyar üdvözlés fogadja a főispánt,¹ sőt 1812 Szent Jakab hava 27-én a közgyűlésről teljes *magyar* jegyzőkönyvet írnak. Mert ott nagy dolgokról esett szó. A bezárult országgyűlés követeltüzes hazafisággal jelentik, hogy a hazai nyelv felvirágoztatására történt igyekezetek füstbe mentek; ezért a rendek felhívják a vármegyék rendjeit, hogy tanulják meg és ápolják a nyelvet, mely az őseiké. Arra a közgyűlés fölleveníti az 1806-ban hozott rendszabályokat, melyek az idők mos-

¹ 1810-ben a főispán maga is magyarul nyitja meg a közgyűlést.

tohasága miatt feledségbe mentek, s következő határozatokat hoz:

1. A Dessewffy Imre alispán előlülése alatt tartott tisztgyülekezetben feljegyzik azoknak a tiszti tagoknak a nevét, a kik önként vállalják, hogy minden hivatalos írást magyarul végeznek. A ki eléggé nem jártas a magyarban, az még deákul írhat; de reméli a gyülekezet, hogy ők is, főleg az ifjabbak, semmi fáradságot nem fognak kimélni, hogy a fogalmazásaik magyarul szóljanak.

2. Az anyák szorítsák a magyar nyelv tanulására gyermekeiket, hogy az 1806-ban hozott s most újra megerősített határozat szerint a közhivatalokból ki ne záródjanak.

3. A szépnemet a jegyző «futó» levélben buzdítsa, hogy a társaságban csak magyarul beszéljenek.

4. Felkérendő a HT., hogy a Nemzeti Oskolák először a magyar nyelvre tanítsanak, de a tanítók is tökéletesen jártasak legyen benne.

Sajnos, ezúttal is csak a felbuzdulásnál maradt a vármegye, s a jegyzőkönyv továbbra is — latin.

A jegyzőkönyveket évenként külön könyvformába iktatják. A jegyző az utolsót írja alá s rendesen a kezdő sorokban is megnevezi magát. Az initiale-k kiczirkalmazott betűkkel íródnak; gyakran dedikáló jelmondatokat, verses Szűz Mária-fohászt foglalnak magokban. Az eperjes-városi Mátyás-kori jegyzőkönyv meg formás, naturalisztikus rajzokat vagy tendenciózus erkölcsi maximákat, klasszikus czitatumokat közöl.

1770-ben a HT. is számokat ad a rendeleteinek s kívánja, hogy a közjóra vonatkozó ügyeket ne a követek útján, hanem írásbelileg terjeszsze fel a vármegye (4097. sz.). Egyidejű az az intézkedése is, hogy a repartíciókról, belső intézkedésekről időszakonként való jelentéseket, az árvák neveléséről pedig félévi előterjesztést kíván.

Már 1692-ben háromféle könyvet vezet a vármegye.

I. Criminalia, II. Politica et Juridica, III. Portionalia. Az első kettőt a jegyző készíti, az utolsóért külön megbízott 100 rfrt díjat kap.

d) *Részvétel a törvényhozásban*: az arra vonatkozó jog a rendi alkotmány egyik sarkalatos biztosítéka. 1385-ben a királyné már nem fejenként hívja meg országgyűlésre a nemeseket, hanem 4—4 megyei képviselőt. Marczali szerint 1351-ben már csak követek jelennek meg, Hajnik azonban 1385 óta jelzi ezt a változást. Amaz nincs kizárva, de nem is biztos, mert az «In congregatione — universis incolis regni celebrata» szavak megengedik, hogy mindegyik nemes hivatalos volt. Sáros megyéből 1447-től két-két követet, egyet ritkán (1545) küldenek. Korábbi adatok nincsenek.

e) A vármegye, mint *közigazgatási szerv*, ötféle hatáskörben működik. Ezek:

α) *A törvények és rendeletek kihirdetése*. Azok már Nagy Lajos óta általa jutnak a közigazgatásba. A vármegye ennek az organuma. A kir. rendeletek záradéka meg is kívánja a hirdetést, ép azért a HT-hoz intézi azokat a király. A hirdetés színhelye a közgyűlés. Ha a rendelet a nemességet érdeкли, akkor generalis congregatiót hirdetnek a közlés céljából; ha pedig vásártartás adományozásáról, vámjog szabályozásáról, hadba szállásról szól, akkor a megyei székhelyen, a vásárok alkalmával hirdetik. Az utóbbi hirdetés magyarul, illetőleg: «in layca lingua» történik. A magyarul hirdetés sokáig életben maradt, csak későn került a tót nyelvűre is rá a sor.

A jegyzőkönyvbe a törvény közzétételének módját is be szokták iktatni.

β) A vármegye, mint *hiteles hely* (levéltár). Hozzá, illetőleg beletartozik minden ügy, mely a vármegye előtt tárgyalásra került. A vármegye peren kívül eső ügyben és jogügy-kötésben feljebbező hely; a felek már Nagy Lajos alatt inkább keresik fel, mint a konventeket és káptalanokat, me-

lyek elsőrendű hiteles helyek. Elintéztethetnek a vármegyei törvényszéknél: *prohibitiót* (tiltakozás birtokperben), osztályt, admonitiót, eladást, zálogosítást, zálogkiváltást, hitbér és hozomány kihasítását, határjárást, felmérést, becslést. Választott birók hoznak ítéletet s arról a vármegyei hatóság ad ki bizonyáglevelet. Azonfelül a vármegye okiratátírást végez, s ha a fél nem jelenik meg előtte, kiszáll a jogügy színterére. Gyakori a kölcsön és tartozás lefizetése nyugtató levél (*literæ expeditoriæ*) kíséretében. a mire kir. utasítás is van. Az ősiség okozta tiltakozások (zálogosítás, eladás ellen) emelik a hitelét. S a vármegye *területén* tartott nádori közgyűlés előtt *végrendelet készíthető*. Hitelesség tekintetében az egyházi hiteles hely tekintélyével a vármegye nem versenyezhet, legalább is addig, a míg külön pecsétje nincsen.

A kiadványai: zárt vagy nyílt okiratok, a melyeknek hitelessége a hátul alkalmazott négy viaszpecsétől függ. Középütt van a fő- vagy alispáné, körülötte a szolgabíráké. Valamennyi családi pecsét, a mennyiben az 1298:46. t.-cz. a vizsgáló közeg jegyét kívánja meg. A vármegye saját pecsétet csak az 1550:62. t.-cz. értelmében kap. A mohácsi vész után látjuk a széthasított közös szolgabírói pecsétet. Magok az oklevelek barbár stilusúak. Az 1298:48. t.-cz. a bűnügyi iratoknak az alispáni széknél való letételét rendeli. Registrumok voltak róluk, a melyekbe a birságolásokat és *proscriptiókat* (*levelesítés*)¹ is beírták, de nagy részük elveszett. Megyénkben jó későn akadunk rájuk, mert hiszen a levéltárunk is későn állandósodik. A megyeházat 1625-ben renoválták és restaurálták; de még 1799-ben is nagy a panasz, hogy szűk; 1800-ban a levéltár helyisége rossz, börtön pedig nincsen; évek előtt Péchy alispánt bízták meg az átalakítás tervezetével, de belehalt; 1804-ben a nagysárosi régi megyeháza romlodozik, s mivel nem használható fel, javítani való sem,

¹ Birtokelkobzás.

elliczítáltatják; 1808-ban az alispán a főispán lakását és butor-zatát használja annak állandó távolléte miatt, de annyira romlott az és ez, hogy legfőbb ideje a reparációnak; végre 1811-ben 852 rfrtot, 1812-ben 14036 rfrtot költ rá a vármegye. Mindez pedig azt bizonyítja, hogy a vármegyei levéltár rendszeres megalakulása hosszú idők vajadásába került. Pedig a megye még tanulmányútra is kiküldötte egy ízben az embereit. (L. XXIII. szakasz.)

γ) A vármegye, *mint gyámhatóság*: a legszebb kir. jog-nak, az özvegyek és árvák gyámolításának *közvetítője*. E kir. tutela (protectio) abban nyilvánul, hogy a király leír a fő-vagy alispánnak, hogy valamely özvegyet vagy árvát a párt-fogásába vett; *ennélfogva védje a vármegye*; *de tutela nélkül* is elrendelheti a király a főispáni védelmet. Rendesen a főispán emel ily ügyben panaszt az udvarnál. A pártfogolt kérheti aztán, hogy kir. prókátor védelmezze az ügyét, s a védelem a törvényes korig tart. Ha van a hátramaradtnak atyai rokona (patruelis), a kirendelt gyámhatóságot a király megszüntetheti, de a vagyont nem őreá, hanem az atyánál működő gazdatisztre bizza. A későbbi vármegyei árvaszék-nek ez az intézkedés az alapja. Werbőczy (I. 115. 2—3. §.) már tutor dativust (kirendelt gyám) említ: az intézmény tehát a felségjog folyománya.

δ) A vármegye szerepe a *pénzügyi és*

ε) a *hadügyi közigazgatásban* talán a legfontosabb és legtágabb keretű. (L. X. és XVI. Szakasz.)

f) A vármegyei *igazságszolgáltatás* két irányú: 1. a nádor vidéki biráskodásában, 2. a vármegye autonom igazságszol-gáltatásában nyilvánul meg.

1. A *nádori biráskodás* már Nagy Lajos idejében fontos országos tényező. Királyi biztos akár egy, akár több vár-megyében (néha: a főispán) szolgáltat előbb igazságot, de Nagy Lajos törli ezt a formát s a nádort küldi ki. A kikül-detésnek kettős a célja: α) részben meg akarja szilárdítani

a vidék jogrendjét, a mit a nádor azzal ér el, hogy a birói hatáskörét kiviszi a vármegyére s ezt teszi illetékessé arra, hogy kúriai vagy nádori ítélőszéki ügyeket is tárgyalhasson. Ez az intézkedés a gazdasági érdeket is védi, mert a nemes birtokkérdésben nem kénytelen feljebb menni. S e feljogosítás alapján szokott még a vármegye a rablók kiirtása ügyében is intézkedni, pedig az ügy a nádor jogköréhez tartozik. S rablóügyi rendelkezésekkel tele van Sáros megye XVI—XVIII. századi története. De másik célja is van a nádori igazságszolgáltatásnak: β) magának a királynak is haszna van belőle: a nádori gyűlés zavaros időkben ezen az úton szerezhette vissza (magszakadás és hűtlenség esetén) a király kezére nem került jószágokat. Erre a célra vannak a nádor oldalán a kir. prókátorok, a kik a kir. jogokat kutatják és perlik, vagy arra van a homo regius Nagy Lajos korában. Természetesen az alperes kérhette azért, hogy az ügyét a kir. kúriához terjeszszék fel.

Nádori gyűlést többnyire két határos megyének, ritkán egynek tartottak. Előbb: Róbert Károly alatt tartottak 3—5 vármegyének is. A király szokta országszerte a gyűlés tartását elrendelni. Nagy Lajos korában *hét* nádori gyűlést tartottak Sáros megyében, a melyeket néha az alnádor vezetett, még pedig Abaújjal együttesen: 1347 junius 18-án, 1351 julius 4-én, 1366 november 2-án, 1364 október 2-án, 1366 augusztus 31-én, 1370 augusztus 22-én és 1381 augusztus 5-én. A gyűlést előre hirdetik (proclamatio); a vármegye meghívja a fontos tárgyak feltűntetésével a nemességet. A hirdetést megelőzte azonban a kir. parancs a nádorhoz (országbiróhoz, főispánhoz vagy máshoz), hogy tartson közgyűlést, illetőleg értesítse a vármegyét. A hirdetés vásárkor ment végbe: a főispán a gyűlés helyét és idejét meghívó alakjában tudatta. A ki a meghívót olvasta, tovább adta; a ki nem tudott olvasni, az a hirdetésből hallotta. Innen a gyűlésnek: «Congregationes Proclamatæ Generales» a neve. Az idő: tavasz, nyár vagy

ősz; a hely: (1298:35. t.-cz.) mező; de Nagy Lajos falu vagy város nagyobb területét köti ki. Napokon át eltart a gyűlés 1—2 vármegye nemessége jelenlétében. A helytől, hol lefolyt, élelmezési adót szedtek hétfőnkint (Victualia palatinalia). Birságpénz az elmaradóra: 3 márka. Nemest ügyvéd helyettesíthetett; a nő személyesen jelenhetett meg. A gyűlés lefolyása a következő volt: a nádor 12 birótársat választat, kik a feszületre esküsznek meg a vármegyei hatósággal együtt, mint igazságszolgáltatató testület. Majd a nádor káplánja az arra ítelt féltől vesz ki esküt. Vannak továbbá kikiáltók, recitatorok, a vizsgálat kihirdetői (csak nemesek) és nádori jegyző, a ki az ügymenet lefolyását írja és megpecsételi. A gyűlés vezetője a nádor, a ki előterjeszteti a tárgyak registrumát s annak alapján szólítja fel a feleket. A fél felkel, előadja az ügyét; az alperes felel; arra kiküldik az érdekelteket s a vármegyei hatóság és esküdtek tanácskoznak. Ha nem érett meg ítéletre az ügy, a kúriához küldik; ugyanoda megy a királyi jogot érintő dolog is. Akad eset, mikor választott birák elé utasítják az ügyet. Ha az alperes nem jelenik meg, a felperes várni tartozik; csak a terminus után következik ennek a megbirságolása. Mikor az ügyek igen felszaporodtak úgy, hogy a nádor nem győzhette a biráskodást, királyi engedelem alapján más valaki, esetleg a főispán vezette a gyűlést, melynek tárgyköre polgári és bűnügyekre, igazságszolgáltatási és közigazgatási cselekedetekre terjedt ki. Mind a polgári, mind a büntetőjogi eset egyféle elítélés tárgya. De vannak más ügyek is, mint nemesség-vitatás, felek prohibíciója, a *Lucrum Camerae*-be vágó tiltakozás, bűnügyek és vámjogok feletti per, birtokper, birtok-elidegenítés vagy birtok jogtalan használata, leánynegyed-kihasítás, vagyonátruházás, birságbehajtás, hatalmaskodás elleni per, oklevélátírás, inquisitio és birtokba beiktatás elrendelése stb., végül: a proscribálás, melynek esetei: a hamis pénzverés (L. XX. szakasz), pecsét-készítés és idegen pecsét-használás, okirathamisítás.

A *proscriptio* a rablók kiirtása ügyében tartott gyűlés tárgya. Ott terjesztik elő a Registrum Proscriptorum-ot, melyet a vármegyei jegyző állított össze és a szolgabírák láttak el pecséttel. Az előterjesztést tanácskozás előzi meg; majd a közönség köréből adnak elő hasonló panaszokat s ezen az alapon mondják ki a fej- és jószágvesztés ítéletét. Az ekkép «levelesített»-nek a törvény nem védi a jogát: bárki elfoghatja, megölheti, elveheti vagyonát, de a törvény büntetést róv ki arra, a ki befogadta. A *proscriptió*tól felmentést a király adhat.

A közgyűlésből a nádor bocsát ki minden *kiadmányt*: nyílt alakban, hátul ragasztott pecséttel. Ha az oklevélben oklevélátírás van, akkor mint privilegiális forma, függő pecsétet kap. Az alispán és szolgabírák pecsétje akkor kerül rá az iratra, ha a köztudatra hivatkoznak benne. Néha a vármegyei hatóság ad ki az ily kongregációról okiratot.

Az 1715. V. 24. nádori rk. ítélőszék a Transmissiók és feljebbezések felülvizsgálatával foglalkozott. Hasonló természetű volt 1730-ban kir. rendeletre a «*Peculiaris Commissio*» megbízatása országszerte, a mennyiben arról szólt, hogy bárki is előadhassa a bizottság előtt a sérelmeit.

2. Az autonom vármegyei igazságszolgáltatás: a vármegyei törvényszék története. (L. XVII. szakasz.)

IV.

A vármegye testületileg nem gyakorolható jogait a vármegyei hatóság végzi.

1. *Hatósági felelősség.* A vármegyei hatóság kezdetben a fő- vagy alispán és a négy szolgabíró. Felelősségük minden ügyben együttes. Vissza is élhettek a hatalmukkal, de a felettes hatóságaik szigorúan ellenőrizték. Visszaélés lehetett: a hatalom túlhajtásában, a kir. parancscsal való szembeszálásban (engedetlenségben), a tiszteletlen viseletben. Hatalmi

túlhajtások: a birtokból való önkényes kihelyezés, a birtokos jobbágyának letartóztatása és elítélése, mikor a birtokosnak van kir. szabadságlevele, hogy maga is ítélhessen; a birtokba való behatolás; szembeszállás: ha a tisztviselő kir. parancs ellenére ítélkezik vagy rendelkezik; tiszteletlenség: mikor az alispán erőszakos eljárása miatt a szolgabírák perbe keverednek. A hatóság ellen panaszt a királynál kell előterjeszteni, a ki rendesen egyházi hatóságot delegál (*Mandatum inquisitorium*); az arról való értesítés azonban a közgyűlésben kézbesítendő.

A hatóság jogköre a közigazgatás pénzügyi és hadügyi ágában és az igazságszolgáltatásban nyilatkozik; vagyis a vármegye a testületileg nem gyakorolható jogait, úgymint: *a)* a hatósági joggyakorlást, *b)* a birói ítélet végrehajtását a *tisztikarával* (alispán, szolgabírák, esküdtek), míg *c)* a javaslattételt, hivatalos fogalmazást és pénzkezelést más közegekkel: a vármegyei *szegődöttekkel* (jegyző és alkalmazottak) végezteti.

2. A vármegyei hatóság *felettes hatósága*: Nagy Lajos idejében is az országbirói hivatal, mint a közigazgatási szervek első fegyelmi hatósága. Előzőleg első joghatósága mindenestre az egrí püspök volt; az egyházhatósági terület különválása után jut világi ellenőrzés alá. Ez több irányú: a *kir. kuria*, mely hajdan a kir. székhelyen az országbiró elnöklésével Nagy bírák testületéből állott (1723-ban szervezik); a *kir. udv. kamara*, mely a hadi adón kívül a közjövödelmeket igazgatta, úgymint: a korona- és kincstári jószágokat, a só- és bányaügyeket, a harminczadot, portaregálét és a sz. kir. városok gazdaságát, s a szepesi kamara volt az adminisztratora, mely a bécsi udv. kamarával szemben alárendelt szerepre jutott; a *m. kir. udv. kancellária*, melynek főkancellárja az esztergomi érsek. Ez az utóbbi hivatal I. Ferdinánd alatt Bécsbe kerül s függő viszonyt mutat, de II. Mátyás az ország főkormányshévé teszi. A király vele

gyakorolja a kormányzás és biráskodás terén a felségjogait. 1848-ban megszűnt, 1861—67-ig újra működött.

1849—50-ben öt közigazgatási tanács végzi az ellenőrzést. Sárosmegye a kassai kerületi tanácshoz tartozik, melynek feje: Szirmay László gróf. 1853-ban cs. kir. helytartó-területi osztály működött Kassán.

(Bél M. «Notitia R. Hung.» 1779. a magyar dicasteriumokat a következő sorban jelzi: I. a m. kir. udv. kancellária: előbb Budán, majd Bécsben székel; ügyköre: a polgári, birói, politikai és egyházi ügyek; II. a m. kir. udv. kamara: hadi és gazdasági osztály; III. kir. helytartósági tanács: 1723-ban Pozsony; elnöke: a nádor vagy helytartó; ügyköre: a mit a király határoz, a kancellária által jelez és a kormányval közöl. Alatta vannak: a) a nyolcz kerületi commissariatus vagy districtus, melyek a hadi adót kezelik (1785-ben a kassai kir. ker. biztos egyúttal Sárosmegye fizetési főispánja 1737 frt 24 krral); b) két pénzügyi m. kir. kamara, ú. m. a pozsonyi, mely a kir. jószágokat, koronajavadalmakat, fiskusi ügyeket, adót, harminczadot, só- és közjövendelmeket ellenőrzi; ettől függ: a szepesi (kamara) adminisztratura (1507), mely később Kassára kerül s 1774-ben három kisebbre oszlik (a harmadik a kassai); hozzá tartozik: a XVI. szepesi város is. IV. A sz. kir. városok előbb a szepesi, utóbb az udvari kamara alá tartoznak. V. A bánya- és pénzverő administratura (selmeczbányai) Bécsben székel. VI. Az igazságszolgáltatásban többféle fórum van: a) a polgári ügyek a községi biráskodásnak, feljebb: a vármegyei törvényszéknek keretébe tartoznak; b) a nemesi ügy fórumai: az uriszék, alispáni ítélőszék (sedria), kir. ker. tábla (1723-ban négy van; a Tiszán-innen: Eperjesen), kir. tábla, hétszemélyes ítélőtábla élén a nádorral (mindkettő 1723-ban együtt kir. kuria), melytől nincs többé feljebbvezés, mert kir. pecséttel adja ki döntvényeit.

3. A vármegyei tisztikart a döntés és végrehajtás joga illeti meg, tehát a törvények és jogszokás gyakorlati fogantatása s a birtokosság törekvéseinek megvalósítása. Az állami, az osztály- és a saját egyéni érdekeket szolgálja a vármegyei tisztviselő. Állása: *nobile officium*. Fizetése nincs, csak költségmegtérítése. A szegődötteleket, a kik csak végrehajtó eszközök, fizeti a vármegye. Amazok jogait a törvény és jogszokás formulázza meg, emezekét a kongregáció szabályrendelete. A XVII. századtól egyes szegődötteleket (jegyző,

tisziügyész, pénztáros, majd levéltáros, adószedői biztos) is a tisztkarhoz számítanak. Megyénkben hasonlóképp választják ezeket, bár a főispán is gyakran pótolja vagy substituálja kinevezéssel az állásokat. A *jegyző* a XIV. sz.: kezd Notarius Sedis-vé válni az ispáni jegyzőből. Az állása azonban ekkor sem kötelező s kijár a fizetése. 1692-ben Sáros vármegye kijelölés alapján választja. A *szolgabíró* 1435-ben köteles elfogadni és viselni tisztségét, de szolgálata után 5 évig nem kötelezhető új szolgálatra. Ez a kötelezettség különben kiterjed a viczispánra és esküdtre is, a kiket utóbb szintén kijelölés útján választanak. 1548-ban becsületes és jogban jártas esküdtek választhatók, mint ezt Szirmay gróf 1720-ban főispáni követelményei is hangsúlyozzák. Alkalmazásuk: egy évi, de hosszabb idei, néha évekre kiterjedő is.

4. *A tisztkar javadalmazása* napidíjak készkiadásra és birói pénzek. Háborús időkben még amaz sem jár ki. A birói pénzből $\frac{4}{7}$ az alispáné, $\frac{2}{7}$ a szolgabíróé, $\frac{1}{7}$ az esküdteké a XVI. sz.-ig. Ekkor már fizetést kapnak a házi pénztárból (tiszteletdíjat), a melyet a restauráló ülés esetről-esetre szab meg. Tehát a szolgálat ingyenes, a mely azonban: a) census erejű és kizárja a szegény nemest (ezért arisztokratikus a régi vármegye), b) eredménye az, hogy a birtokosság neki köszönheti az osztályérdekeinek védelmét (a mi az érdekét sértette, pl. a jobbágy sorsát emelni akaró törvény, abból nem is lett élő törvény), c) van tekintélye és hatalma. Az ingyenes jelleg lassankint megszűnik: 1692-ben a lelépő alispánt 300 cs. tallérral díjazza a vármegye s 1693-ra új díjakat állapít meg. A XVIII. században már a vármegyei tisztség nem nobile officium.

Tisztikari s egyéb alkalmazottak fizetési viszonyai.

A) Általában:

I. *Tisztikar*: 1597-ben alispán, jegyző és katonai kapitány fizetésére 25 dénár, 1621-ben tisztikar és katonaság fizetésére 50 d., 1630-ban

tisztikar fizetésére 3 frt 50 d., 1632-ben tisztikar fizetésére 2 frt, 1635-ben tisztikar fizetésére 2 frt kivetés, 1636-ban tisztikar fizetésére 4 frt kivetés és taksa, 1641-ben tisztikar és 40 katona fizetésére 1 frt és 50 d., 1642-ben tisztikar fizetésére 2 frt, 1644-ben tisztikar fizetésére 2 frt kivetés, 1681-ben tisztikar fizetésére 4 frt kivetés és 2 taksa, 1688-ban tisztikar fizetésére 3 frt kivetés.

A tisztikar a tisztújítás előtt a «misera plebs» könnyítésére lemond a fizetésről: alispán 472 frt, jegyző 400 frt, szolgabírák à 100 frt.

1692-ben alispán, a ki főbiztos is, 300 imperiális tallér, alispán helyettese 100 imperialis tallér, jegyző 300 rfrt, szolgabíró 100 rfrt, perczeptor 160 tallér.

1733-ban alispán 600 rfrt, jegyző 450 rfrt, h. alispán 100 rfrt, perczeptor és segéd 450 rft, szolgabíró 150 rfrt, aljegyző 100 rfrt, h. szolgabíró 30 rfrt, biztos 150 rfrt, esküdt és exactor 30 rfrt, ügyész I—II. 100 rfrt, ajtónálló 30 rfrt, exactor I—II. (a zborói uradalomban) 30 rfrt.

1753—1768-ig sallariumok :

	1753-ban	1768-ban
főispán	1000 rfrt	1500 rfrt
alispán	630 «	630 «
h. alispán	150 «	200 «
jegyző és irnokok	510 «	510 «
h. jegyző és irnokok	100 «	150 «
8 esküdt à	30 «	40 «
11 exactor	30 «	40 «
janitor	30 «	30 «
hajdú-vezető	60 «	60 «
decurio	50 «	50 «
23 hajdú à	40 «	40 «
ügyész	150 «	150 «
2 perczeptor	500 «	500 «
főkomiszárius	150 «	150 «
alkomiszárius	30 «	30 «
orvos	150 «	150 «
4 szolgabíró à	150 «	150 «
4 h. szolgabíró à	50 «	60 «

Eperjesi mézárások biztosa havi 2-03 rfrt.

1 zárlati biztos évi 60 rfrt.

1771-ben a tisztújítást előzőleg a fizetés-emelés tervezetét készíti el a vármegye. A IIT. 3047. sz. eltiltja ugyan a terv életbeléptetését, de a vármegye megfelfejebbezi a dolgot.

Főispán 2000 rfrt, alispán 1000 rfrt, h. alispán 500 rfrt, jegyző

800 rfrt, aljegyző 400 rfrt, h. aljegyző 200 rfrt, szolgabíró à 400 rfrt, alszolgabíró à 200 rfrt, esküdt à 100 rfrt, exactor, magazinárius 80 rfrt, perceptor 600 rfrt, főbiztos 400 rfrt, albiztos 150 rfrt (új állás), ügyész 400 rfrt, útbiztos à 200 rfrt, hajdúk hadnagya 120 rfrt, kapus 60 rfrt.

Táblai ülnök a kongregáczió à 2 rfrt napidíj. A h. alispán in iuridicis is működik: 400 rfrt. Választ a vármegye: 3 aljegyzőt (2 helyettes), 4 h. szolgabírót, mindegyik járásban: 2 esküdtet, 2 exactort és 3 magazinbizont.

(A vármegyei Tábla 19 ülnökét a főispán proponálja.)

1773-ban (715. HT. sz.) *új fizetések* (sallarium):

Főispán 1500 rfrt, alispán 700 rfrt, h. alispán 200 rfrt, jegyző 500 rfrt, aljegyző 250 rfrt, II. aljegyző 150 rfrt, főperceptor 500 rfrt, 4 részleges perceptor 600 rfrt, szolgabíró à 300 rfrt, alszolgabíró à 150 rfrt, 9 esküdt à 40 rfrt, ügyész 300 rfrt, alügyész 150 rfrt, 12 contractionalista biztos à 58 rfrt, 2 őrnök 100 rfrt, orvos 150 rfrt, ductor (örmester) 60 rfrt, káplár 40 rfrt, 45 hajdú à 40 rfrt, mészáros 20 rfrt.

(A vármegye hasztalan feljebbez).

1774-ben tisztikar fizetése 9776 rfrt, 1775-ben tisztikar fizetése 11,666 rfrt. 1796-ban kamarai szolgálatban napi díjak: (M. kir. udvari kamara: 3648 rfrt, alispán napi díja 3 rfrt, szolgabíró napi díja 2 rfrt, esküdt napi díja 1 rfrt (Sáros vármegye nem tartja elégségesnek). 1802-ben őrnöki napidíj 35 kr., 1811-ben protocollista fizetése 300 rfrt. 1699-ben a vármegyének kijár 1 rhéda 4 lóval, 1754-ben kiküldetésben fogat illeti meg a tisztviselőt.

B) *Egyes állásokkal járó fizetések:*

II. *Alispán fizetése:* 1597-ben 200 frt, 1600-ban 200 frt, 1620-ban 250 frt (és a vármegyei contributiótól mentesség): 1 porta = 1·27 frt kivetés, 1624-ben 1 porta = 3 frt kivetés, 1631-ben 200 frt, 1688-ban 472 frt.

III. *Alispán-helyettes fizetése:* 1693-ban 100 rfrt (állandósítva a csapások miatt), 1698-ban 100 frt.

IV. *Szolgabíró fizetése:* 1620-ban 100 frt (és a contributiótól mentesség), 1688-ban 100 frt.

V. *Jegyző fizetése:* 1593-ban 2 d. kivetés, 1596-ban 30 d. kivetés, 1612-ben 2 jegyző (nemesekre: 1 frt 50 d. kivetés), 1619-ben 175 rfrt, 1620-ban 25 rfrt emelés (és contributiótól mentesség). 1622-ben 200 rfrt, 1627-ben 150 rfrt, 1630-ban 200 rfrt, 1628-ban 200 rfrt, 1681-ben 100 rfrt, 1688-ban 400 rfrt.

(1728-ban a nádorhoz intézett felterjesztésben először «Főnótárius».

VI. *Másodjegyző fizetése* 1692-ben 400 rfrt.

VII. *Aljegyző fizetése* 1691-ben 100 rfrt, 1796-ban «Primarius vice-notarius». Aljegyző-helyettes 1755-ben választva.

VIII. *Helyettes-jegyzőt* 1680-ban először tesznek, mert sok a munka; fizetése 1692-ben 400 ft, 1698-ban 100 ft.

IX. *Esküdtek* fizetése 1627-ben, 1628-ban 22 ft, [3 esküdtt a szolgabírák mellé 1699-ben à 20 mft, 1 esküdtt a szolgabírák mellé 1699-ben à 30 mft, 1 substitutus szolgabíró 1690-ben].

X. *Ügyész* fizetése 1662-ben 25 rft, 1794-ben 500 rft.

XI. *Főorvos* fizetése 1775-ben 500 rft.

XII. *I-ső sebész* fizetése 1775-ben 200 rft, többi sebész fizetése 1775-ben à 150 rft.

XIII. *Várnagy* fizetése 1777-ben 100 rft (előbb janitor: 25—30 ft).

XIV. *Albiztos* fizetése 1695-ben 60 rft.

XV. *Szolga* fizetése 1662-ben 12 ft; 1778-ban 2 lovasra ruházat-megállapítás.

1727-ben a HT. a Diurnumok Schemáját adta ki:

I. A vármegyében		II. A vm-n kívül	
Főúr napidíja	3 frt		5 frt
Alispán napidíja	3 „		4 „
Tisztviselők	2 „		4 „
Nemesi bírák	1.50		2 „
Esküdtek	0.75		1 „

V.

A tisztikar hivatalos szabályozása:

a) *Általános utasítások:* 1691-ben a tisztségekben vétő azon-nal más alkalmazásba teendő; 1695-ben II. Rákóczi Ferencz hosszabb idejű alkalmazást kíván; a nemes 40 frt bírság ter-hével köteles a tiszlet elfogadni; 1758-ban régi szokás szerint egy előbbkelő tag: pl. a kir. táblai elnök a lelépő tisztikart «detinet in officiorum negotio» a tisztújításig; 1787-ben a tisztviselő adományt senkitől sem fogadhat el; 1803-ban tisztviselő szolgálatot nem tehet a birtokosnak.

b) *Összefoglaló utasítások:*

A vármegye kormányzását általában, továbbá a contri-butio-kivetést, a tisztviselőnek a jobbágyhoz való viszonyát és competentiait, a szegődött tisztviselők dolatióját, az írás-beli teendők végzését s a szolgaszemélyzet alkalmazását az

1680., 1702. és 1752., a tisztviselői ügykörbeli változásokat és fizetéseket az 1713. évi statutumok a következőkben szabályozzák, illetőleg módosítják:

«*Norma manipulandae provinciae*» (1680-ban főispániak).

I. A contributionalis könyveket a jegyző szeptember hó végén tartozik kiadni.

II. A részleges (individualis) repartitio kidolgozását a főbiztosokra lehet bízni; de ha azok vonakodnak a munkától, a szolgabíró készítetteti el egy hó alatt dica-k szerint.

III. A főispáni adókievetők helyett particularis perceptorokat rendel és alkalmaz. A község a begyűlt pénzt a megyei tisztviselőnek adja be, a ki pecsétjével igazolja az átvételt az adókönyvben (libellus), a mit a perceptor ellenőriz.

IV. A perceptor a községi bírót, a ki a pénzt beszállítja, ne tartóztassa vissza.

V. Az adókievetés és (alispáni) pénztárellenőrzés szabályait a felsőbb rendeletek adják.

VI. A szolgabírák, a mennyiben feltűnő hanyagságot tapasztalnak, minden írásbeli dolgukat (összeírás, létszámemelkedés vagy fogyás kimutatása stb.), nem várva be az alispán vagy az Universitas utasítását, azonnal tartoznak elvégezni.

VII. A gen. congr. kezdetén a jegyző előterjeszti a hivatalos ügyiratokat, kiküldetéseket. Ezekről a szolgabírák előzetesen tartoznak jelentést beadni hozzá, mire nézve a mulasztást a jegyző számon kérheti.

VIII. A repartitio tekintet nélkül az uradalmakra végzendő s a magazinumokba beállítandó. Onnan kölcsönvételnek nincs helye.

IX. Tisztviselő robotot, még ha önként ajánlanák is fel, nem fogadhat el.

X. A panaszos jobbjágy emberségesen s nem szidalommal hallgatandó ki s neki azonnal igazság teendő.

XI. A szolgabíró, rendkívüli esetet kivéve, csak esküdtet vehet magához. Vele bírótársként bánják, de azért a subordinatio szemmeltartásával. Ha nem javul, jelentse be.

XII. Mivel a szolgabírák, nem tudva a beszállásoló katonák számát, több porciót szednek be, de a feleslegről nem számolnak el, kötelesek ezt visszajuttatni, vagy az eperjesi magazinumba beszállítani.

XIII. A computust¹ a helyszínén kell végezni.

XIV. A tisztviselő a lovait a szegény néppel ne látassa el.

XV. A tisztviselő «vadak irtása» jogczimén vadászaton a népet szolgálmányokkal nem terhelheti.

XVI. A tisztviselő a hajdúinak ellátását nem követelheti a néptől.

XVII. A vármegyei zsoldosokat a szabályzati időn és munkán túl kényszeríteni tilos. Ezek havonként felcserélendők.

[A ki e szabályzat ellen vét, az alispán, esetleg főispán útján figyelmeztetést kap, sőt az állását is vesztheti.]

«A vármegye ratificatiójára vonatkozó szabályzat 1702.»

I. Az alispán a rábizott feladatot igazságosan végzi s kerüli — a mit eddig az alispánok tenni szoktak, hogy t. i. halasztják a contributiót — a bizottságok huzavonáját. Másnemű szükségleteket a vármegye nem a contributióból rendel. Másnemű impositio lesz ezentúl a tisztviselők díjazására s egyéb szükségletekre, de ezeket is a vármegye kivetőbizottsága intézi. A fizetése: 300 rft.

II. Az alispán a szegény nemesnek és jobbágnak a kérelmét lehetőleg orvosolja.

III. Fuvarszolgáltatást, figyelve a község módosságára, a szolgabírák által rendel el.

IV. A jövedelmeknek főadószedője választandó, aki az

¹ L. XII. sz.

adókiivetést intézi. A vármegyei hozzájárulás quota-ját a kincstárnak ő adja be. Adósságügyben a computust az alispánnal vagy jegyzővel intézze el. A fizetése: 200 rft.

V. A jegyző végzi az állását érdeklő ügyeket. A fizetése: 300 rft.

[A jegyző minden ügyet jegyzőkönyvre vesz s azt a congregatio feloslása előtt felolvassa. Az ülés d. e. 6 órától 12 óráig tart.]

VI. A szolgabírák fizetése: 100 rft, a helyettes alispáné: 100 mft, a helyettes jegyzőé 100 rft. Az előző éviapidíjakat a congregatio határozza meg. A helyettes szolgabíró fizetése: 30 ft, a helyettes esküdté: 18 ft, a biztosoké 50 ft, a forspontmesteré: 25 ft.

«A jövőbeli tisztviselői kar ügykör-változása 1713.»

I. Az alispán főbiztos is lesz. A fizetése: 200+100 imp. A perceptor fizetése: 200 rft, a ki az alispánnal és jegyzővel együtt működjek. A fuvarszállítás, szükség esetén, arányosan, porták szerint történjek.

II. Impositióból fedezendő: a tisztviselői illetékek és szükségleti kiadások. Assistentia mellett kell végezni a járásokban és Makoviczán az adószedést. Az assistentia (hajdúban, katonában) kijár.

III. A contributio-szedés könnyítése végett a járásokban egy-egy perceptor alkalmazandó. A fizetésök: 60 mft. Az alispán is kap egyet 100 mft fizetéssel. Az adószedő tisztviselőnekapidíj nem jár, csak a megyén kívül 1 mft.

IV. A vármegyei ítélőtáblai ülnök akár kiküldetésben, akár ülésben 4 mftapidíjat kap.

V. A jegyzői hivatal: a) a portionalén és politikai jegyzőkönyvön kívül külön könyvet (körülbelül ex 12 fileris) vezet, melybe ülés után az impositiók¹ sorát iktatja, hogy a percep-

¹ A kivetések.

tiót és defalcatiót a szolgabírák és adószedők könnyen megállapíthassák.

b) A szolgabírák és perceptorok ülés után kapják ki a politikai és portio-determinatiókat. Kívánatos, hogy ezeknek is legyen két külön könyvük, melyekbe a jegyző a megfelelő tételeket iktassa.

c) Az aktákat az alispán előtté való nap közölje a jegyzővel, hogy az előterjesztést «magyarul» annál biztosabban végezhesse.

d) Ülés végén a jegyzőkönyv felolvasása ellenőrzés céljából történik.

e) A jegyző a határozati javaslatokat előre fogalmazza meg.

f) A jegyző köteles az összes aktákat rendben tartani. A fizetése: 300 mft.

VI. A többi tisztli fizetés változatlanul marad.

«*Novus Raciocinii ordo 1752*».

(Kiadta 1752 decz. 5. a HT. az «*immensa restantia*» miatt.)

I. Az alispán fizetése: 600 ft, a fiskusé: 150 ft; a járásonkint biztosokul is alkalmazott két esküdté á 80 ft. Egy-egy helyettes tisztviselő állítható be.

II. Városonkint egy perceptor áll a vármegyei főperceptor alatt. Azok díja: á 100 frt.

III. Orvos megfelelő díjjal alkalmazandó, a ki tartson orvosszereket, hogy a hol nincs patika, ingyen gyógyíthassa a szegénységet. Egyebekben olcsón szolgáltatassa a szereket. A sebészek lehetőleg a vármegye székhelyén lakjanak.

IV. Fizetéses tisztviselő (szegődött) «*residuum sallarium*»-ot, mint a hogy divatozik, nem kaphat. Ilyenek: a protocollista, vármegyei fő- és albiztos, főlős perceptor és esküdt, végrehajtó, táblai ülnök, út-, sáncz- és hidbiztos, sóbiztos, limitatio-inspector, fordító, tolmács, kapus, ágens, postamester, futár, kovács, bába, iskolamester, rector, halász.

V. Lovas- és gyaloghajdú, várnagy, börtönőr, bakó,

szolga csak a legszükségesebb számban s csak hivatalos szolgálatra fogadhatók. Kivétel az, ha a hajdúkat rablók üldözésére szaporítani kell.

c) *Egyes tisztviselőkre vonatkozó határozatok:*

A) *Az alispán hatásköre:* (1603. Statutumok magyarul).

I. Ispán uram magát keményen viselje; kimélet és válogatás nélkül szolgáltatson birói székét a megtiltott napok kivételével, a mikor ne gondoljon a peres felekkel.

II. Minden fertályesztendőben a viczeispánnak a szolgabírák számot adjanak; ispán uram is a vármegyének ugyanakkor.

III. A felvett pénzt a notárius írja be a protokollumba mindenkoron s attól legyen mindig a szám vezetve.

IV. A szolgabírák, jegyző és az esküdtek közül öten üljenek az ispánnal az asztalnál.

V. A kik nem esküdtek a törvényre, az olyanokat ispán uram ne szenvedje a peresek engedelme nélkül.

VI. A zajgókat és kiáltókat fékezze, hogy mind a törvény, mind a közösleges dolog illendőséggel deministráltassék.

VII. A vétőkre 100 frt birságot vessenek ki.

«*Communis Inquisitio*» (1715).

Az alispán a vármegyében a judliumokkal (szolgabírák), felsőbb — HT-i — rendeletre nyomozást vezet a tolvajok, paráznák, istenkáromlók, engedetlen gyermekek, nőn erőszakot tevők, nőrablók, többnejűek, gyermekvesztők és vérfertőzők ellen. Keresi: Van-e éjjeli virrasztás a községekben? Van-e órgazda, gyilkos? Van-e, a ki kurucz volt s nem áll kezesség alatt? Van-e szőkevény? Szednek-e vámot, a hol rossz az út, vagy hid nincsen? Élést hordott-e valaki el mástól? Van-e gyújtogató, Lengyelországban tolvajkodó? Szakadt-e el a vármegyéből s mily nevű rabló? Van-e marhaelhajtó, fosztogató? Van-e, a ki nemesi házból vagy templomból eszközt elrablott? Van-e kóborló? Van-e olyan biró, a ki szőkevény-

től vásárlott valamit s a szökést megengedte? Van-e bíró, a ki 4 pénz után igazságot nem szolgáltatott? Szökött-e városba valaki véték miatt? Van-e város, a mely ilyet befogadott, pártolt vagy elszöktelett? Városbíró volt-e az, a ki a polgártól károsítottnak elégtételt nem adott? Van-e, a ki méreggel vesztett el mást vagy a mérgezésnek eszközlője volt? Van-e, a kit mint bűnöst a földesura vagy ennek tisztje kedvezésből elbocsátott? Van-e, a ki a bíróhoz nem fordul s nem ért egyet a faluval? Van-e boszorkány, javasasszony? Kapott-e valaki pénzt arra, hogy újabb zenebonát csináljon?

[A nyomozás a kurucz-világ után támadt zavargások miatt történt.]

1771-ben az alispán az uriszék elnöke nem lehet (4884. HT. r.).

1755-ben gyámügyben a kir. rendelet foganatósítója az alispán: «Una cum acclusis extradabitur, ut in praescripta forma Legis procedat, negotium terminet et Illustri Comitatu demum referat.»

1788-ban az alispánnak képét viseli valamely közgyűlési megbizott, ha ő és a helyettese el vannak foglalva.

1812-ben az alispán képében birtokügyben nemes is küldhető.

Beadványok: 1629-ben az alispánhoz a következő czímzéssel történnek: «Uram, Ispán Uram, becsületes Nemes Vármegye»; 1681. szabályozza a «Modus protestationis,¹ contradictionis, inhibitionis, prohibitionis et reclamationis»-t.

B) A szolgabírói hatáskör:

1614-ben «Az ratióknak és quietantiáknak meglátását X. uramra cum certis sibi adiunctis biztunk»; 1691-ben a nemes, ha a szolgabíró előtt az esküt nem teszi le, 12 frt bírságot fizet; 1811-ben a folyamodvány a szolgabíróhoz kül-

¹ Pl. az első 1666-ból: «Kivánom, hogy Notárius Uram írja be a protokollumba, ki is adja pecsét alatt.»

dendő mindenkor, a ki ha érdemesnek tartja, láttamozva terjeszti be; 1752-ben [kiküldetési forma]: «Ad instantiam X servatis de iure servandis processuri omnes quattuor Processuales Judlium aut iis legitime impeditis Substituti eorundem cum adiungendis sibi Jurassoribus exmissi sunt»; «Fine iudicialiter revidendi et terminandi libellatorie expositi negotii X — cum adiungendo Jurassore servatis de iure servandis — processurus exmissus est.»

C) *Esküdtek*:

1585-ben *Farkas László* járásában: Kendy István és Lajos, Sebesy Pál, Dapsy Lőrincz.

Ternyey Kristóf járásában: Usz Bálint, Gombos Imre, Darholecz Pál, Ternyey György lit.

Bozinkay István járásában: Radowányi Kálmán, Berthóty Kristóf, Berzeviczy Márton, Dobay János.

Tywadar János járásában: Raszlaviczy Lénárt, Körtvélyessy László, Bánó András.

1619-ben *vármegyei törvényszék*:

Viczeispán: Berzeviczy András.

Birák: Palatics János jegyző, Roskoványi János id., Chuda György, Gombos Vincze, Kükemczey Mátyás (esküt tettek).

Ülnökök: Segnyey Zsigmond, Segnyey Bálint, Semsey István, Semsey György, Péchy Pál, Keczer János, Ormándy István, Kapy Zsigmond, Kapy Sándor, Dessewffy Ferencz, Usz János, Usz István, Usz György, Bornemisza János, Pacsot Ferencz, Tivadar Péter, Berzeviczy János, Berzeviczy István, Czirnicy Kristóf, Kéry János, Kellemes Zsigmond, Dobay Márton, Kendy Gáspár, Kendy András, Kükemczey István, Roskoványi János ifj., Balpatak György, Hedry János, Körtvélyessy Mihály, Rutkay Ferencz, Gergellaky Miklós, Gombos István, Gombos Imre, Zombory Márton, Berthóty Bálint, Darholecz Ferencz, Darholecz Pál, Trochányi János és Trochányi Mihály esküdtek, Ujfalussy László.

1764-ben egy kötelességmulasztó s korcsmázó esküdtet a vármegye letesz a hivatalából.

1775-ben [szokás szerint a főispáni kinevezés után] az új esküdtek: «Corporali praeiudicij publice iuramento in numerum Comitatus Jurassorum cooptati sunt.»¹

¹ Az esküdtek sorába együttes eskü útján való felvétel.

d) *A vármegyei adminisztráció felülvizsgálása:*

1753-ban panaszok jutnak fel a kormányhoz, a melyek vizsgálatát a HT. — kir. rendeletre — Balassa Pál grófra, Döry báróra s utólag Petrásch Ernő br. vármegyei birtokosra bizza. 500, 200 és 100 frt a tiszteletdíjuk a vármegyei pénztárból. Eperjesen decz. 11-re hívják össze a kongregációt. A vármegye eléjük megy Enyiczkéig s másnapra meghívja a commissiót, hol az elnökséget a jegyző magyarul üdvözlí, a ki a feljelentésre czélozva némi keserűséggel idézi Nathanael apostolt: «A Nazareth potest-ne aliquid boni esse?»: lehet-e még Sárosban valami jó? de mégis bizik, hogy az ellenök ejtett panaszokat sikerülni fog fölfejtetni. Az elnöki előterjesztés több hiányt és mulasztást állapít meg az 1754 febr. 13-ig kinyult záró kongregációban, melynek tagjai permanentiában vannak a vármegyei kiküldötteik által: a pénztár ügye rendezetlen: sok az adóhátralék; egyes községeket aránytalanul terhelt meg a kivetőbizottság, az igazságszolgáltatásbeli félszégsek is tarthatatlanok. A sedriából, melyen a vizsgálat folyik, minden egyes alkalommal extractust küld a vármegye a HT-hoz. A tanácskozások márczius hó 11-én végződtek. A commissio eljárásának eredményéről a HT. Junius 4-én a következőkben számol le: 1. Az 1740. évi 2267·04 frt armálista taksa 1752-ben 241·09 frtra olvadt le; fölösleges felmentések és hibás impositiók történtek; 2. Berzeviczén 114 lakos közül 13 viselte a közterheket; 3. A Zsibrik-alap számadásainak évenként való bemutatása vált szükségessé. 4. «Errores et defectus graves omnino» czímen rámutat az adózók megterhelésére, az adófizető földek tömeges kipusztulására és a rengeteg hátralékokra, amik az adminisztráció bűnei. Deczember 5-én újabb végzés érkezik aztán, a mely szerint: 1. a levéltár regisztrálását Péchy Zsigmond aljegyző és Berzeviczy Gábor végzik; 2. mérsékelt adóhátralék-behajtást rendelnek el s végül 3. a katonai végrehajtástól felmentik a vármegyét.

1812-ben újabb feljelentés érkezett az alispán és szolgabírák ellen a felső hatósághoz, hogy az élés limitációját igazságtalanul végezték; ekkor azonban a tisztikar keresetet maga kér s a közgyűlés deputatio útján intézkedik. A «német» feljelentés akkor érdekelt fél boszúműve volt.

Ugyanebben az évben még más, sajnálatos eset is fordult elő. Annak előzménye az, hogy Péchy Jánost, aki hosszas alispánság után és erős aulikus hajlamok miatt kibukott a hivatalából, Bécs azzal jutalmazta, hogy a gabonaszükség rendezésére küldte a vármegyébe. Szereplésére, bár lelkiismeretesen intézkedett a szegénység érdekében, árnyékot vetettek oktalan gyanúsításai és felfelé való titkos vádaskodása. Szeptember 24-én Dessewffy alispán — győztes ellenfele — a rendkívüli közgyűlésen felháborodva tett jelentést egy denuncziáló iratról, mely előbb másolatban, majd véletlenségből: eredetiben is a kezébe jutott. Az irat, a «Napoleoni Proklamációval» összefüggésben, Sárosmegyét és környékét a trónhoz nem hű talajnak jelenti a fő- és alispánnal egyetemben. A közgyűlés egyhangú határozattal felháborodásának ad kifejezést a köztudomásúvá vált feladóval: Péchy Jánossal szemben; a saját költségén kiküldi az alispánt és jegyzőt, hogy hódoló feliratot vigyenek a királyhoz és a nádornál, HT-nál tisztázzák a vármegyét; az alispán pedig sorra becsületszavát veszi helyben a közgyűlés tagjainak, hogy senki sem látta, nem hogy elolvasta volna Sáros vármegyében a proklamációt.

Azt hiszem, a Péchy-családnak utóbb 1813-ban a kongregációban előterjesztett írásos nyilatkozata (408. sz.), melyben a vármegyéhez való állandó hűségét erősen hangsúlyozta, válasz kívánt lenni a megtévedt családtaggal szemben. A rendek hasonló elismerésnek és közbeacsülésnek nyilatkozatát iktatták a jegyzőkönyv sorai közé.

Érdekes, de az autonomia óvása szempontjából érthető, hogy a vármegye, bár a HT. több ízben kérdezősködik a vármegyénél holmi *Statutumok* felől, sohasem emlékszik

Statutumokra; s a jegyző is, a kit a kinyomozásukra minden alkalommal utasít a közgyűlés, semmiképpen sem tud eredményesen leszámolni ezirányú levéltári kutatásairól. Pedig a Statutumok közkézen forogtak.

e) *Tűzrendészeti s egyéb intézkedések.* Az ősi, fából való építkezés szokása, mert hiszen hajdan a várakat is abból emelték, évszázadokon át nem bírt leszorulni. Innen magyarázható, hogy a vármegye csak felsőbb szorításra s akkor is későn, 1773-ban mondja ki, hogy ház építését ezentúl csak szilárd anyagból engedi meg (5611. HT.) s külön kiemeli, hogy csak az ablakot és ajtót engedi faanyagból készíteni; valamint érthető az is, hogy jóllehet szinte napirenden voltak a tűzesetek, tűzrendészeti szabályzat összeállítását 1770 előtt nem találni az iratokban. Akkor is két ízben (2132., 4941.) szorítja a HT. a vármegyét tervezet készítésére. Arra aztán négy év alatt két tervezet is készül egyre-másra. Pestis dühöng akkoriban a felvidéken s mindenfelé feltűnedeznek a háborgó, békétlenkedő elemek.

• *«Tűzesetek ellen való rendszabályok: 1770.»*

I. Helységenként 4—5 ór állítandó, a kik nappal-éjjel vigyázzanak. A ki égő lámpával vagy pipával lép ki a házból, vigyék azonnal a bíró házába. (Legtöbb községnek nincs még községháza.) Éjjel ott őrizték, másnap állítsák törvény elé.

II. Ha tűzjelet adnak, a falu előbbkelő emberei siesse-
nek a bíróhoz a tűz elfojtása érdekében. Mivel oltószer nincs,
ezért:

III. Kiki a maga eszközeivel jöjjön segítségre. A mit
menteni lehet, azt a templomkertbe vagy toronyba szállítsák.

IV. Nyáron a kémények és tűzhelyek megvizsgálandók.

V. Mindennemű tűzzel való játék tilos.

VI. Az oltásban a katonaság is köteles részt venni.

«*Vármegyei tűzrendészeti szabályzat: 1774*».

(2659. HT. sz. jóváhagyás.)

I. A község 4—5 fizetett éjjeli őrt tartson. Ha nincs rá pénz, a lakók felváltva kötelesek a szolgáltatással. A bírák gondoskodjanak róla, hogy égőszerral, pipával senki ki ne lépjen a házból. A ki vét, a bíró házába viendő. Másnap törvényt tartozik állani.

II. Ha az őr tüzet lát, verje fel az égő ház lakóit meg a szomszédságát, azután pedig haranggal ébreszse meg a falut.

III. Tűz esetén a bíró és esküdtek azonnal menjenek intézkedni a község házára.

IV. Mivel oltószer nincs, oltásra azt használják fel, a mit a házban érnek s a mi kocsí akad, azt fogják be.

V. Első dolog: az élet megmenteni. A mentett jószágot a templomkertbe, temetőbe, templomba szállítsák.

VI. Segítség-nyújtásra a szomszéd községek is kötelesek.

VII. Dohányzás az udvaron, istállóban 20 frt büntetést, ismételve 40-t von maga után. Ugyanígy jár, a ki nyílt világgal lép csűrbe, istállóba.

VIII. Üveges lámpa beszerzésére minden családfő köteles.

IX. Az előbbi büntetés sújtja azt is, a ki kendert, vásznat tűznél, vagy pedig fát nyílt kéményben szárít.

X. Vízvedreket a község a tűzpénztárból szerezzen. Ha ilyen nincs, akkor a lakodalmi collecta egy részét fordítsa e célra.

XI. A tűzhely és kémény vizsgálatát a bíró kéthetenként végezze.

XII. Tűzcsóvák eregetése a házban vagy faluban ép úgy, mint a dohányzás tilos.

f) *A rendelkezés a liszlikarral*: az irányító központi kormányt és a közgyűlést illeti meg. A tisztviselő csak az igazságszolgáltatásban követi kizárólag a törvényt és jogszokást,

egyebekben — a közigazgatásban — mindkettőnek rendelkezésére áll.

A kormány rendelkezését a vármegye azzal ellensúlyozza, hogy a kongregáció közvetítését veszi igénybe. A vármegyének kifelé az Universitas a képviselője s ezzel korlátozza a tisztikar jurisdictióját; ő hozza a fontosabb határozatokat s vörös pecsétje alatt a maga nevében adja ki. De azzal is korlátozza, hogy ő irányítja a tisztviselő lépéseit s a saját hatósági jogát és kötelességeit nem egyre, hanem többre bizza. A tisztviselők tehát együttesen működnek. A közgyűlés bizalmi emberei s a szolgabírák mindig kéznél vannak, ha bizonyos esetekben a fő- vagy alispán végzi az Universitas helyett a teendőket. A vármegye utóbb már a szolgabírák mellé is ad bizalmi férfiakat, mikor azok már egészen tisztviselőkké válnak. A szolgabíró a saját járásában csak az esküdtekkel együtt működhetik.

A tisztviselők e szerint *társas* hatóságot alkotnak.

VI.

Tisztjuttatás.

a) A *főispáni hatáskör* az elnöklésre és tiszti kijelölésre szorítkozott. A vármegye önkormányzati érzékenysége nyirbálja meg fokozatosan a hatáskörét. Rendkívüli eset az, mikor 1627-ben a vármegye teljes hatalmú intézkedő jogot bíz a főispánra, hogy t. i. a városi árszabás kifüggesztését ellenőrizze. Az 1688-iki felségi utasítás a főispáni adminisztrációt a következőkben jelöli meg: «mivel az állás egykor a Rákóczi-családot illette meg, csak «modo administrativo», a míg a királynak tetszeni fog mást kinevezni, küld helyettest. Az élvezni fogja a család javadalmait, gondoskodik az igazságszolgáltatásról, a király hiveit támogatja, ellenségeinek ellenáll s gondoskodik a kir. kamara jövedelmeiről.» II. Rákóczi Ferencznek 1694 június 3-án, a nagysárosi kas-

télyban tartott székavatása alkalmával a vármegyei propositionok világosan rámutatnak a főispáni hatáskör korlátozott-ságára. Ezek a következők:

«Puncta 11 Principi ante depositionem soliti juramenti submissa».

I. A főispán a tisztviselőt a hivatalos működésben ne akadályozza, még ha az érdekei ellen kell is eljárnia.

II. A vármegye és alispán rendeleteit Nagy-Sároson és egyebütt zavartalanul foganatosíthassák a szolgabírák.

III. Az 1638. 60. t.-cz. alapján a fejedelem birtokán szabad a nyomozás.

IV. A lakosság a jogait háborítatlanul élvezhesse.

V. A bírói végrehajtásokban az Ulászló király 2. r. 16—17., 1659., 44., 75. és 1655. 53. t.-cz. szemmel tartandók.

VI. A főispán, mikor a vármegyén átvonul, senki javát nem károsítja.

VII. A contributio az ő javait is terheli.

VIII. A választó gyűlést személyesen vagy meghatalmazottjával intézi.

IX. A vármegye követeit vagy bármely kérelmezőt meghallgatja.

X. Az alispáni állásra mindkét vallásból (róm. kath. és ág. h. ev.) egyenlően jelöl szabad és alkalmas egyéneket.

XI. A kir. diplomákat és rendeleteket követi s esküt tesz.

A XVIII. század főispánja hova erősebben át igyekszik törni a vármegyei kereteken. Szokatlan energia szólal meg az 1720. felavató beszédben, mely a mint egyrészt határozottan körvonalozza a vármegyei ügymenetet, másrészt belebelenyul az autonómiába.

«Főispáni utasítások» 1720.

I. Az ünneprontás (célzás: a nemesi kihágásokra) tilos.

II. Minden felsőbb irat bemutatandó a főispánnak.

III. Ha a főispán nem jelenhetik meg a közgyűlésen, a jegyző referál neki az ügyekről.

IV. A kapus ügyeljen arra, hogy a gyűlésen zaj és ki-járas ne történjék.

V. A judicialékon a tagok kevesen jelennek meg, a mi nem tűrhető. A generalis congregatio befejezésekor történjenek a feljebbezések.

VI. Hogy a közgyűlés tagjai nagyobb jártasságot szerezhessenek a judicialékban, az alispán 3 éven túl ne maradjon meg az állásában. Lehetőleg évenként új választandó.

VII. Az alispán ezentúl nem lehet főbiztos is. Nem is huzhatja az ezzel az állással járó tiszteletdíjat. Arra van a két biztos.

VIII. A katonai károk után a remuneratiót kapja meg az illető falu vagy személy.

XI. A nyári ülés d. e. 6, a téli 8 órakor kezdődik. Ebéd után ne tárgyaljon a vármegye.

X. Hiba, hogy a hozott határozatokat nem olvassák fel; ezért ezentúl vagy azonnal, vagy a következő ülés elején a jegyző tartozik felsorolni minden határozatot.

XI. Rossz gazdálkodás az oka annak, hogy a vármegye anyira ruinált állapotban van. Bárminő dotáció csak a főispán beleegyezésével történhetik, hogy az ne legyen, hogy egynek semmi, másnak minden jut.

XII. Az elhatározott confrontationnak legyen is meg az érvénye. Az igazság azt kívánja, hogy a módosabb község több terhet viseljen.

XIII. A kriminális eseteket die Mercurii kell revideálni s eldönteni azt, hogy a kit die Veneris ki fognak végezni, az előkészíthető legyen.

XIV. Sok a vármegye adóssága. Valamennyi a főispán elé terjesztendő, hogy rendelkezhessék. Egyebekben «Si vis pacem, para bellum»: a töröktől ugyan megszabadult az ország, de «Date Cæsari, quæ sunt Cæsaris».

XV. Katonai átkelés alkalmával az illető falu mentes a fuvarszolgáltatástól, s eleséget is a többi helységek szolgáltatassanak.

XVI. A gyalog és lovas századokat felváltva kell a falvakban elszállásolni.

XVII. A szomszéd vármegyének a katonai átvonulás ideje előre megírandó. Egy a vazallusi teher, tehát egyformán viseljük a vármegyék.

XVIII. A perceptoratusra vonatkozó s minden más rendelet három nap alatt bemutatandó a főispánnak. Hogy a Rákóczi-uradalom ügyeit tisztán láthassa, a perceptor 4 be rendelt esküdttel három hó alatt írja le számára az összes iratokat.

XIX. A vármegye minden missilisét aláírás előtt terjeszse a főispán elé.

XX. A napidíjak egyszersmindenkorra törlendők, hogy a nép megbírja az adót.

XXI. Sok gyám tönkre juttatja az árvákat, ezért számadásra vonandó minden gyám. Ha anya a gyám, a vármegyei megbízott kurátor védje az árva jogait; hogy a vagyonát az anya el ne tékozzolhassa, kivált mikor már az anyai részt elpazarolta.

«Főispáni pontok (utasítások)» 1723.

1. Az alispán, ha a főispán a vármegyében van, ennek tudta nélkül gen. congregatiót nem hirdethet. A szolgabírák végzik a hirdetést a főispán nevében.

2. A táblai ülnökök a kongregációkon felváltva tartoznak megjelenni.

3. A perceptor az adóból nem fizethet ki salláriumot.

4. A jegyző minden relaxáló¹ kérvényt tartozik a közgyűlésben felolvasni.

¹ Könnyítésért előterjesztett.

5. A tisztújítás kitűzésének idejétől kezdve törvényszéki ülés nem tartható.

Az 1771. évi 836. HT. r. a főispáni teendőket: I. a politikai és törvényszéki s II. az adóügy vezetésében jelöli meg.

A főispán — a feljebb már jelzett kinevezéseken kívül — 1805-ben tiszteleti fiskálist nevez ki, valamint a tisztviselők időközben való változásakor is szokás szerint kinevezés útján substituál új tisztviselőket, a hol t. i. ideiglenes helyettesítésnek merül fel a szüksége.

b) A főispán régebben remunerációszerű *tiszteletdíjat* élvez, melyet a felavató gyűlés szavaz meg. 1625-ben 318.75 frt az összeg; utóbb kerek összegben állapodik meg a vármegye. 1760-ban, mikor a 40 év óta működő Szirmay Tamás gr. meghalt, az új főispán: Eszterházy Miklós gr., mivel hadban van, csak 1762 jan. 12-én installáltatja magát, de akkor is a távollétében megy végbe a dolog. Neki 200 arany, a felavatónak 100 arany, s a személyzetének 10 arany tiszteletdíj jár ki. A főispáni tiszteletdíjra megjegyzi a vármegye, hogy ha nem fogadja el a főispán, «uva passa» ajándékot kell küldeni neki. A tiszteletdíj egyre növekszik; Pálffy János gróf már határozott s nagyszámú *fizetést* követel. A vármegye azonban még vele szemben is megvédi jogát s 1000 frtban tesz, de határozottan tiszteletdíj-jellegű ajánlatot.

c) A *restauráló vagy tisztújító* (1758-ban «Építő szék») generalis congregatio idejét a főispán szabja meg. Az önkormányzat szelleme megkivánná az évenként való restaurációt, de a körülmények s főképp a főispánok gyakori vagy állandó távolléte annak rendesen útjába vág. 1794-ben rég nem volt, 1804-ben hat év óta nem volt tisztújítás. Az ügy eltolódásának sem a rendek, sem a tisztviselők nem örülnek; mert egyes főbb tisztviselőket hatalmi túlkapásra csábíthat a hosszú kormányzás, mások pedig kimerülnek — különösen anyagi tekintetben — a huzamos szolgálati idő alatt. Vannak időszakok, a mikor szinte hét- vagy hónapszámra nem jut a

tisztviselő az otthonába, annál kevésbbé vezetheti a gazdaságát.

1762 előtt *die Veneris*, ezóta *die Mercurii* tartják rendszeren az ülést. Szabályszerű volna, hogy januárius hónapban tartsák; azonban szinte ugyanannyi az eltérés, mint a szokott havi idő megtartása. Eltolódik a tisztújítás: a mint évekre, úgy hónapokra is.

A kitüzött napi kongregációra, miután előzőleg már a tiszti kar a lemondását bejelentette, a vármegye az érkező főispán elé *küldöttséget* meneszt, mely őt a gyűlésbe hívja meg, illetőleg kísérje el. A küldöttség (bizottság) sorrendje mindig (ha másnemű tisztelegésről van is szó) a következő: «E statu Magnatum, e venerabili Clero, e statu Equestri, ex Magistratu» választ a vármegye.

A főispáni megnyitó s a jegyzői üdvözet általában a szokásos formalitások közt mozognak. Nagy a fény és kápráztató a pompa; a lojalitás nem akar ismerni határokat; a főúri kegy beragyogja a széképületet és székvárost, sőt kihat az egész vármegyére. S az áldomás is elmaradhatatlan mindaddig, a míg a HT. józan tilalma le nem inti a vármegyét. Ezt a tilalmat pedig a leghatalmasabb és legvagyonosabb főispán: Pálffy János gróf eszközölte ki. A szegény nép pénze, adója nem arra való, hogy belőle restaurációs ebédek költségeit fedezzék! A tisztikar lemondása s a vármegye pecsétjének átadása után az elnök vagy kijelölő bizottságot nevez ki (1631, 1787-ben 4, 8 nemes), vagy az egyes állásokra, sorrendben elsőnek az alispáni tisztségre, maga jelöl. A jelöltek száma, különösen a főbb állásoknál, 3—8-rá rúg. A XVI., majd a következő századokban a felekezeti szempont a túlnyomó a jelölésben; sőt ép ez a szempont viharokat is kelt a megyeházán.

Igy az 1660 márcz. havi tisztújításkor, a melyet erős választási harcok előztek meg. Rákóczi László főispán személyesen fog hozzá a gyűlésben, hogy valamikép kiegyeztesse a

feleket. Az ágostaiak a torzsalkodó fél, a kik sehogysem akarják túrni, hogy a katolikusokból is ugyanannyi kandidátus legyen, mint az ő soraikból. Végre a főispán ráveszi a feleket, hogy egyhangúlag válaszsák meg Melczer Jánost alispánná. Az ágostaiak engednek is; de biztosítékot kívánnak arra nézve, hogy a jövőre a katolikus féllel egyenlő számú jelöltjeik lesznek. A főispán ilyesmire nem kötelezi el magát; mert az az akarata, hogy a nemesség az eddigi szabad joga szerint járhasson el. Az ágostaiak arra a következő formulát ajánlják elfogadásra:

«Ad Illustr. D. Comitem, L. Rákóczi c. ad Officium Vicecomitis subeundum ex uutraque Religione: catholicis siquidem N. N., ex evangelicis vero N. N. pari numero candidatus Generosus D. X. est sublimatus.»

A főispán nem fogadja el, a dolog eldöntetlen marad.

Más eset 1698-ban történt. II. Rákóczi Ferencz főispán javaslatára keresztülmegy a határozat, hogy ezentúl 3 évre szóljon a székújítás; de a második főispáni ajánlat — a választás módozatára nézve — erős visszahatást kelt. Rákóczi azt óhajtja, hogy a lelépő alispánt erősítse meg újra a vármegye. A rendek válasza rá, hogy szavazással akarnak dönteni. Arra a főispán a király akaratát veti a latba, de a nemesség még úgy sem kíván hallani jogainak korlátozásáról. Végre is összeegyezik a két fél s meghagyja a tisztkart. Ugyanakkor azonban a jegyző miatt is kitör a harcz: a király nem akarja túrni a régi jegyzőt, a rendek pedig kitartanak mellette. Meg is választják. A főispánnak ezek után nem lehetett egyéb választása, mint hogy «Testimoniales»-t állíttatott ki maga számára. Az azonban a vármegye autonom álláspontjának győzelmén már mitsem változtathatott. Úgy látszik, II. Rákóczi F. finom ösztöne hamar megtalálta a módját, hogy megnyugtassa a kedélyeket: díszes arany pecséttel lepte meg a rendeket, miután a Tokaji-féle lázadás alkalmával rövidesen ellopták több okirattal (a Dobay-féle jegyző-

könyvekkel) együtt a vármegye régebbi pecsétjét. Az a kis-korú Rákóczi László ajándéka volt.

Az 1671-iki restauráció elmaradása pedig azért érdekes, mert a tényleges főispán, I. Rákóczi F. egyszerűen nem vezethette a kongregációt. Hütlenségbe esett, de közben meghódolt s anyja érdeméből kegyelmet kapott. Ha már nem végezhetette a hivatalt, legalább a vármegye kérését annyiban teljesítette, hogy egyszerűen megerősítette a tisztikart.

Máskülömben, a mikor a főispánt a székújításban valamely körülmény akadályozta, királyi rendelet intézkedett főispáni megbizottnak kiküldéséről, a kinek teljes hatalmú intézkedő jogot adott.

Adminisztrátora többször is volt Sáros megyének, s volt királyi s fejedelmi megbizottja is. II. Rákóczi Ferencz kénytelen volt pl. megbizottjával intézni a vármegye kormányzását.

Az 1756-iki tisztújítás lakomáját a HT. letiltja; a vármegye azonban azzal válaszol, hogy annak költségeire nincs erogatio (kivetés). Az ily ebéd 2—300 frtba került. Szirmay Tamás gróf főispán, a ki különben is a saját kastélyaiban szerette tartani a restauráló gyűlést, a rendeket maga szokta utólag vendégül fogadni.

Voltak a tisztújításnak emelkedett mozzanatai is. Így II. Rákóczi Ferencz avatásakor,¹ majd 1747-ben, mikor Szirmay főispánt a főjegyző a vármegye nevéből alkotott szójátékok fordulataival magyarul² üdvözölte; 1810-ben a főispán és főjegyző köszöntő beszédei magyarul hangzanak. S a hazai nyelv diadalra jutását épen nem akadályozzák a vármegye

¹ Usz Gábor 1694-ben: «... a főispánsága alatt *Saáros* ne legyen *Sáros*, inkább rózsás; legyen *Orass*, igazabban *ora*=igazságszolgáltatásra serkentő óra. Legyen *áros*=becses, becsületes és kellemetes».

² Üdvözli *Sáros* vármegyében, mely úgy van, mint a rakott szekér a *sárban*; *vár*, romlott és pusztá; *megye*, mert megy belőle sűrűn a nép. S ő (a főispán) siet, mint jó madár a fészkebe. Emelje hát ki új tisztikarral, hogy *Új Vármegye* legyen vagy *Új Váralja*.

rendjei, sőt példaadó hatásuk meglátszik a XIX. század ötödik tizedében a városi képviselőlet megmagyarosodásában is.

VII.

A vármegyét a külső viszonyai: első sorban az uralkodóhoz s annak képviselőtében a kormányhoz fűzik. Kormány és országgyűlés az a két tényező, a melylyel szemben s a, melynek keretében igyekszik védni és fejleszteni autonómiáját. De a lojalitás és teherviselés követelményeinek is megfelel a viszonyaihoz mértén. Egyszer aulikusabb, főleg ha a főispánja erős kézzel vezeti, máskor liberálisabb. Bőven kijut a része a fölkelések izgalmából s különösen szenvedéseiből. Mint a Szent Korona egyik tényezője, a törvényhozás munkálataiban a követeivel vesz részt (L. XV. szakasz); de máskor is, valahányszor nehéz idők járnak rá, külön követéségek útján törekszik közvetlenül érintkezni az uralkodóval és a nádorral. A mellett, a felkelések éveiben, több másirányú követségeket is meneszt. Mindannyija a lázas közállapotoknak tanuja.

a) Mindenek előtt hosszú időn át állandó *megbízottat* (agens) tart Bécsben: 1693-ban Keczer Györgyöt 100 tallér díjjal; 1696-ban Kécs Andrást; 1738-ban Rimanóczy Antalt. Utóbb azonban átlátja, hogy a megváltozott viszonyok közt nem sok a haszna az agentiából s beszünteti. Informatív jellege van a megbízásnak: politikai, családügyi értesítések járnak vele. De van *külön követe* is a bécsi főhatóságokhoz (1696-ban Megyery Gábor 1000 mfrt tdíjjal); 1689-ben két követet (Melczér Jánost és Berthóty Bálintot) küld fel a bécsi kommisszióhoz,¹ a kiknek utasítása az, hogy: a) a hazai törvények ellen semmiféle traktátusba vagy konklúzióba bele ne menjenek; b) az országos törvényekben és szabadságokban

¹ A «Magyarország szervezésére» Kollonics élen összeült német bizottság.

konsterválják a rendeket a király esküjéhez híven; c) a nádor a rablók ellen törvényes inquisitiót tartson; d) a makoviczai járás, holott Wesselényi nádor döntött már ebben az ügyben, nem engedi a viczispán intézkedését; tehát jogorvoslatot kívánjanak; e) a viczispán a vámok revizióját kívánta, de a főispán eltiltotta tőle; itt is vizsgálatnak legyen helye. Hasonló esetek, a mikor 1809-ben a Napoleoni Proklamáció ügyében a gyanutól küldöttségileg tisztáztatja magát a vármegye, vagy a midőn 1622-ben feliratban kéri az ágostai valláson levők jogvédelmét s panaszt emel a német katonaság féktelenkedése miatt. Deputatiós küldöttség a koronázások alkalmával megy a fővárosba, a mikor a rendek kvóta szerint járulnak a koronázó ajándékhoz is. Egyébiránt az uralkodó-házbeli új szülöttek és házasulók számára szintén szoktak a rendek ajándékokat mégyszavazni. (Az 1682-iki királyné-koronázás ajándékára egy porta után 1 frt a kivetés.)

b) Véget nem érő követség-küldésekbe bonyolítják a vármegyét *Erdély fejedelmei és a felkelések*. 1599-ben «Ligati deputati» mennek a gálszécsi comitiumra (ketten à 8 frt napi díjjal); ketten a rozgonyi gyűlésre (à 12 frt, melyre a kivetés egy porta után: 8 ⁹); 1620-ban az abaűjszolnoki gyűlésre Segnyey Bálint és Keczer András (400 frt); 1623-ban az erdélyi fejedelemhez két követ (à 300 frt, melyre a kivetés egy porta=150 frt); 1644-ben ugyanoda számtalan követség megy, valamint lengyel követséget is küld a vármegye (egy porta=1 frt); ugyanakkor az erdélyi követség külön 400 frt kártérítésben is részesül; 1630-ban Brandenburgi Katalint keresi fel a vármegye követe (50 frt); 1644-ben a nagyszombati táborban állandóan két követ (6 frt napi díj) tartózkodik; a kassai követség díjazására egy porta után 1 frt a kivetés. Ugyancsak szaporák a követküldések a Thököli-korszakban; azok különben is nagy terhek elodázására szolgáltak. Az 1683 nov. 11. — 1684. jan. 28-diki kassai országgyűlé-

sen Thököli 8 pontból és egy toldalékból álló propositióit több vármegye, köztük Sáros vármegye is igen kedvetlenül fogadják, mire a január 17-diki fejedelmi ebédén alaposan megmosdatják az öt vármegye követeit. A puhítás eredménye végre is az, hogy Sáros Abaujjal és Zemplénnel belement a kivetett had megszavazásába. 50,000 forint esett 18 vármegyére, lovábbá a Szirmay István követségi dija, a kit a nemzet nevében küld a szultánhoz a közgyűlés, hogy a fejedelmi athnámét (bár nem láthatták az egybegyűlt rendek) megköszönjék.

c) A *felvidéki vármegyék* (13—14 a számuk), gyakran a sz. kir. városokkal karöltve, saját külön érdekeikben vagy oly célból, hogy megbeszéljék, mily álláspontot foglaljanak el az országos ügyekkel szemben, *részleges gyűléseket* tartottak. Sokban egyeztek az érdekeik; szinte abban a tudatban éltek a rendek, hogy külön kisebb részét teszik az országnak, a melyet tehát a helyzete utal a közös tárgyalások végzésére. A XVI—VII. század viszonyai egyenesen megkívánták ezt a szoros érintkezést.

1532 elején a rend és nyugalom helyreállításáról folyt ily tanácskozás. 1535-ben újra kétszer is összeültek a követek és sürgősen kérték a királyt, hogy nevezzen ki felsővidéki kapitányt, a ki a főurakat fékezze meg, mert nincs igazságszolgáltatás, a miibe az ország belepusztul; a rabló és gyilkos nemcsak a nép, hanem a nemesség soraiban is szaporodik; a főurak kitérjék a kisebb nemest vagy álúton királyi adományt eszközölnek ki a rablott birtokokra; panasz van az adószedőkre, a kik nagy kísérettel járnak s agyon terhelik a jobbágyságot, s a tizedszerzőkre, a kik a hol két akó bor terem, az egyiket követelik, a tized fejében járó gabonát ingyen csépeletetik, sőt távoli földre szállíttatják a jobbággyal; ennek élelmiszereit elragadozzák s ha már nem bírják felemésztetni, haza vagy vásárra vietik; kocsijokat a jobbággy házában helyezik el, a jobbággy lovait elszedik s öt dénárjával árusítják, sőt elrejtett vagyon után ásatnak s puszt-

títják a földet; a katona sem kiméletesebb: a podgyászát a paraszt lovain szállíttatja úgy, hogy 2—4 jobbágnak alig van már egy ekéje; a földesúr pedig a korcsmáján drága bort méret; a várparancsnok kő- és faszállításra kényszeríti a jobbágyságot; ezért szökdösnek azok mindenfelé.

1541-ben Eperjes és Felső-Magyarország követei Szulejmán jövetelének hírére azon tanakodnak, hogy mikép védelmezzék magokat. Majd Tokajban és Gönczön jelennek meg a követek (az utóbbi gyűlésen 18-ával minden vármegye nemessége): I. Ferdinánd hívei; viszont Martinuzzi Debreczenbe hívja össze, utóbb több helyre is, a rendeket, de főúrnem mutatkozik, köznemes is kevés. Ezek az értekezletek döntenek I. Ferdinánd mellett, a mikor aztán két követséget menesztenek Werner Györgyhöz Nagy-Sárosba, hogy a városokkal együtt csatlakozzanak. A várparancsnok össze is hívja december 18-ra Eperjesre Sárosmegye három városát, Lőcsét és Sáros meg Szepes vármegyék rendeit, a hol határozott pártállást foglalnak a már megkoronázott király mellett s két követet bíznak meg, hogy a miskolczy országgyűlésen, ha esetleg ellene történnék döntés, tiltakozzanak. Ott december 21-én a 13 vármegye már a királytól kér segítséget, első sorban egy magyar kapitányt, a ki az erőszakosan elfoglalt birtokokat szerezze vissza, a törvénytelen adókat és harminczadot szüntesse meg, a nemességet a jobbágysággal együtt a török ellen vezesse, azonban úgy, hogy a hadak a zsoldjaikból éljenek. December 27-én ily értelemben fel is írnak a királyhoz, mire válaszul királyi tilalom érkezik *Perényi Péter* nádorhoz, hogy szűnjék meg a törvénytelen harminczad szedetésével s a nemesség és jobbágyság szorongatásával.

1542 februárius 19-én Beszterczebányán van az országgyűlés, hol a vagyonfoglaló főúrnak és a zaklatott nemesség állanak szemben. A török miatt amazok kénytelenek engedni; csak az utolsó tétel: az adószedés miatt támadt még differentia. A király akkép döntött, hogy ezután a főrend az

országos kincstárnokok által, a vármegyei nemesség pedig két-két nemessel szedessék az adót; továbbá határidőt tűz ki az elfoglalt birtokok visszaadására.

1552-ben, mikor a török sikerrel harczol a temesi részeken, a német zsoldosság pedig pusztít, általános az elcsüggedés. Erre július 21-én a szikszói gyűlésen 8 vármegye, köztük Sáros vármegye is, kimondja, hogy a jobbágyságot fele részben felfegyverzi s annak fejében a kilenczed egyharmadát elengedi; az alispánok egy-egy hadnagygyal vezetik a csapatokat, Werner pedig készséggel járul a vállalathoz, valamint a nemesség is, a mely azonban a subsidiumot az adóból levonja; a városok végül 500 gyalogost adnak a felkeléshez. Deczember 29-én ismét 7 vármegye (Sáros vármegye) tanácskozik Gönczön: 200 lovast állítanak — 3·20 frt havi zsolddal — Egerbe, 100 lovast Fülekre s elhatározzák, hogy a törvényszékeket az egész vonalon megindítják. Werner jelentésére a király kifogást tesz azonban a részleges országgyűlések tartása ellenében.

1557-ben 32 vármegye (Sáros megye) jelenik meg május 7-én a pozsonyi országgyűlésen, hol a zsoldosok garázdálkodása ellen a király két biztost küld ki Felső-Magyarországra, s 6 megyét, köztük Sárosmegyét, azzal bíz meg, hogy Kassát erősítsék. Ugyanott válik határozattá, hogy Felső-Magyarországon Orsz. Törvényszék kezdődjék Lőcsén, de azért a Nádori Szék, valamint a Szent Székek (egyházi bíróság) is működjenek.

1663-ban 13 felsőmagyarországi vármegye újra követseget meneszt a királyhoz. Benne sárosmegyei követ kettő (400 tallér) van. S felirat megy egyidejűleg a nádorhoz a «Haza romlásáról». Hat évre rá pedig a 13 vármegye és 7 város eperjesi «conventus»-a találkozik, a melynek főtárgya a vallásügy, a mennyiben az evangélikusok ellen sokfelől hangzik fel a katholikusság panasza, az előbbieken azonban az ország rendeihez feljebbzik a kérdést. A tekintélyes gyüleke-

zetnek 87 tagja van: II. Mátyás király képviselőjében Rottal János gróf, Szegedy Ferencz váci püspök, Zrinyi Péter gróf bán és Pethő Péter gróf, a felsővidéki városok algenerálisa kíséretében 15 követ; Kassa, Lőcse, Bártfa, Eperjes, Szeben, Késmárk s a hegyi városok 16 követje; erdélyi követ 4; a 13 vármegye: Abaújház 5, Zemplén 6, Sáros 4, Szatmár 5, Ungvár 4, Borsod 4, Bereg 3, Szabolcs 5, Gömör 3, Torna 3, Heves és Külső-Szolnok 2, Ugocsa 2, Szepes 2 követje = 48 követ. A gyűlésben felújítják a kath. rendeknek 1638-diki tiltakozását az evangélikusok ellen; viszont határozatba megy, hogy a 13 vármegyéből a templom-visszafoglalásokról kimutatások terjesztendők fel (L. XVIII. szakasz); végül a király képviselője kötelező nyilatkozatokat tesz: a török ügynek és a német katonai kihágásoknak rendezésére, a vallásgyakorlat szabadságára s arra, hogy a király az ország törvényei szerint akar kormányozni s a nemességet békén meghagyja a javaiban.

1689-ben Aspermont gróf, királyi megbízott három proposítiót terjeszt a 14 vármegye és a sz. kir. városok köveihez:

I. A városok, várak, erősségek és kúriák nagyon megromlálódtak: nem alkalmasak a védelemre; ezért javítani kell.

II. Közélelmezés dolgában a megyék értekezzenek Eperjesen s jelöljenek meg alkalmas letéthyelyeket (magazinum), hogy a komisszáriusok intézkedhessenek,

III. A hasznavehetetlen «Salva gvardiá»-k¹ beszüntetendők, mert a birtokosok a megtérítési árakat nem kapják elégségesen. A kinek szüksége van rá, az protectionalis levelet használjon.

A válasz következőkép hangzott:

I. A «Gratuiti labores», a melyeknek száma nem jelezhető, teljesen kimerítették a népet.

¹ A nemesi telek kiváltságossága.

II. A Salva gvardia erős védelem a katonai zsarolások ellen.

A tömörülés követségek útján főleg a Thököli- és II. Rákóczi F.-féle kurucz-korszakban nyilatkozik.

d) Sáros vármegyének a *szepességi városokkal*, de a *saját városaival* is sok a surlódása. Az előbbiekkal és Lengyelországgal szemben sérelmei vannak, a mi a szomszédsági viszonyból érthető. A szepességben sok a sárosi birtokos család és viszont itt a vármegyében is vannak szepesi birtokosok; a zavaros idők főleg a jobbágyok szökdösésének kedveznek; a lengyel sztaroszták sokszor túlkapnak a mértéken s a katonaságnak nem tudnak féket vetni elegendőkép. Tömérdek panasz jár a HT. színe előtt, a mely 1733-ban felhívja a vármegyét, hogy a 13 szepesi város meg Lengyelország részéről szenvedt bajait bizottságilag állapítsa meg. Hat kérdőpontra kívánt feleletet:

I. Minő s mekkora birtokfoglalások történtek Lengyelország részéről? Melyik vármegyei birtokban? Minők a károk? Hány gyujtogatás, gyilkosság és erőszakosság történt?

II. Mily költségeket okozott a szomszédság a lakosságnak?

III. A főispán lublói házáat a várparancsnok miért foglalta el? Mily úton kerestek az elődei elégtételt az ügyben?

IV. Mit tett a vármegye a Klobusiczky-örökösök sérelmeinek orvoslására?

V. Minő sérelmei voltak a Palocsai Horváth báró családnak Plavniczán?

VI. Melyek Aspermont grófnak sárbovai panasza?

A vármegye hosszas tanuvallomások eredményéről számolt el. Az ügy — úgy látszik szokás szerint — «ad acta» került.

A mi a *saját városait* illeti, természetesen a nemesség érdekének a városi autonómiával való surlódása okoz bajokat. A városokban, főleg Eperjesen lakó nemeseknek adózásra szorítása körül folynak a viták: a várost nyomja a sok

teher, tehát rossz néven veszi, hogy a nemes, ha már a képviselőben, sőt az adminisztrációban is részes, kiváltságos jogát ott is gyakorolja. A vármegye mindig helyt áll a nemesség érdekeinek védelmében, sőt szószólója is felfelé. Így elég nagy ellentét alakul ki közte és a polgárság közt, a mi csak lassan, a vármegyei székhelynek Eperjesen való állandosulása után szűnik. De a vármegyei fennhatóság is bántja a várost, a minek több kérdésben nem bírja útját állani. Már 1626-ban sok váddal lépnek fel Eperjes kiküldöttei a vármegyei kongregáczió, de az hatalmasul védi jogait:

I. Panaszkodnak — feleli — a városok, hogy a vármegye a szabadalmainak ellensége, holott a városi tanács éppen nem igyekszik azon, hogy ne kelljen a szabadalmak miatt közbelépnie. Lám a czéhmesterek, a mint a város maga jelenti, éppen nem alkalmazkodnak a vármegyei és városi limitációkhoz; mindketten eltiltották nekik, hogy vásárokra járjanak s mégis megteszik. Jogában állott tehát a vármegyének közbe lépnie. Ha a város méltóan megfelel a vármegye kívánságainak, ez is készséggel támogatja.¹

II. A város távolítsa el a visszavonás főokát: a limitációnak kijátszását s biztosítsa a vármegyét, hogy ezentúl megszűnik a czéhek visszaélése. S a város a vármegye embereivel vettessen ki díjszabást a kalmárookra és árusokra is, a kik a limitációt elkerülték.

III. Maradjon meg a kalmárok és mesteremberek jegyzőkönyve, hogy kinek-kinek megállapítható legyen a díjszabása, s a vármegye leiratának mása — a város pecsétjével erősítve — kifüggesztve közrendelkezésre szolgáljon a boltban, patikában és műhelyekben. Viszont a vármegye mind magát, mind pedig az alattvalóit kötelezni fogja a limitáció megtartására.

¹ Különösen a mészáros-czéh szinte századokon át elhúzódozó féktelenkedése értendő.

A nemesi jogot érinti Nagy-Sáros panasza az 1723-iki közgyűlésen. Az a vád a nagysárosi nemesség ellen, mely állandóan tekintélyes számú, hogy a mezőváros pusztulását okozza. A nemesség a vádpontokra sorjában megfelel s élesen tiltakozik a polgárság ellenében. Egyenesen a városbíró és polgárságot okolja a bajokért. Viszont az ott birtokos kanczellár pártját fogja a városnak. A vád és védelem szembeállítva a következő:

I. A nemesség disponál a nagysárosi határról.

Válasz: A város maga adta el a fiatal erdőt s nyitotta meg Eperjesnek és a kereskedőknek a Bikos-erdőt. Ők eltiltották az erdők használatát s a kit tetten érnek, annak behajtják a marháit.

II. A nemesség a juhaival pusztítja a város mezeit.

Válasz: A pusztítást a szomszéd falvak csordái okozzák, melyeket a város bírái kiarendáltak.

III. A nemesség csak egy idő óta tart juhokat. Azóta törvénytelenkedik.

Válasz: A kosárállítás régtől divat a nemesség birtokain.

IV. A nemesség a háza elejét a piacra kitolja.

Válasz: Csupán kertecskét állít fel a ház előtt, mely az utat nem szorítja meg. Őt szekér elhaladhat az úton.

V. A nemesség a fundusain épületet emel a zselléreknek, a kik nem adóznak.

Válasz: A víz partján a füzeseket a város adta el; ezeket a nemesség kiirtatta s aztán építtetett rajtok a zselléreknek, a kik többnyire igenis adófizetők.

VI. A nemesség fegyveres kézzel pusztítja az erdőt.

Válasz: Erre magok a bírák adnak rossz példát.

VII. A nemesség, ha a birtokán idegen marhát talál, nem a bírákhoz hajtja be, hanem magához s megvereti a tetten ért szolgákat.

Válasz: A városi bíró, ha behajt marhát, annak árát eliszsza, de kártérítést nem ismer.

VIII. A város a nemesség egy ily esetét már elbirálta.

Válasz: Igaz, de a bírák a vádlókat eskették meg tanukul.

IX. A kanczellár a nemességet okolja Nagy-Sáros pusztulásaért.

Válasz: Tévedésben van a kanczellár; mert a bírák maguk hordják szét a kiürült házak farészeit.

VIII.

Vármegyei alapok.

I. *Sibrik* (Zsibrik) Ferencz vármegyei birtokos hagyatékából, nemesi kölcsönökben, a vármegye régtől kezelt egy alapot. Annak összegéről 1740-ben szól a jegyzőkönyv először. Az alap ekkor (135·37 rfrt teherrel) 2953·50¹/₄ rfrt. A HT. 1758-ban először általánosságban intézkedik, hogy a magánkézen kamatozó alapokat a vármegye biztosítás végett hozzá küldje fel; majd 1770-ben 2353. sz. alatt elrendeli, hogy a hagyaték 3436·26 rfrtről 3500 rfrtra növesztve szolgáljon alapul s ennek az összegnek kamatai jussanak évi kiosztásra, még pedig az alapító céljához mérten elszegényedett, tehetetlen nemesek istápolására. Mivel azonban az alap kölcsönökben fekszik, az alispán szedje be haladéktalanul a pénzt s ha kell, alkalmazza a fiskus támogatását. Az alap 180¹/₂. évi jövedelme 3500 rfrt után 175 rfrt; 1812-ben ugyanaz. 1775-ben — a többi közt — 52 évi vármegyei szolgálat után 12 rfrtot a szegény Sárossy Pál kap. 1870-ben tőke: 1751·50 frt; bevétel 165·89 frt, Kiadás 115·50 frt.

II. 1757-ben *Sztankay Zsigmond* tesz le rabtartási költségre bizonyos alapot, melynek kezelését az eperjesi jezsuita házfőre bizza. Az iratokban nincs többé nyoma.

III. 1774-ben a HT. kérdést intéz 3505. sz. a., hogy mért fogytak le a *Balassy-, Keczer- és Nebest-alapok*? A Keczer-alap 10,000 frtről 6000 frtra fogyott s csak 330 frtot hajt; a Ba-

lassy-alapot az a kár érte, hogy az alapító a kassai konviktusban 100 rfrtot szánt egy tanulóra, holott 6 nemes ifjat látnak el, a mi a tőke rovására megy; a Nebest-alap is terhes, mert nem pénze van, hanem szőlői vannak, a melyek jövedelmét kell egy tanuló költségeire fordítani, már pedig az érték 650 rfrt. A vármegyét különben csak a második érdekli, a mennyiben a családnak van kompetenciája rá.

IV. 1870-ben «*Megyei szegények háza*»-alap 9297·80 frt; bevétel 2181·51 frt, kiadás 1617·86 frt.

V. 1870-ben «*Roskoványi-alap*»: elaggott nemesi özvegyek javára. Tőke 1033 frt; bevétel 53·17 frt, kiadás 44·60 frt.

IX.

Vármegyei főispánok.

1138-ban Máté (inkább: Comes).

1173-ban Antal I. főispán.

1198—9-ben Döme.

1201-ben Ech (Echy) c.¹

1203-ban Miklós.

1205-ben Miklós nádor.

1206-ban Bánk.

1209-ben Benedek és Márton (egymás után).

1213-ban Bánk bán nádor.

1213—4-ben Sándor.

1216—19-ben Dénes tárnok és sárosi bán fia: Márton és utána: Márk.

1220-ban Samud fia Benedek.

1222-ben Mihály.

1223-ban Lőrincz.

1230-ban Péter országbíró.

1232-ben Péter.

¹ Comes.

1242-ben Thecus (Tegus), Torna-nemzetségbeli (1247., 1249., 1261., 1270.).

1252—4-ben Mihály.

1252-ben Cyprián (1257.).

1253-ban Mihály.

1261-ben Thekus.

1264-ben Márton és Briccius.

1269-ben Domokos.

1270-ben András.

1273-ban Lőrincz és László, Thekus fiai, Torna-nmb.

1280-ban Báthory Márton és Briccius.

1281-ben János c. De Újvár.

1285-ben Lőrincz tárnokmester.

1285-ben András.

1295-ben Demeter (Pecsetje: Országos Levéltár: Négy vízszintes pályával áttört pajzs, közepén merőleges irányú nyillal).

1302-ben János c. De Újvár, nádor.

1314-ben Rykolf f. Henrik.

1315-ben Mychk bán, Mihály fia, Ákos nmb.

1314—7-ben Michk II. Mihály (1319-ben Sárosvár várnagya, 1323-ban Sáros vármegye és Zemplén megye főispánja, 1326—42. bán.).

1322-ben Pál tárnok.

1323-ban Mychk tárnok (Zemplén és Sáros).

1325-ben Mihály szlavoniai bán, tárnok (Sopron és Somogy).

1329-ben Drugeth Willermus szepesi és újvári comes.

1334-ben Perényi Miklós.

1338-ban Budaméry János (Újvár főispánja).

1345-ben Széch(-y) Miklós tárnok, szepesi és nógrádi c.

1346-ban Budaméry Kónya szepesi és nógrádi c.

1352-ben Drugeth Miklós, Donch fia, István kir. hg személyében.

- 1354-ben Konth Miklós nádor.
 1358-ban Zudar Péter diósgyőri várkapitány.
 1359-ben Mihály, Frank fia, sárosvári várkapitány.
 1361-ben Zudar Péter, kir. pohárnok.
 1364-ben Konth Miklós nádor.
 1367-ben Zudar Péter szlavoniai bán.
 1373-ban Zudar György de Onód.
 1382-ben Zudar Péter.
 1383-ban Zudar György.
 1385-ben Bebek Imre oroszországi vajda.
 1399-ben Rozgonyi Simon.
 1401-ben Gara Miklós c. De Újvár, nádor.
 1402-ben Perényi Péter.
 1410-ben Rozgonyi Simon országbíró.
 1411-ben Rozgonyi János főkincstárnok.
 1434-ben Soós György.
 1435-ben Soós György és István. (Szapolyay J. alatt al-
 ispánok, 1438-ban mint Sárosvár kapitányai, kik a zálogot
 lefizették, főispánok.)
 1437. körül: a Perényiek mint Sárosvár zálogbirtokosai és
 1439. donációisai.
 1440-ben Giskra János.
 1458-ban Rozgonyi Sebestyén.
 1462-ben Szapolyai Imre kir. kincstárnok, szepesi c.
 1468-ban Giskra János (örökös).
 1478-ban Frichy Márton és Soós István helyettesek.
 1484-ben Egerváry László.
 1486-ban Czecei Parvy Mátyás lipthói c.
 1490—4-ben Szapolyay István nádor (örökös: Mátyás kir.
 óta; II. Ulászló erősítése).
 1502-ben Serifey Ferencz kir. udvarnok.
 1504—19-ben Perényi Imre abaujvári c.
 1513-ban Semsey Ferencz.
 1519-ben Tarczay Miklós kir. udvari kapitány (1510-től

névleg csak, mert a valóságban Perényi Imre, abaújszántói vármegyei főispán vezeti a sárosvármegyei alispánnal és sárosvármegyei szolgabírákkal a megyét).

1526-ban Tarczay György.

1527-ben Drugeth Ferencz ungvári c.

1527-ben Perényi Ferencz (az örökösség megszűnik).

1532-ben Berthóty Szaniszló sárosvári kapitány.

1535-ben Farkas László De Hasságh.

1549-ben Serédy György.

1573-ban. Grueber János báró, felsőmagyarországi kapitány.

1576-ban Dersffy Ferencz.

1604:1612-ben Thurzó Kristóf szepesi c.

1614-ben Forgách Zsigmond országbíró, nádor, nógrádi és szabolcsi c.

1622-ben Rákóczi Pál gróf országbíró (Torna, örökös.)

1636-ban Rákóczi László gróf (kiskoru).

1664-ben Rákóczi I. Ferencz.

1676-ban Rákóczi II. Ferencz.

1680-ban Kapy Gábor.

1681-ben Zrinyi Ilona adminisztrátor.

1681-ben A Thököli Imre-féle felkelés idején rövid időre rendkívüli állapot következik. 1684—5-ben maga lép a kormány élére. Helyettesei: Keczer András és Szirmay István követtek.

1685-ben Lipót kir. rendeletére Szentiványi László és Vas Gáspár szepesi cs. kir. kamarai tagok restaurálnak.

1688-ban Erdődy György főispáni helytartó ideiglenesen (mint a Rákóczi-család rokona); varasdi, baresi és árvai gr.

1694-ben II. Rákóczi Ferencz és anyja: Zrinyi Ilona.

1701-ben Klobusiczky Ferencz br. főisp. helytartó.

1706-ban Forgách Simon gr. (kurucz-párti).

1707-ben Berthóty Ferencz adminisztrátor u. a.

1711-ben Pálffy János gr., bán.

1720-ban Szirmay Tamás gróf.

1761-ben Eszterházy Miklós gr., egri pp. és Péchy Gábor hétszemélynök helyettes.

1764-ben Dessewffy Sámuel br., helyettes teljes hatáskörrel; 1767-ben főispán.

1776-ban Batthyányi Ferencz gróf helyettes. 1779-ben főispán.

1785-ben Szentiványi Ferencz gr.

1823—5-ben Péchy János.

1825-ben Eötvös Ignác br. f. helytartó, 1827-ben főispán.

1842-ben Andrássy György gr.

1848-ban Ujházy László.

(1849-ben Hedry Ernő cs. kir. kormánybiztos.)

1849-ben Irányi Dániel, majd Luzsénszky Pál br. (m. nemzeti kormánybiztos.)

(1849-ben Szirmay Sándor főispán.)

(1849-ben Semsey Albert megyefőnök.)

(1851-ben Forgách Antal gr.)

1860-ban Andrássy György.

(1861-ben Hlavács János főisp. helytartó.)

(1864-ben Berzeviczy Emánuel főisp. helytartó.)

1867-ben Erdődy István gr.

1871-ben Szinyei Merse Félix.

1876-ban Csáky Albin gr.

1880-ban Mattyasovszky Tamás.

1888-ban Szmrecsányi Jenő.

1897-ben Szinyei Merse István.

1900-ban Bárdossy Jenő.

1904-ben Ghillányi Imre br.

(1905-ben Bornemissza Ádám kinevezett főispán.)

1905-ben Semsey Boldizsár.

XII. SZAKASZ.

ADÓÜGY.

I.

Az adózás története.

A) *Adóalapok.* A vármegyei adórendszer az állam ősi életében a legbonyolultabb ügyek egyike. Sok a felmentés, sok a kivétel. Az *első adóalap* mindenestre a kir. pénzverés joga; a *Lucrum camerae*, mely a forgalmat tönkre tette. A meddig megvoltak a királyi uradalmak, addig csak volt jövedelem.

A kir. hatalom növekvésével nőnek az állami háztartás segítő eszközei is. A közélet rendi szellemű: rajta nyugszik az állam pénzügyi rendszere, mely közjogi tekintetben 1848-ig nem változik. A jövedelemkezelés módja sokban azonos a nyugati államokéval. (A franciaországi és flandriai adóreform csak a XVI. században jut el hozzánk.)

Az államháztartás a földbirtokon nyugszik. A király a legnagyobb földbirtokos, a ki maga fedezi a kiadásait. Ezek azonban a kormányzat költségeivel összeolvadtak, s a kincstári jövedelmek kezelése a magánháztartás jellegét öltötte fel. A *kir. birtokok* jövedelme fedezi a korona udvari, honvédelmi és másnemű (birói, közigazgatási) szükségleteit. A földbirtok nem elégséges, ezért *kir. haszonvételekről* gondoskodnak. Ilyenek: a só- és érczbánya, pénzverés, határvám (vagy harminczad), belföldi vám, birságok, uratlan vagy elkobzott vagyron stb. után eső jövedelmek. Alakul még harmadik csoportú jövedelem is: a *kiváltságosak után*, a kiknek a király

a földesura. Ezek a nemesi közösségből kizártak: az idegen (városi) nép, a mely bérátlagot (census) fizet. III. Béla pl. a hétféle bevételből 176,000 girát (1 g = 24 frt), mai összegben 144 millió koronát szed (17-szeres érték). A kir. jövedelmeket a főkamrás vagy tárnokmester kezeli, a ki feje a kir. só- és bányakamaráknak. Hivatalának neve: kir. kincstartóság (Tha-vernícatus, Thesaurariatus regius).

Utóbb, a várszerkezet bomlásával, a pénzügyi rendszer elhanyaglik. A jószágadományozásokkal fogy a jövedelem s nő a kiadás. Mivel a király nem vethet ki adót, a rendek fedezetül *rendkívüli önkéntes adókat* szavaznak meg pénz- és terményadóban. Így a király rendes jövedelmei: az ingatlan birtok, harminczad, vám, bányászat, pénzverés, só, bér, birság, illeték és kisebb haszonvételek; rendkívüli jövedelme pedig: az országgyűléstől megszavazott *segedelem vagy ajándék* (subsídium).¹ Ennek azonban gyakran ára van: jogok engedése. A Vegyes-ház királyai alatt a banderiális rendszer a jobbágyot katonának állítja s új adót vet rá ki: a *nona*-t (dézsmá).² A rendszer bukása után is megmarad a *nona*. Kapuadót 1340—1467-ig vetnek ki, a mikor is 1 portára 20 $\frac{1}{2}$., 5 portára 1 arany forint esik. A XV. században, az állandó hadsereg miatt, a *rovás*³ (talea) állandósul.

Már a XIV. században alakul a *Lucrum Camerae*⁴ és a *rovás* (dica, contributio, tributum; Mátyás király óta: subsidium). Amaz felségjog. A pénznek kényszer-árfolyama van:

¹ 1807-ben a nemesi segedelem kvótája a törvény szerint nem vitatható.

² Az adószedő írást nem tud, azért pálczára rójja fel az adót s azt két darabra töri. A féldarab a nyugtatvány.

³ 1774-ben a dominiumnak csak *nona* jár a jobbágytól; a *tized* a kincstáré, melyet a vármegye bérel a püspöktől. Ebből $\frac{1}{16}$ a plébánosé. 1774-ben a jobbágy a III. calcaturás (nyomású) föld után sem nonát, sem tizedet nem fizet, ha az I. és II. nyomású föld után már fizetett. A 499—1774. H. T. sz. a nemesi nonát visszautasítja. (A tized: I. E) pont alatt.) 1761-ben Tabellarius (levélhordó) dominialis Peklinensis ab onere contributionis eximitur.

⁴ A kamara haszna. Az 1427. Lucri C. Registrum szerint a vármegye is a kassa-szomolnokai kamaranegyedhez tartozik, mely az összeírást végezteti.

ha romlik, veszteségeket okoz. A külföldre azonban az árfolyam hullámozása nem terjed ki, azért igen nagy az árszió. A rendek úgy egyeznek meg, hogy a király köteles jó pénzt veretni, míg ők egyenes adóval pótolják a pénzbevéltásból eredő károkat. Ez *Lucrum C.*-adó, melyet a rendek nélkül szokás kivetni. A XVI. században összeolvad a rovással, melynek kivetését a kir. kamarák végzik. A *rovás* 1671-ig áll fenn, csak Mátyás király teszi túl magát rajta, mennyiben minden korábbi adóalapot elvet, a portára 20 $\frac{1}{2}$ -t vet ki s behozza a koronavámost, a hetvenes évektől kezdve a rendes subsidiumot és rendkívüli jövedelmi adót, sőt a papságot is megadóztatja, három-négyszeres adót szed, s a míg az országgyűlés porta után szavaz meg jövedelmet, ő füstöt és személyt vesz alapul. Szükségből ráadásul rossz pénzt is veret. Ilyformán fordíthat aztán 1—1 milliót a hadseregére.

A nemesi birtokosság saját és majorsági birtokjövödelme mentes az adótól. Az *adókulcs a jobbágytelek*: a törvényben megszabott birtokminimum, vagy tulajdonkép a birtok megmunkálásához szükséges igásmarha. Az 1478. 4. t.-cz. a jobbágyon kívül, kinek portája van, az adózásba bevonja a zsellért is. A porta, mint adóügyi fogalom, már ekkor feloszlott $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{8}$, $\frac{1}{16}$, $\frac{1}{32}$, $\frac{1}{64}$ stb. részekre, vagyis egy porta után több jobbágycsalád adózott a földesúrnak pénzben, terményben, főleg robotmunkában. De volt sok olyan porta is, a mely állami adót nem fizetett, és volt lakosság, mely nem ült telken s az sem fizetett. A földesúrnak azonban mindegyik jobbágycsalád adózott. Így a 100 porta ura a 100 porta úrbérét kapta s azonfelül a nem gazdálkodó, de a portákon élő családokét, a minők: a napszámosok, marhatenyésztők, kupeczek, kalmárok, mesteremberek.

[Sáros vármegyében a kincstartóhoz adózó területek portáiból (1494-ben 2200, 1495-ben 1995 p.), leszámítva a plebánosokét és a kisebb javadalmazásúakét:

a) A nagybirtokosságra esik :

	1494-ben	1495-ben
Schellenberg János kancellár birtoka	293 $\frac{1}{2}$ p.	398 p.
Kassa birtoka	163 $\frac{1}{2}$ „	183 „
Szapolyay birtoka	411 $\frac{1}{2}$ „	373 „
Zelena György birtoka	32 „	—
b) Birtokosé	900 $\frac{1}{2}$ „	954 „
Városi birtokosé	163 $\frac{1}{2}$ „	183 „
Világi birtokosé	737 „	771 „]

A XVI. század elején a nemesség megszorítja a kir. hatalmat: 1518-ban számadást kíván a kir. kincstartótól, a civillistát és állami pénzügyet külön választja s az utóbbit két kincstartóra bízta. Mohács után azonban ismét csak a régi keretben mozog az adóügy.

Mohács előtt mindazáltal nem határozott az adókulcs, hanem hol a sessio, hol a ház, hol a füst, hol a kapu az adóalap. Hogy ezeket össze is zavarják, annak bizonyosága az 1475. határozat, mely szerint az adózás nem füst, hanem kizárólag jobbágytelek után intézendő. Ez adókulcs alapján volt jogában a királynak $\frac{1}{2}$ v. 1 frtot szedni. A jobbágytelek egy ideig azonos a kapuval. A kapun a jobbágyudvar kapuját értik, a melyen a rakott szénás szekér átjuthat. A kaput rovatálba (1660-ban: összeírás) vették. Az adókulcs legtöbbször ez volt; 1522—23-ban visszatértek mégis a füsthez. A porta változott a XV. században: 1 p. = 1 jtk. (egy vagy több jobbágycsaláddal). Ha több család élt a telken, mindegyik fizetett egy-egy portaadót. A portális adózásból kimaradtak a nem mezei gazdálkodók: a molnár, kézműves, szénégető, pásztor, napszámos, kocsis, vadász, cseléd. Ezek füst szerint fizettek; porta szerint csak akkor, ha az országgyűlés úgy határozott. Mentés volt még 3—6 forint értékű ingóság után a szegény jobbágy meg három évre az a jobbágy, a ki új házat emelt.

A rovás alapján az összeírást évenként a *dicator* végezte a vármegye kiküldöttjeivel. A birónál szállt meg, a kinek az

ellátás fejében adómentessége volt. Sokszor a földesúr is szedi az adót; a XV. században, ha 50 lovast tart fenn, nemcsak szedi, de a katonáinak ellátására is fordítja.

A portális adó idővel jelentéktelenné zsugorodott össze s vele a kir. jövedelem, mely 1453-ban 264,000 frt (ma 21-szeres értékben 5·5 millió frt), Mátyás király idejében 2 millió arany frt (200,000 p. után = 200,000 frt, 200,000 füst után = 300,000 frt). Ez a jövedelem körülbelül 1494—95-ig maradt meg; aztán rohamosan csökkent (1493-ban 60,000 frt, 1494-ben 50,000 forint, 1495-ben 20,000 forint a király jövedelem).

A XVI. század elején visszatértek a *füst-adókulcshoz*; az adót a földesúr szedte s szolgáltatta be. A visszatérésnek legfontosabb oka az, hogy Mohács után a portaszám aránytalanul fogy, bár egy portára több művelt terület jut.¹ Így 1553-ban átlag 4, 1598-ban 6—10 lakóház esik reá. A porták csökkenése lépést tart a XVII. századi nagy dinasztikiak kialakulásával, a minő nálunk a Rákóczi-család. 1527—32-ig egymást érik az adománylevelek (1237 drb.), a mikért I. Ferdinánd eleinte pénzben nem kapott ellenértéket, csak utóbb, a mikor a pénzügyi érdek kerekedett felül. Akkor azonban a zálogösszegek szedésével valóságos rablópolitika vette kezdetét.

I. Ferdinánd pénzügyi tekintetben folytatja a nemzeti királyok politikáját. Rovás-adórendszert követ, mely egyre növeszti az adót s szinte rendes adózás jellegét nyeri. Ugyanakkor leszorul a *Lucrum C.*, a mint a városi rendkívüli taksa is leszorítja a városi főadót (census). Tény, hogy alkalmas közigazgatási és pénzügyi tisztikart nevel magának, a mely pontosan működik. Udvari kamarát állít s a vidékieket javítja. Amaz Bécsben székel, mint legfőbb középponti közeg, a mely négy csoportra osztva vezeti országunk pénzügyeit.

¹ 1528—36-ig, a bandérium bukása után, azokat a nagybirtokosokat, a kik legalább 50 katonát tartoztak állítani, nem írták össze.

Budán, majd Bécsben a m. kir. kamara alája volt rendelve. Ez 1531-től túlnyomó befolyásra tett szert az állami életben; 1548-ban új rendtartással függetlenné vált a H. T.-tól.

Mivel a harminczadok, a m. kir. kamara egyik ügyköre, távol estek a középponttól, az ÉK-i részekben szükségessé vált egy másik középponti főhatóság szervezése. Kassán már előbb is volt kamara. Mikor tehát 1549-ben az eszme felmerül s Werner György kir. kamarai tanácsos (Sáros-vár parancsnoka) írja, hogy: «instituenda est aliqua Camera in Scepusio», bizottság veszi a kezébe a dolgot, mely aztán 1560-ban Eperjest ajánlja székhelyül. Mégis azonban Kassa kapja meg az új hivatalt: a *szepesti kamarát*. Az előző kassai kamarát Fels Lénárd, Werner György, Torda Zsigmond és Pesti Ferencz vezették. A felvidéki jövedelem akkoriban 30,000 forintra rugott.

Ezután, bár a füst szerint való kivetésre tértek át, *állandó adókulcsnak a porta-rendszer* maradt.

II.

Az *egyenest adókat* 1527-ben dica szerint vetik ki, a mi a porták után 1527-ben 2 frtot (akkor nagy összeget); 1535-ben 2 frtot, 1537-ben 3 frtot, 1538-ban $\frac{1}{2}$ frtot, 1539-ben 1 frtot (és a földbirtokos 30 $\frac{1}{2}$ járulékát) tett ki. 1542-ben a nemeség is vállal adóterhet, míg a szegény nemesre, bár insurrekcióra köteles, taksát vetnek ki. De fizetnek mások is: a kisebb egyházi javadalmas a jövedelme tizedét, a külföldi kereskedő az árúja $\frac{1}{40}$ -ét, a birtokos nemes a jobbágytelek becsértékének $\frac{1}{60}$ -át, az egytelkes nemes és városi polgár az ingónak $\frac{1}{60}$ -át, a béres szolga a bérnek 5%-át fizeti, valamint a molnár, zsellér és szabados is adózik a földesúr földbecslése szerint. Ez a jövedelem, mint rendes kir. jövedelem, helyi közegek útján, a polgári év két felében folyt be a kamarához (ritkán: választott kincstartóhoz, a mikor azonban kevés

volt a jövedelem). A *rendkívüli* adó kezelésmódja mindig az országgyűlési határozattól függött.

Egyenes adóul Lucrum C. czímén Sárosvármegye 1527-ben három évre a 20 $\frac{1}{2}$ -t vet ki; majd a rendek 1557-ben, mivel nehéz pénzhez jutni a jobbágyságnál, a *terményadóra* térnek át, bár ez előbb is előfordul Sáros vármegyében; pl. 1540-ben 535 köl gabonaadó folyik be Sáros-várba; majd a gabonát pénzben váltatják meg, a mikor is 6 p. = 1 frtot fizet (181:34 frt); végül a gabonaadó helyett a megváltható *munka-adó* (Gratuiti labores) = a közmunka honosodik meg. A rendek ugyan ellenzik, de a várkapitány behajtja. 1556-ban a király 100 jobbágytól 4 szekeret (4 ló vagy 6 ökör) és 3 napi munkára munkaerőt kíván. Ekkor 1 szekér napszáma 60—80 $\frac{1}{2}$. 1557-ben ez a hatnapi munka már ingyenes. A Lucrum C. tehát = porta szerint 20 $\frac{1}{2}$, továbbá 100 $\frac{1}{2}$ donativum és 60 $\frac{1}{2}$ gratuiti labores.

Az *adózás lefolyása* négy mozzanatot mutat: 1. a kamara előkészíti a kir. adóügyi tervezetet; 2. többnyire a király és rendek kompromisszumra lépnek; 3. a kamara előkészíti az adóbehajtás módját; 4. helyi hatóság szedi be az adót.

A dicator az összekötő kapocs a kamara és vármegye között, kit az 1546. 9. t.-cz. értelmében a király nevez ki az egyévi adó behajtására. Eskút a királynak is, a vármegyének is tesz. Rendesen vármegyebeli nemes a dicator, a kinek 1564-ben 110 frt, ingyen szállás, élelem, a dologi kiadások fedezése s rendkívüli megbizásnál külön díj a fizetése. Mivel az intézmény 6000 frtba kerül, a rendek a dica-kezelést a vármegyére bízzák, mely exactort nevez ki. Majd megint visszatérnek a dicatorhoz, a kit az alispán (12 frt), szolgabíró (4 frt) és jegyző (2 frt) segítenek. Néha táblabíró vagy bizalmi ember segíti.

Utasítást a dicatornak a kamara ad s egyben felkéri az alispánt, hogy hívja össze a kongregációt. Ott utasítják a szolgabírákat portaösszeírásra a dicatorral, a ki a munka

végzése után átadja a jobbágyság és porták számát a birónak s 15 napi határidőt tűz ki. Természetesen a vármegyének is bemutatja az összeírást. Az adó részleteit 6—6 heti időn belül kell fizetni s a részletről a dicator nyugtatványt ad. Ilyenkor történik a porták rectificatioja is: a vármegye az adó tekintetében megkönnyített porta-részek jegyzékét kiadja a dicatornak. Ez a defalcatio, mely a porta kis részleteire ($\frac{1}{8}$, $\frac{1}{16}$, $\frac{1}{32}$, $\frac{1}{64}$, $\frac{1}{128}$, $\frac{1}{256}$) terjed ki. A dicator hajtja be a hátralékot is s végül Pozsonyba megy elszámolni (1564). A befolyó adó többnyire már deputálva volt, vagyis a dicator befizette s nyugtatványokkal számolt el. Az 1535. törvény szerint négy jobbágyság számít egy egész portára, a kik azonban csak akkor adóznak, ha a vagyonminimumuk megüti a 3—6 frtot; különben 5—7 jobbágyságot szokás összefoglalni egy portába.

Kir. adó folytatólag: a *városé*. Saját adórendszer uralkodik ott, vagyis a város fixumot (taksa) fizet s a kivetés a maga dolga. (L. XX. szakasz.)

A *harminczad* (tricesima): határvám a ki- és beviteli kereskedelemben. Dús jövedelmet hajt: az árúczikknek a harminczadostól felbecsült harminczadik érték részét. Az elvámolást a kivitelre nézve a végeken intézték, míg a behozatal elvámolása oly városokban folyt, a melyeknek árúmegállító és lerakodó kiváltsága volt. Ez a «*ius stapulæ*». Mátyás király után ezek a vámhivatalok a főurak kezébe vagy zálogba jutottak; azért I. Ferdinand új szervezetet ad nekik s 1531-ben a pozsonyi harminczadot állítja fel, majd egyre többet állít. Van fiókharminczad is. Amott a személyzet: a harminczadosból, ellenőrből, számvevőből meg a vicegerensből áll; emitt csak két tisztből. Rendelkezésekre gyalog és lovas szolgák állottak. 1557—8-ban Eperjes és Bártfa is kap harminczadot.

A hivatal eljárása az, hogy a midőn az árú a harminczadzászlóhoz érkezik, két tiszt kiveti a tarifa szerint az illetékét,

beiktatja registrumba s scheda-t ad a fizetésről. Időnkint aztán pénztárnok jön, a ki átveszi a pénzeket, a melyekből a szükségleteket előbb levonta. 1549-ben két csoport harminczad lett, vagyis bizonyos számú vámhivatalt egy-egy kerületbe foglaltak s ennek élén a főnök (superintendens) állott: 100 frt fizetéssel s 5 lovasra 210 frt átalánynyal. A dugárú $\frac{1}{4}$ -e őt illette. A főforgalom a marhában volt. Az intézmény utóbb a morvai Handgraf alá került. Csalás, vámok elkerülése szaporán előfordult.

A vám-díjszabályt a király állapítja meg. A legrégibb, a pozsonyi: 1536-ból való. A marhaneműekre, bőrre, viaszra és borra szólt. Pl. a tehén vámmillelke ekkor 0·30 frt. Az ár-szabály azonban folyton változott, a tételek emelkedtek. Így: 1545-ben a tehén-illeték már 0·60 frt, 1549-ben 1·20 frt, 1562-ben u. az.

Vármegyei harminczadjaink marhakivitele, a politikai viszonyok és az ellenőrzés hiánya miatt, 1554-ben gyenge. Ez évi július—szeptember hóban Bártfa 79·94 frtot vesz be, október—deczember hóban 181·45 frtot, míg Eperjes bevétele október—~~deczember~~ 86 frt.¹

Szokásban volt az is, hogy az állam hitelezőinek adták ki a hivatalt (inscribált hely), vagy állami főméltóság kapta (deputált hely). A jövedelmet különben a törvényes kiváltások is csonkították. A nemes például a házi szükségletei után vámmmentességet élvezett; a zsidónak szabadalma volt 1540-ig; Eperjes vámmmentessége sokáig fennállott.

Királyi adó: az út- és hídvám (telonium) is az utak és hidak fenntartására. Annak azonban nem sok jövedelme volt, mert a földesurak visszaéltek vele vagy sok helyen új váموkat állítottak kizárólag a magok jövedelmének fokozására. A vámmilleték $\frac{1}{5}$ -e a vámost illette; a többi a belforgalomra vonatkozott; a kincstárba alig folyt be belőle.

¹ A harminczad 1693-ban a száraz vámmal együtt szünetel. 1706-ban II. Rákóczi Ferencz eltörli amazt.

További királyi jövedelmek: a *bányászat és pénzverés*, a *kir. várjóság* (terményből és készpénz; 1554—7-ben Sáros- és Sztropkóvár 901·29 frt); a *papi dézsma* és a *zsidó-adó*. A papi dézsma, honvédelmi kötelezettségért, a főpapot illette ugyan, de a király régente bérbe vette. S királyi jövedelem az *intercalare* (üres egyházi birtok), a *donatio mixta*: az uradalmak adományozásáért és I. Ferdinánd óta — hivatalos továbbításra — a *posta-intézmény*.

III.

Rendkívüli adók szintén nagy számmal voltak. A birtokos nemesség az országgyűlésen nem a maga terhére szavazta meg azokat, tehát a teherviselő más elemekből került ki. A XVI. században találják ki az efajta adónemeket, a mit az oligarchikus viszonyok magyaráznak. A nemességnak, mely csak az allodiumot kezelte maga, míg a többi földet sessiókra osztva pénz- és terménybeli szolgálmányok s munkák fejében a jobbágygyal művelte, két csoportja alakult ki. Az egyik: a nagy tömeg szegény nemes, a kinek maga művelte csekély földje van (egytelkes nemes); a másik: a portás nemes, a ki vagy nobilis (középbirtokos vár nélkül), vagy dominus (nagybirtokos). Az utóbbi van túlsúlyban. Sáros megyében 1542-ben 598 porta van ily kézen, Felső-Magyarországon 51⁰/₁₀₀, Trencsénben 90⁰/₁₀₀ porta. Viszont középbirtokos 1552—53-ig alig 1000 van az egész országban. Ez az aránytalanság hozta magával, hogy a birtokos nemes, a ki kiváltságos a birtokaiban is, csak az azon kívül álló elemet engedi megadóztatni s utóbb, hogy a maga érdekeit védje, kiszolgáltatja a szegény nemest és papot. Mikor a király a dicát, mely előbb seregtartásra szólt, a kincstár részére foglalja le, a birtokosság kivonja magát a banderium-állítás alól s adó alá vonatja a kisenemest (sexagesima, fej- és telekadó). A későbbi nemesi telekadó minden kúria után (5 jtelek) $\frac{1}{2}$ frt. 1546-ban 19 kir.

vármegyében 2929 kúria volt. A telek ára átlagban 40 frt; de osztályozni is szokták a telkeket: az I. osztályú 100, az utolsó 10 frt értékű. A kiváltságos alsóbb papság is fizetett jövedelmi vagy fejadóban $1\frac{1}{2}$ frtot, 1542-ben a jövedelem tizedét.

A szegény jobbágyság (misera plebs) helyzete egyre nyomasztóbb. 1535-ben 2—4 jobbágnak van egy ekéje. Elszedik a lovát, marháját. Az adózó porták így egyre fogynak, főleg 1549-től. Ezóta defalkálnak is, azaz: a portaszám egyes részeit, hol a nyomor miatt adó nem szedhető, törlik.¹ Nehezíti a jobbágyság sorsát az a körülmény is, hogy a zsellér s más, nem földművelő elem kevésbé szegény, mint ő: a molnár, szénégető, kézműves, úri szakács, szolga aránytalanul jobban áll. A portaadót tehát valahogy úgy bírja meg, hogy minél több jobbágycsaládot von a portába. Idők haladtával azonban így sem tud helyt állani, mert a háborús idők tönkreteszik. 70 év múlva óriási közgazdasági hanyatlás következik.

IV.

Rudolf király húsz éves kormánya országgyűlést csak akkor hív egybe, a mikor adót akar megszavaztatni. 1577—97-ig még a régi porta az adóalap, csakhogy a kormány a nem földművelő úrbéres elemre is ki akarja terjeszteni az adót. Ez 1593-ban meg is történik; mi több: a király felfüggeszti a nemességeket és kiváltságokat. Így 1596-ban a rendek is megadóztatják magokat, mert az adózó képesség egyre fogy. Apad a portaszám (Sáros megyében 1577—97-ig 1130 : 918 p.), apad a jövedelem, miközben az állami szükségletek ijesztő mértékben fokozódnak. Az adóbehajtás körül is támadtak bajok (nem hiába akarta a kormány a dicatort kivonni a

¹ A defalkáció porta-részekre vonatkozik. Törtszámok: $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{8}$, $\frac{1}{16}$, $\frac{1}{32}$ stb. fejezik ki. Külömben az alább következő portaszám-összeírások is vegyes, azaz egész és törtszámokat mutatnak. Az utóbbiak az egész számhoz hozzáadandók.

rendek befolyása alól); de a főbaj ott volt, hogy a behódolás nagy méretei miatt a jobbágy nem bírta meg a terheket. Arra a dicát 1593—97-ben rendi főszámvevőre bízta. Ez sem segített a nyomorúságon; mert hiszen a jobbágy, a kit száz felől nyúztak, sehogy sem adhatta be a kellő (félévi) határidőre a *primum et secundum subsidiumot*. Fizette a hátralékot s a folyó évinek csekély részletét. S a hátralékokból, a melyek — mint látni fogjuk — aggasztóan felszaporodtak, nem is lábolt ki többé a vármegye. Pedig a hátraléknak a kamatai is fizetésre vártak. Portaszám szerint fizette még a jobbágy — a dicán kívül — az újra divattá lett *Lucrum C.*-t és a közmunka-váltságot. 1587-ben a király a porta után az eddig szokásos 2 frt helyett 6 frtot kíván, de a rendek maradnak a tételnél s csupán a király-helyettesnek szavaznak meg 40 *sz*-t meg az orsz. vizsgáló-bizottságnak 10 *sz*-t, továbbá a ruthéntől, a ki falun lakik, egész porta után, a hegyi lakótól pedig fél porta után szednek adót. Ekkor a dicator 70 frtot, s dologi kiadásokra az alispán 24, a szolgabíró 8, a jegyző 4 frtot kapnak. 1593—94-ben a rendek is 6 frt évi adót fizetnek s abból 1-20 frt a munkaváltságra, 1-80 frt az állandó lovasság tartására és 3 frt a katonaságra megy. Ugyanekkor a nem telkes jobbágyság és zsidó 20 frtot ad. Hogy pedig az adószedés jobban menjen, Felső-Magyarországon ker. főszámvevőt állít a kormány, a ki az exactorait maga választja. Mellettök a főispán bizalmi embere működik. 1594-ben a háború tartamáig, a porta havi 1 frtot, az armalista havi 2 frtot szolgáltat; az egytelkes nemes vagy személyesen kel föl vagy megváltja magát az alispán döntése szerint; a pap adózik; a zsidó havi 25 *sz*-ral osztja a terhet. 1595-ben még rosszabb a helyzet: a porta után 9 frtot ad a jobbágy és 6 frtot a nemes. Mert minden birtokos: a királyon kezdve nemes, főrend, zsellérközség, *prædialista*, szabados, kir. tisztviselő stb., sőt a főispán és vármegyei tisztviselő is adófizető. Ez az egyetemes teherviselés első esete

hazánkban. Sáros vármegye ekkor 751 porta (Makovicza összeiratlan maradt) után 11,812 frtot szolgáltat be, a mi 150 lovas és 200 gyalog 8 havi ellátására megy. 1596-ban vetik ki a beteg katonák javára a 10 $\frac{1}{2}$: az első kórház-adót. S ekkor (mint másszor is) a vármegyei tisztikar teljesen ingyen dolgozik. Egyidejűleg mulik ki az újra előrántott Lucrum C. (1 p.³ = 20 $\frac{1}{2}$). A vármegye, mikor azt 3 évről számon kérték tőle, egyszerűen letagadta. A mi a közmunka megváltását illeti, az az összeg is alig $\frac{1}{3}$ -ában folyt be. Teher is volt, kivált a végvárak építéskor, a melyek igen távol estek, a váltságdíj pedig nagy (1 p. = 12 napi munkáért 1-20 frt). Az alispán bajosan szedhette be. De meg dívat volt zsarolni a parasztot. Alig is volt a rossz közigazgatás miatt a Gratuiti labores díjából valami haszna a honvédelemnek.

1598-ban változik az adórendszer: a *ház vagy füst* az adóalap (4. t.-cz.), melyet 1608-ig tartanak meg. 1609-ben ismét a portához térnek vissza, csakhogy az ekkor már 4 jobbagytelket avagy 12 zsellértelket jelent. Szinte egy századig marad így a porta számítása. Az új adókulcs korszaka multunknak legrettenetesebb ideje. Az idegen zsoldosság tisztjeinek zsarolása mérhetetlen; valóságos «katonai káptalanok»-ba állanak s úgy találunk ki fogyasztási adót, vámot, illetéket, bért, kimérési díjat; mikor pedig — szokás szerint — ősszel elbocsátják őket a fizetés harmadával, akkor a szabad sarczolásban keresnek kárpótlást magoknak és embereiknek. Meg is lett az eredménye a rablóvilágnak: 1598-ban Sáros vármegyének például 8085 adózó háza van, 1604-ben már csak 3019 marad. Pedig az évi hadi költségek addigra 18 millió tallért nyeltek el.¹

¹ Rudolf kora ekkor kutatja: a bölcsek követ. 1 tallér = 1-80 frt.

Egyidejűleg a bécsi kormány sem különb az eszközeinek megválasztásában: lecsap a fiőrökös nélkül elhalt nemesi birtokra, mint Eperjesen 1602-ben a beteg Dobó Ferencz vagyonára, a kinek halála óráját lesik már a kamarai biztosok s még az éjjel összeírák a ládákban magával hozott kincseket. Azok pedig kerek 2 millió frtot tettek ki.

A füst-adóban a jobbágy s mindegyik lakásos ember 1 frtot, a földesúr $\frac{1}{2}$ frtot fizet, a mi 24 frtnak felel meg, a mennyiben a régi portára átlag 16 ház esik; majd 2 frt ($1\frac{1}{2}$ jobbágy, $\frac{1}{2}$ földesúr), újra 1 frt ($\frac{1}{2}$ frt földesúr), 1603-ban 2 frt az adó, de a korcsma és majorház is fizeti, s portánként 1 nagyszombati mérő búza és zab is jár.

Mivel a *Lucrum C.* megszűnt, a közmunka okoz erős vitákat az országgyűlésen. Kivánnak kir. ellenőrzőket; végre is a váltságdíjat emelik: 10 $\frac{1}{2}$ -ről napi 1 frtra a szekérét, 16 $\frac{1}{2}$ -ra a kézi napszámét. S azonfelül teljesítendő még a vármegyei közmunka.

1609-től a kapuadó állandó, csakhogy az adózás rendszere nagyot változik. A portaszám igen megkevesbedik idők haladtával (van eset rá, hogy alig 50—70), a porta terhei tehát növekszenek. «Nádori porták» határozott számát kapja a vármegye, a melyeknek defalcatióját maga végzi, de a hozzájárulást a követeli útján kérelmeznie kell. Nagy az öröm, ha egyszer-másszor enged a kormány; pedig a vármegye áltatja magát, mert a hadi contributio országos átlagát mindig készen kapja. Az átlag pedig szinte sohasem fogy, sőt egyre-másra nő. 1700—65-ig mindegyik megye és *jurisdictio* határozott portaszámot állapít meg, 13 ízben változtatnak rajta; 1802-ben marad a szám. A portaszámot a vármegye az adózó községek közt osztja szét, de a felosztás ideális: dica-alapú, vagyis a *regnicolaris* felosztásban a vármegyékre portát alkalmaz, hanem az adózó községekben a dica-rendszer folyik. A dica sokat változik. Van 95 rubrikába sorolt dica: azokba esik mindenrendű adózó egyed. Van vármegye, a hol 20 ökör = a dica, másutt 60 ló, ismét másutt 2 ló; egyszer 56 h., másszor 2 hold föld tesz egy dicát; néha 1 dica-bérlő 600 rfrtot fizet, máskor 10 rfrtot. Fontos körülmény az is, hogy például 1785-ben az ország lakosságából minden 21-dik nemes, s a nemeségből $\frac{1}{20}$ elem az országnak $\frac{16}{20}$ részén birtokol, míg a $\frac{19}{20}$ nem-nemes lakos elem annak csak $\frac{4}{20}$ részét bírja s csak ő fizet.

1802-ben a nemesség elvállalja a jobbágnak türhetellen sóadót (1 m só = 1·06 rfrt), s akkor a portákat újra rendezik. Némelyik vármegye kap portaszámban, másnak visszaad a kormány. Sáros vármegye $14\frac{1}{8}$ portát kap. De azzal sem javult a jobbágy helyzete.

A hadi adó-kezelésében utóbb az a változás, hogy biztosokra bizza a kormány. Az ország négy kerületében a 46 vármegyét 8 vidékkerületre osztja s azok élére fő- és alkerületi kommisszáriusokat állít. Sáros vármegye a kassaihoz tartozik. A biztosok vetik ki a hadi adót, utalják ki a katonai pénzeket, előfogatot, élelmezést, szállásolást, marsrutát s ők ellenőrzik a vonuló hadesapatokat.

B) Az *adóalapok számokban*. Mohács előtt az adókulcs: a porta, ház, füst, sessio. A házszámadatok a ritkábbak.

1. Füst(ház)-szám:

XV. század végén 2000.	1601-ben 3815 .
1598-ban 8085.	1604-ben 3019.

2. Portaszám: [A tatárjárás után 117 üres p.]

1427-ben 6618 (3900 frt 780 $\frac{1}{2}$). ¹	minium); II. félév: 1478 $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$ +91
1494-ben 2200.	(dominium).
1495-ben 1995.	1576-ban 1122 $\frac{1}{2}$.
1542-ben 1039 $\frac{1}{2}$ (40 defalkált).	1577-ben 1130.
1546-ban 1527.	1578—79-ben 1181 $\frac{1}{2}$.
1549-ben 1747 $\frac{1}{2}$. ²	1580-ban 1130 $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$.
1550-ben 1447 $\frac{1}{2}$.	1582-ben 1130 $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$.
1552-ben 1447.	1583—84-ben 1130 $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$.
1553-ban 1654 $\frac{1}{2}$.	1588-ban 1093.
1555-ben 1511 $\frac{1}{2}$.	1593—94-ben 1079.
1556-ban 1558 $\frac{3}{4}$.	1595-ben 751.
1557-ben 1252 $\frac{3}{4}$.	1596-ban 918 $\frac{1}{2}$.
1559-ben 1286 $\frac{1}{2}$.	1597-ben 918.
1566-ban I. félév: 1480+91 (do-	1599-ben 800.

¹ Már 1427-től fogy a portaszám.

² 1549-től erősen fogy a porta. Minden jobbágytelket bevesznek. A defalkálás rendes. A törtszám az egészhez hozzáadandó.

1614-ben 157.	hercegnői rész]: $99^{2/4}$, $1/16$, $1/64$;
1615-ben 162.	def.: $80^{2/3}$, $1/8$, $1/32$, $1/64$.
1626-ban 225.	1696-ban $137^{3/4}$, $1/8$.
1635-ben 210.	1697-ben 147—150; [király 205-t
1643-ban 177 nádori.	kiván; eredmény]: $120^{3/4}$, $1/16$.
1658-ban $331^{3/4}$.	1706-ban $175^{3/4}$.
1670-ben 250.	1707-ben $156^{3/4}$.
1676-ban $420^{1/2}$.	1709-ben 110; def.: 87.
1677-ben 250.	1710-ben $90^{1/4}$.
1678-ban $420^{1/2}$.	1711-ben $177^{3/8}$.
1682-ben $168^{1/4}$.	1712-ben [új porta-összeírás]:
1683-ban $96^{1/4}$, $1/8$.	Borsi Adám járása $20^{1/32}$, $1/64$.
1691-ben $118^{1/16}$, $1/32$.	Sándor István járása $23^{1/4}$, $1/8$,
1692-ben $134^{3/4}$, $1/8$, $1/16$, $1/32$.	$1/32$, $1/64$.
1693-ban [I—IV. járás Erdődy	Dobay László járása $21^{1/8}$, $1/16$,
grófi rész és nemesi jószág]: 1 p=	$1/32$, $1/64$.
3 sessio; $117^{3/4}$, $1/8$; defalkálva:	Péchy György járása $16^{2/4}$, $1/32$.
$99^{2/4}$, $1/8$, $1/32$, $1/64$.	Makoviczai urad: $22^{3/4}$, $1/8$, $1/16$.
1694-ben $68^{3/4}$, $1/8$.	1713-ban $161^{3/4}$.
1695-ben [ugyanazok és Rákóczi	

1714-ben [birtokos jobbágyságok és földművesek száma]:

Hedry-járás (Sirokai)	731; portaszám:	$14^{3/4}$	$1/8$	$1/16$	$1/64$	$1/128$	
Keczer-járás (Alsótarczai)	643; «	10	$1/8$	$1/16$	$1/32$	$1/128$	
Sándor-járás (Tapolyi)	893; «	12	$1/16$	$1/32$	$1/64$		
Péchy-járás (Felsőtarczai)	803; «	$10^{3/4}$			$1/64$	$1/128$	
Makovicza (Szekesői-járás)	820; «	$11^{3/4}$	$1/8$	$1/16$			
3890; portaszám:		$59^{1/4}$	$3/8$	$3/16$	$3/32$	$3/64$	$3/128$

1715-ben $176^{3/4}$.	1719-ben 71.
1716-ban $176^{3/4}$ [def.: $50^{1/16}$, $1/64$,	1720-ban 72.
$1/128$, $1/256$].	1723-ban $165^{1/2}$, $1/4$ [$144^{1/2}$ nádori].
1717-ben $176^{3/4}$.	1726—30-ig 140.
1718-ban 80 [def.: $5^{2/4}$].	

1727—28-ban:

Zombory-járás	9 ^{1/4}	1/32	1/64		
Szinyey-járás	8 ^{2/4}	1/32	1/64		
Horváth-járás	9 ^{3/4}	1/8	1/32	1/64	1/128
Tahy-járás	9 ^{1/4}	1/16	1/32	1/128	

Makovicza:

Szirmay grófi birtok	4 ¹ / ₄	1/8	1/16		1/256
Aspermont grófi birtok	3		1/16	1/128	1/256
Aspermont grófleányi birtok	2 ¹ / ₄			1/64	1/256
Tábornoki birtok	3 ¹ / ₄		1/16	1/128	
Szirmay T. birtok	1 ¹ / ₄	1/8		1/32	1/128
Miklovics birtok			1/16	1/32	1/256
Desseffy T. birtok	2 ¹ / ₄	1/8		1/64	1/128
	47 ¹ / ₄			1/64	1/128

1729-ben igazított portaszám:

Zombori-járás	9 ¹ / ₄	1/8	1/32		
Szinvey-járás	8 ³ / ₄		1/16	1/32	1/64
Horváth-járás	10 ¹ / ₄			1/32	1/64
Tahy-járás	9 ³ / ₄			1/64	1/128
Makoviczai uradalom	10 ² / ₄			1/64	
	48 ³ / ₄	1/16	1/32	1/64	1/128

1732-ben 45¹/₄, 1/8, 1/128 [duplán
véve és def.: 81³/₄].¹

1733—34-ben 173³/₈.

1734—35-ben 81¹/₁₆, 1/32, 1/64.

1735—36-ban 140 (73¹/₄, 1/8, 1/16,
1/32, 1/64).

1737-ben 157.

1738—39-ben 72³/₄, 1/8, 1/16, 1/64.

1740-ben 72³/₄, 1/16.

1742-ben 68³/₄, 1/32.

1744-ben 66³/₄, 1/8, 1/16, 1/128.

1745-ben 66²/₄, 1/16, 1/128.

1747-ben 65¹/₁₆, 1/32, 1/128.

1749—50-ben 63³/₄, 1/8, 1/16.

1751-ben 106 [nádori]; 127³/₄, 1/8,
1/64 (házi).

1754-ben 100 [nádori]; 125³/₄, 1/8,
1/16, 1/64 [a dominiummal].

1759-ben 106 [nádori]; 120³/₄, 1/8,
1/32, 1/128.

1762-ben 120.

1765-ben 100⁴/₂.

1769—70-ben 100¹/₂ (hadi), 119³/₄,
1/64, 1/128 (házi), 27¹/₄, 1/32, 1/128 (do-
miniumi).

1771—75-ben 100¹/₂ [nádori].

1781-ben 100¹/₂ [nádori].

1792-ben 190¹/₂ [def.: 21⁵/₈].

1802-ben 100⁴/₈ [nádori]; def.:
14⁴/₈.

1805-ben 86+15¹/₄ [városok].

[A portaszám más években többnyire változatlan. 1756-ban
a HT. külön portákat akar kiszakítani a korona- és kamara-
javakhoz: «A kameralis dominiumoknak adójai különös por-

¹ L. 195. lap.

tákra kitéssenek». A vármegyék természetesen felzúdulnak; a terv dugába dől.]

3. *Dica* (rovás). Változásait az adókivetés eszméje okozza, mert a portaszám felosztása is ideális az adózó községek között. Az 1609. constitutio-alapra, melynek értelmében a rovó 90 frtot s a vármegyétől külön 40 frtot kap, az 1613-diki következik. Egy-egy ily alap hosszabb-rövidebb ideig érvényben marad, s a vármegye a kivetésben hiátkozik reá. Majd újabb ideák merülnek fel. Igazában ez ideák formulázásában és megvalósításában merül ki jórészt a vármegye munkássága. 1630-ban is az 1613. pozsonyi kir. constitutio szabja meg a rovás elvét, a mikor a nádor alatt álló rovótól kötelező levelet vesz ki a vármegye annak fejében, hogy mint «Universitas Dominorum Magnatum et Nobilium Comitatus de Sáros» nevezte ki. Ez alkalommal a porták új összeírását rendelik el; a pozsonyi [országház restaurálására portánként 50 $\frac{1}{2}$ -t, országhatárigazításra pedig minden ablakos ház és városi porta után 52 $\frac{1}{2}$ -t vetnek ki. Mivel azonban 1615 óta elévült a porták összeszámlolása, az alispán és rovó újra végzik a munkát. Az új porta: 4 jobbágy- vagy 12 zsellérház. A ki makacsul ellenáll s nem fizet, 15 nap mulva — az 1618. pozsonyi rendelet értelmében — 2 frt bírságot szenved. A rovónak a hamis pénz miatt óvatosan kell eljárnia s az adót a Generalis Perceptor Regni-nek beszolgáltatnia. Előbb azonban az új összeírás az universitásnak mutatandó be, mely pecséttel ellátva küldi át a jelzett hivatalhoz.

1566-ban I. dicálás	{	1480	p. vármegye	} 1377 frt
			91	« uradalom	
II. «	{	1478 $\frac{1}{2}$ $\frac{1}{4}$	« vármegye	} 1132 $\frac{1}{2}$ «
			91	« uradalom	

1693-ban [megállapodás történik arra nézve, hogy az adót a lakosság viszonyaihoz méri. Új rovást (pensum) vetnek ki.] 1—1 rovás:

Mindegyik paraszti lakos, a neje és 12 éven felül álló gyermeke (fejadó), 2 szolgafej, 1 fejős tehén, 2 meddő tehén, 6 fejős juh vagy kecske, 12 meddő juh v. kecske, 12 disznó, 6 méhköpű, 1 ökör v. ló (ha az úrnak nem dolgozik), 8 kereszt (à 15 kéve) gabona, 16 kereszt zab

és kenyérnek való, nemtelen malmos 1 bokorkő után, nemtelen malmos saját malomfűrész után, 1 havi dohányzás. A zsidó 1 tallért fizet, 1 rovás = 6 $\frac{1}{2}$, 1 porta = 12 jobbágytelek, a melynek külön ekéje van, 1 porta = 24 fél-telek, a melynek külön ekéje van. [A ki ellenszegül, a telkét veszti s 40 frt birságot szenved.]

1697-ben 1—1 rovás: 1 fejős tehén, 2 borjú, 8 fejős juh, 16 meddő juh, 10 fejős kecske, 8 idősb méhkas, 16 fojtott méhkas, 1 paraszt malomkő, 2 paraszt fűrész (serra), mészáros 1 ökör után, mészáros 2 tehén után, mészáros 12 borjú után, mészáros 4 disznó után, $\frac{1}{2}$ népes jobbágytelek, 1 rosszabb jobbágytelek, $\frac{1}{2}$ jobb jobbágytelek, $\frac{1}{8}$ jobb jobbágytelek vagy $\frac{1}{2}$ zselértelek. [Jobbágy vagy zsellér, a ki az urának állatával együtt szolgál, nem fizet.]

1694-ben (rovás-idea): Az 1—8. pont az eddigi tételek marhára és termésre.

9) 1 paraszti bokorkő	1 rovás
10) Saját fűrészek	1 „
11) 8 kereszt buza abajdócz és árpa	1 „ (à 15 kéve)
12) 16 kereszt zab és tatárka	1 „ (à 15 „)
15) A tőkés 4 marháig nem fizet, azon- túl 1—1 marha vágása	1 „

Az 1694-iki rovások felszámolásában követendő szabályok:

I. Fejpenz nincs. Vonó marha, ha az urának is dolgozik, nem fizet.

II. Az orosz pap és szolgarend nem fizet, a popovecz (gör. kath. papfiú) igen.

III. Az új lakos, ha évi őrségre száll, nem fizet; ellenben a ki két évre pusztára megy, a hasznából vagy terméséből igen.

IV. Más lakos, a komornyik és molnár fizet; de a hol már *rovás* érte, ott mentes.

V. A marha és vetés után ott vetendő ki a rovás, a hol a gazda lakik, még ha más határban legeltet vagy vet is.

VI. Ha a vetéshez a birtokos segít, a rovás fennáll.

VII. A sörnevelő üst és égettboros fazék a falu szükségére nem fizet; de a falu parasztjai 1 üsttől 4, 1 égettboros fazéktól 2 rovást adóznak, ha tényleg a szükség felmerülésekor égetnek vagy erjesztenek.

VIII. A taksások a falu szükségére fizetik a taksát, ugyanazokra a czélokra fizetnek a dohányszívók havi 24 $\frac{1}{2}$ -l.

IX. A bányász fizet.¹

¹ Kir. rendelet jogtalannak jelenti ki. Főkép a sóváriak vannak szóban, a kiknek az adóba való bevonása sok torzsalkodásnak lett hosszú időn át okozója. [A *tény* (factum) szó előfordul az 1691. jkvben.]

X. A sessio nem számít rovásra.

XI. A zsidók szám és nem szerint összeírva vagyon vagy jövedelem után fizetnek.

XII. A jégesőtől vagy árviztől sujtottak, ha az adót egészben elengedi a vármegye, nem fizetnek; a részben defalkált azonban adózik.

Minderről a bírák — confiscatio terhével — tartoznak jelentést tenni a szolgabíráknak.

1695-ben a nádor sürgeti az új porta-összeírást, míg a vármegye a modusra nézve vár utasítást. Követet is küld fel hozzá azzal az utasítással, hogy hivatkozzék az 1647. 3. t.-cz.-re, bár az az ígás marhákról és jobbágyvagyonról nem rendelkezik. Szükséges volna tudni, hány köből kapacitása van a földnek s hány szekérnyi szénatermő föld legyen egy egész jobbágytelekben. A vármegyék modalitásai is többek: van, a hol 32 hold szántó-sessiót tartanak egy egész jobbágyteleknek s az ily földeknek 4 köl élet a kapacitása. Sáros vármegyében 10 sessiónak sincsen 32 h. szántója. S minden föld különbözik egy vármegyében is termékenység dolgában. Szükséges azért, hogy a sovány földből 2—3 sessio tegyen egy jobbágytelket. Klasszifikálni kell a földeket. Kérjen a követ methodust, mely az egész országra szabályozó legyen. Ez idő szerint Sáros vármegye négynél több sessiót egy portára nem számíthat, mert az 1622. 32., 1613. 9., 1618. 41., 1609. 64. t.-cz. *egy portára csak 3-4 frt contributiót* számított s csak négy sessiót foglalt bele, holott *egy porta után 1000 frtnál is több* fizetendő contributióban.¹ Ezért fogynak a feles ($\frac{1}{2}$) porták. Nem a jobbágyi szolgálmányoktól számítandó tehát a porta, mert hiszen a földesúr, hogy a jobbágy munkálkodhasék, egygyel-mással segíti, hanem a sessiók és illetőség szerint.

Ebben a szellemben adott a vm. a dicátoroknak is utasítást.

Az utasítással kapcsolatos vármegyei határozatok:

I. Ha a paraszt ígával három napig dolgozik, $\frac{1}{4}$ jobbágyinak, ha pedig két napig dolgozik, $\frac{1}{8}$ jobbágyinak számít.

II. A ki az úr igáját használja, zsellér.

III. A soltész, a szegény paraszt s az 1609. 62. t.-cz. szerint fölmentett egyén nem fizet. Az ilyenek sessiója desertának tekintendő.

IV. 1 porta = 16 paraszt 4 marhával heti 3 napon dolgozik az urának.

1 « = 64 « — — — — « « «

[Itt az dönt, hogy mily rendben és módon végez jobbágmunkát.]

V. Egy-egy birtok porta-összeállításában az 1647. összeírás a szabály.

[A nádor válasza az, hogy az utolsó tétel helyes; egyebekben

¹ Utóbb a portaadó jóval nagyobb. A téli évadbeli (XI—IV. hó) hathavi kivetés havonként 200—240 s még több frft, a nyári évadbeli (V—X. hó) pedig havi 25—35 frft. Így az összeg tetemesen megnövekedett.

methodust nem adhat; mert azt az országnak a maga egészében kell megadnia. A telelésre vonatkozó contributiót, a szegény népre való tekintettel, rovás szerint kell kivetni. A tavaszi és őszi termés adója keresztek után folyjon; a barmok darabonként, a jobbágy (nő és gyermek kivételével) és szekér egyenként számítandók, valamint a szolgadíj $\frac{1}{10}$ -e, a molnárok, az urak malom-serrája (fűrészmalom) s a nemtelenek üstjei. A dohányos havi 1 tallért fizessen; a molnár és kézműves a személye és jövedelme szerint kettős contributiót adjon.]

1 üst = 2 dica, 1 sörüst = 4 dica.

Molnár a bokorkő és vagyon után

Nemes a malomkő „ „ „

Bányász a termés és barom „

Pásztor 4 ökrön felül = 1 dica „

Zsidó vagyon után.

} a régi contributio szerint fizet.

1 p = 20 zab, 1 p = 100 rfrt + 30 taksa (gabonavételre). 1 taksa együtt = $10 \cdot 87\frac{1}{2}$ rfrt.

Lakos egy zsellérségben, heti 3 igásnapra = $\frac{1}{2}$ dicájú zsellér.

„ „ „ „ 2 „ = $\frac{1}{4}$ „ „ ,

de a zsellér telke nem számít bele.

8 kereszt búza vagy árpa, 16 kereszt zab vagy kenyérnek való, nem szolgáló paraszt 1 igás után, pásztor 5 baromtól kezdve, 1 paraszti sörüst, 2 paraszti szeszüst. 1—1 dica. Évi dohányzó 1 tallér.

Jobbágytelkes és marhas molnár fizeti a dicát. A zsellér is marha és termés után, de élésterben nem részes. A molnárt, kinek semmije, a nemesség limitálja. Az udvaros, ha nincs jobbágytelke s a kúrián él, nem fizet. A szénégető és (jobbágy) mesterember marha és vetemény után fizet dicát, mestersége után fél dicát, de a katonaságnak élelmi járulékot nem ad. A veteményre nincs dica; de ha a jobbágynek a székhelyén kívül van veteménye, az után fizet. 1 porczió természetbeli élés = 4 frt.

[A dica-szabály megsértője, ha nemes, 100, ha nemtelen, 12 frt bírságot szenved.]

A nemesi vagyon (facultas) limitatiója:

1 kúria v. udvarház	1 rovás	4 $\frac{1}{2}$ puszta jobbágytelek ..	1 rovás
10 köből bevetett föld	1 „	8 $\frac{1}{4}$ „ „	1 „
1 $\frac{1}{4}$ jobbágytelek	1 „	8 zsellértelek és pertinen-	
1 $\frac{1}{2}$ „	2 „	tiák	1 „
1 „	4 „	16 zsellértelek	1 „
2 zsellér és pertinentiák	1 „	1 mézárszék	1 „
4 zsellér	1 „	Malom: 10 köl gabonás	
2 puszta jobbágytelek	1 „	föld bérlete	1 „

Malom : 20 köl vegyes föld		Állandó üst	1 rovás
bérlete	1 rovás	2 ritkán használt üst	1 «
Állandó sörfőzés	4 «	10 szénás szekér a kúria	
Ritkább sörfőzés	2 «	rétjeiről	1 «

Nemesekre taksa = 100 frt.

1699-ben :

1 jobbágytelek	2 rovás	1 iparos v. kereskedő	1/2 rovás
1/2 «	1 «	8 kereszt siligo v. kevert	
1/3 «	3/4 «	triticum	1 «
1/4 «	1/2 «	16 kereszt zab és kenyér-	
1 zsellértelek	1/2 «	nek való	1 «
1 fejős tehén	1 «	Triticum, sil. : őszi	1 «
2 száraz tehén	1 «	2 régi méhkas	1 «
8 fejős juh	1 «	4 fojtott méhkas	1 «
10 fejős kecske	1 «	6 középszerű szekér széna	1 «
1 üst	1 «	[Az igazságarom mentes.]	
1 sörfőző üst	2 «		

1708—9-ben :

1 jobbágytelek	2 rovás	1 műhely	1/2 rovás
1/2 jobbágytelek	1 «	1 kereskedés (quæstus)	1/2 «
1/4 v. zsellértelek	1/2 «	1 korcsma v. söntés	1 «
1 alzellértelek (pasitus)	1/4 «	1 dohányzó	1 «
4 ökör v. igás ló	1 «	12 kereszt triticum	1 «
2 fejős tehén	1 «	16 kereszt zab és kenyér-	
4 száraz tehén	1 «	nek való	1 «
8 fejős juh	1 «		
12 fejős kecske	1 «	[A molnár, kurialista v. paraszti	
12 méhköpi	1 «	lakó fizet a nemesi kúriában, de	
1 szeszüst	2 «	a szállítástól és elszállásolástól	
1 sörfőző üst	2 «	mentes.]	

1708-ban. I. A tálljai várban hozott determinációk :

Deczember 3. ülésben : kat. szükségletekre 30 dica után = 1 köl gabona, 1 zab, 1 dica után = 1 \mathcal{H} hús (havi).

Deczember 5. ülésben : a rézpénz kurzusát elvetik s devalválják az arany és ezüst pénz emelését.

Deczember 7. ülésben : a vármegye subsidiumul ígér = 32,000 forintot.

Deczember 11. ülésben : rendelik, hogy a kétes nemes bizonyítsa

a nemességet, különben paraszti szolgálatra jut. Ha paraszt nemesi há-
ban lakik, a paraszti terhektől mentes.

A vármegye része lesz = 48,389 frt + 12,096 mérő gabona + 24,192
mérő zab + 4837 \mathfrak{z} hús.

Exactor pecuniaet, e. naturaliumot és e. curruumot rendelnek.

Az artilleriának = 169 equ. porczió, 78 zsoldosnak = 7800 frt.

Napi kiadásokra 1 dica = 12 \mathfrak{z} .

300 m. só

II. A senatusok és a vármegyék követeinek kassai determinatiói
(1707 december 5.):

A felkelő nemes mellett a szabados dicát fizet; valamint a pap,
a ki nem fungál. A városok nem egyeznek meg a dicára. A contributio
fehér pénzben fizetendő; 3 poltura = 1 garas. A ki a lovát elhanyagolja,
100 magyar forint birságot fizet. A nép enyhébb (20 \mathfrak{z}) dicát kap.
A nemes és pap dicája = 1 frt 30 kr. A katonáskodó nem fizet. A por-
czió-szám évenként jan. 15-ig állítandó össze. 100 dica után 1 ló v.
20 tallér fehér pénz jár. E határozatok az ónodi gyűlésből folynak.

1709-ben: Tilos a kúriákba befogadni egyéneket, a kik a terhek-
től akarnak így szabadulni. A nemes, a nép szegénysége miatt, tartozik
igazolni magát.

Kassára = 3000 mérő gabona + 3000 mérő zab + 1000 kocsi + 500
szekér széna + 1000 mázsa só + 2000 \mathfrak{z} hús + 500 darab szalma.

Lőcsére = 1000 mérő gabona + 1000 mérő zab + 1500 szekér széna
+ 500 \mathfrak{z} hús.

Eperjesre = 2000 m. gabona + 1000 m. zab + 1000 kocsi + 1500
szekér szalma + 500 \mathfrak{z} hús.

Marhavágás	1 \mathfrak{z} = 2 \mathfrak{z}
Disznóvágás	1 « = 3 «
Juh- és bárányvágás	1 « = 2 «

1716-ban. Fejadó (a szolgán kívül) 1 rovás á 30 \mathfrak{z} . A többi, mint
előbb. A cigány fejenként 1 rovás. Sörszállító Váraljáról, Szepességről
1 rfrt, ha paraszt; a nemes illeték nélkül szállíthat. Molnár és korcs-
máros, mint a jobbágy, rovást fizet; a bérlő fej és jövedelem után
ugyanazt. Ha a paraszt csalni akar, 100 bot a büntetése. 1 nemesi taksa
60 \mathfrak{z} . Az extraneus taksás nemes a jövedelme szerint, a gyanus nemes
fej és vagyon szerint fizet dicát.

1719-ben (július 23). *Új összeírási mód* a kir. rendelet alapján:

Összeírandók:

I. A sz. kir. városok, a kiváltságos és más mezővárosok (oppidum),
birtokok, villák; azokban a birtok és jobbágy- meg zsellértelkek s
appertinentiák.

II. A taksások: a nemes és nemtelen; a szabadosok, kik idegen jobbágy- vagy paraszttelket művelnek s ezek után uraiknak, a birtokosoknak censust vagy évi robotot vagy terragiumot (földbér) fizetnek. A föld az 1565. 6. t.-cz. követelése értelmében fizet, de úgy, hogy a kétségtelenül birtokos nemes fizetsége a más földekkel aránylagosan limitálva történjék.

III. A nemtelen jobbágnak vagy szolgának pénzbeli megváltása, melyet urának ad, hasonlókép összeírás tárgya; valamint azok, a kik az évi censustól és robottól váltják meg magokat; továbbá a nemtelen extraneusok és szomszédok (vicinus) jobbágytelkei és javai úgy, mint a parasztok és zsellér telkei meg javai.

IV. Kimutatandó, hogy a három év alatt közösen bevetett szántóföldekbe hány pozsonyi mérő mag került őszire és tavaszira; továbbá a föld termőképessége a triticum-vetésre redukálva s exstirpált (parlag) telkekbe foglalva mint fundi appertinentiæ. De ha a telek-appertinentiát csalásból hagyják annak s ebből kifolyólag a jobbágytelkekben hiány merül fel: az ily exstirpált telkekben (földekben, rétekben egyaránt), a melyeket jobbágyföld helyett vetnek be, a kivetés arányos legyen, hogy a közteher megoszoljék. Az úr joga sértetlen maradjon az ily exstirpációban. A mely föld nincs jobbágytelekhez számítva, de a lakosság évenként beveti, vagy abbahagyván, szomszéd prædiumos egyén műveli, a porció szerint közösen összeírandó, a mennyiben három éven belül bevetették.

V. Összeírandók: a rétek (kaszálók) s hogy hány kaszások. Egy kaszásra egy kocsi széna számít. Figyelembe veendő, minő a széna s nem volt-e a rét áradásoknak kitéve. Ugyanúgy: a közlegelők nagysága, milyensége, termelőképessége; illetőleg, hogy mekkora nyáját bírnak meg minden egyes állatfajból; azután a tanyák (prædium), a melyeket nemtelen birtokosok művelnek vagy a melyeket a földesúr appertinentia módjára csatolt oda.

VI. Az adózó szőlők, a melyek kilenczednek vagy tizednek vannak alávetve, hogy t. i. hány barázdások (fossa) s kik birtokolják. Felsorolandók: a bor minősége, szállításmódjai és ára; az új szőlőültetvény régi szőlő helyén, az ültetés évének megjelölésével; s hogy meddig mentesek a decimától, nonától. Ugyanúgy azok a kopár falvak és telkek, a melyeket újra művelnek.

VII. Az erdők, mint többnyire úri birtokok, nem irandók össze; viszont azonban a paraszti erdőkben jelzendő a fa, akárminő célra fordítják: tehát a szálfá, a fűtő-, gerenda- és zszindelyfa.

VIII. A paraszti adózó malmok: a lisztőrlők, zúzó, fűrész- és ványoló (csapó) malmok.

IX. A földek, fekvés, termékenység és használhatóság szerint, a me-

lyeket a nádor vezetésével a kir. ítélőtábla s az ország négy kerületéből két főpap, két mágnás és két nemes fog osztályozni.

X. Mivel a terület benyulhat más megyébe, a portákat abban a részben is írják össze s azután mutassák be az illető megyének. A paraszt szőlőtulajdon nem tartozik a jobbágYTELEK járulékához, azért ahhoz a megyéhez számítandó, a melyben a birtokos lakik.

XI. A mennyiben a városi iparos, vagy a város és kiváltságos község iparból hajt jövedelmet, összeírandó ugyan, mindazonáltal ügyelni kell, hogy tönkre ne jusson. A községi iparos, a ki alig ért többhöz, mint a folytonos katonai átvonulásokkal és szállásokkal járó mesterséghez, hogy a szegény nép megkaphassa a neki valót tőle, egyenesen kihagyandó a portából.

XII. Összeírandó a kereskedői jövedelem, de az uradalmi korcsma, mézárszék, sörfőző üst, malom s egyéb, a mit a földesúrtól bérleni szokás évenként, nem tárgya az összeírásnak.

XIII. Az összeíró ügyeljen az 1655. 32. t.-cz.-ben elrendelt mértékek pontos használatára.

XIV. Ha a városbeli nemesnek háza, földje van, azt a vármegyei rovó és városi kiküldött írja össze, természetesen a közös városi célra szolgáló javat nem számítva; tehát: a szántókat, szőlőket, erdőket, s egyéb javakat. Az összeírás egyik példánya a vármegyének, a másik a városnak jusson.

XV. Az összeíró és rovó az 1598. 8. t.-cz. szerint esküt tesz.

XVI. Azt, a ki az összeírást megzavarja, az alispán az 1638. 47. t.-cz. szerint bünteti.

XVII. A mely rovó az összeírást elhanyagolja, 500 frt bírságot fizet. Épúgy büntetendő, ha kedvezésből kihagy egy helyet, vagy haragból többet ró ki valakire.

XVIII. A rovónak napidíj jár.

1721-ben. A m. kir. udv. kanczellária Utasításai a Domestica Conscriptióhoz:

I. Összeírandók: a község lakóinak neve, jobbágYTELKE; minő telkes? zsellér-e vagy alzellér? A pertinentiák nem számítandók.

II. A kuriálisták, a kiknek appertinentiáik vannak; iparosok, jövévények, szolgák.

III. Különösen, mivel a jobbágYTELEK különböző, a virgák (mérőpózna után kivetése a földadónak) nyomozandók ki.

IV. A kopár (deserta) helyekről ki intézkedik?

V. A nép miből húz hasznot, s minők a kárai?

Az összeírás rubrikái:

1. Lakott virgák.¹
2. Közép „
3. $\frac{1}{4}$ -es, $\frac{1}{8}$ -os virgák.
4. Zsellérség sessióval.
5. „ sessió nélkül.
6. Új lakók.
7. Újonnan leégettek.
8. Szabadosok.
9. Szolgák.
10. Sessiós kurialisták.
11. Sessió nélküli kurialisták.
12. Úrasági házak (Domus potentariae).
13. Taksás nemesek.
14. Kézművesek.
15. Questorok (üzleti emberek).
16. Paraszti malom: köves.
17. „ „ fűrész.
18. „ „ zúzó.
19. Papirmalom.
20. Korcsmáros sessió.
21. Korcsmáros sessió nélkül.
22. Bérló, zsidó.
23. Jobbágytelek.
24. Zsellértelek: hány köblös?
25. Szén- és mészegető.
26. Ugarföld (exstirpatitia): hány köblös?
27. Hegyi rét: hány szekérre való szénával?
28. Ökör v. ló.
29. Fejős tehén.
30. Száraz „
31. Fejős juh.
32. Száraz „
33. Fejős kecske.
34. Száraz „
35. Méhkas.
36. Szeszüst.
37. Sörfőző üst.
38. Huta (Vitraria officina).
39. Tehányi szőlő: hány barázdás?

1774-ben. *Dicatio-módosítás* (az 1773. évi alapján). 1—1 dica:

<i>Dica-személyek :</i>		II. « « « « « « « « 2 rfrt
jobbágyok	2 rfrt	III. « « « « « « « « 3 «
fiúk	4 «	<i>Közös beneficiziumok: Legeltetés :</i>
leányok	6 «	I. o. barom után « « « « « « « « 10 rfrt
testvérek	4 «	II. « « « « « « « « 12 «
zsellérek	6 «	III. « « « « « « « « 14 «
alzsellérek	8 «	I. « pecus « « « « « « « « 20 «
szolgák	4 «	II. « « « « « « « « 24 «
szolgálók	6 «	III. « « « « « « « « 30 «
<i>Rendkívüli fakultás után :</i>		<i>Fuvarozás :</i>
Évi haszonból	12 «	I. o. barom « « « « « « « « 6 «
üst-dica	$\frac{1}{2}$ «	II. « « « « « « « « 10 «
méhkas	10 «	III. « « « « « « « « 14 «
I. o. műhely	2 «	<i>Kézimunka :</i>
II. « « « « « « « « 4 «		I. o. birtok « « « « « « « « 12 «
III. « « « « « « « « 6 «		II. « « « « « « « « 14 «
I. « kereset	1 «	III. « « « « « « « « 16 «

¹ Mérőpóznával mért földek. (Hold?)

Tüzifa-szolgáltatás :		II. o.	4 rfrt
I. o.	12 rfrt	III. «	8 «
II. «	14 «	Szántó :	
III. «	16 «	I. o. hold	6 «
<i>Pecora et pecudes :</i>		II. «	8 «
saját ökör	2 «	III. «	10 «
kölcsönökör	4 «	IV. «	12 «
fejős marha	4 «	<i>Falcastra (kasza) :</i>	
tehén	2 «	I. o. 300 orgiától	4 «
meddő tehén	4 «	II. « 600	6 «
3 éves üsző	4 «	III. « 800	8 «
2 «	6 «	<i>Pruneta metretarum</i> ¹	
borjú	10 «	<i>Cauleta centuriarum</i> ²	
kocsiló	2 «	<i>Oleracei horti :</i>	
3 éves ménlő	4 «	I. o.	4 «
2 «	6 «	II. «	6 «
sértés	8 «	III. «	8 «
juh	12 «	Házi fajzás :	
<i>Földek :</i>		I. o. ház	6 «
Ház :		II. «	8 «
I. o.	2 «	III. «	10 «

1775-ben :

2 jobbágý	1 rovás	12 borjú	1 rovás
4 fiú	1 «	2 kocsiló	1 «
8 leány	1 «	6 öszvér : 3 éves	1 «
4 testvér	1 «	8 revés öszvér : 3 éves	1 «
8 zsellér	1 «	16 sertés	1 «
8 alzsellér	1 «	8 juh	1 «
4 szolgál	1 «	6 ház : I. o.	1 «
8 szolgáló	1 «	8 « II. «	1 «
2 saját ökör	1 «	10 « III. «	1 «
4 kölcsönökör	1 «	6 szántó : I. o.	1 «
4 hizó (saginati)	1 «	8 « II. «	1 «
2 fejős tehén	1 «	10 « III. «	1 «
4 száraz tehén	1 «	12 « IV. «	1 «
6 üdő : 3 éves	1 «	4 rét I. o.	1 «
2 fejős üdő : 2 éves	1 «	6 « II. «	1 «
8 revés : 2 éves	1 «	8 « III. «	1 «

¹ 1 mérő szilva.² 100 káposzta.

8 pruneta metrelarum	1	rovás	20 barom legeltetése: II. o.	1	rovás
8 cauleta centuriarum	1	«	24 « « III. «	1	«
4 gyümölcsös kert: I. o.	1	«	4 marhával fuvar: I. «	1	«
6 « « II. «	1	«	6 « « II. «	1	«
8 « « III. «	1	«	8 « « III. «	1	«
24 rftt haszonhajtó ob- jectum jövedelméből	1	«	8 kézi munkás: I. o.	1	«
1 üst	2	«	12 « « II. «	1	«
8 méhkas	1	«	16 « « III. «	1	«
1 műhely: I. o.	2	«	8 személy faizása:		
1 « II. o.	4	«	tüzifa I. o.	1	«
1 « III. «	8	«	12 tűzifa II. «	1	«
1 kereskedés: I. o.	1	«	16 « III. «	1	«
1 « II. «	2	«	6 épületfa I. «	1	«
1 « III. «	4	«	8 « II. «	1	«
16 barom legeltetése: I. o.	1	«	10 « III. «	1	«

1779-ben:

Személy:

jobbágy	2	rovás
fiú	4	«
leány	8	«
testvér	4	«
zsellér	8	«
alzsellér	12	«
szolga	4	«
szolgáló	8	«

Marha:

saját ígás marha	2	«
kölcsön ígás marha	4	«
szopós marha	4	«
fejős tehén	2	«
száraz tehén	4	«
tinó: 3 éves	6	«
tinó: 2 éves	8	«
borjú	12	«
kocsiló	2	«
ménló: 3 éves	6	«
« 2 «	8	«
sértés	16	«
juh	8	«

Fundus:

ház I. o.	6	rovás
« II. «	8	«
« III. «	12	«
szántó I. o.	6	«
« II. «	8	«
« III. o.	10	«
rét I. o.	4	«
« II. «	6	«
« III. «	8	«
Szilvás: véka szerint, káposztás: centuriák szerint (Pruneta metre- tarum, cauleta centu- riarum)	8	«
gyümölcsös kert I. o.	4	«
« « II. «	6	«
« « III. «	8	«

Rendkívüli jövedelmek

rftja	24	«
üst	1/2	«
méhkas	8	«
műhely I. o.	2	«

műhely : II. o.	4 rovás	<i>Fuvarozás</i>	I o.	4 rovás
" III. "	8 " "	" "	II. "	6 " "
kereskedés I. o.	1 " "	" "	III. "	8 " "
" II. "	2 " "	<i>Kézi munka</i>	I. "	8 " "
" III. "	4 " "	" "	II. "	12 " "
<i>Közbirtok (Communia beneficia) :</i>		" "	III. "	16 " "
Marhalegeltetés I. o.	12 rovás	<i>Tüzifa faizása</i>	I. "	8 " "
Marhalegeltetés II. o.	16 " "	" "	II. "	12 " "
" III. "	20 " "	" "	III. "	16 " "
Baromlegeltetés I. "	16 " "	<i>Épületfa</i>	I. "	6 " "
" II. "	20 " "	" "	II. "	8 " "
" III. "	24 " "	" "	III. "	12 " "

1791-ben 1—1 rovás: 2 telkes, 4 zsellér, 8 szolga, 16 szolgáló, 2 ökör, 2 tehén, 2 ló, 8 öszvér, 8 juh, 8 ház, 8 hold föld, 4 hold rét, 8 káposztás, 12 italmérés, 8 kézi napszám, 8 személy faszállítása. [Rovás-összeség: 45,420 per 3 sessio.]

[Mint látható, változik a dicatio, de változnak a dicára eső adóegységek is, a melyeket hol egyenkint (pl. 2 $\frac{1}{2}$), hol fél- vagy egész évenként való tételekben állapítanak meg. Az évi contributio ezen a két tételen fordul meg.]

C) A vármegyei pénzügyi közigazgatás, illetőleg a közadózás története kezdetben homályos. a) N. Lajos kora derít rá először némi világot. Az adó (collecta) ekkor a kirovás (dicálás) és adó-behajtás (exactio, collectio, collecta) által folyik be. Az adó simplex és magna, melyek közt a különbséget csak sejtjük, hogy t. i. az utóbbin a rendkívüli hadi adót (subsidium) értik. Az államgazdaságnak két fő bevételi csoportja: a lucrum cameræ és nona, meg a városi taksa és papi tized. A lucrum c.-t és v. taksát készpénzben szedik: amazt portánként számítják, s egységét a törvény állapítja meg (pl. 1351 : IV. t.-cz. 1 jtelek után 3 garas); emezt a kiváltság szabja meg, s a főispán szedi. A nona és papi tized természetben jár úgy, hogy a termés $\frac{1}{10}$ -ed részét az egyházi adóra, a maradék $\frac{1}{10}$ -et pedig hadi adóra fordítják. Volt rendkívüli hadi adó is, a melyet dica útján vet ki a közgyűlés. Ezt az adót mindig határozott összegben jelzi a királyi rendelet, míg a kivetés kulcsát és módját a vármegye dönti el.

A nona az 1351 : VI. t.-cz. 3. §. értelmében a termés és bor után eső adó. 1352-ben pénzben fizetik, néhol a tizeddel együtt egyezség útján váltják meg. A nona, mint földadó, a földesuré, tehát a vármegye alig foglalkozott vele; a tizedet a vármegye közbenjárásával (1291 : 26. t.-cz. 4. §.) vetik ki, a mennyiben az méri ki, de azután, ha a fizető késik vele, a földön hagyja a részt.

Valamivel később alakul ki a vármegye befolyása a *lucrum cameræ* meg a portális adó körül. Mivel tudni kell az adófizetésre kötelesek számát, 8—10 kamarai ispán intézkedik az országban, a kik a vármegyére küldik a rovót az adó összeírására és kivetésére. A szolgabíró jelenti a vármegyének, hogy községeiben hány adózója van; majd a fizető porták lajstroma alapján a közgyűlés veti ki az adót s állapítja meg a beszedés módját. Természetesen azt is, hogy a jtelek után mennyi a kivetés. Külömben a behajtásnál is ott van a vármegye.

b) Az adóügynök (*contributio*) lefolyása szintén bonyolult művelet. Az első mozzanat benne a portaszám, illetőleg a rovás-mód eldöntése; majd a *defalcatio* nehézségei következnek¹ és a *computus* (*computus proiectum*: költségterv), még pedig rendesen a tisztújítás előtt.² Legtöbbször a hadvezetőkkel egyezkedik a vármegye vagy a perceptorral, kit a kormány küld a kerületekbe. A *contributio* a hadi és házi költségekre (szükségletekre) vonatkozik s nagy időn keresztül egy közös pénzlárba gyűl, a mi felszaporítja a munkát. A költségtervhez alkalmazzák a kivetés ideáját; felújítják az összeírást, mivel a portákban és vagyonban nagy az ingadozás. Évről-évre jelentkezik a sok elemi csapás; a katonai átvonulások és elszállásolások pedig még azoknál is több bajt okoznak: tulajdonkép a *conscriptio* a nyomorúság szélsőségeit

¹ 1633-ban tűz miatt egy évi adómentesség.

² A *sedes calculatorián*.

igyekeszik elsimítani. Ezután dolgoznak a exactorok és pénztárosok. Feladatuk a kivetés (repartitio), a melynek hasonló-kép megolvashatatlan az ága-boga. Az adók, illetékek és más terhek egész sora vonul el szemünk előtt. Szabály szerint az országgyűlés megszavazása nélkül nincs katonaság vagyis hadi adó, de a valóságban nem egyszer annak hiányában is adózik a vármegye.

A contributio nehézségeit alig jellemzi valami hívebben, mint az a körülmény, hogy egyre újabb *összeírásokra* szorulnak rá s a mellett hol a kapu-, hol a rovás-rendszert veszik elő; majd a mikor a tűrhetetlen hátralékoktól és adóságoztól nem bírnak szabadulni, vegyes alapon szervezik az adókiivetést. Így 1712-ben határozatot hoz a közgyűlés, hogy telkek szerint, még pedig új összeírás alapján, számítsák a portákat s úgy végezzék a repartitiót. Egy portára 64 jtelket számítanak, még pedig akár negyedes, akár zsellértelkeket; az armalista, kurialista, molnár, bérlő, bormérő és villicus (községi elöljáró), ha van telke, taksát fizet; az új lakos vagy újon leégett, a míg a vármegye felmentette, nem fizet adót, de azután a községgel együtt (in medio pagi) adózik; a birtokosság dica szerint, az úrnak dolgozó marhát kivéve, contribuál, valamint az a jobbágy is, a ki portába megy s ura által jtelket használ. Viszont, a kit a birtokos nem fogad be a portába, azt a bíróság végrehajtás útján iklathatja be portatagnak, s ekkor a költségeket az uraság fizeti. Az új nemes taksája 12 $\frac{1}{2}$.

Exactorul (számvizsgáló) 1585 és 1644-ben három-három nemest küld ki járásonkint a vármegye, 1623-ban pedig az alispánt, jegyzőt és 5 nemest; továbbá 1780-ban részleges *perceptor*i (adószedői) utasításokat készített.

A *pénztárnak* kettéválasztása a hadi és házi adó kezelésére az 1780. évi rendelkezésen alapszik, bár 1725-ben már külön *perceptor*a van 200 rfrttal a hadi és külön 100 rfrttal a gazdasági (házi) pénztárnak. Ugyanakkor mondják ki a

2—2 havi adószedést. 1785-ben adja ki Szent Iványi főispán a pénztár új kezelési szabályzatát;¹ 1790-ben a HT. 23266. sz. r. a pénztárkezelői biztosítékol visszautalja. Mind a generális, mind a járási pénztárak időnkint az alispáni ellenőrzés tárgyai.

D) A vármegyei adózás és *adóösszegek* legrégibb adatai szerint Hunyady János 1454-ben a vármegyének a szebeni vár számára szolgáltatott élelmi és felszerelési cikkekért engedélyt ad arra, hogy 3 portánként 1 arany forint adót vethessen ki.

1542-ben 1 telkesek adója 8 frt 65 dénár.

1549-ben 1 telkesek adója 12 frt 50 d.; I. subsidium tisztán: 1664·92 frt. II. subsidium: 1821·87 frt (tisztán: 1689·42 frt).

1550-ben I. subs.: 1291·93 frt, II. subs.: 1292·40 frt.

1552-ben I. « 2185·25 « II. « 2428·25 «

1553-ban I. « 1578·50 « II. « 1564·50 «

1555-ben I. « 1273·50 « II. « 1070·30 «

1556-ban I. « 1121·25 « II. « 1045·00 « (39 porta a pestis miatt kipusztult.)

1557-ben I. subs.: 1044·25 frt, II. subs.: 1003·25 frt.

1559-ben subs. 2573 frt.

[1527—30-ban subs. évi 1000 frt; 1527—64-ben az adó 1 porta után 50 $\frac{1}{2}$. (kétszer), 1 frt (háromszor), 3 frt (kétszer), 2·50 frt (egyszer), többnyire 2 frt. 1546, 1549-ben 44 kúria van; egytelkesek adója: 12·50 frt, plebánosok adója 39·34 frt; (dica) 1527-ben 1 p.=2 frt; 1535-ben 1 p.=2 frt; 1537-ben 1 p.=3 frt; 1538-ban 1 p.= $\frac{1}{2}$ frt; 1539-ben 1 p.=1 frt (földbirtokos: 30 $\frac{1}{2}$.)]

1577-ben subs. 2445 frt. [Pestis miatt 70 $\frac{1}{2}$ p. után 141 frt adólevonás.]

1578—9-ben subs. 2363 frt.

1582-ben subs. 2261 $\frac{1}{2}$ frt.

1583-ban 1 p.=2 frt. [Defalcatio: 15 $\frac{1}{2}$ p.=31 frt.]

1595-ben 1 p.=15 frt (IV—XI. hó)=jobbággy 9 frt, úr 6 frt=11,812 frt.

1596-ban 1 p.=18 frt, jobbággy 9 frt, úr 9 frt=8266·50 frt (rovó 80 frt, egyéb: 92·25 frt).

1598-ban (füst): 8085 ház à 100 dénár = 1 frt minden jobbággytól

¹ L. X. sz.

és lakásos egyéntől, à 50 dénár minden földesúrtól. [A régi portára 16 ház=24 frt esik.]

1599-ben 1 ház után=2 frt ($1\frac{1}{2}$ jobbágy, $\frac{1}{2}$ =földesúr). [Kassára 400 köl zab; 1 p.= $1\frac{1}{2}$ köl zab.]

1600-ban 1 ház után= $1\frac{1}{2}$ frt (1 jobbágy, $\frac{1}{2}$ =földesúr és taksás); közkölttségre: 1 p.=32 d. [1601. VIII-ig: 5420·50 frt. 1600-ra: 1194·00 frt. 1600-ra hátralék 1609 $\frac{1}{2}$ frt.]

1601-ben 3815 ház után à $2\frac{1}{2}$ (1 jobbágy, $1\frac{1}{2}$ földesúr; Sz. György és Ker. sz. János napján fizetendő; a nemesi jog sérelmére nincsen).

1602-ben 1 ház után $1\frac{1}{2}$ frt (1 jobbágy, $\frac{1}{2}$ földesúr; 6 napi gratuit labores).

1603-ban 1 porta után 2 frt=1 nagyszombati mérő buza és 1 m. zab (a korcsma és majorház is fizet). Rablók ellen: 1 p. = 40 dénár, 30 lóra = 6 dénár, 640 szekér.

1604-ben 3019 ház à 2 frt. (Rendi szedés a szepesi kamara rovójával; de a Bocskay-felkelés kitörésekor 1609-ig az intézmény szünetel.) 1 p.=1·50 frt; malmok=100 frt.

1606-ban «Mivel az hadnagyk sok szörnyűséget cselekszik», a vármegye lószolgáltatást rendel el. Makovicza 20, Palocsa 10, Sáros 2, Soósné 2, Dessewffy 8, Eperjes 20 ló. 1 ház után=1 korsó zab, 1 kereszt gabona, 14 dénár a katonáknak. Összesen: 125 köl zab, 50 köl gabona.

1607-ben a kassai regnicolaris commissio költségére 32 frt. Kassai hadnak 1 füst=2 frt, 1 ház=40 dénár, 20 ház 1 lovas.

1614-ben 1 p.=havi 3 frt.

1615-ben 1 p.=15·50 frt. (Közkölttségre: 1 p.=2 frt, 1 nemesi és városi p.=1 frt, malom 1 bokorkővel=50 d., 1 szeszüst=50 d.; az egyházi nemes a régi rend szerint taksálandó; Eperjes=3, Bártfa=3, Szeben=2 gyalogot ad.)

A portaadó ezután 2—4 frt közt váltakozik. Azokhoz különböző taksák meg természetben való szolgáltatások is járulnak.¹ 1671-ben 1 porta=8 frt ($\frac{2}{3}$ -ad birtokos, $\frac{1}{3}$ -ad jobbágy); 1678-ban I. félév: 10 frt, II. félév 12 frt; 1680-ban I. félév 16 frt, II. félév 8 frt.

1688-ban bevétel 78,500·80 rfrt, kiadás 78,128·26 rfrt.

1690-ben 1 porta=50 frt+10 taksa, porció-pótlásra: 1 p.=20 frt+4 taksa.

¹ Térszüke miatt az évi adózást csak összefoglalólag közöljük.

1694-ben porciókban (6 óra): 156,457 rfrt.

1694-ben téli adó: vármegye 70,372 frt, Eperjes 7350 frt, Bártfa 3150 frt, Szeben 1800 frt.

1698-ban téli kivetés: 82,500 frt, nyári: 27,500 frt. Ekkor vet ki a kormány fogyasztási adót.

1699-ben bécsi új repartitio: vármegye 129,922 frt 15 kr 02 d., melyből a nemességre 8661 frt 29 kr, a jobbágyságra 121,260 frt 46 kr 02 d. esik. Télre 1 p.=havi 150 rfrt+36 taksa+18 molnártaksa+32 köl gabona.

1700-ban 1 p.=140 rfrt+50 taksa+25 molnártaksa.

1706—7-ben 1 p.=580 m. frt.

1710-ben hadbiztosi követelés: 155,015·15 rfrt.

1713-ban repartitio: 114,108 rfrt.

1717-ben nádori repartitio télire: 82,902 frt+6,382·27 rfrt tartozás.

1718-ban $74\frac{2}{4}$ p.= (à 28 porció) 2086 porció.

1719-ben 71 p. repartitioja: 1 p.=116 rfrt.

1726-ban interimális téli impositio: 1 p.=160 rfrt katonai+16 rfrt házi.

1728—30-ban 140 p. után (à=455·30 rfrt)=63,769·42 rfrt.

1744-ben téli hadiadó 63,769·42 rfrt, az 1740—44. évi hátralékokkal együtt 140,371·54 rfrt.

1751-ben Koller referendarius adóügyi rendezése szerint: télire 66,233·30 rfrt, nyárra 19,662·14 $\frac{1}{2}$ rfrt, házi adó 21,485·37 $\frac{2}{4}$ rfrt, hátralék 85,402·25 $\frac{1}{2}$ rfrt.

1759-ben 1 p.=580·28 rfrt; kivetés: télire 46,186·51 rfrt, negyedik vagyis nyári quartalitásra 15,395·39 rfrt.

1774—9-ben 1 p.=688·50 rfrt=69227·45 rfrt.

1782—4-ben nincs contributio.

1805-ben hadi adóban: a vármegyétől 67,315 rfrt, a városoktól 11,337 rfrt.

1814-ben repartitio: 78,221 rfrt. Ezóta a vármegye adós a subsidiummal: az összeírás tehát kiterjed a két ritusú papságra, dominiumra, honorácziórokra, szabadosokra, bérlőkre,

molnárokra, korcsmárosokra, zsidókra és a régi szokáshoz képest mindenkire, a kinek adókötelezettsége van.

1842-ben az adózástól mentesek is fizetnek adót.

E) Egyes állami adónemek:

I. A *tized* kétféle: királyi fiskusi és püspöki.

[1666-ban a népsanyargató tizedszedőt a szolgabíró törvény elé idézi.]

a) A *királyi fiskusi tizedet* 1688-ban I—XII. járási közép-pontban vetik ki. Ezek: Kissáros, Gergelylaka, Kurima, Kende, Ásgúth, Hanusfalva, Jánosfalva, Lófalva, Szinye, Orkuta, Roskovány és Veresalma.

	Kéve	Kepe	Köböl
Rozs.....	76	20	305 $\frac{1}{4}$
Siligo.....	272	27	1049 $\frac{3}{4}$ 1 $\frac{1}{8}$
Hordeum.....	102	22	314 $\frac{2}{4}$
Zab.....	97	1	485
Apud alvearia (méhkas)			22
Tyuk			575
Lúd			147
Siligo ex tritico			115 köl.

Tized adminisztráció (12 decimator beszolgáltat):

	Trit.	Sil.	Hord.	Avena	Mézkas	Tyúk	Lúd	Gabona-hátralék
Az eperjesi élelm. biztoshoz: —	1200		200	285	—	—	—	400 köl
A kassai „ „	20	100	100	200	12	200	100	
A vármegyei „ „	—	145	14 $\frac{1}{2}$	—	10	375	47	

A Szepesi Káptalannak 250 ft.

Alispánnak, jegyzőnek némi járulék.

Szent-Iványinak (kezelő ?) 100 ft.

1717-ben A *tizedügy szabályzata* (utasítás az investigátoroknak):

1. A cél: a népet a katonai szállásolásoktól és kihágásoktól megvédeni. Ezért *bérelte ki* a vármegye a tizedet a szepesi kamarától. A magtermés és a házi állatok után eső járulékok szolgáltatása a vármegye jogkörébe ment át.

2. Mivel a sz. kamara az albérlet feltételül kikötött bizonyos termés- és állathányadot, 1—2 kereszt gabona félreteendő, valamint az állatokból 1 bárány 75 d., 1 kecske 60 d., 1 kas 120 ft értékben.

3. A részben dolgozó aratók (10 vagy kevesebb kepe után) pénzben váltsák meg a tizedet.

4. Sz. Egyed napja előtt, a követek kijátszása czéljából, tilos a termést behordani.

5. A biró, a kinél a kiküldöttek ellátást kapnak, mentes.

6. Megtudakolandó, hogy a parasztnak hány marhája van, hogy szét ne terelje, másnál el ne helyezze, esetleg el ne pusztítsa.

7. Ha van birtok, a mely eddig csak az egyházának fizetett, az is köteles a tized-szolgáltatásra.

8. Ha a paraszt a termésből az úri kúriára visz valamit, hogy elrejtse, utána kell járni a dolognak.

9. Egyházi adóban: a kath. papnak az anyaegyház 1 frtot, a fiókegyház $\frac{1}{2}$ frtot és a quartát fizeti.

10. A görög kath. birtok mentes; a porták azonban ott is összeírandók.

1715-ben a vármegye a szep. kamarai tizedet 1000 frton váltja meg, s az alispán maga szedeti, majd a bérletet egy birtokosnak vagy birtokos-csoportnak albérletbe adja ki.

1728-ban bérlet=1500 rfrt. (1 p.=80 rfrt.)

1738-ban bérlet=700 rfrt.

1754-ben a Szep. kamara kir. tized-hátralékban 7400 rfrtot követel.

1818-ban mivel Kurima cyclamen (burgonya)-tizedet nem akar beszolgáltatni, 24 zsoldossal a vármegye bizottságot küld ki ellene.

1882-ig a kir. fiskusi birtok-tized szolgáltatása a következő:

I. Kuriális telkes zsellér: 104 nap kézi munka, 4 ölfa-szállítás.

II. Házas telkes zsellér: 24 nap kézi munka, 4 ölfa-vágás, fonatváltás és 1 frt füstpénz.

III. Nem egész telkes zsellér, a kinek 1—3 hold külsősége van: 36 nap kézi munka, 4 ölfa-vágás.

A fiskusi birtokok között:

I. számú birtok: Keczerpeklény (és Ránkfüred: Abaúj-Torna vármegye).¹

II. számú birtok: Keczerkosztolány, Keczerlipócz, Modrafalva, Vörösvágás, Patacskő.

III. számú birtok: Húvész, Licsért.

Mindezek 1882-ig tényleg adtak részben tizedet. Akkor megváltották magokat, a kincstár viszont legelőt és faizást adott nekik Keczerpeklényben és Húvészen.

Megváltási árak: I. sz.: 26 frt körül; II. sz.: 4 frt; III. sz.: 6 frt.

¹ Keczer-birtokok.

b) *Püspöki tized.* Pauler Gyula állítását, hogy 1336-ig nem biztos, hogy a vármegye az esztergomi vagy egri püspökséghez tartozik-e, megdönti az az adat, hogy az 1248-iki kir. rendelet a Sarus városi környék tizede fejében Cserép, Csege, Kecs-kés és Puchlakó falvakat adja az egri püspöknek. Ugyanakkor a dézsmától mentes helyek a vármegyében: Sarus, Eperjes, Szeben, Kis Sáros, Sebefalva, Kajutha, Ardou-Nyárs, Urkutha, Osztropotoka, Megyepotoka, Gregorfalva, Ujfala, Ujszilva, Teuchik (Töltszék), Kapi. A püspök különben 1303-ban elváltaszlja a tarczai archidiakonatuszt Abaujvártól; 1336-ban pedig a tarczai és palocsai disztriktust átveszi s fél tizedet enged át a papjainak. Továbbá a vármegye papjai már előbb is, 1293-ban megkapják a tizedszedés jogát (a tized 1611-ben az ágostai vallásúakra is kötelező). A püspöki dézsma a XVI. század elején a borra és gabonára szólt. Hanusfalván ekkor még terem szálló, de a tizedet a tizedszedők fogyasztják el. Gabona-dézsmául Szeben 50, Eperjes 72 és Bártfa 70 csomót szolgáltatnának be, azonban 1503-ban 226 dukáttal váltják meg ($4\frac{1}{2}$ csomó gabona=1 dukát=40 frt) együttesen, azaz 9040 frttal. 1436-ban is szerepel az egri püspökség dézsmája, melyet 1697 körül a vármegye bérel ki 2000 frton. A bérlet azután állandó tétele az adózásnak; de megjegyzendő, hogy a dézsma-területből következetesen kizorul több község, a melyeknek egyházi adója külön megállapodások tárgya. Így még 1733-ban is előfordul abauji rész; 1771-ben a püspök az egész vármegye dézsmáját óhajtja egyesíteni; 1776-ban pedig Bártfa az örökös birtokközségeinek külön s állandó megváltására törekszik.

1715-ben a vármegyei bérlet 1650 rft, melybe Berki és Böki községek s a papi quarta nincsenek belefoglalva. A püspöknek egyébként decima és quarta, a papoknak pedig quarta, octava és quarta quartae (sedecima=hatod) jár.

1729-ben Berki, Böki és Bártfa falvainak dézsmabérlője 1583 rftot (1900 mfrtot) fizet, a mit a vármegye portánként 40 rftjával vet ki.

1731-ben a bérlet 1100 rft, 1735-ben 1450 rft, 1738-ban 700 rft;

1771-ben a bérleti szerződést újabb 3 évre kötik meg; 1774-ben a tized-megváltás összegeben 5000 frtot jeleznek az iratok, de valószínűleg más házi kiadások is hozzáértendők avagy hátralékok. 1778-ban Szeben 40 rfrton váltja meg a falvait, Zboró pedig a ppki tizedből a quartát 20 rfrtban. 1798-ban 2565 rfrt a bérlet (hátralékkal ?), 1805-ben a HT. utasítására a bérlet a kassai püspökkel kötendő.

Érdekes adat 1759-ből, hogy a pannonhalmi apátságnak még ekkor is van birtokügye a vármegyében, bár az első szerzetesi korszak óta az akták sehol sem emlékeznek meg róla.

II. *Limitatiók.* A hadi adózásban általán, mint limitationes naturalium, a katonai éles árait és a nemesi fakultások megállapítására vonatkoznak. Az előbbieket contributio annonae (élelemadó) néven is előfordulnak. Tudvalevő, hogy a hadi kincstár szívesebben hajlott a természetben való adó-szolgáltatáshoz, mert a szabott árai a piaciak alatt maradtak. Onnan érthető pl. a mészáros-czéh örökös hadakozása a vármegyével és városokkal. Sokszor lehetetlen minimális árak elfogadására kényszerítik. A magazinumokba kellett minden élést beszolgáltatni. De a gabonaszállítás díjainak, valamint a fuvarszámnak limitációja is szapora: az is növelte a jobbágyság terheit.

1594-ben Contributio annonae: 1 p. után nemesnek 25 kenyér, 2 köből gabona, 2 lud, 4 tyúk.

1627-ben a vármegye elrendeli, hogy a vásárokon az Árszabás kiírva függjön. Ha ezt a város elmulasztja, a szolgabírák a bevített eltiltják s 100 frt birságot rónak ki. A főispánnak teljes hatalmú intézkedési jogot ad a kongregáció.

1666-ban a limitator napidija 3 frt.

1688-ban limitatio vármegyei napszámra és élésre: 4 marha kísérése: napi 2 ember à 75 d, 1 hordó bor 36—42 frt, 1 pint bor 0·60 frt, 1 hordó sör 4·25 frt, 1 bárány 1·80 frt, 1 borjú minőség szerint 3·00 frt, 3·60 frt, 2·80 frt, 2 indiai tyúk minőség szerint 2·40 frt, 3·00 frt, 1 tyúk minőség szerint 0·20 frt, 0·18 frt, 1 lúd minőség szerint 0·36 frt, 0·42 frt, 1 iccze vaj 0·30 frt, Nagyldáig 2 ökör kísérése: 1 ember 0·75 frt, Munkácsig 8 marha kísérése: 4 ember 14 nap 20·00 frt. Lőcséig 4 marha kísérése: 1 ember 2 nap 7·50 frt, Gönczig 1 szekér 6 lóval 6·00 frt, Gönczig 2 marhahajtó 5 óra 12·00 frt, Berthót-Kassa: fahordás 0·66 frt,

11 közember, 1 tizedes 1 óra 37'00 frt, 38 szekér konyhai fa 22'80 frt, komiszárius 1 évre 91'08 frt, kapus 1 évre 12'50 frt, 1 sing vászon pénzzacskóra 0'88 frt, vármegyei irodai szer 1 évre 1'80 frt, két kötés papiros 4'50 frt, 1 katonai ló kárpótlása 27'00 frt.

1697-ben nemesi fakultások: (L. Dica).

1698-ban árszabás télre: 1 mázsa (120 helyi, 100 bécsi sz) széna 0'54 frt, 1 plaustrum¹ (2 m.) széna 1'00 frt, 1 coretum (kassai mérő) zab 0'09 frt, 1 mensura (véka) triticum 0'375 frt, 1 mensura kevert triticum 0'30 frt, 1 mensura siligo 0'25 frt, 1 sz borjúhus 0'015 frt, 1 sz új laridus (szalonna) 0'05 frt.

1699-ben árszabás nyárra: $\frac{1}{4}$ köl (coretum) triticum 50 kr, $\frac{1}{4}$ köl siligo 37 $\frac{1}{2}$ kr, $\frac{1}{4}$ köl zab 12 kr, 2 m. széna 15 kr, gyümölcseszecet (iccze?) 4 kr, tehén vagy borjúhus sz 2 kr, üsző sz 2 kr, bárány sz 2 kr, vaj, justa (iccze) 15 kr, 1 lúd 12 kr, 1 tyúk 6 kr, sózott szalonna sz 6 kr, malacz sz 3 kr, $\frac{1}{4}$ köl lencse vagy borsó 45 kr, 1 indiai tyúk 45 kr, 1 indiai kakas 30 kr, 1 mérő hordeum vagy kenyérnek való 45 kr, 1 malacz 12 kr, 1 récze 6 kr.

1699-ben Limitatio naturalium és determinatiók:

I. Triticum $\frac{1}{4}$ köl (coretum) 50 d, siligo 37'5 d, zab 12 d, széna 2 m. 15 d, marhahus sz 2 d, bárányhus sz 2 d, bab, lencse, kenyér-árpa $\frac{1}{4}$ köl 45 d, malacz 12 d, récze 6 d, vaj-iccze 15 d, eczet-iccze 4 d, lud 12 d, tyúk 6 d, só sz 6 d, disznóhus sz 3 d, indiai kakas 45 d, indiai tyúk 30 d.

II. A birtokos úr — a birtokra kivetett 20 d-on felül — írja össze a paraszt lakókat: egész telkes paraszt 2 frt, $\frac{1}{2}$ telkes paraszt 1 frt, $\frac{1}{3}$ telkes paraszt 0'40 frt, $\frac{1}{4}$ telkes (zsellér) vagy komornyik 0'30 frt $\frac{1}{8}$ telkes 0'15 frt.

III. Összeirandók a nemesi szolgálak is megtaksálásra. Molnár, nemtelen taksás 4 taksa, nemes taksás 30 taksa.

IV. Összeirandók a papok is.

V. Összeirandók a féltaksás nemesek, bányászok, zsidók és külön bérlők. (Ellenszegülő nemes 40 frt, paraszt 12 frt birságot fizet.)

VI. Telelésre: 1 p 7 gabona, 16 zab, 8 széna, 24 nyaláb szalma. Dohányzó: nemtelen 24 d, üst 60 d, sörfőző 1'20 frt, folyón 1 bokorkó 1 coretum, más kő $\frac{1}{2}$ coretum, cigányok havi 6 frt. Marcziusra: 1 lakott ház 2 tallér (dicától).

VII. Nemesi kurialista szolgál nem fizet dicát. Nemes, a kinek van jobbágya vagy zsellérje, fizet adót: nemesi segedelmet. Az armálistákra egy helyen vetendő ki a taksa, a nemesi passzusokra a kivetés: IV. hóban, birtokos pap fizet, mint a nemesi birtokos, a többi pap mentes.

¹ Szekérnyi.

A birtok után 2 tallér; a ki szőkevényt nem állít vissza, katonai végrehajtó megy ki ellene.

VIII. Télre: 1 p 11 gabona, 24 zab, 2 m. széna, 70 csomó szalma.

IX. Február havi determinatiók: 1. Az éjjeli őrség szigorítandó. 2. A gabona 1 hét alatt szállítandó. A kinek nincs, váltsa meg 3 frton. 3. A végrehajtó díj egész napra 25 d, félre 12·5 d. 4. Ellenőrzendő, ha egy telken több lakó él. 5. Az eltagadott háztulajdonosa 40 frt bírságot fizet.

X. Márczius havi determinatio: 1 lakott ház 2 tallér, (a február havi determinatiók ugyanazok), 8 juh, 10 kecske 1 d, 1 sörüst 1 d, lakók $\frac{1}{2}$ d.

XI. Áprilisi hátralék fedezésére: 1 p 1·50 rfrt, külső nemes 1 ház után 10 d, taksás nemes 55 taksa, nemesi szolga 50 d, molnár (a dicán kívül) 20 taksa, molnár falun gabona után 1 dica, molnár künn gabona után $\frac{1}{2}$ dica, nemes szolga paraszti telken dicát fizet.

1708-ban limitatio: kassai siligo 1 rfrt, kassai hordeum 1 rfrt, kassai triticum 2 rfrt, kassai zab 0·90 rfrt, kassai sör 0·03 rfrt, kassai hus \approx 0·03 rfrt.

1714-ben limitatio naturalium: 1 tyúk 12 kr, 1 lúd 21 kr, 1 récze 12 kr, 1 indiai tyúk 30 kr, 1 borjú 1·80 frt, 1 bárány 1·20 frt, 1 malacz 0·18 frt, 1 kappan 0·24 frt, 1 nyul 0·30 frt, 1 iccze vaj 0·30 frt, 1 füstölt régi szalonna 0·12 frt, 1 füstölt új szalonna 0·06 frt, 1 iccze liszt 0·05 frt, 1 iccze borsó 0·05 frt, 1 iccze lenese 0·05 frt, 1 köl tiszta tritium 4·80 frt, 1 köl vegyes tritium 4·00 frt, 1 köl siligo 4·00 frt, 1 köl hordeum 3·00 frt, 1 köl zab 1·20 frt, 1 koci széna 1·20, 1 iccze méz 0·30 frt, 1 iccze pálinka 0·30 frt, 1 iccze sör 0·03 frt, 1 iccze gyümölcsseczet 0·04 frt, 1 köl aszalt szilva 4·00 frt, 1 \approx hús 0·04 frt, 1 napi teherfuvar 2 marhával 0·75 frt, 1 \approx bécsi hús 0·06 frt.

1745-ben a húsvágás pozsonyi normája szerint vármegyei limitatio: marha: városban $2\frac{1}{2}$ kr, egyebütt 2 kr, hitványabb $1\frac{1}{2}$ kr, borjú őszkor $2\frac{1}{2}$ kr, februártól 2 kr, bárány $1\frac{1}{2}$ kr, disznó: városban 3 kr, egyebütt $2\frac{1}{2}$ kr, bór: 5 db nagy ökör 5 frt, bór 5 db kisebb ökör 4 frt, bór 5 db üsző $2\cdot50$ frt, bór 1 db borjú 0·30 frt.

1748-ban árszabás a dohányzókra és puskásokra (à 12 kr):

Susztrik járásában	1722	dohányzó,	120	puskás
Palugyay	«	1486	«	73 «
Berthóthy	«	1297	«	63 «
Dobay	«	úr 264	}	« 83 «
«	«	lakos 1396		
Makoviczán	«	úr 27	}	« 15 «
«	«	lakos 921		
		összesen	7467	adózó.

1749-ben hús- és élelem-árszabás: 1 sz marhahús a városban 5 dénár, marhahús falun vagy mezővárosban $4\frac{1}{2}$ d, (febr. 1—6) 5 d, nyelv font-számra, száraz faggyú 12 d, olvasztott faggyú 15 d, 1 sz borjúhús 6 d, borjúfej és lábak font számra 15 d, borjútüdő, háj és belek font számra 15 d, 1 sz bárány, juh, kecske 4 d, 1 sz friss disznó 6 d, sós szalonna db. 18 d, nyers szalonna db. 12 d, friss háj db. 15 d, ó háj db. 18 d, 1 hizlalt kappan 30 d, 1 öreg tyúk 18 d, 1 öreg lúd 36 d, 1 kacsa 15 d, 1 öreg pulykakakas 120 d, 1 öreg pulykatyúk 72 d, 1 iccze vaj télen 36 d, 1 iccze vaj nyáron 30 d, X—II. hóban 1 poltura, III—IX. hóban 5 tojás 1 poltura, 1 jó szopós malacz 48 d, 1 báránygödölye 72 d, 1 kecskegödölye 42 d. (Az őz, nyul, császármadár, fogoly, csiga, vadgalamb ára független.)

1755-ben élelmi czikkekre: 1 sz marhahús $2\frac{1}{4}$ kr, 1 sz disznóhús 3 kr, 1 sz sóshal $7\frac{1}{2}$ kr, 1 sz tehénhús 3 kr, 1 pár téli lúd 24 kr, 1 pár tyúk 12 kr, 1 pár récze 12 kr, 3 téli tojás 3 kr, 1 iccze vaj 15 kr, 1 pár kappan 30 kr, 1 indiai kakas 1 rfrt, 1 indiai tyúk 30 kr.

1761-ben húsarak: városban: kövér marhahús sz 5 d, egyebütt 4 d, városban: sovány marhahús sz 4 d, egyebütt 3 d, városban: marhanyelv 12 d, városban: borjúnyelv 6 d, egyebütt 5 d, városban: borjúfej lábakkal 12 d, városban: bárányhús 4 d, egyebütt 3 d, disznóhús 5 d, egyebütt 4 d, városban: száraz szalonna 12 d, városban: öreg háj 21 d.

1763-ban élelmiszerek árak és árjegyzéke: kövér marhahús sz városban 5 d, falun 4 d, sovány marhahús sz városban 4 d, falun 3 d, nagy nyelv sz városban 12 d, kis nyelv sz 9 d, szarvasmarha zsirja sz 15 d, bárány zsirja sz 12 d, bárányháj sz 11 d, disznó sz 6 d, sótlan kövér szalonna db. 12 d, sótlan sovány szalonna db. 9 d, szárításra szalonna db. 6 d, 1 pár (70 frtos) ökör bőre 12 frt, 1 pár (50 frtos) ökör bőre 10 frt, 1 pár (40 frtos) ökör bőre 8 frt, 1 pár (30 frtos) ökör bőre 5 frt, 1 pár nagy tehénbőr 6 frt, 1 pár kis tehénbőr 4 frt, 1 pár 3 éves üsző bőre 4 frt, 1 pár juhbőr (csizmadiának) 0·60 frt, 1 pár juhbőr (timárnak) 0·72 frt, 1 pár báránybőr 0·50 frt, 1 pár kecskebőr 0·24 frt, 1 pár borjúbőr (1 éves) 1·60 frt, borjú sz városban 6 d, falun 5 d, borjú-fej lábakkal 9 d, borjú-belsőrészek 9 d, kövér bárány vagy kecske sz 4 d, sovány bárány vagy kecske 3 d, 1 pár szopós borjú bőre 0·60 frt, 1 pár szarvasbőr 2 frt, 1 pár friss kecskebőr 1 frt, 1 pár fekete báránybőr 1·60 frt, 1 pár kocsis csizma-bőr (térden felül) 1·30 frt, 1 pár kocsis csizma-bőr (rövid) 1·02 frt, egy pár férfifejelés 0·50 frt, egy pár női fejelés (kecskebőr) 0·84 frt, 1 pár bárány vagy borjúbőr 0·62 frt, 1 pár női fejelésbőr 0·42 frt, 1 pár csizma készítése 0·24 frt, 1 pár csizma fejelése 0·18 frt, 1 pár férfi sarú 0·60 frt, 1 pár jó paraszt sarú 0·36 frt, 1 pár paraszt sarú 0·30 frt, fehér viasz sz 1·02 frt, sárga viasz sz 0·42 frt, viaszmunka ára 0·12 frt.

1771-ben kövér borjúhús 6 kr, sovány 5 kr.

1772-ben június 29-én szebeni hivatalos húsvágó próba: (drágaság miatt HT. r-re): két kisebb ökör vételára 56 68 rfrt, húsa à 100 d w 28 90 rfrt, első rész (153 w) à 7 d 10 71 rfrt, fej és hátsórész (146 w) 10 22 rfrt, saevi crudi (14 $\frac{1}{3}$ w) à 15 d 2 17 $\frac{1}{2}$ rfrt, nyelv 0 12 rfrt, tüdő 0 09 rfrt, belek 0 48 rfrt, szív 0 06 rfrt, bőr 6 00 rfrt, mészáros haszon 0 95 $\frac{1}{2}$.

Géralton tartott próba: a marha vételára 25 86 rfrt, bevétel 11 49 rfrt, veszteség 14 37 rfrt. (A próbák a mészárosok javára ütöttek ki.)

1773-ban borjú: 3 város és Héthárs (jobb) 6 kr, egyebütt: 5 kr, (gyengébb) 5 kr, egyebütt 4 kr.

1778-ban 1 m zab 0 37 frt.

1780-ban borjúhús w 5 d.

1790-ben huslimitatio: marhahús: jobb w 4 kr, marhahús: gyengébb w 3 $\frac{1}{2}$ kr, borjúhús Szt.-Györgyig 3 $\frac{1}{2}$ kr, borjúhús Szt.-György után 4 kr, fej lábakkal 9 kr, tüdő w 4 $\frac{1}{2}$ kr, belek 3 kr, malacz bőrrel 5 kr, malacz bőr nélkül 4 kr, saevum crudum 10 kr, saevum liquefactum 12 kr, régi laridum 15 kr, új laridum 12 $\frac{1}{2}$ kr, vervecina salsa 3 kr, fiatal bárány 4 kr, új zsír 15 kr, régi zsír 18 kr, candela 13 $\frac{1}{3}$ kr, candela alba 15 kr.

1792-ben húslimitatio: marhahús: jobb w 4 kr, utóbb 3 $\frac{1}{2}$ kr, marhahús: gyengébb 3 $\frac{1}{2}$ kr, utóbb 3 kr, malacz bőrrel 4 kr, malacz bőr nélkül 3 $\frac{1}{2}$ kr, bárány 3 $\frac{1}{2}$ kr, utóbb 3 kr, borjú 4 kr.

1796-ban marhahús: jobb 7 d, gyengébb 1 garas.

1798-ban húsár: 6—7 d közt állandóan. márcz. 23-tól május 30-ig: malacz 5 kr, borjú 3 kr, fiatal bárány 3 kr, 5 d, nyers faggyú 10 kr, olvasztott faggyú 12 kr, jó szalonna 12 kr, háj 14 kr, gyertya 13 kr.

1800-ban marhahús 4 kr.

1802-ben marhahús 4 kr, Eperjesen, Bártfán 11 d., marhahús 10 d egyebütt, tehénhús 8 d Eperjesen, Bártfán, tehénhús 7 d egyebütt, saevi liquefacti (olvasztott faggyú) 16 kr, gyertya 18 kr.

1803-ban marhahús 4 $\frac{1}{2}$ —5 $\frac{1}{2}$ kr, borjúhús 5 kr, bárányhús 5 kr, disznóhús 6 kr. Május 25-én marhahús 7 kr, tehénhús 5 kr, bőrs malaczhús 8 kr, malaczhús 6 kr. Font nélkül mérő mészáros 12 frt birság.

Deczember hóban: fejős tehén husa: város 6 $\frac{1}{2}$ kr, vidék 6 kr; nem fejős: város 6 kr, vidék 5 $\frac{1}{2}$ kr; 4 nagy tisztított láb város 20 kr, vidék 20 kr; 4 nagy nem tisztított láb város 16 kr, vidék 16 kr, 4 kis tisztított láb város 16 kr, vidék 16 kr; vitulina város 7 kr, vidék 7 kr; 4 tisztított láb város 10 kr, vidék 10 kr; feje tisztítva város 8 kr, vidék 8 kr; feje nem tisztítva város 7 kr, vidék 7 kr; gyomra város 8 kr, vidék 8 kr; máj, belek város 7 kr, vidék 7 kr; bárány város 5 kr,

vidék 5 kr; kecske város 4 kr, vidék 4 kr; friss malacz aprólék nélkül város 7 kr, vidék 7 kr; friss malacz aprólékkal város 8 kr, vidék 8 kr; régi szalonna város 18 kr, vidék 18 kr; új szalonna város 14 kr, vidék 14 kr; régi adeps város 30 kr, vidék 30 kr; új adeps (háj) város 24 kr, vidék 24 kr; saevi crudi város 16 kr, vidék 16 kr; saevi liqui-dati város 20 kr, vidék 20 kr; candela sabacea (faggyú) π város 24 kr, vidék 24 kr.

1805-ben marhahús város 7 kr, vidék $6\frac{1}{2}$ kr, bőrös malacz város 12 kr; bőr nélkül város 9 kr. Később: (a marhának a gabonahiány miatt nincs ára) marhahús 6 kr, bárányhús 5 kr, bőrös malacz 10 kr, bőrnélkül malaczhús 9 kr.

1806-ban a vármegye Szirmay Jánostól 28 ökröt 2100 rfrton vesz 8250 porció kenyér 86 rfrt.

1807-ben marhahús: város, katonai állomás marhahús: 10 kr, egyebütt 9 kr, bőrös malaczhús 14 kr, bőrnélküli malaczhús 12 kr, borjúhús 10 kr, vervecina 8 kr.

1808-ban (a mészárosok féktelensége miatt Eperjesen csak 11 mészáros lehet) marhahús 11 kr.

(Pest vármegye javaslatára a vármegye felhívja a követeit a mészárosügynek országgyűlési rendezésére).

December hóban marhahús: város 9 kr, birtok 8 kr, fiatal marhavagy tehénhús 7 kr, malacz: bőrőshús 18 kr, malacz: bőrnélküli hús 15 kr, saevum cr. π 30 kr, saevum liqu. π 42 kr, gyertya π 42 kr, borjúhús π 12 kr.

1809-ben marhahús a penale elengedésével a drágaság miatt 10 kr.

1810-ben marhahús 14 kr, borjúhús 16 kr, (a vármegye a húsmérést Eperjesre szabadnak jelenti ki, hogy a mészárosoktól szabaduljon a közönség; utólag katonai assisztenciával méreti velük a húst s ekkor):

	Városban és katonai állomásokon:	Egyebütt:
marhahús	15 kr	14 kr
borjúhús	16 «	14 «
bőrös malaczhús	24 «	21 «
bőrnélküli malaczhús	20 «	18 «
szalonna	48 «	42 «
bárányhús	12 «	10 «

(Ha a mészáros nem engedelmeskedik, birságot fizet és kiutasítják.)

Október hótól tehénhús 15 kr, bárányhús 12 kr, faggyúgyertya 1:50 frt, olvasztott faggyú 1:06 frt, nyers faggyú 0:48 frt.

1811-ben kassai megállapodás: marhahús: állomás és város 20 kr, mezőváros 19 kr, falu 18 kr.

[A vármegye 8 zsidónak akarja a húsvágást kiadni, bár az eperjesi mészárosok 40.000 frtig szándékoznak marhát venni 15 napos limitatio feltételével. Az utóbbiak húzáremelést szinte gyűlésenkint kérnek Eperjesen, de a vármegye nem ad. Erre a HT., mivel a vármegyék és városok limitatiója nem egyöntetű, normativum kidolgozását kívánja. Ekkor marhahús 34 kr [Eperjesen a mészárosoknál 36 kr. Vármegye börtönnel fenyegeti meg őket, de végre kényszerül június hótól a 36 krt eltűrni.], bőrös malaczhús 50 kr, bőrnélkül malaczhús 42 kr, tehénhús 40 krajczár.

Augusztus hóban marhahús 24 kr városban és állomáson, egyebütt 10 kr, később 28 kr, bárányhús 15 kr városban és állomáson, egyebütt 16 kr, később 24 kr, birság 12 rfrt. A gyertya fontban 248 rfrt.

1812-ben marhahús 36 kr, vidéken 33 kr [Biztosok ellenőrzik, az árból lecsapnak.], borjúhús 12 kr.

Augusztus hóban marhahús 45 kr, bőrös malaczhús 15 kr, bőr nélkül malaczhús 12 kr, tehénhús 7 kr.

Szeptember hóban marhahús 8 kr, bőrös malaczhús 12 kr, bőr nélkül malaczhús 10 kr, tehénhús 6 kr, saevi cr. 20 kr, saevi liqu. 26 kr, gyertya és smigma (szappan) 28 kr [a hol nincs mészáros, a húsnemek 1 krral olcsóbbak].

1813-ban [Az eperjesi mészárszékeket Hollaender Márk és társa bérli. A marhaár 150 frtra szökkent fel; ezért 7 krról 8 krra emelik rövid időre a font árát].

Június hó 16-án minden húsr 1 krral leszáll.

Augusztus hóban :

	Város, katonai állomás ahol állandó mészáros van	Egyebütt
marhahús	5 kr	4 kr
tehénhús (vervecina)	4 «	3 «
bőrös malaczhús	7 «	—
bőr nélkül malaczhús	6 «	—
borjúhús	6 «	—
saevi cr. (nyers faggyú)	15 «	—
saevi liqu. (olv. faggyú)	18 «	—
gyertya font	20 «	—

1814-ban marhahús 6 kr, okt. hóban marhahús 7 kr, vervecina 6 kr, bőrös malaczhús 12 kr, bőr nélkül malaczhús 10 kr, saevum cr. 24 kr, saevum liqu. 28 kr, gyertya font 32 kr.

1816-ban :

	Város, katonai állomás	Egyebütt
borjúhús	19 kr	} 1 krral olcsóbb
disznóhús	30 „	
tehén hús	18 „	

Október hóban :

borjúhús	16 kr	14 kr
tehénhús	14 „	13 „
saev. cr.	36 „	—
saev liqu.	40 „	—
gyertya font	100 „	—

1817-ben borjúhús 17 kr, tehénhús 20 kr; később : Eperjes, Bártfa : 15 kr, Szeben, kat. állomás: borjúhús 14 kr, egyebütt: borjúhús 13 kr, tehénhús 1 krral olcsóbb, saev. cr. 48 kr, gyertya 1·15 kr, candela 1·06 krajczár.

1818-ban :

	Város	Egyebütt	Állomás
marhahús	12 kr	10 kr	11 kr
candela	48 „		

Augusztus hóban marhahús:

Eperjes	12 kr,	Verecina 10 kr,	Malacz 20 kr
Szeben, Bártfa, Sóvár	11 „	„ 9 „	} Malacz 18 kr.
A hol mézárós van	10 „	„ 8 „	
Egyebütt	9 „	„ 8 „	

Október 15-én marhahús:

Eperjes 10 kr, Verecina 7 kr.

Marhahús: Szeben, Bártfa s ahol mézárós van 9 kr, egyebütt 8 kr, verecina 7 kr, malaczhús bőrös 18 kr, malaczhús bőr nélkül 15 kr, candela 42 kr, candela cum hosipio (faggyúgyertya) 54 kr.

November hóban a húsár 1 krral leszáll, malacz 15—12 krajczár, saevi cr. 30 kr, candela 44 kr.

III. A katonaságnak *salgamum* (hálókrajczár) és egyéb szolgáltatások:

a) *Salgamum* :

1720-ban	406 rfrt
1722-ben	390 „
1722-ben	96 „
1723-ban	290 „
1723-ban	36 „

b) *Fa és világítás:*

	Porta	Köt. Orgia fa ¹	Köt. lámpaolaj	Adott fát	Adott olajat
Vármegye	146 ² / ₄	243	516 ¹ / ₄	217	472 ² / ₄
Eperjes	11	18 ¹ / ₄	38	54 ¹ / ₄	115 ¹ / ₄
Bártfa	6 ³ / ₄	11 ¹ / ₄	23 ¹ / ₄	6 ¹ / ₄	—
Szeben	3	5	10 ¹ / ₄	—	—

c) *Katonatiszti köteles szállások:*

Ezredes	5 szoba	} + 1 kamra + 1 konyha.
Alezredes	4 «	
Őrparancsnok	4 «	
Kapitány	3 «	
Hadnagy	2 «	
Zászlótartó	2 «	

d) *Katonai regulamentum 1730-ban:*

I. A tiszti failletékről, II. porció-résről, III. fizetési összegről.
A cs. helytartó tábornok: 4166-40 frtot, a főhadbiztos 1500 frtot kap.

IV. *Taksák.* Taksafizető a birtokos nemesen kívül minden egyes, a kinek keresete van. Ezek: az egytelkes nemesek, armálisták; továbbá a nemtelen taksások: a fundus kuriális lakói, a szesz- és sörfőzők, a molnárok, zsidók.

1673-ban az új armalista-taksa 12 ²/₄.

1626-ban a serfőző-taksa 1 frt.

1634—1642-ben a szeszfőző-taksa 1 frt (1 olla² után).

1643-ban a sör- és szeszfőzés tilalma:

I. Parasztnak sört főznie nem szabad. Mivel az eddigi (1642.) szabályzatnak nem birtak érvényt szerezni, nem is használták. A vármegye szigorú ellenőrzésre utasítja a szolgabirákat. A soltész (kenéz) joga érvényes továbbra is, valamint Makovicza parasztjai a magok céljára szintén főzhetnek sört. Idegen (szepesi) sör behozatala birsággal jár. II. A pálinka is tilos a parasztnak s csak a nemes részére főzhető. A nemtelentől elkobzandó minden arravaló eszköz. Ha a nemes

¹ Öl.

² Üst.

a birtokán idegen szeszt koboz el, büntetés nélkül teheti. A tilalom megsértője: ha nemes, 100 forintot, ha nemtelen, 40 frtot fizet.

II. 1714-ben *molnár-taksák* (a nemesi malomtulajdonosok nevével):

I. járás:			<i>Orsócz</i>	1 kő	$1\frac{1}{4}$ sz.
<i>Kapi</i>	2 kő	2 sz.	<i>Hankócz</i>	1 «	$1\frac{1}{4}$ «
<i>Töltszék</i>	1 «	2 «	<i>Lapos</i>	1 «	$1\frac{1}{8}$ «
<i>Deméte</i>	2 «	2 «	<i>Kaproncza</i>	1 «	$\frac{2}{4}$ «
Raszlavicza:			<i>Dukafalva</i>	1 «	$\frac{2}{4}$ «
Raszlavicz y Péter,			<i>Kükemező</i>	1 «	$\frac{2}{4}$ sz.
Ferencz	2 «	$1\frac{2}{4}$ «	<i>Lucska</i>	1 «	1 «
Raszlavicz y Sándor	2 «	$1\frac{1}{4}$ «	<i>Kucsin</i>	2 «	2 «
Raszlavicz y István	2 «	$1\frac{1}{4}$ «	<i>Csaplónka</i>	2 «	$1\frac{2}{4}$ «
Trocsány:			<i>Krucsó</i>	1 «	$\frac{2}{4}$ «
Kohányi Péter	1 «	$1\frac{1}{4}$ «	<i>Stoffuro</i>	1 «	$1\frac{1}{4}$ «
Kohányi Gábor és			<i>Duplin</i>	1 «	$\frac{2}{4}$ «
Sztankay István	1 «	$1\frac{1}{4}$ «	<i>Ferenczvágás</i>	1 «	1 «
<i>Lukavicza</i>	1 «	$1\frac{1}{4}$ «	<i>Vaspataka</i>	1 «	$1\frac{1}{4}$ «
<i>Bicharó</i>	1 «	$1\frac{1}{4}$ «	<i>Girált</i>	1 «	$1\frac{1}{4}$ «
<i>Bicharó</i>	1 «	$1\frac{1}{4}$ «	<i>Hanusfalva</i>	2 «	$1\frac{1}{4}$ «
<i>Ujfalv</i>	2 «	$\frac{2}{4}$ «	Sztankay Antal	1 «	1 «
<i>Komarócz</i>	2 «	$1\frac{1}{4}$ «	Buzinkay	1 «	$\frac{2}{4}$ «
<i>Csernina</i>	1 «	$1\frac{1}{8}$ «	<i>Hermány</i>	1 «	$1\frac{1}{4}$ «
<i>Alsó-Volga</i>	1 «	$1\frac{1}{4}$ «	Összesen: $33\frac{1}{4}$ sz.		
<i>Kapy Pál Vágása</i>	1 «	$\frac{2}{4}$ sz.	II. járás:		
<i>Keczer Pál Vágása</i>	1 «	$\frac{2}{4}$ «	<i>Rusin</i>	1 kő	$\frac{2}{4}$ sz.
<i>Meggyes</i>	1 «	$\frac{2}{4}$ «	<i>Nagy-Ladna</i>	elpusztult	«
Bisztra:			Abos:		
Berzeviczy	1 «	1 «	felső	2 kő	2 «
Hlavaty	1 «	1 «	alsó	1 «	$1\frac{1}{4}$ «
Keresztes:			<i>Berettő</i>	1 «	$\frac{2}{4}$ «
Dessewffy	1 «	$1\frac{1}{8}$ «	<i>Bogdány</i>	1 «	$1\frac{1}{8}$ «
Szirmay	1 «	$1\frac{1}{8}$ «	<i>Gyűvészt</i>	2 «	2 «
<i>Komlós</i>	1 «	$\frac{2}{4}$ «	«	2 «	2 «
<i>Alsó-Ásgúth</i>	1 «	$\frac{2}{4}$ «	<i>Kakasfalva</i>	1 «	1 «
<i>Valykócz</i>	1 «	$1\frac{1}{8}$ «	«	1 «	1 «
<i>Varjúfalva</i>	1 «	$1\frac{1}{8}$ «	<i>Alsebes</i>	új	«
<i>Pétervágás</i>	1 «	$1\frac{1}{4}$ «	«	1 «	1 «
<i>Láda</i>	1 «	— «			

Felsebes	új	—	2
„	1	«	1/4
Váralja	új	—	«
Bajor	1	«	1/4
Szedlicze	1	kő	2/4
Berki	1	«	1
Kajátha	2	«	2
Kosztolán	2	«	2/4
Ófalu	2	«	2/4
Veresvágás	1	«	1/4
Tuhrina	1	«	1/8
Szent-Péter	rossz	1	«
Sóvár	1	«	2/4
Terjékfalva	1	«	1/8
Lubóc	1	«	1/8
Radács	3	«	3
Berzenke	rossz	—	«
Szent-Imre	2	«	1/4
Bolyár	2	«	2
Szent-István	2	«	2
Somos	—	1/32	«
Kende	új	—	«

Összesen : $22\frac{3}{4}$, $\frac{1}{32}$ 2.

III. Makoviczai uradalom:

Zboró	2	kő	2	2
„	2	«	2	«
„	0-papírmalom	2	«	
„	új-papírmalom	1	«	

Hosszúrét	2	kő	12/4	«
Hrabóc	2	«	12/4	«
Volyakóc	2	«	12/4	«
Kurima	2	«	2	«
Kerekret	1	«	1/4	«
Radoma	1	«	1/4	«
Slavnik	1	«	1/4	«
Benedikóc	1	«	1/4	«
Mlinárc	1	«	1/4	«
Hazslin	1	«	2/4	«
Sztrocsin	2	«	1	«
Tisingecz	1	ROSSZ	—	«
Bukóc	2	«	2/4	«

Statkóc	1/4	2
Komárnik	1/4	«
Ladomér	1/4	«
Bisztra	1/4	«
Medvecza	1/4	«
Svidnicza	1/4	«
Kraszlov	1/4	«
Vapenik	1/4	«
Kecskóc	1/4	«
Felső-Svidnika	1/4	«
Alsó-Orlics	1/4	«
Dubova	1/4	«
Rosztoka	1/4	«
Czigla	1/4	«
Miklova	1/4	«
Kurimka	1/4	«
Alsó-Polyánka	1/4	«
Varadka	1/4	«
Komlós	1/4	«
Stebnik	1/4	«
Andrejvágás	1/4	«
Czigelka	1/4	«
Petrova	1/4	«
Alsó-Tvaroszcza	1/4	«
Alsó-Svidnik	1	«
Gáboltó leégett	—	«
«Vitraria»	1	«

Összesen : $24\frac{3}{4}$ 2.

III. járás:

Hrabkó	1	kő	1/4	2
Szinye	1	«	2/4	«
„	1	«	2/4	«
Csircs	1	«	2/4	«
Tarkó	1	«	2/4	«
Héthárs	2	«	2	«
Jakabvolgya	2	«	2	«
Siroka	1	«	2/4	«
„	1	«	2/4	«
„	1	«	2/4	«
Senglér	1	«	2/4	«
„	1	«	2/4	«

<i>Frics</i>	1 kő	$\frac{2}{4}$ „	<i>Lénártó</i> vitraria (üveghuta)	1 „
<i>Lipócz</i>	1 „	$\frac{2}{4}$ „	„ fűrészmalom	$\frac{1}{4}$ „
<i>Veresalma</i>	2 „	2 „	<i>Lukó</i>	1 kő
<i>Kriván</i>	2 „	2 „	<i>Venéczia</i>	rossz $\frac{1}{4}$ „
<i>Dobó</i>	1 „	1 „	<i>Malczó</i>	$\frac{1}{4}$ „
„	új	— „	„	$\frac{1}{4}$ „
<i>Pétermező</i>	1 „	1 „	„	$\frac{1}{8}$ „
<i>Stelbach</i>	1 „	$\frac{2}{4}$ „	„	$\frac{1}{8}$ „
<i>Alsó-Szalók</i>	2 „	2 „	<i>Sznakó</i>	$\frac{1}{8}$ „
„	1 „	1 „	<i>Hrabszki</i>	$\frac{1}{8}$ „
<i>Berzevicze</i>	2 „	2 „	<i>Gerlachó</i>	1 „
„	2 „	2 „	<i>Sperzsó</i>	1 „
„	1 „	1 „	<i>Aranypataka</i>	$\frac{2}{4}$ „
„	új	— „	<i>Sárpataka</i>	1 „
<i>Sérvíz</i>	1 „	$\frac{1}{8}$ „	<i>Rokító</i>	2 kő $1\frac{2}{4}$ „
<i>Bajorvágás</i>	1 „	$\frac{1}{8}$ „	<i>Tarnó</i>	$\frac{2}{4}$ „
<i>Palocsa</i>	3 „	3 „	<i>Krise</i>	$\frac{2}{4}$ „
<i>Feketekút</i>	1 „	$\frac{2}{4}$ „	<i>Richvald</i>	rossz — „
<i>Mochnya</i>	2 „	2 „	<i>Hervaltó</i>	$\frac{1}{8}$ „
<i>Hedri</i>	2 „	1 „	<i>Siba</i>	$\frac{1}{8}$ „
<i>Berthót</i>	2 „	1 „	<i>Hertnek</i>	2 kő
<i>Szent-Kereszt</i>	—	$\frac{1}{8}$ „	„ felső	— $\frac{2}{4}$ „
<i>Jernye</i>	2 „	$\frac{2}{4}$ „	<i>Klyussó</i>	1 „ $\frac{2}{4}$ „
<i>Nagy-Vitéz</i>	1 „	$\frac{1}{8}$ „	<i>Bartosfalva</i>	1 „ $\frac{2}{4}$ „
<i>Rencsissó</i>	1 „	$\frac{1}{8}$ „	<i>Lófalva</i>	$\frac{1}{4}$ „
<i>Gyurkó</i>	—	$\frac{2}{4}$ „	<i>Ossikó</i>	$\frac{2}{4}$ „
<i>Hamborg</i>	1 „	1 „	<i>Fricske</i>	rossz — „
<i>Lucska</i>	$\frac{2}{4}$ „		<i>Szedikert</i>	$\frac{2}{4}$ „
<i>Plavnicza</i>	1 „		<i>Finta</i>	$\frac{2}{4}$ „
<i>Visztranka</i>	$\frac{2}{4}$ „		<i>Usz-Salgó</i>	$\frac{1}{8}$ „
<i>Lyubolin</i>	1 „		<i>Mocsolya</i>	$\frac{1}{4}$ „
<i>Lagno</i>	$\frac{1}{4}$ „		<i>Nagy-Sáros</i>	7 „
<i>Matiszova</i>	$\frac{1}{4}$ „		<i>Gergelylaka</i>	$\frac{1}{4}$ „
<i>Balásvágás</i>	1 „		<i>Uszfalva</i>	$\frac{1}{4}$ „
<i>Szulin</i>	$\frac{1}{4}$ „		„	$\frac{1}{4}$ „
<i>Sztarina</i>	$\frac{2}{4}$ „		<i>Tötselymes</i>	$\frac{1}{4}$ „
<i>Tarcza</i>	1 „		„	$\frac{1}{4}$ „
<i>Kijó</i>	$\frac{1}{4}$ „		<i>Ternye</i>	$\frac{1}{4}$ „
Összesen: $40\frac{3}{4}$, $\frac{1}{8}$ „			„	$\frac{1}{4}$ „
			„	$\frac{1}{8}$ „
			<i>Ádámfölde</i>	$\frac{1}{8}$ „
			„	$\frac{1}{4}$ „

IV. járás :

Lénártó

1 kő $\frac{1}{4}$ „

<i>Hradiszka</i>	$\frac{1}{4}$ „	<i>Péchújfalu</i>	$\frac{2}{4}$ „
<i>Som</i>	$\frac{1}{8}$ „	<i>Usz-Peklény</i>	$\frac{1}{4}$ „
<i>Litinye</i>	1 kő $\frac{1}{4}$ „	<i>Szent-Mihály</i>	2 „
<i>Olejník</i>	$\frac{1}{8}$ „	Összesen: $21\frac{1}{4}$, $\frac{1}{8}$ „.	
<i>Péchújfalu</i>	1 „	<i>Molnár-taksák</i> : $149\frac{3}{4}$, $\frac{1}{32}$ „.	

[Az összes taksák az adó nagysága s a portaviszonyok adóképesége szerint változtak. Tulajdonkép adókiegészítő a szerepök.]

Zsidó-taksák: (L. XI. Fejezet.)

1772-ben (hátralékkal) 2450 rfrt.

1773-ban a rabbi, tanító (ædituus) mentes: 1485. HT. sz. 1774-ben adó-kvóta 500 rfrt.

1775-ben HT. havi beszédést kíván.

1780-ban taksa 200 frt.

1798-ban hátralék 14,746.59 rfrt.

1804-ben taksa 1300 rfrt.

1805-ben hátralék $11,204.18\frac{3}{4}$ rfrt.

1808-ban a taksa fizetve van teljesen.

1811-ben ötszörös taksát a zsidóság nem bír meg Eperjesen. A felségfolyamodványát a vármegye ajánlja.

1813-ban az eddig 300 rfrt taksa (1300 frt valuta értékben) most 2800 frt. A zsidóság feljajdul, de a vármegye jelenti, hogy elég sokan vannak, a tömérdék bérletből megfizethetik.

[1814-ben 600 zsidó-családnál több van.]

V. *Ajándékok*. Az adózó közönség legtöbbször kényszerű helyzetében, a mikor a fenyegetőző német katonai vagy más hatalmasságok csitításáról¹ van szó, fordul ajándéktételek beállításához. A lojalitás is úgy hozza magával, hogy erején felül vessen ki a nemesség ilynemű terheket. Annyira megy az ajándék-divat, hogy a közgyűlés végre megsokalja s határozatkép kimondja, hogy ezentúl nem rendel többé ajándékot. A határozatnak azonban semmi foganatja nem lett. A gavalléria még a legnyomasztóbb életviszonyok között sem nyugodott a vármegye uraiban. Néhány példáját közöljük a sok közül azoknak az eseteknek, a mikor a birtokos nemesség is megadóztatja az ajándék céljára magát.

¹ Captatio benevolentiae.

1638-ban Eszterházy István gróf lakodalmára követ 100 frt.

1639-ben a Szent Korona őrzésére 1 p. = 1 frt.

1642-ben ifj. Rákóczi György gyulafejevári lakodalmára követ 100 frt.

1666-ban I. Rákóczi Ferencz és Zrinyi Ilona zborói lakodalmára 100 arany.

1673-ban Spankaunak 2 ökör, 2 h. bor, 15 lúd, 30 tyúk, 25 zab, 2 borjú, 2 pulyka, 20 cartincures (?).

1675-ben Spankaunak új ajándék.

1678-ban az összes tábornokoknak. Zinkendorff gr. 4 széna, 10 zab, 16 tyúk, 8 lúd, 1 borjú, 1 edény vaj.

1682-ben királynét koronázó követségnek: 1 p. = 1 frt.

1684-ben Rákócziné eperjesi fogadására: 4 ökör, 70 zab, 2 bor, 6 sör, 4 bárány, 20 széna, 12 lúd, 40 tyúk.

1685-ben Caraffának: zab 60 rfrtért.

1686-ban Caraffának: 100 ar. + 10 ar. (pro occurrentiis = környezetnek) + 630 zab (1 p. = 4 köl) + 24 ló.

1695-ben II. Rákóczi Ferencz és neje fogadására: 250 tallér.

1718-ban VI. Károly fogadalmi templomára 5 évi kivetés (portákra) à 8000 rfrt. [Évek hosszú során át sem tudja lefizetni a vármegye.]

1736-ban a királyleánynak lakodalmára: 2000 rfrt.

1740-ben a trónörökös születésekor: 1 nemes = 1 arany.

1743-ban kir. herczegkisasszony lakodalmára (kivetés: 1 p.=8 rfrt) 1000 frtot ajánlhat csak fel a sok adósság miatt a vármegye.

1748-ban a budai kir. palotára: 100 arany + 1 nemes = 1 arany. [Szepes vármegye tiltakozik.]

1790-ben koronázó-ajándék: 3619:59 rfrt.

VI. Házi adó (domestica):

a) *Vármegyei szükségletek*: fedezésére szolgál a házi adó, tehát: a tisztviselői javadalmazásra; belső szükségletekre; javításokra, kiegészítésekre és hiányok pótlására. Felmerülnek oly esetek is, a mikor a hadi adó pótlása átcsuszamlík a házi pénztár terhére. Azután a vármegyei adósságnak s az évi kamatoknak fedezete várja a törlesztést, továbbá a sok elemi csapás pótlása s végül a követségi díjak, a melyeken az országgyűlési képviselőten felül némely időszakban igazán fölös kiküldések értendők. Végül nem csekély a vármegyei humanitarius, főleg szerzetesi rendházak számára megszavazott adományozás; továbbá a különböző bizottságokban (Pesten,

Bécsben, Munkácson, Lengyelországban) való részvétel. A kivetés a nyári évadra esik (május—október hó); átlaga: havi 27—37 rfrt (25,000—40,000 frt).

b) A mérhetetlen hadi contributio következménye az lett, hogy a XVII. század végén a vármegye egyik *kölcsöntől* a másikhoz fordul. Konvertál is, a mikor teheti; de csak egyre nagyobb mértékben eladósodik. Már 1719-ben hosszas jajveszékelések után kényszerül kijelenteni, hogy nem bírja meg az adósságokat; legfeljebb a százalékot fizetheti. 1697-ben az adósság: 2302 arany; 1702-ben 2120 rfrt kölcsön; 1794-ben 5700 rfrt; 1803-ban hadi teher 7909 rfrt, házi 9100 rfrt; 1809-ben kétszer 50,000 frt előleg; 1812-ben Szepességről 60,000 rfrt kölcsön; 1813-ban (az 1812. évi éhség miatt) 60,000 rfrt kincstári kölcsön. Azonfelül az adózás történetében fel-tüntetett magánkölsönök.

c) Az *elemi csapások*: verebek pusztítása (1691-ben 1 p.= 800 veréb vagy a tojása szolgáltatandó be Kassára); a jég-károk, a melyek oculatiója köblök szerint folyik; a katonai károk, a melyek visszatérítésekor a vármegye a minimumot kapja a hadi kincstártól; az áradások és tűzvészek állandóak a házi pénztár rovására: magokban is fokozzák a közter-heket.

d) A házi adóra nehezedik az *országgyűlési követek rapidíjainak* kivétele is. (L. XV. szakasz.)

F) Az adóügy tanulságai:

I. A közadózás szervezete csak Mohács után domborodik ki, de azután 1848-ig állandó jellegű. Adószervezet volt természetesen kezdettől fogva; voltak állam- és magánjogi ter-hek, melyeket egyes néprétegek (többé-kevésbé szabadok vagy rabszolgák) szolgáltattak: hadi szolgálatot, munkát, pénzt. A XIV. századbéli rendiségi kialakulás vet nagyobb világot az adózás ügyére, de annak szervezetét csak a XVI. század második fele mutatja igazában. A szlávság természetbeli és munka-szolgálmánya után Szent István alapvető pénzügyi

intézkedése következett: a *jövedelmi adó és bér* (census), Kálmán király után a füstpénz és az új telepesek földbére, melynek harmada a királyé. Ez az adó is természetben való szolgáltatás; értékegysége a marha, elsősorban a tinó. A XI. század végén a birságok már túlnyomóan pénzbeliek. Az adó a vámjövodelmekkel együtt a *lucrum cameræ*, mely később kizárólag a pénzbeváltásból eredt hasznót jelenti s az egyenes adó jellegét nyeri. Az Aranybulla azzal, hogy a nemesi adómentességet kimondja, tulajdonkép a jobbágyot is kivonja a kincstári adóból. Ez az oka annak, hogy az Árpádház végén gyenge a kincstári jövedelem.

Míg az Árpádoknak a rossz pénz veréséből hasznuk volt, Róbert Károly a jó pénzzel azt érte el, hogy a kincstár megkárosodott. Akkor engedik át kárpótlásul a rendek a jobbágy-jövedelmet: a *telekadót*. Az első porta-összeírással állandó adókulcsa valósult meg a kincstárnak. A portaadó-
nak ezután csak a fogalma módosult. Először a porta: egy egész telek; annyi tehát az adótétel, a hány a porta. Csak úgy növelhető ez, ha a rendek hozzájárulnak. A többi népelem adója *állami közadó*, melylyel szemben kiváltságok kivívása áll. Különböző elemek adóznak: a földesúri cselédség, az egytelkes nemes, a ki maga műveli a telkét s a szegényebb egyházi javadalmasok.

Mivel a jövedelem így is kevés, a XV. századtól 1715-ig különleges adó: a *rendkívüli segély* válik divatossá. Albert király kezdi meg. *Rovás-adónak* nevezik, mely a *lucrum c.-t* leszorítja. Dicát szednek porta szerint a földművestől; füst szerint is adóznak azonban: a telkes jobbágy meg a zsellér és pástor többed magokkal. A kincstár ismét csak sanyarog. Hogy valamikép segítsen rajta a király, 1567-ben a felvidék (13 vármegye) részére felállítja a Szepesi Kamarát. 1593-tól lassan eltűnik a legrégibb jobbágyadó: a kamara haszna, valamint a városi census is. A dica pedig emelkedik, de a behajtása nehezen megy: 1670 körül már katonai erőszak a rovó ember

társasága. A portaadó 1598—1607-ben eltűnik az adózásból, bár a zsidó és anabaptista fejadója is növeli, sőt (1595) a rendek is viselik az egyetemes adókötelezettséget (1 p. után: nemes 6 frtot, jobbágy 9 frtot fizet). 1609-ben, mikor a dica is hanyatlik, megint felelevenítik a portát, de új tartalommal, a mennyiben nem egy telket jelent löbbé, hanem vagy 4 jobbágyházat vagy 12 zsellérházat. Sőt utóbb is módosul a porta-fogalom.

1671—79-ben a *fogyasztási adóformát* alkalmazzák s direkt és indirekt adókat vetnek ki. Az új repartitio is megbukik. A fogyasztási adó a városokba szorul, de ott sem győzik fizetni (a nyers bevétel 1672—79-ben Eperjesen 27,267 frt, Bártfán 13,766·52 frt, Szebenben 4739·62 frt). A fogyasztási adókerületeket az 1681:12. t.-cz. törli el. Joggal írja az eperjesi német krónikás erről az időről: «Egyebekben mindenféle adót kieszeltek: előfogatot, contributiót, auctiót, repartitiót, accisát, áréndát és sok egyebet úgy, hogy sok ember inkább otthagya a birtokát s nehéz inségbe jutott. Azt, a kinek semmije sem volt, gazdaggá, a gazdagot meg szegénynyé tették». Letört a nemes is. S beláthatatlan időkig tartott a hátralék-rendszer.

1687—1714-ig *új adórendszer* következik. Nincs országgyűlés, de azért annyi az adó, a mennyit a kormány akar. Sokat és aránytalanul vetnek ki az 1647-iki összeírás alapján, noha jóval kevesebb már a porta, sőt falu. A nádor állapítja meg a hivatalos portaszámot.¹ Majd 1696-ban újra megszámlálják a portákat s a városokra is kiterjesztik a telekadót. A város taksája, mely a censust leszorította, így változik át. A *portán négy jobbágytelek* értendő, de a jobbágytelek maga különböző jellegű: van 120 mérős és 120—480 köblös. A kiknek csak házuk és csekély földjük van, azok

¹ 1691-ben írja a vármegye a királynak: «In ultimam desperationem prolapsi».

ötvenen, a házatlan zsellérek pedig nyolczvanan tesznek egy portát. A kivetett évi adóösszeg a portaszámmal osztva adja a portaadót. A nemes 1679 után taksát fizet, a mely éppen nem áll arányban a jobbágyadóval; például 1698-ban egy portára 600 frtnál több esik, de annak alig az $\frac{1}{15}$ -ét fizeti az úr. Az adóztatás rovás szerint folyik, de a rovás is sokfélekép módosul. A földalap választása bajt okozhatott volna, tehát *mesterséges adókulcsot* talált ki a nemesség. 1694-ben egy jobbágygazda, egy pár ló, 20 k. búza és 30 frt készpénz egyformán felel meg a dicának, a mely az értékében is ingatag: 90 $\frac{1}{2}$ -tól 2 frt 50 $\frac{1}{2}$ -ig emelkedik. A telekadóhoz a háziadó, melyet a birtokos nem fizet, a jelentős domestica, a katonai porciók, melyeket vagy ingyen vagy piaczi áron alul kell szállítani, a német és más katonaság zsarolása, az 1697-iki népzendülés stb. szintén hozzáadandók.

A II. Rákóczi Ferencz-féle korszak 1703—5-re nem vet ki adót, csupán termény- és iparczikk-szolgálmányt, de az ónodi országgyűlés ismét életbe lépteti a vármegyékre a porta, az adózókra dica szerint. A szatmári béke sem könnyít a népen, sőt súlyosítja a baját, a mennyiben még inkább erősíti a rendiséget. 1723-ban már csak az armalista fizet házi adót, míg a nemesi többség egyáltalában semmit sem fizet. 1805-ben aztán az armalistát is fölmentik a házadótól. A mikor a rendiség 1715-ben elfogadta az állandó katonaságot, az adó is (pénzben, porcióban) állandóvá lett. A kivetéséhez országgyűlés sem kellett többé. Sőt, mivel a katonai ár mindig a piaczi alatt maradt s az adókivetés hiánynyal végződött, a különbözet a házi adó rovására ment. Ez a *deperdita* már 1722-ben a nagyobbik felét teszi ki a katonai adónak. A *deperdita* 1848-ig tartja magát. II. József a terményadót pénzadóra változtatja át, de maga azután kész pénzzel vásárol. Egyidejűleg a városi census is visszatér mint hadiadó, meg a zsidó-census (a türelmi adón felül) is.

II. A porta a XVII. századtól képzeleti adókulcsná lett,

a melyet újabb és újabb összeírások segítségével hiába törek-
senek a való élet követelményeihez közelebb juttatni. Az
összeíró a föld terjedelmét és minőségét mutatta ki, míg
a nemesség nem a földet vette adóalapul. Mindenesetre a
dicázás okozta a nehézséget: annak 95 rovata bőséges teret
nyitott az önkénynek, részrehajlásnak. A dicázáson is akart
az országgyűlés 1825—27-ig segíteni, de a kiküldött bizottság
javaslata nem jutott tárgyalás alá. Ment minden a régi-
ben: a HT. megbízhatatlan ellenőrzésével és — a mennyiben a
rovás (nyugtatóvány) a rovó kezében maradt — tömérdék
sikkasztással.

III. A vármegye százados sanyarú helyzetére, de a korra
is jellemző 1749-ben a kancellár kifakadása a vármegye ellen
s ennek válasza:

*Eccursola Illustris Comitatus huius intentio Dicasteriorum
Idaeis et aliorum Comitatum conatibus non respondeat?*

Cardinalis nostra queræla non communis censeatur.

A hol a könyörgés sem használt, ott a tehetetlenség
közönye beszélt.

IV. Azért azonban a nemesség is drágán fizetett meg
az adómentességért. Nyers terményének az árát Ausztria
szabta meg, Ausztria iparát viszont maga volt kénytelen
minden áron megfizetni. S magyar szükségletekre a magyar
adóból alig, magyar közművelődésre pedig egyáltalán semmi
sem jutott. A nemesi kiváltságokon az első résütést az
az 1836-diki törvény tette, mely az úrbéri földön gazdálkodó
nemest adó alá vonja; 1844-ben teszi a második nagy lépést
a közteherviselés elvi kimondásával. Az 1848: 8. t.-cz. dönti el
a közadózás ügyét, az 1850 október 20-iki Pátens pedig meg-
szünteti a dicázást s életbe lépteti a modern adórendszert.

XIII. SZAKASZ.

A NEMES OTTHON ÉS A KÖZÜGYEKBEN.

TIZENKILENCZEDIK FEJEZET.

Várak, kastélyok.

I. *A várak keletkezése.* A vármegyei várépítkezésre kétségtelenül a honfoglalás korában talált pogány várak ösztönözték az ősoket. Nálunk több ilyenre akadtak: Aboson, Hradiszkón; az újvári (Hönig) favár is az lehetett, meg a szinyelipóczi rablóvár. A védelem biztosítására sánczokat, fakerítést vagy kőfalat huztak s kúpalakú hegytetőn építették a pogányvárt. Az első telepések helyesen fogták fel a vár értékét, azért épségben fenntartották, sőt újakat is emeltek. A sárosi vár mindjárt ezek mintájára készül; főrésze a falöv, utána a tornyok, a melyek eleinte őrházakul szolgálnak. Annyi a torony, a hányat a vár fekvése kíván. Formaszerű várrendszer alakul ki, melynek honvédelmi feladata van. Az első törzsfők várurak. Utóbb, a törzsek szélaprozódása után, a királyok a saját hatóságuk alá vonják a várakat, a melyek fenntartására a várföldeket rendelik. A várnép munkálja a várföldeket, űzi az állattenyésztést, közgazdaságot. A gazdasági felügyelő alatt foglalkozások szerint több osztályba sorakozik a vár népe, mert hiszen a terményt is a várban dolgozzák fel. Annak tehát a honvédelmen kívül gazdasági és ipari rendeltetése is van. Más fontos szerepe a közigazgatás. A vár a vármegye középpontja; az ellenőrzés, igazgatszolgáltatás és hadügy főhelye. A várépítés joga királyi

jog; a tatárjárásig nem is nyerhető más czélra engedély kétemeletes vár építésére, csak lakóhelyül. A XIII. század közepén azonban nyilvánvaló lett a vár fontossága: akkor azután tömegesen érkeznek egyesek vagy családok részére az építés engedélye. A várak szaporodása jelzi az oligarchia útját. A XIII. századig alig fordul még elő kővár. Sárosban 1209-ben Ujvár faalkotvány.

Igy Sáros vármegye 3821 km² területén is sok vár keletkezik. Hely és anyag van bőven; a munkaerő (jobbágy) többnyire ingyenes, a szakértő mester és segédnek díja csekély. Kapi-vár XV. századi újra építésének költségei világosan felderílik a tényt, hogy hajdanta nem sok erő kellett várak állításához. A vár egész költsége: 212 magyar forint 58 pénz, 165 gönczi h. bor, 9000 tojás, 7800 h. mész. A többi anyag magától kerül. A napszám elenyésző csekélység:

1 kőmívesmesternek napi díja: 2 m. pénz, 1 kanna bor; 1 óra 36 kr.

2 pallér napi díja: 1 m. pénz, $\frac{1}{2}$ kanna bor; 1 óra 18 kr.

2 inas napi díja: 1 m. pénz, $\frac{1}{2}$ kanna bor; 1 óra 18 kr.

Az első várak: hegyi várak (sásfészkek). Előttük hársfák állanak, melyek alatt a vándor pihen, a míg beeresztik. Itt tanyáznak a koldusok is; ugyanitt ül birói széket a várúr s végezteti ki a gonosztevőket. A bástyagyűrűzet kapuja előudvarra nyílik, hol a nők szoktak üldülni s árnyas pontokon kádban végezni fürdőzést. Midőn a XVI. században az urak a síkra szállnak le a kastélyokba, a biráskodás ezek kapucsarnokában megy végbe. A várkapu két vastag deszkarétegből áll; a belső oldaldeszák merőlegesen, a külsők vízszintesen fekszenek. A külső réteget vaslemezzel vonják be. Van külön kirohanó ajtócska is, vagy a kapuból nyílik egy kis ajtó. A nagy, szárnyas kapu divatos, melynek van zárja s elzáró gerendája; kőserpenyőkben rudon forog és fenn erős gerendázatba van illesztve. Már a XII. században erős vas-

pánttal fogják össze a kapuszárnyakat, a melyek vassarkon forognak. Ha emelős a kapu, az ajtócskának is van emelője. Esetleg a várkaput hengerre csavarodó vaslánczczal huzzák fel.

Az építkezés régente földsánczot, sövényt, hasábfakerítést, fatornyokat alkalmaz. Később kőtáblák közé törmelékot, kavicstot hánynak. A kalászos meg a római négyszöges kövű építés is divatossá lesz, bár nálunk gyakoribb az egyenellen kődarabok összerovása. A vár részei: 1. *a fellegvár*, mely a vár-épület külön helyisége; 2. *a deréktorony* (donjon), mely a román korban négyszög- vagy köralakú s erős falazatú. Fargerendázat osztja több részre. Ablakai kerek ívvel fedett, keskeny nyílások, később ikerablakok. A felső emelet és tető közt előreszőkő fasikátor¹ (*gyílok* vagy *öldöklő*) nyulik ki, melynek felszedett padlózata helyéről égő szurkot önthettek alá. E fölött rovátkos hadi oromzat készül, melynek koczkái mögött a harczos megvonulhatott; 3. *a kápolna* és *lovagterem* az emelet. Ha kettős (emeletes) a kápolna, az emelet padlózatán kerek nyílás van, hogy a csengetyűszó lehangozzék a földszinten imádkozó várnéphez. A szentségház félkörű, ablakai közt bibliai képek láthatók. Ott áll az oltár vagy úr-asztala. A lovagtermet pillérek vagy oszlopok osztják hajókra; talaján színes márványlapok vagy padolattéglák vannak; tetőzete, ha gerendás, mezőkre van osztva s czime-ekkel, jelmondatokkal, faragványokkal és szent képekkel díszítve. Az ablakok a gót korban tölökpálával, csillámlemezekkel, pergamenekkel, vászonnal vagy olajos papirral vannak kitöltve. Az ablak-mélyedések szokásosak: a nők számára padokkal, vánkossal. Kandallót is állítanak. A falak hosszában nyújtózó asztalok és padok, a középen magas pohárszék, asztal előtt falábszámolyok láthatók. Az ablakerkélyből (loggia) nyílnak rendesen a szobák (cella).

¹ Gyílokjáró.

II. A vármegye várai.

Abos: pogány vár. (L. Abos. XIV. szakasz.)

Ádámfölde: 1200 elején a templárius-rend építi, 1512-ig birtokos a Tarczay-család, mely a Perényi-család kezére jutatja; 1570 óta a Bornemissza-család. (Védőfalai az urasági kertben láthatók.)

Bajor.

Bártfa várát 1312-ben a templárius-rend építi, 1412-ben a király a városra bizza: «Porta cum turri et toto castro super eadem constructis». 1461-ben támogatni tartozik a kir. hadat, melynek feladata a Richno és Sáros alatt épített erődítmények lerombolása. 1474-ben Bártfa, a közte és Makovicza kapitányai közt támadt egyenetlenkedések miatt, Sárpaták, Rokito, Swirzo és Aranypatak községeket kapja.

Berzevicze: 1350 körül épült (Berzeviczy-család). Castrum 1355, Brozowytza 1448, Berzevicze 1458. Eperjes Erzsébet királyné számára foglalja le 1438-ban, a cseheké 1449-ben; Mátyás kir. vezérei visszaveszik 1458-ban.

[A várat B. Mihály építette a Sz. Quirinus-templom irányában egy dombon. Azóta viseli a Rutker-nemzetség ez ága a Berzeviczy-nevet. Ma már a romjai is eltűntek.]

Bodonvára (Al.:¹ II. Makovicza).

Budamér.

Eperjes. (L. XX. szakasz.)

Felsebes-Váralja (Podhradzik).

Hamborg.

Hanusfalva.

Harságh.

Hedri.

Hertnek.

Hönig. (L. Ujvár.)

Hradek: pogány vár. A Kriványnak vezető uton, Kijótól

¹ Alias = máskép.

ÉD-i irányban áll Hradek-hegy (800—150 m), mely körülbelül 300 m hosszúságban D-nek lejtősödik. Az útvonalban, mely forgalmi út volt, állott a hegyi vár, mely a Tarcza-völgyet uralta. A hol a hegyhát kiszélesedik, félkörű, lépcsőzetes levágás mutatkozik, mely a tulsó, megmászhatatlan lejtőnél végződik. Beljebb, körülbelül 20 m-re, második földmű kisebb gyűrűzetet képez; újra feljebb, körülbelül 20 m-re egy harmadik s mintegy 25 m-re egy negyedik földmű van. Itt, a fensikon terül el a vár középpontja 918 m² területen, úgy 1800 emberre. A gyűrűzetek gyengék, de menedéknek a hely felette alkalmas. Szén-, égetett agyag- és durva cserépmaradványok sejtetik hajdani korát.

Hradiskó: 1200 elején a templárius-rend építi. Ma a sánckokból alig látható némi rész.

Kajáta: castellanus de K. 1477. A helységgel együtt a Rozgonyi-család bírhatta.

Kapi-vár: 1347-ben Possesio Capi cum loco castris Bogloch-Mogloch; 1410-ben castrum Capi (al.: Magloch).

A Poharos-család bírta a helységet Maglóc (Baglóc) várhegygyel 1347—1410. Zsigmond királytól cserében Kókai András kapta, a Kapy-család alapítója, ki 1410-ben újra építi. 1440-ben hűtlen fiától a Rozgonyi-családra száll át, de 1446-ban ismét Kapy János a birtokos.

Sárosmegyei *tartozékai:* 1410-ben Kapi város, Fulyán, Láda, Kökény, Német-Láda, Mátyus-, Pál-, Gerlavágása, Malczó, Venécze; 1440-ben (N.-Láda eltűnt) és Kis- és Nagy-Tölgyszék; 1439, 1453-ban ez utóbbi a Perényi-családnak kir. adomány.

Állítólag az ősi várat magas szirtcsúcsra (Muricsa-Várhegy) a rómaiak építették a beütő szarmaták ellen. Utánuk szláv kézre jutott, onnan a Klinika neve. A honfoglaláskor Moglód (Moglouth), Tuhutum vezér fia hatalmába került s tőle kapta új nevét 1410-ig. 1300-ban a Maglód-nemzetség † után kir. birtok. 1312-ben Tarczay Henrik védi Csák pártján, de a kir.

sereg elfoglalja és lerombolja; 1350-ben Szaploneczai Poháros Péter kapja, de újra nem építheti fel. Kapy András építi fel 1410-ben, a mikor két tornyot és magas bástyázatot kap a régi Maglód-vár. 1468-ban Kapi-várat Szapolyay Imre ostromolja a felvidéki városok támogatásával kir. parancsra. 1468-ban Kapy Jánost és Gerőt Mátyás király Szapolyay Imrével s a felsővidéki városokkal megostromoltatja, azonban azok csakhamar kiengesztelik a királyt. 1537-ben K. Jánostól és Györgytől, a kik Szapolyay-pártiak, Fels Lénárd elfoglalja a várat, de 1545-ben K. György már I. Ferdinánd pártján áll. Míg a Bocskay-, Bethlen- és Rákóczi Gy.-felkelés békén hagyja a várat, 1685-ben Thököly elfoglalja, azonban Schultz tb. hamar visszaveszi. 1709-ben Telekessy, II. Rákóczy F. vezére, fogja ostrom alá. Usz Bálint, Sáros vm. alispánja és a vár főkapitánya hősileg védi, de végre feladja. Telekessy felgyújtja aztán a várat; utóbb 1712-ben Kapy Gábor özvegye újra felépítteti. 1715-ben a vár az országos végzés következtében nem kerülhetett el sorsát: úrasszonya a községbeli kastélyából könnyes szemekkel nézte elenyészését.

[Első építését 1310-re is teszik. Bizonyos, hogy Róbert Károly 1312-ben leromboltatta.]

Kastélyok: Szentpéter, Szentmihály, Frics, Hedri, Kri-vány, Berzevicze, Dobó, Finta, Pétermező, Deméthe, Magyar-raszlavicza, Hertnek, Zboró, Keczerpeklén, Jernye, Ádámfölde, Hámbor, Darócz, Ófalu, Szinye, Hanusfalva, Girált, Sebes stb.

Keczer-Peklin.

Kékmező (Kükemező).

Keczerlipócz: Lipolcz (Lipócz). 1311-ben Kecher Sándor, Péter osztálya: Eluskw (Éleskő)-vár, a Tolp folyó vidéke a tartozékaival, a megyesi erdő és Aghaguspataka-birtok. 1346-ban Nekcsei Denk Sándor az ura. 1362-ben castrum Lypowch; 1396-ban Lypouch; 1402-ben Lypolch; 1433-ban Lypouc; 1496-ban Lypocz. A mai Keczer-Lipócz vár, melynek alig romjai láthatók, 1229-ben épült. Birtokos: a XIV. században

a (baranyamegyei) Nekcsei-család; 1496-ben a lipóczi Keczer-család; közben leány-ágon mások is; 1406-ban a Dobay- és Vajday-család kezén van Modrafalva és Felső-Lipócz; 1427-ben még Tizsete, Opina, Bonyita (vártartozékok); 1429-ben a Somosy- és Doby-család a Rozgonyi-családnak örökíti el. *Tartozékai*: 1496-ban Veresvágás, Opina, Patacskő, Turina, Bonyita, Peklén.

[Sikist (Keczer) Demeter, ki II. Endrét a Szentföldre követte, visszatérte után Kálmán kir. hercegtől (orosz király) 1000 márkáért megvette 1229-ben a birtokot. Ezóta 1543-ig a Keczer-család zavartalan bírta a várat; de akkor Szapolyay pártja rajta üt, Ambrust meggyilkolja s a várat kirabolja. A fia, András, Martinuzzi parancsára visszakapta a birtokot. Martinuzzi különben Sárosmegye rendjeinek sajnálatát fejezte ki s a kastély helyreállítását ígerte. 1591-ben a várat lerombolják. A vár a Rákóczi F.-féle felkelés idején pusztult végleg el.]

Komlós: 1212-ben a templárius-rend építi, 1435-ben azonos castrum Chmelovval, 1460-ban noviter erectum. A csehek erőssége, melynek lebontását ígérik (Keresztes-Komlós). [1212-ben Hidegkúttal és Majeleföld felével, melyék akkor már be voltak népesítve, továbbá nagy erdőséggel, halászó vízzel és nagy szabadalmakkal kapta a rend. Ha előbb állott is a vár, ez emelte nagy fényre. Miklós bán, újvári főispán iktatta be. 1244-ben erősítést kap a rend, melytől cserében Rikolf f. Kakas mester veszi át. 1441-ben cseh birtok. 1460-ban a csehek a kir. vezetésével (a várkapitányok és «seniores» s Palóczy László gf., Homonnay, Perényi István) kiegyeznek, hogy 4250 arany forintért átadják a várat; öt megyére Treuga-t fogadnak négy hétre; homagiumot nem követelnek, csak élelmet és takarmányt; a kir. vezérek ellenőrzéseül az erőd-höz közel, Jánosfalun, 1—4 megbizottat tarthatnak. 1460-ban cseh erősség. Akkor feldúlták; ma a nyoma is alig látható.]

Kőszeg: 1431-ben castrum Kwzeg, Kewzegh : a Lapispataki, Zsegnyei, Kőszegi, Budaméri, Somosi-család birtoka.

Tartozékai: 1435-ben Kőszeg, Somos, Zsidópatak (Magyarfalu), Lemes, Terebő, Lovagháza, Ábrány, Kis-Ábrány, Ujfalu, Mocsármál, Abos, Licsérd, Polyánka, Kis-Kassa, Pekelnik, Szuhadolina, Lubócz, Szent-Imre, Bajánó, Jesztreb és Rozuha, Kerekkrét, Igricze-pusztá.

[A vár eredete homályos. Hihetőleg az Aba-nemzetség egyik ága emelte, a mennyiben a Hernád és Tarcza környékén az telepedett le s a birtokaitól nevezték el az ágai magokat. Így a Kőszeghy-ág is a vártól. 1435-ben a szepesi káptalan iktatta be a családot a birtokba, melyhez Makovicza (Bodonvár) és Budamér is tartoztak. A kir. don. kiterjedt: a Segnyey-családra, Kőszeghy Györgyre és Somosy Andrássra. 1470-ben a család + s a birtok a kir. ügyészre szállt. Ma a romjaiban is alig látható vár Kassa tulajdona.]

Ladomér: 1458-ban castellum Ladamér. A Makovicza tartozékai közt eső Ladomérvágása faluban épült. Birtokos: az olnodi Czudar-család, majd + után 1470-ban a Rozgonyi-család.

Maglód: (L. Kapi-vár).

Licsért.

I. *Makovicza:* 1241 az alapítási éve; 1364-ben castrum Macauycha, Makauiche. Birtokos: 1364-ben a Czudar-család 1470-ig; 1470-ben a Rozgonyi-család; 1482-ben Czudar Jakab leánya: Csetneki Lászlóné (kir. fiúsítás); 1492-ben a Rozgonyi-rokonság és a király; 1493-ben a Schellenberg-család (kir. adomány).

Tartozékai: 1414, 1415, 1416-ban Komaró, Ujfalu, Hosszúmező, Sárpatak, Rikató, Tarnó, Ferzsó (Szv-), Kúró, Gibolt, Péter-, Csetlevágása, három Turós-, Aranypataka, Uzbró, két Szobapataka, Komlós, Szemelne, Miklósvágása, két Feketepatak, Endrevágása, Belavezsza, Grabócz, Polyak, Dubinna, Sasanicza, Ortolt, Henszling, Hirinna, Róna, Molnár-, Benedek-

vágása, Ujváros, Osztracsina, Vaiszló, Visk, Agyagos, Mérgesvágás, Oroszfalu, Csizeny(?), Baksa, Kenczölvágása, Fias, Szobos, Stuffurka, Kaproncza, Radoma, Kerekkrét, Tapolyszeg, Kurima, Krucsán (Chynthan), Sztaskvágása, Duplin, Bukócz, két Szvidnik, Ladomérvágása, két Orlich, Dubova, Szács(?), Kőberker. E 65 helység közül: Sárpataka, Rokító, Szverzsó, Aranypatak kir. adomány Bártfának 1481-ig; Kaproncza, Luzsán, Buják a Czudar-családnak 1471, s a Zbugyai családnak 1472. Az 1427. adólajstrom szerint 49 helység van a Czudar-család birtokában: Eszleng, Hosszúmező, Szverzsó, Szobos, Turós-, Fekete-, Kis-Feketepatak, Garabócz, Komaró, Stuffurka, Agyagasfalva, Bukolcz, Ujváros, Belovezsa, Dubinna, Oroszfalu, Vaiszló, Kerekkrét, Tarnó, Visk-, Endre-, Sztaskvágása, Róna, Krucsó, Sárpatak, Kuró, Rikató, Kaproncza, Luzsán, Tapolyszeg, Fias, Ozboró, Kenczelvágása, Aranypatak, Benedekvágása, Radoma, Gibolt, Sztrucsina, Sassavicza, Molnár-, Mérgesvágása, Kurima, Czigla, Szemelne, Baksa, Ujfalu, Péter-, Miklósvágása, Szobapataka.

[1241-ben IV. Béla király Sajó után Sáros-várba menekül s Detriknek jutalmul Tarkót, apjának: Makónak pedig a makoviczai uradalmat adta. Ettől kapta a vár a nevét, hol 1280-tól a Zudar-család a birtokos; 1435-ben a család Gombos Jánosnak, a Strázs-családnak és a Thekule-nemzetségnek Zemelnéért cserébe Luzsánt és Bujákot engedik át, mivel hosszan pereltek a miatt, hogy a vár Szemelne (Smilno) határán van építve. 1470-ben a Zudar-család † után a király pár falut kiszakít az uradalomból és Bártfának juttatja, a többbit pedig Rozgonyi Osvátnak adományozza 1471. 1522-ben a Tarczay-család a birtokos, de 1548-ban a hűtlen Tarczay-családtól Serédy György veszi át. 1550-ben Tarczay Katalinék perbe idézik Serédyt, meg is nyerik a pert s végrehajtásra mennek, azonban az új birtokos ellenszegül. 1601-ben Janussius ostrogi hg., mint Serédy unokáinak gyámja, 80.000 aranyért eladja a Rákóczi-családnak; Rákóczi György gróf és R. Pál a

Tarczay-családnak résztulajdon fejében 13.000 arany frtot fizetnek. 1444-ben a birtokos Zudar Simon mester, ki ellen Kálnássy György védi a várat. 1474-ben a Zudar-család † után Bártfa, a közte és Makovicza kapitányai közt támadt ellentétek elosztatására Sárpatak, Rokito, Swirzo és Aranypatak kgket kapja. 1682—83-ban Zrinyi Ilona a kir. sereg ellen védi a várat, de végre feladja. 1683-ban I. Rákóczi Ferencz, majd Thököli védi a várat. Utóbb a császáriak, a feltételek daczára, lerontják. Az uradalomnak 1711-ben egy negyedét Pálffy János gróf kapja, kitől Szirmay István 40.000 frton veszi meg. A többi részét az uradalomnak Aspermont gróf, ezredes kapja.

1347 febr. 2-án *várnagyok* Ákos nemzetségbeli Böbék István és György hevesi főispánok, 1355 július 28., augusztus 15-én Baracska Jakab fia Miklós. *Kapitányok*: 1464-ben Usz Antal, Kálnás Mátyás, 1568-ban Akay Pál. A várat állítólag a szlávok építették. Hármasszögű falból álló erődítmény, a belső akropolisz K-i sarkán hatalmas donjon áll, melynek aljában boltozott s kőbe vájt üregek (tömlöczök) láthatók. A bástyatornyokon sgraffitós keretbe foglalt s vakolatba véselt feliratok olvashatók. Ilyen: «Andreas Kontz | Anno . . .» (Bártfai építész).

Más néven a vár: Zboró.

II. *Makovicza* (al. Bodonvára). 1435-ben Castrum M. alio nomine Bodonwara. Birtokos: a Lapispataky-, Kőszegye-, Segnyey- és Somosy-család.

Tartozékai: 1435-ben Lapispatak, Bogdán, Zsegnye, Rozuha, Erdőske, Rosztoka, Ujvágás, Várgony, Decske, Forrókut puszta és Mérk fele. Itt feketett a vár. 1435-ben birtokosok a Segnyey-család, Kőszeghy György és Somosy András. 1548-ban a várat és budaméri kúriát a kir. Serédy Gáspárnak zálogba adja 10.000 frtért, a ki Sáros megye főispánja.

Meggyes-várat a Johannita (János)-rend építi (XIII. század?). Ennek virágzó rendháza 1280 körül van már Hanusfalván, mely tőle vette a nevét (János—Jánusfalva). 1332-ben Deme-

ter tárnokmester (Aba-nemzetség) a birtokos, a helység pedig mezővárossá lett. A vár alkalmasint már akkor pusztult el. Pár alacsony fal mutatja a helyét. Sáros megyének ez volt a legkisebb vára.

Oltariszka-vár: 1200 elején a templárius-rend építi a pécsujfalusi hegységben. A rend eltűnte után a vár is elpusztult. Vadon erdőség foglalta el helyét.

Palocsa-vár: 1288-ban a P.-uradalom (Plawcz) birtokosai Jordán (Parvus) és Arnold c. 1294-ben castrum Palocha, 1312-ben a P. melletti erdő birtokosa a Berzeviczy-család. 1323-ban Fülöp nádor, újvári c. kapja, de már előzőleg a vár Thekule János fia Jánosé és Demeter fia Simoné volt. 1323-ban Palawcha, 1344, 1456-ban Plawcz. Ez időben P. és Tarkő közt rablók tanyáztak, kik ellen a király Perényi Jánost küldi, a mint erről Bártfát értesíti.

A XIII. század közepén Szepesi Detrik (a Sváby-család őse) építtette a várat, melynek birtokosai: 1294-ben a király, 1323-ban a Drugethek, 1366-ban a király, 1427-ben a Bebek-család. 1433—60-ban és 1474-ben a husziták kezén volt. 1490-ben Korvin János birtoka. Az 1427. adólajstrom szerint a Bubek (Bebek család) Palocsa várost, Vámus Imre (Vámosy-család) pedig, mint a családdal rokon, Urkutát bírja. Ekkori tartozékai: Orkuta, Bajorvágás, Györkvágása, Somos, Ujak, Plavnicza, Ajatvágása, Endrejoka és Orl(-ics).

A vár egykor a Szapolyay-család kedvelt helye. Hedvig tesseni herczegasszony, Szapolyay István özvegye, 1505-ben 36 falu tartozékával lomniczai Horváth Mihály árvai kapitánynak adta, mivel ez viszont a Korvin Jánostól megvett Árva-várat engedte át a Szapolyay-családnak. Horváth, a ki ezentúl De Palocsa-nak írja magát, a Horváth báró-család megalapítója, mely fiágon 1852-ben †.

1631-ben parasztlázadás üt ki Palocsán: a nép elhagyja régi telkeit s idegenbe szakád, mert a sok háború miatt nem bírja a terhet, s a sok jégverés, szárazság és drágaság után nem

lát szabadulást a bajoktól. Ezek forrását legfőképp az urakban keresi. A község telkesei mind zsellérségre jutnak; ma is azok.

1632-ben Palocsay-osztály a szepesi, abaúji és sárosi birtokokban. Négy testvér osztozik: Gábor, Mátyás, István, András. Az első kapja a sárosmegyei uradalmat 16 községgel; ezek: Palocsa-vár és község, Bajorvágás, Gromos, Plavnicza, Sztarina, Orlov, Andrejovka, Zavada, Ujjak, Matiszova, Lipnyik, Szuljim, Hajtufka, Széprét, Jurkov.

[1520-ból való a Palocsay br. vámjoga; 1562-ben Palocsay br. a birtokosa a várnak és tartozékainak: Hajtóchkának, Lipniknek; 1621, 1625-ben a Palocsay-árvák a tizedelés ellen tiltakoznak; 1659-ben, 1685-ben birtokos a Bebek-család; 1694-ben Ternyey, Hroncs; 1699-ben Gyorgyay, Peklyánszky, Pribék; 1714-ben Pap, Király, Székely; 1717-ben Pottornyay (részbirtokosok). Palocsa-vár az egyetlen, melyet az 1715. országgyűlés a lerombolástól megkímélt, a mennyiben a kir. biztosok kastélynak minősítették. 1859-ben itt temették el az utolsó Horváth-Palocsay bárót.]

A Poprád folyó, mielőtt a Szepességből Plavnicza mellett Sáros megyébe hatol, Lublótól kezdve széles völgyben folyik, majd kaeskaríngósan haladva — szepesi határu — visszatér ugyanoda. Festői kép a palocsai völgy: a folyó jobb partján, hegyesúcson áll a hajdan díszes vár romjaiban. «Admodum decoratum» — mondja a XIII. századbeli kir. adománylevel. Alapítója 1294-ben Detrik De Scepus, ki V. István királytól kapta érdemeiért a földet s «Propriis sumtibus et laboribus» építtette fel. Mint fontos erősséget, III. Endre a fiától, Arnoldtól visszaváltja s helyette Svabóczot adja (Szepes megye). Ennek neve: a Svaptól (villa) való. Detrik törzset hajt a Görgey- és Sváby-családokban (Svabovszkynak is mondják). Az utóbbi 1578-ban 5000 frtért zálogba adja több birtokkal Horváth-Stansith Gergelynek. Férfi ágon ez bírja aztán, míg leányágon a Szirmay- és Máriássy-családok. Swap földén Polan és Rykolf — Berzeviczy-ősök — birtokolnak.

A várat 1707-ben a labanczok sikertelenül ostromolják, de ezután romba kezd dőlni. Palocsay Ferdinánd br. a XIX. század harminczas éveiben restauráltatja, de szakismeret nélkül; óriási ablakokkal láttatja el, a melyek miatt lakhatatlanná válnak a termek. A család kiköltözködik, a vár romladozik. 350 éves élet után az ma rom.

A vártorony renaissance-stilusú, csipkézett oromzatú.

(Paloncza-felé, a Pusztamező-hegyen, van Sáros megye vízválasztója).

(*Tartozék*: Györkvágása, előbb: Gyurkó; Palocsapasztovnyik, Palocsapodpilu, Palocsaváralja.)

Palocsa-vár határában 1306-ban két falu keletkezett. Jakab mester két erdőt (Edusturnya) kap ott, melyek a százszok birtokában állottak. «Kis fekete erdő» ezentúl a nevök. Belőlük válik ki:

I. K-re Mussinától, D-re Orlótól és Andrásvágásától, Ny-ra Sztarától, É-ra a Poprádtól: *Szulin*.

II. A Feketeerdő másik feléből: K-re és D-re három halom, K-re Beyervágása, D-re Tymnich-hegy (Semene), Ny-ra Jakabfalva, É-ra Uj-Plawnych közt: *Feketekút* (Schambrun = Schwartzbrunn).

Sáros-vár. Legrégibb váraink egyike; már a római korszakban erősség, a mit a vidéken talált római pénzek, eszközök és fegyverek bizonyítanak. Északra a szarmaták ellen szolgált Kapi-várral együtt védelmül. A rómaiak, mint a sóvári sóbánya urai, az egyórányira fekvő várat felhasználták. Honfoglaló őseink hasonlókép felismerték a fontosságát, a mint máskülömben is törzsrendszerükből kifolyólag új várak építésével törekedtek biztos védelmi pontok állítására. Így épülnek Sóvár és Kapi vára s Henig-vár vagy Ujvár a megyében, Péchújfalu vidékén.

A várnak legrégibb neve *Tubul* (1254. és 1274. kir. levelek szerint); értelme szlávul: «*Itt volt*», hihetőleg onnan, hogy a szlávok, mikor Tuhutum vezér fia, Maglód ezt a földrészt

meghódította, a Tubul-szóval jelezték, hogy a magyarság erre járt.

Később a hajdani Újvár vármegye a vártól kapta nevét.

A törzsszervezés idején a vár az Aba-nemzetség osztály-részeül jutott, mely egyúttal hatalmas földterület birtokosa is volt. Sok család vált ki utóbb a nemzetségből, a melyek kezén természetesen elaprozódott az uradalom. Vagy 27 ága osztozkodik a nemzetségnek; jórészők ennek a megyének a földjén, a melyek hova-hamarabb a középbirtokosság szerepére jutnak annyival is inkább, mert időközben más hatalmas családok is tért foglalnak közöttük.

I. A királyság kialakulása a törzsfők hatalmának véget vetett. Ezek várai is királyi birtokokká lettek. Az Árpád-ház-ból való uralkodók nagy gondjukat viselik, erősítgetik. Sáros-várban egyikük-másikuk meg is fordul; «in arce nostra regia Sarus» jól érzik magukat. II. Béla itt foglal állást Borics ellen, sőt zborói győzelme után sem hagyja el, hanem egészséges és kellemes éghajlata miatt családotul, seregestül együtt huzamos időre marad. A szomszéd Eperjes város alapításának mondáját a nép így fűzhette nevéhez. Egyik leánya szűzi fogadalom után Sáros-várban töltötte s fejezte be életét. Tetei ott a vár alatt nyugodtak, míg az 1801-iki óriási árvíz-től kiáradt Tarcza ki nem mosta sírboltját s felszínre nem hozta erekyéit s egy korona-alakú drágaköves arany fejékét, a melyet ma a bécsi múzeumban őriznek. IV. Béla Sajó után szintén ide menekül, újra megerősíti, sőt több adományban részesíti. A beiktatáskor is maga személyesíti a homo regiust, nemkülömben 1248-ban Tarczay Detriknek Tarkeő és Vörös-alma birtokába való beiktatása alkalmával.

Sáros-vár és a sárosi várispánság történetét 1251-iki okirat említi először. Mindkettő régebbi volt; terület és jogkör tekintetében mindig is különböztek Sáros vármegyétől. A várispánság területe a váron kívül: Felszilva, Komlós, Geregur-földe (Gergelylaka), Sebes és Ujfalu (Pécsújfalú) birtokokra

terjedt ki. Ez a terület — a kir. jog fenntartásával — utóbb részbirtokosok kezére ment át: 1259-ben Komlóst Visibor f. Gyármán, 1270-ben Felszilvát Tóbiás c., IV. László királytól Geregurföldét a Miskolczy-család, II. Endrétől Sebest az olasz Svethó, 1322-ben Újfalut az Ákos-nmbeli Michk kapják. Az utóbbit, kir. rendeletre, Perényi vissza akarja foglalni, de az eredmény ismeretlen.

1254-ben Sáros-vár comese Mihály. A vár ekkori tartozékai: Gyren, Poya, Holoszeg és Egerpataka: a Nata-család birtokai, melyeket IV. Béla csatol hozzá. 1259-ben Castrum Sarus, Saruswar. Birtokosok: 1275-ben Aba-nmbeli Budun és Sárosy Detmár; 1276-ban Bór-nmbeli Nána, kinek családjahez való Bánk bán is, de más részen birtokos; 1294-ben a Sóváry-család, melynek őse a vármegyei gyepüket védte a tatárok ellen. Egyik tagja, IV. László ottani várnagya, foglyul esik. 1300-ban Sóváry György a várnagy. 1312-ben al Thekule nmbeli Chana Máté, Márton fiai, András f. Péter, Chank f. Lede, Márk f. Bodon: Csák-pártiság miatt elvesztik a birtokot. Az ezóta királyi birtok. 1314-ben parancsnok: Rikolf f. Henrik. 1315-ben I. Mychk a várnagy és ispán. 1325-ben Budaméry János a királynak szolgálatokat tesz, ezért 1338-ban Újvár főispánságát kapja. 1341-ben a sárosi monostor alakul. 1353-ban a kir. vár tartozékát: Várhegy-birtokot (Bodolófalvát) elválasztják s Machala Miklósnak, az egykori tulajdonosnak adják vissza. 1378-ban a várfalak adóját a király adja. Zsigmond király Soós Györgynek és István-nak adja donációban. 1430-ban Perényi birja az eperjesi vámmal ideiglenesen, mert 1436-ig kir. birtok; ekkor azonban végleg, sőt 1439-ben örökös birtokul kapja. Perényi t. i. 1436—37-ben a sárosi főispánsággal együtt 1590 frtéért zálogba vette az uradalmat, a mely jöllehet a Soós-család az összeget kifizette, mégis rá és a Tarczay-családra száll. Erzsébet királyné azonban 1439-ig mégis a Soós-ok kezén hagyja. Majd Giskra kezére jut 1461-ig, kitől Mátyás király vezérei

szerzik és adják vissza 1483-ban. Perényi 1490-ben hűtlenség miatt elveszti, s az uradalom Korvin Jánosra száll át.

A várnak 1427-ben és 1454—5-ben tartozékai: Sáros város, Kis-Sáros, Megyepataka, Rét, Zsetek, Haradisa és az eperjesi vám. 1461-ben alatta erődítvény áll. További birtokos: 1455-ben Perényi János. 1528-ban János király visszaadja a Perényi-családnak, de I. Ferdinánd 1542-ben elfoglalja. Ekkor Werner György a várparancsnok, ki ellen, mivel zsoldosai Makoviczát nyomorgatják, Perényi Péter felír a királyhoz. 1549-ben a vár hadi költsége: 6000 frt. 1560-ban Thurzó a birtokos, 1642-ben a béke értelmében: Rákóczi György. 1660-ban a puszkapor-tornya kigyulad; 1687-ben tűzvész pusztítja el a várat, melynek korábban (1498. ?) Máriássy György volt még az egyik kapitánya, az utolsó pedig Székely. II. Rákóczi F. a községben telepítette le a kurucz katonáit: azoktól eredtek a Csikós-rét, Szántó stb. nevek.

(A vár pénztárnokának, Sonnebrondt Gallusnak számadáskönyvei 1550 július 1. 1554 márczius 30-ig a M. Nemz. Múzeum tulajdona.)

II. Az Árpádok után Csák Máté birtoka a vár egész Felső-Magyarországgal: Pozsonytól Máramarosig. Csak 1312-ben foglalja vissza Róbert Károly.

Csák, a hatalmas oligarcha alatt kezdődik Sáros-várnak, mint rablóvárnak szerepe. Vitéz várnagya, Demeter alatt cseh katonák állanak; úgy látszik az Európa-szerthe támadt divat szerint tőlük maradt örökségül a várra a rablókalandozások szerepe. Albert király után Erzsébet anyakirályné hozta ugyanis be a cseh zsoldosokat Giskra Jánossal, a kinek vezérei: Svehla, Talafúz, Axamit tűzzel-vassal pusztítják a felvidéket, beülnek a várakba: Sárosba, Komlósra, Palocsára, Berzeviczére s 30 éven át sanyargatják közel-távol a népet. Falu, nemesi kuria rettegte garázdálkodásaikat, a városokkal pedig valósággal örök hadi lábon állottak, mert hiszen a polgárság biztonsága szakadatlan védelmet parancsolt. 1442-

ben a várkapitány teljes erővel tör Eperjesre; hasonlókép háborgatja Kisszebent, Bártfát; sőt még Lengyelországot is zaklatja. A lengyel országnagyok 1448-ban Bártfát arra kéri, hogy a sárosi, berzeviczei és makoviczai cseh rablók várnagyaikat utasítsák rendre; mert türhetetlen az állapot, melyet a kereskedelem és magánbiztonság szempontjából művelnek. Egyszer-másszor, mikor a rablók maguk is kimerülnek, mint Knyesics és Mátyás sárosi kapitányok, békekötésre keresik meg a megyét és Bártfa polgárait.

Majd hat északi megye áll össze Hunyady László beszercei gróf vezetésével a megfékezésükre, de vállalatuknak nincs sikere. Axamitot elfogja ugyan Bártfa, de nyomban elbocsátja, mivel fél a csehek boszújától. Hunyady Jánosnak sincs 1451-ben több szerencséje Giskra ellen: a nagyok, kiknek támogatására gyűjtötte seregét, hűtlenül elszökdösnek táborából. Nem hagyja azonban annyiban a dolgot, az alföldi zsoldosait viszi Giskra váraira, kit annyira megszorít, hogy az országtanácsot bujtják fel az ellenesei. A rimaszombati béke zárja le ezt a szomorú időszakot, a mikor Giskra Sárosvár ura marad továbbra is.

A garázdálkodás folyt tovább. Hunyady László 1453-ban hiába hatalmazza fel levelében Bártfát, hogy a hol éri a csehet, törvénytáadás nélkül pusztítsa el. Végre is Mátyás királynak kellett a kérdést megoldania. Tisztában volt vele, hogy békesség addig nem lesz az országban, a míg ez a czéda nép hatalmaskodik a Felvidéken. 1461-ben készül ellene; sürgeti a városokat, főleg a sárosvármegyeieket, hogy teljes erővel támogassák Sáros- és Richnó-várak, e fő cseh fészkek ostromlásában. Báthory Istvánt és Szapolyay Imrét, kipróbált vezéreiket küldötte ki.

Sárosvár Szapolyay zárta körül, de rajta vesztett. Giskra emberei: Pán Mátyás, Karabin, Maczin, Belian és Russian vitéz őrseg élén állottak, a mely visszaverte a támadást; kirohanva üldözöbe veszi Szeben felé a magyarságot s a faépületű vá-

rost felgyújtja. A szomszéd erdőben az éj vet véget a kölcsönös öldöklésnek. Ekkor a magyarok arra szánják el magukat, hogy a várba vezető utakat zárják el. Így hamarabb is célzt érték: szabad elvonulás feltételével átadták a várat csehek. A győztesek aztán Újvárt, Richnót foglalták vissza, majd a Szepességre csaptak át s pénzen, fegyverrel, a hogy lehetett, sorra vették meg a várakat. Arra aztán Giskra is behódolt s hűségesen megvonult Lippán és Sólómban, ez új váraiban.

A zaklatott Felvidék így jutott nyugalomhoz. Mátyás alatt csak egyszer merült még fel panasz, 1483-ban, akkor is Perényi Miklós ellen, a ki mint a vár birtokosa és parancsnoka, innen és Újvárról végezte rablóhadjáratait. Ez a Perényi 1437-ben kapta Sáros várát kir. adománykép a megyei főispánsággal, miután zálogban már régibb idő óta birta. Előtte rövid ideig a Soós-testvérek: István és György voltak itt az urak, miután a várért járó összeget lefizették. Perényit Erzsébet királyasszony zaklattatta ki a birtokból Giskra cseheivel; most azonban, Mátyás diadalai után, visszaült a várba s folytatta a csehek üzelmeit. A király Lábatlan Andrást küldi ellene meg a szebenieket, a kik aztán ki is űzik a bástyák közül 1483-ban. Perényi fia, István kénytelen a király hűségére térni s helyben hagyni azt a szerződést, melyet Mátyás 1462-ben Frigyessel kötött. Az apja vére azonban nem soká hagyja nyugton: hamar belebonyolódik abba az összeesküvésbe, mely lengyel Kázmért akarta Mátyás helyébe királylyá választani. Elfoglalta Sztopkó-várt, huszita zsoldosokat gyűjtött s Újvárban és Sáros-várban helyezte el. Végzete hamarosan utólérte megint, mert Lábatlan győzelme után összes birtokait elvesztette. Királya nemesebben érzett azonban nálánál: ártatlan fiát, Imrét visszahelyezte uradalmaiba. Ezek kormányzását Szapolyay István végezte, mialatt gyámoltja kiskorú volt, királya, Ulászló parancsából, kinek ép a saját trónkövetelő öccsével, Alberttel gyűlt meg akkori-

ban a baja. Albertet Szapolyay könnyen győzte le: tábor nélkül, 23 emberrel menekült Eperjes falai közé, honnan aztán békekötéssel váltotta ki magát. A győzelem megnövelte Szapolyay tekintélyét, nádorrá lett s 7800 forint fizetést húzott, a miért többek közt Sáros-várt kellett gondoznia. Időközben Perényi Imre is felnőtt s birtokainál fogva jelentékeny politikai tényezőnek bizonyult. Ő tett 1505-ben óvást az országgyűlés ama határozata ellen, hogy a Jagellók kihaltja után idegen királyt válasszanak. Féltette a szabad királyválasztás jogát. Majd meg 1506-ban Ulászló és Miksa hg bécsi szerződése ellen sietett tiltakozni. Utközben azonban betegség tartóztatta fel Pozsonyban; a mikor tehát arról értesült, hogy mégis létrejött a szerződés, a város utcáin hordoztatta magát körül s zeneszóval hirdette tiltakozását. Ulászló végre is azzal hallgattatta el, hogy Eperjest és hercegi czímmel Sáros-várt ígérte oda neki. Aláírta a szerződést, de azzal a kikötéssel, hogy mint magánember egyezett bele.

A vár, mielőtt a hercegi czímet megkaphatta volna, halála miatt a családjára maradt. Fiát, Imrét, Mohács után Szapolyay János vonta be érdekkörébe. Át is állott hozzá, majd I. Ferdinándhoz csatlakozott, de nem sokáig, mert ismét visszatért János királyhoz, utóbb pedig török támogatással Felső-Magyarországot a saját hatalma alatt akarta összpontosítani. Állhatatlanságával versenyre kelt a balsorsa: török fogságba jutott, majd a mikor váltságdíj kötelezettségével kiszabadult, a fiát kellett túszként átengednie. Balsorsában az uradalom birtokai is osztozkodtak: Perényi Ferencz, hogy a fiút kiszabadítsa, Felső-Magyarországon, de főleg Abaújban és Sárosban kénytelen volt apró gyermekeket, szép fiatal asszonyokat összefogdosztatni és 35 szekéren Váradon át a török táborba szállítani. Aztán I. Ferdinánd vezére, Fels vonul be ellene és Szapolyay ellen s kilenczedfél heti ostrom után hatalmába ejti Sáros-várt. Istvánffy történetíró róla jegyzi fel, hogy ő volt az első magyar főúr, a ki Luther és

Kálvin vallására tért s a jószágaiban, többek közt: Eperjesen, Sároson és Terebesen terjesztette az új hitet. Rokona: Ferencz, János király embere, hasonlókép balsorsra jutott: 1563-ig tartották fogva Sáros-várban a német zsoldosok.

1537—1642-ig, a linczi békéig, a vár a Habsburgoké: «*Arx regiae maiestatis*» a neve. Azután, a béke értelmében a megye főispánságával a Rákóczi-család veszi örökébe, majd II. Rákóczi Ferencz kibujdosása után női ágon az Aspermont-család, melytől a Szirmay-család örökli s házasság útján a Luzsénszky bárócsalád. Tőle végül Pulszky Géza vásárolta meg.

A vár nagy történeti multja magyarázza, hogy egy-egy birtokos kincseket keresett — a romjai közt 1687 után. 1781-ben 24 kisebb-nagyobb ezüst pénzt találtak is, de nem régi keletűt, 1796-ban egy 1585-iki arany érmet, a XIX. század közepén már csak vasérczet a Bánya-telepnek hívott várhegyi részen. A várhegy déli felének «Barátok tere» a neve, hol kápolna és temető van. A plébániai feljegyzés szerint az Ágostonos remetéknek állt itt a kolostora, kiknek rendje 1200 körül virágzott már s utóbb IV. Lászlótól, Róbert Károlytól (1329.) és Nagy Lajostól (1365.) több adományban, illetőleg birtokerősítésben részesült. A XVI. században ez a birtokrész a kir. adományozás útján a Domonkos-rendre szállt által.

III. A vár a DK-i trachit-hegység egyik szakadéján, mely festői alkotású s 573 m. magas hegykúp, a Tarcza folyó jobb partján, az eperjes-tarnói vasut mentén fekszik. A tölgy- és bükkerdőtől fedett hegy, mint a szomszédos két Strázs, hajdan tűzhányó lehetett. Délről, a község felől régente DNy-i irányban kocsit vezetett föl rája, mely ma is eléggé járható. É-n van a várkapu, köröskörül pedig kör-falöv húzódik 15 m. magasságban, 1·20—1·80 méter szélességben. A kapu külön udvarral van erősítve. A vár alaprajza ÉD-nek 318 m. hosszú, 62—75 m. széles területet mutat. A kaputornyon kívül D alakú

13 bástya van, melyeken az öldöklő-folyosó nyílásos fatámaszokon nyugodott. A két várudvar közül É-ra esik a nagyobb, D-re a kisebb. Hufnagel rajza számos és terjedelmes épületeket tüntet föl bennök az őrség, várszolgák, idegen cselédség és a gazdaság czéljaira. A főkaputól jobbra, a harmadik bástya után állott a várkapolna (Templomhely-nek mondja ma is a nép); a D-i udvar K-i oldalán pedig a boltozott várkúti hegyiforrás. A XIX. sz. birtokosa öz-vadaskertet rendeztetett be a várterületen; de mivel a fiatal vadak belefultak a vízbe, kövekkel behányatta. A néprege szerint a víz a Tarczából ered. A tér közepén áll a fellegvár: külön fal- és árokerősítéssel s felvonó híddal. A falmagasság 28 méter. Az építményhez romladozó lépcső vezet. A fellegvár ormáról messze kilátás nyílik a két szomszéd városra s vagy 32 községre. Körülötte csoportosultak: a vártemplom, lovagterem, a várkapitány és tisztek lakásai s a katonaság helyiségei. A fellegvár maga négyzet-alakú; falátmérete 4·40 m.; a belső része 4·80 m. A bejárat az I. emeleten van (6·8 m. magasan); az ajtónyílás félköríves; a felső emelet ablaka a románstíliú két félkörív fölött egy négylappal (Vierpass) van áttörve; a harmadik emelet elporladt. A bástya kapuzata csúcsíves. A vár termésköből és égetett téglából épült. Az egyik bástyán középkori, díszítő módot sejtető piros sgraffitó-nyomok, valamint egy ágyúrész liliumokban végződő kerete s egy díszszegélyzet láthatók. A hegykúp alatt mély árok húzódott a vár felvonó hídjával. A jelzett rajz az árkon egy malmot is tüntet föl: ott örölték a vár és vidék gabonáját.

A várdomb túlsó oldalán, középtűt romban áll a vadászlak: a várúr vadásza számára. Hozzá is fűz a nép idillikus regét, mint általában is a népképzelem a vármegye több pontját összeköti a vár nevével, történetével. Így Kiszzeben nevének eredetét, a XI. sz.-i ardói hársfa, a XIV. sz.-i ardói városszony, a XVI. sz.-i Serédy Gáspár mondáit, meg a Jagellókorabeli «Ördög sziklája» regéjét (a várnál). A vadászlak

regéje egy újabb «Liliomhullás» története, mely az ifjú II. Rákóczi F. titkos szerelmének emlékét őrzi.

Nagy-Sáros községben, a vár alatt, terül el a várkastély: a birtokosoknak, különösen a Rákóczi-családnak, magának II. Rákóczi Ferencznek is kedvelt tartózkodási helye. Bár a várkápolna falán az 1559. év van feljegyezve, a kastély valószínűleg régebb időben s talán a husziták kiűzése után épült. Két nevezetes esemény folyt le benne: az egyik II. Rákóczi F. főispáni beiktatása, a másik az elfogatása.

A linzi béke alapján kapta a család Sáros vármegye örökös főispánságát. II. Rákóczi F. nagykorúságáig Erdődy György főispáni helytartó vitte a vármegye ügyeit; majd 1694-ben, miután I. Lipót nagykorúnak nyilvánította, Erdődy gróf junius 3-ára, Eperjesre tűzte ki a beiktató ünnepet. Mindazáltal az ifjú főispán kívánságára, hogy a vármegye rendjeit a tulajdon uradalmában fogadhassa vendégekül, nem ott, hanem ebben a kastélyban folyt le. Szinte az egész szomszédság nemessége, Kassa és a vármegyei városok hivatalosak voltak. A beiktatást fényes lakoma, játékok, népünnep és táncz fejezték be. Hét év múlva történt a második eset: az eperjesi helyőrség egyik kapitányának, Longuevalnak árulása s abból kifolyólag Rákóczi elfogatása, kit előbb — 1701 április 18. éjjelén — eperjesi házában őriztek, majd Bécs-Újhelybe, börtönbe szállítottak. Akkori hű komornyikja azon a ponton, hol utolsó pillantást vetett a büszke várdombra és birtokára, keresztet állíttatott a zsidó temető szomszédságában. Ma is, pár lépéssel odább, látható az emlékjel.

IV. *Jövedelmek, fenntartás.*

A kép, melyet Sáros-vár fenntartásáról az adatok segítségével festünk, nagyjában a mult közbirtoklásának képe. Természetesen nem felejtendő el, hogy kir. uradalomról van általában szó, melynek vezetői alkalmazott emberek, a kiket jobbára a saját haszonérdek vezet. Nagy uradalomról van itt szó, mert még 1542-ben is Sáros megye 1039¹/₂ portájából

hozzá 258 porta tartozott, vagyis a porták $\frac{1}{4}$ -e s ennek dacára, mikor 1650 márcz. 15-én a Rákóczi-családra száll át kir. adománylevéllel a birtok, a kincstár nem valami nagyon sajnálja, hogy meg kell tőle válnia. 1557-ben Sáros megye 1003·25 frt adója a vár szükségleteire kellett, mi több, a király folyton ráfizetett. A XVI. században átlag a vár évi 6000 frtba került, a mit a jövedelem nem fedezett.

Fenntartásának alapjául először a várföldek szolgáltak. Első királyaink gondoskodtak róla, hogy megfelelő jövedelem álljon a vár rendelkezésére, sőt hogy kincstári hasznuk is maradjon. Akkoriban mintaszerű mezőgazdasági és ipari telepeket állítanak tehát, melyek a terményeket dolgozzák fel részint a várbeli szükségletek fedezésére, részint jövedelemhajtásra. A várban és vár körül a tisztviselők, iparosok, kézművesek, szolgák, cselédek és várőrök egész raja zsongott, a kik közt pezsgő élet folyt, sőt az a szomszéd városokba: Eperjesre és Kiszzebenbe is áthatolt.

Az Árpádok-korabeli váruradalom terjedelméről adatok nem beszélnek; de még az akkori pártos világban nem is lehetett az állandó jellegű: sok birtokrész jutott az urak kezére, máskor pedig a megszorult királyok zálogaként húzta a jövedelmet idegen birtokos. 1278-ban Vörösalma, Péter, Körös, Putru, Huziumezeu (később együtt: Pétermező), Ternye, Kis- és Nagysáros, Megye, Rét, Zsetek, Iradiszkó, Oszlópataka, Szent-Mihály, Orkuta a várbirtokok, melyekhez 1353-ban erőszakkal csatolják Várhelyt (Bodonlaka); továbbá a jövedelmét 1474-ig az eperjesi vám is gyarapította. Az uradalom nagyságához járul még az a körülmény is, hogy ez a rész Sáros megye legtermékenyebb vidékeinek egyike.

A rossz gazdálkodás II. Endre korában kezdődik: hatalmas főurak foglalják le a jövedelmeket; a mi maradt, azt meg az adószedők kezelik el. IV. Béla, Sajó után, mikor a várba menekül, megállítja a bitorlás szertelenkedéseit. Mindazáltal 1259-ben ő kezdi meg a birtok megesonkítását: Ternyét

Ádám lengyel lovagnak adja, viszont 1254-ben Náta fiától, Gergelytől cserébe visszaszerzi Nyék, Polya, Hollószeg és Egerpatak földeket. 1278-ban Vörösalma és Pétermező esik el, melyeket Thekule-nmb. Tamás c., Lede Márton és András kapnak IV. Lászlótól azon a czímen, hogy lakatlanok. 1353-ban Várhegyet régi tulajdonosa, Macha Miklós nyeri vissza. 1405-ben Ádámföldre kárpótlásul a vár birtokrésze lesz. Mátyás király a husziták ellen alkalmas központnak ismerte fel Sáros-várt, azért megerősítette s terjedelmes birtokokkal gazdagította. Ekkor Kurima mellett Kozsántól Bártfáig, onnan Ny-ra Krivégig, Kisszebentől ÉK-re Hradiszkóig, mintegy 20—28 falu a tartozéka a várnak, továbbá Újvár váruralma (Hennig) 5—6 faluval, Nagysáros 5 faluval, Szentkereszt 3 faluval (s az eperjesi vám 1474-ig).

A Jagellók alatt a Perényi-család tartja zálogban az uradalmat; I. Ferdinánd a nagyváradi béke értelmében királyi birtokként veszi át, de már csak 88 portája van. A vár kincstartója, Sonnebrondt Gallus 1550—54. évi számadó-könyve szerint 9 község a tartozéka, melyek portái után a jobbágyság 50 d. — 1 15 frtot fizet évenként a vár czéljaira. Ez 57½ porta után 155·92 frt az összeg, a mihez 4 falu 29 portája (à 15 d.), 1 falu 7½ d. portadíja és terményjövedelem czímén 187·27 forinttal járul. 1550—54-ig 928·54 frt a jövedelem, átlag 232·13 forint, holott a vár fenntartása 18,191·80 frtba került.

I. Ferdinánd a felsőmagyarországi várakat Thurzó Ferencz elnöklésével öttagú bizottság felülvizsgálatára bizta. Az 3 esztendeig dolgozott, a míg jelenthette, hogy a hűtlen gazdálkodás mikép juttathatta tönkre az egykor hatalmas uradalmat. Föld, marha, termés kótya-vetyén perdültek el; királyi pénzen vett borokat Eperjesen újra királyi pénzen vásároltak vissza; a katonaság karasa posztóját Werner parancsnok az eperjesi vejénél, Melczer Kristóf kereskedőnél cserélte be hitvány lengyel posztóért s azt is kisebb röffel mérte le. Sörház, fürészmalom (kétkerekű) elhanyagolt, a

gazdasági épületek roskadozó állapotban vannak. Aztán elkallódott a temérdek jobbágyi szolgálmány: évi 280 m. frt, 105 tyúk, 345 tojás, 1 nyúl, 12 köl zab; Nagysáros évi 200 frtos adója 5 évre elengedve, valamint a bormérési jövedelem is, a mi nem lehetett csekély, mert 150 hordó bor rendesen elfogyott. Szedikertet, mely a vár tartozéka volt, Werner úgy szerezte meg, hogy erőszakkal rajta ütött, aztán királyi donációt kért rá. Pedig egyházi javadalom volt: a Domonkos-rend birtoka. (Utóbb, 1671-ben a Hoffman-család 13,000 frton vette meg, de azzal a kikötéssel, hogy ha a rend visszatér, 10,000 frton visszaválthatja.) S a várbirtokok jobbágysága is oly csekély, hogy a belső munkálatok végzésére képtelen, mikor a majorsági ólakban ökörnek, lónak híre sincs. S elkallódott sok más jövedelem: a községek járuléka: 350 frt, 300 bárány, 14 vágótehén, 14 borjú, 60 nyúl, 66 tyúk, 22 liba, 1 tonna sóshal, 17 köl bab, 13 köl kása, 635 tojás, meg a távoli Sztropkó 200 köl búza malomjövödelme. Azonfelül a várra nézett a kilenczed és tized; amaz, igaz, az egri püspököt illette, de IV. Béla megváltotta (Cserép községgel): a kapitányok ezeket csekély pénzért haszonbérbe adták ki, többnyire rokonnak, barátnak. Az elkezelésnek igazi mestere volt a «poéta laureatus», a ki különben a felvidéki megyéknek is királyi kezelője, sőt Felső-Magyarországnak főkapitánya volt.

A gazdálkodás könnyen folyt: a pártosság védelme alatt. Nem csoda, hogy Sáros-vár is, a felvidéki várak is üresen álltak a török idők kezdetén. Így került a vár Rákóczi-kézre, mely alatt szintén alig jövedelmez az uradalom valamit. 1642-ben a jószágigazgató keserves panaszok közt sorolja fel a termést: 176 köl föld alkalmas csak a művelésre, a melyben a bevetett magvak háromszorosa terem. A család át is látja a lehetetlen helyzetet s lemond a vár további fenntartásáról. Sáros megye a megyei rabokat szánja oda. 1630-ban a várhoz már csak Láz-szántó tartozik 2 halastóval s a halá-

szati joggal a Tarczában Eperjesig, valamint Nagysáros 200 forint adója. Később ez az utóbbi is jelentősen lepadt.

V. *Hadi felszerelés.* Nagy vidékü erősség állandó helyőrséget kívánt, melyet vész idején a szomszédos úri katona-ság fogadott zsoldosokkal, s a menedékkereső jobbágyság szaporított. Az Árpádok alatt még nincs szükség nagyobb seregre, csak egy ízben, mikor II. Géza Borics ellen támad Sáros-várból. Annál nagyobb jelentőségű a vár Csák Máté, Giskra mozgalmaiban s a XVI. század folyamán, főleg az ellenkirályok alatt. 1542-ben a király meg is erősíti, sőt Sáros megyét állandó támogatására hívja fel; majd az 1547-iki országgyűlés külön is elrendeli a megfelelő számú őrség bevonását. Akkor 200 gyalogosa volt, kik havi $3\frac{1}{2}$ frt zsoldot húztak. 1557-ben, mikor a lelketlen gazdálkodás szomorú eredményei köztudomásuak, kir. bizottság vizsgálja át a hadi felszerelést is, de bár 2 fegyverkovácsot tartanak, sem fegyvertár, sem valamire való szerek nincsenek. Akkor építenek fegyvertárat s javíttatják ki a sutba vetett hadi holmikat.

A *lelettár* szerint volt ekkor:

I. 1 nagy Feuerbixen-ágyú, 11 taraczk, 1 várpuska, 1 Strajbixen, 84 jó, 10 ócska szakállas, 1 mozsár tüzes doboz kidobására, 20 tűzgolyó, 3687 taraczkgolyó, 18,427 szakállas golyó, $68\frac{1}{2}$ m. ólom, 104 m. és $5\frac{1}{2}$ font ágyúpor, 20 font szakállas por, $26\frac{1}{2}$ m. kézipuskapor, 41 m. 7 font salétrom, 28 m. 28 font kén, 5 m. szurok, 2 h. terpentín, s kisebb gépezetek.

II. Élelmi szerek: rozs-sal elegy búza 214 $\frac{1}{2}$ köl, férges búza 433 köl, jó liszt 1785 köl, romlott 135 köl, komló 44 köl, hüvelyes 22 $\frac{1}{2}$ köl, bor 15 h., szalonna 45 drb, magyar kőso 2125 font, faggyú és háj 885 font, olvasztatlan faggyú 392 font, olvasztott 500 font, 27 ökör, hizott tehén 37, disznó 69, malacz 10, lud 11, páva 8 s két kazal romlott élet.

(A bor pintje 10 magyar dénár, 2 font kenyér 1 m. d., 1 font hús 1 kr, 1 pint sör 1 d., a többi piaczi áron kelt.)

Katona: 102, 2 puskaműves, 1 kerékgyártó, 1 kovács, 1 poroszló (Steckenknecht), 4 élelemosztó = 111, kiknek zsoldja évi 6336 frt. A várkatona havi zsoldja 476 frt, míg a lovas-katonáé másutt 540 frt, gyalogé 350 frt.

1577-ben a tüzérségi és hadiszerek állománya: Falkon 4, golyó 239 (75 fontos). Falkonet 8, golyó 1310 (2—3 fontos). Mozsár 1, kőgolyó 2. (Taraczk) Haubitz 1, golyó 128, vasse-rét 159. Hatesövű orgona (szórólöveg) 2, golyó 65. Gótpuska 112, golyó 25,142. Ágyalt puska 49. Puskapor 89·80 m. Ólom 58·31 m.

A *fegyelem*: laza; az őrkatonák, többnyire mesteremberek, kereskedést űzni vannak a vidéken; hirhedt a durvaságuk és erőszakosságuk a vidéken és így annak népe ellenök tömörül. 1559-ben Eperjes két ily várkatonát elfog, megcsonkítatja s lefejezteti. Innen volt, hogy utóbb sok katonát elbocsátanak és német zsoldosokkal pótolják. Ezek azonban még jobban zsarolnak. 1634-ben I. Rákóczi Gy. szigorú utasítást irat a vár parancsnokának. Mikor ez sem használ, a szepsii értekezlet 1655-ben ad ki újabbat.

A kir. várkapitányok idejében tetőfokára lépett a rendetlenkedés. Még az épületfalak is szánalmas állapotban voltak 1557-ben, mint a bizottsági jelentés részletesen felsorolja. 1564-ben Miksa király újra megparancsolja a vár rendbe hozását. Az 1617-ik évi Hufnagel-kép ily állapotban mutatja be a várat. Ugy maradt 1687-ig.

VI. A *vártisztviselők* 1550—54-ben: főkapitány 400 frt, gazdasági felügyelő havi 4 frt, számtiszt 100 frt, kovács évi 25 frt, alkapitány 307·20 frt, allodiumi felügyelő havi 4 frt, élelmi biztos két kíséretivel havi 5 és 3 frt, tüzmaster havi 8 frt, kerékgyártó évi 640 frt, élelmiszer-összeíró (provizor) 6—7 frt, gazdasági felügyelő havi 3 frt fizetést húznak.

Várkapitány 1241-től 33 volt. Az utolsó 1687-ben Székely, ki alatt felső parancsra felgyújtják a várat s az oltani siető nép előtt bezárják a kapukat.

Sebes: 1307 az alapítási év (Synka De Sebes). 1388-ban Sebes-vár épül, 1437-ben Castrum S., Sebeswar, S-wara. Birtokos: 1437-ben a Sebesy (Sinkafi)-család, 1491-ben Kassa város kir. adományul kapta Lapispataky Miklós birtokaival, kinek családja 1480-tól itt birtokos volt, de hűtlenségbe esett.

[A Sebesy-család folytonos határperben állt Eperjessel, ezért 1475-ben a kir. tábla elé idézték; 1550-ben viszont Eperjes fogta ostrom alá a várat, mely aztán feltételekkel meg is adta magát. Eperjes azonban hitszegőleg járt el: Sebessyt és várnagyát, Gergellaky Miklóst a várkapura akasztotta, a várat feldúlta s felégette. I. Ferdinánd méltó dorgálásban részesítette a város polgárait.]

Somos: 1368-ban castrum Somus-t restaurálják. Birtokos: a Somosy-család a XV. századig. Ekkorra megszűnik a vár.

Sópatak: 1288-ban kir. vár.

Sósujfalusi vár, Sóvártól ÉNy.: romokban.

Sóvár vára. Sárosban ezen a néven két, egymástól különböző helyen épült vár volt, amelyek 6 km. távolságra estek. A második az elsőnek elpusztulása után épült s a nevet is átvette. A régi vár a mai Tótsóvártól D-re emelkedő «Várhegy»-en, a Tarcza-folyó balpartján, a második a «Tárkeu»-hegyen (Zamek) állott, mely a Sóvári hegység főágának negyedik nyulványa.

Az első királyi vár, mely végvárként szerepel a tatárokig. Anonymus Castrum Salis-néven említi, a mi valószínűvé teszi, hogy a honfoglalók építették a Tarcza-folyó völgy-szorosának védelmére. «Gátvár» szerepe lehetett. Első, ismert birtokosa a XI. században: a delnei Kakas-család; majd 1223-ban Csypkázy (Chypkaczy) Ármin és Bogumil, kiket IV. Béla hívott be Lengyelországból. Sópatak falut, melynek 1439-ben Sóvár a neve és a sókutát kapták a várhoz adományul. A kis község a Sópatak két partján terült el akkoriban s mikor a vár pártfogásával tót jobbágyok telepedtek bele, kapta a Tótsóvár-nevet. 1241-ben ezt a vidéket is feldúlták

a tatárok a várral együtt, melyet utóbb újra fából építtetett föl. Utánok István kir. herczeg veszi át, ki 1261-ben Echy c.-nek ajándékozza, amikor a Szent László tiszteletére épült templom felett Myco solymár lakott. Majd a Boksa-nm.-beli Simon fia György kapja *1285-ben* donácziókép Sóvár, Sópatak és Delne falvakat a sóbányákkal és sókúttal, miután a király 1271—81. hadi vállalataiban kilüntette magát. A kir. donáczió Simon érdemének jutalma, hogy Esztergómot 1241—43-ban hősileg védelmezte a tatárok ellenében. A birtok a Tarcza és Tapoly közt fekvő terület. Külömben György mester is gyermekkorától fogva jeles bajvivó hírében állt, Ottokár ellen vitézkedett, a lengyelek érdekében érdemeket szerzett, majd Konrád vezér ellen mentette meg a lengyel királyt, bár maga is öt sebet kapott, s végül levágta a tatár vezért. Ezek a saját érdemei is hozzájárultak a kitüntetéséhez. «Sóvár és Sópatak kir. várakat, a sóbányát és a Tapolyig az erdőt» kapta, még pedig a IV. Béla idejebeli méretekben. A donáczióval egyidejűleg minden más adománylevelet azonban megsemmisít a király. Az adománylevél Sópatakon kívül Delne, Zerbuch, Chelles és Dethe községeket is felsorolja a sókúttal, de kiköli, hogy György magvaszakadása esetén a testvérei: Boxa, Tamás és Symon öröklők. 1285-ben György heti $\frac{1}{2}$ köl kősót ad a bányából a rokonainak, 1299-ben Synka mesternek a jövedelemből évi 100 márkát juttat, továbbá átengedi a vár mellett fekvő rétet. A falunak ekkor már Sóvár a neve. A birtok határpontjai: Enyiczke, Mocsármány, Zsegnye, a Királyhegy, Simonkő, Hermány, Toplya, Bisztra s a Megyesről Kapiig vezető útvonal, D-re pedig egyenesen le a Sebes folyóig, onnan a Salgó-patakig, ennek medre a Szekcső folyóval s a Sóváron belül eső terület. Mivel 1285 februárius havában a tatárok ismét betörték, György mester Regécz alá siet a rokonaival, de Tamást, a hű szolgáját a Tarkő hegyre rendeli ki birtoka védelmére, ki a támadó tatárságot csakugyan visszaveri, sőt utóbb Regécznél az urát is meg-

menti a haláltól. 1288-ban okirat említi «Castrum Sowar»-t, melynek 1291. felépítése után veszi fel a család az új nevét. A harc után építi a II. várat György mester, miután 1288-ban királyi engedélyt kapott. Felében el is készül vele, a mi-
kor — az 1314. levél szerint — Wyck cseh, Sáros-vár akkori ura, elfoglalta Sókutát, a várat pedig elhamvasztotta, majd pedig a királyi vár helyébe újat emelt, mely azonban szintén elpusztult. A II. várat is Sóvárnak nevezték. Az építkezés 1289—98 közt folyhatott, mert az 1298. oklevél «várat építettünk» megjegyzést mutat.

Ez a kövár az uradalom közepére jutott: É-ra a Kapi- és Sebes-várak, D-re az Amadé- és Regéc-várak, K-re a Sóvári hegyrengeteg körítették. György utóbb birtokrészeket ajándékozgat szél: Enyiczkét Piros Péternek, Salgót Péternek és Tamásnak, Harságot Synkának, ki a Harsághy- és Sebessy-család őse. György mester 1305. † után a fiát, Soós Péter Chykorey Tamás 1328-ban hamis okirat alapján megtámadta birtokjogában, de kiderült, hogy az örökös nélkül elhalt Vilmán harcos után kizárólag György volt a tulajdonos. 1413-ban templom épül, oldalfalán ily feliratú márványtáblával: «Istam Ecclesiam fieri curarunt Simeon, Stephanus, Nicolaus et Joannes Soós De dicta Sóvár. A. D. 1413.» 1438-ban a «tornyos, nagyobb részében fából épült» várat részben, 1458-ban másik részében, Hanusfalva, Szent-László és Medgyes birtokokkal, Soós János hűtlenségi esete után, a Zudar és Rozgonyi családja kapja. Az utóbbi azonban alig birta. 1474-ben a Soós-család visszakapja a birtokot; majd 1526-ban I. Ferdinánd szintén visszaadja az Eperjestől elfoglalt várat és tartozékait Soós Péternek. Az ellenkirályok idejében azonban a család, mivel csalódott abbeli reményében, hogy a német király megvédi az országot a török ellen, áttért Szapolyai János király pártjára. 1532-ben ennek hívei tartják a várat megszállva úgy, hogy Edersdorf és Serédy Gáspár császári kapitányok nem bírnak vele. 1537-ben Fels Lénárt

mégis megveszi Sebes-, Kapi- és Makovicza-várakkal együtt. Tőle Eperjes veszi át zálogba 5521 frton. Utóbb a kegyelemre I. Ferdinándhoz visszatért család újra a birtokához jut, Eperjes azonban vonakodik az átadástól. Csak 1552-ben kapja meg végleg a várat, veszteségei kárpótlásául pedig 1556-ban Csicsvát. 1569 után Czobor nádorhelyettes alkudozást kezd meg vele, hogy a sóbányákat és az uradalmat megfelelő cseréért engedje át a kincstárnak; Werner György, Sárosvár kapitánya 1575-ben leromboltatja a várat; utóbb pedig, mivel kőst is fedeztek fel a községben, az uradalom egyik részét Sáros-várhoz óhajtja a kincstár csatolni, sőt 1576-ban pert indít, melynek hosszú folyamata alatt 1585-ben a család Gulyvész és Ujfalú községért s Csanáros és Botha pusztákért több zemplénnvármegyei községet, Hannusfalvát, Filkevágását meg Kisfaludot kapja. 1592-ben a kincstár nyeri meg a pert, s a Soós-család örökre elveszti a sóbányák felett való jogát. Azóta a sóbányászat királyi monopolium. 1602-ben kelt a lakosság mentelmi levele. Soós Albertné 1618-ban bért fizet érte. 1620-ban a vár még fennáll, sőt 1642-ben Soós István a végrendeletében ezt írja: «az aranyos szablya, kit Ferencz bátyjának hagyott, fenn van a várban — — s egy nyesttel bélelt szoknya is ott vagyon». 1671-ben Soós György a Wesselényi-összeesküvés gyanúja miatt birtokainak $\frac{2}{8}$ -át elveszti: így a sárosi birtokrész teljesen a fiskus kezére jut. A várat különben az 1715. országgyűlési határozat értelmében végleg lerombolták. Az okiratok ezentúl a várat nem, csak a sóaknákat említik. Ezek: I. Mathias-Schlacht, II. Hop, III. Ältère von Salzstein, IV. Reitgruber, V. Thomas-Stollen, VI. István-Säulen. 1753-ban rendeli el a kincstár a család kártalanítását; az azonban csak 1853-ban következett el.

A rom DNY-i maradványai láthatók. A vár anyaga helyben fejtett sárosi vörös márvány és kevés téglá. Rekonstruált képét Soós Elemér rajzolta meg. Emlékezetéhez a Miczbánné regéje és Simon comesről a «Simonkö»-hegy neve fűződik.

Szakalya (Szokoly) kir. vár. Nevét Szokoly falu örzi, 1330-ban castrum Zakala, Zakalya, Zokolya, Zokol. Birtokos: 1387-ben Bebek, 1405-ben kir. vár, 1423-ban a Palóczi-család, 1429-ben Zsigmond kir. cserébe visszakapja s tartozékaival Kassának adja. A várat ekkor rombolták le. *Tartozékai*: 1423-ban Szakalya, Szent-István, Ujfalu, Berki, Bikszád, Ruzsin, F.- és A.-Ladna, Tapolesány.

Szeben. Birtokos: a Rozgonyi-család, mely 1461-ben a királynak igéri, hogy a Sáros- és Richnó-várbeli csehek ellen «castellum»-ot épít Szeben városban.

Szemelne: Zemelne: Smilnó. 1435-ben a Zudar-család a Thekule-nemzetségnek Luzsánt és Bujákot adja a tartozékaiból. (Az érdekelt felek: Zudar Benedek fia János, Jakab fia Simon De Olnod, Gombos János De Gombosfalva, Strázs Miklós De Thernye). Itt fekszik Makovicza-vár. 1444-ben Zudar Simon bírja.

Szinye-Lipócz-vár: 1262-ben a Merse-család építi újra. 1282-ben Sándor c. (Aba-nemzetség) és Péter fiai osztozkodnak. II. Endre királyig kir. vár, majd Bánkbán tulajdona s utóbb a Keczer-családé, a mely a kurucz időkig jó karban tartja.

[Állítólag a templáriusok rendjének birtokában is volt, a kik 1312—14 körül tűntek el. A Merse-család ottléte azonban ellenmond az állításnak. Legfeljebb a XII. században, mint telepítők, szerepelhettek ezen a vidéken úgy, miként egyebütt: Bártfán 1111, Hradiszkón, Ádámföldén 1240 előtt stb. Talán ők építették is a várat.]

Szinye-kastély, majd vár. 1464-ben Merse János királyi engedélyt kap, hogy a szinyei fényes kastélyt falakkal, árkokkal, bástyákkal erősséggé bővíthesse. Mai része templom.

Tarcza-várkastély. Eredete a Tarczay-család korába nyúlik vissza. A Homolka lejtőjének szélén 1813-ig állott; fal vette körül és várarok felvonóhiddal; a falon belül álltak a vártemplom, a gazdasági cselédek és urasági mesteremberek

lakásai. 1813-ban földingás és a vizek összecsapása következtében a kastély mindenestül eltűnt egy éj alatt. Alig néhány falmaradványa látható. Utolsó birtokosa a Szirmay grófi család volt.

Tarkő: 1248 az alapítási éve. 1296. 1312, 1338—9-ben castrum Tharkow, Tharkw, Tarkw. Birtokos: a Tarkőy-(Rikolffi), Fogas- és Tarczay-család. 1438-ban Eperjes Erzsébet királyné számára foglalja el; 1439-ben a Fogas-család bírja.

A hegy tar sziklájától kapta nevét. Tótul ma is Kamenyicza = Kövesd. 1248-ban a király Tarczay fiának, Detriknek adományozta, sőt személyesen iktatta be a birtokba abbeli érdeméért, hogy Sajónál a fejének irányzott tatár csapást felfogta és súlyos sebet kapott. A birtok: Torkvelej (Tarkő), Bacsamezej és Vörösalma 1296. 1298-ban Soós György Péternek és Tamásnak, Hyppolit fiainak szolgálataikért Borsos és Salgó földjét adja, hogy más ne építhessen már ott várat. Ekkép a várépítő 1298 előtt Soós György volt. A Tarczay-család 1532-ig bírta a várat; ekkor rövid időre T. György özvegye: Bánffy Dorka Laszky Jeromosnak kénytelen átadni, de a család hamar visszatér. 1540-ben Loboczky Mátyás, Bánffy Dorka második férje lakik benne.

Izabella királyné Lengyelországba és Sziléziába jártában sokszor megfordult a várban. A család hűségesküt is tett neki, melyet Tarczay György haláláig megtartott. Birtokos utódja, T. Anna, Homonnay Drugeth Györgyné, hősileg védte I. Ferdinánd hada ellen a várat 1558-ig, akkor azonban feladni kényszerült. Azóta rom Tarkő. 1456-ban a vár körül rablók tanyáznak. A következő birtokos családok 1558-ban: a Dessewffy-, Giletffy- és Tahy-családok nem építhették többé fel. 1558-ban Deseöffy János magister Curiaet a jászói kv. iktatja be. 1816-ban egy Tahy-birtokos a vár ép részeit pálinkaház építésére használta fel Lucskán, bár kő ott is bőven akad.

Terebes: 1483-ban Lábatlan András és Bártfa ostromolják.

Tubul (Tobol): (L. Sáros-vár.)

Ujvár (Péch-Ujvár vagy Henigh-vár): melytől az egykori Ujvár vármegye vette nevét.

Valószínűleg a XI. században épült a pécsújfalusi hegy alatt, dombtetőn. Birtokosa 1209-ben Ráskay Demeter, a királyné polárnoka Ujkocsma (Péchujfalu) helységben vámjogot kap; majd IV. Bélától a Tarczay-család nyerte; de I. Henrik, mivel Kapi-várt a kir. sereg ellen védte, elesik Ujvár és Ujfalú birtokától. 1342-ben castrum Wywar. Birtokos: 1342-ben Miczbán (kir. adom.), ki az előbb még favárat kőből újra építi; 1370-ben cserében olnodi Czudar-család; utóbb a Szentgyörgyi- és Ujvári-család; utánok királyi zálogba veszi Baliczky Prokopius, majd 1408—11-ben cserében (kir. adom.) a Perényi-család. 1410-ben Perényi Péter a birtok ura, 1448-ban a csehek. 1460-ban kir. zálogba veszi (3000 forint) Podmaniczky László; 1461-ben a király visszaadja a Perényi-családnak; 1483, 1513, 1590. 1453-ban újra a Perényi-család a birtokos, mely 1512-ben Tarczay Miklósnak engedi át cserében oda Ujfalúval együtt. 1514-ben a nagysárosi Ágostonos rend Ujfalú és Vörösalma közt egy földet csatol Ujvárhoz. Tarczay Anna 1555—56. után Tarkóval együtt feladja a várat I. Ferdinánd seregének, 1557-ben leég a vár. 1559 óta birtokos a Péchy-család.

1209-ben a vár javára esik Ujfalú vámja, mivel az ősök ez elhagyott rengetegnek védelmére állították, hogy a hegyoldalak művelésére ember akadjon. Ezt a vámot Ujvár rég bírta: minden lélekszám 1 solidust fizetett, a kocsi 1 prágai garast, a kereskedő edény és csomag után 1 prágai garast. Ujfalutól kezdve ez a vámsorompó nem volt elkerülhető a Szimény-hegyig és Poprádig Mochna felé és le Sáros-vár aljáig. Ujváry (Ráskay) Demeter kapta akkoriban a vámjogot.

1209-ben okirat úgy emlékszik meg róla, hogy az ősök rég állították fel. Ekkor a birtokos Ráskay Demeter. 1323-ben Ujvár grófja: Fülöp nádor, 1329—30-ban Ujvár grófja: Drugeth Vilmos. 1398-ban a Hening birtokot Tarkóy Lőrincz fia

Tamás kapja. Lakatlan még. 1410-ben a Wythan-család. 1411-ben az Echy-család utódai: Schmidt József és Mátyás De Vitán (Árius). 1498 előtt: várnagy: Balychky (Balusz) András.

A Henigh nevet a vár a Henningh—Tahy-családtól kapta. A Tahy-család t. i. a Tarczay-ág † után annak birtokaiban részes.

Tartozékai: a XIV. században: Ujfalú, Karakó, Letenye, a két Tarczay; a XV. század elején: ugyanazok (Karakón kívül) és Maklár; a Perényi-család idejében más falvak is.

Váracska: Szinyelipóctól É-ra, Lacsno-felé jobbra, függőleges mészkősziklán. Rom. Hajdan a karthauzi vagy a templomos-rendieké lehetett.

Viszoka.

Zboró (Uzbró): 1415—16., 1427., 1492-ben Wzbrew, Wzbro, Uzbóro, Ozboro: Makovicza tartozéka volt. II. Béla ide vezeti Sáros várból, hol tartózkodott, a mezőségre a lengyel és orosz segédcsapatokkal Borics trónkövetelő ellen seregét s vívja meg döntő ütközetét. Várról még ekkor nincs tudomásunk. II. Endre kir. alatt: Artolf a birtokos. A tatárjárás után azonban szerepel már a zborói vár. IV. Béla, a mohi ütközet után, Sáros-várban pihent meg s onnan bocsátotta ki adománylevelét, hogy a szerencsétlenségében támogató emberei közül Tarczay Makónak Zboró-várt, fiának pedig Tarkó-várt juttatja. Makó nevé-ről kapta a vidék a Makovicza-nevet. A vár¹ a család † után a kir. fiskusra száll, majd 1280-ban Zudar Jakab tulajdona. 1427-ben is a Zudar-családé 35 jtelekkel. Az utolsó Zudar 1470-ben †. A család nem a legjobb viszonyban élt a rokonaival, szomszédaival, főleg Bártfával. Sokat perlekedett Gombos Jánossal s a Strázs-testvérekkel a miatt, hogy a Zboró-vár Zemelne határán állott volna. A per vége, hogy a Zudar-testvérek 1435-ben lemondanak Zemelne-várért Bujákról és Luzsánról. Bártfá-

¹ 460 m hegyesúcson.

val határvillongásai voltak. A lengyel nagyok is többször panaszkodnak Zboró-vár kapitányainak túlkapásai ellen. Fiusítás útján Zudar leánya: Csetneky Lászlóné 1471-ben vette át a várat. Ugyanekkor az uradalomból a király pár falut Bártfának ad, majd a csonka birtok a Zudar-család rokonára, a Rozgonyi-családra száll át: már mint «castrum nostrum». Utána 1522-től a Tarczay-család birtoka, mely a Berzeviczy-család egyik ága. A vár 1548-ban más kézre jut, míg a birtokot ekkor a Dessewffy-, Péchy- és Tahy-család veszi át. Mohács utánt. i. I. Ferdinánd megfosztja az ellenpárti Tarczayt a vártól s a saját főkapitányának, Serédy Gáspárnak adja át. A család pert indít, melynek eredménye alapján vissza kellett volna jutnia birtokaihoz, I. Ferdinánd azonban Alajos kapitánnyal megakadályozza a végrehajtást. A pert a leányág folytatja, 1611-ben Rákóczi 13,000 frtot kénytelen fizetni neki.

Serédy Gáspár Magyarország XVI. századbéli főurainak egyik leghatalmasabbika. Sok dicsőséget aratott I. Ferdinánd harcaiban, sok kitüntetésben is részesült. Öreg korában zborói várában vontta meg magát, hol vendégszerető háza folyton tárva volt. Büszkén mutogatta ablakaiból vendégeinek hatalmas birtokát. Kedvelte a nagyszabású vadászatokat is. Leggyakoribb s legszivesebben látott vendége Sáros-vár ura: Rákóczi János volt, a ki nagyon szerette volna megszerezni Zborót. A gondolat megvalósulását lehetővé tette az a körülmény, hogy Serédynek csak két leánya volt, a birtok pedig csak fiágra szállhatott. Alkalomadtán meg is tette ajánlatát: 16,000 aranyban. Serédy belement az alkuba, de feltételül kikötötte, hogy az egész összeg egy évbeli veresű pénzből álljon. Egy évre tüzik ki a határnapot.

A vár urát azonban nehéz sejtések kezdték ki, hogy habár igen súlyos feltételt szabott, a vevő állani fog szavának. Úgy is történt: Rákóczi fényes kísérettel hozta az aranyos lepellel fődött pénzes ládákat. Arra maga is díszbe öltözött s hasonlókép fényes kísérettel lovagolt le az érkezők elé.

Bártfa és Hosszúrét közt találkoztak. Kölcsönös üdvözlés után asztalt hevenyésznek s megolvassák az aranyakat. Minden egyes darab Serédy kezén ment keresztül, ki egyre izgatottabb lett s végre az utolsónál: «A fogadást elvesztettem!» kiáltással s végső tekintetet vetve várára, holtan rogyott össze. Ez 1566 márcz. 3-án d. u. 2 órakor történt. Alexius literatus értesíti az esetről Bártfa polgármesterét s arra kéri, hogy küldjön ki egy asztalgyártót meg fáklyákat; második levelében pedig — márcz. 11. — arról értesíti a bártfaikat, hogy a hullát Besztercebányára viszik.

A népmonda így színezte ki Serédy esetét. A bártfai levéltárban Alkai Pál préfektusnak még egy levele van, melyben arról értesíti a várost, hogy Serédy özvegye a haláleset helyén emlékoszlopot állíttat s e célból a város kőfejtőjéből követ kér. Az özveggy: Mérey Anna csakugyan elkészíttette az emléket; egy kápolnaalakú, háromszögű kőoszlopot, melynek a Makovicza felé néző oldalán egy lovas alakja látható s e felirat: «Hic est Serédy Gáspár». A másik oldalon feszület van, mely alatt Osztrogh János herceg és neje: Serédy Zsuzsanna térdelnek. 1590-ben ugyanezek felújították az oszlopot, mint a harmadik oldal felirata bizonyítja.

A történeti adatok máskép állapítják meg a birtokvásárlás tényét. A makoviczai uradalom, jóval a Serédy-család fiágának † után, 1601-ben került Rákóczi kezére, 1566—1601-ig Osztrogszky herceg kapta a feleségével, ki ennek 1596-ban történt halála után felkéri a szepesi káptalant, hogy mivel két város polgárának lenni nehéz dolog, támogassa abbeli szándékában, hogy eladja a birtokot Rákóczi Zsigmondnak. Az egyeség 1601-ben megtörtént, még pedig 80.000 arany alkuárban.

A Rákóczi-család azonban meg hosszabb ideig nem bírhatta nyugodtan az uradalmat. A Tarczay-család igényperrel támadott ellene s 13.000 aranyat követelt végkielégítésül, valamint 1630-ban az Osztrogszky-család is azt vitalja, hogy Rákóczi Zs. jogtalanul foglalta el a várat.

1601—1711-ig birtokolt ott a család. 1642-ben R. György Sáros vármegye örökös főispánja lett, ki lakóhelyét Makoviczára tette át. A Tapoly mellett, balparton áll az ő kastélya, mögötte a parkban derékszögű sorban híres 100 hársfája. Leveleinek keltezése onnan hangzik ekkép: «Datum sub centum tiliis.»

A kastély, park ma is épek. Az udvarban áll a templom: az Aspermont grófi család síremlékeivel.

A vasvári békekötés okozta közelégedetlenség nem hagyhatta érzéketlenül I. Rákóczi Ferenczet sem, a ki zborói várában készíti el első tervezetét az elégedetlenség vezető embereivel annak a szerződésnek, mely a Wesselényi-összeesküvést hozta létre. Menyegzője napján, 1666 márcz. 1-én, mikor a nádor az ország legfőbb embereivel volt a ház vendége, történt a dolog. Az esküvő külömben Bártfán kezdődött, hol a polgárság megillető fénynyel fogadta a főuri társaságot, lakomát — 154 frt költséggel — adott a tiszteletére s az arát még külön egy ezüst serleggel (94 frt 75 d) ajándékozta meg; majd a hatóság Zboróra kíséri — meghívottként — a názsereget s tanuja az egyházi szertartásnak, melyet Szelepcsényi György primás végezett.

Az ünnep két főalakjáról külön-külön emlékezik meg a néptudat. I. Rákóczi Ferencz fogságra jut, a honnan édes anyja nagy pénzösszeg árán szabadíthatja meg. Nem is foglalkozik többé a közügyekkel; birtokain él s 1676 július 8-án hal meg. Kassán, a premontreiek templomában nyugszanak tetemei. Neje, Zrinyi Ilona, az ország Nagyasszonya lett, kinek történeti szerepéről a makoviczai nép nem igen tudott, de annál többet emlegette fényes menyegzőjét, szépségét és anyagi jóságát. Valódi népmondai alakká vált, még pedig nemcsak a környéken, hanem a szomszéd Gácsországban is. Hálás alattvalói apáról-fiúra adták emlékét azzal, hogy regéket szöttek róla, melyekben a regehősnő neve talán feledségbe ment, de nem az eszményi alakja.

Zrinyi Ilona második férje, Thököli Imre oldalán, Nikomediában, a Csiflikeken (Virágmező), 1703-ban halt meg, akkor a mikor fiának, II. Rákóczi Ferencznek Dolhánál először mutatkoznak zászlói, hogy szabadságharczba vigyék az elnyomott magyart. Rodostóban temették el, majd férje s fia tetemeivel együtt 1906-ban a nemzet visszahozta fejedelmi pompával s a kassai főtemplomban helyezte el.

Zboró története részbirtoklás tekintetében elég változatos. 1602-ben Rákóczi a kúriából és allodiumból kiúzi Cserminszkyt. Ugyanő ettől követeli a «Nova villa»-t és allodiumot: az Osztrogh hercegtől vett zálogot. 1611-ben Dobóczy, 1647-ben Udway, 1656-ban Szalay, 1657-ben Kéry-Bosnyák (egyessége), 1683-ban Ugróczy, 1689-ben Vrancsics, 1694-ben Geróczy (Cser-), Vrancsics, Orliczky, 1697-ben Bek Mihály, 1707-ben Malonyay, 1712-ben Verebélyi, 1714-ben Vrancsics, Turóczy, Ugróczyné, Smelczer, Tamaskovics, 1716-ban Miklovics, 1722-ben Ordzovánszky a részbirtokosok. 1720-ban (Ladomérral együtt) kelt az uradalom vámjoga.

Zborói Inventarium:

I. *Anyakönyv*: 1628—1663-ban a Rákóczi-család esküvői, keresztelések.

II. *Gyászmise-napok* a Rákóczi-család tagjaiért.

III. *Templom-boltozatot és tornyot* 1662-ben Rákóczi László építtet.

Templom-sírboltot 1663-ban Rákóczi Erzse.

Templom-szentségtartót 1691-ben Rákóczi Erzse ifj. ad.

A templom nyugati kis kápolnáját Rákóczi Julia építteti.

Templom-kehelyt (Kapy-féle 1622) 1631-ben gr. Rákóczi Pál vett.

Az udvari kápolna (a várkastély D-i tornyában, mely Rákóczi Györgyé) II. harangját 1630-ban Rákóczi György szerezte.

A «Novum templum» tiszti lak lett.

Az uradalom a kurucz kor lezajlása után nagyrészt az

Aspermont, majd az Erdődy grófi családokra szállott át. Mint a II. Rákóczi Ferencz-féle birtokhoz, 63 község tartozott hozzá 1874-ig, a mikor hat részre osztották. Abból a zborói a hatodik részt teszi. (A többi Erdődy gróf az osztályrészét eladta). Az utolsó Erdődy-birtokosok (Rudolf és ifj. Erdődy István grófok) 1897-ben az uradalmat minden joggal Strätz faiparostestvéreknek, ezek viszont 1898-ban Clary-Aldringen Siegfried grófnak adták el. 1907-ben végre a magy. állami kincstár vette meg a birtokot (5152 kat. hold), hogy belőle 1400 kataszteri holddal tíz ruthén községet támogasson.

[Zboró tulajdonkép a régi Makovicza-vár. A XV. században történhetett a vár új elnevezése, míg az utóbbi név az uradalmat s később a járást jelezte.]

Zöldvár: 1454-ben fortalitium Zeldwar. Birtokos: a Berzeviczy-család. Fekvése bizonytalan, valószínűleg Sáros és Szepes megye közt.

Zsegnye-vár: A templárius-rend építette. Valószínűleg 1312-ig állt fenn, a mikor a renddel együtt elenyészett. Nyomai is alig láthatók.

Összesen: 49.

III. Sáros vármegye várai romban hevernek. Soknak ma alig találni nyomát. Krieger Ernő Tamás Tivadar az emlékezéseiben 13-at sorol fel: u. m. Hénig (Castrum Ujvár), Kapi-vár, Keczer-Lipócz, Kőszeg, Szinye-Lipócz, Makovicza, Medgyes, Palocsa, Sáros (Tubul), Soóvár, Tarkő, Váralja (Podhradzik), Váracska (Hradiskó) várakat. Utána jóval később (1863) Potemkin Ödön 19-et: u. m. Sáros-, Szinye-Lipócz-, Kőszeg-, Sebes-(Podhradzik?), Sóvár-, Keczer-Lipócz-várt, Zsegnye-, Palocsa-, Tarkő-, Berzevicze-, Péch-Ujvár- vagy Henigh-, Bártfa-, Hradiskó-, Ádámfölde-, (mely inkább kastély), Oltariszka-, (Péchújfalu felett) Kapi-, Meggyes- és Komlós-Keresztes-várt.

HUSZADIK FEJEZET.

A nemesség otthona.

I. *Nagy politikai és társadalmi átalakuláson* ment keresztül hazánk a XVII. század negyvenes éveitől kezdve. A válság sokáig lappang, végre 1670-ben kitör: egy népréleg sem marad érintetlenül. Akkor játszódik le nálunk az európai nagy keresztény polgárháború utolsó jelenete. Előbb a vallási, majd egyre erősebben a politikai és állami érdekek küzdenek egymással. Államunk közjogi szerkezete másfél századra megváltozik. 1670—80-ig a régi Magyarország, a régi állam és társadalom fennáll; 1680 után azonban megdől.

A társadalmi élet a rendiségen és a vallás alapján épült fel. Mindegyik felekezetet politikai párt: a katolikus királypárti, a protestáns nem az. A viszonyok állítják az utóbbit szembe a királylyal. A linczi béke után kezdődik az igazi keresztény polgárháború. Az arisztokraczia hamarosan az udvarhoz pártol vissza, Erdély megröckszik. A kuruczság sikerei leszorítják a róm. kath. egyházat: a század végére alig egyharmada marad a katolikusságnak. A török is jobb szereti a protestánsokat. Bocskay alatt más felekezeteknél a szabadságról nem volt szó. A gör. keletiek visszatértek Rómához; a ruthénekre a protestantizmusnak nincs hatása.

A két főfelekezetnek egyike sem nemzetiségi jellegű. Még Sáros vármegyében aránylag a legmagyarabb: a protestantizmusnak itt magyar nemzeti hatása van, mely a városokban is észrevehető. A nemesség akkoriban erősebb védelmet talál azok falai között.

A fordulat bekövetkezését két körülmény siettetette; az egyik: a hatalmára féltékeny oligarchia küzdelme a korlátlan királysággal, a másik: a vallási érdekek surlódása. Sohasem szenvedt annyit a protestáns, mint akkor; de a hová ért, ő

is sujtott. «Sok katolikuson kívül a szegény sárosi papot kegyetlenül megölték, — írják ellene — sokakat kemény fogságra hurczoltatok, templomokat felvertetek, ártatlan katolikusokat tirannizáltatok stb.» Thökölinek sárosi emléke gyász-szal van tele. De azért mindkét fél egyenlő joggal mutat-hat a — vértanuira.

Állami intézményeink még javában középkoriak. Azok korhadtsága veszi rá Bécsre, hogy a magyar alkotmányt eltörölje. De csak guberniumot tud alkotni helyébe. Ország-gyűlés 1662 óta nincs, 1667 óta szünetel a nádorság, s az 1681-diki nádor sem az egykori prorex. A közigazgatást több-féle felső hatóság viszi: a gubernium, a pozsonyi kamara és a katonai tanács. S nincs sem az államnak, sem a vármegyei tisztségnek helyi központja. Az eperjesi sem az még a szó igazi értelmében. Az igazságszolgáltatásnak van szervezete, de mint gépezet, csak papiroson él. A vármegyei igazságszolgáltatás a közigazgatással van egyesítve. Feje: a nádor helyett: a gubernium. Az adóügy a kir. kamara alatt áll; katonailag pedig a főkapitány közvetlen rendelkezésére van a vármegye bízva. A vármegyék politikai célból szövet-keznek is: előbb a 7, majd a 13 felső vármegye, az 5 sz. kir. város, sőt Felső-Magyarország rendjei is. A vármegye élén a főispán, igazában az alispán áll; van jegyző, szolgál-bíró, pár esküdt. Nagyszerepű a Tábla, melynek tagjait a «székepítő szék»-en (előbb: «számonkérő szék»-en) választják. Sedest (ülés) tömérdeket tartanak. A szükségleteket 80%-ig a nemesség fedezi. Mégis a vármegye ekkoriban igen erős, mert a területi viszonyok miatt nehezen kormányozható. Ennek az állapotnak azonban súlyos következménye az, hogy a vármegye csekély eszközeivel nem bírja meg a nagy munka-feladatot. Ha tehát a gubernium nem törhette meg a vármegyét, legalább a nemzeti honvédelmet tette tönkre. A honvédelem még a XV. századi alapon nyugodott; a nemesi felkelés és végvárrendszer fennállott; csakhogy emez nem

felelt meg a feladatának, mivel a gratuiti labores szolgáltatása nehézkes volt, a fogadott katonának zsoldját sem fizették, viszont a nemesség megváltotta magát a felkelés kötelezettségétől. Bécs örömmel kapott az alkalmon, hogy a katonaságát teherként zúdíthassa a nemzet nyakába. Az, ha nem fizették, zsarolt, pusztított, rabolt. Így növekszik aztán az adó. 1672-ben nemes és paraszt egyaránt fizet. Sáros vármegye portái adóban, a téli évad hónapjaira, 200—240 rfrtot, sőt többet is kénytelenek beszolgáltatni. Mikor a kincstárnak még így sincs pénze, az accisa-val kísérletezik a gubernium. Ezt már sehogy sem bírja el a nép. A városokkal még szerencsésebb a kormány: azok a mozgó tőke, melyet meg is terhel fogyasztási, közmunka- és készpénz-adóval (census, taksa).

S szegényesek a pénzeszközök is. Az adórendszernek új korszakhoz kellett eljutnia.

II. A *nagy nemzeti társadalom eszméje*, mint másutt szintén, ismeretlen valami. A feudális szaggatottság kora ez. Pozsonyban a magyar a nemzeti nagyságból keveset lát; a városi nép a nemzetélet keretén kívül áll. A kir. udvartartás hiányzik, legfeljebb az országgyűlés idején mutatkozik. Az országgyűlés azonban gyakran s huzamos időre szünetel. Majd Lipót spanyol etikettje teljesen elriasztja az urakat. Mária Teréziának is rossz néven veszik, hogy a kocsijából nem száll ki s nem ad kezet, mint a hogy ez az elődeinél szokásban volt.

A *nemesi élet* jelentős változásokon megy keresztül. Volt fényes magyar *főúri élet*. A főúr igazi kiskirály. Tömérdék kitüntetés részese. A grófok és bárók elszaporodnak. Természetesen ez a rend külön kaszt, a mely még nem aulikus. A fokozott fényűzés azonban könnyelmű lépésre csábítja: az adósságcsinálásra, az «arany-ezüst marha» érintésére. Többnyire Bécsben zálogosítanak meg a lengyel és felvidéki kereskedő házaknál. A zálog: egy-egy birtokrész; bor, búza,

nyers termény: a fizetség. Wesselényi nádor így megy tönkre; Nádasdy Ferencz, a magyar Krózus, adósságot hagy maga után. A gubernium idején a rend azután fokozatosan leszorul; keveset is művelődik, a köztevékenységben is alig vesz részt. Valami felszínes tudakosság mutatkozik itt-ott az alakjaiban; a vers és citatum jellemzi a javát. A többség koczkázik, kártyázik; tömérdek — fizetetlen — cselédet tart. Avult köntösében hetykélkedik az apródsága, a mely hizeleg, dorbézol és trágárságokat beszél. Zrinyi Miklós írásai híven jellemzik az akkori főnemest, a ki felhevülésében, mert vad az erkölce, leüti a szolgáját vagy a jobbágját.

A *köznemesség* sem jobb. Több alosztályra oszlik. A vagyoni különbözés, életmód, foglalkozás és lakóhely emel válaszfalakat. Általában szakítani kezd a régi katonai szervezettel. A forma marad, de a szellem elpárolog. A nemes ifjú otthon lopja az időt vagy a főúri szolgálatban tanulja a rosszat, cselleg prókátorságot tanul. Világot nem jár; 20 éves korban megházasodik s parlagi életre adja magát. Szerencse, ha a vármegyei élet csábítja; mert az erősen fellendül. A köznemesség különben Bocskay korától kezdve mérhetetlenül felszaporodik. Vagy katona lesz, vagy pap. Amaz azonban, ha elbocsátják a szolgálatból, proletárkodni kénytelen s a szabad hajdúkkal kóborol és veszélyezteti a közbiztonságot. Másképp nem tud megélni, mert a szociális szervezetbe nincs beleillesztve. Sokszor a paraszttal is összevegyül s az önfenntartás ösztöne készti mozgalmakra. Bécs, midőn a protestantizmust irtja, a köznemest sújtja és pusztítja. A nemesség kiszorítása a birtokból: császári politika. «Mi egész nemzetestül szegény bujdosó magyarság»; mondják a kuruczok.

Egy rész: úgy látszik, a jelentékenyebbik, a városokba igyekszik, bár azok a házszerzés jogát sokáig nem adják meg. Eperjes hamarabb kivétel, mert nemcsak vármegyei székhely a század közepétől, hanem katonai és állami fő-

hatóság is tartózkodik benne. A hivatali érintkezések erősen támogatják a nemesi betelepülést. S a betelepülő magyar érzést visz magával. Mindazáltal bizonyos, hogy a mennyiben a nemesnek jó a hatása a polgárság nemzeti érzületére, maga is gyökeresen megváltozik. Más életrendet folytat, polgári szokásokat követ s polgári foglalkozásra adja magát. Sokan borkereskedésre, néhányan iparra is. Latinul valamennyi megtanul s a fiaiból szeret nem egy papot nevelni. Az egyre nyomasztóbb anyagi gond elől így mentik meg a megmenthetőt.

A *jobbágyság* nyomorú léte — részben nálunk is — lépést tart az uréval. Ha ez hanyatlik, egyre tűrhetetlenebbé válik az ő helyzete. Még a lelke sem az övé. A hitét kényszerűségből változtatja, mihelyt «hitecsavargóvá» lesz az ura. Parancsra nőszül; az árváit bitangnak tartja vissza a birtokos tisztje. Nem több, vagy nem is annyi vagyoni jogi tekintetben, mint a ló és ökör. El is hanyagolja a kis oduját, földjét; akkor dolgozik, ha ütik. Ha fel-felfortyan, akkor sincs emberi érzése, hogy abból tenné. Sokszor az éhhalál kerülgeti, hát rablásból él. Hírhedt zsitányai, utonállói belőle kerülnek ki a felső vidéknek, a kik ellen századokon át keserves erőlködésekkel küzd a vármegye. A kuruczvilág alsó osztálya is ebből a nyomorúságos, elkeseredett fajból szaporodik.

III. A *nagy felkelésekben* Sáros vármegyének erős része volt. 1604—1711-ig szakadatlan mozgalmak színtere. Azokkal együtt jár az anyagiakban való romlása, különösen a Thököli-korszakban úgy, hogy a mire II. Rákóczi Ferencz jelenik meg a szabadság oltalmára, már letarolt pusztaság. A hagyományos királypártiság kerül szembe a függetlenség szószólóival: oly engesztelhetetlen két ellenfél, mely a hűséget egymás birtokainak pusztításával bizonyítja. Egész vidékek koldusbotra jutnak, a városok kiürülnek s a tönk szélén sorvadoznak. Thököli Eperjest, Rákóczi Bátfát¹ meríti ki.

¹ 21,000 frt sarczot vet ki rája.

A kuruczvilág lezajlása után a *vallási baj* következik újra: Bornemisza István alispán és Barkóczy Klára grófnő a legnagyobb protestáns-üldözők és térítők. Az ev. templomok száma 172-ről rövidesen 13-ra olvad le. S következnek más-nemű bajok: pestis, éhhalál, tűz, víz, sáska, marhavész, földrengés. Bártfán 1710 februártól—1711 márcziusig a pestis 3000 lakost pusztít ki; az utczáit fű lepi el; a halotti csenden a harangok zúgása tör át. Eperjes is jórészt kiürül; a parókián egy lélek sem marad; majd 1711 április 6-án borzasztó tűzvész semmisíti meg a megsemmisíthetőt. De az elemi csapások is, a melyekből a vármegyének századokon át bőségesen kijutott a része, szinte kivételes erővel tombolnak. Hogyan élhetett a nyomorult jobbágy, a mikor még burgonyája¹ sem volt? Hát bizony fakérget evett.

A magyarság pedig rohamosan eltűnik. A ki az üldözők elől menekül, az az elemek dühének esik áldozatul vagy a tótságba olvad bele.

IV. Sok tekintetben, főleg a rend és közművelődés szempontjából, áldásosabb idő a *Mária Terézia kormányzása*. De akkor meg más nehézség merül fel, a mely bénítólag hat az államéletre. A nőkirály kezdi, a fia folytatja a birodalmi összpontosítás tervét, mely a magyar alkotmányosság leszorítására tör. Amaz három ízben találkozik a nemzettel az országgyűlésen, de a tanácskozásokat meddőknek látja. A nemesség nem akar reformokat, sőt maga szorítja le a kormányt az alkotmányosság útjáról. Van elég oka rá, hogy se ebben ne bizzék, se azokért ne lelkesedjék. Így aztán a politikai és polgári élet minden ágában szabályozó rendeletek bántják a magyart. Mivel pedig a bécsi politikai szempont mindig is túlzó volt, ezúttal még az erőszaktól sem idegenkedik; lassan oda jut az ország, hogy a forradalomba zúdul. A vármegyékben szakadatlanul folyik a küzdelem: II. József vas-

¹ Annak természetese 1781-ben kezdődik.

következetességgel áll ellenébe. A rendek ideig-óráig tűrik, majd tüzes levelekben biztatják önvédelemre egymást s végül erős kifejezésekkel írnak fel hozzá.

Az asszonykirályért különben a lovagias sárosiak lelkesednek: 12,000 harczost állítanak ki a védelmére; Szirmay Tamás egész vagyonát rákölti; alig van család, a melynek valakije ott ne volna a háborúiban; a Dessewffy-család 43 tagja közül 41 a harcztéren látható. Ő is többször részesíti kegyeiben a vármegyét: az eperjesi ker. táblát és a sóvári kincstári hivatalt a rendekkel tölti be. A vármegye őszinte rajongásának tanuja az asszonykirály halálakor 1780 deczember 11-én tartott generalis congregatio részvétirata.

II. József tíz évi abszolutizmust óhajt, hogy bebizonyítsa, mennyire hasznára válik Magyarországnak. Híres Türelmi rendelete azonban nem elégíti ki a vármegyét. Mivel kevés a protestáns, a vármegye felháborodik, ki sem akarja hirdetni s csak 1782 januárius 25-én engedelmeskedik, akkor is azonban ellenzéki álláspontra illeszkedik, a mit a többi kir. rendetekkel szemben hasonlókép fenntart. Nyugodtan, de erélyes feliratban kéri az uralkodót, hogy tisztelje az ország törvényeit; utóbb azonban fenyegetőleg emeli ki, hogy azok védelmére kész, ha kell, fegyvert ragadni.

A Türelmi rendeletet a protestánsok lelkesedve fogadják. Bártfa már 1781 október 29-én hálaadó isteni tisztelötet tart; a «sárosvármegyei protestánsok» 1782 februárius 7-én Girálton tüntetnek. A protestáns községek sorra kéri és kapják meg a vallás szabad gyakorlatának jogát: Ófalu, Hanusfalva 1783-ban, Abos 1787-ben, sőt mivel a vármegye nem siet a rendelet végrehajtásával, a protestánság panaszt emel. Annak azonban, jóllehet az uralkodó nyomban utasítja a vármegyét a baj orvoslására, Eperjest pedig felszólítja, hogy két protestánst válaszszon be a városi tanácsba, nem sok foganatja lett. A törvényhozás maga jobbra papiroson hagyta — a törvényt.

Az 1784-iki kir. rendeletek nyílt ellenállásra készítik a vármegyéket. A Szent Koronának Bécsbe vitele, a német nyelv erőszakolása, a népösszeírás és házszámozás országos forrongást idéznek elő. Sáros rendei április 27-én elképedve hallják a Szent Korona dolgát; viharos ülésben tiltakoznak. Majd május 18-án a német nyelv ügye provokálja határozatukat, mire a magyar ruha tüntető viselete: a paszomántos világ divatja a feleletők. S tüzesen írnak át Szepes vármegyéhez; a feliratok özönét készítik. Ok, helyi okokból, a latin nyelvet kívánják vissza; de ha az már végkép leszorult, akkor a magyarra való áttérést sürgetik. Szent István dekrét. VI. fejezetére hivatkoznak különösen, mikor a rendelet alaptalan voltát bizonyítják.

Ez a felirat hazafias és őszinte. Hogy a latin nyelvért buzog, annak a történeti fejlődésben van a magyarázata. A magyar századokon át mellőzte a közéletben és társadalomban az anyanyelvét; a hol csekélyebb a nemzeti műveltség, ott élnek vele; a köznemes leszáll a tóthoz, ruthénhez s hozzá szokik azok nyelvéhez is. Az a meggyőződés uralkodik a nemességünkben, hogy ha a latint elhagyják, a barbárságba süllyednek vissza.

V. A történeti keret, a melyben *nemesi családaink belső életét* vizsgáljuk, a régibb időkből természetesen átnyúlik a következő korszak évlizedeibe is. A lelki érzelmek ugyanazok, legfeljebb az alkalom módosítja irányukat. A nagynak méltán nevezett 1790—1848. korszak reménykedése és viszonzatlanságai Sáros rendjeit is lázasságban tartják. A konzervatív és haladó felfogás nálunk is megvívják harcukat. Amaz az erősebbik s ennyiben következetes. Van idő, a mikor az aulikusság kap túlsúlyra; máskor az anyagi romlás okoz teljes megbénulást; [s újra nekitüzeseznek a szívek, elmék; majd megint erőt vesz a türelmetlenség. Nemességünk határozottan a multnak embere.

Ez a mult gazdag *romantikus* talajon bontogatja ki a

szárnyfalait. Már a történeli kor kezdetei a mondák és regék földjének mutatják Sároست, hol vadon rengetegek árnyaiból bontakoznak ki az események első szálai. Amerre élet tör magának útát, az erő magával viszi háttérében a misztikus homályt. Mindent ködszerű távlaton átverődve, színeiben változva, méreteiben hol nőttetve, hol eltorzítva látunk. A szirtszakadék, kies völgy, viharos járású hegyi folyó, barlangok, kőszalak regés történetkéivel telnek meg az időnek. S mint a színeképváltóban, szüntelen új alakzatok bukkannak elő: kivételes emberek, váratlan helyzetek. Elsőnek a nagy háborgó Bánk bán vonul el szemünk előtt, ki színyeföldi uradalmában nehéz napokat él: ország gondját hordja lelkében. Nagy elhatározás küszöbén terveli a jövőt: királyul döntsön-e mint királyhelyettes, vagy tengernyi bűját magába fojtva roskadjon össze. Valami hasonló indulat forrong Sóvár urában, a ki mogorván zárkózik fellegvárába s ha a napfényre lép is ki, függőhídján érzi csak jól magát: nem kell taposnia a földet, a melyet meggyűlölt. Detrik, Mohol fia, győzelemtől ittasan gondol megmentett urára, IV. Béla királyra, kit a tatársorok közül mentett ki s fürgén nógatja várépítő népeit. Derűs-borús a kép, mely az abosi vadászlakban feltárul: Mátyás király, a világverő élvezi ott a magányt szép kedvese, az eperjesi fegyverkovács leánya karjai között. Liliomhullás ez a történet is, mint a szebeni leányé, kivel István királyi hercege mulatozik, vagy IV. Béla király leányáé, a ki megszire, az Ég menyasszonyának sorsára áhítozik. S következnek az asszonyok: Mychk bánné, a kinek az anyaszív büszkesége már-már a tragikumra lesz, bár a kiengesztelés csodaszerű fordulatot szán neki hét daliás fiában; Tarczay Anna amazonként védi, majd siratja el Tarkő várát; Kapynét várújíító gyönyörűsége pillanatában éri az országos végzés, hogy saját szemei láttára pusztítják el őseinek büszke lakát; azután az olthatatlan tűzű szerelmesek: Tarczay György, a kit királynéjának szerelme visz a halálba; a két Berthóty-testvér, a

kik egy leányért kelnek végzetes páros viaskodásra; az állhatatos Palocsay György, kinek epekedő versei évek során át ostromolják a nőt, míg révparthoz nem ér. S Makoviczavár bástyái közt pillantjuk meg Nagyasszonyunkat: Zrinyi Ilonát, a mint ádáz labanczok ellen tüzeli az emberséges ruthéneket; s idegen földek háborús mezején viaskodik asszonykirályáért 42 Dessewffyből 41. A negyvenegyedik, az utolsó, mondja poroszok királyának, hogy kevés volt nekik otthon a föld; de azért büszkén utasítja el fogságában a csábító királyi ajánlatot. Szirmay Tamást, a rajongó hódolat juttatja vagyoni romláshoz; Keczer Ambrus deák hűséges odaadással rendezi Thököli István dolgait; a bájos Bánóné varjúfalvai kastélyában finom asszonyi kedvességgel búvóli meg a minden oroszok hatalmas és gáláns urát: Sándor czárt s olyan mesés pompát varázsol köréje, mely Bécs ragyogását feledteti vele . . . S végsők az élet nagy és kis karikaturái, a kik itt is bohóskodnak, s az egykori «kruzslyói királynak», Mikurszky Simonnak, tragikomikumát százszor, nem egyszer élik át.

VI. Az otthon, hol a nemesi család él, akár *kastély*, akár *udvarház*: alig kényelmes. Többnyire szapora a család: sok a gyerek, még több a beszorult rokon. Van eset rá, hogy több család él együtt, s akkor igazán szűknek bizonyul a pár szoba. A kúriának kedves azonban a háttere: festői a vidék, változatos a park. Van itt halastó, árnyékosak az utak, apró hidaeskák vezetnek keresztül az átkanyargó patakon. Látszik, hogy többnyire künn, a gazdaságban éli napjait a nemes; mert hiszen az élet gondja veszi rá.

a) 1487—1508 körül a módosabb földesúri ház kőből épül; 1505-ben 2—9000 frt az ára. Üvegablaka nincs, bár készlet van belőle, sőt üveges boltok is vannak, hanem a nagyúr még ez idő szerint inkább a papír- és vászonablakot kedveli. Ahol mégis alkalmazzák, ónnal és ólommal foglalnak be pár hüvelyknyi táblát. Bizonyos, hogy a színes ola-

jos papír, vagy viaszos vászon- avagy selyem-ablak tetszetősb. A vár és kúria folyosóján olajlámpa függ, a termekben a falakról kikönyöklő karos tartókban fáklyák, csillárok és karos üveglámpák vetik szét a fényt. Használják nálunk a faggyút is. A korábbi kandallót Mátyás király idejében a kályha kezdi felváltani: kezdetben a téglából rakott, festett búbos, míg a mázos — német — kályhát még a XV. század végén sem kedveli meg a birtokosság. Többnyire a négyszögű, kívül lábakon és fülön álló zöld kályha szerepel főleg a városi polgárság házaiban, melyen domború és homorú cizfrázatok: pajzson fülkemélyből kikandikáló szörny, sárkány, szirén, hős, úrinő díszlenek. A búbosnak ára $26\frac{1}{4}$ frank, a mázosé 250 frank.

A boltozat, ha sablónos is, finom technikájú, faragott munka. Falhosszant elnyúló könyöklős és támlás padok láthatók, a melyek részben szekrényül is szolgálnak, azután gótstilű zsöllyék hordozható vánkosokkal vagy szőnyegekkel; az asztal hosszan négyszegletes, melyen rakott mívű vagy faragott dobozok hevernek. Az ajtós szekrény ritka, inkább a láda a szokott. Szőnyeg díszíti a padlót, falat, asztalt, a mennyezetes ágyat, padot, ablakot és ajtót. Az utóbbiakra képes courtinát húznak, még pedig az ajtónál kívül. Előfordul a falfestés is, mely többnyire zöld és cinóber-vörös alapú.

Minden házi iparczikk magyar jellegű, de azért németalföldi utánzat. A címerfestészet is az. S idegen a zene. Az orgona kivételes; a koboz és a fúvó-hangszer s főleg a hegedő a kedvelt; a cigány is a tamburát kezeli. A cziterások és violahegedősök szintén gyakoriak. A lengyel vonós hegedő, mint az erdélyi virgina csak később mutatkoznak.

Az *evőszereket* még nem használják: asztalkendő nincs a XV. és villa a XVI. században. Kézzele esznek és kanállal, késsel. Ebéd után rózsavízzel öblintik le az ujjakat. 1489-ben előfordul a korpakovászos kenyér, zsemlye és olasz kenyér.

Patikus készíti a czukros csemegét. A czukros ánís, honi dinnye, körte, aszalt szilva, lekvár, kormos alma és dió az ebéd fűszerezői. A czukor fontja $21\frac{1}{2}$ —33 d., a sáfráné 47·94 fr, a fahéjé 40 fr, a borsé 30—38 d., a citrom darabja 22 centim. Jól él a régi úr; egy középállású ember évi élése 253 frankba kerül.

A *posztót* külföldről hozzák. A flórenczi skárlát rőffe 54·67 fr, a lukai violaszínűé 65·61 fr, az úrié 16—32 fr, a tafota selyemé 22—25 d., a flórenczi fekete bársony 1 dukát 60 d., a német vászoné 17 d., a finomabbé 80 d., a legfinomabb lenvászoné $34\frac{1}{2}$ —54·67 fr. A krakói czobolybőr 40·86 frank, a hölgymenyét 65·61—109·35 fr, a nyusztsuba 262—393 fr.

A kereskedelem többnyire idegen. Az arany ázsioja 1503-ban 5-ről 8⁰/₀-re szökik. Váltóra 3⁰/₀-t, uzsorakamat fejében 100 frt után 76⁰/₀-t vesznek.

A *ruházat* kirívó színű. Arany és ezüst szöveteket választ az úri rend, míg a köznép — főleg a XVII. századtól — a vörös ruhát hordja. Az urasági inas és kocsis divatja ugyanez már a XV. században, ritkábban a zöld. A zsinórt még nem ismerik. Ruhadiszek: az öv, a prémes vagy sujtásos szegélyzet, a bogláros csatt és gomb. Szokásos a szőrmeruha; a mente — lengyel módra — bokáig ér. Az udvari személyzet bundát visel, a cselédség báránybőrsubát. Az úri rend szereti a rókaprémet, a nyusztot, a fehér- és kékesszürkéből összevarrt variolust, a czobolyt és hermelint. Fővegére saskeselyűt használ fel. Előfordul a kalap és kalpag is. Ez utóbbi drága szőrméből, aranyos szövetre, selyemre, bársonyra készül; gyöngyös és drágaköves forgójában sas-, daru- vagy kócsagtoll leng. A kalap színe vörös, zöld, rózsza; alakja czukorsüveg. A lábbeli hosszú, mely már a hegyes ormányát veszti; a XV. század végén jelentkezik az apród-bérescipő (1·50 fr) s a XVI. században a csizma (7—8 fr).

Az *ágy- és asztalneműnek*, valamint főleg a női *viseletnek* díszítése, himzése és kivarrása divatos a XVI—VII. szá-

zadban. Az alkalmazott szövőipari termékek keleti befolyásra mutatnak. Ugyanarra vall a sodronyműves és zománczos ékszerdíszítés, melynek első emlékei már a XV. századból valók. Indiai és perzsa motívumok láthatók a nyergeken, a melyek sodronyzománczos ezüst lapján drágaköves főből induló virágok, hajlottvégű cziprusok díszlenek. Berthóty Ferencz ezüst műveit 1687-ben Jósza Miklós deponálja Szepesvárvan s megírja a jegyzékben, hogy «az børszekrényben vagyon 37 db: poharak, csészek, kannák, kanalak, palaczkok, sótartó s egyebek».

«Szabóházbeli ládákban» tartja a XVI. századi nemes a selyemmel hímzett, skófiummal kivarrott palástokat, filigrános mentéket, rezgőket, boglárokat, fejszorítót, karbunkulusos csallót; subája, de különösen a mentéje sokféle; felső ruhája gránát és galléros, torokujjas; süvege fekete rókabőr; hátsubája «mezítelen», keztyűje fekete bársony. A nemesasszony, leány különösen cziczomás: aranyos futát visel; subája szederjes vagy skárlátszínű, nyusztelejű, az alja «fan»-kötésű; szereti a török felső ruhát, a testszín haczokát (haczuka), vörös kamoka nyakruhát; a szoknyája pedig skárlát négyrend bársonyperémmel vagy vont arany, de akkor két-háromrendű bársonyperémű az alja; az övekben is tömérdek a változat. A XVII. század divatja még díszesebb. A férfi kócsagtollas nyusztkalpagos, nehéz sodrotszövetű öltözetet hord; kedveli a zafircsattos tigrisbőrt; zöld szörzeke alatt vékony ezüstsínórzatú fehér szarvasbőr dolmány fedi; görbe kardja elefántonthüvelyű; széles vörös bogláros öve van, benne gyöngyházmarkolatú görbe lörök kést rejt; süvege sas-szárnyú, prémtelen. A nő hermelin-kalpagot hord féloldalt hajló paradicsommadár-tollbokréálával, mely alól a hajkötéget félig alábocsátja; keblén csipke van nyakig s az ujjai is hímzett csipkében végződnek; szoknyája habos fehérselyem, keztyűje szarvasbőr selyemhímzéssel s piros szattyánczipőt hord a vadászaton.

A magyar ruha zsinórozását a menték és dolmányok zsinörgombolóival a XVI. század kezdi meg, majd a következő század a dolmány elejét és alját czifrázza ki; a szarufanevű sűrű sujtásozást végül Károlyi Sándor kurucz generális teszi divatossá. A hosszú dolmányból is akkoriban lesz rövid huszárka. Rákóczi huszárjainak dolmányalja szintén zsinórzatos. A sujtás fénykora különben a XVIII. század vége, mikor a dolmány a csípőig rövidül s a nadrágellenzőt és szárt lepi el a vitézkötés meg a kacskaringós sujtásozás. 100 «réf» zsinór kerül Rontó Pál verbunkos nadrágjára. A XIX. század elején a főúri rend után a köznemes és polgár hasonlóképp öt sor pitykés, karján, hátán és alján sűrűn zsinórozott dolmánykát meg «csukafej» nadrágot visel, a melyeken igazán «posztózzák» a zsinórt. Így volt a divat 1848-ig, a mikor Bach beamterei a huszárszabású díszruhába bujtatva (Bach-huszár) lejáratják a díszes magyar ruhát. Helyette a «piszli ungrisch, pizli deutsch» magyar elejű pantalló nyer keletet. Csak az 1859—61. évek varázsolják vissza a «díszmagyart».

[Körözött győrmegyei 21 nemes asszony ruhaleírása 1750-ből:

«Kétfelől német ránczra csinált szoknya: egyik sárga priszler, másik fekete pályából; kék hodros fejkötő; némelyik hajadon és türe felsinált hajjal jár; kávészínű, fehér-tarka kartony pruska; nyáron német ingesen, télen pedig világos vasszínű posztóból kurta magyar mentékében ezüst prémeckére, melyen is gombházak helyett hasonló prémeckék.»

Özv. Károlyiné-hagyaték 1756-ból Eperjesen:

Zöld, aranyos szövet, ezüst széles csipkés szoknya;
 Kék, aranyvirágos szövet, arany széles csipkés szoknya;
 Vörös, tiszta selyem, arany széles csipkés szoknya;
 Vörös bársony, arany csipkés váll;
 Zöld, aranyos szövet, ezüst csipkés váll és arany varratú melles;
 Vörös selyem, 18 gombos, skóflumos öv;
 Kékes és vöröses szövetű paplan, négy lepedővel bélelt;
 Ágyra való zöld szövet; arany keskeny csipkés függöny;
 Slájeres vörös selyemmel s arannyal egy végén kivarrott, paplanra való lepedő;

Két hasonló munka, fejaljra való vánkoshoz patyolatos felső öltözet:
 Slájeres, gyolcsos vánkös. Mind arany varratú;
 Selyem, aranyvarratú, patyolatos törülköző;
 Gyolcs, reczés vánkösnek való öltözet;
 Becses sziléziai vászon;
 Tintucsos ingváll: ezüst csipkéekkel bélelt, egy pár taczlival;
 Fekete, német asszonynak való, szép munkájú palatinell, hasonló
 mellesel;

Majeza-kapocs;

Butorok; 14 hordó bor. Kellemes, Procs, Meggyes, Salgó, Szent-
 Imre, Oroszpeklén, Radács, Kis-Sáros, Handócz: kúria, föld és fel-
 szerelés.]

A *lószerszám* a XV. sz. végén még a hajdani: ezüst-
 lemezes pikkelyű, bogláros, tele ezüst csengőkkel, homlok- és
 orrdísszel; a kengyel meg a zabla aranyos. S az ezüst nyereg
 alá flórenczi bársony kerül, s a skófumos selyem csótár a
 ló térdeig leér. A XVI. sz.-tól már az arany-selyemfonású török
 lószerszám (300—503 fr.) a kelendőbb. S van fogatja is az
 uri rendnek: a kocszi gazdag aranyozású állványokról kólya-
 alakú keskeny ülő szekrény, melynek szíjjasok a hintarugói.
 A kólya maga színes szövettel van borítva. Több kocsis ül
 elül nyeregben; a hámb ezüstös. Hat szürke ló van befogva.
 S a fogatot fullajtárok környezik.

A XVIII. század túlkapó fényűzése ellen, mely főleg a
 városokban: a polgárság közt is lábrakap, II. József meg-
 kísérti a védekezést. Elég drasztikus a rendelkezéseiben. Szi-
 gorú ruharendet szab; arany csipkét csak herczeg, ezüst
 paszomántot mágnás és nemes hordhat. Tollas kalapja csak
 a nemesnek meg a Nemzeti Színház tagjainak lehet. Ez utób-
 biaknál a nők sárgapiros vagy kék kötényt hordhatnak. A hal-
 héjas vállfűzőt üldözi; ha valaki a kihallgatáson azt hord.
 megkérdezi, hogy melyik kürasszir ezredben szolgált. A nő az
 utcán szemlesütve tartozik járni, különben Temesvárra de-
 portáltatja. S tiltja a hollandi tulipánt, míg az egyiptomi reze-
 dát divatossá teszi.

Biz' ez kuriózus intézkedés. Rávall az excentrikus gon-

dolgozású emberre. Vele történt meg az is, hogy mikor a tokaji bort a poharában megtekintette, «Iste est vinus Tokajinus?» kérdezte az uraktól a felvidéken s kószolatlanul tette le.

Az 1790-iki visszahatás a magyar ruha tüntető viseletére buzdít országosan. Szaboles lelkesítőleg ír át Sáros vármegye rendjeihez az ügyben, mire ezek büszkén felelik, hogy szél-tiben divat az már itten. A főispán Vietorisz vármegyei fizikust táblabíróvá nevezi ki, de kiköti, hogy a kongregáczió n csak magyar ruhában jelenhetik meg. A nemesi ruhát egyben eltiltják a nemtelen embernek, a ki 15 nap alatt köteles átalakítani az öltözetét.

b) A bútorzatnál lényegesebb elem a *cselédség*. 1701-ben egy nagyobb úri család környezetéből Szirmay András Naplója a következőkben számol el:

Természetben kijáró szegődményen felül fizetést húznak:

Udvarbíró	7 frt	Asztali szolga	2 csizma	40 frt
5 ispán á	5 «	Udvari szabó		5 «
2 vinczellér á	11 «	Borbély		30 «
Inas	— «	2 béres		8 «
Szakács	48 «	2 disznópásztor		6 «
Kocsis	7 «	2 tehénpásztor		8 «
Fullajtár	3 «	2 juhász		8 «
Kukta	— «	2 borjúpásztor		4 «
Szíjjártó-inas	— «	Kertész		— «
Bodnár	3 «	rva inaska		— «
Lakatos	40 «			

Fejércselédek: 3 varróleány, 2 dajka, 4 szolgáló, 2 majoros asszony, 2 majoros leány.

Posztó kell a szolgaszemélyzetre: vörös, széles, remek 2 vég (à 40 sing) dolmányra; kék, széles, remek 1 vég nadrágra; zöld, széles, 1 vég szoknyára: szűrposztó 90 sing.

Bőrboeskor 8, bokor csizma 34.

Süveg, fekete: 21 nagyobb, 5 kisebb; pártá fejéreselédeknek 8 kék, 8 fekete.

Élés:

gabona	91	köböl,	lencse	9 $\frac{1}{2}$ köböl,
buza	23	«	köles	4 $\frac{1}{2}$ «
árpa	9	«	só	4 $\frac{1}{2}$ db,
tatárka	9	«	vaj	90 icce,
borsó	4 $\frac{1}{2}$	«	szalonna	12 frt.

Készpénz: 200 frt.

Utóbb is nyüzsög az udvarházakban a cseléd. Fizetést nem sokat lát, de a dáridós világban megél. Elérkezik annak az ideje is, hogy őt is megrendszabályozzák, de akkorra kilép a patriarkális kúriai stilből s a városi alkalmazottal egy fokozatba jut.

II. Rákóczi F.-korabeli limitációk.¹

I. A ruházatról:

«Akarván azzal is a drágaságot praevalcálnunk, a mennyire lehet, abból származott Istent megbántó kevély felfuvalkodott habitusokat tollálnunk, kit-kit az ő rendéhez illendő magaviselésben reducálnunk, azzal úgy öltözetekkel is minden rendeket egymástól discernálnunk tetszett mindnyájunknak a N. Szabad kir. városokkal, hogy mivel mint városokban, mint kívül a városokon levő Mesteremberek, Rurális Personák, Asszonyemberek és Szolgarendek drága posztókból és materiákból való köntösökre szagatván czifra öltözösekben, nyusztal béllelt süvegekben, karmasin, kordován csizmákban, selyem, reczés és ezüst aranyos maiczos sinór övekben, gombokban, gyöngyös pártákban és fátjolokban indifferenter járnak, mely miatt némelyek élhettlenségre is jutnak, némelyek azokat, a kiknek Mívek vagyon, annyival inkább extenválják, hogy azoknak habitusok, ruházatjuk oly formán a városokban és mindenütt conformáltassék, hogy rendin és szükségén kívül sub poena ablationis, talis fastuosi et sibi non competentis habitus, in civitatibus per horum Magistratus, in Pagis autem per Indlium Comitatus

¹ A bártfai Muzeumban.

tus contra venientibus toties-quoties irremissibiliter conflagenda, az olyan öltözetekben járni ne merészljének, hanem kiki maga rendihez illendő ruházatban járván, discretio personarum et dignitatum megtartassék.»

Ezt a limitációt sub poena 1659:71. tcz. köteles kiki megtartani. A ki áthágja, t. i. drágábban adja-veszi az árút, ha csak 12 frtot ér is vagy kevesebbet, azt elkobozzák; a 12 frtnál drágább holmira ugyanannyi forint a bírság, a miből $\frac{1}{3}$ az executor bíraké, $\frac{2}{3}$ pedig a N. vm. szükségére fordítandó.

II. Az aprólékos munkás és némely mesterembereket, konyhára való matériálékat, fog- és vörös hagymát a N. városokra relegálja a rendelet, míg a többi cikk ármegszabása a következő:

III. Tűzre való fa:

Négy vonó barom után, jól megrakott szekér fa	
rossz úton Eperjesen	42 kr.
jó „ „	36 „
Két barom után rossz úton	30 „
„ „ „ jó „	24 „
Serfőzésre és kenyérsütésre való egy öl fa rossz úton	90 „
jó úton	80 „

Mézek:

Egy boros hordó sonkolyos m.	10 frt — $\frac{1}{2}$
Olvasztott m. átalagja	7 „ — „
„ „ iccége	— „ 30 „
Egy π viasz, sárga	— „ 36 „
„ „ „ gyertya	— „ 30 „
„ „ fehér viasz gyertya	— „ 39 „
Mézeskalács (eddig 36 kr.)	— „ 24 „
Mézser iccége	1 „ 12 „
Kendermag szapuja (kassai mérték)	— „ 60 „
len „ „	— „ 60 „
lenolaj iccége	— „ 18 „
kendermag-olaj iccége	— „ 15 „
tojás 9 drb	— „ 03 „
„ 6 „ télen	— „ 03 „

Kőművesek:

1 $\frac{1}{2}$ sing széles kőfal öléért élés meg	— „ 50 „
A boltozás u. a.	— „ 50 „

Sima faragott kő 3 singje	1	frt	—	47
közönséges cifra faragott kő singje	—	«	45	«
mesterlegény heti bére	1	«	80	«
boltozott szoba v. ház belső fehérítése	1	«	20	«
kisebb	«	«	—	« 60 «

Mész :

Jó szekér ládamész	—	«	60	«
kis	«	«	—	« 48 «
boros hordó Eperjesen	—	«	48	«

IV. A zöld, vörös, sárga, kék festett vászonnál, a dohány fontjának limitatióját a «Méltóságos Urakra relegálja» a rendelet, ellenben a pálinkát, sört és festőket a vm. és városok limitálják.

c) *A társadalmi gondolkozás és életmód* a XVIII. század alkonya felé, majd a napoleoni harcok végső szakában *el-dagályosodik*. 1764-től a lengyel konföderáció tagjai Radzivil Károly herczeggel többször és hosszasan tartózkodnak a vármegyében, különösen Eperjesen, melynek életére pazar koltekezésökkal, fényes udvartartásukkal jelentékeny hatást gyakorolnak. A lengyel könnyűvérűség s lazább erkölcsök elburjánzanak. A HT. 1770-ben és 1771-ben a hitelügy szempontjából is kénytelen a forradalmon munkáló elemmel foglalkozni s a sárosi hitelezőknek követeléseik behajtására katonai támogatást elrendelni. A velők meghonosodó szabadkőművesség hasonlókép befolyással van az elmékre: bizonyos exaltáltság terjed a nemesség felsővidéki csoportjában. Eperjes és Girált az új törekvések, szellemi közösség alkotásának középpontjai. A nők jelentékeny szerephez jutnak azokban a körökben; 1779-ben majd felrobbantják a páholyt Berzeviczyné, Kraszneczné, Pottornyay Mikéné és Kapy Józsefné, mivel tagokul nem fogadják be őket a statútumok szerint. Végre is külön női páholyt vívnak ki magoknak Hanzely Mártontól, a páholy nagymesterétől.

Szertelenség a fényűzésben, az élvezésben jellemzi a forduló évszázaddal az embereket, főleg a nőket. Berzeviczy

Gáspárt 1803-ban a vármegye kénytelen megróni, hogy lengyel asszonytársat vesz s lengyel rokonságot szándékszik a birtokaiba beültetni, holott 1640-ben ugyancsak felújította az 1635-iki határozatot, hogy az uralkodó idegent ne fogadjon be az országba. 1814-ben a jouissance-élvezet kap lábra; nem ismerik a komoly munkát, a pénz becsét. A nő à la Congrès bodros és Titus-frizurát hord a homlok közepén, vékony lánczra erősített gyémántcsillaggal; ruhaderékja a hónaljnál kezdődik s a kebel alatt széles szalagkötést alkalmaz. Az otthona megfelelő keretet mutat: a képeken Watteau-féle pásztorleányok, pávák, aranyfácánok és exotikus madarak láthatók; allegoriás ajándékok (pl. két Ámor s köztük homokórás agg) és dagályos dedikációk divatoznak. Az ünnepségek váltják egymást, mikor a francia nyomás alól felszabadulnak. Transzparenszek «Üdv Európa megmentőjének!»-féle feliratokkal magasztalják az orosz czárt, a kit Bécsben külön figyelemzetnek a szép asszonyok, hogy visszautaztában valahogy el ne kerülje Sáros vármegyéet.

El is jön hozzánk. A Dessewffyék, Mersék, Kapyak, Bánók, Berzeviczyek, Semseyek diszbanderiuma kíséri, diadalkapukon halad át. 120 sárosi nemes nő 10 nap alatt hímezi meg számára lázas lelkesedés közt annak a fehér selyem zászlónak a mását, mely a császárné kezéből jutott a czár gyalogezredének. Rákerült az eredeti felírás is: «Alexander und Franz knüpften heute einen unzertrennlichen Bund an». Dessewffy József gróf és Bánó varjufalusi nagybirtokos kalauzolja. A mit lát, hall, tapasztal: elragadtatásba ejtik. «Ici vivre et mourir» mondja s irigylő Sáros urainak, hogy ily gyönyöröket élveznek. A bártfai fürdőben használt poharát Bánó emlékül elteszi, utóbb ezüst talpat készíttet alája, melyen a napot megörökítetteli.¹ A sétatéren cigányzene fogadja. Nyomban megkéri Dessewffyt, hogy valami új darabot ját-

¹ Kapyhoz került s egy tűzvész alkalmával elpusztult.

szasson. Húzza is a cigány a legújabbat: az akkor éppen országszerte divatosat, hogy: «Sárgacsizmás Miska sárban jár», meg a másikat, hogy: «Retirálj, retirálj! Komáromig meg se állj!»

A czár ráismer a dallamokra; megjegyzi, hogy Bécsben egy grófné spinéten játszott a Festesich Ignác grófnak. Hogy az inszurgenseket gúnyolja a dal. Az igaz, hogy rosszul is állították fel őket. De hát az igazság kívánja, hogy azt a másik nótát is húzzák el, a melyik Napoleon vereségéről szól, hogy: «Már siess hazádba vissza, vert seregem!»

Az éjet a felső kastélyban tölti a vendég. A díszteremben fenyőgalyat tép le emlékül s gyémánt diadémmal lepi meg a ház asszonyát. Ott különben hét számra szokott folyni a dárídó. Híres a pincze és konyha; a rénusi bor, tokaji átalag járja kézen-közön. Meg is van elégedve a czár; csak egy dolgot fájlal, hogy Bécsben hiányzott egy olyan gyöngy, mint a bájos házi asszony. «Bármiben lehetek ez életben szolgálatára» — szóval búcsúzik.

Sajátságos, másfél év múlva szükség lett arra a szóra. Bánó Andrást, a férjet egy reggel a pinczében, melyhez a hálószobájából csigalépcső vezetett, megfojtva találta egy hajdú. Természetesen a gyanú, mivel az ispán terhelő valomást tett, az asszonyra esett. Az eperjesi nemesi tábla pallos-halálra ítélte.

Bánóné hasztalan feljebbezett. Végre is a czár szavára gondolt. Futárt menesztett Moszkvába: francia kertésze fiát. Izenetére váltott czári furirok siettek Bécsbe, s egy hét múlva a per összes akláit megsemmisítette a király.

A huszas években már Hedry Józsefné volt, a mikor egy bártfai képviselő közölte vele, hogy akkoriban halt meg az egykori botos ispánja, a ki halálos ágyán vallotta meg a gyóntatójának, hogy a gyilkosságot boszúból ő követte el.

A czári diadém koronája — jellemzőleg az időkre — zálogban vészett el; az alja azonban megmaradt.

d) A nő nevelése lényegében a multból átvett hagyományos keretben mozog. A házi dolgok kötik le nagyjából: a háztartás; a gyermekek gondozása, a kik szaporán követik egymást úgy, hogy a 16 sem ritka szám, kivált mivel a vagyonösszetartás céljai a másodszor és harmadszor való férjhezmenésre is kedvezőek, s a társaság fogadása. Az írás, olvasás ismerete, zenei hajlamok, de főleg a női műipar: a himzés, csipkeverés, szövés kedvelése szinte általánosnak mondható. A régebbi patriarkális viszonyok között az erkölcsi élet egészben szimpatikus; a nő tisztelete ezért jellemző a sárosira. A humanizmus korában még a női kiválóságok sem hiányoznak nálunk.

e) Nagy időt foglalnak le a *mulatozások*. Sárosban is kelete van a régi nótának:

«Nincs az ember fából:
Ki kell rúgni a hámfából.»

Sok a szomszéd, nagy a rokonság, nincs szeri-száma a vendégnek. A hazafi gond meg az élet nyügei között közelebb verődnek egymáshoz az emberek. A fiatalság is lóhátra kerekedik s télidőn végig farsangolja az udvarházakat.

A vármegye «magyar Gascogne»-nevére meglehetősen rászolgált a multban. Kedves, játszi nagyizálás, a pompa tüntetése, a vendégszeretet túlozása, nagyot mondás, csalafinta becsapás lépten-nyomon kísértének. Három falut ad egy lóért *Kapy Ferencz*. Ad pedig akkor, a mikor a sógor: Gyürky Pál krassói főispán Amáliának, a feleségének halála után némi hagyatéki ügyben hozzá meg Kapy Istvánhoz, az öregebbik sógorhoz utazik. Hirtelen halt meg az asszony: híres, szép asszony. A Károlyi gróf báljára erősen befűzte magát s keringő közben szörnyet halt. Első vásárlója volt Pest városának. Egy cipőt csak egyszer húzott fel s évenként újra bebutoroztatta magát. Ócska hintón, mustra lovakkal jön a buba merült férj; de a nyerges ló szép fejtartású.

Ferencz úrnak mindjárt is megtetszik a hófehér sörénye. Ő egyébként különczködő ember, a ki festi a hajja, kalandokat keres, a hogy a divatos franczia regényekből tanulja.

Kapy István asztalát Figmik szakács jól látja el. Poharazás közben szó esik a jószágokról, régi quartalitiumokról. Egyszerre csak Ferencz úr kérdezősködni kezd a «Simli» után. «Győzős állat, — mondja Gyürky — de nem eladó». «Hátha 3 falut adok érte?» — erősködik a szándéka mellett Zsigmond király kincstartójának ivadéka.

Miközben így évelődnek, a bátyja visszaérkezik több vendégével, a kiket az ispánja szedett le az úton a bricskák-ról, mivelhogy «őkegyelme nem tud maga ebédelni». A felszaporodott társaság bámulata aztán alkalmas háttere a jelenetnek, a mikor felcsap Gyürky az ajánlkozónak. Malczó, Gerlach és Venéczia így úszik el egy tréfás órában a 80 falus Kapy-uradalomból. Azokat árverésen kótyavetyéli el — gavallér módjára — a szerencsés eladó.

Makoviczán is, néhai való jó *Seredy Gáspár* napjaiban, vigságos az élet. Egymásba botlik szolgálatában a cseléd: a fundusain élő taksás nemesek, udvarnokok: szinte fejedelmi környezet. «A pipáinak száma légio: 24-et szív ki belőlük naponkint — írja később róla a Bártfai Levelekben, 1817-ben Dessewffy József gróf — s közben legalább kétszer káromkodik». Az utóbbi valószínű, mert nyughatatlan vérű ember; az előbbihez azonban a tradiczió kétsége kétséget támaszt. Mert az első magyar pipásnak, Draskovics grófnak Trakostyán vára ablakában lőtte ki a szájából az első pipát az ellenséges ágyúgolyó. Az pedig jó sok esztendővel később esett meg. Seredy egyébiránt vadászatban, lovaglásban, sokszor a táborban vagy a mezei gazdaságban éli napjait. Ha nem ott, a ropant szilvásai és kertje szórakoztatják. Nagy úr minden ízében: nagyszabású és szertelen. Ha józan, ingyen zabot osztat ki a szegény jobbágyainak s csendben olvasgatja a Bibliát vagy Senecát. De ritkán esik kijózanodnia: a pajtások soha

ki nem fogynak, meg a pinczéiből sem a bor. Házi butorra nem sokat ad; asztal azonban meg almárium és ágy — valamennyi a régi, ma már kipusztult tiszafából — halomra van. A felesége szinte örökösen a frencesényi birtokán mulat, hát a jobbágyasszonyai közt szórakozik. Azt mondja, nem akarja, hogy a jobbágysai kifogyjanak. S mulattatja törpe, zömök udvari bolondja. Zsiros, fűszeres az élete; billikomból iszsza a bort; eszmört azért ritkán is kap, de ha kap, topános csatlósaival gyomroztatja meg magát vagy paraszti vajákosszonyával gyurattja visszajáról az ereit. A halálban (1571.) is grandiózus, mint a hogy Zboró-vár eladásának történetéből tudjuk.

Kuriozításaink őstipusa *Mikurszky Simeon*. Annak a korszaknak az alakja, a melyben Lipót király *Salva gratia*-t ad a bűnbánó kurucz nemeseknek, a kik visszasietnek ősi kúriaikba. A közrendi katonák is egyidejűleg csüggedten keresnek nyugvóhelyet magoknak, a kiket labanczpárti urak vagy nem fogadtak be, vagy csak 10 rfrt lefizetése feltételével, hogy aztán boszúból agyon sanyargassák. A kruzslýói jobbágyok talpasoknak (hajdú) állottak Czelder Orbánhoz. Meg is lakottak a vitézségökért: a kruzslýói kúria pinczejében synylődtek. Botozták őket; sok a deresen pusztult el. A dominium ura Mikurszky Simeon, Sáros vármegye leg-hóhortosabb embere. A guta egy karosszékhez kötötte, mivel nagyokat ivott: dél előtt gólyatejet (úgy hívta a pálinkát), dél után bort és méhsört. Hiába intette a bártfai kirurgus, hogy a guta nem áll meg: a lábán kezdte, a koponyáján fogja végezni. Azzal intette le, hogy a fogai nem tűrik a vizet. A parasztság félt tőle; mint a törpe ördög, leskelődött rájuk. Télen-nyáron dolmányban, rókaprémes kucsmában ült, oldalán a széles fringyiával. András király idejében hozta volna azt a Szent földről az őse. S előtte feküdt a gerezdes buzogány. Királynak tartotta magát; a neve után írta: R. C. Rex Cruzloensis). Kir. udvart vitt; főasztalnoka egy pupos

tót, a ki lapos kövön süti a krumplis lángost; főpohárnokmestere a kuka Máty, a ki cserépbutykosokba önti a helmeczi vinkót s tömi meg gálócsival a szarvasagancs-pipáját; mezitlábaskosta a névtelen jegyzője, a ki a Lőcsei kalendárium tábláján tartja számon a kecskét, juhót; az eperjesi iskolából kicsapott Stevko a «hegedőse», mert gitározni tud; a főudvarmester Herkules, a ki nappal legyet fog, éjjel pedig ugat. Az utóbbit is tartozik valamennyi tót megstüvegelni; mert a ki elfelejti, jó huszonötöt veret végig rajtuk.

Kutyául bánik az embereivel, a minek akkora híre kél, hogy Tahy Mihály hadi biztos, a mikor hozzá is eljut a hír, elhatározza, hogy megnézi, ha van-e Herkulesnek armális levele. Hat kürasszérral indul el a Svinka partján. A portához érve négy ökrös szekeret lát, mely után jobbágyok czammognak. Temetés, úgy látja.

A tótok bús karban éneklük:

«Herkulesz! Herkulesz!
Naseho Pana dobri pesz».¹

Berohan a királyhoz, hogy profánizálja a vallást. Az protestál, hogy a *császárnak* nincs joga ítélet előtt hatalmaskodni. Nótába veszi Tahy s őrizteti, a míg ítélő-mestereket hozat Eperjesről.

— Kruzslyón én vagyok a király — tiltakozik azok ellenében is. — Akkor kántál a jobbágyom, a mikor parancsolom.

S gúnyos mosolylyal hallgatja végig fejvesztésre szóló ítéletét.

Meg is látta az eperjesi híres «vörös trónust». Tölgyfaszék volt az, a melyből, a ki egyszer beleült, nem kelt föl elevenen.

Az udvarán egy darab földet mutogatnak. Ha eső áztatja,

¹ A mi urunk hű kutyája.

vörös színt vált. Ott fejezték le. A folt az ő vére — sutlogja a babonás kruzslyói nép.

Nagy emlékezetű *Keczer Károly* is a XIX. század másik felében. Uradalmi vannak Lapispatakon, Bogdányban. Amott tartja székhelyét, de hosszan itt, Eperjesen ül, mert a «fáraó» és «makaó» szívesen tartják hónapokon át a városban. Rendszeresen csak akkor van otthon, ha kifosztották a pénzéből. Ilyenkor ráún a kártyára s nagy igyekezettel lát a gazdaság után. De hát az idő esős, a mi unalmas dolog. Egyet gondol, java munkában otthagyja parasztjait, hogy boronáljanak tovább. Azok állják a parancsot; de hasztalan várják, hogy újabb rendelkezésről halljanak. A tiszttartó kétségbeesetten szalad be az urához, hogy már háromszor végigboronálták a földjeit. «Eggen bis auf Weiteres!» utasítja vissza. Bogdányból is írják, hogy a kastélynak bedől az oldala. Arra elrendeli, hogy parasztok őrizzék, hogy valamikép a kincseit el ne lophassák. Nap-nap után jön azonban a küldött, hogy mi legyen tovább? De heteken át ismétlődik a parancs: «Oriz-zék tovább!» Addig őrzik, míg össze nem omlik az épület. Akkor aztán megnyugszik, hogy fölösleges volna tovább is az őrködés.

A «Fekete Sas» 7. számú szobája az eperjesi otthona. Néha heteken, hónapokon át együtt tartja a kártya-kompániát. Reggelit az eperjesi házában a cukrászbolthól hozat, a mit úgy tolat be magához, mert a hálószobájába belépni tilos. Ott bőrkön alszik. Reggeli után egy oldalfülkébe dobja be az edényt. Csak egy asztala, széke van, de nagy ebédekhez való szakácsot és tömérdek szolgaszemélyzetet tart. Ha jön a tiszttartó, a kit a heli referáda kötelez, zsámolyon ülve fogadja. Ebédközben van: egy-egy fogás ételt itatós papiraljon tesznek elébe. A mint végez vele, papirostul belöki az edényt a fülkébe. Közben váltig kínálja az emberét, hogy tartson vele; de mivel szék nincs, szerény tiltakozást kap szokott válaszul. A szobában szanaszét vasládák hevernek,

tele gazdasági számlákkal, a melyeket soha senki meg nem tekint.

A kompanisták, ki a mennyire kibírja, állandóan vele vannak. Mikor tifuszba esik, akkor is magánál tartja őket. A diványa mellett kell napszámra kártyázniok. Egyszer azonban hirtelen véget vet a dárídónak egy csendes guta: a nagyúr kiadja a tromfot s utána holtra váltan hanyatlik vissza a diványon. «Hopp!» — kapnak egyszerre a czimborák a bankhoz, a mi slusszolóást jelent. Felállnak, megolvassák a pénzt, pecsét alá zárják s küldik el — az özvegyének.

Egyébiránt ők is váltakoztak. Ritka, a ki az ilyen életet kitartsa. Mikor a régi kompanisták végleg letűntek, velök tűnt a nagyúrnak respektusa is. Leszorult — a zsidóhoz, mert minden áron játszani akar. Stamm: «a purger», Grasgrün: a vendéglőse meg valami Englaender, a ki «simán» kezeli a kártyát, az utolsó «makaó»-lársasága. Ezek úgy rendezik be a játékot, mint a hogy macska játszik az egérrel: nyeretnek hébe-hóba vele, a minek úgy megőrül, hogy vagy egy hónapra jó szívvel veszít. De hát törődik is ő a vesztéssel?

A kibiczeket azonban ki nem állhatja. Mikor már sehogysen rázhatja le magáról, beinvitálja őket a borkuti erdészlakba majálisra. Hogy híres kompánista vendégei lesznek — mondja. S fülök hallatára rendelkezik, hogy mi legyen ételben, italban; czigány is a legjobb húzza. Úgy szabadul meg tőlük. Folyik is a nagy készülődés; a kibicz városszerte eldicsekszik a meghívással. Az ünnepi multság estéjén pedig mindenfelé lázas az izgalom. Kocsi kocsit ér: viszi ki a kibiczeket; de a hogy az első a ház elé kerül, kénytelen visszafordulni. Zárt ajtókra talál. Nosza vissza Keczer Károly uralomhoz, a ki rászedte őket.

Megtalálják: a «Fekete sas»-ban éppen nyerő napja van. Iszonyú hahotát csap, hogy ez egyszer — békességben játsz-

hatott. (Persze, a mi holmit nappal kiszállítottak, azt éjjel visszahordatta Borkútról az inasaival.)

Róla beszélnek — a szomorú napokból — hogy a sok német tisztet gyűlölködő tekintetekkel méregette. Azzal oszlatta a keserűségét, hogy éjjel-nappal mulatott s huzatta a cigánynyal. Ha azonban tiszték léptek a terembe, már a cigány tudta, mit kelljen húznia. Intésére félbeszakadt a szomorú magyar nóta s átesapott a: «Hetes, nyolczas, király, disznó»-ba. Azért ugyan senki spiczli ember fia (pedig hemzsegett tőlük Eperjes) meg nem orrolhatott. S tele tödővel, harsányon fujta maga is az öreg, a míg a szuszsza birta, vagy a liszt urak el nem kotródtak boszuságukban.

A hazafi bú is belejátszott ezekbe a duhaj jelenetekbe. Mikor már kifogyott belőlük, vitte ki a cigányt a Kalvária-hegyre. Festői hegyoldalban kanyarog ott állomástól állomásig fel az út. Faragott képek jelenítik meg azt a nagy szenvedést, mely minden idők embereinek bajait váltotta meg. Durvák a formák; a gondolat azonban, melyet tolmácsolnak, isteni. Szenvedés van itt is, szegény magyarok hazájában; hát a ki érettünk áldozta fel magát, méltó rá, hogy felhangozzék a vigasztalására a dal. S állomásonként változik a honfípanasz, fel egészen az Istenanyáig, a ki tört hord a szivében. . .

Ilavács adminisztrátor azonban nem poétikus ember. Neki botrányos az eset. Czitáltatja Keczer Károlyt. Ennek a vallomása tiszta, de abban mégis jónak látja tódítani, hogy tisztelt barátjára, az egyik kollégiumi professzorra hivatkozik. Avval mulattak kettesben. A kihágás büntetése 8 napi lecsukás; de hogy a tisztelességen mégse essék rovás, a kollégium egyik szobájába internálják a két bűnöst.

A professzor úr ott tér eszméletéhez. Kifakad:

— Spectabilis Domine, hogy tehette meg ezt a szégyent velem?

— Ügy, kedves Doctissime! hogy magamban csak nem

tölthetem itt az időt. Aztán okos ember az Úr, én meg tanulni akarok.

Keczer halála után három szekérrel hordták ki a lakásáról a halomra dőlt edényt. Az inasának, hogy még a halálában is megőrizze csalafinta emlékét, egy rozoga asztalt hagyott. Fanyarul darabolta szét az örökös, de boldogan nyitott fel egy rejtett fiókot, a hol a megtalált aranyak igazolták a különöz ember jó szívét.

A kötődő nemes urak így tromfolják le egymást:

Az egri püspök kocsin találkozik Uszszal, a ki nem akar kitérni neki. Átszól hozzá, hogy:

— Ego sum episcopus Agriensis, servus Dei.

Usz azonban nem hagyja magát; visszafelel:

— Sed ego sum dominus De Usz (Deus).

Berthóton nagy az árvíz. Szemben a Berthóty-tanyával nézi Ganzaug nemes.

— Hallja, Berthóty úr! — kiáltja át — a víz elviszi a *prædicatumát*.

— Sebaj! megmarad még a hegyen a kosár — nézi le a beszármazott urat a hőz Aba-ivadék. — Hanem ha például én az urat pofonvágom, akkor az úr nem lesz ám többet Ganzaug, hanem Halb-aug.

A diskurzus pedig következőkép tarkázódik:

— Szervusz amice barátom! No wie gehts? Ta jak zse prisli na forspontye, abo talán auf der eigenen Gelegenheit?

— Hát lyem tak zu Fuss: per pedes apostolorum; weist amiczenko, kevés a dutki.¹

— Milyen czigarovi ti kuris?

— Hát — dutkose.²

Nyelvtorzítások és ficzámok:

— Siesd magad utána: utolérsz ötlet az oroszok temp-

¹ Garas.

² Garasos.

lomnál. Itt varja az a kocsi, a ki téged Czemjátára egyenesen elviszi.

— Ez fájt minket.

— Viszik már minket.

— Hány éves van nekem?

— So muss man, barátom amice! gradatim herunter-sülyedni!

— Kítette a magáét! (Kített magáért.)

— Servitore! à propos — ugyan édes amice, sag mir, jak se mas?¹

f) A vadászat a sárosi úrnak éltető eleme. Védekezik is a multban, hogy az erdők kizárólag a rendelkezésére álljanak. Nemcsak a tilos faizások ellen van kifogása; a vad is van oly féltett dolog neki, mint a fa. Még az 1850-es évi nagy medvevadászatok emlékezete ma is általános. Sárosi ember nem igazi sportsman, a ki még nem lőtt vaddisznót, medvét vagy legalább őzet. Vannak felavató czerimoniák: a ki először talál, keresztbe fektetik a vadon, kürtök szólnak s a nesztor előbb puskavesszővel felesapja, majd forgót tűz a kalapjára, a fegyverét az állat vérével kereszteli meg s végül vállára téve kezét, vadászczimborául fogadja.

g) A sárosi menyecske, leány — úgy látszik — minden időben tartósan szemre való. A házasság itt patriarkális kötelesség. Hogy egyik fél sem idegenkedik tőle, bizonyítja a sok lakodalom. Még az özvegy sem sokáig tűri az egyedül-létet. Alig olvas az ember, csak kivételesen egy-egy balházasságról, kikapós félről; ha akad ilyféle, az is többnyire város-beli. A vármegye résen is áll az erkölcsösség védelmével; ha baj van, keményen büntet.

Erősen megvan a kétnembeli fiatalság közt a kölesönös ragaszkodás. A mai pajtáskodásnak, mely annyira megalázza

¹ Pulszky F., Életem és Korom-ban I. k. Csupka eperjesi koll. tanár barbarizmusaiából stb. idéz.

a nőt, a multban semmi nyoma. A Gráciák szelleme ül az ifjúság mulatozó sorai között. Az udvarlás komoly, ha rákerül a sor; az adott szó szent, s a ki megsérti, meg is lakol. Kétségtelen, hogy a nagy *női típusok* példája a nők köztudatában él. Széchy Mária, a vitéz, kalandos és szalonias asszony nem egyszer járt földünkön; a Murányi Vénus melegszívű poétája eperjesi iskolában gyűjtögette későbbi költészetének himporát; Nagyasszonyunk pedig, Zrinyi Ilona még a köznépünknek képzeletébe is erősen belevette magát. Lehetetlen, hogy a kik nálunk olvasták (pedig sokan voltak) a «Marssal társalkodó Murányi Vénus» szerelmi sóhajait, ne azzal a bűvös-bájos romantikával vonták volna be magok körül az eget, mely a szépérzésű asszonyok világa. Bájos képeit mutatja fiataljaink kecses lánczának a fricsi kastély egykori dísztermének karerkélyén négy festmény; lakodalmi szertartásaink nemcsak fényről, hanem az ünneplés méltóságos bensőségéről is beszélnek.

A *mátkaság* rövid. Rendesen a szülők szemelik ki a párokat. A fiúnak néha a szülő több leányt is megjelöl szabad választásra. A legény előbb megjárhatja a leányos házat a hajlandóság kitudása céljából; majd főember társaságában maga megy «kisasszony-látásra». Lóhátón, díszben s vacsorára érkezik a leánynéző; táncz után «háztűz-látókat» küld. A «szemben létel» alatt, ha tetszenek a fiatalok egymásnak, következik a megkérés. Az özvegy anyja ilyenkor a «tutorok» tanácsát kéri.

«Kézfogásra» a legény, rokoni kíséretben, czifrán öltözve, kardosan érkezik. Az ajtón térdet hajtva kéreti ki a leányt. Ha kihozzák, ujjaival gyengén megüti a leány ujjai végét. Megelőzi ezt az aktust, de többször követi a gyűrűváltás: a vőlegény két embere viszi be az anya szobájába a leányhoz a gyűrűt, a ki viszont keszkenőre akasztja a magáét s kiküldi. A gyűrű — gyémántos, rubinos vagy zománczos — néha generációkon át vándorol. Akkor válnak a fiatalok

mátkapárrá. A vőlegény adhat arany-ezüst ékszer-ajándékot. Egymást hugomnak, bátyámnak szólítják. Ritkán nyúlik el a mátkaság ideje; a második házasságnál rendszeren csak egy hét.

Fordult elő a multban előzetes esküvés is: gyűrűváltás után. De akkor a leányt el szokták még választani a vőlegénytől.

Ezzel a szokással függenek össze a «*Ius primae noctis*» sárosi esetei, a melyek a történetírói felfogástól egészben eltérő jogi tétel tanui. Palocsay György 1585-ben feleségül készül elvenni Bocskay Krisztinát, de mivel a döghalál miatt nem mehet Szathmárra, Kapy Andrást és Kellemesy Mihályt küldi a frigy megkötésére. Ő majd 1586 február 23-án fog Kaplonyba *első éjjelre* megjelenni. Az ara nagybátyja, Kaplony ura, csak úgy adja megegyezését, ha *az első ház as éjjel jogczímén nem követeli Kaplonyt*. Erről kezességet ad. Dessewffy Ferencz esete a másik, a ki azért üzi ki jobbágyasszonyát a házából, hogy a birtokot ne követelhesse az első éj jogczímén. Ez tehát kizárólag birtokszerzési jogczím. A középkorban megszűnt, de feléledt a XVI. század második felében, mikor a katolikus pap ritka volt s a prédikátoroknak nem volt elég tekintélyök. A házasság-szentelés lényegét tehát az első ház as éjjelben s nem a papi vagy prédikatori kötésben látta a régi kor.

A vőlegény szabja ki a *lakodalom napját*. Nagy idő kell az előkészületekre: meghívókat kell küldeni, ételmet a birtokokra kivetni. S nagy munkát ad a lakodalmi tisztségek elrendezése. Vannak gazdák, a kik a különböző feladatokat végzik: főgazdák, jövő-menő gazdák, szállásosztók, pohárszék-vezetők, étékfogók, szolgák gazdái. A lakodalmas menetet a vőlegény rokonai közül a násznagy vezeti; ő nyitja meg a nászasszonynyal az első táncot, míg a többit a főgazda, a ki aztán elbúcsúztatja a menyasszonyt. A vőfély lóháton hozza a vőlegény ajándékát; első nap után ő adja át

az arát a vőlegénynek s ő vágja le fejéről kardjával a koszorút. Az algazdák zöld pálczát hordnak. A násznép is, sokszor vármegyék és városok is, hoznak ajándékokat. S szokásos a sirató este: a legénységi búcsú.

1666 márczius 1-jén, Bártfán és Zboró-várban folyt le a fényes menyegző, mely két nagy család frigyével országos hátterű érdeket szolgált. A nagysárosi és makoviczai uradalmak egyrészt s a munkácsi másrészt közös birtoklásra jutottak, hogy rövid félszáz év után nagy történeti jelenetek tanui legyenek.

A makoviczai uradalom főhelye Zboró község (hajdan mezőváros), mely a Gácsországba vezető országút mellett, Bártfától egy mérföldnyire fekszik. Fölötte, erdőkoszorúztá hegytetőn, melynek D-i lejtőjéhez Hosszúrét község simul, romjaiban áll a zborói vagy makoviczai vár. Egykori urai közül a Zudar- és Serédy-családok nem jó szomszédságot tartanak a hatalma teljében álló Bártfával; a későbbi birtokosok, a Rákócziak azonban szives barátságban élnek vele. Ha pihenni itt vagy a falubeli kastélyban van idejük, örömet beszállanak s akkor szaporán érintkeznek a város uraival. Innen érthető, hogy ezek a lakodalom hírét lázas érdeklődéssel fogadják, sőt vendégül marasztják a násznépet.

Ünnepi színt öltenek a város ódonszerű házai. A reggeli órákban, nagyszámú polgárság élén, a városi tanács kivonul a déli kapun a határra, hogy az arát méltóságához illően fogadja s a város falai közé kísérje. A síkságon történik a találkozó; akkorra beér fényes kíséretével a daliás vőlegény is. A vendégereg készséggel fogadja el a meghívást s a városi tanácsház első emeletén rendezett lakomát. Ebben nagy emberek vesznek részt: Szelepcsényi György esztergomi érsek és Magyarország primása, Zrinyi Péter, az örömapa, Pálffy egri és Bársony nagyváradi püspökök, nagyszámú rokon és Sáros vm. urai. A városi levéltár számadása szerint nagy összeget: 150 frt 60 dénárt áldoz Bártfa a lakomára, egyúttal pedig Krakóban készített s 94 frt 75 d. értékű ezüst

serleggel lepi meg a menyasszonyt, melynek mindkét oldalát a város czímere díszíti. Az a négy üvegserleg, melyet szintén őrzött (1867.) a levéltár, hasonlóképp ott volt a vendégek kezében s díszleteiben teljesen megegyezett az ajándékserleggel.

Lakoma után a városi tanácsossal, nagy néptömeg környezetében, Zborónak indul a nászsereg, majd megszemléli Bártfa és Hosszúrét közt, a Berezne vize partján, a halastó körül a futtatásokat, aztán végighalad a Serédy-emplékoszlop mentén a sűrű fenyves- és gyertyánfa-erdővel borított hegyi úton, felhúzódik a hegytető százados cserfától körített nagy rétre, melynek ÉNy-i lejtőjén büszkén tárul fel a várkapu.

Itt óra körül érnek be, s nyomban elvégzi a primás a vár legfelső részének déli szárnyépületében álló várkapolna falai közt az esketést, mely után a szokásos ajándék bemutatása, a díszlakoma és táncz következik.

Hogy micsoda fény veszi körül az ifjú párt, arról a vidéki néphagyomány hosszú időn át beszél. Maga a menyegző, de a «szép asszony» emléke is a játszi képzelődés ezer változatú regéibe megy át. A nevek többnyire eltűnnek belőlük, de megmarad a kegyeletes ragaszkodás a csodás nő iránt, a ki utóbb egy ország gondját hordozta lelkében. A rege szava utóbb Gácsország határain túl is életre kel.

h) A hadi élet emlékei már igen nagy messzeségből intenek át az utódokhoz; inkább képzelődve merengenek rajta, mintsem hogy igazában értenék. Nincs rendes hadi szervezkedés, békés időkben fogyatékos a gyakorlás, s mégis kitörülhetetlen nyomok tanuskodnak az ősök világra szóló harci készségéről. Mindenesetre a régi kalandos idők sokáig lebegtek példaadóul a nemesi ivadékok szemei előtt. Különösen itt, a felső vidéken, mely nemcsak nagynevű hősökről, hatalmas erőmérkőzésekről hallott, de egyúttal a királyi udvartartások fényéről személyesen meggyőződhetett. Nem nehéz elképzelnünk pl. a mi Sáros-várunk első mozgalmas

életét, a mikor királyok ütnek hosszú, rövid időre tanyát benne, még inkább a közelfekvő szepesi várbelit, melynek nagyszabású s a királyi udvartartás kényelmére szóló beosztását a mai romok között sem nehéz megállapítani.

Az ily háttérben s a harcok folytonos levegőjében, mikor az erősebb keresi az igazát, hamar szokásossá vált a *bajvívás* intézménye. A Corpus Juris nem ismeri. A XIII. századbeli szokásjog alapítja meg, majd Róbert Károly király alatt a lovagi játékok divatjával szokatlanul kifejlődik. Az első okiratok a «Signum duelli porrexit» formában említik: a kihívó faczöveket (signum) ad át a kihívottnak s kéri a törvényszéket a bajvívás megengedésére. Ez az ordalia-törvénykezés. Kihívás nélkül is elrendeli az alnádor 1323-ban Uz fiainak és István fiainak Vizsolyban a bajvívást. A törvényszék előzetes engedélyét 1486-ban Mátyás király határozottan megköveteli. Régebben a czöveket nem alkalmazták, sőt a törvényszék függetlenül a felek akaratától is elrendelhetette a mérkőzést.

A felek pontos megjelenésére zálogot vagy túszt szokás adni. «Tanácskozáva ő zálogot adának» (Tinódy, 1548.). A bajvívást fegyver- és lóvizsgálat előzi meg. Dárda, két kard, bot, tör, nyíl, bolgár bunkó, kelevéz a fegyverek a megállapodás szerint. Először kopját törnek. 1255-ben a városi polgárok *szász módra* kerek pajzszzsal és karddal rontanak egymásra. Az ellenőrző tiszt az igazlátók dolga. Sátrakat húznak, hol a felek a jelet várják. Estharangszóig tartoznak egymás megjelenésére várni. Sáros-várban 1332-ben Synka f. Péter estig lesi Ethele f. Márton jöttét. Ha valamely fél nem jelenik meg pontosan, nyomban következik az ítélet. Helyettes küzdők is alkalmazhatók: ilyen volt — gyakorlatlan vívókkal — a vizsolyi, mert az Uz-fiak a testvérok meggyilkolásának gyanuja alatt állottak. A meg nem jelent fél ellen elfogatási parancsot is ad ki a bíróság.

A becsülete vesztest megfosztják a jogaitól és jószágai-

tól; kirívó ruhában tartozik járni: hajadonfővel, mezitláb, zsineggel a teste körül. A viadalban az a győztes, a ki az ellenfele vérével festeti be a földet; de ha az ellenfél alkonyig ellenáll, az igazat ő kapja. Hűtlenségi esetről azonban halállal kell végződnie a küzdésnek. 1270-ben Fülöp érsek és Domonkos sárosi lakosok viadorokkal helyettesítették magokat.

Vannak hivatalos békéltetők. Az ártatlanságot bajvíváson kívül 40 esküvő segéd igazolhatja. A követségi díjat a kihívotthoz a vesztes fél fizeti.

Budán s másutt is állandó bajvívó-téren folyt a küzdelem. Egyes városoknak szintén volt ilyenmű kiváltságuk. Sáros-várnak pl. 1333-ban, még pedig azért, mint Vizsolynak, mert az alnádor egyúttal Abaúj és Sáros vármegyék főispánja volt. Mondják, hogy a nádor felhányt dombon («Biróhalom»), legalább is: szabad ég alatt, sátor alá húzódva szokott törvényt ülni a bajvívás alkalmával. 1320-ban Lampert országbíró ítél a Merse-unoka: Péter (dictus: Tóth) és Mihály f. János ügyében Szilva-birtokért.

A banderiális világ dicsőségére áldatlan százados küzdelmek következtek. A létért harczol már a felvidék, ha nem épen a török ellen. A német zsoldos katonaság lassan megfosztja a régi illuzióktól; undorral fordul el attól a harczimódtól, mely az egyszeri cseh zsebrákok színvonalán nem emelkedik fölül. Azért azonban Sáros fiai messze földre is eljutnak, a miről számtalan török fogoly keserves sorsa tanuskodik. A vármegyének sokszor van alkalma rá, hogy ekkép elszakadt véreinek váltságdíj küldésével segítsen. Megható a fiatal Berzeviczy János török rab levele anyjához. Kartonon kis képalak: vörös kaftánba van bujtatva, derekán és nyakán súlyos láncz csörög; magas kozák süvegén és a lánczon végigfutó patkányok láthatók, alant pedig ez a vers:

«Ob ich schon gefangen bin,
Ist doch nicht die Hoffnung hin.»

A levélben megvan a magyarázat: a láncz azt jelenti, hogy tizenketten voltak elzárva; a patkányok csaknem a szemöket vájták ki. Ilyen képet négy tuczatot készített egy úri ember, s a dámák megsiratták.

A dalia-nevelő kurucz-világ még egyszer visszavarázsolja közénk a multat. Az ősi virtusokat, a kalandos életet, a rajongást hazáért, fejedelemért, vallásért, szabadságért. Messze «lódingol» a kurucz mentéje, larsolya és fringyiája, a mint prűszkölve dobálja a ló; csodával határos a kitartás, mely a szenvedések hosszú kálváriáján segíti át. Azután ez a varázskép is eltűnik nagy időre, a míg ismét kibontja s még káprázatosabbá teszi a lojális elragadtatás «a szorongatott asszonykirályért». A hétéves háborúban Sáros vármegye fiai tele marékkal szedik a hírvirágokat. A Dessewffy-család 15 tagot vesz a 43-ból; Szirmay Tamás, Miklós egyetlen fia, a vagyonát áldozza rá, hogy 6000 emberből álló (Máriássy-) gyalogezredet állítson, majd ismét újabb 6000-nyi önkéntes csapatot toboroz és szerel fel; Dessewffy Sámuel pedig már előbb, a pompa kedvéért, de igaz lojális érzéssel szórja Pózsonyban 1764—80-ig a pénzt. A királynapok alkalmából hetenkint kétszer ad díszebédeket.

Egyidejűleg köszönt be a nemesség vagyoni romlása. Erőn felül költekeznek, hogy a régi név tisztelete megálljon. Dessewffy István gróf 1777-ben 80,040 rfrt adósságát újabb 80,000 és 24,810 rfrttal emeli úgy, hogy a vármegye kénytelen jelenteni, hogy már nem adhat biztosítékot a hitelezőinek; Palocsay báró 1812-ben 210,700 rfrttal tartozik; Usz Antal kis birtokán 1811—3-án id. Turesányi Józsefnél 11,060 rfrt a teher; a hatalmas Haller grófok, Splényi bárók, több Berzeviczy, Péchy, Szirmay gróf stb. tönkre mennek. Az igaz, hogy meghibbant a kor is: sok a korhely, kiirthatatlan a kártyadűh. A vármegye hiába pirít rá a megtévedett emberekre, nem egyszer el is csukatja, de a végzet útján nem bírja már őket visszatartani.

i) A hadi élet gondjai és viszontagságai közt a *nemesség művelődése* lassan halad. De sohasem szorul le végképen. Valamelyest lépést kell tartania a városi élet vívmányaival, mert azok állandóan fenntartják a külfölddel a szellemi érintkezést. Az úri nevelés a dajka után a diák (fiatal klerikus) meg káplán vezetésére megy át. Ha a nemes fiú felserdült, rokon családok udvarába megy apródszolgálatra, hogy lovaggá fejlődjék. Ott is a káplán irányítja a szellemi fejlődését, a ki mellett mestertől sajátítja el a hétféle ügyességet: a trivium és quadrivium közben a septem artes liberales-t. A triviumban (nyelvtan, logika, ékesszólás): grammatica loquitur, dialectica verba docet, rhetorica verba colorat; a quadriviumban: musica canit, arhythmica numerat, geometria ponderat, astronomia colit astra. De szokás a külföldi iskolák látogatása, mint a középkori vers mondja:

«Filii nobiles, dum sunt iuniores:

Mittuntur in Franciam fieri doctores.»

A pécsi, a Zsigmond- és Mátyás-egyetemből semmi sem lett, hát csakugyan idegenbe indult a tanulni vágyó fiatal-ság. A krakói egyetemen állandóan egy csomó eperjesi (sárosi) fiú tartózkodik, mint a levéltári levelek bizonyítják, de Bolognát, Páduát, Párist, Prágát és a németországi egyetemeket is sűrűn keresik fel a Péchyek, Szirmayak, Dessewffyek. Vannak egyébiránt adataink arra is, hogy itt benn, egy-egy nagyobb család (Berzeviczy) körében s a XVIII. században Szirmay Istvánné grófné tarczai, fejedelmi fényű udvarában egymást váltják a fiatalok, a kiknek bőséges alkalom nyílik elsajátítani a jó modort.

A leány, a hol a mód engedi s a nyüzsgő gyermek-raj miatt kíváncsú, előbb szintén rokon udvarba kerül, hol a matrona (úri asszony) felügyelete alatt Hofzimmermeisterintől nyeri az oktatást. A sárosi várbán Rueber János udvarazajos a csevetelő, sütni, főzni, varrni, énekelni, latinul, utóbb németül és francziául beszélni tanuló kisasszonyleányoktól.

A finom modor pedig sehol talán a világon úgy el nem sajátítható; mert hiszen ő kegyelmessége nagynevű, tudós ember, a ki a szomszéd Eperjes, de a külföld humanista tudósaival szorosán tartja az összeköttetést. Jóval később, a XVIII. századdal kezdődik a nők zárdái nevelés-divatja.

S ha még hozzáteszem, hogy a haladó idővel a városaink iskolázása is hatalmasan fellendül; hogy kisebb helyek, mint Berzevicze, Hanusfalva gimnáziumokat állítanak, sőt a Szirmayak nem messze, Pazdicson akadémia szervezésén törik a fejüket: érthető, hogy a tudományok szeretete nem idegen Sáros vármegye területén. Tény, hogy sokat és gyakran áldoznak kulturális czélokra az ősök: a városi kolostorokra, kolostori iskolákra, sőt idegenbe is (1721-ben az egri konviktusnak 100 rfrtot ad a vármegye, hasonlóképen Lőcsére. Kassára). Nagyszabású közművelődési alapítványok is kerülnek ki. De a korviszonyok szabta, tudományos ismeretek terjedéséről egyéb körülmények is tanuskodnak: gazdag levéltáraink, a minők szinte mindegyik család körében létesültek; tudós nevű kiválóságaink, mint Keczer István váradi kanonok, a ki «Sub Auspiciis Comitatus de Sáros» tart Kassán theologiai disputát; a könyvkedvelés, melynek tanuiul a levéltárakban ott találjuk a divatos auctorokat. Keczer Gábornak 1687 márczius 22-én hivatalosan írják össze a holmijai között 10 drb könyvét: Thuanus történeti művét, két Tripartitumot, Gazdasági Kalendáriumot, Magyar Uj testámentumot, a Bécsi Pacificatio-t, a magyar történet Nucleusát, irott jogi tételeket és Balassi Bálint Énekeit (633 frt értékben). Berthóty Ferencz felsőmagyarországi kurucz tábornok (1705.) szenvedélyes archeologus. Ő jelenti urának, hogy egy lengyel kereskedő 300 talléron kínál Báthory István tárházából kardot. A fejedelemnek tényleg a munkácsi fegyvertárában volt is ilyen 1708-ban; Keczer Sándor főhadbiztos pedig arról értesíti, hogy a kassai pénzverőbe egy igazi «auspurghi mívű» ezüst asztalt küldtek, a mit jó lesz megmenteni.

HUSZONEGYEDIK FEJEZET.

A nemes a közügyekben.

I. Ferde *közjogi helyzetünk* a Habsburgház alatt s a *rossz kormányzat* magyarázzák meg, hogy a magyar nemzet ha nem ment is tönkre, de hivatása szerint való önállóság-hoz nem juthatott. Kulturális haladásunk sokszoros megzökkenésében sokan a rendiséget okolják, melyet csökönységnek, maradinak tartanak; annak, a ki önzésből, csakhogy a kiváltságainak romjaival tovább tatarozhassa bűneit, feláldozza a hazát. Az osztrák ház uralma azonban hamarosan konszolidálódik a magyar nemzet feje fölött, mikor a török hatalma megtört s Erdély elvesztette függetlenségét. Az uralkodó család nem olvadt bele a nemzetbe: idegennek tartotta és érezte magát. A «Hausmacht» javára kihasználni, sőt kimeríteni Magyarországot: volt mindenkor célja. Az eszközeiben előbb óvatos, körültekintő; majd a XVIII. század derekán túl egyre erőszakosabb. Sokszor, ha az alkotmányosság jelképeit respektálja is, alig tekinti azokat egyébnek játékszernél; igazában lépésről-lépésre halad tovább gyarmatosító célzataiban. Nemzetül maradt fenn Magyarország, de állami életalakuláshoz nem jutott. Kisiklott a kezéből az önálló hadsereg; alárendelt helyzetű a vám- és kereskedelem-ügye; egykor a dikasztériumok igazgatták, legutóbb a parlamentáris kormány vezeti, csakhogy ez a forma kizárólag a mi magánügyünk.

II. Szinte apologiát kell írnom, a mikor e vármegye rendjeinek belső történetét írom. Vádak hangzanak, hogy a nemesség, mint a régi nemzetegész, megtagadta nemzeti érzületét, elidegenedett tőle; évszázadokon át mellőzte a közéletben nyelvét; fiainak nincs nagyobb elmebeli fogékonysága; tudatlan, műveletlen, a közdolgozatban járatlan, merőben naiv,

világtól elszakadt. S azonfelül önző, részrehajló faj; igazságszolgáltatása és közigazgatása (mert utóbb bennök korlátozódik a tevékenysége) a jellemtelenségnek és erkölcsi romlottságnak tanuja. Tormába esett féreg, amely egykedvűen lemond államisága feltételeiről, csakhogy megmenthesse magát. Rosszabb mindezeknél: konspirál a hatalommal, hogy szabadon zsarnoka maradhasson a szegény jobbágyainak. S ezek a vádak nemcsak rá, hanem a nemzet egyetemére egyaránt ráillenek.

Ilyen lett volna a «nemzetfenntartó» elem szerepe.

Sáros (s pár felvidéki) vármegye a sors kedvezésekép kivételes helyzetben állott a török hódítás korszakában; mi több, az alvidék nemességével folyton erősödött. Valóságos menedékhelye a menekülő magyarnak. Alig van család, — nagyhirű és csekélyebb szerepű — a mely évekre meg nem fordulna benne; tömérdek meg is honosodik. Elmondhatni joggal, hogy kicsiben nagy Magyarország képét mutatja a XVI. századtól kezdve. A mi tehát a magyar nemesség érdeme, az az övé is; s a mi bűne van amannak, abban rész jut neki is.

III. Mindenek előtt nem tévesztendő szem elől a «*Stats-maxima*», melynek Magyarország anyagi jóléte s a műveltségben való fejlődése áldozatul esett, hogy maradjon földművelő ország, adjon nyers terményt s legyen biztos piacza az örökös tartományok iparcikkeinek. Egyszer, 1785-ben jut az ország döntő választás elé, a mennyiben II. József *oda-kinálta a gazdasági önállóságot, a szabad ipart és kereskedelmet*, cserében pedig csekély dolgot kívánt: a nemesség adómentességének megszüntetését. S a nemzet visszaütötte az ajánlatot. Így formulázva meg a dolgot, valóban a nemesség száz évet törölt ki a történetéből, de talán többet tett: beláthatatlan időkre útját vágta a haladásának...

Tetszetős a vád, de legalább is kétes a hitele. Gazdasági függetlenség, szabad értékesítés képzelhető-e, mikor az aján-

lattevő fejedelem nem egyszerű folytatója a hagyománynak, hanem már extravagans az intézkedéseiben? Ha az ország többet fizet, beruházások következhetnek-e, a mikor III. Károly és utódja alatt az a többlet pazarabb udvartartásra, boldognak boldogtalannak kegydíjra, több katonára, majd titkos policziára, házi politikára és kabinet-háborúkra ment, beruházásoknak pedig alig akadni nyomára? S öngyilkosságra vállalkozhatott-e a kedvünkért Ausztria fejlett ipara? Az ő maxima nem tagadta meg magát II. József ajánlatában, valaminél a nemesi rend sem tagadhatta meg magát, a mikor megértette a célzatot s adózni újra csak nem akart.

Ezzel a maximával szemben folytat a nemesi rend fél ezeréves harczot. Érzi, hogy benne rejlenek összes akadályai. Miatta vesztí el külügyi befolyását, önálló hadügyét, pénzügyét, iparát, kereskedelmét; csak egyet ment meg, a mit megmenthetett: az ország függetlenségét; jobban mondva — a független vármegyei önkormányzatot, a végrehajtó hatalmat, vagyis az állami hatalom igen jelentős elemét. Önérdékből tette-e, hogy a megyerendszerben önkénykedhessék? Oly kérdés, a minő egy másik, hogy mért ejtette ki kezéből az államiság egyéb feltételeit? Talán, hogy ne legyen nagyobb kelete terményeinek, hogy lemondjon dúsabb anyagi hasznokról a silány javadalmazású, inkább nobile officium-okért, a melyek a hatalmat a kezében tartották? Annyira boldog volt-e az állapota, a mikor a közigazgatás játékosdíját: a rablók felkötését s a repartíciót a maxima kegyesen meghagyta neki?

Valóban az a látszat háramlik a nemességre, hogy II. József ellen való utólagos visszahatásában a rendi reakció szelleme szólalt meg, nem az igazi nemzeti. Előbb hiszen kíváncsian fogadta az újításokat: az egyházi ügyek rendezését, majd lelkesedett is értők; a protestánsok lám fényesen megünneplik a «Türeلمي rendelet»-et! Hova hamarabb azonban kiviláglott az uralkodói cél: a dikaszteriumokban, a két kancellária egyesítésében, illetőleg abban, hogy a magyart a

bécsinek alárendelték, a Szent Koronának Bécsbe szállításában, az általános ujonczozásban, a kataszteri munkálatokban, a német nyelv behozatalában, a Kreishauptmannságban, az úrbéri rendezésben, a népszámlálásban s végül a vármegyei önkormányzat megszüntetésében. Igaz, valamennyi közül a népszámlálás tendenciája kelti fel leghamarabb a visszahatást, de a reakció forr s akkor már nem a rendi érdek szól benne, hanem az egész nemzeté.

Nem csodálni való, ha az 1790. koronázási ajándék felajánlása körül is «az előkelőség teljes hiányát» vetik a nemesség szemére. Bizony kelletlenül ment a dolog, egyenesen azzal a kikötéssel, hogy valamikor adózást ne következtelhessen belőle Bécs. Mintha csak sejtette volna a nemesség, a mit Deák Ferencznek az 1861. II. feliratban szóvá kellett tennie, hogy a reálúniót valamikor majd még az ajándékaiból akarják — a nemzet nyakára bizonyítani.

Az *adómentesség* kérdésével pedig úgy vagyunk, hogy a hadkötelezettség terhe — ellenszolgáltatásul — csak lassan enyészett el, s a mennyiben enyésző félben volt, annyiban az önkéntes subsidiumokra egyre nagyobb mértékben lett szükség. A hadi adózás története Sáros vármegyében is fényesen megvilágítja a dolgot, hogy t. i. látszólag maradt csak meg a nemesi adómentesség kiváltsága, valójában pedig rohamosan sietett a «nem adózó» nemes a romlása felé. De azért az elvet nem adhatta fel: választott népe volt hitében a magyarok Istenének, kit a köztől megkülömböztetés az alkotmány védelmében való munkásságaért joggal megillet. Nem is adta fel ezt a hitet mindaddig, míg az alkotmánynak, a nemzeti szabadságnak egyéb biztosítékaira nem talált. Akkor aztán a romlása árán is feladta.

IV. Következik az «Extra Hungariam non est vita» mithosza. Orczy Lőrincz jóságos humorral éleklí, hogy: «Zemplén, Bereg, Ungvár, Szabolcs vármegyében — van pénz, van eleség, van bor a pinczében». Pénz ugyan nem, de a mi «a

háztól kitelt», az megvolt. Így Sárosban is. Volt egyéni jólét, rendezettek voltak a vagyoni viszonyok, de velök szemben az életszükségletek sem mutatkoztak nagyoknak. A régi patriarkális egyszerűség uralkodott a nemes ember szokásaiban, izlésében: annak pedig a szegénysége is gazdaságszámba ment. Művelte a földjét, csere-berélt, bort szállított, néha kereskedett s élt. S a mikor megszorult, zálogba adta a birtoka részeit s bár keservesen, de kifizette — a porenziót. Zálogosított pedig igen gyakran 4—10 forintokért.

Ezt a kánaáni életet vetik utólag szemére a nemes embernek, a mikor — az utolsó nagy nemzeti áldozattal — tönkretette magát. Tehát evett-ivott; a míg gyerek volt, cselédek közt czihelődött föl; s ha iskolába ment, 20 éves korában sietett minden tudományt elfelejteni. Ekkor azután gabonát mustrált, disznót hizlalt, kupeczkedett; ha nem vadászott, durva tréfákban, csinyekben ölte a napjait. Kazinczy a társalgása hangját kicsinyli, már mint hogy az ő külföldi íróalakjaival nem eleget foglalkoztak az asszonyok; más a kátyúba sülyedthez hasonlítja a nemes urat, a ki a kongregáczióŒn túl ki nem mozdul odvából (legfeljebb birtokper miatt); de ha ismerős vagy akár idegen lép messze földről a kúriájába, annak hősködő füllentései kész fülekre találnak nála. S van ilyenkor borozás; libériába rángatott béresek várják az intést, hogy mikor kell már az urakat ágyba szállítani . . .

Csakugyan igaz: kicsit egyhangú a nemes ember élete. Unalomból lép ki a portáról, unalomból fogad. De azért boldog a magányában; még boldogabb, ha ismerősök, barátok, atyafiak környezik. Míg a XVIII. században elnémetesedett, Bécsben ülő mágnásnak zárva a kastélya: az ő portáján örökké nyitva a kapu. A ház középpontja a nő. Nem oly szabású, mint a korabeli franczia asszony, talán nem is sokat forgatja a literátorokat, de van benne, a mi imponál. Elő-

szőr is a hazai magán- és közjog kiváló helyzetet biztosít neki; ha özvegy, benn ül a férj birtokában s mint távollévő, a képviselőjét küldi fel a diétai urak közé, sőt a vármegyenél szavaz; ha leány, kijár a negyede, esetleg fiúsítják. Erős kézzel, biztos szemmel kormányozza a gazdaságot s védi, ha rászorul, törvényadta jogait; ha meg van támasza: férjében, a fiskusban, de az egész vármegyei szervezetben, egy kis jószívű «terrorizmussal» él az otthon világában. A kardos asszonyok nem ritkaságok.

S minő körülötte a kis világ: az ő világa?

Nálunk, Sárosban, többnyire szűkösen szabott falak közé szorult a család. Egy-egy familia nagyon elszaporodott; a kúriába bizony fölös atyafi- és rokon-család bekerül. Néha több is a kelleténél. De a hogy voltak, megfértek. Mert azok a perpatvarok, melyek az erdőhatárookban, a legelők s egyebek miatt támadtak, ott maradtak a kongregáció aktái között: be nem igen jutottak az otthonba. Egyik-másik községben: Berzeviczén, Kendén, Nagy-Sárosban stb. alig hiszi ma az ember, egymás közvetlen közelségében, sőt egy tető alatt hogyan fért meg annyi család. Mindenfelé akadtak elszegényedett vagy árván maradt női tagok, a kik mint a szükséges házi butor, elmaradhatatlanok az úri asszony környezetéből: megosztják vele a háztartás, nevelés gondjait. Főleg a női nevelést. S abban a nevelésben sok a gyengédség, családias vonás. A fiúk nevelése sem rosszabb. Ha káplán vagy külön tanító nem akad, elvégzi az elemi oktatást az anya. Aztán iskolába viszik a gyereket: Eperjesre, Bártfára, Szebenbe; de van Berzeviczén, Hanusfalván is gimnázium; majd esküdtté teszi meg a fiatal embert a főispán s beosztják a szolgabírói, törvényszéki gyakorlatba. Ha a mód engedi, küldik még tovább is a szülők: legörömelebb a diétára.

A nő egyik varázsa az összeverődött társaságnak. Ad bőven abból, a mi telik. Mert büszke rá, hogy jó hírét keltsek. De nem szolgálója a társaságnak: mindenkor közép-

pontja s mérséklője marad. Mikor ellátta mindennel a vendégeket, szerényen engedelmet kér a «csekély» ebédért, vacsoraért s hagyja a saját témáik számára a férfiakat. Ivás van, de a józanság erős őrálló. Olvasom az aktákból, hogy részegen lát egy ízben belépni a kongregáció egy nemest: bizony a fiskus azonnal ráhúzza az irgalmatlan paragrafust, a mi fizetséget is, alázatos megkövetést is jelent.

Figura — tipikus alak — itt is akad, de inkább a végső elhanyaglás évtizedeiben. S évelődik is a társaság, kivált ha másvidéki kerül vendégnek. A felföldi irigylő a «fekete» földet, a ki hozzá képest Eldorádóban lakik; emez meg «pipának való» földjét szólja le a sárosinak; ráfogja, hogy krumplit zabál, a béreseit mundérba bujtatja s gyalázatos nyelvkeveréssel gyötri a nemzeti génuszt. S meglakol Sáros nemese a spanyol grandezza-szerepért is.

Majd meg a vallási viták kerülnek elő, a mi elég bajt is okoz, de többnyire jóízű humorban, csipdelőzésben olvad fel a felekezeti torzsalkodás. Minden ellentét közé odafurakodik a nagy szolidaritás érzete, az önérzetesség és szerénység, a kímélet és szívesség. A nők különös mesterei a tapintatnak: a legkuruczabb férfit is lekapják lábáról. S igen erős a régi etikett-érzés, mely a nő iránt valódi hódolatban, az idősbekek iránt odaadó tiszteletben nyilvánkozik. A «teremtette» szó elég, hogy birságot fizessen az úri ember; a kongregáción a viczispán ellen elhangzó «Nem igazán mondja őkegyelme!» szó pedig széksértés bűne. A mai pajtasságot — öregebb, ifjabb közt túlzott formájában — persze az egykori férfinemesség nem ismeri, a férfi és nő között pedig egyenesen perhorreskálja. Bizonyítják ezt a levelek megszólításai a melyek az odaadó tiszteletben és szeretetben valóságos fokozatot állapítanak meg pl. a «bátyám» meg a «drága kedves urambátyám» között.

Vannak néha nehezebb témák. Bizottság jön a megyeházáról: holmi eligazítások, rendezések tárgyában. Haragos

felek kerülnek szembe; néha marakodó, örökké kapzsi vagy veszekedő, dulakodó, birtokra áhítozó urak. Azt hinné az ember: itt vérontás nélkül nem fog menni a dolog. A viczispán azonban nyugodt vérrel kezdi meg a székülést: ha villámok cikáznak, fenyegetőzés hallatszik, szedi elő a paragrafusokat, a melyek józanító következetességgel oszlatják szét a vészfellegeket. S akkor aztán megjuhászodik a tülekedő magyar, s ha még maradt a szívében fanyarság, azt nyomban felolvasztja — a közös asztal.

Ennyi a magyar Eldorádó mithosza. Tejfel-mézzel folyónak mondják a földet, mely legfeljebb viszonylagosan az: az, a mennyiben szerény igényű emberek élvezik csekély jótéteményeit. A refinement modern dolgai ismeretlenek itt, azért értékesebbek is a föld adományai. Sajnos, a külső, főleg arisztokratikus hatások idővel, de csak a XIX. században, megbomlasztják a viszonyokat; akkor azonban végzettszerűleg lép fel az úrhatnámság baja s megrontja, — legtöbbször tönkre teszi — az igazában szegény nemest. Hogy erre a tragikus változásra egyéb okok is közreműködtek, közismert dolog. Lényeges oknak a nemesség 1848. önfeláldozó szereplésén kívül ki kell emelni a legvégzetesebb mulasztást: azt, hogy idő előtt adta fel a kiváltságait akkor, a mikor körülötte már csak romjaiban élt a hajdan virágzó polgári elem. Ha a polgárság sorsát megválthatja a magáéval; ha az iparnak és kereskedelemnek tud új, erős polgári elemet teremteni, sok minden másképp történik ebben a mi országunkban. Tehette volna-e azonban ugyanabban az időpontban? — más kérdés, valamint más az is, ha rajta mult-e a közgazdaság nagy feladata, a mit Széchenyi prófétai lélekkel hirdetett, de a miért a kortársai szinte megkövezték?

V. *Tehetségekben, kiválóságokban* sohasem szűkölködött Sáros vármegye. A családtörténetek lépten-nyomon mutogatják az energiát, sokoldalúságot, rátermettséget, kitartást, munkabírást. Talán ép az volt a baj, hogy a vármegye mindunt-

lan kényszerült leszaggatni törzsága leveleit, hogy magát foszsza meg tőlük. A jegyzőkönyvi utasítások után, melyeket a követ urak az adjunktusaikkal, kanczellistáikkal Pozsonyba visznek, szinte biztosra foghatja az ember, hogy a küldöttség csonkán fog visszatérni: ott tartják a legjavát. S egyebütt is, a szomszéd vármegyének vezető állásaiban, hol itt, hol ott látható a sárosi nemes, a ki, bárhova viszi a sorsa, hamarosan beleéli magát új helyzetébe. S talán ily alapon formálódhatott ki a rendiség ellen az a vád is, hogy familiák tartják állandóan, ivadékról-ivadékra lekötve a vármegyei állásokat: alispáni, szolgabírói, kanczellistai generációk. Pedig nem így áll a dolog. Nálunk alig ismétlődhetik a tisztikar, legfeljebb a jegyző marad. Tartósabb az állása akkor, ha az idegenben élő főispán unja — szokás szerint — a restaurációs utazást, vagy megbénul — rendkívüli időkben, mint II. József alatt és után — a vármegye. Egyszer-másszor egyes családoknak (Péchyek, Dessewffyek) hosszabb vezető szerepe valószínűleg az aulikusabb levegőjárásnak vagy a vagyoni nagyobb függetlenségnek tulajdonítható.

VI. Vannak, a kik a *föderalizmust* vetik a vármegye szemére; általánosabb az a nézet, hogy *partikuláris érdekek* melegágya. Valóban az, de nem abban a tekintetben, mintha a széthúzásban lelné meg kizárólagos feladatát. Partikuláris az államhatalom túlkapásaival és titkos céljaival szemben, de ekkor azután igazán: felfogásban, törekvésben egyforma. A jegyzőkönyvek, követi utasítások, sérelmek, követelmények egy közös mintára látszanak készülni, a mely minta ivadékról-ivadékra száll át a nemesség tudatában. A sok «független tartomány» annyira «egy húron pendül», hogy nemcsak a váratlan tiszti helyettesítés munkájában, de akkor is meglátszik a hatása, ha idegen megyébe lép át, bárminő állásba, a tiszttviselő. Ma a jegyző fogalmaz, holnap valamelyik helyettes, esetleg új ember s az olvasó nem veszi észre a változást. Sablonos munka, de mindenütt az s mindenütt meg-

telik, a mikor szükség van rá, a közérdekre vonatkozó tartalommal. Szomorú napokat jelent az, ha kizárólag családi vagy birtokkérdéseket regisztrál a jegyzőkönyv: azt, hogy megzsibbadt a közérzés, forronganak a szívek, elmék. Igaz, rendesen pár tétel meríti csak ki az ügymenetet: az adóügy, a katonák elszállásolásabeli nyavalyák, a rablók üldözése, elemi csapás, marhavész, limitácziók és a vallásügy. Az első és utolsó a legfontosabbak: minden baj forrásai. Ép itt éri a vármegyét a vád, hogy míg korábban fontos szolgálatot tudott és akart tenni a hazának, a XVIII. században annyira elernyedtt, hogy elvesztette érzékét a politikai kérdések iránt. A II. József és I. Ferencz korabeli megyei mozgalmak, heves feliratok azonban az ellenkezőt bizonyítják. Tény, hogy csak alkalmilag nyilatkozik meg a felbuzdulás heve. De nem is illett volna a vármegyéhez, hogy örökös torzsalkodásra ragadtassa magát. Főtere — az igazságszolgáltatáson kívül, melytől 1869-ben elesett — a közigazgatás: ott pedig nem zavarhatta az államhatalmi tényezőket, sőt támogatni őket volt a hivatása. Törvénytisztelő kormánynyal békén megfér a vármegye. Következett, igaz, nemsokára egy kor, a melyben kis parlamentté bővült ki, de akkor az országgyűlés hiányát pótolta. Nem tagadható másfelül az sem, hogy időnkint sovány bürokrácián túl alig mutat egyebet. Ebben sem ő, hanem a kormány a hibás. A mikor a törvénytelenések ellen hasztalan tiltakoznak a rendek, végre is elnémulnak s várják, számíttatják a jobb időt. Ez a bürokratikus szintáj azonban azt a gyanút is felvetette a vármegye ellen, hogy befolyásosabb tényezők, családi érdekek eszközéül vetette oda magát, viszont az uralkodó elem elnéző vele szemben s nőveli a korrupciót.

Megyénkben valósággal éltek hatalmas családok. Akadtak köztük — a főrendben — aulikus emberek. A befolyásnak itt is feltetszenek a nyomai. Az államhatalom céljainak megghiúsítását szintén megkísértik. Ne feledjük azonban, hogy

az államhatalom: az ellenséges királyság; a cél: Magyarország letörése. Így a vád fordítva annak bizonyossága, hogy a hatalmasabb elemek befolyása újra csak önvédelmi jelenség. Sárosban hangoztatja a kongregáció hatalmas emberével, Szent-Iványi Ferencz gróffal szemben, hogy «bizalomért» bizalmat kíván, s nem hajlandó, ha óhajtja is, a HT. megváltoztató rendeletének egy elutasító vallásügyi rendeletben engedni. Sok főispáni székfoglalót olvastunk a jegyzőkönyvekben, a melyek ugyancsak éreztetni akarják a felsőbb pressziót: a vármegye azonban udvariasan kitér — a nem érvényesült szabályzat elől. A mi okos, lapintatos, czélszerű, azt készséggel követi.

Továbbá az is baja volna a vármegyének, hogy a tisztviselői büszkék arra, hogy nem szolgálják az államnak. Pedig hát ez merőben a forma kérdése; állami tényező volt azért mindig a közigazgatás, s bizony a «választott» tisztviselő nagyon is érezhette a közvélemény nyomását, mely a vármegyében folyton résen állott. A fiskusnak bőséges munkája akadt az ilyenmű vádaskodások, interpellációk eligazításában; s elég számos eset tanúsítja, hogy a tisztviselőt akár hanyagság, akár erőszakosság miatl nyomban utólérte a megtorlás. Nagy gépezettel dolgozott a vármegye, s annak a gépezetnek legapróbb része is összhangosan tartozott működni. Ha jelen volt a főispán, — a mi ritkábban, legtovább Szirmay gróf 25 évi kormányzása idejében történt meg — az tartotta a kezében a kormányzat gyeplőszálait (bár egészben nem nagyon illette meg); ha nem, az alispánnak, mint jó gazdának, szüntelen nyitva állottak a közháztartáson a szemei. S nem szabad elfelejteni, hogy a régi idők tisztviselője, mint az akták jelzik, sokszor emberit meghaladó munkát végezett. A mai vármegyei tisztviselő igazi nagy úr a hajdanihoz képest, a ki «önként» szolgál s mégis közpresszió alatt görnyedezik. A generális, partikuláris, s számtalan más című üléseknek sem szeri, sem száma, melyek napokra, hetekre, sőt

hónapokra is kinyúlnak; van idő, a mikor permanenciában kell maradniok a rendeknek s ugyanakkor a tisztviselők kötelesek benn ülni, többnyire előterjeszteni s a döntést irányítani. De nem csak ez a dolguk, az künn is bőven akad, a mit nem lehet elodázni, a mit közben csak úgy el kell végezni, mintha a járásokban működnének. Vegyük ehhez hozzá a számtalan kiküldetést, a repartíció keserves munkálatait, az elszállásolások ódiumát: s előttünk áll a tisztviselő zaklatott élete, a ki igazában alig — a családjáé. Nem egyszer mutatják az akták, hogy hétszámra lefoglalják a közügyek a vármegye emberét. S mi ennyi munkáért a fizetség? Mária Terézia uralkodása végén a viczispán fizetése 600 rfrtig emelkedik, majd 70 év múlva ismét oly összegig, a mennyi alig az uti költséget fedezi. De nem is a fizetés a fő a kérdésben, mert hiszen a munka hányadát az egész nemesi rend kiválóságai végzik, még pedig ingyenben, s csak a törvényszéki asszesszor kap csekély napi díjakat. A nobile officium kemény kenyér. De nem kenyérpálya: sokszor fogják, gyengéd szeretettel beleerőszakolják az embert az állásba. Vannak alispánok, a kik hiába szabadkoznak podagraikkal: bennmarasztják; egyik országos követ «tehetetlen öregsége» árán akar szabadulni s mégis visszatartják: a bizalom erőszakossága mindig a hatalmasabb.

Ez a bizalom, mely a tisztújítások éltető eleme, czáfolja le azt a nézetet is, hogy alkalmatlan, értelmetlen, önző embereket állíthatott csak maga fölé a vármegye. A tisztikar jogot tanult (lőbbet a gyakorlatban, mint az akkori félszeg jogi egyetemen), patvariát és juratóriát végzett s prókatori cenzurát tett, a kinek bőségesen meg volt a gyakorlati jogismerete s a mellett elég klasszikus műveltsége. Folyékonyan ír latinul; magyarul sem rosszabbul, a mit a megyei és három városi (főkép: a szebeni és bártfai) levéltár tömördek levele s irata bizonyít. A magyar szókötés mesterségében még az asszonyaink is kiváltak. Aztán a tisztviselői állás

hasznol ugyan nem, de tisztességet annál többet hozott: a fiatalon végzett ifjú első dolgának azt tekinti, hogy jurátusnak eskesse föl a vármegye. Önzésüket ép ez az utolsó körülmény zárja ki: nem csüngtek a hivatalon; de ha benne voltak, emberül fáradoztak. S a törvény is világosan beszélt, hogy a tisztviselők «sint nobiles, bene possessionati».

A közigazgatási gépezet, mint érintettük, nagy munkát végzett. Minden, a mi közügy: országos és otthon való, a vállán nyugodott. Az országos dolognak irányítása a vármegye műve. Inkább resistál, de meg nem hajol, a hol a haza érdeke követeli. Csakhogy a kivitel, szokás szerint, már nem az ő műve. A mágnás-ivadék aulikus, tehát puhítható; a megyei nemes inkább esőkönyös, de az igaza mellett kitart. A felkelések kétszázados története ott találja Sárosl a maga kívánatos helyén. Ha utolsó szabadságharcunk végső szakában sokan megingottak közülünk, az sem a tradíciók feledésén mult, hanem a rossz befolyáson és a szorult viszonyokon.

A belső, a megyei ügyek igazában az a tér, hol a közigazgatás vezető emberei napot-éjtel kimerítenek. Nem igaz, hogy a parciális érdek elnyomná bennök az embert. A helyi ügynek meglátják az országos hátterét. Sűrűn értekeznek a szomszéd vármegyékkel; állandó ágenst fizetnek Bécsben, a ki hűségesen referál a nagyobb mozgalmakról, tervekről, készülődésekről; a követeik egyre-másra küldik tudósításaikat; Bécsben időző főispánjuk legalább azt az egyet megteszi, hogy megírja a megyét érdeklő dolgokat; vannak Bécsben, Pozsonyban kiváló, főállású embereik, a kiket a szülőföld (sokszor erősen visszatérő) szeretete összeköttetésben tart velök. Ha a kormány újítani akar, intézmények létesítésére vállalkozik, alaposan összevetik a helyi viszonyokkal a tervezeteket. A füzesek szaporítását, bárhányszor követeli is a HT., kereken rosszalják a vármegyében; a faji lótenyésztést tenyészállatok hiányában illuzóriusnak jelentik ki;

a II. József-féle gácsországi új utat, a mely nagy kerülőt kíván s ép azért czélszerűtlen, többször leszavazzák.

VII. A «*judicium parium*», a rendi igazságszolgáltatás tulajdonkép esküdtszéki jellegű. Nagyobb biztosítéka a szabadságnak, mint a volt királyi bíróság. Főúr és köznemes, de a jobbágy is olyan forumnak ismerik, a hol a hatalom ellen oltalomra találnak. A polgár is megkapja az igazságát, ha a nemessel veti össze a sorsa. Mint az úri rendnek általában «*misera*» a nép, a melynek emberségesen védi jogait s osztja meg baját: a nemes a törvénylátás tudományában járattan jobbágyának is hivatásszerűen szószólója, nemcsak bírója. Bírója a föld jogán, melyhez a jobbágy tartozik, a ki azonban azért nincs kiszolgáltatva az önkényének. Ott van a szolgabíró, a ki prókátor szerepet is visz, nemcsak büntetőt.

A nemes, a konstituczió szellemében, a jobbágy életének és halálának ura. Tehát ez még emberszámba sem jöhet. De nemcsak a vármegye judiciuma áll felette, hanem a pallosjogú földesúr is, a ki bíró és érdekelt fél egy személyben a bíráskodás tartama alatt. S a büntetés kegyetlen: legalább a paragrafusok szerint. A földesúri szék az elsőbírósági fok; a vármegyei törvényszék már feljebhező forum, de csak ott, a hol a pallosjog nem működhetik. Így is többnyire formakérdés a kettő, lényegében ugyanaz. A kizárólag nemesi ügyek természetesen más judiciumok elé tartoznak.

Ilyennek látja a vármegyei úri bíráskodást némely törénétirői felfogás.

A *judicium parium* működése ezúttal a közszabadság szempontjából érdekel, ha vajjon megfelelt-e a kor szellemének? Védte-e a jobbágyban az emberi jogot? A kép, melyet a megyei jogszokásról festhetünk, dönti el azt a kérdést, hogy a vármegye a közszabadságnak használt-e vagy ártott vele?

Büntető törvénykönyv nálunk sincs a multban, de van

igen kifejtett jogi élet. A fegyverforgatás szerepe után tulajdonkép kizárólagos foglalkozásköre az az értelmiségnek. Az önkormányzat mellett nem is lehetett ez máskép. Az uri szék munkája ritkább, a törvényszéken ugyanaz ítél a jobbág্য dolgában, a ki az uréban. Az eljárás éppen nem felületes, sőt inkább körömfönt. A magyar nem hagyja a jussát: csűr-csavar, mert vele szemben is furfangos, eszes, prókátoros az eljárás. Annyit pereltünk, hogy mindnyájan beletanultunk a törvénykezés fogásaiba. Hiszen már a magánbeszélgetések tárgya is peres ügy, ha a társaság a gazdasági bajokon kipanaszolkodta magát. Az asszony-nép is egy-egy fogas prókátor. A nemesi bíró így akarva, nem akarva, úgy bánt el a jobbág্য dolgával, mint az úréval. De a jobbágynak más biztosítéka is van: a védő vármegye, a mely a fiskust állítja a földesúr ellenébe. Az a jobbág্য ügyvédje. Ez a gyámkodó feladat kizárja az igazságtalanságot, mikor köztudomás szerint a vármegye állandó ellenfele az uradalmaknak és sok akadékoskodó földesúrnak. S nem is teljesen önzetlen alapon gyámkodik a vármegye; érdeke a jobbágynak tűrhető helyzete, hogy az adón felül a közmunkára is ráfoghassa. Bizony-bizony nem egyszer hallani a vádat, hogy szarvat növeszt a jobbágynak...

Igaz, kegyetlen a mult büntető igazsága. Borzalmas börtön, elviselhetetlen böjtök, unos-untig való vallatások, szembesítések, tanúk felhurczolása, a tortúrák száz neme, a kivégzések szörnyű módozatai megvannak, de kivált az utolsók inkább a papíron vannak meg. Drasztikus koroknak drasztikusak a megtorló eszközeik. Éppen nem lehattunk kivétel, a mikor a haladottabb Európa járt példával előttünk. De azért Eötvös József báró mégis a centralista író és költői lélek (vagy a tendencia) szemüvegén át nézi (és sokban: elképzei) büntetőjogi állapotainkat. Volt pl. 100 esztendőre szóló börtönbüntetés csekély lopásért, a mi körülbelül úgy értendő, mint a mai ítélet, a mely a szegény kofánál a büntetés kiállása után

ennyi meg ennyi évi hivatali képtelenséget involvál. Szirmay Antal a II. József-féle új büntető kódex eredményeit éppen nem mondja humánusabbnak, pedig a felvilágosodás korszakát hirdette az a mű. 1790-nek kellett a régi szabadság biztosítékait visszaállítani az igazságszolgáltatásban.

Ismétlem, kemény a mult igazságszolgáltató keze, de csak a formában. Sok könyörületről, méltányosságról, legelőbbször kegyelmes megoldásról beszélnek a judicziáliák. Hangosan szóló példa a régi, nagy német szabásu városaink büntető példája: azok külföldi jogalapon ítélkeznek s csak oly rigorózusak, mint a vármegye. De itt is paragrafusnak marad legtöbbször — a paragrafus. S nem szabad szem elől téveszteni azt a tényt sem, hogy a régi társadalom rendezetebb az anyagi viszonyok tekintetében is, a fényűzés és élvezetvagy a legutolsó századig nem is terjed annyira el: tehát a bűnre való alkalom sem oly szapora. S ha bűn akad, a megtorlás első szempontja: a példaadás. Tudjuk, hogy a polgárembernek megszabott színű, formájú, árú ruházata van, a parasztnak nemkülömben, s a vármegye számtalanszor lép korlátozólag közbe, ha ebben az irányban túlkapás mutatkozik. Vagy ott van a dohányzás tilalma, mely úrra, jobbagyra egyaránt vonatkozik. Előbb birságot tűz ki rá a vármegye, majd adó alá szorítja. De a nemes is fizeti a taksát. Minden embernek megvan ebben a társadalomban a maga helye, értéke, czíme; korlátai vannak a szeszfőzésnek, a kémérésnek, az esteli időöltésnek. Szolidabbak a viszonyok, ritkább az erkölcsi fogyatékoság. A bolyongó, kalandor, rabló népség ellen pedig egyenesen kihivta a törvény szigorát a — közérdek.

VIII. A *vallásügy* s vele kapcsolatban a *közügyek* ügye. Sárosban egyik tengeri kigyója a közigazgatásnak. Sokszor a vesékiig ható kérdés; nehéz is a bírálata.

Tisztán a vármegye álláspontjáról nézve a dolgot, természetesen látszik, hogy az autonom természetű vallás ér-

deke sokat foglalkoztatja az autonóm megyét. Tanuja sok törvénytelenységnek a király, a kath. klérus és kath. rendek részéről, kiknek üldözései sokban elősegítik Magyarország nyavalyás állapotát. Minden rája mért csapást megérez a köz; minden bolygatás, mely a katolikus vagy protestáns hívek nyugalma zavarja, feldúlja a közbékességet. S aki akár a katolikusnak, akár a protestánsnak vallásszabadságát korlátozza, az a közszabadságon is sebet ejt.

Sáros az első területek között áll, a hova a protestantizmus utat tört. Nem mondhatni, hogy a kath. vallásbeli egyenlenségek vagy visszaélések készítették volna nálunk elő a talaját. Elég rendezettek az egyházi viszonyok. Van azonban egy más előzmény, mely rohamosan segíti a protestantizmus terjedését s ez a huszita hagyomány. Annak sokban egyeznek az alaptanai a reformált vallással. A kehely használata az Úrvacsorán nem ismeretlen dolog, sőt a görög katolikus, elég nagyszámú egyházban is divatos. Mindehhez más körülmény szintén közre játszik, így a nagyszámú betelepülések: új alakok új eszmékkel; a birtoklási viszonyoknak Mohács után összebolygatása. Szemmellátható, hogy Luther és Kálvin tanítványai rohamosan tért foglalnak s erős várait szervezik az új egyháznak. A városok első sorban, már csak a polgárság nagyobb intelligenciája s külföldi sűrű összeköttetései révén, melegágyai. Lényegesen kiemelni való mozzanat az is, hogy az egri püspöknek, az egyházfőnek székhelye messze, az útvonalból nagyon is kiesik: nincs helyben az ellenőrző, felvilágosító, irányzó egyházi szellem. Másfelül pedig a hívek éppen nem látnak erősebb hitbeli példákat, sőt ellenkezőleg megbénulást ott, hol a pásztornak ébren kellett volna őrködnie. A kath. főpapság az egyházi és nemzeti érdekek összeütközése közt találja magát, s ha választ, hierarkiája a mértékadó. Az pedig a királysághoz utalja. Viszont a protestantizmus a nemzeti érdekeket keresi fel és istápolja. Elsősorban a magyarnak ütőerén nyugtatja

kezet. Van történetíró, aki tragikumot lát a kath. főpapság helyzetében; igazabbul a tragikumát a gyengeségével maga keresi s idézi fel. Nem egyszer érzékeny sebet üt a nemzeten. A Bársonyok, Kollonicsok kezét fognak az osztrák abszolutizmussal Magyarország békéjének feldúlásában.

A magyar helyzet természetéből folyik a protestantizmus térhódítása. Oly elveket hirdet, a melyek az elnyomott magyarnak rokonszenvesek. S a példa ragadóssága meg sem engedi, hogy az áttérő sokat tanakodjék. Mikor aztán felgyarapszanak annyira, hogy a vármegyében szinte elenyésző már a régi hívők száma, az önvédelem varázsa, mely a közszabadságra is, a vallásgyakorlatra is vonatkozik, mérhetetlenül erős tömegbe veri össze az új egyház híveit.

Erre következik az ellenreformáció, melynek idején magokhoz tért apostolai vannak. Nagy erők, a kik nagy apparátussal lépnek fel. Maguk mögött természetesen a királyi védelmet érzik, de az a védelem nem teszi mindenkor rokonszenvessé a munkájukat. Az eszközökben ők sem válogatnak: visszaváltják a protestánsok fegyvereit. A hol lehet, kapacitálnak; a hol nem lehet, erőszakot állítanak az erőszak — nyomába.

S megindult a visszatérítés folyamata. A főurakat részben a józan meggyőződés, részben az aulikus hajlamok vezetik vissza az ősi egyházba, s velök megy az uradalmak népe. Cuius regio, illius religio. Így a makoviczai nagy uradalom. S e pontban hamar és élesen kidomborodik a királypártiság eszméje, a mikor a forrongások ideje elkövetkezik. A felkelések történetében erősen megérezhető a protestantizmus íze; de igazság az, hogy a vallás- és közszabadság eszméje annyira egygyéforr a nemzeti érzésű elemben, melynek igen sok a katolikusa is, hogy válaszfalat semmiféle okoskodás nem tud vonni közéjük.

Ez a nemzeti elem tényleg elidegenedett az államtól. Kifelé keres támogatót; hozza a törököt, svédet, francziát.

lengyelt; hoz bárkit, csak oltalmazója legyen az állam ellen, melyet minden ízében ellenségének tapasztal. Bécs és az állam neki egy fogalom. S a protestánsok ellen itt formálódik ki a vád, hogy államellenes a magoktartása. Ha ez abban nyilatkozott meg (s csakugyan abban), hogy hazafiui kötelességnek tekintik megbénítani az államot, hát abban van igazság, amely felmenti őket a vád alól.

Más vád is éri őket: a II. Józsefnek való behódolás. Hogy Sáros vármegye protestáns rendei ünneplik a Türelmi rendeletért; hogy imájokba foglalják a papjaik. Igaz, az első benyomások hatása alatt, mikor újra fellélegzenek. Mihelyt azonban a közszabadság kockázott helyzete a szemökbé ötlük, szétfoszlik az illúzió. Annál inkább, mert a mit a vallásszabadság kérdésében nyertek, abban sem siet fedezni az uralkodói kegyelemszót a törvény szava. Megmaradnak a kath. lelkészekkel szemben a stóladíjak; iskoláikra kath. normát szabnak ki. S a mellett egyre erőszakosabban növekszenek az abszolutisztikus irányzatok. A katolikusok tömegeesen válnak ellenségeivé a császárnak, de a protestánsok is felmondják a barátságot. S akkor elhallgat minden felekezeti villongás, a mint utóbb II. Rákóczi Ferencz alatt. Nincs párt, csak a hazafiaké. S itt mondjuk ki, a kath. fél valóban önzetlennek, a haza igaz fiának mutatta magát. Mérhetetlen sérelmei támadtak főképp a Thököli-korszakban, talán még számosabbak II. József alatt, de a sérelmet feledte, midőn a nemzet ügye követelte felbuzdulását.

Sáros vármegye hosszú időn át, mely két évszázadot tölt be, színhelye a felekezeti küzdelmeknek. Lehet mondani, ez a legszomorúbb korszaka. Az abszolutisztikus kormányzat miatt örökös izgalmak hullámanak benne, a melyek mindenhova átsapnak: a vallás terére is. Megdőbbentő perspektívát nyitnak a jegyzőkönyvek: a HT. száz számra küldözi a foglalásra, visszafoglalásra, erőszakosságokra vonatkozó iratokat. Természetesen maga sem a nyugtató, inkább

az izgató szerepet tölti be. A kongregáció tevékenysége szinte a vallási rendelkezések útvesztőjébe fül.

S bizonyosan a mérhetetlen nyomorúság s a bomladozó viszonyok, de a hagyomány igazsága is fejtik meg a kath. rendek határozottabb pártállását 1791-ben a valláskérdésben. Érdekes, hogy jelentős számmal vannak s igen is agilisak a protestáns nemesek, s vannak nagyobb vagyonszámaik is akkor, mindazáltal az uralkodó, a túlnyomó felfogás nem kedvez ezúttal nekik. Jellemző próbája ennek a történeti ténynek a II. Lipóthoz intézett nagy felirat a vallásügyben (1791. I. 27.), melynek — sajátságosul — nem látom ellenzékét.

A szavak súlyosak, mint nehéz pöröly-ütések. Látnivaló, hogy az eddig türelmes és békés kath. rend a József császári experimentációkkal s az evangélikusok túlzó vérmességével szemben végre is kifakad. Mintha megsokallotta volna, a mik történtek. A kölcsönös retorziók ideje lejárt; a régi jogérzet, melynek első megzavarói végre is az evangélikusok voltak, elégtételt kívánt.

A felirat (Pape Henrik latin nyomása) mindenen előtt a nemesi kongregáció lelkes örömét hangsúlyozza, hogy Szent István király örökébe oly uralkodó lép, a ki második helyet jelölt ki udvarában maga mellett a róm. kath. egyháznak. II. Endre példáján indul, a ki a dühöngő pogányság előtt kényszerült ugyan meghajlani, de a koronázása után fej- és jószágvesztést mondott ki azok ellen, kik a róm. kath. hitre nem térnek. S I. Ferdinánd helyébe jött, a ki a Szapolyay alatti vallási lázongásoknak útját vágta, mikor már a protestantizmus az 1553. 3. t.-cikkkel a katholikusságnak a vérét követeli. Őneki köszönhető az 1552. 12. t.-cz., mely az országban a róm. kath. vallás uralmának visszaállítását rendeli el. Az utódok hasonló szellemben s következetesen jártak el az 1790. november 7-iki királyi resolúcióig, melytől a protestantizmus a Regnum Marianumban a katholikusság ellenében erőre kap. Ez

a rendelkezés a bécsi és linczi békekötést veszi alapul s az 1608. és 1647-iki állapotokat akarja visszaállítani, pedig valóban túllépi azok határát. S nem is jogos alap a két paczifikáció, mert igazi érvényük sohasem volt meg. Akkor pedig jogalapul nem vehetők. Ellenök szoltak állandóan a kath. egyház, a világi urak; már pedig a négy törvényes status egybehangzó határozata nélkül nincsen törvény.

De nemcsak hibás jogalap volt a két paczifikáció, melyet a protestánsok kétoldalú szerződésnek szeretnek nevezni, hanem lázadó felkeléseknek s nem önkéntes nemzeti és királyi elhatározásnak lett szülőoka. Továbbá ugyanazokat a paczifikációkat a protestánsok magok hiúsították meg azzal, hogy a feltételeket megsértették. Ime az 1566-ban a tordai végzés, mely a birodalomból kiűzeti a kath. papot, ha kitérni nem akar; a váradi káptalan jószágait II. János magának tartja meg s határnapot tűz ki a kath. hívek áttérésére, különben kiutasításukkal fenyegetődzik. Ugyanígy jogsérelem 1566-ban a szebeni végzés, a mely két lelkészt küld ki Váradra, hogy a vármegyei jegyzővel egyetemben járjanak el. S elkövetkezik a püspökség és káptalan eltörlése.

Ezután 1605-ben Bocskay a törökkel szorítja le a bécsi békefeltételeket; 1619-ben Bethlen G. hasonlóképpen. A protestantizmus nem átalította tehát lázadást kelteni, vérontást felidézni s hozta ország veszedelmére a törököt, tatárt. 1644-ben a svéd háborút is felhasználja Rákóczi György, majd újra behívja a törököt. A linczi béke maga is hangsúlyozottan mondja ki, hogy a paczifikáció «a békesség kedvéért, a birodalom nyugalmaért» s azért jött létre, hogy: «több keresztény vér ne omoljon».¹ A kath. rendek azonban (5. fej.) akkor is tiltakoztak. Majd Thököli Imrével a gyászos 1672., 1678., 1683. évek következtek. Így alakult ki az 1681., 1687., 1715. és 1723. béke is. Mindezek a végzések pedig a

¹ A feliratban.

protestánsok «tűréséről» beszélnek csak, a mit a kényszerű helyzet teremtett.

IX. A *nemzetiség* kérdése különösen felhívja Sárosban a figyelmet. Másutt nyílt alkalom a magyarság pusztulásának festésére (V. szakasz), itt a magyar nemzetiségnek, a magyar szellemnek történeti multja az irányadó szempont. Ha valahol, ebben a vármegyében érdekes ez a kérdés; érdekes annyiival inkább, mert — mint közludomású — magyar köz-népünk, II. Rákóczi Ferencz száz egynehány faluja, tehát egész magyar vidékek pusztultak ki; a városok lakosságát előbb németek, majd vegyesen németek és magyarok, utóbb pedig — a tótság térfoglalása után — túlnyomólag tótok teszik. A ruthén elem is fellép a városokban, a falvakban pedig túlnyomó számban helyezkedik el.

Fenntartója-e a nemesség Sárosban a magyar nemzetiségnek?

Sem kir. udvarunk, sem Buda eleste óta az országnak középpontja nem volt. Pest is csak akkor bontakozik ki, a mikorra az előkelő világ teljesen elnémetesedik. Darabokra törtünk geografiailag is, társas élet tekintetében is. A főurak vagy elszigetelik magokat, vagy Bécs napjában sütkéreznek. Nagyuri magyar társaság nincs; a díszmagyar öltönyt is rokoko-szertelenségekkel: czopffal, sujtással keverik. A közép-birtokosság kúriáiba szorul le a magyaros műveltség, de ott aztán a vármegyei intézmény égisze alatt meg is marad. Kisebb középpontok támadnak: Eperjesen, a mely 1647 óta vármegyei középpont; aztán Szirmay gróf főispán kastélyában; majd Girálton, hol a szabadkőmivesség hozza össze az urakat; a bártfai fürdőben, Berzeviczén, Daróczon. A Péchyek is összeverődnek, a mikor megyevezetők. S a ki távolabbra esik, a kongregációs összejövetelekben érzi a közösség hatását. De az érintkezés külföldben is sűrű; százegy az ok, mely feltételezi, sőt követeli. A vármegye bőséges teret nyit a kisebb ambíciónak is. Ki az okos ember, ki a vármegye

pennája, ki a szónok, ki a mindenekben legverzátusabb, valamint mely familiák a leghevesebb torzsalkodók, perpatvar-keresők, kik a kikapósabbak: csak úgy tudja mindenki, mint azt, hogy hol van legvendégszeretőbb család, kinek van leguribb négyesfogata, ki a legszebb asszony, leány. Pozsony és Bécs felé csak akkor jár a szem, ha baj van, vagy országos emócziók alakulnak ki; egyebekben egy kis szűkebb világ ez a mienk, a melyben folyton pezseg az élet. Megvan a saját társasági tónus, mely koránsem alanti; s ha megvan az elmaradhatatlan pletykakör is, az is a szorosabb kapcsolatnak, érintkezésnek a tanubizonysága. S nem is oly zárkózt, magába vonuló ez a társas élet, hiszen a szomszédságok örömet, bánatát is megosztja. Sok arrafelé az atyafi, rokon; családi ivadékok szakadnak át s bocsátanak ki onnan ide rajokat; aztán kölcsönösen megtisztelik egymást a szomszédos ünnepségeken: a tisztújítások, főispáni beiktatások alkalmával, vagy az eperjesi oktávákon, parciális gyűléseken, Kassán s egyebütt. Thököli és II. Rakóczi Ferencz felkelésekor nem idegenekre talál a sárosi nemes. S ez a szűkebb nemesi társaság, bár a városi németiség s a kir. udvari németiség, másfelől a lótság s a megyeház latinsága folyton ostromolja, életet ad magán viszonyaiban a magyar nyelvnek is. Mert a nyelv a nemzeti érzület egyik megnyilatkozása: mennél erősebb ez, annál egyénibb annak az élete. A nemzeti érzés sohasem aludt ki a magyarból; habár el-elompul, ösztönszerűleg akkor is érzi. Az osztrák-német iránt való ellenszenv és bizalmatlanság hogy mennyire élt mindenkor benne s kicsit talán még az aulikus főúrban is, legjobban igazolják a sárosi nép kurucz hagyományai.

A sárosi rendek sem lehettek mások, mint magyarok. A haza fogalma az ő lelkükben is viszonylagos fogalom, az állam nekik is pusztá szó, nyelvük is hova-tovább keveredik; de a nemzeti érzés a maga naivitásában kiirthatatlan bennök. Ily naivitás az 1790. magyar ruha tüntető hordása; ilyen az

a szóbeszéd, hogy a Budára visszavitt Szent Korona ládája német szóra nem, csak magyarra nyílt meg; ilyen a «Mindenes gyűjtemény» adata, hogy egy ur, dáma nyilatkozatára, hogy nincs mit szégyenlenie, csak azt, hogy magyar: egy társaságheli színmagyart nyomban kitört a hideg.

Pedig sok az akadály: a stagnáló politikai élet, a megmételyező udvari kör, a középpont hiánya. S mégis sovíniszta a magyar, az a sárosi magyar. Alaptalan az az ítélet, hogy az elernyedés korában elidegenedtünk volna a nemzetiségtől. Ha úgy állana a dolog, a mikor alkalma nyílik rá, ha naiv formákban is, megnyilatkozhatik-e a nemzeti érzés? S megnyilatkozott volna-e utolsó szabadságharcunkban, melytől pedig szinte másfél száz esztendő választotta el a kurucz világ történetét?

Érdekes a *magyar nyelv* országos ügyében a rendiség magatartása. Az is, bár eleget félremagyarázzák a vármegyék álláspontját, fényesen bizonyítja a nemzeti nyelvhez való ragaszkodást. 1811-ben vannak felsővidéki vármegyék, a melyek állást foglalnak az ellen az indítvány ellen, hogy a vármegye minden dolgát azonnal magyarul vigye. Hogy nincs — mondják — a nemesség körében, a ki magyarul tudna. Tehát hosszabb időt kívánnak a magyar nyelv közigazgatási használatának életbeléptetésére. Így beszél Trencsén, Árva, Szepes; Sárosnak sincs valami nagy oka lelkesedni a rögtönzésért. De ezek a vallomások éppen nem bizonyítanak többet, mint azt, hogy a vármegye embere az új (magyar) kuriális stílus megtanulására nem szívesen adta rá a fejét. Minek is? Veszedelemre volt-e géniuszának az évszázados latin? A kancellár bizalmasan közli is a császárral, hogy: «nem járt volna semminemű nehézséggel a magyar nyelv behozatala»: igazság ez, mert az inercia még nem egy az elnemzetietlenedéssel. Lám 1784-től a vármegyék versenyezve buzognak a magyar nyelv jogaiért. S az az inercia is természetes valami a rendiségben: a pallérozott latin mellett

bizony fejletlen volt a magyar nyelv; ezt tehát a közdolgokhoz való formára kellett átgyurni előbb. Ez az inertia fejt meg különben azt a tényt is, hogy midőn a magyarság országos ügye az aulikus urak hibás befolyásolása következtében csak lassan halad, a nemesség sem sietteli túlságos energiával a dolgot. Várni kellett természetesen azokra az időkre, mikor az irodalom is megtehetette, a mi feladata volt. Megtette pedig akkor, mikor a századokon át következetes irányzatú germanizációnak génusza öntudatosságával határt vetni tudott.¹

A magyar nyelv élete a XVII. századtól erősebb hanyatlásnak indul. A felkelések, irtó német hadak, elemi csapások egymást érik. Az utóbbiak annak daczára, hogy Sáros az ország egyik legegészségesebb pontja. Jött-ment elemek hurczolják be a járványokat; a természet is mostohán viselkedik; az adó és kegyetlenkedések kiüldözik a jobbágyot. Nincs vége-hossza a katonaszökdösésnek, népfosztogatásnak, rablók irtásának; a végkép kimerült nép után kiürül az otthon. A ki a menekülőknél a nyomába lép, az a hegyvidék tótsága és ruthénsége. Bekövetkezik a gyászos fordulat: a kultúrátlan elem olvasztja magába a magyart.

Így a magyar nyelv a XVIII. század folyamán csaknem teljesen kivész a jobbágyság köréből. Az átalakulás munkájában marad mégis némi biztató, hogy a magyar hagyomány, ha fogyatékosabban is, tovább él. A II. Rákóczi Ferencz népe a sárosi mindvégig. Érzésben, kegyeletben, szokásokban, ruházatban és költészetben az. Kétségtelen tehát, hogy a nemesi rend annyira, a mennyire átformálta. A kastélyok, udvarházak kulturális erei tovább szivárognak főleg a tótság-

¹ 1808-ban Szabolcs vármegye átiratára, mely a magyar nyelvnek «ad publica negotia» alkalmazását sürgeti, Sáros vármegye válasza: «In quantum circumstantiae admiserint, sub tempore obsecundandae.» Az 1812. Szt. Jakab havának 27. tartott kongregáció tüze sem tarthatott hosszasan: az iskola munkáján kellett a dolgot megkezdni.

ban, mely a városokhoz és a pezsgőbb nemesi világhoz közelebb esik. Az úgynevezett nemzetiségi kérdés idegen ebben a mi világunkban a legujabb időkig; az uraival tart a nép, mely a hibás rendszer bajai közt sem feledí, hogy a vezető rendnek kiegészítő része, a melylyel együtt szenved, együtt örül. Ott van az oldalán, ha fegyvert kell fogni, s csak oly kurucz, mint a magyar faj. Semmi sem bizonyítja ezt jobban, mint az 1848. népjog eszméje, a melytől határozottan idegenkedik.

A magyar nyelv tekintetében mégis nemcsak a tótnak, ruthénnek s összevegyülten a kettőnek hódítása a csapás: a nemesi rend sem maradt a nyelvében érintetlen. Talán egyéb tekintetekben sem. A nemesség is majd csaknem odáig jutott, hogy a nemzeti érzésen kívül alig maradt meg egyebe. Az anyagi romlással s a végzetes politikai fordulatokkal fokonykint súlyed: a nyelvében ijesztőn annyira, hogy az iskolának ugyancsak kell a mulasztásokat pótolnia. De az uri érzés is vesztett a tisztaságából. Ritka kivételességekről emlékeznek a multban az írárok, a mikor az «uri szokás» szem elől tévesztése igazi közmegebotránkozás tárgya volt. Ilyen a Csáky Borbála grófnő (előbb: Palocsay báróné) esete, a kiről az 1707. jegyzőkönyv megjegyzi, hogy: «nem a rendéhez illő személyhez megy nőül»; 1709-ben házasságot ígér a nemes, de elhagyja a nőt, a miért Bercsényi Miklós szekvestráltatja a vagyonát. Hogy ne is említsem a varjúfalvai kastély fényét, előkelőségét 1814—15-ben, a melynek asszonyáról az ott mulató Sándor cár megjegyezte, hogy: kár, hogy Bécsből oly gyöngy hiányzott, «comme la charmante Mme de Bánó»; vagy a a girálti asszonyokat, a kik az «Erényes Utazóhoz» című szabadkőmives páholyban külön szakosztályt prétendálnak magoknak 1779 körül. Elvegyül s szinte elvész a tót áradatban nem egy nemes s akkor sokat, csaknem mindent feled.

Szerencsére a nagyobbik rész a városokba, főleg Eperjesre huzódik. Mintha érezné a középpont hiányát. Öntudat-

tanul munkálkodik aztán a divergens elemek összeegyeztetésén. Hosszas küzdelem alakul ki közte s a hanyatló polgárság között s a küzdelemben győztesül marad: megmagyarosítja a városokat. Nyelvben is, érzésben is, a kultúra szerepében is. S a hódításnak lassan kifelé is meglátni térfoglalását ugyanakkor, a mikor idegen befolyások kezdik a népközt terjesztetni a panszlavisztikus maszlagot.

XIV. SZAKASZ.

KÖZSÉGI ÉLET.

A községi élet nálunk is lassan alakul ki. A középkorban a hűbéri föld és a szabad városi község az alapja s a földesúri joghatóság keretében mozog. A falu, mint közigazgatási egység, több száz év folyamatának munkája. A XI—XV. századbeli közös birtoklás és származás összetartja ugyan, de a mozgó község eleinte változik a közös gyepűn, melyet a várispán jelöl ki. Ez a falunak is parancsol, mely katonailag van szervezve. A hadnagy a mezeti had vezetője, a ki a várjobbágyságnak képét is viseli kifelé. Alatta századosok és tizedesek (ewrii) állanak. Az őrtérületekkel ezért találkozunk az első időkben oly szaporán. A kereszténység terjedésével s a városok alapításával egyidejűleg kezdődik a magyar telepítés s vele a *villa*, melynek középpontja a templom. Így az egykori nomádélet lassankint leszorul s II. Endre király alatt megszűnik.

A kiváltságok kora az oligarkiát veti fel, a melylyel romlásnak indul a fellendülő földműves osztály. A földesúr a község ura is, birája is, míg a földműves a föld tartozékává süllyed le. Van eset rá, hogy pl. a földesúr a faházaival együtt áttelepíti a más birtokos faluját. Azután meg új települések is folynak. Egyre-másra hasítják ki a község területét, hogy telkekre oszthassák. A telep birája a soltész, a ki tiszte szerint a földbért szedi be. Majd a harminczéves háboru azzal, hogy közigazdasági hanyatlást idéz fel, függő viszonyba jut-

tatja a községet. S a községgel együtt romlik a XVI. századtól kezdve a jobbágyság helyzete, hogy a XIX. századik megse javuljon többé.

A régi magyar törvény, bár megvolt, nem ismerte a község¹ forgalmát. Volt benne elüljáróság, de az nem közjogi testület. Nincs hatósági joga. Még a mezővárosnak községi szervezete is kizárólag földesuri szerződésen alapult.

Az elüljáró a bíró (soltész), a kinek választása évről-évre szomszédonkint való sorrendben (1693.) történik. A kúria népe kiváltságos helyzetben van: sor nem vethető reá. A vármegye 1696-ban, mivel sok községnek nincs bírāja, annak állítását rendeli el. A hol a község nem intézkedik, ott birságot vetnek ki rája. 1716-ban a földbirtokos választja a bírót, a vármegye pedig megerősíti. 1771-ben hivatalosan elrendelik, hogy egy községnek csak egy bírāja lehessen, bárha a községben több család a birtokos. Kivételt, de csak a jelzett évre, a makoviczai uradalomban tesznek, ott is Zborón, Sztebniken és Kerekreten, mivel két nagybirtokos bennök az úr. Községi orvos alkalmazását 1760-ban a HT. elrendeli ugyan, de a rendelet jórészt papiroson maradt. Az elüljáróság hivatalos ügyköre az adóösszeírásra, adószedésre s némely vármegyei rendeletnek (rablók, tüzek ellen való védelem stb.) végrehajtására vonatkozott.

A bíróválasztás ügyében 1818-ban a vármegye akkép intézkedik, hogy miután a mindenszenteknap-i választások eddig sok háborgást okoztak, ezentúl bírót a szolgabíró jelöljön s a jelöltek közül választhasson csak 3 évre a község. A hol a távolság miatt a nagy községben nehéz bíraskodni, ott a bíró nemcsak az adótól és közterhektől legyen mentes, hanem ha az adója a 24 frlot nem ütné meg, a község egészítse azt ki. Kisebb községben az adó kvótája szerint tör-

¹ 1771-ben a HT. elrendeli a községek összeírását (1246 sz.), egyúttal pedig kimondja, hogy község nem telepedhetik át.

ténjék ez a kiegészítés. A bírót tisztelet illeti meg, de köteles is a felsőbbségnek engedelmeskedni.

A község *belső igazgatásával* az 1836. 9. t. cz. foglalkozik először. A bírói álláson kezdi, a melyet kivesz a birtokos jogköréből s 3 jelölt közül a községgel választatja. Még a jegyző is választás útján jut az állásába. További intézkedései még, hogy a közhaszonvételeket bérletbe adatja. A földesúr csak ellenőrzi a közadó kivetését, bár a községi számadás évi átvizsgálása szintén az ő joga. A hol a községi közjövődelem kevés, a közköltségekről az elöljáróság jegyzéket állít össze s felülbírálatra a földesúr elé viszi. Ha ez nem végzi a munkát, akkor a szolgabíró következik. Adósságot a község a földesúr tudta nélkül nem csinálhat. Majd utóbb, az 1849. Pátens is óhajtja a község önálló kezelését meg az 1851-iki hasonlóképp, de csak az 1871. 18. t.-cz. hozza meg az első magyar községi törvényt, melynek módosítása az 1876. 5. t.-cz. Ezek megengedik az állami adóra a pótlóadó kivetését, a helypénzt, a vámot, az új adónemeket; szabályozzák a közmunkát és a puszták községi adóját. A községügy végleges szabályozója az 1886. 22. t.-cz., mely határozottan megállapítja a községnek jogkörét: a rendezett tanácsú várost, mely egy szolgabírói járással egyenlő; a nagyközséget, mely a törvénytől ráruházott teendőket a saját erejéből teljesíti; a kisközséget, melyből több szövetkezve végzi ugyanazokat a feladatokat.

A községnek szoros értelemben vett *községi és közigazgatási* kiadásai vannak.

I. *Községi kiadások*: a) az állami és közigazgatási, b) a helyi feladatok ellátása, c) helyi fakultatív jellegű kiadások.

Állami feladatok ellátása: az egyenes adók kivetése, beszedése; illetékek szedése; állategészségügyi ellenőrzés, marhalevel kiadása; rendészeti ügyek, erdőrendészet, gyámügy, bíráskodás, kézbesítések, katonai elszállásolás, kisajátítás, mérték- és súlyellenőrzés, a népoktatási intézmények fenntartása,

rendőrségi ügyek, szegények ellátása, idegenek nyilvántartása, képviselőválasztók névjegyzékének összeállítása, népszámlálás, előfogat, közmunka.

II. *Közigazgatási kiadások*: a hitfelekezeti, népnevelési, közegészségügyi, szegényügyi, közuti, rendészeti és tűzrendészeti kiadások.

HUSZONKETTEDIK FEJEZET.

Járások.

I. A vármegyei járások történele tulajdonkép egyidejű a négy szolgabíró szereplésével. Az Aba-nemzetségbeli Egyed, borsodmegyei viczispán mellett ezek okiratilag (Cod. Diplom. 1280. 1297.) nincsenek még megemlítve; csak III. Endre 1291. r. V. XIV. és 1298. 24. t.-cz. rendeli el a négy bírót. Rendkívüli esetekre kinevezett vagy választott vármegyei bírák mindazáltal korábban is előfordulnak; így a Cod. Dipl. 1268 szerint: «öt nemes, kit a megye választott.»

Sáros vármegye írásai közt a *«járás»*-okra való beosztást az 1607. közgyűlési jegyzőkönyv említi először. Már akkor, s azóta az újabb időkig következetesen, a szolgabírák neve jelzi a vármegyei terület-egységeket. Az I—IV. járás századokon át megmarad, de az «uradalom» (Makovicza) különálló részül szerepel. Változás az egyes járásokon belül ritka; többnyire az okozza, hogy a határszéli községek vagy a szomszéd vármegyékhez és vissza, vagy külső birtokosokhoz jutnak. Még Mátyás kir. idejében is Kassa város tulajdona: Tehány, Szent-István, Szokoly, Kisfalu, Tapolicsány, Nagyladna, Kisladna, Ruzsin, Berki, Radács, Peklén, Vörösvágás; a püspöki tizedbérletek miatt is külön foglalkoznak pár község területével; sőt akad idő (1723.), a midőn a dominium részirtokosai: Dessewffy ezredes és Szirmay Tamás kéri a vármegyét, hogy ossza be a járásokba a birtokaikat. Az ez

irányú változás 1740-ben következett el. De a kényelmesebb közigazgatási eljárás miatt is fordultak elő itt-ott járásbeli területmódosítások. 1780-ban a középtarcaihoz csatolják Szent-Mihályt, Orkutát, Péchujfalut, Magyarjakabfalut; helyettök a felsőtarcaihoz Rencsissót, Uszsalgót és Uszpeklént; az alsótarcaihoz Fintát; a tapolyihoz: Deméthét, Ressót és Lukoviczát; Boksa, Bukócz, Dricsna, Sandal és Vladicsa községeket az 1881. 63. t.-cz. a stropkói (Zemlén vármegye) járásba, viszont: Fias, Mátyáska, Micsák (Tarbaj-tartozékkal), Györgyös (Grodzin pusztával), Orosz-Ublya, Proszács, Reme-nye, Tapoly, Tapoly-Bisztria és Vavrinecz községeket Sáros vármegyébe kebelezi át. 1775-ben új járási beosztást és neveket¹ fogadt el (május 15.) a kongregáció, mivel Gácsországot és Lodomériát a király és országgyűlés visszaesatolták az országhoz, s a nagyobb számú katonai átvonulások kívántak meg ilyenmű intézkedéseket. Ezóta a vármegye részei: a I. felsőtarcai, II. középtarcai, III. alsótarcai, IV. makoviczai. V. alsótapolyi és VI. középtapolyi járások 1804-ig, a mikor: a tapolyi, szekesői, felsőtarcai, alsótarcai és makoviczai elnevezéseket használják. Utóbb a járások következő beosztása állandósul: I. alsótarcai, II. sirokai, III. felsőtarcai, IV. szekesői, V. tapolyi, és VI. makoviczai; 1843-ban ezeket 3—3 kerületbe osztják, míg az 1870. 42. t.-cz. és más törvények alapján a vármegye végleges szervezetet kapott 1909 május 1-ig, a mikor a hetedik járás szervezésével új beosztás és új járási elnevezések léptek életbe.

II. A járási beosztás jelentősebb mozzanatai:

1694-ben járások I—IV.

I. Korponay Ádám járása:

A.-Polyánka.

A.-Komarnyik.

A.-Piszana.

A.-Orlich.

A.-Mirossó.

A.-Svidnyik.

¹ 2872—1777. HT. sz. jóváhagyással.

A.-Tvaroszeza.	Frics.	Meszticzka.
Beloveza.	Fricske.	Mlinarocz.
Bicharo.	Gaboltó.	Ondavka.
Bisztra.	Gribova.	Olsavka.
Bodrocza.	Hrabocz.	Pitrova.
Brezovka.	Hrabovesik.	Porubka.
Bukocz.	Hunkócz.	Psztrina.
Csarno.	Jurko Volya.	Regeső.
Csernyina.	Kapissova.	Sassissova.
Dobroszlava.	Kecskocza.	Semetkocz.
Dolhanya.	Krajna-Polyána.	Szmilna.
Dubnia.	Krusinocz.	Stebnik.
F.-Piszana.	Kruslyova.	Svidnyik.
F.-Polyánka.	Kurima.	Tissinecz.
F.-Mirossó.	Kurova.	Ujfalu.
F.-Tvaroszeza.	Lipova.	Zboró.
F.-Komarnyik.		

Erdődy-dominium : ¹

A.-Jedlova.	Komlós.	Rovna.
Andrei Vágás.	Korcócz.	Rosztoka.
Beleocz.	Kosuchrócz.	Sapinecz.
Benedikocz.	Kurima.	Sarbova.
Csarnó.	Kurimka.	Scavnyik.
Czigla.	Ladomér.	Smilna.
Czigelka.	Medvecsa.	Staskocz.
Dobroszlava.	Mergeska.	Stebnik.
Dricsna.	Mirolya.	Sztrocsin.
Dubina.	Niklova.	Svidnik.
Dubova.	Orlich.	Svidniczka.
F.-Jedlova.	Orsutova.	Tissinecz.
Gavrinyecz.	Polyakocz.	Vapinyik.
Haslin.	Pikra.	Váradka.
Hosszúréth.	Radoma.	Viskocz.
Hrabócz.	Rakovecz.	Vladicza.
Hutta ; Jedlinka.	Regető.	Zboró.
Kerekréth.		

¹ Erdődy nevérol, a ki főispáni adminisztrátor. A 350-ik lapon felsorolt két uradalom közösen megjelölt falvaiban részbirtokosok értendők. A nagy dominium így két járásba volt beosztva.

Nemesi (defalkált) porták:

Ábrahámfalva.	Kapi.	Németfalva.
A.-Asgúth.	Kapi- és Keczervágás.	Nyirjes.
A.-Volya.	Karácsonymező.	Orsócz.
Babafalva és Vlacsa.	Kaproncza.	Pétervágás.
Bisztra.	Keresztes.	Poosfalva.
Becsfalva.	Kohány.	Potoka.
Boxa.	Komarocz.	Porupka.
Buszló.	Kozány.	Procs.
Cselfalva.	Komlós.	Radvány.
Deméte.	Kükemező.	Ressó.
Dukafalva.	Krucsó.	Sandály.
Duplin.	Kucsiny.	Szobos.
F.-Asgúth.	Lada és Kökény.	Stoffuro.
F.-Volya.	Lapos.	Tölczék.
Francz- és Mátévágás.	Laszczó.	Trocsány.
Fulyánka.	Lófalva.	Vágás.
Gerált.	Longh.	Valykócz.
Hankócz.	Lucska.	Vanyiskócz.
Hanusfalva.	Magyar-Raszlavicza.	Varjúfalva.
Herhely.	Margonya.	Vaspataka.
Hermány.	Medgyes.	Viszlava.
Kapy-Németfalva.	Nádfő.	Zálmány.
Kálnás.		

II. Cseróczy Miklós járása:

Abos.	Erdőske.	Kosztolány.
Ábrahány.	F.-Sebes.	Klembérk.
Andrásvágás.	Gülvész.	Kvacsány.
A.-Sebes.	Harságy.	Kőszögh.
Bajor.	Izip; Janó; Janócska.	Lapispatak.
Berky.	Kakasfalva.	Lemes.
Berzenke.	Kajata.	Lypócz.
Beky.	Kavacsan.	Licsérd.
Berető.	Kőrösfű.	Lubócz.
Boroszló.	Kendi.	Lusanka.
Budamér.	Keczer-Peklény.	Mirk.
Bunyita.	Kellemes.	Miklós-vágás.
Bujak.	Kisfalu.	Mocsármány.
Bolyár	Kis-Ladna.	Mudrócz.

Nagy-Ladna.	Segnye.	Terebő.
Orosz-Peklény.	Somos-Ujfalu.	Terjékfalva.
Opina.	Soos-Ujfalu.	Tehany.
Patacskó.	Sóvár.	Tizite.
Radács.	Sz.-Imre.	Torbogdány.
Russin.	Sz.-Péter.	Tuhrina.
Salgó.	Szokolya.	Váralja.
Szedlicze.	Sz.-István.	Vargony.
Senyik.	Szuhadolina.	Veresvágás.
Somos és Magyarfalu.	Tapolcsány.	

III. Róth János járása :

Ardó.	N.-Sáros.	Tót-Selymes.
Aranypatak.	N.-Szilva.	Tót-Raszlavicza.
Balpataka.	Nyárs.	Usz-Salgó.
Bodonlaka.	Oleynyik.	Uszfalva.
Csipkés.	Orkuta.	Usz-Peklény.
Finta.	Osztrópataka.	Venetia.
Frichke.	Péchy-Ujfalu.	Zavadka.
Gerlacho.	Ratvay.	Zetek.
Gergelaka.	Radiszka.	Zebefalva.
Gerálth.	Richvald.	Jakabfalva.
Gombosfalva és	Rokito.	Jakovicz.
Hromarka.	Sárpataka.	Hertneki urad.
Hervaltó.	Siha.	Bartosfalva.
Hrabszky.	Szinye.	Boglyárka.
Kis-Sáros.	Sznako.	Hertnek.
Kis-Szilva.	Sverso.	Kriva.
Klyussó.	Szedikerte.	Krize.
Lenártó.	Sz.-Mihály.	Kruslyó.
Litinye.	Sz.-György.	Livo.
Malczó.	Som.	Luko.
Medgye.	Tarno.	Ossiko.
Mocsolya.		

IV. Dobay Zsigmond járása :

A.-Szalók.	Berzeviczy-domin.	Deléthe.
A.-Hermány.	Berzevicze.	Décső.
Balásvágás.	Berthót.	Dobó.
Bajorvágás (Szirmay	Csírcs.	Feketekuth.
urad.)	Darócz.	F.-Hermány.

Frics.	Krivány.	Polom.
Gyurko.	Lagnó.	Pusztamező.
Hamburgh.	Lacznó.	Rencsissó.
Henigh.	Laszka.	Roskovány.
Héthárs.	Lipnyik.	Senviz.
Hedri.	Lipócz.	Senglér.
Hrabkó.	Lubotiny.	Stelbach.
Istvánvágás.	Lucska.	Sz.-Kereszt.
Jakab-Volya.	Matiszova.	Szinye-Ujfalú.
Jakabvágás.	Mohnya.	Siroka.
Jernye.	Nagy-Vitéz.	Tarcza.
Jesztreb.	Obrucsnó.	Tarkó.
Kis-Vitéz.	Olsó.	Veresalma.
Kijó.	Orosz-Volya.	Viszoka.

Palocsay-domin.

Gromos.	Palocsa.	Szulin.
Javada.	Plavnyicza.	Ujak.
Orló.	Sztarina.	

II. Rákóczi F. uradatma :

A.-Miroso.	Gribova.	Orlich.
A.-Piszana.	Hrabocz.	Psztrina.
Belovcza.	Jurkovolya.	Regető.
Bicharo.	Kecskocz.	Sassova.
Brezovka.	Krajnya-Polyána.	Semetkocz.
Bukocz.	Korcsinocz.	Smilna.
Csernyina.	Mesztriczka.	Svidnik.
Dobroszlava.	Mlinarocz.	Tisinez.
Dolhanya.	Olysavka.	Ujfalú.
F.-Mirossó.	Ondavka.	Zboró.
F.-Polyánka.		

Rákóczi hercegkisasszony uradalma :

A.-Polyánka.	F.-Komarnyik.	Kruzlyova.
A.-Tvaroszcza.	Frics.	Lypova.
A.-Komarnyik.	Fricske.	Pitrova.
Bodrocz.	Gaboltho.	Porupka.
Bisztra.	Hunkócz.	Regető.
Csarno.	Hrabovcsik.	Stebnyik.
Dubina.	Kapissova.	Smilna.
F.-Piszana.	Kurova.	Zboró
F.-Tvaroszcza.	Kurima.	

1709-ben (I. 28.) I–IV. járás :*I. Berthóty Lajos járása :*

Jernye, Hermány, Berthót, Hedri, Jabakvágás, Szent-Kereszt, Hrabkó, Nagy-Vitéz, Siroka, Frics, Lipócz, Hambork, Berzevicze, Plavnicza, Dobó, Roskovány, Tárca, Darócz, Jakabvolya, Héthárs, Palocsa, Olysó, Lucska, Tarkó, Lubotiny, Csircs, Feketekút, Krivány.

II. Péchy László járása :

Hertnek, Szent-Mihály, Finta, Ossiko, Bálpataka, Jernye, Ádám-földe, Szedekérte, Gergelaka, Szent-György, Gombosfalva, Rátfaj, Bodo-laka, Uszfalva, Tótselmes, Jakabfalva, Osztrópataka, Nagy-Sáros, Kis-Sáros, Sebfalva, Szinye, Mocsolya, Nyárs, Usz-Peklény, Usz-Salgó, Péchy-Ujfalv, Rokito, Hrabcsky.

III. Keczer János járása :

Somos, Soóvár, Terjékfalva, Kendy, Bogdány, Budamér, Böky, Berető, Lemes, Licsért, Enyiczke, Isép, Lusanka, Bajor, Berky, Szent-Imre, Kűszög, Abos, Téhány, Kellemes, Alsó-Sebes, Lapispatak, Salgó, Kakasfalva, Gülvész, Hárságy, Ófalv, Keczer-Peklény, Bolyár, Radács.

Kir. fiskus kerülete :

Sóbánya, (Sójövedelem, Szirmay-jószág, Lukó és Decső fele, Hét-hárs, Lipnik, Matiszova), Al-Sebes.

IV. Sándor István járása :

Kapy, Deméte, Magyar-Raszlavicza, Alsó-Asguth, Felső-Asguth, Komlós, Kükömező, Sálmány, Dukafalva, Varjufalva, Kaproncza, Her-hej, Trocsány, Rasso, Orsócz, Duplin, Boksa, Sándal, Bisztra, Hanus-falva, Nyirjes, Lasczó, Nádfő, Prócs, Pósfalva, Girált, Keresztes, Buczló, Koháry, Lucska, Kálnás, Felső-Volya, Komarócz, Porubka, Vaniskócz, Zboró, Alsó-Komarnyik, Lodomér.

Ezekben a községekben nemesek a birtokosok.

V. Továbbá : *a makoviczai uradalom községei :*

A két Rákóczi-testvér és gróf Erdődy uradalmai.

VI. *A sz. kir. városok.*

A négy járás és uradalom községei 1718-ban:

I. Sztankaj-járás:

Láda.	Trocsány.	Dukafalva.
Kapi-Németfalva.	Ábrahám.	Prócs.
Kökény.	Buczló.	Nádfő.
Vágás.	Kaproncza.	Tót-Raszlavicza.
Meggyes.	Laszczó.	Deméte.
Kapi.	Margonya.	Ressó.
Hanusfalva.	Porubka.	Lapos.
Vlacsá.	Hankócz.	Varjufalva.
Radvány.	Herhej.	Krucsó.
Keresztes.	Tapoly-Némelfalva.	Stophuró.
Karácsonmező.	Krucsin.	Kosány.
Babafalva.	Sassova.	Kohány.
Valpataka.	Komarócz.	Orsócz.
Girált.	Beloveza.	Alsó-Volya.
Lucska.	Bártfa-Ujfalu.	Felső-Volya.
Kükemező.	Bisztra.	Lukavicza.
Zálmány.	Hermány.	Felső-Mirosó.
Pósfalva.	Péter-Vágás.	Alsó-Mirosó.
Cselfalva.	Keczer Pál-Vágás.	Csernina.
Komlós.	Francz-Vágás.	Potoka.
Felső-Asgut.	Kapi Pál-Vágás.	Biharó.
Alsó-Asgut.	Máté-Vágás.	Duplin.
Fulyán.	Sobos.	Sandal.
Tölczék.	Valkócz.	Boxa.
Magyar-Raszlavicza.	Nyirjes.	Viszlava.
Vaniskócz.	Kálnás.	Meszcizska.
Béczalja.	Long.	

80.

II. Zombory-járás:

Klyussó.	Jakoris.	Csipkés.
Lófalva.	Litinye.	Uszfalva.
Bartosfalva.	Henyigh.	Gergellaka.
Nagy-Száros.	Pécsi-Ujfalu.	Sebfalva.
Kis-Száros.	Orkuta.	Mocsolya.
Megye.	Szent Mihály.	Usz-Peklénny.
Osztrópataka.	Jakabfalva.	Usz-Salgó.
Nyárs-Ardó.	Tót Selmes.	Som.

Olejnyik.	Tarno.	Siba.
Bodonlaka.	Rokito.	Herváltó.
Ratvaj.	Sárpatak.	Ricsvöld.
Gombosfalva.	Ternye.	Krise.
Szent-György.	Finta.	Boglyárka.
Kis-Szilva.	Szedekérte.	Petrova.
Ossiko.	Nagy-Szilva.	Gerlachó.
Kriva.	Setek.	Malczó.
Kruslyó.	Girált.	Lukó.
Kurova.	Hratiszka.	Venéczia.
Hrabszky.	Zavadka.	Svirzó.
Sztrakó.	Fricske.	Arany-Patak.
Lenarto.	Hertnek.	Balpatak.
Livo.		64.

III. Keczer-járás :

Enyiczke.	Lusanka.	Kis-Ladna.
Kendi.	Berki.	Nagy-Ladna.
Szent-Péter.	Isép.	Kisfalu.
Mocsármány.	Bajor.	Tehány.
Somos-Magyarfalu.	Kvacsány.	Tisite.
Somos-Ujfalu.	Klembérk.	Bolyár.
Licsinte.	Miklós-Vágás.	Mudrócz.
Lemes.	Szedlicze.	Kosztolány.
Beki.	Szuha dolina.	Keczer-Peklény.
Janocska.	Radács.	Lipócz.
Berető.	Berzenke.	Ófalu.
Senyék.	Janó.	Veres-Vágás.
Budamér.	Szent-Imre.	Tuhrina.
Lapis-Patak.	Lubócz.	Erdőske.
Vargony.	Orosz-Peklény.	Patacskó.
Boroszló.	Tapolcsány.	Bunyita.
Bogdány.	Kavacsány.	Soós-Ujfalu.
Mérk.	Bujak.	Terjékfalva.
Segnye.	András-Vágás.	Váralja.
Ábrány.	Abos.	Kőrösfű
Kakasfalva.	Kűszög.	Felsebes.
Gülvész.	Terebő.	Alsebes.
Harságy.	Szokolya.	Salgó.
Sóvár.	Szent-István.	Kellemes.
Kajáta.	Rusin.	74.

IV. Dessőffy-járás :

Szinye.	Berzeviczy-Bajor-	Tárkú.
Szinye-Ujfalu.	Vágás.	Jesztreb.
Mohnya.	Sénviz.	Csires.
Jakab-Vágás.	Darócz.	Orosz-Volya.
Kis-Vitéz.	Berzevicze.	Obrucsnó.
Singlér.	Balásvágás.	Matiszova.
Lipócz.	Stelbach.	Lipnyik.
István-Vágás.	Tárcza.	Szulyin.
Hedri.	Ollysó.	Sztarina.
Berthót.	Krivány.	Lagno.
Kijó.	Héthárs.	Polom.
Visztranka.	Dobó.	Hamburk.
Gyurkó.	Dsecsű.	Viszoka.
Zavada.	Roskovány.	Szalók.
Lubotiny.	Jakab-Volya.	Lacsno.
Orló.	Szent-Kereszt.	Rencsissó.
Palocsa.	Hrabkó.	Hermány.
Plavnyicza.	Nagy-Vitéz.	Jernye.
Ujak.	Siroka.	Deléte.
Gromos-Nisil (Msil).	Frics.	Lászka.
Fekete-kut.	Veresalma.	
Szirmay-Bajor-Vágás.	Lucska.	

63.

V. Makoviczai-uradalom :

Kosuhócz.	Gavranycz.	Hosszúrét.
Gribova.	Svidnyicska.	Andrejova.
Ladomér.	Alsó-Orlics.	Czigelka.
Krajna-Csarnó.	Jurko-Volya.	Fricske.
Pikra.	Felső-Orlics.	Alsó-Tvaroszcza.
Vladicsa.	Dubova.	Felső-Tvaroszcza.
Szuha.	Alsó-Polyánka.	Lipova.
Dricsna.	Váradka.	Kurima.
Bisztra.	Jedlinka.	Dubnina.
Fel-Komárnyik.	Csarno.	Polakócz.
Porupka.	Hazlin.	Hrabócz.
Medvedza.	Ortutova.	Radoma.
Fel-Piszána.	Brezovka.	Szorocsin.
Al-Piszána.	Bendikócz.	Felső Szvidnik.
Dolhonya.	Kerekreth.	Hrabovcsik.

Mergecska.	Hunkócz.	Mlinarócz.	
Alsó-Svidnyik.	Korejócz.	Scsavnik.	
Tessinyecz.	Dobroszlava.	Kurimka.	
Bukócz.	Kapiszova.	Sypinecz.	
Olysavka.	Alsó-Jedlova.	Rakovecz.	
Semetkócz.	Felső-Jedlova.	Felső-Polyánka.	
Krusinecz.	Kruszlova.	Sarbova.	
Viskócz.	Vapenik.	Komlós.	
Vavrinecz.	Kecskócz.	Regettő.	
Sztarkócz.	Rosztoka.	Smilna.	
Bodrudzal.	Belejócz.	Stebnik.	
Alsó-Komárnik.	Hutta.	Gaboltó.	
Pisztrina.	Niklova.	Ondavka.	
Myrola.	Czigla.	Frics.	
Krajna-Polyána.	Rovna.	Zboró.	90.

I.	80
II.	64
III.	74
IV.	63
V.	90
	371 (Ismétlésekkel.)

1843-ban a járásokat 3—3 kerületbe osztják:

I. Alsótarczai j.:	I. Somosi	II. Sovári	III. Lapispataki ker.
II. Sirokai «	I. Radácsi	II. Sirokai	III. Nagysárosi «
III. Felsőtarczai «	I. Palocsai	II. Péchújfalusi	III. Berzeviczei «
IV. Szekesői «	I. Raszlaviczai	II. Ádámföldi	III. Gáboltói «
V. Tapolyi «	I. Kurimai	II. Hanusfalvi	III. Girálti «
VI. Makoviczai «	I. Zborói	II. Szvidnyiki	III. Bukóczi «

Az I. ker. élén főszolgabíró, a II. és III. élén alszolgabíró áll. Van: 6 fő és 12 alszolgabíró.

1870-77-ben volt:

62 község	az alsótarczai járásban
52 «	a felsőtarczai «
50 «	a sirokai «
71 «	a tapolyi «
63 «	a szekesői «
78 «	a makoviczai «

Összesen 3 sz. kir. város, 376 község.

1903-ban volt:

48 község	az alsótarczai járásban
57 „	a felsőtarczai „
74 „	a makoviczai „
60 „	a sirokai „
61 „	a szekesői „
76 „	a tapolyi „

Összesen 3 sz. kir. város, 376 község, 125 tartozék.

1903-ban körjegyzői beosztás:

Az alsótarczai járásban:

Abosi körjegyzőség. Székhelye: *Kőszeg.* Abos, Kisladna, Kőszeg, Licsért, Nagyladna, Oruzsin, Somosújfalú, Terebő.

Bogdányi körjegyzőség. Székhelye: *Bogdány.* Alsómérk, Bogdány, Boiroszló, Felsőmérk, Lapispataka, Vargony.

Eperjesvidéki körjegyzőség. Székhelye: *Eperjes.* Aranybánya, Gulyvész, Harság, Kakasfalú, Kende, Mocsármány, Szentpéter.

Keczerpekléni körjegyzőség. Székhelye: *Keczerpeklén.* Bolyár, Bunyita, Keczerkosztolán, Keczerlipócz, Keczerpeklén, Mudrócz, Patacskő, Tizsite.

Lemesi körjegyzőség. Székhelye: *Lemes.* Berettő, Böki, Budamér, Jánocska, Lemes, Senyék, Somos.

Szentistváni körjegyzőség. Székhelye: *Szentistván.* Kavecsán, Kisfalú, Szentistván, Szokoly, Tapolcsán.

Tuhrinai körjegyzőség. Székhelye: *Tuhrina.* Ábrány, Erdőcske, Huvész, Ofalu, Tuhrina, Vörösvágás, Zsegye.

A felsőtarczai járásban:

Berzeviczei körjegyzőség. Székhelye: *Berzevicze.* Alsószalók, Balázsvágás, Berzevicze, Hamborg, Stelbach, Viszoka.

Csircsi körjegyzőség. Székhelye: *Csircs.* Csircs, Jesztrcb, Obrucsó, Oroszvolya.

Daróczi körjegyzőség. Székhelye: *Daróc.* Bajorvágos, Daróc, Olysó, Polom, Schönviz, Tárca.

Dobói körjegyzőség. Székhelye: *Dobó.* Décső, Dobópétermező, Harcsárlucska, Kijó, Krivány, Roskovány, Tarkó.

Héthárs nagyközség külön jegyzőséggel.

Jakabfalvi körjegyzőség. Székhelye: *Magyarjakabfalú.* Bodonlaka, Gombosfalú, Magyarjakabfalú, Rátvaj, Szentgyörgy, Tolcsemes—Csipkés, Úszfalú.

Kislipniki körjegyzőség. Székhelye: *Kislipnik.* Kislipnik, Lagnó, Matiszova, Sáros-Szulín, Sztarina.

Kisszebenvidéki körjegyzőség. Székhelye: *Kisszeben.* Nyársardó, Orkuta, Rencsissó, Som, Úszpeklén, Úszsalgó.

Palocsai körjegyzőség. Székhelye: *Palocsa.* Lubotin, Orló, Palocsa, Pusztamező.

Plavniczai körjegyzőség. Székhelye: *Plavnicza* Feketekút, Gromos Hajtuvka, Plavnicza, Uják.

A makoviczai járásban:

Alsókomarniki körjegyzőség. Székhelye: *Alsókomarnik.* Alsókomarnik, Bodruzsál, Felsőkomarnik, Gribó, Krajnóbisztra, Kozsuhócz, Mirollya, Prikra, Psztrina, Suha.

Alsópolyánkai körjegyzőség. Székhelye: *Alsópolyánka.* Alsópolyánka, Felsőpolyánka, Hutka, Jedlinka, Niklova, Ondavka, Smilnó, Váradka.

Felsőorlichi körjegyzőség. Székhelye: *Felsőorlich.* Alsómirossó, Alsóorlich, Czigla, Dubova, Felsőmirossó, Felsőorlich, Keckócz, Rosztoka.

Felsőszvidniki körjegyzőség. Székhelye: *Felsőszvidnik.* Alsójedlova, Alsószvidnik, Felsőjedlova, Felsőszvidnik, Jurkóvolya, Mesztiszkó, Rákócz.

Hunkóczi körjegyzőség. Székhelye: *Hunkócz.* Hunkócz, Korejócz, Krajnócsarnó, Krajnópolyána, Krajnóporubka, Medvedzse, Sarbó.

Kapissói körjegyzőség. Székhelye: *Kapissó.* Belejócz, Dolhonya, Gavraniecz, Kapissó, Kruzsljova, Szvidnieska, Vapenyik.

Ladoméri körjegyzőség. Székhelye: *Ladomér.* Alsópiszana, Dobroszlava, Felsőpiszana, Ladomér, Olysavka, Semetkócz, Vagrinyecz.

Rovnoi körjegyzőség. Székhelye: *Rovná,* Csarnó, Czernine, Hrabovcsik, Kurimka, Mlinarócz, Rovná.

Szorocsini körjegyzőség. Székhelye: *Szorocsin.* Bányavölgy, Krusinyecz, Mergeska, Potoka, Sztorocsin, Tisinyecz, Viskócz. Viszlava.

Zborói körjegyzőség. Székhelye: *Zboró.* Becheró, Komlósa, Regettő, Sztebnik, Sztebnikhuta, Zboró.

Az eperjesi járásban:

Nagysárosi körjegyzőség. Székhelye: *Nagysáros.* Nagysáros.

Jernyei körjegyzőség. Székhelye: *Jernye.* Bertől, Deléte, Hedri, Istvánvágás, Jernye, Mocsolya, Sztankahermány.

Klembérki körjegyzőség. Székhelye: *Klembérk.* Izsép, Klembérk, Kvacsán, Miklósvágás, Phönixhuta, Szedlicze.

Mochnyai község. Székhelye: *Mochnya*. Andrásvágás, Hrabkó, Mochnya, Németjakabvágás, Szentkereszt.

Sárosszentimrei község. Székhelye: *Sárosszentimre*. Bajor, Berki, Berzenke, Janó, Lubócz, Pillerpeklén, Radács, Sárosszentimre, Szárazvölgy.

Sebeskellemesi község. Székhelye: *Alsósebes*. Alsósebes, Felsősebes, Finta, Kellemes, Sebeskellemes, Sebesváralfa.

Sirokai község. Székhelye: *Siroka*. Frics, Kisvitéz, Lacsno, Nagyvitéz, Singlér, Szinyelipócz, Siroka.

Szentmihályi község. Székhelye: *Gergelylaka*. Gergelylaka, Osztrópataka, Megye, Szentmihály.

Szinyei község. Székhelye: *Szinye*. Buják, Kajata, Kissáros, Lászka, Luzsánka, Szinye, Szinyecújfalu, Zsebfalu.

Sóvári község. Székhelye: *Tótsóvár*. Enyiczke, Németsóvár, Salgó, Sóbánya, Sósújfalu, Terjékfalú, Tótsóvár.

A szekcsői járásban:

Bártfaújfalvi község. Székhelye: *Bártfa*. Alsóvolya, Andrejova, Bártfaújfalu, Belovezsa, Endrevágása, Felsővolya, Felső-Kislankás, Hosszúrét, Komarócz, Lukavicza, Sárpatak, Szabados.

Gáboltói község. Székhelye: *Gáboltó*. Czigelka, Fricska, Gáboltó, Kuró, Pitrova.

Hertneki község. Székhelye: *Hertnek*. Bartosfalú, Frieske, Hertnek, Ossikó, Siba.

Lófalvi község. Székhelye: *Lófalú*. Bérczalja, Klyussó, Lófalú, Ressó, Trocsán.

Lukói község. Székhelye: *Lukó*. Gerlachó, Kruzslyó, Livó, Livóhuta, Lukó, Veneczia.

Malyczói község. Székhelye: *Malyczó*. Hrabszke, Lenártó, Malyczó, Sznakó.

Richwaldi község. Székhelye: *Richwald*. Boglyárka, Hervartó, Krive, Krizse, Richwald.

Sverzsói község. Székhelye: *Sverzsó*. Alsótvaroszcz, Arany-pataka, Felsőtvaroszcz, Rokító, Sverzsó, Tarnó.

Tótraszlaviczai község. Székhelye: *Tótraszlavicza*. Ábrahám-falu, Buczló, Deméte, Magyarasszlavicza, Tótraszlavicza, Vanyiskócz.

A tapolyi járásban:

Girálti község. Székhelye: *Girált*. Fias, Girált, Kálnás, Kobulnicza, Long, Mátévágás, Micsák, Nyirjes, Szobos.

Hanusfalvi körjegyzőség. Székhelye: *Hanusfalu.* Hanusfalu, Megyes, Pétervágás, Tapolybisztra, Tapolyhermány, Vlacsá.

Hazslini körjegyzőség. Székhelye: *Hazslin.* Brezufka, Hazslin, Hrabóc, Lipova, Ortutó, Sassova.

Kapii körjegyzőség. Székhelye: *Kapi.* Kapi, Kapinémetfalu, Kapi-vágás, Kökény, Körösfő, Láda.

Kapronczai körjegyzőség. Székhelye: *Kaproncza.* Kaproncza, Kohány, Lapos, Orsóc, Varjúfalu.

Komlóskeresztesi körjegyzőség. Székhelye: *Komlóskeresztes.* Bába-falu, Kapipálvágás, Keczerpálvágás, Komlóskeresztes, Pósfalu, Radvány.

Kükemezei körjegyzőség. Székhelye: *Kükemező.* Dukafalu, Karácsonmező, Kükemező, Taplilucska, Vaspataka, Zsálmány.

Kurimai körjegyzőség. Székhelye: *Kurima.* Dubine, Kozsán, Kurima, Kucsín, Polyakóc.

Margonyai körjegyzőség. Székhelye: *Margonya.* Hankóc, Herhej, Laszcsó, Margonya, Krucsó, Tapolyporubka, Strefuró, Taplinémetfalu.

Radomai körjegyzőség. Székhelye: *Radoma.* Benedikóc, Kerektrét, Radoma, Sapinyecz, Scsavnyik, Valykóc.

Remenyei körjegyzőség. Székhelye: *Remenye.* Györkös, Mátyáska, Oroszvolya, Proszács, Remenye. Vavrinecz.

Töltszéki körjegyzőség. Székhelye: *Töltszék.* Alsó- és Felsőásgút, Csselfalu, Fulyán, Komlós, Nádfő, Prócs, Töltszék.

HUSZONHARMADIK FEJEZET.

A vármegye községei.

A) Község- és helyszám a Hunyadyak korában.

I. *Várak, erősségek:* Bártfa, Berzevicze, Kajáta, Kapi, Komlós (Chmelov), Kőszeg, Ladamér, Lipolcz, Makovicza I—II., Palocsa, Sáros, Sebes, Somos, Sóvár, Szakalya (Szőkoly kir. vár), Szeben, Tarkő, Ujvár, Zöldvár = 20.

II. *Városok, mezővárosok:* Bártfa, Eperjes, Hanusfalva, Hét-hárs, Kapi, Kurima, Palocsa, Sáros, Somos, Sóvár, Szeben, Szent-Kereszt = 3 + 9.

III. *Helységek:* 440.

Főbb birtokszám: 175.

Az 1246—1772. HT. sz. a helységek összeírását a következő szempontok szerint rendeli el; I. Nyelvi tekintet: latin, magyar, német s szláv nyelvűek; II. Város-e, község-e? III. Mily vallású a papja? IV. Van-e tanítója? V. Melyik a főnyelve? A munkálatnak azonban nem volt foganatja.

1841-ben ¹ *12 a mezőváros*: Berzevicze, Felső-Szvidnik, Gáboltó, Hanusfalva, Héthárs, Keczerkosztolán, Kurima, Palocsa, Nagy-Sáros, Sebes, Somos, Zboró. [Régebben, úgy látszik, még: Tarcza, Kapi, Malczó.] ²

★

A vármegyének volt *4 szabad királyi városa*: úgymint Bártfa, Eperjes, Kisszeben és Nagysáros. Az utóbbi azonban rég elvesztette ebbeli jogát. *Mezővárosok* voltak:

Berzevicze, Felsővízköz (Szvidnik), Gáboltó, Hanusfalva, Héthárs, Kapi, Keczerkosztolány, Kurima, Malczó, Nagysáros, Palocsa, Sebeskellemes, Somos, Sóvár, Szentkereszt, Tarcza, Zboró.

[*Részben mezővárosi kiváltságuk*ak voltak még 1427-ben a Zudar-család részbirtokai: Berzevicze, Czigla, Henszling, Kaproncza, Kellemes, Kissáros, Ortolt, Osztracsina, Plavnicza, Radoma, Richwald, Szinye, Tarkő, Tölgyszék, Újfalu (Perényi-birtok), Ujváros(?), Veresvágás.]

B) A vármegye kihalt és élő községei:³

Abos: Abbas; 1291-ben Obus; 1427-ben Abows.

Azon a ponton fekszik, hol hajdan a Hernád a Tarczával a Tarczavölgyben egyesült. A Branyiszkó ugyanis képződésekor a déli ágával más, t. i. D-i irányt adott a Hernádnak s annak következtében a Svinka vize is jobbra kényszerült medret vájni magának. A hol egykor a Hernádba

¹ Krieger E.

² 1864-ben Potemkin mind a 15-t felsorolja.

³ A kisbetűs község eltűnt vagy tartozék.

folyt, ott szikla emelkedett ki, melynek közepén épült az ősi ev. templom. A Hernád két partján elvonuló hegyek csakugyan más- és más kőzetűek: a jobb parton mészkő-hegyek, míg a bal parton más kőnemek képződtek, csak a Svinka befolyása alatt mutatkozik alul a mészkő. A szomszéd Kőszeggel együtt festői képet tár a község az utas elé: nagy vasúti építményeivel, hidjaival, átmetszéseiével, vashídjával és a Svinkavölgyet áthidaló viaduktjával. Lakói földművelők, mészégetők: egykor híres fuvarosok, a kik Lemberg-től Bécsig, Krakótól Firenzéig jártak s a mellett bányaműveléssel is foglalkoztak. Az utóbbiról egyes bányanyílások, vaskődarabok és a vasöntők salakjai tanuskodnak, de a két szomszéd község magaslatain meglevő három várrom is. A monda Mátyás király alakját is ide hozza, kinek a mai vasut-állomással szemben vadászkastélya volt, hol kellemes pásztorórái teltek egy eperjesi műkovács szép leányával. A kastélynak alapja és pinczéi ma is láthatók. A király vadászterülete a királyhegyre s a kőszegi nagy erdőségre nyílt. A Hernád-völgyön külömben errefelé jóval régebb időben is élénk volt az élet és forgalom Szarmácia felé, a miről a két völgy egyesülésénél emelkedő besánczott magaslat (Olaszhalom) s Ny-ra a fennsík (Olaszföld) beszél. Ott római castrum állott. 1844-ben találtak a területén egy bronzkerekű quadrigát s Theodosius-, Justinianus-, II. Valerianus-korabeli aranyérmeket.

A község a nevét a XIII. századbéli Aba Miklóstól nyerte, a ki Újvár vármegye D-i részén Abafalut telepítette. A rege 1144-ben szász telepésekkel fűzi össze a név eredetét, hogy az egyik érczkereső a lejtőn uegcsúszott s egy bokorba kapaszkodva, mikor a mögött termés-vasat pillantott meg, azt kiáltotta volna a társainak, hogy «Au! Busch!»

Az Aba-család birja a községet 1313-ig, a mikor Rozgonynál a két utolsó tagja elesett s más kézre került a birtok. Hosszú idő óta birtokosa a Máriássy-család,¹ melynek egyik őse: Batiz fia Márk valamelyik csatában friss csapattal menti meg a már futásnak indult magyar sereget. Lobogóján a Szűz Mária-kép csodatevő erejének tulajdonítja a győztes had a diadalt; mert a mint megpillantották a zászlót, azt kiáltották: «Senki se féljen! Ihol jönnek a Mária-seregek!» Márk aztán jutalmul Markusfalvát és a nevét kapta.

A bányász lakosságot a husziták sokáig sanyargatták; majd ezek vallásának meggyeszerzte való terjedése rájuk is hatással volt. És ez az oka, hogy a reformált vallás a Hernád völgyében gyorsan terjedt. Majd mindegyik községben alakult önálló egyház. Abos azonban csak Lemes-től függő főkegyháza tett szert, bár 1631 előtt rövid időre volt önálló

¹ 1887-ben Péchy Szilárd gróf és Máriássy-család.

lelkésze. Ev. temploma kőből épült ez időben; a Putnoki magaslaton említik a XVII. század közepe körül az iratok: aranyozott ezüst kelyhével, templomi szerezivel, harangjával és tized-jövedelmező földjeivel. Az 1645-iki pestis, majd az antireformáció csapásai után másfél évszáz mulva Hulvei János berettői molnár alapítja újra meg az abosi ág. egyházat.

Birtokosság: 1291-ben Somosy; 1427-ben ugyanaz; 1607-ben Segnyey. 1608-ban Fűzy megveszi Bornemisztól. 1610-ben Fűzy malma ellen Paczóth tiltakozik. 1612-ben Sebesy eladja Fűzynek. 1611, 1619-ben Paczót követelése P.-né Balássy Annától. 1615-ben P. Sándorné. 1622-ben Segnyey követelése Kistől. 1624, 1628-ban ugyanaz. 1622-ben Szeghriády Bálint zálogba adja Kys Istvánnak. 1656-ban Bodonyiné tilt. Fűzy malma ellen. Fűzy Bodonyitól a kuriát visszaveszi. 1657-ben ugyanazok egyessége 7 jtelekre nézve is. 1658-ban Segnyey követeli Bosnyák-Koncsiktól a Bornemisztának adott zálogot. 1666-ban a Fűzy-birtokot (Abos, Lemes, Budamér, Peklénke jtk) Semsey Sándor kapja. 1640-ben határigazítás Fűzy és Paczóth közt. 1700-ban Fűzy követeli a malmot és «Polyák Pusztájá»-t Pethőtől, Krucsaytól. — Fűzy, Pethő, Krucsay. 1732-ben Sztáray báró. 1747-ben ugyanaz és Görgey, Fűzy. 1751-ben u. a. és Károlyi, Okolicsányi. 1753-ban Egerer. 1773-ban Mednyánszky Ernő. 1863-ban főbirtokos: Máriássy-család, melynek kastélya van.

Abos-Pillerpeklénytől Kriványig és Feketekútig az ősidőkben kereskedelmi útvonal volt. Amott a Sinka-hegyen, egy km. erősített sánczok nyomai vannak (bronzkori leletekkel), itt Hradek vár állott. Az 1841-beli ásátás leletei (kocsikerék) a liverpooli múzeumba kerültek; a Svinka és Hernád összefolyásánál, hol Olaszhalom (Vlaszki-Kopec) terül el, akadtak rájuk. Valószínűleg a Hradek és Strázs-hegy szintén ily erődítésekkel függhettek össze. Amaz kúpalakú hegy, mely ott, a hol a Hernád folyó leginkább összeszorul, az útvonalat szemmel tarthatta. Szemben áll Strázs: talán jelző állomása a földvárnak, mely a Sáros megyébe huzódó erődítmények kezdete volt. Ezek a kriványi Hradekig huzódtak.

Az abosi földvár (Zamcsiszkó-várhely) Sáros megye határában feküdt, hol a Svinka-patak áttöri a mai vasúti vonalat. Abostól félórára van a kúpalakú hegy (120 m.), melynek K-i lejtője Farszka-erdő. A földvár történeti kor előtti: ép bevágások és sánczok mutatkoznak. Az ilyeknek különben gyakoriak a Felvidéken. A vár a Pillerpeklény felé huzódó hegy legmagasabb pontja; a hegy s a gerinczhez kapcsolódó fele is meredek. Erre vezetett fel az út. Az ormon kerülékalakú, 2—2½ m. magas földsáncz vonul. Van külső körsáncz is, körülbelül 165 m. hosszú. A vár felszíne 930 m², melyben ezer ember elfért. Kívül hihetőleg paliszádok voltak, belül sövény. Mivel a középén falmaradványok láthatók,

ezek későbbi rablófészekre utalnak. Találtak itt nagy agyagedény-töredékeket a hegygerincz hajlásában. Azok kiégetve vannak.

Kőbányák: Dolomit, felsőtriaszkori, setétszürke, bitumenes, elég tömött. 1872-ben Dubnik-Kőbányában, 20 km³ építésre, kavicsolásra.

Homokkő: arkozás, diaszkori, vörhenyes. A Ceplahurka-kőbányában 100 km³ építkezésre, kavicsolásra.

Ábrahámfalva: Ábrahám, Ábrahámfalu; 1427-ben Abranfalu; 1466-ban Abraham, Ábrám, Abran.

Birtokosság: 1607-ben Segnyey; 1643-ban Raszlavicz; Berthóty-erdő (Uhliska); 1698-ban Tőke, Záborszky, Venkóczy, Nemessányi, Horváth; 1699-ben a rétre egyesség Keczer és Schram Ferencz közt; 1680, 1730-ban Vay; 1745-ben Dubovay; 1752-ben Raszlavicz; a XVIII—IX. században Winkler.

Ábrány: 1427-ben Abraad; 1431-ben Abran, Kysabram, Naghabran; 1744-ben Felső-Ásguthtal egy birót kap.

Birtokosság: 1235, 1300-ban Réthey; a XIII. században Sebesy; 1307-ben Aba-nemzetség, Omode, Synka; 1427, 1431-ben Somosy, Daczó; 1436-ban Saar; 1438-ban Pethő; 1476-ban Raszlavicz; 1436, 1462, 1561-ben Bosik; 1620-ban Segnyey, Fúzy; 1624-ben Vizsolyi; 1630-ban Felső-Ábrány; Pálffy grófnő; 1633-ban Czuda tiltakozik Domik ellen elidegenítés miatt; 1638-ban Kellemesy követelése Czuda ellen; 1639-ben Felső-: Zsarnay, Forgáchné, Tiheméry, Raszlavicz, Kapy; 1699-ben Aisdorfer; 1724-ben Alsó-: Both; 1729-ben Felső-, Nemessányi; 1740-ben ugyanaz, Ottlik; 1751-ben Dubovay, Izdenczy.

Abronsos: 1683, 1685-ben Obručno.

Ádámföldre: 1405-ben Adamfeulde; 1427-ben Adamfelde.

Birtokosság: 1405-ben Sáros-vár tartozéka; 1405-ben Németh (Adamfeuldy); 1427-ben ugyanaz; 1512-ben Perényitől Tarczay Miklós kapja cserében; 1561-ben Kékedy tiltakozik Tarczay ellen elidegenítés miatt; 1568-ban Drugethnétől (Kis- és Nagy-Szilvával) Kékedy veszi át; 1573-ban Vizkelety tiltakozik Keczer és Kékedy ellen; 1587-ben Keczer tiltakozik Borne-

misza ellen; 1600-ban Bornemisza és Farkas osztálya. 1611-ben Bornemisza tiltakozik Zsetek, Girálth, Raszlavicza, Balpataka és Ternye birtokosai ellen: 1622-ben Bornemisza-osztály: Miklós *fiágának*: Ádámfölde, Tolcsemes, Kis- és Nagy-Szilva, Zavatka, Kis-Sáros, Sebefalva, Ternye, Szent-György, Salgó. Balpataka, Meggyes, Alsó-Szalók; *nőágának*: Deméthe, Bérczalja, Fricske, Varjúfalva, Margonya, Krucsó, Kanyarik, Reichanszka, Csaplanka (a malmon kívül); 1712-ben Bornemisza: vámjog; 1760-ban Szemere; 1863-ban Bornemisza-kastély.

Tartozék: Hurkamajor.

Kőbányák: *Homokkő*, eocénkori (Magura-), barna, meszes. apró. A Hradiszki-jarek-dűlőbeli kőbányában; 1820-ban építkezésre. Ma szünetel.

Kavics: alluviális, magura-homokkőgörgetegből való. A községi patakmederben 60 m³ útjavításra.

Ádámpataka (Tarbócnál): 1600-ban *Bornemisza*.?

Adriánvágása-birtok (a Tapoly mellett): 1358-ban *Mychktől* kapja *Tarkeőy*.?

Agyagos [-falva], (talán Krusinyecz?): 1415-ben Agyágus, Agyagos; 1427-ben Agagasfalua; Makovicza tartozéka 20 jobbágytelekkel. (Lásd Körösény.)

Agyagospataka-birtok: 1311-ben. (Lásd Keczerlipócz-vár.)

Ajlánd [Kis-]: 1270-ben Kisayltóch: *Radványi*.?

Akal: 1338-ban. (L. Singlér.)

Albócz: (L. Erdővágás: tartozék.)

Alsófenyves: Alsó-Jedlova: 1683.

Alsófricske: Fricske.

Birtokosság: 1600-ban Bornemisza; 1602-ben Kéry adja Usznak; 1613-ban Földyné tiltakozik Hedry ellen kúria miatt; 1631-ben Csorba tiltakozik Földy ellen; Berthóty kielégíti a Szemere-zálogot; 1645-ben Berthóty-osztály; 1683-ban Fekete zálogba adja (Béczfalvával) 300 frtért Bornemiszának; 1774-ben Fricsovecz: Okolicsányi.

Alsóhímes: 1683-ban Alsó-Piszana.

Alsókomárnok: Alsó- és Felső-Komarnik: 1415—6,

1427-ben Komaro: Makovicza tartozéka 36 jobbágytelekkel: 1683-ban Alsó- és Felső-Komárnyik; 1685-ben Felső-; 1694. 1714-ben *Biszaha*.

Petroleumkutató 1900-ban:

Alsó- és Felső-Komárnyik: Gácsország határán, a Dukla-szoros két szárnyán, petroleum-feltárássra méltó. A fúrás telepítése az antiklinál rétegsáncz nyeregvonalaiban alkalmas: a Kamianecz-gerincz felől lefutó Dolina-patak és a Baruhora-dűlő felől jövő csermely egyesülő pontjából keletre eső terület. Legalább 600—650 m mélység szükséges. Nem messze. Barwineken, 540 m fúrásnál olajat és erős gázkitörést találtak.

Kőbánya: Homokkő, eocénkori, glaukonitos, meszes. szürke és sárgás, középszemű. A Prokopecz-dűlőben 1894-ben 450 m³ hídépítésre.

Alsómérk: Mérc; 1427, 1435-ben Myrk; 1435-ben a mislyei prépost alapítja; 1597-ben Káthay tiltakozik Segnyey ellen erőszakos birtoklás miatt: Segnyey erdőhasználatot enged a lakosságnak; 1607-ben ugyanaz; 1631-ben Zeöky tiltakozása elidegenítés ellen; 1637-ben mislyey prépost tiltakozik Kellemesy, Segnyey és Magovics ellen: 1764-ben Alsó: Piller.

Alsómerse: Mirosova; 1683-ban Alsó-, Felső-; 1685-ben Mlyirosova; 1748-ban Mirossó: a makoviczai Aspermont-uradalomba kebelezik.

Tartozék: Viduma.

Kőbánya: Menilit, oligocénkori smilnó-rétegek, barnás-fekete, tömött. A közbirtokossági kőbányában a 22 km állami út kavicsozására.

Alsóodor: Orlich (Alsó-, Felső-); 1415—6-ban Két Orlyh: Markovicza tartozéka; 1683-ban Orluk, Orlik; 1685-ben Orlics; 1714-ben Orliczky.

Alsópagony: Alsó-Polyánka; 1435-ben Polyánka; 1683, 1846-ban téglagyár; 1753-ban Pattyi Gábor. (L. Eperjes, tartozék.)

Alsósebes: 1615-ben Alsebes.

Birtokosság: 1615-ben Bakonyi; 1621-ben Darholcz (Bethlen-donáció). Bakonyi tiltakozik ellene; 1657-ben Zimmermann, Bottyány. 1680, 1752-ben Mokray; 1681, 1693-ban Bogdanóczy megveszi Horniczkytól; 1694-ben Mikray, Szabó; 1714-ben Tormássy, Szabó; 1712, 1773-ban Tormássy; 1772-ben Haller gróf; 1773-ban 3 országos vásárjogot kap Dessewffyné báróné.

Tartozék: Magyarisla-fürdő, Rovnya.

Alsószabados: (L. Felsőszabados.)

Alsószalók: Alsó- (Felső-: Szepes vármegye): Szalók. Gyakran cserél vármegyét. 1322, 1457-ben Zalok; 1383-ban Zalouka, 1393-ban Salok, 1423-ban Naghzalok, Kys-; az 1427-iki adólajstromban mindkettő sárosvármegyei, amott (Semsey-birtok) 26, emitt (Pásztóhy-birtok) 24 jobbágytelekkel. 1322-ben Szalók: heti vásárjog.

Birtokosság: 1383-ban Méhy; 1423-ban a Méhy-leányok pere Pásztóhyval és Semseyvel; 1427-ben Pásztóhy, Méhy; 1567-ben Werner-osztály; 1573-ban Polyánka tiltakozik a szepesi konventnél határ miatt; 1574-ben Alsó-, Felső-: ugyanazok egyessége; 1582-ben Semsey (Girálttal) Bornemisának adja; 1589-ben Thorday; 1603-ban Rosenmann, Peczery tiltakozik Melczer ellen foglalás miatt; 1606-ban Bornemisza, Segnyey; 1609-ben Bornemisza és Keczer osztálya; 1608-ban Berzeviczy a szomszédságot eltiltja a Slemov-prédiumtól; 1610-ben ugyanazok malomzárása; 1613-ban Melczernek helyszini szemle; 1614-ben Morvayné zálogba adja Hettyeynek; 1669-ben Krivácsy; 1687, 1756-ban Melczer; 1737-ben Semsey; 1849-ben a plebános egyúttal Eperjesnek szepesi káptalani kanonokja. A község ugyane káptalan birtoka régtől.

Alsótarbaj: (L. Györgyös: tartozék.)

Alsótaróc: 1685-ben. (L. Felsőtaróc.)

Alsóturóspatak: 1562-ben Benyó.

Alsóvízköz: (L. Felsővízköz): Alsó-Szvidnyik.

Birtokosság: 1694-ben Regéczy, Dvorniczky, Rokiczky; 1699-ben Zernyiczky.

Kőbánya: Homokkő, eocénkori, barnásszürke, meszes, apró. A községi kőbányában út-, fal- és hídépítésre való anyag. Nem fejtik.

Algrosova : (Felső-) : 1685-ben. ?

Ambrusfalu : (L. Olajpatak, tartozék.)

Andrásvágás: 1427-ben Andrasvagassa; 1490-ben Andraswagasa.

Birtokosság: 1437, 1439-ben Bajory; 1621-ben ugyanaz zálogba adja Berzeviczynek 3 hamborgi telkét; 1658-ban Keviczkyne eladja összes birtokait 8000 frton Berthótnak; a XVIII. században Winkler; 1761-ben Daxner.

Andrejova : (L. Makovicza: tartozék.)

Andrejovka : (L. Palocsa: tartozék.) Az erdőnél: Abrahuna-patak, mely a Hernádba ömlik. *Tarkeőy Rikolf*.

Aranyas : 1478-ban *Aranyasy* (Nagyfalusi-) -cs., Nádffő körül. ?

Aranyashelye : (L. Nádffő: rész.)

Aranybánya:

Agyagbánya: kincstári; bérlő az Eperjesi Népbank, mely a kályhagyárában használja fel a budamérivel együtt. 1890-től külfejtésszerűen művelik. A gyár fenyővel fűt, évi 2000 kályhát készít; piacza: Magyarország és Ausztria. T.-fok = I.

Aranypataka: 1415-ben Araniaspathaka; 1427-ben Aranpathak; 1481-ben Aranpathaka. 1683.

Agyag: szürke, homokkő-zárványokkal és rozsdás foltokkal. Karcza kissé fényes, érdes. Mésztartalom: 4·94%. Tt. VII.

Kőbánya: Homokkő, eocénkori, vörhenyes, meszes, középszemű. A községi kőbányában 1879-től 300 m³ alapozáshoz és hídépítéshez.

Ásgut (Alsó-, Felső-) : 1283-ban 5 erdőőr nemesítése; 1300-ban az erdőt és Tamásfalvát Synka kapja; 1307-ben ugyanazzal Felsebesért elcseréli Omode; 1437-ben Vzguth; 1427-ben Asgwth, Assguth; 1437-ben Asguth; 1438-ban Felsew—.

Birtokosság: 1347, 1416-ban Sebesy; 1427-ben Asguti-, Sebesi- (Sinka-), Daczó-család 30 jobbágytelkével; 1562-ben Sebesy; 1563-ban Bagos; 1563-ban ugyanaz 50 frton zálogba ad 6 telket Ormányinak; 1579-ben ugyanaz visszaváltja; 1584-ben AlacsKay; 1592, 1598-ban Asgúthy; 1600-ban Bosik Körtvélyessytől zálogváltás; 1603-ban Körtvélyessy és Illéssy követelése Asgúthy és Tóth egyessége ellen; 1606-ban Bisztray tiltakozik erdőhasználat ellen; 1616-ban Fábry; 1616-ban Raszlaviczy tiltakozik Róth és Fábry birtokvisszavásárlása ellen; 1624-ben Bosik követelése Bisztray ellen; 1628 (Alsó-); Nádfőy tiltakozik Forgách ellen 2 jobbágytelek miatt; 1629-ben Forgáchné Nádfőy ellen; 1630-ban Forgáchné kitiltja az evangélikus lelkészt; 1636-ban Strázsné 1 jobbágytelket pénzben akar visszaváltani Raszlaviczynétől; 1636-ban ugyanaz tiltakozik Bóth és Kapy erdővétele ellen; 1639-ben Körtvélyessy tiltakozik Raszlaviczy erdőfoglalása ellen; Kapy tiltakozik Raszlaviczy ellen a «Komlókert-oldal» birtoklása miatt; 1664-ben Szentpétery tiltakozik Strázs és Tolvay adás-vevése ellen; 1667-ben Horváth tiltakozik Bóth ellen; 1668-ban Szemere tiltakozik Tolvayné ellen; 1670-ben Szentpéteryne tiltakozik Bosik és Olcsváry adás-vevése ellen; Ugyanaz követeli részét Strázstól és Gyetriktől; 1680-ban Szirmay tiltakozik Fraj-testvérek, eperjesi lakosok erőszaka ellen; 1682-ben Kohányi követelése Bosiktól; 1683-ban Szentpétery tiltakozik Kohányi házfoglalása ellen; 1694-ben Illyés, Móré, Pusztay, Danéczius. 1697-ben Körtvélyessy követelése Nemesányitól. A XIX. században Semsey.

Bábafalva:¹ Babapataka: 1427-ben Babapathaka, 1437-ben Babapathak, 1458-ban Bapa-pataka, 1487-ben Bapathaka. Birtokos: 1435-ben Gombos, Körtvélyessy; a XV. sz.: a Szécsi-, Soós-, Csaholyi-cs., 1751-ben Fejérváry, a XIX. század: Semsey.

¹ Régebben Balpatakával egy községnek kellett lennie.

Bachamezej-b. 1248-ban Mohol fia Detrik; IV. Béla, mivel Mohinál az életét mentette meg, személyesen iktatja be «ut descensum hereditarium» 1338.

Bajánó: 1435-ban Bayano, 1462. Szent-Imre és Jesztreb mellett.

Bajor: 1427-ben Felsebayor, Bayor, 1490-ben Felsew-Bayor, Alsobayor, 1427-ben F.-Bajoron 8, A.-B.-n 26 jtelek. 1438-ban Fejér, 1427-, 1490-ben Bajory, 1609-ben Rholl. 1613-ban Bajory erdőtilalma. 1616-ban Bajory-osztálya Bajorbirtokon (Izsép, Andrásvágás, Buják, Szedlicze, Miklósvágás, Bajor). 1665-ben Forgách zálogba adja Keviczkynek 23,040 frtért Bajor, Izsép, Andrásvágás, Kavacsány, Klembérk, Bujak-részt, 1675-ben Bajory köv. Kékedyné e., 1671-ben özv. Beleváryné 5500 frtért zálogba adja Berthótynak Buják, Kavacsán-részt, 1682-ben Joanelly, Becskerek, Czifkay.

Bajoróc 1621-ben Palocsayné tilt. Dessewffy e.

Bajorvágás: Bajorvágása: 1274-, 1288-ban a Tarczay-uradalom része, 1366-ban Bajorhau, Bejér Vagassa, 1427-ben Bayorhau, 1437-ben Bayorwagasa. *Birtokos:* 1427-ben Palocsay (3 jtelek), Berzeviczy-család (10 jtelek), Vámosy. 1664-ben Dessewffy, Berzeviczy. Amaz tiltakozik emez ellen a füzesek kivágása miatt 1863-ban kastély, a XIX. század II. felében Berzeviczy-birtok.

Bajus hely: (L. Rátvaj: rész).

Baksa: 1415-ben Baxa; Makovicza tartozéka; 1427-ben 24 jtelke volt. Később Boksa, Sztropkó mellett. 1683-ban Boxa, 1691, 1685-ben Boxa: Pethő gróf.

I. *Baktaköz:* (L. Nagysáros: tart.)

II. *Baktaköz:* (L. Eperjes: tart.)

Balázsi: Lacs, Vlacs: 1427-ben Lacha, 1458-ban Lachya, 1355-ben Somosy János fiai, 1427-ben u. a. Széchy, 1487-ben Chaholyi. 1699-ben Szegedy követelése Fejérvárytól.

Balázsházai erdő: 1593-ban Szeben része.

Balázsvágás: Balázsvágása: 1274, 1288-ban a Tarczay-uradalom része. 1317-ben a Grünwald-erdőségből alakul ki Berzeviczy I. János alatt. Rycolph ispán fia János és 4 fia:

Mihály, Rikolf, János és Henrik meg Berzeviczy Leusták fia Balázs *Seuworld* lakatlan birtokot kihalásítja: 40 teleknyi telepet; ezen 1 soltésznak ad 1 telket, szélmalmot, serfőzőházat s feljogosítja, hogy 18 évi adómentessége legyen a települőknek, de aztán 1 telek után $\frac{1}{4}$ frt gar. dn.-t, 1 kenyeret, 1 csirkét, 1 hordó sört (a község), 1 disznót fizetnek. Minden 6-ik dénár a soltészé. Mentések a tizedtől, templomot építhetnek, papot választhatnak, szabadok, vadászati és halászati joguk, a soltésznak birói joga van. 1427-ben Balazuagasa, 1480-ban Balaswagasa. *Birtokosok*: 1584-ben Berzeviczy, 1610-ben ugyanaz. 1656-ban B. László tiltakozik a serfőzés ellen; 1668-ban Berzeviczyek tiltakoznak B. Boldizsár és Zsigmond erdőhasználatára ellen. A XIX. század II. felében Berzeviczy-birtok.

(Tartozék: Balázsvölgye: előbb Dolina, Dolina-fürész-m., Zsdár-m., Csértész.)

Balázsvölgye (Dolina): Balázsvágás tart.

Bálintvágása: 1477-ben a Csaholyi-család birtoka Margonya és Mátévágása táján.

Balpataka: Babapataka. 1334-ben Thekule-nemzetségbeli Miklós és Pál fiai, 1427-ben Széchy, 1435-ben Strázs a birtokosok. 1441-ben Pabapataka, 1427-ben Felsebabapathaka (Gombos-család b.) és Alsobabapathaka (több nemes a birtokos). 1483-ban Csáholyitól Semsey László Giráltot és Karácsonymezőt megveszi Lacsa, Long, Luzsán, Margonya, Mátévágása, Medgyes és Radvány b.-ért. 1487-ben Csáholyi, 1518-ban Buthkay-család. 1571-ben Horváth zálogba adja Balpatakynak, 1562-ben Soós zálogba ad 1 jobbágyot Okmányinak. 1574-ben Balpatak a birtokos, 1585-ben Horváth. 1587-ben ugyanaz zálogba ad Bucsúházynak. 1588-ban ugyanaz eltiltja a balpataki részesektől Vithámlása patakot, Botho-erdőt, Pallokuta-mezőt. 1603-ban Jászay tiltakozik Balpatak ellen, 1636-ban Jászayné visszaváltja Jászaytól a kúriát, 1637-ben Semsey követeli Héderváryné től a Semsey András zálogos birtokát. 1663-ban Zombory-osztály. 1692-ben Zombory és Baranyay tiltakozik Balpatakyné

ellen erdőelidegenítés miatt, 1694-ben Friczak, König. 1707-ben Sándor követel zálogrészt Baranyaytól és Kucztól. 1711-ben Miklovich tiltakozik Fejérpataky ellen kúria miatt; 1712-ben Verbovszky, 1714-ben Maturka, Verbovszky, Tarcsenik, 1718-ban Hancsovszky, 1731-ben Pattay, Nagy, Csoma a birtokosok.

Kőbánya: Homokkő: eocénkori, barnásszürke, messzes, apró. A községi kőbányában 1850-től 50—60 m³-t falazásra, kavicsolásra.

Bányapuszta: (L. Nyirjes: tart.)

Bányavölgy:

Kőbánya: Homokkő: eocénkori, erősen glaukonitos, zöldesszürke, meszes, apró. A birtokos kőbányájában 1891-től építkezésre alkalmilag.

Baranya (Báranyfalva?): (L. Olajpatak: tart.)

I. *Baranyos:* 1587-ben prédium. (L. Felsősom.)

II. *Baranyos:* (L. Deméte) ?

Bártfa sz. kir. város.

Bártfaújfalu: Bártfa-Ujfalu: 1613-ban Rákóczi köv. a kúriát Kalmártól, 1614-ben Rákóczi Gy. köv. a 300 frtos zálogba adott kúriát, melyet Szikszayra írt át Rákóczi Zsigmond. 1614, 1615-ben Beliske tilt. Varjú e.; 1615-ben Varjú; 1625-ben Rákóczi tilt. Varjú és Hoffmann adás-vevése e. a Serédy-jogczímen, melylyel Olsvay Eleknek adta a részt, 1635-ben Rákóczi köv. Hoffmannétól, 1656-ban Lorántffy Zsuzsanna és Hoffmann egyessége; 1775-ben Bydeskuty, 1777-ben Soós.

Bartosfalva: Bartosfalu: 1408-ban, 1427-ben Perényi, 1427-ben Barthusfalwa, 1454-ben Barthas-, 1553-ban jogaiba beiktatandó Bornemisza György De Pécs lit., egri kapitány. 1665-ben Forgách tiltakozik Frichyek ellen; 1570-ben Bornemisza, 1591-ben ugyanaz, 1603-ban ugyanaz és Forgách.

Bátorhegy: Krajnó-Bisztra.

Balthamezeje: 1288-ban (Balthamező-uradalom): Keech-család; 1493-ban Tarczay-birtok.

Beczfalva: Becsfalva: Becsiújfalu, 1618-ban Berthóty, Bocskay, 1622-ben Bornemisza tilt. Usz e. 1691-ben, 1698. ?

Beheta 1570-ben Bornemisza. ?

Beyervágása : 1306-ban. (L. Edusturnya.)

Beke : 1475-ben B. possessio : Siroka vidékén. Eltűnt helység.

Belcella : 1427-ben jtelkes, Krucsó és Ortutó közt. Utóbb : Beczallya (Pesty F. szerint : nem Bérczalja). ?

Bélavézse : Belovezsa : 1415—16-ban Belauese, Belaueze, 1427-ben Belouisa, Belauesse, 1492-ben Belowesa. Birto-
kos : 1427-ben a Czudar-család körülbelül 29 jtelekkel. 1683-
ban Belovcsa, 1685-ben Beloveza, Belovezsa. (Más neve : Alba
Turris = Fehér Torony.)

Kőbánya : *Homokkő* : eocénkori, szürke, kissé meszes, középszemű. A községi kőbányában 1882-ben 500 m³ építésre, hidakra. A hegyekben kőszénrétegek.

Belejőcz : Belejócz, Belle- : 1683, 1719.

Benedekvágása : Benedikócz : 1415—6-, 1427-ben Benedekvagasa, 1492-ben Benedikocz : Makovicza-vár tartozéka. 1685.

Benód 1683 ?

Benyik 1683 ?

Benyovszky-föld : (L. Gellért : tart.)

Berch-határdomb : 1288-ban Dobow és Zech (Décső) folyók közt.

Bérczalja : Janovcze : 1592-ben Usz tilt. Bornemisza ellen erdőerőszak miatt, 1602-ben Kérytól követeli Usz. 1645-ben Berthóty. 1661-ben Bethóthy zálogba adja Vattaynak, 1705-ben ugyanaz tilt. Klobusiczky ellen. 1863-ban Dessewffy-kastély.

Berezóka : Brezovka, Brezufka : 1683.

Berki falu : 1444-ben Borsvay.

Berki : poss. 1427, 1429, 1478-ban Berky, 1444-ben Szolnok, 1667, 1689-ben Keller, 1689-ben Kubinyi, 1665-ben Szapáry grófnő ?

Bertót : Bertold : 1320-ban Villa Bertholdi, 1340-ben Berthoth, Berthold, 1427-ben Berthowld. 1330-ban Pertolál, 1330 (Pertalalt) : előtt Wyllermus mester, majd Fülöp nádor, újra Wyllermus kapja, a ki Szepes és Ujvár grófja : cserében a Szalánczyaktól (Hedrych-falvával, Fferich-vel, Syrokával). *Birtokosság* : 1320-ban fele Merse-birtok, fele Thekule András fiaié,

1320-ban felét Tóth Péter veszi át több falurészszel és 9 külső falu vámjával. 1333-ban Pertolt, Hedrychfalvát, Ferichet (Frics) és Sirokát Drugethtől cserébe kapja a Szalánczy-család. 1341-ben Berthóty Egyed, 1357-ben ugyanannak fiai. 1359-ben, 1365-ben pallosjog, kiváltságlevél ugyanazoknak. 1454-ben Sirokay, Frichy, Hedry, Berthóty, 1510-ben Berthóty. 1573-ban Berthóthyne tilt. két nemtelen veje ellen birtokfoglalás miatt, 1610-ben Berthóty tilt. erdőhasználat miatt, 1640-ben Berthóty hányája a Frichy-, Hedry- és Csáky-családokkal. 1645, 1690-ben Berthóty-osztály: Kaproncza, Bertót, Siroka, Vitéz, Szent-Kereszt, Jánosfalva, Laszczó. 1700-ban Berthóty, Frichy és Hedry: Bertót, Szent-Kereszt, Hrabkó, Vitéz, Hedri, Frics, Siroka, Korlátvágása, Gluha, Wolicza, Janieskó, Kis-Szent-Kereszt községekben beiktatásuk. 1679-ben Pataky, 1729-ben Roza görög kereskedő 34 hordó bort vesz 40 sor gyöngyért (85 tallér) Berthótytól. 1730-ban Czabler, 1732-ben Festetich.

Kőbányák: I. *Homokkő:* eocénkori, szürke, kissé meszes, apró. Ghillányi báró kőbányájában 1880-ban kövező lapok, lépcsők alkalmilag.

II. *Homokkő:* Berthóthy E. kőbányájában 1892-ben ugyanazon czelokra. A sóvári fausztató s a felvidéki nevezetesebb építkezések belőle szerzik az anyagot.

III. *Homokkő:* Berthóty B. kőbányájában 1830-ban ugyanaz; szünetel.

Berzenke: 1447, 1470-ben Bezdenke, Radács és Dobrova közt, 1427, 1481-ben Berzenke (L. Karacsattelke). 1480-ban Csicsery zálogba adja Ráskaynak; 1514–25-ben Kassának ezenzúst fizet. Ekkor tűz és nyomor sújtják (Radácscsal). 1562-ben Kassa tiltakozik Orosz ellen. 1587-ben Károlyi. 1563-ban Orosz tiltakozik Kassa ellen, 1761-ben Zeldmajer, a Keczer és Csicsery (Orosz)- jog fenntartója, tiltakozik Klobusiczky gróf ellen, 1661-ben Keczer és Orosz eltiltják Berkýt; 1613-ban Kassa, a bánya miatt, tiltakozik Eperjes ellen; 1770-ben Rusánszky.

Berzevicze: 1274, 1288-ban a Tarczai-uradalom része. 1300-ban már mezőváros. A várat 1317 előtt alapította Berzeviczy I. János. 1449-iki bártfai irásokban: Bresuicz, Bersivicz, Briswicz, Brisovicz, Brezewycza, Preswicz, Prisvicz, Privicz; 1427-ben Brezeuicze, 1432, 1469-ben, Berzewicze, Brezewicze. *Birtokos:* a Berzeviczy-család, melynek 1427-ben 58 jtelke van. 1458-ban *Berzevicze-vár* birtokosai Lomniczky, Berzeviczy, Detrikfi, Pohárnok, Schwarz. 1561-ben Berzeviczy 1500 frton megveszi Palocsai Horváthtól a 200 frton átírt s minden egyéb birtokát: Berzevicze, Hamburgk, Daroch, Stelback, Polom, Feketekutt, Lagno, Danaviesy, Kecz falvakat, 1599-ben Horváth †. A Berzeviczy-család 1510 frt alapítvánnyal öt személyre szóló szegények házáat létesít benne. 1816-ban a lakosság félszázad óta forrong: «*nisus libertatis*» bántja. Féktelen, engedellen még a kir. rendelet ellenére is. A Berzeviczy-család bizottságot kér a vármegyétől, hogy a czinkosokat fogassa el. S bár községnek tilos Bécsbe követet küldeni, újra küld holmi kiváltságok visszaszerzése érdekében. Kívánóságait a vármegye alaptalanoknak jelenti ki.

1597-ben a családi birtok: Hamborg, Darócz, Bajorócz, Feketekút, Stelbach és Balázsvágás. 1600-ból templomában van Zmeskál Jóbné-Geletffy Petronella Epitáfiuma.¹ A templom tornya zömök gót; fenn vaserkély, ujabban bádogtető. A mai zsidó temető alatt állt a vár: Bonfini szerint Giskravagy Uderszky-vár. DK. a Homolka-hegy s két völgy: a Visszoka- és Hamborgpatak völgye zárja. A Szmrkovicza-hegyen túl van a Branyiszko-hágó; DNY. a Zamecsiszko-hegy, a mely erdőben emelkedik s köralakjánál fogva őrtorony lehetett. Tartozékai a Berzeviczy-birtoknak a XIX. század II. felében még: Hámbor, Balázsvágás, Darócz, Széprét, Bajorvágás, Polony, Feketekút. 1610-ben ifj. Berzeviczy János tiltakozik a

¹ L. Szendrey János művét. Különösen jelmeztani szempontból érdekes műemlék. A kép alját az oltár körül térdelő család, a közepét Krisztus győzelme az ördög és halál fölött töltik be.

túlságos zálogosítások ellen a családi birtokon; 1622-ben Berzeviczy András megosztja a birtokát: a leányágnak Alsó-Szalókot és 3000 frtot, a fiúágnak a többi birtoktestet adja. 1626-ban Berzeviczy Henrik zálogba ad kúriát, 1631-ben ugyanaz tiltakozik Tóth János házépítése ellen, 1668-ban Berzeviczy Pál és Bálintné a birtokos; B. András tiltakozik Berzeviczy János és Zsigmond házadása ellen; 1680-ban Berzeviczy Zsigmondné birtokosztása. 1694-ben Szeghy Zsófia a birtokos; Zathorszky Kázmér eladja Berzeviczy Ezékielnek a kúriáját a stelbachi, polomi (polonyi) és feketeküti részekkel, 1725-ben Podhorányi a részbirtokos. 1754-ben a község vásárt kér. 1852-ben Berzeviczy Hyeronimus tízezer forinton eladja Hamborgh, Stelbach, Berzevicze és Balázsvágás részeit Tulács Józsefnek. Kúria a XVI. században 5, később 11 volt.

[*Tartozék*: Pod csarnu huru, Hajnicza-m.]

Bessó (alias Rogo): 1493-ban Tarczay-birtok.

Belekints: előbb Mirolya: (L. Komlóskeresztes: tart.)

Biharó: Beharó, Becheró: 1492-ben Czudar, Rozgonyi. 1683-ban Bekhero, 1685-ben Bicsaró. 1711-ben Gombos. A makoviczai uradalomból kiveszik. 1775-ben Szirmay gróf. (L. Köberher.)

Bikszád: 1423-ban Bykzad, 1427-ben Bichzad: Szakalya-vár tartozéka.

Bisztra: 1427-ben Bistra, 1438, 1465, 1474-ben Bystra, 1438-ban Szt. Antalról cz. tornyos kőtemploma volt. Birtokos: a Soós- és Rozgonyi-család. Sáros megyéből Zemplén megyébe nyult át.

Blachonulháza: 1335-ben Somosy Egyed és Ivánka kapják. (Lásd I. Somos.)

Bodonlaka: 1341-ben Varjú, a XIV—XVIII. században Bozinkay, 1813-ban ugyanaz, 1427-ben a pannonhalmi apát, Dobay és Vincze, 1438-ban Leeh, Somogyi, 1473-ban Bozinkay, 1495-ben Pan a birtokosok. 1519-ben Bozinkay 300 arany forintért eladja Berthótnak. 1588-ban Bodólaka: Dobay tiltakozik Bozinkay ellen. 1592-ben Zombory és Kovácsné a Bozinkay-féle részt követeli. 1620-ban Szepessy követeli a

Palaticz-részt, 1637-ben Bozinkay a részt visszaváltja, 1656-ban Zombory tiltakozik Ibrányi ellen átjárás miatt, 1663-ban Zombory-osztály. A XIX. században ugyanaz. 1747-ben Pusztay, 1751-ben Péchy, 1778-ban Usz.

I. *Bodos* : 1592-ben prédiüm. (L. Uszpeklén.)

II. *Bodos* : 1346-ban poss. Varhegye al. Bodolofalva : Sáros-vár tartozéka, melytől elválasztva 1427-ben Bodon néven a Mocsolyayak kezére jut. 1363-ban Bodusfalva: *Mocsolyay* ; 1418, 1427-ben, Bodor b. : ugyanaz. 1456-ban Bodos al. Várhegyalja, 1483-ban *Tamásfalvy* .?

Bodrocsa : Bodruczó 1685. ?

Boglárka : Boglyár, Boglyárka : 1291-ben Somosy, XV. század : Rozgonyi 1683.

Bokva, Bukolcz, Bukócz : 1621-ben Rákóczi tiltakozik Pethő ellen elidegenítés miatt. ?

Bolhovszka : 1693-ban Péchy Ádám tilt. P. Sándor korcsmaállítása ellen ?

Boltfalva : 1419, 1427, 1437—8, 1474-ben Bolthfalwa, Bothafalwa, Boltfalva. 1427-ben Soós. Sóvár vidékén, Hanusfalva felé.

Bolyár : 1291-ben Balar: Somosy; 1427-ben Bolar, 1435. 1453-ben Bolyar, 1427-ben 20 jtelke volt. 1607-ben Segnyey. 1693-ban Kálmánczay- és Gombos-osztály: tiltakozik Dobay ellen a birtok, Lipovicska-erdő s az ollysvavizi malom miatt. 1694-ben Kálmánczay eltiltja a mudrórcziakat a legelőtől. XVIII. század: Nagy, XIX. század: Egerer.

Bolykvágása (Vajk-) : Henrikfy-család.

Borkút : (L. Eperjes: tart.)

Borkut-i szőlő : 1697-ben Kendy tilt. Aspermont gróf és Sztankay egyessége ellen. (L. Eperjes.)

Borókás : Jedlinka : 1683. (*Tartozék* : Pocsekáj-csárda.)

Boroszló : 1393-ban Segnyey Pisztrongh Egyed. 1427-ben Poroszló, 1435ben Borozló. 1427, 1435-ben a mislyei prépostság tartozéka 31 jtelekkel, a mely egyuttal a községet alapítja, 1597-ben Segnyey és Kellemesy erdőjogot ad Káthay alattvalóinak. 1607-ben Káthay. 1637-ben a mislyei prép. tiltakozik Kellemesy, Segnyey és Magovics ellen.

Kőbánya : *Amfibol-andazit*, világosszürke, érdes, likacsos,

középszemű. A községi kőbányában (az Osztra Szabbrana-n) 100 m³ építkezésre, alapozásra, sírkőnek.

Borsous (vagy *Salgó*): 1298-ban Symon fia György adja Hyppolit fiainak: Tamás és Péter szolgáinak.

Boxás: (L. Duplin: tart.)

Böglér: 1321, 1461, 1454-ben Bewgler, Olajpatakkal együtt: Perényi.?

Bóke malom 1618-ban Paczóth-osztály, 1637-ben Fűzy tiltakozik Paczóth ellen.?

Böki (Habzsán): 1330-ban Kompolthy, 1351-ben ugyanaz és Györkei Donch ősei. 1351-ben Buki, Beki, 1427-ben Bwki. 1417-ben birtokos Ruszkay, 1430-ban Visontaytól kapja Rozgonyi; 1607-ben Galambócza-család, 1601-ben Paczóth, 1621-ben ugyanaz zálogba adja 650 frtért Berthótnak. 1751-ben Sztáray, Péchy. 1753-ben Sztáray gróf 12,000 frt értékben fassióval Desfeigni Terézre iratja a birtokát. XIX. század: Ujházy. 1863-ban Bujanovics-kastély.

(*Tartozéka*: Kerulnya.)

Branyiskó-erdő (L. Siroka: tart.) 1403-ban Hedrichy és Bertholdy kapják, 1525-ben ugyanazok és Frichy.

[A hegyláncz Nyk. felé huzódik a Tarcza folyóig. Hozzá tartoznak a szebeni hegyek is. Vizokahola (Magas kopasz hegy)].

Kőbánya: *Mészkö*: felsőtriasszkori, sötétszürke, fehér eres, tömött.

Brecske 1341-ben Varjú.?

Brezovka 1685.?

Brodkitanya: (L. Lubotény: tart.)

Bruchekmal: 1410-ben poss. Pruchekmal, Uszfalva táján, 1427-ben Pebchekmal (a Gombos-család birtoka), Osztópataka és Szék közt hihetileg ugyanegy. 1435-ben Gombos.?

Buczló: 1341, 1427, 1483-ban Varjú. 1408-ban Buchlo, 1427-ben Buzlow, 1475, 1483-ban Buzlo. 1409-ben per Kőszeghy Albert, a Varjú-fiuk, Kapronczay Makkabaeus fiai és Kapronczay Dénes leánya: Sárváryné közt. 1475-ben Horkas, 1482-ben Buszlóy. 1561-ben Varjú-osztály; 1563-ban Bagos; 1566-ban Tibay-test. tiltakoznak Tibay Kristóf ellen birtokelidegenítés miatt, 1601-ben Gyármán tiltakozik ternyei Bornemisza ellen. 1604-ben Buday 50 frtért zálogba adja Bor-

nemiszának. 1700-ban Tivadar: Zalecha-rész. 1714-ben Veliky, 1740-ben Pulszky, 1742-ben Bánó, 1743-ban Bornemisza, Dubovay, Izdenczy, 1751-ben Bornemisza, Elek.

Budamér: 1291-ben Somosy (két Budamér), 1427-ben Bodomer, 1435-ben Kys-, Nagbudamer, 1460-ban Budmir. XV. század: Rozgonyi, 1561-ben Miklósvágágy új donációt kér Serédytől a kastélyra, 1542-ben Serédy, 1548-ban I. Ferdinánd a nemesi kúriát Makoviczával 10.000 frtéért zálogba adja Serédynek. 1572-ben Fűzy, 1577-ben Fűzy, 1601-ben Kellemesy tiltakozik Segnyey ellen malom miatt, 1602-ben ugyanaz Kis-Budamér miatt. 1607-ben Segnyey, 1610, 1795-ben és a XIX. században Ujházy a birtokosok. 1628-ban Fűzy-birtokcseréje Paczóthtal, 1630-ban Segnyey Bálint és Kellemesy tiltakozik Segnyey György ellen malom miatt, Lubomérszky hercegnő pere Sepsy és Károlyi ellen. 1638-ban Ibrányi és Kellemesy egyessége. 1708-ban Fischer báró. 1755-ben Balassa gr., 1775-ben Klobusiczky gróf a birtokosok. 1863-ban két Ujházy-kastély.

(Tartozék: Kőszegh, Terebő, Ópeklén, Erdőcske, Kassa-hegy alatti csárda, stb.)

Agyag: az Ujházy-birtokon, 1894-ben külfejtésszerűen. Kályhának az Eperjesi Kályhagyár. Tf. III. Fehér porcellánanyagbánya.

Kőbánya: I. *Riolittufa*: világosszürke. A birtokos Vapenyik nevű kőbányájában 30 m³ évi fejtés építésre.

II. *Ugyanaz*. A birtokos Vinicsna nevű kőbányájában 20 m³ fejtés építésre.

Budina: 1320-ban Villa B., Hermány és Szinye-Lipócz községgel együtt. ?

Budzinmalom: (L. Décső: tart.)

Budzova: (L. Cséres: tart.)

Buják: 1427, 1435, 1486, 1490-ben Bwyak. 1435-ben Homonnay, előbb Czudar, majd Rozgonyi, 1437, 1439-ben Bajory. 1435-ben Czudartól Szemelnéért (Abaúj megye) Steflaky kapja, 1519-ben Sebesytől zálogba veszik Berthóty és Bajory, 1665-ben Madarász tiltakozik Melczer ellen, 1682-ben Joanelly, Beeskerek, Czifkay.

Bukolcz: 1379-ben Bokoch, Bokouch, 1379-ben Bokwa, 1414-ben Bukolch, Bwkoch, Bwkovch: Makovicza tartozéka, Sztropkótól ÉK., 1379-ben Zemplén megyéhez számít. 1427-ben Buchke (Czudar-család birtoka) hihetőleg ugyanegy, 1683-ban Bukhócz. ?

Bunyita: Bonyita; 1427-ben Bonitha, 1417, 1496-ban Bonytha, 1480, 1482-ben Zbugyaytól veszi Czéczey; 1447-ben Kozmafalvy, 1427-ben Dohy. 1683, 1689-ben Bunitó, 1691.

Csábolcz: 1320-ban Chabolth: Merse-család, Thekule András fiai. 1427-ben Chabolch. 1320-ban Szinye és Berthót helységekkel, 1427-ben Kislalud és Osztopataka helységekkel egy birtok. ?

Chala: Chalayafalva 1301—21. (Anjouk. Okmt. 3.) ?

Csalános: 1427-ben Chalanus: Soós-család. 1438, 1474-ben Chalanos, Sós-Ujfalu közelében. ?

Csanáros: 1616-ban prédiom. (L. Felsősebes: rész.)

Csaplyan: 1387-ben Chaplyan: Perényi. 1427-ben Caplan: Trocsányvidéki helységekkel. I. Károly alatt: Cheplan (a sárosmegyei Gepelben): Michelethi Gürk fia János. 1427-ben Nádfőy. 1561-ben Czoplanka: Boros Demeterné. 1562-ben Czaplánka: Bejczy zálogba adja Gyármánnak. — Bejczy Istvántól megveszi Gyármán a részét. 1561-ben Varjú-osztály. 1591-ben Gyármán, Tivadar. 1603-ban ugyanaz tiltakozik Bornemisza ellen malom miatt. 1660-ban Fejérváry tiltakozik Tivadar ellen. ?

Csarnipatak: (L. Sáros-vár: rész.)

Csarnó: 1683.

Csazgó (Czazgó): 1439-ben Tarczay-birtok.

Chedezdeth: 1285-ben Boksa-nemzetségbeli Simon fia György. ?

Csehán: birtok 1585. ?

Cselfalva: Cselfalu: a Hajagos-hegy alatt. 1355-ben Czel Coppirintia keletkezik: Czely Pál, István, András és László jogot nyernek Czel határától a Tapoly körül eső Fehérpatakit az erdőség benépesítésére. A község 14 évi adómentességet kap, a papját szabadon választja, a pap tizedet szed: van vadra, halra joga; 1 telek után később 1 fertót fizet. Adótól, tizedtől és szolgálmányoktól mentes. A talált ércznek $\frac{1}{6}$ -át a soltész kapja. Házankint 2 garast fizet. A soltész kap 2 házat, malmot, sörházat s a birság két részét. Birói joga van. 1427-ben Chelfalua; 1439-ben Kelfalua; 1465-ben Chelfalwa; 1427-ben

23 jobbágytelke van; 1561-ben Chielfalwa; 1562-ben Csal-falua; 1564-ben Celfalu.

Birtokosság: 1341, 1427-ben Varjú; 1562-ben (Gierglaza) Kalnas-zeor (-szer): Kékedy adja Buzlaynak; Kékedy és Ormányiné cseréje; 1564-ben Nádfey; 1566-ban Kékedytól elcseréli Ormányi; Thibay; 1589-ben ugyanazok erdőegysége; 1612-ben Fejérváry, Sarudy, Buzinkay; 1616-ban Fulló a mezei tizedet visszaadja Ormányinak; 1621-ben ugyanez tiltakozik Kapu ellen és viszont erdőirtás miatt; 1625-ben Sztankay; 1630-ban Zimmermann; 1643-ban Ormányi; Soós és Krupnikné-Ormándy Kata egyessége kúriára; 1694-ben Krakovicz; 1740, 1764-ben Pulszky; 1751-ben Keczer.

Chelles: 1285-ben Symon fia György. ?

Csendespatak: Stelbach, Stellbach: 1427; 1437-ben Sthelbach; 1274, 1288-ban a Tarczay-uradalom része; 1683; a XIX. század második felében (Stillbach) Berzeviczy.

Kőbánya. Homokkő: eocénkori, sötétszürke, apró, meszes. A község határában helyi építkezésre.

Czepán: 1493-ban Tarczay-birtok.

Csepco (Csepero): 1244, 1249, 1251-ben Komlós-birtok: Gyármán. 1770-ben plaga (táj): Péchujfalu tartozéka volt. ?

Csércs: Csircs. (Tartozék: Budzova, Garancsova.)

Cserép: 1248-ban egri püspöknek tizedért. ?

Cser-erdő: (L. Kisszilva: rész.)

Cseres: Dubova: 1415—16-ban Duboua, Dubva: Makovicza tartozéka. 1683, 1685. Selters-vízhez hasonló sósizű forrása van. 50—70 év előtt volt töltő-forrása több épülettel.

Csergőzávod: 1621-ben Zavadka: Palocsayné tiltakozik Dessewffy ellen. 1683-ban Zavatka, 1985-ben Zavada.

Kőbánya. Homokkő: eocénkori, barna, apró. A község határában építkezésre.

Csernye (Felső-) Czernyina, Czernina: 1492-ben Czudar után Rozgonyi. 1683.

Csernicz: 1244, 1249, 1251-ben Komlós-birtok: Gyármán. Csernyez: 1558-ban Dessewffy, Tahy. 1559-ben Csernitz (Berzevicze és Héthárs

közt; falu, majd puszta). Tahy és Gilettffy beiktatása Lueska birtokba, Volya részirtokba és Kacse puszta negyedébe. 1558-ban tiltakozások: Gelethffy és Gelethffyné, utóbb: Máriássyné P. Horváth ellen; Berzeviczné-Gelethffy Anna a hugaival Kellemesy, Pesty, Dessewffy ellen birtokfoglalás miatt.

Cherozna: XV. században Kohányi-birtok. Eltűnt helység.

Csertész: (L. Balázsvágás: tartozék).

Cservelyes: 1251-ben Kálnássy, 1412-ben Cherweles, 1427-ben Cherueles, 1463-ban Cerveles, Kükemező vidékén. 1444 (I. Kálnás III.). 1562-ben új donáció a Bánó-családnak. 1569-ben Kükemezey 40 forintért zálogba adja Eperjesnek. 1599-ben Kükemezey tiltakozik Eperjes ellen. 1600-ban Kaza tiltakozik Bánó birtokbavétele ellen. 1622-ben Berthóty. 1640-ben ugyanaz, Bánó. Ma erdő. Eltűnt helység.

Cserveles erdőprédium: (L. Kükemező: tartozék).

Cservenicza: 1558-ban Dessewffy, Tahy. (L. Vörösalma.)

Csires: 1248-ban királyi vadászterület, melyet Mohol fia Delre kap.

Kőbánya. Mészkö: doggerkori, krinoidás; világos őzbarna, szemcsés. A község Lipje-kőbányájában alkalmilag.

Csires: 1607-ben Dessewffy. 1608-ban Forgách tiltakozik Dessewffy ellen határsértés miatt. 1685, 1694-ben Horváth. 1692-ben Dessewffy visszaveszi Vitézytől a jobbágyságot. ?

Csizeny: 1415-ben Chyzen, Makovicza tartozéka, Felsővízköztől (Szvidnik) délkeletre. Talán a mai Tisinyecz.

Csonkafalva: 1366-ban Chonkafalva, Jakabfalva (Felsővolya) határán, Kisszeben mellett. ?

Csudafalva: 1427-ben Chudafalva, 1475-ben Czudafalwa, 1497-ben Chiudafalwa (nemesi névben), 1598-ban Czuda. 1630-ban ugyanaz tiltakozik Soós ellen, hogy az erdőt (mely ma Kakasfalva) Tölgyes-erdőnek nevezi. ?

Czeméte: 1613-ban Kassa a bánya miatt tiltakozik Eperjes ellen. Eperjes közelében, nyugatra. (Kissáros tartozéka.) (Nevezetessége a fürdőhely.)

Czena: 1427: Bártfa körül.

Czerne: 1427-ben Cerne, Cherne. Birtokos: a Tarköy-Tarczay-rokonság, Berzevicze és Héthárs határán, 27 jobbágYTELEKKEL. 1493-ban Czernye: Tarczay-birtok. (Talán Czernina = Felsőcsernye.) ?

Czigelka: Czellevágása: 1415—16-ban Chetleuagása, Cetleuagasa: Makovicza tartozéka, Gáboltó mellett. 1492-ben Czygloka ugyanott. 1683.

(A község nevezetessége a Lajos-forrás 1839-től, melynek gyógyítóerejű a vize: égvényes, konyhasós savanyúvíz, mely jód-, bróm- és szénsavtartalmú. Szénsavas natrontartalmánál fogva versenytársa nincs.)

Agyag: az István-forrás mellett a patakból. Tf.: IV.

Czigla: 1427-ben Cekla, 1492-ben Czygla. Birtokos 1427-ben a Czudar-család 44 jobbágytelekkel. 1492-ben Czudar után Rozgonyi. 1562-ben Benyó követelése Serédtyől.

Czirla: 1427: Bártfa körül.

Czizille: 1683. ?

Damonkosfalva: 1370-ben Damancosfalua (nemesi névben, az Usz-családdal együtt). ?

Daróc: 1274, 1288-ban Tarczay-uradalom része. 1427-ben Daroch, 1462, 1561-ben Daroch. 1680-ban Berzeviczy Zsigmond osztálya. 1627-ben Berzeviczy Márk 2 jobbágytelkes. 1683. 1697-ben a Berzeviczy-család tagjai visszakövetelik Berzeviczy Jánostól. A XIX. század második felében is még Berzeviczy-birtok leányágon; így jut a Szmrecsányiak tulajdonába.

Decske: 1427, 1435-ben Dechke, Deczke. 1462-ben Erdőcskével együtt Segnyey zálogba adja Szentkirályinak. 1602-ben Kellemesly tiltakozik Segnyey ellen. (L. Décső.) ?

Décső: 1274, 1288-ban a Tarczay-uradalom része: Dzaczó. 1558-ban Dessewffy, Tahy, 1597-ben Dessewffy, 1597-ben Berzeviczy. 1627-ben Zdecseő: Dessewffy tiltja a halászatot Pálosaynak, 1628-ban Dy tiltakozik Berzeviczy ellen. 1685-ben Dzécső. 1694-ben Szirmay tiltakozik Dessewffy erőszaka ellen. (Tartozék: Budzinmalom.)

Deczelhalma: 1337. (L. Pósalaka).

Deléte: 1320-ban Deletha: a Merse-család, Thekule András fiai, 1427: Deléthe. 1615-ben Szinyey Kristóf tiltakozik Szy-testvérek ellen elidenítés miatt, 1628-ban ugyanaz. 1693-ban Melczer, Keller.

Delne: 1285-ben Symon fia György. 1288-ban Sóváry György Piros Péternek adja hadi érdemeiért. 1412-ben a D. folyó melletti földet

Hassághy János visszakapja a szepesi követtől, melyet Asztalos Jakab De Kassa és a hugai, sárosmegyei lakosok birtak. (L. Delnekakasfalva.)

Delnekakasfalva: Kakasfalva: 1497-ben «De Kakasfalw» Kakas Bálint, kinek családja azonos (?) a delnei Kakas-családdal. Így az eltűnt Delne helység ugyanaz. (Régebben Delne és Kakasfalva egy helység.) 1566-ban Soós és Czuda közt határigazítás, 1591-ben ugyanazok egyessége a Zeghoraga-erdőre, 1601-ben Lypolth tiltakozik Czuda ellen malom miatt. 1607-ben Horváth zálogba adja Czudának. 1610-ben Orsóczy tiltakozik Nagy ellen. — Trocsányi és Tivadar tiltakozik az Orsóczy-Nagy-egység ellen. 1624-ben Gergelylakyné-Orsóczy Erzse tiltakozik Csuda ellen erdő miatt. 1645-ben a Horváth-leányok osztálya. 1660-ban Csuda András tiltakozik Csuda István és Kapó Gábor adásvevése ellen. 1662-ben Hoffmann tiltakozik Csuda ellen elidegenítés miatt. 1664-ben Petrovay veszi át a kúriát és részt. 1667-ben ugyanaz eltiltja a birtokosokat a Nagy-Erdőtől. 1668-ban ugyanaz tiltakozik Baranyay ellen a Csuda-zálog miatt. Közelében van Szigord ásványvíz-forrásokkal és Klauzura fehér agyagbányával.

(*Tartozék:* Szigord, Valnik, Hradova, Zagulyvaszom.)

Delne-Keszi: L. Keszi.

Deméte: 1427-ben Demethe, 1461-ben Also-, Felsew-Demethe. 1442, 1465-ben Demétey; 1427-ben Herczeg. 1546-ban Bornemisza egyességre lép Máriássy özvegyével D., Frics, Béczalja, Som pusztára. 1587-ben Darholcz elfoglalja Bornemisztól. 1612-ben Bornemisza ellen elidegenítés miatt tiltakoznak Usz, Bocskay. 1616-ban Putnoky, Bocskay. 1618-ban ugyanennek eladja Berthóty. 1639-ben Czuda. 1642-ben vámjog. 1643-ban Bocskay, Szemere, Berthóty és Czuda vámjoga. 1661-ben a Bocskay István-birtok: Fricske, Béczfalva, Nagy-Szilva, Som, Novajháza, Baranyos prédiüm elidegenítése ellen tiltakozik Péchy. 1680-ban Vay. 1689-ben ugyanaz 1 jobbágytelekkel. 1642, 1749-ben Bornemisza átveszi az Ottlik-Szemere-kastélyt. 1719-ben Ottlik. 1723-ban Szemere Judit. Van: ref.

templom. 1728-ban a kir. fiskus eladásra hirdeti a kastélyt és birtokot. A XIX. században Semsey, Prisznitz, Uszlár báró a birtokosok. 1863-ban a Meskó báró-család két kastélya.

Kőbányák. I. **Mészkeő:** alsó-neokomkori, sárgásszürke, tömött; sötétszürke szarukővel. A birtokos kőbányájában 1830-ban 400 m³ kavicsolásra.

II. **Homokkő:** eocénkori, kékesszürke, apró, meszes. A községi kőbányákban 1847-ben 50 m³ építkezésre.

Czement-gyár: alakulóban.

Dethe: 1285-ben Symon fia György. ?

Dezsőfölde: 1301—21. ?

Dienesfalva: 1251-ben Kálnássy. 1412-ben Kálnás és Pósfalu helységekkel: Dienesfalvy (Gyármán). Pös- és Dukafalva körül feküdt. 1444 (I. Kálnás II.). ?

Dobói uradalom (Dobow): 1288-ban Bodon fia András és Thekule fiai Tamás és Lede. Dobó és Décső folyók közt határdombul: Berch állt. Dobó: 1420. (L. Tarczadobó.)

Dobroszló: 1683-ban Dobroszlava: Dobroszfalva.

Dobrova: 1343, 1349, 1470-ben Dubrava, Dobrowa, Sebes és Sáros közt. 1343-ban Csicsery. 1480-ban ugyanettől zálogba veszi Ráskay. 1562-ben Kassa tiltakozik Orosz ellen, 1563-ban viszont. 1636-ban ugyanaz a Dubrava erdőprédiumba való betörés miatt tiltakozik Berthóty, Frichy és Hedry ellen. 1764-ben Dubrava: Piller. (Ma: puszta.)

Dolgonya: 1683-ban Dolhánya, 1685-ben Dolhonya: Dolhunya.

Dolnafő: 1453-ban Dolnafw, Eperjestől délre: Lapispatakya Anna fiúsítva. ?

Domakó: (L. Radács: tartozék.)

Domonkos Úr Rétje: (L. Kende: rész.)

Dricsna: Driosna 1685. ?

Dubnik: opálbányatelep. 1299-től a Keczer-családé állandóan. 1400-ban említik az okiratok, hol a bányászást titkon űzik kivált a török időkben, a mikor a külföldön keleti kő hírével volt nagy kelete az opálnak. 1776-ban egy társulat veszi művelés alá a telepet s nyomban 200—300 aranyon kél el egy-egy solitaire-nagyságú opál. A XIX. század huszas éveiben Fejérváry Gábor lett rá figyelmessé s Brudernnel, a műegyetem alapítójával kibérelte. Utóbb maga vette hérbe a kincstártól, mert a föld Keczer Andrásé volt, a Caraffa-vértanúé. Ő szerzett piacot

az opálnak; majd mások: Bánó, Goldschmidt és Egger bérlők vezették a bányát. (L. XVI. szakasz.)

Dubrava: (L. Tapolyhermány: tart.)

Dukafalva (Dukafalu): 1251-ben Kálnássy. 1408-ban új donáció: Dukay. 1412-ben Kükemezey. 1444 (I. Kálnás II.). 1482-ben Dukafalwa. 1427-ben Dukafalua (Bánó-család birt.) ugyanaz. 1482-ben Mórén. 1562-ben új donáció a Bánó-családnak. 1562-ben Kükemezey. 1571-ben Kükemezeyné 100 frtért zálogba adja Kálnássynak. 1578-ban Duka. 1620-ban Roskóványiné tiltakozik Komoróczy ellen elidegenítés miatt. 1626-ban ugyanaz 200 frttal visszaváltja Bánótól. 1622-ben Dukától elveszi Raszlaviczy. 1639-ben Csik eladja Eperjesnek. 1633-ban Komoróczy tiltakozik Fejérváry ellen elidegenítés miatt. 1639-ben Kálnássy tiltakozik Segnyey ellen. — Kükemezey tiltakozik Csik ellen elidegenítés miatt. 1662-ben Rácz-osztály. 1683, 1694-ben Rácz, Dukay. 1740-ben Pulszky.

Duplin: 1379-ben Dublen (Zemplén megyéhez számítják). 1414—15-ben Dupplyn, Duplen, Dopplen; 1427-ben Dorplin (a Czudar-család birtoka) 40 jobbágYTELEKKEL talán ugyanaz. 1599-ben Osztrogh hg. tiltakozik Boxás és Sajbavolya elszántása ellen. 1685-ben Dubliny. ?

Edusturnya-erdő: Hajdan a szászoké, majd királyi Fekete-erdő. 1306-ban belőle alakultak: Mussina-b., Orló, Andrásvágás, Sztara, Beyer-vágása, Jakabfalva (Palocsától É.-ra).

Elschye: 1558-ban Raszlaviczy Antal után Kendy és özv. Liphthay Lénárdné. ?

Endreóka: (L. Orló: tart.)

I. Endrevágása: (Andrejova, Andrejkova): 1366-ban Andreas Vagassa. 1427-ben Endrejoka: Palocsa tartozéka. 1427-ben Endrejoka: Vámosy. 1621-ben Palocsay özvegye tiltakozik Dessewffy ellen. 1719. (L. Edusturnya.)

II. Endrevágása (Andrejova): 1415—16-ban Endreuágása. 1427-ben 24 jtelekkel Makovicza tartozéka.

III. Endrevágás: Kükemező és Kálnás mellett: 1363-ban Miklós De Kükemező f. Erne.

Eördöcske: (L. Zsegnye.)

Eperjesenyiczke: Enyiczke: 1288-ban Enegke; 1418,

1427-ben Enizke, 1438, 1478-ban Enezke. 1288-ban Enyicske: Baksa nemzetheli Simon f. Györgytől nyeri Piros Péter. 1288-ban Soós a község felét Girus Péternek és Tamásnak adja. 1327-ben Báthoryval Szemeréért elcseréli Laczk Domokos. 1337-ben Ithe fiainak osztálya. 1337-ben a felét Piros Péter f. János átadja Benedek mostoha fiának; 1343-ban ugyanaz ugyanazt özvegyének és János fiának hagyja. 1484-ben Szerencsy. Később: Semsey Demeter f. János f. Frank kapja Chirke Péter birtokait, köztük Enecke $\frac{1}{3}$ -t.

1561-ben Sathóné tiltakozása Enyiczkey ellen a Szilvás-ló miatt. Balogh Borosné tiltakozása Sathó ellen. 1561—63-ban Boros, Sathó. 1563-ban Ey zálogba adja Fejérvárynak Istók-helyet és Soltész-helyet. 1563-ban Ey, Szakács, Borosné tiltakozása Sathó ellen birtokfoglalás miatt. 1564-ben Zula-leányok tiltakozása Werner ellen. 1570-ben Wekey. 1575-ben Balogh zálogba adja. 1578-ban Ey követelése Ifjútól. 1591-ben Torday a Kálnay-zálogbirtokon kúriára engedélyt ad Keskenynek. 1594-ben Possay tiltakozása Ifjúné ellen elidegenítés miatt. 1595-ben Boros zálogba adja Enyiczkynek. 1601-ben Csúry és Sathó tiltakozása Szakácsy ellen zálog miatt. 1607-ben Ladmóczy. 1608-ban Soós tiltakozása Ey ellen a Delne-víz miatt. 1609-ben Ey részt ad Nagynak. 1610-ben Nagy és Ey tiltakozása Pinczik ellen építés miatt. 1613-ban Plagay Pólynak fassiót ad részre. 1615-ben Balogh-leányok: Pinczikné, Balkáné, Pólyné osztálya. 1617-ben Sathó követelése Pincziktől. 1622-ben Kükemezey 100 frtért zálogba ad kúriát, 3 jtelket és rétet Ruttkaynak. 1625-ben Szakács zálogváltása Pincziktől. 1628, 1640-ben Trombitás. 1636-ban Szakácsy és Ey tiltakozása Szakácsy Jánosné ellen elidegenítés miatt. 1638-ban Ey és Delyné egyessége. 1639, 1640-ben Ábrám Ferencz. — Balogh tiltakozása Strázs ellen. — Gergellaky visszavonja a zálogot Bárczytól. — Strázsne és Baxyné tiltakozása Ábrám ellen elidegenítés miatt. 1639-ben Szakácsy-csere. 1640-ben Szakaszy tiltakozása Ábrám ellen foglalás miatt. —

Szakaszy. 1639-ben Szakácsy-csere. 1641-ben Jászay két kúriát zálogba ad 400 frtért Vörösnek. 1644-ben Dely tiltakozása Marczy ellen a «Nagy kútnál» levő rész miatt. — Mivel kicsi a mező, a paraszt nem tarthat juhokat. 1645-ben Trombitás tiltakozása Balogh ellen elidegenítés miatt. 1657-ben az ág. h. ev. nemesek, mivel régebbtől volt parochiájuk, megállapodásra jutnak a jövőbeli dolgokra nézve. 1658-ban Boros részt ad Czerócynak — Sathó-fassio kúriára: Kükemezey, Szentmiklóssy, Mihalsik, Sathó István, Gyöngyössyné-Sarudy Judit, Czeróczy és Jékey részére. 1666-ban Földy tiltakozása Czeróczy ellen malom miatt. 1673-ban Horváth Kristóf. 1683-ban Lászlóffy. 1685-ben u. az. 1694-ben Sánta, Bodnár, Szitár, Ey. 1725-ben Jászay, Pólyi. 1725-ben Sticzko. 1732-ben Kir. fiskus licitáltat.

Erdőske: 1402., 1427., 1435., 1462-ben Erdechke, Erdewske, Erdeweczke: Segnyey zálogba adja Szentkirálynak. 1607-ben Segnyey. 1615-ben ugyanaz kap AlacsKaytól részt. 1620-ban ugyanaz és Fűzy. 1734-ben tűz pusztítja el, csak 10 negyedtelkes birtok marad meg. 1751-ben Károlyi, Melczér. (L. Zsegnye.)

Erdőfalva: a XIII. században a Lipóczy-család. 1301—21-ben Erdőfalu. ?

Erdőmocsolya: Mocsolya: 1346-ban Machola, 1418, 1427-ben Mochola, 1456-ban Mochola al. Vesveres. 1418, 1427-ben Mocsolyay. 1483-ban Tamásfalvy. 1592-ben Usz tiltakozása a szomszédok ellen. — U. a. tiltakozása Gombos ellen. 1612-ben Merséné. 1624-ben Usz zálogba adja Berthóty-nak. 1626-ban Usz István tiltakozása Usz György ellen elidegenítés miatt. 1636-ban Usz és Szinyeyné egyessége a malomárok-ügyben. 1680-ban Usz tiltakozása az anyai rész és Cselfalu, mint atyai rész, végrehajtása ellen. 1697-ben Eisdorfer, Raszlaviczy, Szent-Iványi, Péchy, Rajman, Serédy, Zamorovszky, Debreczeny. 1751-ben Sztankay a birtokosok.

Erdővágás: Richvald, Richwald: 1427-ben Richuald,

1449-ben Rychwalth, 1454-ben Ryhwald. 1408, 1427-ben Perényi-család 52 jtelekkel. 1683-ban Richvalt. 1692-ben Ruchvaló. (Tartozék: Albócz, előbb: Pod Albovecz, Rónavölgy, előbb: Pod Kopanyecz.)

Estvánvágása (Istvánvágás): 1427-ben Estuanuagasa.

Eszleng: L. Henszling.

Esztebnek: Szobapataka: 1415—16-ban Zobapathaka, 1427-ben Zadnapataka: Makovicza tartozéka volt; 1492-ben Zthebnyk: Sztebnik. 1683-ban Stebnyik: Stebnik.

Esztebnekhuta: Sztebnik-Hutta.

(*Tartozék*: Hucziskó-pusztá).

Farkas György Ortassa: (L. Kende: rész.)

Farkasvölgye: 1777-ben Farkas Zsuzsanna (Keczerné) útát nyit.?

Farkasvölgyi halastó: (L. Pillerpeklén: tart.)?

Fazekasrét: Herencsér, Harcsárlucska: 1345-ben Herencher, Lucskával együtt. 1663-ban Tahy Kristóf tiltakozik Tahy Ferencz ellen malomrombolás miatt. 1665-ben Tahy tiltakozik Tahyné-Roskoványi Anna ellen elidegenítés miatt.

(Harthó-Harcsárlucska: 1575-ben Tahy, Dessewffy, Giletfy.)?

Fejérfalva: 1285-ben Soós. Kakasfalva körül?

Feketekut: (Sénviz): 1274, 1288-ban a Tarczay-uradalom része. 1306-ban keletkezése: (L. Palocsa.) 1427-ben Fekethekwth, 1469-ben Feketeguth, Feketekuth, 1478-ban Svarczbron. 1480-ban Feketekwth. (Plavnicza mellett.) 1658-ban Palocsay tiltakozik a lakók ellen Plavnicza miatt. 1683, 1697-ben Görgey. 1777-ben Berzeviczy a birtokos. A XIX. század II. felében: u. az.

Feketemalom: (L. Nagyvitéz: tart.)

Feketepatak: (Ma: Csarnó?) 1427-ben Fekethepathak, Kysfekethepathak; 1415—16-ban két Fekethepatak, Fekethewpathak: Makovicza tartozéka, Zboró vidékén.

Felsőcsernye: Czernina.

Felsőfenyves: Felsőjedlova 1683.

Felsőfricske: Frishau (Fricska?): 1427-ben Frychhaw, 24 jtelekkel. 1591-ben Frichyka (al.: Frichyvágása). 1691-ben Fricsa?

Felsőhímés: 1683-ban Felső-Piszana.

Felsőhunkócz: 1683-ban Hunkócz.

Felsőkánya: Jesztreb: 1607-ben Dessewffy. 1683, 1692-ben u. a.

(Tartozék: Puszlamező, előbb: Pusztapolyka.)

Felsőkomárnok.

Felsőkomarócz: 1775-ben Komarócz: Bydeskuthy.

(Tartozék: Liszkoveczpuszta.)

Felsőköcsény: Kucsin: 1374-ben Kwten in terra Gye-peel, 1374-ben Gypelne, 1427-ben Kowchyn, 1437, 1454-ben Kwchyn. Birtokos: 1427-ben a Perényi-család 37 jtelekkel.

Birtokosság: 1360, 1427-ben Perényi. 1591-ben tiltakozik a lakók ellen. 1606-ban Dersffyné, Csalayné. 1622-ben Sáros vár tartozéka. 1628-ban Rákóczi eltiltja az erdőtől Margonya lakóit. 1772-ben Illésházy gróf.

Felsőmartsch-erdő (—mart) a Tapolytól Cservelyesig. A XIV. században: Kálnássy Tamás De origine fam. Bánó.

Felsőmérk: 1346-ban (Mérk): favágásjoga. (L. Alsómérk.)

(Tartozék: Lovagháza, Nyiresmajor, Szentesdubra.)

Felsőmerse: (L. Alsómerse.)

Felsőodor: (L. Alsóodor.)

Felsőpagony: (L. Alsópagony.)

Felsőpeklén: 1602-ben Keczné-Szenyessy tiltakozik Keczer ellen. 1609-ben Gombos. 1625-ben Kellemessy követelése Kistől. 1627-ben u. a. 1631-ben Kellemessy tiltakozik a szénégetés miatt. ?

Felsőrákócz: 1435-ben Gombos. 1573-ban Kereszti Gombos (al.: Bajory Márton) unokája és Ternyey egyessége. 1586-ban Ternyey tiltakozik a szomszédok ellen prédiurnhasználat miatt. 1602-ben Gyuricskó, Kéry. 1606-ban Kéry, Ternyey, Gyulay. 1607-ben Ternyey tiltakozik a szedikertiek ellen erdőszakítás miatt. 1610-ben Gyulay, Kéry, Gyuricskó egyessége. 1620-ban Ternyey tiltakozik a szomszédok ellen elidegenítés miatt. 1629-ben u. a. tiltakozik Gombos ellen erdő miatt. 1630-ban Kéry és Gombos egyessége. 1638-ban

Lypolt-ivadék: Gergelylakyné-Orsóczy Erzse tiltakozik Péchy, Gyuricskó és Gombos ellen a Lypolt-birtok (Ternye, Steflaka, Rákócz) elfoglalása miatt. 1640-ben Gyulay, Kendy, Gombos tiltakozik Hoffmann ellen nagyterneyi fásítás miatt. 1643-ban Kendy, Barna. 1657-ben u. ez tiltakozik Kéry és Szegedy ellen birtokhasználat miatt. 1659-ben Barna, Gombos, Gergelylaky, Szegedy. 1661-ben Hoffmann. A XVI—XVII. században «Rákos». 1673-ban Usz tiltakozik erdő miatt.

Felsősebes: Sebes (Alsó- és Felsősebes): 1307-ben Felsebes: Tamás f. Synka. 1347, 1414-ben Sebus, Sebes, 1437, 1480-ban Naghsebes. Birtokosság: 1251-ben a sárosi várispánság tartozéka. — III. Endrétől Svethó kapja. 1307-ben Omode. 1330-ban Chirke. 1427-ben Perényi, Sebesy. 1427-ben Sebesi- (Sinka-) család: Felsewzebes és Waryala (Váralja), mely utóbbi valószínűleg Alsósebes. 1561-ben Sinka Tamás leányága. 1562-ben Synka 25 frtért zálogba adja Gulyvészynek. — Sebesy-osztály (Alsó-, Felsősebes, Váralja, Kőrösfő, Sz.-Péter, Senyik, Hermány, Asgúth, N.-Szilva, Magashid, Zengető, Kappanos, Kis-Hermány préd.) — Berthótné-Sebesy Orsolya tiltakozik Sy ellen erőszak miatt. 1562-ben a Sebesy-család osztálya a következő: Pál része Szentpéter birtok, 13 jobbágý; Senyék b., 5 j.; Hermány b., 5 j.; Váralja, b., 3 j.; Felsebes, 11 j., Kerecsen, 2 j.; Sebes: kúria, 5 jtelek, ingóság. — István része: Szentpéter 14 j.; Senyék 5 j.; Hermány 5 j.; Felsebes 9 j.; Váralja 3 j.; Kerecsen 2 j.; Sebes kúria, 8 jtelek. — Zsigmond (és ismeretlen testvér): a többit kapja. 1563-ban Sy követelése Bakonyi ellen. 1564-ben u. a. egyessége. 1602-ben Harsághy. 1607-ben Forgách és Dóczy Dorka birtokpere. — Dóczy, Forgách, Berthóty. — Forgách tiltakozik Kellemesyné-Dóczy Dorka ellen a Sebesy-birtok elidegenítése miatt. (Al-, Felsebes, Váralja, Szent-Péter, Senyik, Kőrösfő, Uj-Volya, Fel-Hermány, Alsó-Asgúth és Nagy-Szilva: prédiúm.) — Dóczy eladja a részt. 1610-ben Syné tiltakozik Forgách ellen. — Forgách zálogoltatja Dóczynét és Syt. 1612-ben Forgách

tiltakozik Sebesy ellen elidegenítés miatt. 1612-ben a Török-örökösök tiltakoznak birtokfoglalás miatt. 1613-ban Drugeth, Sy-árva gyámja tiltakozik Forgách ellen brachium miatt. 1616-ban Soós követelése Sytól Csanálosprédiumra. 1620-ban u. a. 1627-ben Forgáchné tiltakozik Czeglédy ellen erdő és bormérés miatt. 1655-ben Vesződy. 1658-ban Czeglédytől megveszik Vesződy és Czeglédy Ilona. 1675-ben Batthyányiné grófné. 1693-ban Kapy tiltakozik Forgách ellen elidegenítés miatt. 1714-ben Soltész. 1730-ban Szent-Iványi gróf. 1738-ban u. a. 1749-ben Klobusiczky gróf: kastély. 1751-ben Soltész. A XIX. században Wengerszky gróf.

(Tartozék: Szénégető, előbb: Szengetof.)

Kőbánya: Piroxén-andazit, zöldesszürke, közép szemű.
A birtokos kőhányájában (Maglovecz) 1901-ben építőkőnek, kövezésre, kavicsozásra.

Felsősom: Som: 1427, 1463-ban Som. 1460-ban Soom. 1460-ban Eszláry, Jonhos, Horkay. 1562-ben Bornemisza tiltakozik a nagyszilvaiak ellen a «Veresharaszti erdő» miatt. 1567-ben Werner-osztály. — *Somkő:* 1563-ban Bornemisza. — Monaky tiltakozik Bornemisza ellen erdőbe kocsizás miatt. 1587-ben Bornemisza János hagyatéka: (Deméte, Béczalja, Fries, Nagyszilva, Heczegfalva, Baranyos és Navajkháza préd.). 1610-ben Melczer tiltakozik Szeben ellen a Pusztá-Kápolna-erdő osztálya és a Som-birtok (Zakamienna- és Kobula-erdő, Stark, Svjatasova, Husovje, Rovina és Ljazi-föld) birtoklása s a birtokán iskola építése miatt.

Felsőszabados: Volya (Alsó- és Felsővolya): 1310-ben Vola. 1564-ben F—: Péchy tiltakozik Dessewffy ellen. 1587-ben *Jakabvágás:* Melczer tiltakozik Vechy ellen. 1588-ban *Jakab-és Ujvágás:* Geletthffy tiltakozik Palocsai Horváth ellen erőszak miatt. — U. az Berzeviczyné-Geletthffy Anna és hugai birtokfoglalása ellen tiltakozik. Kellemesy, Pesty. 1638-ban Ibrányi és Kellemesy egyessége. 1607-ben Dessewffy a Géczey-öröklés jogán. 1622-ben *Pusztavágás:* Roskoványi-örökösök

átveszik a részt Horváth és Szedniczky gyámoktól. 1663-ban Roskoványi követelése Szinyey ellen. 1628-ban Forgách tiltakozik Kapy ellen. 1694-ben Brezczinay. 1673-ban Tahy és Dessewffy tiltakozik Dessewffyné ellen két sáncz miatt. 1683-ban *Gyurkó-vágás*. 1774-ben *Oroszvágás*: Bakács Viktória bárónő.

Felsőtarbaj: (L. Mikevágása: tart.)

Felsőtarócz: 1683-ban Tvarosztya, Tvaroszcz, Tvaroszcza: Al-, Fel-

Felső-Turóspatak: 1562-ben Benyó.

Felsővargony: 1685-ben Vagrinecz, Vagrincz.

Felsővízköz: Szvidnik (Alsó- és Felső-): 1415—16-ban Utraque Zwydnegh: Makovicza tartozéka. Egy időben mezőváros. *Birtokosság*: 1683, 1694-ben Regéczy. II. Rákóczi F. egyik kiszabadítójának, Kertzl hadnagynak adja. 1712-ben Regéczy, Orliczky. 1714-ben Regéczy, Volyanszky, Rokiczky. 1752-ben u. ez. 1775-ben Szirmay gróf. 1777-ben Regéczy. 1794-ben évi öt vásárjog erősítése. (L. Alsóvízköz.)

Kőbánya: *Homokkő*: eocénkori, barnás, kissé meszes, apró. A birtokos régi kőbányájában egyszerűbb építkezésre.

Feludrócz: 1685. ?

Fenczuzege: 1276-ban Bordon kapja. 1348. ?

Fenyvesháza: (L. Szinyeújfalu: tart.) (Része: Bundépuszta.)

Ferenczpuszta: Girált mellett.

I. *Ferenczvága*: 1427-ben Somosy 12 jtelekkel. 1431-ben Francz-vágás. 1437, 1458, 1487-ben Ferenczwagasa. Ma: Ferenczvága pusztá, Girált mellett. 1683-ban Frankvágása. (Girált tartozéka.)

II. *Ferenczvága*: 1518-ban Buthkay-család. Eltűnt hely.

Ferzsó: 1415—16-ban Fersow. 1427-ben Zeuersoo. 1481-ben Swerso. 1683-ban Szverzó, Szverzsó. 1699-ben Aisdorfer Judit a birtokos.

Kőbánya: *Homokkő*: eocénkori: világos barna, apró, meszes. A községi (Lazi-legelő) kőbányában 1880-ban alapozásra, hídépítésre.

Fias: 1415—16, 1427-ben Fyas: Makovicza tartozéka.

Hanusfalvától északkeletre; 1474-ben Zemplénmegyéhez számít. 1683.

Finta: 1272-ben terra speculatorum (regis), Eur vulgarter dictorum Fyntha; 1272. Biud fia János és István mesterek, túladrávai nemesek kapják főleg a feketehegyi hadi érdemért s hogy Kemény fia Lőrincz ellen megsebesültek az ilsvazeghi csatában. Ekkor az örök lakatlannak jelentik a földet. 1373., 1345., 1435., 1427-ben Fintha (Doby-családi birtok) 50 jtelekkel. 1373, 1435-ben Monaky, Doby. 1427-ben Doby, Monaky. 1596, 1661-ben Darholcz és Kapy egyessége malom miatt. 1628-ban Faragó. 1636, 1640-ben Daróczy. 1643-ban Kapy tiltakozik Töltszék urai ellen legeltetés miatt. 1662-ben Darholcz † után a kir. fiskus tiltakozik Kapy ellen. — U. ez tiltakozik Pethő ellen, 1696-ban u. az malom miatt. — Semseyné épületét, 406'85 mérföld földjét és a felszerelést Usz és Sztankay hivatalosan 1000 frtra becsülik. 1850-ben Dessewffy Ferencz gróf börtnyárat állít. 1863-ban Dessewffy gróf-családi kastélya.

(*Tartozék:* Mogyorós-erdészlak.)

Kőbánya: Piroxén-andazit: világosszürke, közép szemű. A birtokos kőbányájában építkezésre alkalmaslag.

Fölpaták: 1415—16-ban -paták összetételű hely; 1492-ben Fewlpathak: Makovicza-vár tartozéka. ?

Főnikszhuta: 1609-ben Phönixhutta: Rholl.

Frics: 1320-ban Tóth Péter a birtokos, 1330 előtt Wyllermus mester, majd Fülöp nádor; ekkor Wyllermus, Szepes és Ujvár grófjától kapja a Szalánczy-család esérébe. 1330-ban Ferych: Drugeth. 1333-ban Péter fiai: Miklós, János, György. 1427-ben Frych, 1454., 1470-ben Frich. 1338-ban Petőcz fiai és Szunyogh Benedek fia közt határper F., Siroka és Singlér-Akal mentén. 1357-ben Frichy Petőcz fiai és öt rokon. 1360-ban Somosy. 1364-ben u. az. 1403-ban Fy Bárius és István. 1403-ban Bárius és Frychy István, Durazzói László lázadó, kik bandériumot vittek és pusztítottak a királyi részekben, Dalmáciában és Horvátországban, káptalanokban és templomokban s bál-

ványimádásra kényszerítették proczessziókon a katonáikat, elvesztik a birtokukat s Sárosy Kelemen és Hedrechy György kapják. 1407-ben Hedry Kis Gergely a birtok felét don. kapja, bár Fy István tiltakozik. 1410-ben Hedry, Fy egyessége házra, fél malomra, kúriára. 1430-ban Görgey (Gargói) László s társai meg Hedry Miklós egyessége. 1448., 1454-ben Szepessy. 1454-ben új don. Sirokay, Hedry és Berthóty-családoknak: Frics, Siroka, Hedri, Berthót, Szentkereszt, Hrabkó, Vitéz, Korlátvágás községek. 1467-ben Budaméry Márkus Gergely eladja Fynek. 1492-ben Fy Borbála 200 frtban átiratja a férjére: Thernyey Györgyre. — Fy István és János 51 frtért zálogba adják Berthóty Szaniszlónak. A XVI. század közepén Fekete. 1501-ben Frichy János 16 frtért zálogba ad 6 jtelket Huszár Jánosnak. 1527-ben u. az 1000 m. frtért eladja Berthóty Szaniszlónak: Fr., Siroka, Vitéz, Hrabkó, Szentkereszt, Pohlodó, Gluhó, Velicza és Jazliczkó pusztákat. 1586-ban Bornemisza tiltakozik a bartosfalvai és raszlaviczai birtokosok ellen erdőhasználat miatt. 1617-ben Berthóty Bálint a templom rétjén épít s a közlegelőt elszántja. 1618-ban By Judit eladja Bocskaynak. 1652-ben Fekete és Földy egyessége. 1674-ben Keviczky bérbe veszi 40 frton a frichi koresma- és vámjogot (sirokai koresma-épületet, a királyi fiskust illető földet, mint a frichi kastély tartozékát): az egykor szökevény Berthóty János részeit. 1678-ban Berthóty-Hedry-egység. 1683-ban a frichi birtokok urbárium (Orsz. Levéltár I. 87.). 1690-ben Melléthei Divényiné (előbb Berthótyné) részt ad Bynak. 1693-ban a frichi puszta telkek és terheik. 1697-ben hűtlen Berthóty János fia Miklós visszakupja s visszavásárolja a birtokot. 1715-ben Divényiné-Hedry Erzse pere Vrancicsné-Berthóty Anna ellen a frichi és kendei kúria miatt. — By Miklós 500 frtért megveszi a kincstártól a kastélyt. 1750-ben Ternyey János birtokrészes; ugyanekkor Berthóty, Hedry, Zathureczky, Merse. 1729-ben Pongrácz. 1707-ben Berthóty 500 m. frtért zálogba adja kastélyrészét Dévényinek. 1776-ban Hedry, 1722-ben

Egerer. 1731-ben Habermann. 1735-ben Révay bárónő. 1749-ben Ternyey. 1798. Splényi és Ghillányi bárók birtokvétele (Istvánvágás) Keczeről. 1833-tól Sváby Jóny által bérbe adja Ghillányinak. 1835-ben Podhorányi zálogba adja Ghillányi báróné-Rolly Vilmának (Siroka, Singlér, Istvánvágás). 1839-ben Répássy. 1856-ban Jóny ugyanazt 3000 frton eladja ugyanannak. 1857-ben Podhorányi 200 frton eladja részét ugyanannak. 1861-ben Ghillányi báró miscalapítványa: Rolly Vilma lelkiüdvéért.

(Részek: Hradiszko (Várhely; ma rét)-dülő a templomig, Napos hely, Hegyi rétek: dülők s Madárhegy, Bodnár helye. Hajdan négy kúriája volt: egy a Gazdovecz-dombon, kettő (Kaplanka-, Dvorik-kúria) a Dvorik-réten s egy áll ma is a Bednarovecz-hegyen.) Kívülök fennáll a régi kastély (várkastély).

Fulyán: 1410-ben Fwlyan, 1427., 1440-ben Fulyan. 1624-ben Kapy tiltakozik Szedikerthe urai ellen.

Kőbánya: Piroxén-andazit: világosszürke, középszemű. A községi kőbányában 1872-ben 100—200 m³ építkezésre, kavicznak.

Fulyánka: 1683-ban Fulyánka: 1691. (Fulyán?)

Furcsa-pusztá: (Furcsanka: L. Girált-tart.)

Füzess: 1757-ben possessio.?

Gagy-Bátor: birtok: 1601. Báthory János szétosztja Gagy-Bátor és Bogdány-részekre. (L. Bogdány.)

Galbatő: Első birtokosai: a keresztes vitézek (Cruciferi de Gyboltho), majd a Rákóczi-család, a XVIII. században a Kolovrát-család. Gibolt: Gáboltó. 1277-ben Geubold, 1364, 1415—16, 1429-ben Gybolth, 1492-ben Galbathew: Makovicza tart. a vámmal együtt. 1427-ben Czudar a birtokos 36 jtkkel. 1562-ben Gabold: Benyó követelése Serédytől, 1601-ben Rákóczi vámjoga (Zboróval). 1683-ban Gabótó, 1685-ben Gaboltó. 1696-ban Gabonyi a birtokos. 1736-ban vámjogát visszakapja.

1748-ban Dessewffy Tamás birja, a XVIII. században Erdődy gróf.

Egyidőben mezőváros. 5 országos vásártartás jogú (lengyel szarvasmarha, kézműipar). 1695-től megvan a plebánosok névsora. Hajdan — a hagyomány szerint — megfordultak benne a flagellánsok.

Garabócz (Hrabócz): 1352-ben Garbolch, 1415—16-ban Grabolch, Graboch: Makovicza tartozéka, 1427-ben Garabolch (Czudar-család birtoka), 1492-ben Hrabocz. ?

Garancsova: (L. Cséres: tart.)

Gellért: Gerált: 1427, 1476-ban Geralth. *Birtokosság*: 1476-ban Raszlaviczay György. 1578-ban Buthkay-birtok. 1584-ben Semsey elfoglalja a Benyovszky-földet Buthkaytól. 1622-ben Raszlaviczy elfoglalja Kérytől, 1694-ben Nagyszombat-utódok. XIX. század: Semsey.

Kőbánya: *Homokkő*, eocénkori, sárga, apró. A községi kőbányában 1891-ben 45 m³ helyi építkezésre, kavicsnak.

Gércze: 1480-ban Gercze (nemesi névben). ?

Gerdrátfölde: 1337-ben a Gekyor-pataknál: Ite c. unokái. ?

Geréb: Hrabszke, Hrabszki, Hrabszkó: 1608-ban Bornemisza zálogba veszi Csákytól. 1683, 1753-ban Korotnok, 1706-ban Korotnok és Lázár tiltakozik a gerlachóiak erőszaka ellen.

(*Tartozék*: Dujava).

Geregurfelde: 1278-ban Petur-, Huziu- és Kuzurumezeu (ma Pétermező), 1337-ben Petermezej. (L. Gergelylaka.)

Gerendely: 1251-ben Kálnássy, 1261-ben a Bánó-család birtoka Megymezeje és Margonya helységekkel együtt: IV. László kir. Fintától visszaadja a Gyármán-nemzetségnek. 1400: Gyármán Renardus és Jund.

Gerentye: 1379. ?

Gergelylaka: Gergellaka, 1251-ben Gregurfölde (Sáros-vár tartozéka). IV. László királytól don.: Miskolczy. 1332—7-ben Geregurlaka, 1427-ben Gergellaka, 1248, 1347-ben Gregorfalva és Geregurfelde helységekkel azonos lehet.

Birtokosság: a XIII. században Gergelyfalva: Sebesy, 1482-

ben Buzlós, 1571-ben Gergelylaky zálogba adja összes szántóit Ternyeynek. 1564-ben Usz tiltakozik Eperjes ellen az Usz Oszvaldtól elfoglalt birtok miatt, 1586-ban Usz eltiltja Usz-dombja prédiúmtól a szomszédjait, 1616-ban Sarudy Gáspár tiltakozik Sarudy és Gergelylaky ellen elidegenítés miatt, 1620-ban Gy. tiltakozik a birtok elzálogosítása ellen, 1621-ben Usz István tiltakozik Usz és Péchy ellen elidegenítés miatt, 1622-ben Usz 250 frt tartozás fejében eladja Usz-dombját Usz Erzsinek (Gergelylaka és Steflaka közt), 1626-ban Gy. tiltakozik Roskoványi ellen kúria miatt, 1620-ban Vasady tiltakozik Gy. ellen elszántás miatt, 1657-ben Zombory-Melcz-egyezség, 1667-ben Eperjes követeli Rozgonyitól, 1693-ban Gy. követeli Rákóczi Erzsitől. 1735-ben Ledel, 1751-ben Dessewffy, 1756-ban Reviczky.

(Tartozék: Pocsokaj-puszt.)

Gerla: Gerla [-vágása], (Gerlachó): 1410-ben Gerlawagasa, 1427-ben Gerlah, 1410-ben Kapi-vár tartozéka.

Birtokos: 1427-ben a Ternyei-család 25, a Kapy-család 19 jobbágytelekkel. 1440-ben Gerla, Venécze helységgel együtt. 1586-ban Gerlafalva: Horváth, Polyánkay, Korotnoky és Sváby tiltakozik Gerlafalva urai ellen a Hrabszky-rész miatt, 1602-ben Gerlachó: Kapy.

(Tartozék: Sefcsó-puszt.)

Gerzoviczky-rét: (L. Lapispatak: rész.)

Gybarth-birtok: 1296-ban Kakas és Rikolf fia János Keech Detre fiainak adják cserében, 60 fin. ezüst márka ráadással.

Gimespuszta: (L. Somos: tart.)

Gyras-erdő: (L. Szentmihály: rész.)

Girált: 1427-ben Széchy, 1431-ben Somosy, 1449-ben Gálszéchy Miklós hálából Semsey Ferencznek és fiainak adja. 1487-ben Gerálth: Chaholyi. 1563-ban Kendy Magda zálogba adja Nosdro-Benyó-pusztáját Kendynek, 1568-ban ugyanaz 1 jobbágytelket ad ugyanannak. 1575-ben Giráltfalvi Kuncz. 1601-ben Rákóczi kiskorú Semsey Ferencz házába telepíti a

maga embereit ennek felnőtteig, 1628-ban Raszlaviczy a vejének: Selmeczynek adja, 1634-ben Raszlaviczy védi a Csemniczky részjogát Raszlaviczy Lénárt ellen. 1755-ben van kirurgusa a községnek. 1763-ban Potthornyay, Szirmay, Krasznecz a birtokosok. 1863-ban Szulyovszky- és Szirmay-kastély.

[1383-ban Rozgonyi és a giráltiak közt határirás Girálton, Szilván, Ádámföldén, Zsetek-pusztán: újkori hamisítvány.]

(*Tartozék*: Ferenczvágása, Furcsa-pusztá, előbb: Furcsanka.)

Gluhó: 1454-ben új don.: Fricsynek, Berthótnak. 1503-ban Berthóty Szaniszló. 1527-ben pusztá. (L. Frics.)

Gombosfalu: Gombosfalva: 1435-ben Gombos János fiai a birtokosok. 1596-ban Gombos tiltakozik Balpataky ellen elidegenítés miatt, 1600-ban Gombos tiltakozik Ormányi ellen elidegenítés miatt, 1614-ben Gombos tiltakozik Túry ellen elidegenítés miatt, 1619-ben Gombos tiltakozik Gombosfalva, Nyomárka, Rátvaj, Ptücskal, Kis-Kelecseny eladása ellen, 1627-ben Rákóczi gróf lemond Gombos részére, 1640-ben Gombos-osztály, 1657-ben Gombos-egység, 1663-ban Barna, Fekete, Hangyay, 1694-ben Gombos, 1863-ban a Gombos-család ősi fészke.?

Gombosszentgyörgy: Szent-György, Szentgyörgy: 1427-ben Zenthgywrgh, 1460-ban Zenthgyurgh, 1478: Pwztha Zent Gyewrgy.

Birtokos: 1282-ben a Thekule-nemzetségbeli Hémus ivadéka, 1323-ben Thekule-nemzetségbeli Péter zálogba adja felét: Chama fia Egyednek, 1334-ben Thekule nemzetségbeli Ithemer-fiak: András és Tumpa Miklós és Pál fia Miklós, Uz fia János, István fia Miklós, 1319-ben a Szentgyörgyi nemesek, 1337-ben Thekule-nemzetségbeli Chama c. fiai, 1339-ben Ithemer ivadéka: a Szentgyörgyi-család, 1360-ban Uz Ákos és Kolen, 1561-ben Roskoványi, 1574-ben Gombos. 1587-ben Buzinkay tiltakozik Bornemisza ellen, 1609-ben Buzinkay, 1621-ben Usz tiltakozik Péchy ellen elidegenítése miatt, 1622-ben Gombos követelése Usz ellen, 1663-ban Zombory-osztály. 1683, 1778-ban Usz, Zombory.

(*Tartozék*: Pusztamező.)

Gönyő-oldal : 1661-ben Gombos- és Gergelylaky-egyeség. (Gergelylaka része ?)

Gregorfalva : 1248-ban egri papi dézsmától mentes. ?

Gredzin-pusztá : (L. Györgyös : tart.)

Gromos-Misl : 1719-ben (L. Kormos : tart.)

Gubó : 1683. ?

Gyecsehalma : Deczelhalma : 1337-ban Ite c. unokái. (L. Pósalaka.)

Gyertyánalja : előbb : Pod Hrabina : (L. Komlóskeresztes : tart.)

Gyertyánpatak : Rabócz, 1683-ban Hraboczik, 1685-ben Hrabócz, 1719-ben Hrabovcsik.

Gyikó-alja : prédiüm : 1639-ben Péchy Anna zálogba adja Frey Ágostonnak.

Gyikópatak-rész (Gyikófolyó) : (L. Nádfő : rész.)

Gyökéralja-erdő : (L. Ternye : rész.)

Györgyfölde : Jurko-Volya.

Györgyös. (Tartozék : Alsótarbaj, Grodzin-pusztá, Viduma.)

Gyurko-pusztá : Györkvágása : 1427-ben Gewrkuagasa : Vámosssy ; Palocsa tartozéka. 1621-ben Gyurkov : Palocsayné tiltakozik Dessewffy ellen, 1683-ban Gyurko. (L. Palocsa : tart.) ?

Hajacskó : (L. Hedri.)

Hajtóka : Ajatvágása, (Hajtuvka) : 1427-ben Ayatuagasa. Palocsa tartozéka a XV. században. 1427-ben Vámosssy (Bebek-ág).

Halastópart : (L. Ternye : rész.)

Hámbor : Hamburg, Hamborg, Heymburch : 1288-ban Tarczay-birtok, 1329-ben egykor a karthauziak nagy és kis kolostora állt itt, melyből 1493-ban a Szent Zsófia-kápolna romjai maradtak. A husziták korában részben megújult. Lapis refugii : menedékhelyül szolgált. Berzeviczy János és fia Rikolf a karthauziaknak adják, majd (1329-ben) visszaváltják. 1493-ban 100 napi bucsút nyernek azok, a kik a Sz. Zs.-templomba bucsút járnak. 1427-ben Hempborgh, 1437-ben Hambugh, 1462-ben Hambwrk. 1683-ban Bambork. Birtokos : 1329-ben a Berzeviczy-család 36 jobbágytelekkel, 1694-ben Berzeviczy.

[Az egykori Karthauzi zárda és utána a Sz. Zsófia-templom omladékain épült a Berzeviczy-család régi kastélya.] 1863-ban liszt- és fűrészmalom. A XIX. század II. felében is birtokos a Berzeviczy-család.

Hangyas-erdő: (L. Ternye: rész.)

Hankvágása (Hankócz): 1301—21-ben Hank, Hankó, 1427-ben Hankuagasa, 1437, 2454-ben Hankwagasa, 1427-ben a Perényi-család a birtokos 30 jobbágytelekkel. 1437-ben Hang: Perényi. A XV. században a Kohányi-család. 1622-ben Sáros vár tartozéka, 1683-ban Hankócz, 1695-ben Hanigócz: id. Péchy János követeli ifj. Péchy J. özvegyétől.

Hanusfalva: (Jánosfalva, Hansdorf, Hanusovec) mezőváros, 1332-ben Hanusfalwa, 1455-ben forum in poss. Hanwsfalwa, 1488-ban oppidum Hannusfalwa. Nagyterjedelmű mezőváros; volt: a Mindenszentekről cz. tornyos kőtemploma. Sz. Kozma és Dömjénről cz. kőkápolnája s 1438-ban a Szent Lélekről cz. kórházask temploma. Kiváltság: 1332-ben Abanemzetségbeli Demeternek: heti vásár, ugyanekkor Eperjeshez hasonló szabadságokat kap, a kapui vámtól mentes, öt országos vásárjoga van (juh-, sertés-, bárány-vásárok).

Birtokos: 1427-ben Soós Péter 136 jobbágytelekkel, 1488-ban a Soós-családtól zálogba vesz egy részt a Semsey-család.

Harapkó (Hrabkó): 1427-ben Hrabkow, 1428-ban Harapko, 1468-ban Rabko, 1472, 1485-ben Rabkó; Vendégly. 1485-ben Rapko: Szent-Kereszttel együtt. 1330-ban Drugeth elcseréli a Perényi-családdal, 1334 körül: Perényi Miklós az Ágostonos-remeték perjelségét alapította, mely a XV. századig állt fenn, 1427-ben két ilyenmű helység: I. (Tornyos-család birtoka) 22 jobbágytelekkel, II. (Lengend Péter birtoka) Eberharth és Tölgyszék helységgel együtt. Ugyanaz lehet. 1353-ban Perényi fiai és Vitézy pere, ennek javára: a falu és kegyuraság miatt, 1375-ben Idai Chyrke pere Miklós vajda fiával, Jobbágyi Péterrel, Vitézyvel és Berthótyval. 1427-ben a birtokos Lengyéndy. 1428-ban Gagy Lóránd (Szentkereszt-

tel) 32 frtért zálogba adja Sigray Poch fia Mihálynak. 1427-ben a birtokos Gagyí: 32 jobbágytelekkel, 1454-ben Sirokay, Frichy, Hedry, Berthóty. 1472-ben Szentkeresztel együtt a Gagyí-uradalom része, melyet a Gagyí (Szemere)-családtól királyi don.-ban kap Deésy és Ficza, de kiegyeztek. 1481-ben Szent- és Kiskeresztel 12 frtért zálogba adja Báthory Frichynek. Ugyanannak 125 frtos záloga Berthótynál. 1483-ban Gagybátory András ugyanazokat 4 frtért zálogba adja Frichynek. 1503-ban Frichy János 200 arany frton eladja Berthóty Szaniszlónak Vitézt, Gluhót, Pohlodót. 1521-ben Hedry és Frichy 10 arany frtért eladják Berthóty Szaniszlónak, 1570-ben Petróczy és Csepnicz tiltakozik Polyánkay és Korotnoky ellen, 1593-ban Berthóty tiltakozik Hedry ellen. Ugyanaz kiutasítja özv. Aczélné-Hedry Dorkát. 1607-ben Berthóty tiltakozik Berzeviczy zálogváltása ellen. 1671-ben Berthóty: malom. 1694-ben Raszlaviczy részt követel Szent Iványitól, — Borsy, Gabányi 1698-ban Joanelliné — Kisvitézzel, Szentkeresztel — 600 frtért zálogba adja Keczernek. 1705-ben Hedry, 1724-ben Vitkóczy, 1746-ban ugyanaz a jobbágyát 117 m. frtért zálogba adja Berthótynak. 1753-ban Vitkóczy, Szigethy, 1791-ben Berthóty, Ghillányi Domokosné báróné, 1796-ban Berthóty és Péchy erdőosztálya. A XVIII. században Winkler.

Haresárlucska: 1435-ban Luchka. Birtokos: 1427-ben Tarkövi-Tarczay-család 41 jobbágytelekkel. Tahy-birtok 1754-ben és a XIX. században is. ?

Harnicza: 1493-ban Tarczay-birtok. ?

Harthó: 1575-ben Tahy, Dessewffy, Giletty. ?

Harság: Hasság: 1288-ban a Harsághy-család tulajdona. 1299-ben Soós adja öcsesének, Synkának, 1322-ben Churba Péter Synka fia Petőnek adja, 1331-ben megerősíti az adományt Sóvári László. 1339-ben Herdengenschau (Harság) soltészség privilégiumai: 1 kúria, 1 telek, 1 mérőpóznányi szántó, 1 malom, 1 sörház; a birságok egyharmada. Eladhatja a soltészséget; más sörházat nem állíthat. 1340-ben Synka fia Pethő a

birtokos. 1427-ben Hasagh, 1481-ben Hassaag, Hasagh. 1322, 1438-ban Pethő, 1410, 1757-ben Farkas a birtokosok. 1562-ben Farkas Tamás zálogba adja Iffjúnak, 1565-ben ugyanaz Harsághy Farkasnak. 1602-ben Harsághy-per erőszak miatt, 1614-ben Chik-Raszlaviczyné-Farkas Erzse tiltakozik ház miatt Tőke Borka és a Farkas-család ellen, 1636-ban Farkas tiltakozik Segnyey és a mérki birtokosok ellen, 1682-ben Cseróczyne (utóbb Beleváryné)-Raszlavicz Mária tiltakozik Farkas ellen elidegenítés miatt, 1696-ban Cseróczy követeli írásos jogát Schipkó Simon ellenében. 1741-ben Zathureczky. 1702-ben Pauer tiltakozik Meffczér ellen. 1770-ben Pauernek H. Farkas kúriát ad, mely Schipkó Simonra volt írva.

(*Tartozék*: Pocsekana-, Blichavka-pusztá, Harsági-malom.)

Hársalja: (L. Keczerpálvágása: tart.)

Hasságholdal-erdő: (L. Kende: rész.)

Hazslin: Henszling, 1415—6-ban Henslingh, 1427-ben Ezleng, 1492-ben Hazlyng. *Birtokos*: 1427: a Czudar-család 77 jobbágytelekkel, 1613-ban Rákóczi követeli Kálnástól. 1683, 1685-ben Hazlin. Savanyúvíz-forrása van.

Hedri: Hedrich, 1320-ban Villa Henrici, 1330-ban Hedrychfalwa, 1403-ban Hedrech, 1427-ben Hedreh, 1430-ban Hedrich, 1454-ben Hedrych. 1330-ban Drugeth cserébe adja Szalánczy Péternek (Aba-nemzetség), kitől a Hedry-család. Előbb: birtokos Wyllermus mester, majd Fülöp nádor. 1333-ban Péter fiai: László, Mihály, Péter, 1454-ben Sirokay. Frichy, Hedry, Berthóty. 1586-ban Hedryné Dorka követeli a Buklóski-rétet Hedrytől, 1593-ban Berthóty tiltakozik Hedry ellen, Hedry kiutasítja özv. Aczélné-Hedry-Dorkát. Németh Albert 1 jobbágytelekkel. 1594-ben Hedry Péter eltiltja a Hedry-családot a Hajacskó- és Hrabjú-erdőtől, 1631-ben a Hedri-gát mellett való felső rész erőszakos foglalás pertárgya a családtagok közt. 1752-ben Ivács. 1820-ban Ghillányi báró zálogba adja a malmot Dessewffynek. A XIX. században Ghillányi báró.

Hegyimajor: (L. Nagyvitéz: tart.)

Hegymegusfalva: 1270—71-ben Radványi. ?

Hening-birtok: 1398-ban lakatlan, Sárosvár tartozéka: a Tarkőy-család kapja, 1410-ben Wythan. 1410-ben Zsigmond királyi a Tóth-testvéreknek adja, de aztán királyi birtoknak nyilvánítja, 1416-ban Gechey Sebő. ?

Henrikfalu: 1320-ban fele a Merse-családé, fele Thekule András fiaié ?

Herczegfalva: 1587-ben prédiom. (L. Felsősom.)

Herdegenshau: 1337-ben Herdunyhau, 1341-ben Herdegenshaw, 1337, 1440-ben Hervunyhau: Ite c. unokái, 1439-ben Herdegenshorr «que nunc Peklen vocatur», Uszfalu és Salgó vidékén. Talán ma: Usz-Peklén. 1427-ben Hertelhawo, Héthárs vidékén. Mint község ?

Herdegenshau: (L. Uszpeklén.)

Herencsér: 1345-ben Rikolfy-család. ?

Herhely: (Herhej): 1463, 1491-ben birtokos Gorongh. 1480-ban Herhe. 1561-ben Boros birja. 1587-ben Daczó Búczy ellen tiltakozik, 1588-ban Beöczy adja Ormándynak, 1591-ben ugyanaz ellen tiltakozik Bornemisza. Forgách Simon is birtokos, 1603-ban Sándor. 1609-ben Trocsányi tiltakozik Sathó ellen kúria-építés miatt s részzálogot követel, 1640-ben Tivadar eltiltja Sándort az úthasználattól, 1683-ban Korponay, 1694-ben Pataky, 1744-ben Tivadar, 1751-ben ugyanaz, Sándor, Fejérváry, 1753-ban Tivadar, 1777-ben ugyanez a birtokosok.

Herman-[vágás] (Tapolyhermány): 1427, 1438, 1474-ben Herman, Hermanuagasa; 1438-ban fatemplommal. Birtokos: 1427-ben a Soós-család 19 jobbágytelekkel. (L. Tapolyhermány.)

[Nagh]-herman-birtok: 1372. ?

Hermanka: 1558—61-ben Varjú. (L. Tapolyhermány.)

Hermanvágása: 1427, 1474-ben Soós. ?

Hernádszentistván: Szent-István: 1423-ban Zenth-esthwan, 1427-ben Zenthistwan, 1491-ben Zenth István. A lakosság zöldségtermelő.

Kőbányák: I. *Biotit-gránit*: zöldesszürke, öregszemű. A községi (Pitakova-hegy) kőbányában 40 m³ építkezésre.

II. *Gránitit*: Ugyanaz. A községi (Malyek) kőbányában 1893-ban 20 m³ építkezésre.

Hernádszokoly: Szakalya, Szokoly: 1427-ben Zakaly, 1423-ban a Hernádon leusztatott szálfáktól vámot szedett.

A vám a birtokhoz tartozó jog. Birtokos: 1427-ben Pálóczy: 20 jobbágYTELEKKEL. 1683, 1685-ben Szokolya, 1715.

(Tartozék: Uhrinčsmalom.)

Kőbányák: I. *Dolomit*: felső-triaszkori: bitumenes, sötét-szürke, majdnem tömött. A községi (Pod Balkdomb tövében) kőbányában 1856-ban 1200 m³ építkezésre, mészégetésre.

II. *Kvarczt-homokkő*: diaszkori: kissé szericzites, vörhenyesszürke, apró. A községi (Medzi doli-domb tövében) kőbányában 1890-ben 90 m³ építkezésre.

Hertnek: Herknecht. 1408, 1427-ben Perényi birja. 1449-ben Kerknechth, 1427-ben Herketh (Perényi-család birt.). 1557 után: a hűtlen Tarczay Gy. birtokát Forgách Simon kapja don. 1563-ban Forgách: vám és határjárás, 1665-ben ugyanaz tiltakozik a Frichy-család ellen. 1691-ben Klobusiczky Ferencz, Usz. 1694-ben Kállay, 1774-ben Forgách gróf a birtokosok. 1558-ban a Forgách gróf-család birtoka; F. Miklós nádor kedvelt helye, hol Simonnal, az elhunyt birtokszerzővel nyugszik. 1568-ban Bornemisza, Szöcs Ferencz, 1570-ben Forgách Simon tisztartója: Tarczay Péter. 1575-ben Forgáchné 1863-ban kastély, zsindey-készítés.

[1493-ban (Herthel): Tarczay-birtok. A XVII. században Forgách gróf, a XIX. században Anhalt-Dessau hercege a birtokosok. (Herhely?)]

Tőzeg: A hertneki határon, az urasági kaszálóban a XIX. század közepén túl 5 hold területű s 2·5—3 m mély tőzeget találtak, mely trágyának alkalmas. Ez a tőzeg, mivel könkénes források vannak benne, az alsó rétegekben csiga mutatkozik, de a felületen tőzegképző növényzet hiányzik. nyílvánvalóan réli láp.

Hertelhau: Fogas-család. ?

Hervartó: Eberharth[-vágása], 1340-ban Hzedvaldföld: Ithemerivadéka, 1408-ban Eberharthwagasa: Perényi, 1427-ben Eberhard, ugyanaz 1449-ben Eberczhard al. Eberharth, 1454-ben Oberharth, Klucsó, Siba és Richvald helyekkel együtt;

1448-ban Herborthow: Herbartó, 1460-ban Heeruarte, 1683-ban Huta, 1685, 1691-ben Hervaltó, 1685-ben Huta.

(*Tartozék: Hervartói üveggyár.*)

Hervartói-üveggyár: (L. Hewartó: tart.)

Héthárs: Siebenlinden: mezőváros, 1274, 1288-ban a Tarczay-uradalom része. 1427-ben Hethas, 1437-ben Septemtiliae, 1459-ben oppidum Hethasch, 1469-ben Hethas, 1471-ben opp. Hethars. Birtokos: a Tarkeőy-, Fogas- és Tarczay-család; 1427-ben Tarkeőy-, Fogas- és Henrikfy-család jobbágysai 80 jobbágytelektől adóztak, 1459-ben részeit (Nyiressel, Pesztreczel együtt) zálogba veszi Guman kassai polgár. 1550-ben a jobbágyság Tarczay Györgytől megváltja a robotot s így szabadalmat nyer, kivéve a várbeli őrszolgálatot, 1557-ben a várral együtt ez a kötelezettség megszűnt, 1550-ben (Lipjani:) Tarczay György a tűzvész és nyomor miatt az összes robottól és szolgálmánytól felmenti (Tarkővel együtt). 1563-ban vámmmentességet kap, 1637-ben kiváltságlevelet. Folytatólag birtokosok: 1574-ben Dessewffy János, 1598-ban a Dessewffy-család. 1602-ben Soós kiegyezik Soósné-Eödenffy Zsuzsával, 1609-ben Sztankay tilt. Soós ellen erőszak miatt; 1610-ben Keczer, Soós, 1620-ban Soósné-Daróczy Anna tiltakozik Soósné-Berzeviczy Erzse ellen, 1624-ben Fűzy tiltakozik Tharos ellen, 1635-ben Soós tiltakozik Keczer, Tharos és Sztankay kiváltságadása ellen, 1636-ban Sztankay tiltakozik a Keczer és Hanusfalva közt álló szerződés ellen, Dessewffy zálogba adja Thököli Istvánnak. 1642-ben Sathó birja. 1672-ben Soós-osztály. 1677-ben Taksonyi, (1682-ben szőlőtelep), 1686-ban kiváltsága ellen tiltakozik Fejérváry, Berzeviczy, Sztankay, Szegedy; régi kiváltságainak királyi megerősítése; (1687-ben Szegedy iratára királyi rendelet védi az urak ellen a lakosságot, hogy több hozzájárulásra ne kötelezzék a réginél.) A XVII. században Szeghy; 1694-ben Passuth, Vitézy, Bobik; 1697-ben Berzeviczy követelése Máriássytól; 1701-ben Dessewffy fizetést követel Szegedytől és Tharostól; 1725-ben

Fabriczius, 1740-ben Révész. 1747-ben Dessewffy Tamás és József a jakabvágási birtokot (Héthárs, Oroszvolya, Vörösalma, Krivány, Csirjes, Kió, Jesztreb, Tarkő, Pusztamező) kapják. 1751-ben I. Miksától nyert vásárjogának kibővítését ajánlja a vármegye. 1753-ban ugyanaz igazolja, hogy a lakók szabad költözködés-jogúak s hogy a ki a községben letelepszik, hat évi adómentességet élvez. 1754, 1771-ben Romák, 1755, 1770-ben Szent-Iványi, Mattyasovszky birják. 1775-ben Id. Dessewffy István 500 frtos misealapítványa. 1777-ben Szegedy, 1778-ban Gabányi a birtokosok. 1813-ban a Dessewffy gróf-család négy személyre szóló szegények házat létesít. Négy oszágos vásárjoga van.

[A határban sáncz van, mely Feketekutat, ezt az egykori huszita fészket és Bajorvágáson Jakubjánt érinti.]

Hidegforrás : 1212, 1244-ben Komlós mellett. Eltűnt helység.

Hidegkút : (Kapinémetsfalu : tart.)

Hípfalu : 1320-ban Bártfa birtoka.

Horány : 1491-ben Horaan, Somostól D és Dny fekvő helységekkel együtt. *Eltűnt* helységek.

Hosszúrét: Hosszúmező: 1278-ban Thekule fiainak és Bodon fia Andrásnak don. 1415-ben Huzzyumezeje, 1416-ban Huzzywmezew, 1427-ben Makovicza vár tartozéka 26 jobbágYTELEKKEL. 1561-ben a Körtvélyessy-család, 1587-ben Pászthóy a birtokosok Hosszútóthy tiltakozik Osztrogh herceg és Pászthóy ellen kúria miatt. 1683-ban Hosszúrét. Savanyúvíz-forrása van. A községben áll Serédy Gáspár emlékoszlópa.

Kőbánya: *Homokkő*. Eocénkori: világos, meszes, apró. A községi kőbányában 1879-ben építkezésre alkalmilag.

Hosszúvágás: Langnó, Lagnó, 1427-ben Langnow, Lachnow, 1437—39-ben Langwan, 1462-ben Langno. 1609-ben Berzeviczy Henrik részt kap Berzeviczy Istvántól, 1656-ban Berzeviczy részt ad Semseynek. Ugyanez tiltakozik Berzeviczy e. határ miatt. Szent Vazul monostora helyén, mely a X. századtól a tatárjárásig állott fenn s utóbb remetehelyül szolgált, 1750-ben

épült a Szirmay Tamás gróf kápolnája. A község határában vasas ásványvíz-forrás s a kápolna felett vízesés van.

Hönig: Hennigh, Henigh: 1423-ban Obennengh, 1427-ben Hennyng, 1454-ben Hennygh.

Birtokos: 1270—71-ben Radványi, 1410-ben Szeley, 1423-ban a Perényi-család 16 jobbágytelekkel és a községiek 11 jobbágytelekkel, 1427-ben Henningy-család. 1587-ben Tahyné-Raszlavicz Borbála jogtalanul tiltakozik Péchy fásítása ellen. 1606-ban Pusztá-Henigh: Péchy tiltakozása Szeben város ellen. 1660-ban Henyik: Péchy- és Dessewffy-egység ellen tiltakozik Péchy-család, 1699-ben Péchy-birtokvita, 1702-ben Péchy követelése Fejérvárné ellen zsellérek miatt. 1775-ben Roskoványi.

(*Tartozék:* Milpos-pusztá.)

Hrabju: (L. Hedri.)

Hraczkamajor: (L. Pillerpeklén: tart.)

Hradiskó: (L. Radoma: tart.)

Kőbánya: Homokkő. Eocénkori, világosszürkés, meszes, finom. A községi kőbányában 1882-ben 70—10 m³ helyi építkezésre, útfedésre.

Hrestyény-kúria: (L. Roskovány: rész.)

Hundermark: 1656-ban Berzeviczy ad részt Semseynek.?

Husonje: (L. Felsősom: rész.)

Hutás: Hutka.

(*Tartozék:* Pocsekáj.)

Huviz: (L. Vörösvágás: rész.)

Huzimezen: 1278-ban (ma Pétermező). 1337.

Hűvész: Hűvész.

Iglicze: Ygliche: 1284-ben Somosy: határjárás. ?

Imrepusztá: Bisztra, Topoly-Bisztra, Bisztre-Keszi: (L. Kelembér: tart.). 1470-ben Szirmay, a XVII. században Szeghy, 1754-ben Révész. ?

István: 1591-ben Stofaro: Bornemisza. 1621-ben Rákóczi követelése Bocskaytól. 1638-ban Tivadar. — Bánóné követelése Tivadar ellen egység szerint 1000 forint miatt. 1683-ban Stofuro, Stefuro. 1772-ben Illésházy gróf.

Istvánfalva: Kanyarik: 1251-ben Kanark, Kanarék: Kálnássy. 1482-ben Mórész. 1412-ben a Therne-patak mentén jelezve. 1427-ben Mátyás-

vágásával. 1444 (I. Kálnás III.). 1482-ben Zsálmány és Kükemező helységekkel eltűnt. 1567-ben Kükemezey 50 ar. és 25 m. frtért zálogba adja Gyármánnak. 1601-ben Gyármán Ilon tiltakozik Bornemisza De Terje ellen. 1639-ben Ormányi. 1668-ban Péchy. ?

Istvánvágás: 1615-ben Szinyey Kristóf tiltakozik a Szytestvérek ellen elidegenítés miatt. 1627-ben Szinyeyné követeli a zálogrészt Hedrytől. 1628-ban Szy tiltakozik a hugai ellen elidegenítés miatt. 1629-ben Merséné-Ibrányi Zsuzsa 325 frtért zálogba adja a jobbágyságot Berthótnak. 1690-ben Melczerné-Ordódy Erzse, Törökné-Merse Anna birják. — Törökné és Fáyné két jobbágyot eladnak 200 m. frton Melczernék. 1692-ben Szy követelése Sztankaytól. 1757-ben Merse.

Itefalva: 1341-ben Itefalua, Uszfalva körül. A Thekule-nemzetség birtoka. — Szentgyörgyi Miklósné 4 márkában kiegyezik Uz Jánossal és Ithemér fia Tamással. ?

Iványos: Vaniskócz. 1691. 1696-ban prédiüm: Berthóty.

Ivaroszcza: 1685. ?

Izbég: a XIII. században Sebesy. 1347-ben Izbegh, Sebes mellett. ?

Izsép: 1863-ban kastély.

Jakabfölde: 1719-ben Jakabvolya.

Jakabvágása: Német-Jakabvágása: I. 1454-ben Jakabwagasa, Bártlfa vidékén (a Perényi-család birtoka). II. 1427-ben Jacabuagasa, Dobó és Tarkó, Sztrucsina és Kükemező közt (a Perényi-család birtoka). III. Dobó vidékén (Berzeviczy-család birtoka). 1408-ban Perényi. 1440-ben Rozgonyi. 1591-ben Batthiányi Kristóf. — Ugyanaz tiltakozik Berthóty ellen. 1657-ben Péchy és Hedryné-Heinrich Krisztina engedélye a nagynyirjesi részre. — Németjakabvágás. 1709-ben Roth, Hedry. 1737-ben Péchy 8 jobbágytelekkel. Hires a cseresznye-termelése.

Jákórése: Jakórése (Jakoris): 1314-ben I. Rikolf fia Henrik, kinek öcsesétől, Jákótól van a helység neve, átírja Petheny Ia fiainak: Roch Jakabnak és Jánosnak. 1332—37-ben Jakoresse, 1427-ben Jakorese, Szeben mellett. 1438-ban Szentmihályi birja. 1528-ban a hüllén Tornalyi Jakab után Szeben v. 1562-ben Péchy tiltakozik Szeben ellen. 1588-ban Rakaczay

tiltakozik Serényi ellen erőszakos foglalás miatt. 1612-ben bánya. 1657-ben Istenmezey, Szendy. 1668-ban Ibrányi tiltakozik elidegenítés ellen.

Jakubján: (L. Héthárs.)

Jankovicz: 1476-ban Pongrácz adja egyességben Thurzónak. ?

Janó: 1683-ban Janová. 1427, 1435-ben Janno. 1435-ben alapítója a mislyei prépost. 1633-ban Rutkay az egyházat függetleníti.

Jánosd: 1606-ban Jánossy tiltakozik elidegenítés ellen.

Jánosfalva: 1374, 1394-ben Szentmiklóssy János és huga, Perényiné. 1470-ben ugyanaz cserébe adja Thurzónak. 1427-ben Janusfalua, 1464-ben Janusfalwa. 1460-ban villa Johannis, Komlós vár mellett. 1509-ben Thurzó 400 ar. frtért eladja Berthóty Szaniszlónak. 1569-ben Roskoványi 100 tallérért zálogba adja Berthóty Kristófnak. 1591-ben Bornemisza. 1661-ben Berthóty zálogba adja Vattaynak. 1645-ben Berthóty-osztály. 1685. ?

Jánoska: Janicskó, Jan, Iván, Janócska: 1351-ben Iwan, 1430-ban Jaan, Somos és Böki helységek határán, 1427-ben Jan. 1330-ban Bodontól kapja Kompolthy Imre. 1351-ben előbb a Györkey Donch-ösök, majd Kompolthy Imre fiai. 1417-ben Ruszkay, 1430-ban Visontaytól szerzi Rozgonyi. 1607-ben Káthay. 1683, 1751-ben Sztáray gróf, Péchy. 1685-ben Káthay.

Jánoslaka: 1435-ben Janoslaka (nemesi névben), Ternye és Gombosfalu vidékén. 1435-ben Jánoslakay György. ?

Jardánháza: 1427-ben Jardanhaza, Sáros, Kisszeben és Ternye vidékén. ?

Jazormegy-birtok: 1342-ben Szalánczy (Sirokay) Miklós veszi meg. Siroka mellett volt. ?

Jarosovszka-rész: (L. Siroka: rész.)

Jazliczkó-pusztá: 1527-ben Berthóty Szaniszló veszi meg Frichy Jánostól. 1699-ben Berthóty egy jobbágját 60 köbölért zálogba adja Sziksza Nagynak. (L. Frics.)

Jernye (L. Szinyefalva): 1597-ben Szinyey tiltakozik Szy István id. és ifj. s Szy Kristóf egyessége ellen. 1612-ben Szy tiltakozik a Mocsolyay-család ellen. 1613-ban Meczner, Szy István. 1615-ben Szy Kristóf tiltakozik a Szy-család ellen elidegenítés miatt. 1628-ban Szy tiltakozik a hugai ellen elide-

genítés miatt. 1642-ben Szy István és Gábor tiltakozik Szy György ellen elidegenítés miatt. — Szy-osztály: 4 fiú és özvegy közt: Jernye, Szinye, Szinyeújfalu, Deléthe, Laczka, Lipócz, Istvánvágása, Rencsissó, Lacznó f., Majoshida, deléthei Pusztamező, Szabolth, Panky, Sidló, Kopitko prédiüm. 1657-ben Usz tiltakozik a szomszédok legeltetése ellen. 1664-ben Szy tiltakozik a testvérei ellen csűr és pincze miatt. 1666-ban Szy tiltakozik Usz ellen erdőirtás miatt. 1670-ben Körtvélyessyné-Szy Anna Szy Miklós ellen végrehajtást indít. 1708-ban Szy követelése Vasstól.

Jesztreb : 1248-ban kir. vadászterület, melyet Detre kap. 1435-ben Jeztreb (a Lapispataky-család birtoka). A Palocsától KD-re eső helység valószínűleg később alakult ugyane néven. (L. Felsőkánya.)

Jordánvágása : 1321 után Perényitől, a ki a Nádasdy-családtól vette, a Vitézy-család visszaszerzi per útján. ?

Juló : 1462-ben Jvlou, Darócz és Feketekút közl. ?

Jurkóvolya : 1719. ?

Kabalafalva : 1320, 1366-ban Kabalafalva, valószínűleg Makovicza vidékén. ?

Kabalás, Kobulnicza.

Kacsamezeje : 1588-ban Berzeviczyné és hugai tiltakozása Kellemessy, Dessewffy és Pesty ellen lefoglalás miatt. ?

Kacsány : 1683-ban Kavacsány, Kvacsány. 1715-ben Joanelly báró és Gombosné-Joanelly Judit (Izsép, Hrabkó, Szentkereszt, Hanusfalva, Kisvitéz, Klembérk, Bajor, Buják helységekkel).

Kacse-puszta : 1559-ben Tahy, Giletffy. ?

Kajáta : 1248-ban Kaywta, Kayotha, 1295-ben Kajutha. 1295-ben Zudar-birtok, 1295-ben Omedé Merse f. Benedeknek adja. A község szomszédja Zwyne-nak, 1248-ban az egri püspöki dézsmától mentes. 1427-ben Kayatha, Kajata. 1399, 1427-ben Rozgonyi birja. 1545-ben a szepesi prépost Eperjestől elveszi s a templomnak adja, 1552-ben Nyársy Demeter megveszi a nyársardói plebániának. 1527-ben Szapolyai János

királyi donációja Berthóty Szaniszlónak, 1533-ban Váraljay Szaniszló szepesi prépost öröklí Nyársy Demetertől, ez kapta Rozgonyitól. A prépost 300 frton átengedi Eperjesnek: «Ad hospitale pauperum» (Szegények háza), 1694-ben Juliáni birja. 1707-ben Berzeviczy ellen tiltakozik az eperjesi plebános a kilenczed és tized miatt. Van huszita-korbeli temploma, 1748-ban nagy Mária-szobrahoz a vármegye 3 napra 10 kocsit ad.

Tartozék: Lengyelpusztá, előbb: Dolina, Sztadló.

Kakasfalu, Delne: 1285-ben Boksa nembeli Simon fia György, 1329-ben D. possessio a Delne vize mellett (nemesi előnévben). Birtokosság: 1342, 1474 ben Varjú. 1418-ban Kakas János, kitől a község: Kakasfalu, 1423-ban Horváth, 1436, 1437-ben Pooch, 1447-ben Salgóy. 1562 ben Kakasfalva: Czuda, ki Eperjesnek zálogba adja 20 frtért 1598—1630-ban. Eredete: Csudafalva község erdeje, melyet Soós Tölgyes-erdőnek nevez. (Delne, eltűnt h.), 1750-ben új donáció a Lovag-család után Huszty részére.

Kőbányák:

Piroxén-andazit: Kaolinos földpátú, barna, középszemű. A kincstári kőbányában egykor faragott kövek a sóvári-szigordi fausztatóhoz s jelenleg helyi építkezésre.

Andazit-tufa: téglavörös, apró, likacsos. A kincstári Buják-kőbányában 10 m³ faragott kő, építkezésre.

(L. Delnekakasfalu).

Kalapos-Szultán-prédium: (L. Ternye: rész).

Kálnás: 1251-ben Kálnássy birja. 1259-ben mint Komlós-Nádfő-birtok egységes. Belőle alakult ki a Kálnás-család osztozkodásakor 1412, 1444-ben I. a Kálnás-birtok, II. Pósfalva, Dienes- és Dukafalva, III. Lucska, Kükemező, Salman- és Istvánfalva, Cservelyes (Dukafalva), IV. Nádfő, mint régi, közös Kálnás-birtok. 1400-ban Kalnas. 1427-ben a Varjú-család 31 jobbagytelekkel birja. 1444-ben erősítést nyer Kálnássy György Makovicza védelméért, melynek ura Zudar Simon mester. 1620-ban Kálnássy Ferencz végrendelete ellen tiltakoznak utódai, 1634-ben ugyanannak özvegye tiltakozik a családtagok ellen elidegenítés miatt, 1697-ben Ujfalussy követelése Kytól.

Kálnássy-rész: (L. Ternye: rész).

Kanabos: 1615-ben prédium: Forgách.

Kánás: (L. Nagysáros: tart.)

Kanni-erdő : Kanny-erdő : (L. Siroka : rész.)

Kánya : 1694-ben Ferenczy. ?

*Kanyaré*k : 1482-ben Kanarik (Móré-család birtoka), Istvánfalvával együtt, 1562-ben új donáció a Bánó-családnak. ?

Kapi mezőváros: 1332-ben Copi, Kapy, Kopy possessio seu villa, 1340-ben már mezőváros, 1410-ben Kapy oppidum. A XV. század végén a Kapy-család (Szt. Fülöp- és Jakabról cz.) kolostorával. Kiváltság: 1410—1-ben heti, 1418-ban országos vásártartás joga. Volt vámja, 1427-ben 65 jobbagyitelke. Semsey bárónak ugyanakkor kastélya van. Vásárjai megszűntek. A község felett Maglód-hegyen állt a híres vár, melyet 1347-ben Nagy Lajos király a nevelőjének, Poháros Péternek (Abaúj vármegye alispánjának) ad donációban. Előbb még 1248-ban az egri püspöki dézsmától mentes. 1358-ban határjárás.

Birtokosság: 1352-ben Beke fiai cserébe kapják Feuldrik fia Lászlótól Olasziért. Ezek: Feuldrik, Klemens és Balázs. Poháros magvaszakadtával 1410-ben Zsigmond király Tétényi (al. Kókay) András diáknak adja egyéb birtokokért a pallossjoggal. 1410—1-ben heti- és 1418-ban országos vásár- s utóbb vámszedési jogot kap a község. 1427-ben Koporc, kitől 1454-ben zálogba veszi Szepes, 1491-ben Mátyus birják. 1440-ben Kapy Jánostól hűtlenség miatt I. Ulászló elveszi s Rozgonyinak adja, ki azonban nem veszi át, mert amaz 1464-ben ismét a tulajdonosa. Mátyás király alatt lengyel rabló-kézen van, kitől Szapolyay Imre foglalja vissza. 1537-ig Kapy birtoka, kitől Szapolyay-pártiság miatt Wels foglalja el; 1566-ban Malczó-birtok. 1593-ban Eperjes tiltakozik a Kapy-család ellen a töltéséki vám miatt, 1613-ban Kapy tiltakozik Finta urai ellen erdő és birtok miatt, 1629-ben K. Gábor tiltakozása a K.-család ellen a várban való építés miatt. 1634-ben Kapy László leánya leánynegyedének lekötése. 1642-ben Bárczay tiltakozik K. ellen a malom miatt, 1645-ben K. tiltakozása elidegenítés ellen: Thussay, mint gyám, írást követel K. Sán-

dornétól a K.-leányok kielégítéséről. 1685-ben Thököli az ura. A XVII. század végén K. felgyújtja. 1732-ben a Kapi-család jelzi vámjogát. 1775-ben Fejérváry.

Tartozék: Pazarócz-puszta.

Kőbánya: Piroxén-andazit: világos szürke, közép szemű. A községi kőbányában már 1872 előtt 300—400 m³ építkezésre, hídépítésre, kavicsnak.

Kapinémethalu: Hidegkút. 1427-ben Hidegkwth, 1462-ben Hydekwt, 1463-ban Hydegkuth, 1487-ben Hydegkwth. Ma: e néven puszta, Kapi mellett. Birtokosság: 1427-ben Bakó, 1462-ben Koczik befogadja az osztályos atyjafiát: Kapyt. 1459-ben Nagymihályi, 1487-ben Czuda, 1591-ben Butkay, 1667-ben Berzeviczy János a birtokosok. 1719-ben Kapi-Némethalva.

Tartozék: Hidegkút, Tályka.

Kapipálvágása: Pálvágása. 1410, 1427-ben Paluagasa, 1437—8-ban Palwagasa, 1438-ban fatemplommal. Birtokos: 1427-ben a Kapy-család 25 jobbágytelekkel. 1591-ben Kapy tiltakozása Sebesy ellen határtolás miatt; 1571-ben Soós. Ásványvíz-forrása és vízesése van.

Tartozék: Hársalja-puszta.

Kapisó: 1683-ban Kapissó, 1719-ben Kapiszova.

Kapivágása.

Tartozék: Lipnikpuszta.

Kápolna: 1365, 1427, 1463-ban Kapolna, Som- és Jakabfalva közt, 1567-ben prédium: Werner-osztály, 1687-ben Melczer. ?

Kappanos: A XIII. században. 1427-ben Sebesy. 1347 és 1435-ben Kappanus, 1427-ben Kapanos, 1436-ban Kappanos, Sebes és Kapi helységekkel határos. 1562-ben Sebesy. ?

Kapus: 1412-ben Ternye vidékén: Steflaky, Ternyey, Strázs. ?

Karacsateleke (ma: Berzenke ?): 1343-ban Karacateleke (a Csicsery-család birtoka), Dobrova és Radács helységekkel együtt. A XV. században a Csicsery-család birtokában van. Csak Berzenke (Bezdenke) helység van, valószínűleg ugyanez. (L. Berzenke).

Karácsonymező: Karácsonymezeje. 1437-ben Karachonmezew, 1458-ban Karachonmezeye, 1427-ben Karachon.

1381-ben Somosy, 1386-ban Keöszeöghy (Al. Somosy), 1427-ben Széchy, 1470-ben Szirmay, 1487-ben Chaholyi, 1518-ban a Buthkay-család, 1562-ben Liptay, 1571-ben Soós. 1601-ben Semsey tiltakozása Fejérváry ellen a templomföld erőszakos elfoglalása miatt: 1705-ben ugyanez követeli a kúriát Semseytől, Szirmaytól és Péchytől. A XIX. században Semsey.

Karakó: 1341-ben Mychk fia Lóránd birja. 1342-ben Karakow: ugyanaz 1370-ben Zarato, 1374-ben Karaco. Ujvár vár tartozéka Letenyé helységgel. Eltűnt helység.

Karancsek: 1561-ben prédiüm; Varjú-osztály. ?

Karaneck: 1558—61-ben Varjú. ?

Kassahámor: (L. Óruzsín: tartozék.)

Kavicsos: Livó. 1683. 1714-ben üveghuta.

Kavocsán: Kavecsán. 1622-ben Bajory elveszi Berzeviczytől; 1682-ben Joanelly, Becskerek, Czifkay. Zöld borsótermelése nevezetes.

Kőbányák:

Dolomit: felsőtriaszkori; sötétszürke, bitumenes, finom. Kassa város Lysicze-, Oziri-kőbányaiban 1870-ben 130 m³ mészegetésre.

Szericzites csillámpala: szürke. A községi Ktalyina-hurakőbányában 80—90 m³ építkezésre.

Keech: 1341-ben Varjú; 1561-ben Kecz: Berzeviczy. ?

Keeskőcz: 1683-ban Kcsukhőcz; 1685-ben Keczkőcz. Keskőcz.

Tartozék: Kohutőcz.

Keczerkosztolány mezőváros, 3 országos vásárjoggal. 1635-ben Kosztolány: Dévényi ellen tiltakozik Drugeth gróf; 1693-ban Barkóczy gróf; 1730-ban Zichy grófnő; 1780-ban 4 vásárjoga van a 2265. H. T. sz.

Keczerlipőcz: Lipolcz. 1406-ban Felsewlipolch; 1427-ben Lyppolch; 1447-ben Lypolcz al. Peklen. Birtokos: a Dohy-család 25 jobbágytelekkel.

Keczerpálvágása: Pálvágása. 1427-ben Soós 24 jobbágytelekkel. A helységből Kapipálvágás a Keczer-család bir-

toklásakor vált ki. (L. Kapipálvágás.) 1683, 1713-ban Csengery a birtokos. Több ásványvíz-forrása van.

Tartozék: Hársalja, előbb: Translipnik.

Keczerpeklén: 1335-ben Somosy. 1427, 1447-ben Peklen (Al. Lypolcz); 1580-ban kastély-építés; 1638-ban Keczer András utódainak osztálya; 1639-ben Keczer tiltakozik az Olsva vizének elzárása miatt Dévényi ellen; 1668-ban Keczer tiltakozik a szomszédok ellen a zsegyei, magyarpusztamezői és lapiospataki erdő és birtoklás miatt; 1680-ban Keczer András visszakapja; 1692-ben ugyanaz tiltakozik Csengelin ellen kúria-eladás miatt; 1710-ben Hedry Erzse.

Keczertanya: (L. Turina: tart.)

Kékmező: 1342-ben Mychk bán. (Al. Kükemező.)

Kelecsény: 1412-ben Kelechen et alia Kelechen: Steflaky, Ternyey, Strázs; 1427-ben Nag- és Kyskelechen Ternyevidékén; 1412-ben K. és a másik K. 1562-ben Kelecsen: Ternyey; a Ternyey-testvérek tiltakoznak Ty Balázs ellen elidegenítés miatt. 1595-ben Gyuricskó tiltakozása Gergelylaky ellen; 1609-ben Ty tiltakozik Gombos ellen erőszak miatt; 1610-ben Kéry, Gyulay és Mátyás deák (Ty Erzse részéről) tiltakozik Gombos ellen a Nyomárkay-rész elfoglalása miatt; 1608-ban Kis-Kelecsény prédiüm: Gombos; 1611-ben a Ternyey-leányok követelése Usz és Gyuricskó ellen; prédiüm: 1612-ben Ty, Gombos, Gyuricskó tiltakozik a prédiüm szomszédai ellen; 1620-ban Ty tiltakozik a szomszédtság ellen elidegenítés miatt; 1628-ban Ty, Gombos tiltakozik a Strázs-erdő-irtása ellen; 1630-ban Kéry, Gombos egyessége. 1644-ben Kendy; 1657-ben Nagykelecsény: Kéry és Gombos tiltakozik Barna birtokhasználatá ellen; 1659-ben Barna, Szegedy, Gombos, Gergelylaky. ?

Kelembér: Klenberg, Klembérk. 1332—37-ben Clemberch; 1406, 1490-ben Klenberg; 1427-ben Klymberg. 1437, 1439-ben Bajory birja. 1622-ben Bajory elveszi Berzeviczytól; 1632-ben ugyanaz átírja a soltésznek a maga részét; 1665-ben Madarász tiltakozik Melczer ellen a Bajory-örökség miatt; 1682-ben Joanelly, Becskerek, Czifkay; 1693-ban Lederer; 1753-ban Ghillányi báróné — Joanelly Judit bárónő; 1775-ben Hancsovszky, a XIX. században Rolly a birtokosok. Kastélyok 1863.

Tartozék: Imrepuszt, előbb: Bisztra.

Kellemes: 1310-ben Miklós mester, sárosi kapitánytól, cserében Kendéért, Mihály mester kapja. 1342, 1427-ben Kellemes, Chelemes; 1427-ben a Kendi-család 16, a Kellemessycsalád 28 jobbágytelkével; 1556-ban Melczer; 1558-ban Kékedy fiúsított leánya birják. 1561-ben Kellemessy tiltakozik Farkas ellen kúria miatt; 1562-ben Farkas; 1579-ben megveszi (16 jobbágytelekkel) Dopsay András; 1562-ben 18 részt birnak Dobzay László és Farkas, Kendy Anna; 1564-ben a Zula-leányok tiltakoznak Werner ellen; Kellemessy és Dobzay 200 frtért zálogba adják Eperjesynek; 1572-ben Kendy végrehajtása Wernerné ellen; 1602-ben Kéry, Gyuricskó; 1607-ben Harsághy tiltakozik Ladmóczy ellen elidegenítés miatt; Kellemessy visszaköveteli részét Petróczytól; Ladmóczy 140 frttal fizet Kellemesynek; 1610-ben Szabó (Al. Ujvárossy); 1610-ben AlacsKay; 1609-ben Farkas; 1611, 1617-ben Bajoryné-AlacsKay Sára és Ay Judit; 1615-ben Farkas telket ad (Kopasz Törzse) AlacsKaynak; ugyanaz követelés Aytól; Visolyiné-Kendy Ilon zálogba adja Bodonyinak; 1609-ben Harsághyné részt irat Mosonyira; 1616-ban Kendy tiltakozik Semsey ellen; 1617-ben Bajoryné-AlacsKay Sára. 1621-ben Farkas zálogba adja Sztankaynak; 1624-ben Kellemessy követelése Barithtól; 1628-ban Palaticz-örökösök eladják Divényinek; 1625-ben Sztankay; 1638-ban Kellemessy követelése Madarásztól; 1643-ban Sztankay, Csemniczky, Farkas; 1639-ben Visolyi erdőtilalma; 1643-ban Sztankay tiltakozik Kellemessy ellen erdőirtás miatt; 1667-ben Makay, Divényi; 1670-ben Szentpéteryné követelése Strázs és Gyetrik ellen; 1700-ban Melczer: erdőosztás; 1717-ben Dubovay; 1731-ben Csergő. 1751-ben Sztankay, Semsey, Tabódy; 1772-ben Jancsó; 1775-ben Péchy. 1863-ban két Péchy-kastély.

Kenczölvágása: 1414-ben Kuncholwagasa, Kenchel; 1427-ben Kenchelwagasa: Markovicza tartozéka 25 jobbágytelekkel.?

Kende: Kendi. 1299 előtt: kir. litiscariusok (fegyvercsiszolók) földje. Ekkor Melczer István érdemeiért Merse fia

Pös és testvérei kapják, de a család a Csák-pártiság miatt (Kellemessel) elveszti, majd Sáros-vár kézreadásáért visszakapja. 1310-ben Kendy. 1310-ben Miklós mester. 1427-ben Felsowkendi, Kendi. 1478-ban Nagh- és Kyskendi. 1427-ben F.-Kendi 3, Kendi 29 jobbágytelekkel. 1443-ban Meleg a birtokos. 1562-ben Kendy zálogba adja Török-helyet Fejérvárynak 20 és 25 frtéért. 1566-ban Ky zálogba ad 2 jobbágytelket 200 frtéért Somogyinak. 1569-ben Ky Albert és István 100 frt biztosítékkal kötelezik le egymást elidegenítés ellen. 1570-ben ugyanazok kúria-cseréje. 1571-ben Ky zálogba ad egy szántót 12 frtéért Iffjúnak. 1573-ban Ky zálogba ad 2 rétet 40 frtéért Pestynek. Kis-Kendén Ky Pál 25 frtéért zálogba adja «Farkas György ortássa»-t Ky Farkasnak. Ugyanaz 10 frtéért Nagy-Kendén zálogba ad részt. 1575-ben Kendy-zálog: «Domonkos Úr rétje». 1583-ban Ky: erdővágás. 1588-ban Ky visszaszerzi az Eperjestől 1526 után elfoglalt Kis-Kendét. 1589-ben Ky 22 szekér szénát követel Sebessytől. 1598-ban Ky tiltakozik Sebesy ellen malom miatt. 1570-ben Somogyi zálogba adja 7 frtéért Possaynének. 1606-ban Ky János tiltakozik Ky és Petróczy ellen elidegenítés miatt. 1607-ben Ky 25 frton visszaszerzi részét Plagaytól. 1615-ben Bodonyi. 1616-ban Ky követeli a részt Petróczytól s a Zeky Gábornak zálogba adott részt és «Maior Urbán»-koresmát. 1611-ben Ky Gáspár tiltakozik Ky János és Kibler eperjesi polgár kúria-szerzése ellen. 1616-ban Petróczy tiltakozik Ky ellen erőszakos foglalás miatt. 1636-ban Ky tiltakozik Petróczy ellen birtokvétel miatt. 1639-ben Ky tiltakozik Petróczy és Tivadar építése ellen. 1639-ben Paczóthné tiltakozik Petróczy ellen elidegenítés miatt. 1642-ben Paczóth és Harsághy rétegyessége. Ky tiltakozik Madarász építése ellen a Bodonyiné és Ky Margit részén. 1643-ban Kéry tiltakozik a Liptay-leányok ellen. 1660-ban Ky eltiltja a Hasság-oldalt és Kiskendi-oldalerdőt. 1683-ban Munkácsy Judit utódai. 1676-ban Beleváry zálogba ad kúriát 1500 m. frtéért Keviczkynek. 1707-ben Ky követelése Tornay ellen. 1709-ben Meczerez til-

takozik, mint Ky János unokája, ennek hagyatékáért Krucsay ellen. A XIX. században Hrabéczy.

Részei: Szárazvölgy, majd Szorotnyicsa-völgy.

Tartozék: Vasuti őrház.

Kőbánya, Homokkö: eocénkori, világos barna, meszes, finom. A községi kőbányában (Furcsa-) 1846-ban építkezésre, alkalmilag.

Kenéz: 1408-ban Kenyz: Matiszova és Jakubján (Szepesmegye) helységekkel együtt, talán Lubló vár tartozéka volt. Eltűnt helység.

Kép: (L. Siroka-rész).

Kércsehely: 1588-ban falu.?

Kerek-erdő előbb Noszticzius-Dolina. (L. Eperjes: tart.)

Kerekrét: 1304-ben Somosy a birtokos. 1415—16-ban Kerekreth. 1427-ben Keregreh: Makovicza tartozéka. (1453-ban Kőszeg vidékén hasonló nevű pusztá volt.) 1601-ben Soós tiltakozik Rákóczi ellen erőszakos foglalás miatt. 1638-ban Rákóczi követelése Segnyey és Kassay ellen.

Kerekvágása: 1408-ban Kerekwagasa, Richvald és Herknecht helységekkel együtt: Perényi.?

Keresztes: I. Komlós.

Keresztvej: 1806.?

Kerulnya: I. Böki: tart.

Keszi: Biztrekezi és Renukkezi, Lipócz helységgel, Sóvár mellett. 1411-ben Delnekezy. Eltűnt helység.

Kijó: 1288-ban Balthamezei és tharkveleji uradalom. 1683-ban Kyó, Kió.

Tartozék: Feketemező, Kijói árok.

Királynépe: 1775-ben Lapispatak mellett.?

Kisajtód: (a Péchy-levéltár említi).?

Kis-Aytánd: (L. Majdán).

Kis-Aszó: 1379-ben poss. Kysaszow circa fluvium Zynnne: Usz-Peklén és Usz-Salgó helységekkel együtt.?

Kisfagyalos: 1683-ban Al-, Fel-Szvidnyiczka, Szvidnicska.

Kisfalud: 1427-ben Kysfalud: Gombos-család; 1685.

Kisgombás: Gribó. 1414-ben Grebo. 1685, 1719-ben Gribova.

Kishárs: Kis-Lipnik, Lipnyik 1683.

Kishegy: (L. Tarczaszentpéter: tart.)

Kishely: 1694-ben Mesztviczka: Palis. 1711-ben Mesztiszka: Gombos. Kiveszi a megye a makoviczai uradalomból. 1775-ben Szirmay gróf.

Kőbánya:

Homokkő: eocénkori, barnás, apró. A birtokos kőbányáiban 1878-ban a girált-szvidniki út kiépítésére. Szünetel.

Kis-Hermány: (L. Felsősebes.)

Kishollód: Gavranecz, Gavranycz. 1683, 1685-ben Gavrinecz.

Kis-Kassa: 1335-ben (L. I. Somos.). 1427, 1435, 1462—63-ban Kyskassa. 1453-ban a birtokos Lapispatak Anna fiúsítva. Kőszeg vár tartozéka, Szuhadolna és Sz.-Imre helység mellett. Eltűnt helység.

Kis-Kelecseny: 1619-ben (L. Gombosfalu).

Kiskende-oldal-erdő: (L. Kende: rész.)

Kis-Kereszt: Krizse. 1481-ben Szent-Kereszthez tartozott.

Kiskohány: Kohány. 1387-ben Kohan: Perényi. 1427-ben 25 jobbágYTELEKKEL. 1558-ban Horváth. 1560-ban Throcsányi. 1572-ben ugyanaz zálogba ad kúriát Throcsányi Jánosnak. 1588-ban Throcsányi-csere. 1592-ben Tivadar tiltakozik erdőirtás és annak Kapronczához csatolása miatt Kálnássy ellen. 1604-ben Kohány-Orsócz: Bisztray, Hosszútóthy. 1610-ben Hosszútóthy tiltakozik Tivadar ellen elidegenítés miatt. 1616-ban Horny követelése Throcsányi ellen. 1637-ben Tivadar tiltakozik Sathó ellen birtokhasználat miatt. 1639-ben Kohányi tiltakozik Tivadar ellen zálogosítás miatt. Tivadarné tiltakozik Kohányi ellen. 1661-ben Kohányi- és Tivadar-egyeség Shacovszka-részre. 1692-ben Szemeréné követelése Bártfa ellen.

Kiskökény: Kökény. 1347-ben Keken. 1427-ben Koken. 1440-ben Kewken. 1580, 1678. 1683-ban $\frac{2}{8}$ porciót fizet.

Kiskőrösfő: Kőrösfő. 1427-ben Korosfe, Lapispatak és

Tizsite közt is fordul elő, de a mai értendő Sebes és Hanusfalva közt. 1427-ben Sebesy. 1562-ben Sebesy. 1616-ban ugyanaz tiltakozik a lakosok ellen erdőirtás miatt. 1620-ban Forgách. 1691, 1724-ben Keczer. 1683.

Kiskurima: Hirinna, Kurimka. 1415—16-ban Hylinna, Hyrinna: Hazslinnal együtt Makovicza vár tartozéka. 1683-ban Kurimka.

Kisladna: Ladna. 1387-ben Felsoladna. 1423-ban Felsew és Also-Ladna. 1429-ben Nagy-, Kis- és Középső-Ladna. 1491-ben Nagh- és Kysl-.

(L. Nagyladna.)

Kőbányák: *Dolomit:* felső-triaszkori: sötétszürke, bitumenes, finom. Kassa város kőbányaiban (a Hernád balpartján) 1886-ban 200—300 m³ építkezésre, kavicsnak, mészégetésre.

Fillit: barna vasércztől erősen átjárt. A községi Nadvalal-kőbányában 40—50 m³ helyi építkezésre.

Kislankás: Lukavicza. 1449-ben Lwkawycza; Bártfa tartozéka volt 1685-ben.

Kismedvés: 1683-ban Medvecze. 1719-ben Medvedze.

Kisolysó: 1683-ban Olysavka.

Kis-prédium: (L. Ternye: rész.)

Kissáros: Kis-Sáros. 1248-ban az egri püspöki dézsmától mentes. 1351-ben Kis-Sáros. 1427, 1436, 1454—55-ben Kysáros. 1427-ben Sáros kir. vár tartozéka 56 jobbágYTELEKKEL. 1571-ben Soós. 1598-ban Bornemisza kielégíti 2 jobbággyal Soóst. 1602-ben Soósné tiltakozik Bornemisza ellen. 1602-ben Bornemisza, Soós. 1608-ban Soós tiltakozik Bornemisza és Sztankay ellen. Szy tiltakozik amazok adásvevése ellen. 1615-ben Bornemisza tiltakozik Soós és Langfelner bevétele ellen. 1661-ben Soós átírja részét Galambosnak. 1694-ben Spák. 1635-ben Sárossy. 1657-ben Berzeviczy követel részt Soós ellen 200 tallér fejében. 1714-ben Lipták. 1709-ben a Nagy-leányok tiltakoznak Horváthné ellen elidegenítés miatt. 1725-ben Semsey. 1762-ben Prámer, Winkler.

(Tartozék: Czeméle, Ortase, Savanyúvíz, Szosnye, Vidumanyecz, Zabiana.) (L. Nagysáros).

Kis-Sastelek: 1337-ben Thekule-nm. Lede f. Chank és fiai. Eltűnt.

Kisszabados: (L. Felsőszabados.)

Kisszeben: Szabad kir. város.

Kisszebeni kénfürdő: (L. Kisszeben: tart.)

Kisszebeni majorság: (L. Kisszeben: tart.)

Kisszilva: 1282-ben Méray Júlia fia Mihály. 1427-ben Rozgonyi. 1562-ben Ternyey tiltakozik Tarczay ellen bírság miatt. 1573-ban Vizkelety tiltakozik Keczer ellen kiűzés miatt. 1582-ben Bornemisza tiltakozik Werner ellen a Cser-erdő pusztítása miatt. 1587-ben Keczer tiltakozik Bornemisza ellen birtoklás miatt.

Kőbányák:

Homokkő: eocénkori, barnásszürke, finom, meszes. A községi kőbányában 1882-ben 20 m³ helyi építkezésre.

Alluviális kavics: magura-homokkőgörgetegű. A községi kőbányában (ősrégi) 80 m³ útkavicsolásra.

Kisvajszló: Vaiszló, Viszlava, Viszlova. 1414—16-ban Wazló, Wayzlo. 1427-ben Vayzlow: Makovicza tartozéka volt. Birtokos: 1427-ben a Czudar-család 30 jobbágytelekkel. 1621-ben Rákóczi tiltakozik Petheő ellen elidegenítés miatt. 1683.

Kisvitéz: (L. Nagyvitéz.)

(Tartozék: Sziklapusztá, előbb: Dolyina.)

Kiszelfalva: 1387-ben Kyzyl: Perényi. 1427-ben Kyzelfalva, Csaplyan, Alsoncz és Trocsány helységekkel együtt.?

Klyonyik: 1558-ban Dessewffy, Tahy.?

Koberdorf: 1277-ben Kobula, 1448-ban Koherdorff, 1449-ben Koboldorph: Bártfa körül.?

Kobula-erdő: (L. Felsősom: rész.)

Kochykölde: (L. Ternye: rész.)

Kochnaalja: 1274-ben Tamás, Ite és András c.-ek. 1337-ben Thekule-nmb. Márton fia Mátyás és fiai.?

Koffcha: 1575-ben Tahy, Dessewffy, Giletffy.?

Kohak falu és malom: 1315-ben Kokoss Henrik mester 50 fin. ez. márkáért Döme fia Józsefnek adja.

Kohalafalva: 1454-ben Kohalafalwa, Bartosfaluval együtt. 1477-ben Tarkeöy-család. ?

Kolasz: 1320-ban Kohlaz fele a Merse-családé, Szedikerttel együtt. ?

Kolbachpuszta: (L. Siroka: tart.)

Kolchvan falu: 1329-ben Hamborg táján. ?

Kolossó: Klusó, Klyussó. 1427-ben Clusso. 1449-ben Sewnwald al. Kluso. 1448-ban Schonwald. 1454-ben Klussow, Klyusó, Klucsó. 1427, 1408-ban Perényi. 1570-ben Bornemisza. 1775-ben Kubusiczky gróf, Iglódy.

(Tartozék: Zabavatelep.)

Kőbánya: *Homokkő*: eocénkori, világosbarna, apró, meszes. A községi kőbányában (Medzi-skali) 1865-ben műépítésre, hidépítésre.

Komlóskeresztes: Keresztes-Komlós (korábban külön is: Keresztes és Komlós). 1212, 1244, 1259-ben Komlós-Nádfő egy birtok. Belőle alakul ki 1412, 1444-ben a Kálnás-birtok. 1313-ban a Szent Sir kanonokjai Kakasnak engedik át. 1351-ben Komlóssy Adrián fiai két helyen négy holdat kapnak osztály előtt a pakáczió-idejebeli szorongatott helyzetök miatt. Birtokosság: 1391-ben Liptay. 1427-ben Széchy és Somosy. 1435-ben Zudar után Homonnay. 1470-ben Szirmay. 1478-ban Semsey. 1487-ben Chaholyi. 1511-ben Somosy után (Karácsonymezőre és Bábapatakra is) Báthory (Aba-nmb.) iktattatja be magát. 1518-ban Butkay. 1562-ben Liptay. Liptayné a kereszteskomlósi részbirtokot követeli Raszlaviczy bevallása alapján a szepesi konvent előtt. 1570 előtt a keresztes vitézek, majd Fejérváry. 1570-ben Soós-osztály. 1570-ben Fejérváry. 1600-ban Semsey tiltakozik Semsey-testvérek ellen hugaik birtokának elfoglalása miatt. 1602-ben Butkay. 1608—09-ben minden porció 7 frtot fizet. 1612-ben Fejérváry Zsigmond tiltakozik a családbeliek, Semsey és Butkay ellen birtokhasználat miatt. 1617-ben Butkay, Semsey, Fejérváry tiltakozik a csefalvai urak ellen erdő miatt. 1625-ben Sztankay. 1640-ben Butkay tiltakozik Ormányi ellen. 1676-ban u. a. tiltakozik Fleischacker

ellen birtokfoglalás miatt. 1694-ben Semsey követel zálogrészt Szirmaytól. 1705-ben II. Rákóczi Ferencz menedéklevelét kapja. 1709-ben Dessewffy, Butkay, Semsey és Marczy tiltakozik Héderváry és Fehérváry ellen a Petőcz-prédium miatt. 1711-ben Semsey Ferencz követel Semsey Györgytől birtokrészt. 1743-ban Tomsics. 1751-ben Fejérváry. 1763-ban Semsey: Makóhegyi erdő. A XIX. században Semsey, Izdenczy.

(Tartozék: Betekints előbb: Mirolya, Gyertyánalja előbb: Pod Hrabina.)

Komlóspatak: Komlósa, Komlóssa. 1415—16-ban Komlóspathaca, Comlós. 1427-ben Komplos: Makovicza tartozéka volt.

Kopasztlörzse: (L. Kellemes.)

Kophitó: (L. Szinye). ?

Koreőcz: 1685. ?

Korlátvágása: 1321 után Perényitől, ki a Nádasdy-családtól vette, a Vitézy-család perrel visszaköveteli. 1353-ban Perényi és Vitézy pere birtok miatt, ennek javára. 1427-ben Korlathuagasa: Lengyéndy. 1454-ben (Vitéz, Szent-Kereszt helységekkel együtt) Sirokay, Frichy, Hedry, Berthóty. 1556-ban Vrancsics. ?

Kormos: 1683-ban Gromos. 1685-ben Gyomos.

(Tartozék: Kormos-pusztá, előbb: Kozselec.)

Kormos-pusztá, Kozselec: (L. Kormos, tart.)

Korócz: 1683-ban Korehócz. 1719-ben Korejócz.

Kossuhócz: 1719. ?

Kottli Sztavencze: (L. Vörösvágás: rész.)

Kottliszka-föld: (L. Siroka: rész.)

Kovács-helye-malom: (L. Kükemező: tart.)

Kozlik: 1427-ben Kozlyk. Talán ma: Kozselec-pusztá Palocsától délnyugatra. Palocsa tartozéka volt. ?

Kozsány: Kozsán. 1427, 1454-ben Kozan. 1437-ben Perényi. 1599-ben Osztrogh herceg tiltakozik Sapinyecz lakói ellen elszántás miatt. 1622-ben Sáros-vár tartozéka. 1638-ban Kohányi tiltakozik Tivadar ellen a Krucsay-kurián építés miatt. 1683, 1685-ben Kozsány. 1691-ben Koczán. 1719-ben Kosány.

Köberher (ma: Becheró?): 1415—16-ban Kewberher, Kw—: Makovicza vár tartozéka volt. 1492-ben Byharo. (L. Biharó.)

Körmös: 1685-ben Kozuhócz, Kozucsócz.

Körösény: 1683-ban Krusinyecz, Krusinec.

Körösmező, Koroz—, Kuzuru—: 1278-ban Thekule fiainak és Budun fia Andrásnak don. ?

Körtvélyes: prédium. 1568-ban Jancsok- és Koza-osztály. 1619-ben Paczóth András tiltakozik Paczóth ellen elidegenítés miatt. (A birtokot Bogáth-Radván-nm. Oswald birta.) 1732-ben Thussay-Körtvélyessy. ?

Körtvélyrét: 1335-ben (L. I. Somos).

Kőtelep: Krusolyvágása (Kruslyova). 1414-ben Crusolwagasa. 1591-ben Tivadar, Gyármán, Trocsányi tiltakoznak Gyármán Kristóf ellen malomrész-erőszak és Varjú-csere miatt. 1683-ban Kruslyó, Kruslyó. 1754-ben Fekete, Szmrecsányi. 1710 után Mikurszky Simon.

(Tartozék: Sárosmáriavölgy.)

Krivány: Kriva: felé Tölgyalja ma tölgytelen. 1274, 1288-ban Tarczay-uradalom. 1306, 1427-ben Criua 26 jobbágységgel. 1597-ben Dessewffy. 1610-ben a Passuth-fiúk örökségkövetelése Dessewffy ellen. 1629-ben Forgáchné tiltakozik Kéry ellen birtokvétele miatt. 1658-ban Makay, Podbelányi tiltakozik Passuth ellen elidegenítés miatt. Makay-Passuth-egység. 1714-ben Passuth, Haraszty. 1744-ben Dessewffy. (L. Zöldvár). 1863-ban Dessewffy-kastély. A község magaslatán áll a huszitáktól felújított régi kastély. A határban négy kénes forrás van, s a Baláska-határrészen éri el az eperjes-orlói vasút a legnagyobb emelkedést.

(Tartozék: Kriványpusztamező, Lenarczik, Podhradek, Putnov.)

Kriványpusztamező: (L. Krivány: tart.)

Krucsin: 1689-ben Palocsayné tiltakozik Szirmay ellen erdő miatt. ?

Krucsó: 1414—16-ban Cruchan, Chynthan. 1427-ben Crucho, 1435-ben Chrweza. 1438-ban Kruchow: Makovicza tartozéka volt. 1561-ben Varjú-osztály. 1563-ban Varjú. 1587-ben Dacsó követelése Bücztől Csaplonka-részre. 1591-ben

Gyármán, Tivadar. 1601-ben Gyármán tiltakozik Bornemisza ellen. 1602-ben Harsághy-per erőszak miatt. 1603-ban ugyanaz tiltakozik Krucsay ellen. Jekelfalussy zálogváltása Harsághytól. Tahy tiltakozik Bornemisza ellen erőszak miatt. 1638-ban Jekelfalussy tiltakozik Batizyné ellen rész miatt. 1639-ben Jekelfalussy zálogügye Bornemisza ellen. 1640-ben Harsághy tiltakozik Jekelfalussy és Bornemisza adás-vevése ellen. 1649-ben Varjúfalussy tiltakozik Jekelfalussy és Batizy adás-vevése ellen. 1657-ben Jekelfalussy tiltakozik Fekete, Batizy és Tivadar ellen. 1746-ban Fekete, Fejérváry, Szmrecsányi. 1751-ben Fejérváry, Péchy. 1753-ban Tivadar. 1757-ben Lászlóffy. 1775-ben Krucsov: Joóbné, Massáry, Szmrecsányi, Pulszky, Fekete, Fejérváry.

Kuchin: a XV. században Kohányi-birtok. ?

Kuchnaalja: 1274-ben Thekule-nm. 1337-ben Thekule-v. Fekete-nm-nek László kir. visszaadja, mert Kálmán kir. elvette tőle. ?

Kuhtócz: (L. Végrosztoka: tart.)

Kukenegurpothok: 1296-ban Tarkő határán. ?

Kövölgy: (L. Nagyvitéz: tart.)

Krajna-Csarnó: 1719. ?

Krakoczkaerdő: 1584-ben Olysavka-patakkal: Péchújfalú tart.

Krisó: 1683, 1685-ben Krizó. ?

Krite: 1691. ?

Kurcsin: (L. Orló: tart.). Vashámora volt, hova a vasérczet Korompáról tengelyen szállították fel, hogy a sok fát felhasználhassák.

Kurima mezőváros: 1325-ben Obajdouch-család. 1364-ben K. possessio. 1415-ben civitas. 1427-ben Korina. Birtokos: a Czudar-család. 1427-ben 102 jobbágytelke van. 4 országos vásár-jog (gyolcs-, szarvasmarha-vásár). 1599-ben Osztrogh herczeg tiltakozik K. és Nemezovecz közt az elszántás ellen. 1622-ben Akay. 1631-ben ugyanattól a kúriát követeli Rákóczi. 1664-ben ugyanaz Szegedy ellen végrehajtást indít. 1694-ben Turóczy. 1852-ben Szirmay gróf. Hajdan aranybányája volt, hol még a XIX. század közepe táján is találtak 2 darab (330 frt értékű) arany rudat. K. hajdan nagyobb terjedelmű város volt, amit az 1300 óta fennálló plebániája és négyzet-

alakú főpiacza bizonyít. A határában kénés források és kőszén-telep vannak. Marhavásárai ma is jöhirűek.

Kuró: 1415–16, 1427-ben Kwro. 1427-ben 30 jobbágytelekkel. 1562-ben (Gabold, Czigla, Pétervágás, Alsó- és Felső-Turóspatak helységgel) Benyó követelése Serédytól. 1683-ban Kurova. 1694-ben Kurovszky. 1695-ben ugyanaz. 1748-ban Aspermont gróf makoviczai uradalmába kebelezik. 1751-ben Dessewffy.

Kúterdő: (Jákórése mellett) 1590. ?

Kuzinmezej-erdő: 1320-ban Bártfa birtokhatára. ?

Kuzurumezeu (Geregurfelde része: Peturmezeu, Putrumezeu és Huziumezeu-vel; ma együtt: Pétermező). 1278-ban Mihály De Myskouch fiai: Péter, Sándor. 1278-ban ezt a Vörösalma körül fekvő birtokot Thekule fia Tamás c. és testvérei, Lede Márton és Buden fia András birják. A birtok egyharmadát a sárosi ágostonos gyllermíta testvérek előtt Budkától váltják meg, egyrészt Thekule, más részét András. 1337.

Kükemező: 1342, 1352-ben Keykmezew, Kukewmezej. 1427-ben Kwkemezew. 1482-ben Kykemezeye. 1427-ben 24 jobbágytelekkel. 1251-ben Kálnássy. 1437, 1478-ban Bakos (Bagos). 1352-ben Roskoványi Chank fia Dobó elajándékozta Komlósi Pous fia András leányainak. 1444-ben (L. Kálnás). 1482-ben Moréh. 1485-ben Szabó. 1562-ben Kükemezey 25 jobbágytelket a Kovács-helyemalomnál zálogba ad. 1562-ben új donáció a Bánó-családnak. 1567-ben ugyanaz 15 frtért Gyármánnak zálogba adja. 1575-ben Bánó zálogba adja Raszlaviczynak. 1584-ben Both visszaköveteli részét: Berzeviczytól és Raszlaviczytól. 1593-ban Kükemezey tiltakozik Bánó ellen. 1621-ben Bánó zálogba adja Eperjesnek. Dévényi követelése Marcztól. 1627-ben Bánóné. 1630-ban Bánó, Kükemezey tiltakozása Csengery ellen Polomina- és Cserveles-erdőprédium elfoglalása miatt. 1668-ban Kükemezey-egység ellen tiltakozik Ky Márton és István: Sálmány, Dukafalva, Lucska, Pusztamező iránt. 1672-ben Bánó. 1687-ben Fejérváry tiltakozik malom miatt. 1694-ben Ky. 1751-ben Sárossy. 1863-ban Kükemezey.

Tartozék: Csepczó-csárda.

Kvakoo: 1315-ben Kohak-szállás a Szalók-folyó partján, melyet Kohak József telepit, Henrik szolgája. Berzeviczy János bővíti a szigettel. (Ma: Kvakó-düllő.) 1403-ban a tarczai várak ura a régi Kvak-birtok egyharmadának jövedelmét húzza. Ekkor fordul elő Tarkőy János Tarczay-néven először. 1493-ban (Kvakó): Tarczay-birtok. 1575-ben prédiüm: Tahy, Dessewffy, Giletffy. 1627-ben Berzeviczy.

Laachafalva: a XIV. században Lipóczy visszaadja Somosynak.

Lacsno: 1584-ben Polyánkay és Merse határigazítása Felsőszalók és Lacsno közl. 1596-ban Szinyey-Usz birtokügye. 1614-ben Szinyey 4000 forintot veszi meg Bocskaytól és Berzeviczytól. 1615-ben Szinyey Kristóf tiltakozása Szytestvérek ellen elidegenítés miatt. 1620-ban Szényey (Szinyey). 1628-ban ugyanaz tiltakozik a hugai ellen elidegenítés miatt.

Lacza: 1518-ban Buthkay Mihály és fiai. ?

Laczkfalu: 1310. (L. Nagyfalu.)

Láda: 1410-ben L. poss. et Nemethlada poss. desertla: Kapi-vár tartozéka volt; 1427, 1440, 1475-ben Lada. 1584, 1691.

Ladomérmező: 1683-ban Krajnya-Polyana: Krajnó-Polyana.

Ladomérvágása: Ladomér. 1415—16-ban Ladameruagasa. Birtokos: 1364-ben Czudar. 1470-ben Rozgonyi. 1669-ben Ladomérszky. 1694-ben ugyanaz.

Lakfalva (Lakfolua) birtok: 1310-ben a Thekule-nemzetségtől elragadta Omode és Miklós fia Demeter. ?

Lapispatak (Lapispataka): 1270-ben (Lapuspatak) Rajnold c. 1356-ban Lapispatak Dezső fiai. 1406-ban ugyanaz a család bizonyítja, hogy Aba-nemzetség. 1420-ban Kysl—: Rozgonyi. 1427-ben Lapispathak. 1435. (Néha Abauj megyéhez tartozott.) 1435-ben új alapítója a mislyei prépostság. 1570-ben Segnyey. 1603-ben Segnyeyné tiltakozik Sy Miklós ellen malom és birtokfoglalás miatt. 1606-ban Segnyey. 1607-ben Segnyey. 1609-ben Monoky tiltakozik Segnyey ellen, hogy a somosiak vámot szednek. 1621-ben Bethlen Gábor vámjogot ad a Segnyey- és Kellemes-családnak. 1657-ben Keczer és Segnyey-egység. 1657-ben Keczer és Segnyey 8 tallért

adnak az ev. lelkésznek. 1659-ben Segnyey tiltakozik Bogdány birtokosai ellen birtokhasználat miatt. 1664-ben Keczer 5 köb-lős földet ad a faluban az ev. templomnak. 1667-ben ugyanaz követeli a Medve-féle zálogrészt Vadásztól. 1669-ben Keczer tiltakozik Máriássy ellen Senyik felé: a Gerzoviczky-rétnek 80 frtos zálog alapján eladása miatt. 1694-ben Vadászy. 1702-ben Jakosics. 1714-ben Vadász, Sánta, Rámer. 1751-ben Dessewffy. 1752-ben Károlyi gr., Dessewffy. 1678-ban Egerer. 1774-ben Bajory. Temploma a XVI. században épült. Kastélyában a bejáró felett címer és «Keczer Andreas De Lypócz com. et capit. Philisteor. et Cumanorum maior et minor in Hung. An. 1627» felirat. 1730-ban renoválták.

(Tartozék: Ortás, Osicsemajor.)

Kőbánya: Amfibolandezit: világosszürke, közép szemű, érdes, likacsos. A birtokosi kőbányákban (Ortváspusztá) építkezésre.

Lapis refugii: 1329-ben Hamborg része, karthauzi menedékhely.

Lapos: 1427-ben Lappohos: Raszlaviczy. 1476-ban Laphos. 1427-ben 31 jobbágytelekkel. 1476-ban Raszlaviczy György. 1585-ben Raszlaviczy tiltakozik erdő miatt. 1591-ben ugyanaz tiltakozik Ásgúthy ellen. 1601-ben Ry követelése Raszlaviczyné-Szeghy Kata ellen zálogos jobbágya miatt. 1607-ben Ry tiltakozik Töltszék urai ellen erdőirtás (Mohosgödör, Mohosoldal) és Raszlavicza-erdő miatt. 1752-ben Ry.

Lászka: Laszka. 1683, 1685. 1691-ben Laczka.

Lászlóvágása: 1493-ban Tarczay-birtok. ?

Lászó: Laszczó. 1427-ben Lazow, Lazo; 1431, 1458, 1487-ben Lasso, Laccha, Lazzo. 1427-ben Somosy. 1487-ben Chaholyi (Széchy, Soós). 1470-ben Szirmay. 1571-ben Soós. 1518-ban Buthkay-család. 1591-ben Bornemisza tiltakozik Lászó urai ellen. 1645-ben Berthóty-osztály. 1777-ben Kálnássy.

Laszinóvágása: 1427-ben Lazyouagasa: Berzevicze, Balázs- és Bajorvágása vidékén. Tarkeőy. ?

Lauzia: 1562-ben Soós zálogba adja Okmányinak a jobbágját. ?

Láz : 1320, 1427-ben Laz. Ma : puszta Nagysárostól északnyugatra.

Lazdouch : 1370-ben Somosy. ?

Lázi : (L. Nagysáros : tart.)

Lebotka : 1493-ban Tarczay-birtok. Eltűnt helység.

Lék : 1480-ban Leek (nemesi névben). ?

Lelatko : prédiüm. (L. Magyarjakabfalva.)

Lemes : 1427, 1449, 1463. 1291-ben Somosy. 1335, 1427-ben ugyanaz. 1585-ben Fűzytől Berthótné kapja. 1592, 1622-ben Fűzy zálogba adja Paczóthnének. — Fűzy 250 frtért zálogba ad jobbágytelket Vizsolyinak. 1600-ban Fűzy tiltakozik Berthótné, mint dotalista ellen, elidegenítés miatt. 1607-ben Segnyey. 1628-ban Paczóth cserébe kapja Fűzytől. 1631, 1641-ben Fy-osztály. 1645-ben Fy tiltakozik Szeghyné-Ubriczy Mária ellen elidegenítés miatt. 1659-ben Czuda átengedi Semseynek. 1714-ben Takács, Trinkó, Smicskó, Polyák János, Vavrek, Zajacz lengyelek. 1751-ben Semsey, Fy, Péchy. A XIX. században Ujházy.

Aggag : 105—110 C°-on szárítva, 17.69% vizet veszít. Szép fehér; a téglá égetéskor fehér marad. Tűzálló. Finom fehér porral keverve, a repedések eltüntethetők.

Kőbányák : I. *Dolomit* : felső-triaszkori, sötétszürke, bitumenes, finom. A községi (Kolova) kőbányában 30 m³ építkezésre, kavicsnak.

II. *Dolomit* : ugyanaz. A birtokosi kőbányában 20 m³ építkezésre.

Lenarczík : (L. Krivány : tart.)

Lénártó : 1466-ban Lénárt : Raszlaviczy. 1607, 1602-ben Lénártvágása : Kapy. 1637-ben Hoffmann tiltakozik Kapy ellen malom miatt. 1685.

Lengyelortványa : 1337-ben Lengenortuanya : Thekule-nemzetségbeli András fiai. ?

Lengyelpusztá : Dolina : (L. Kajáta : tart.)

Lenyatkó : 1687-ben prédiüm, Melczer. ?

Licsérd : Licsért. 1427, 1431, 1435-ben Lycherd. 1335, 1427-ben Somosy. 1596-ban Erős tiltakozik Segnyey ellen a jobbágya miatt. 1607-ben Segnyey. 1610-ben Fűzy tiltakozik

a birtokosok ellen. 1624-ben Segnyey követelése Kis ellen. 1628-ban ugyanaz. 1631-ben Istenmezey György fi- és leányágának rendezése. 1638-ban Paczóth tiltakozása Pruszniczky (Pruzsinszky) ellen elidegenítés miatt. 1645-ben Pruzsinszkyné tiltakozik kúria-eladás ellen. 1680-ban transactio Szent-Iványi gróf és Mednyánszky Teréz bárónő között. 1723-ben Rhenaud József báró, ezredes. 1724-ben Paár gróf. 1745-ben Mednyánszky báró. 1760-ban Pethő Zsigmond gróf. 1773-ban Mednyánszky Teréz bárónő. 1775-ben Rhenaud báróné, Mednyánszky bárónő, Szent-Iványi Francziska grófnő. 1792-ben kir. fiskusi birtok.

Kőbányák. I. *Kvarczit-homokkő*: diaszkori; arkozás, zöldes, konglomerált, durva. A községi (Banyiszko) kőbányában 10 m³ építkezésre.

II. *Agyagpala*: diaszkori; vöröses barna, kvarczzsemű. A birtokosi (Pod osztra) kőbányában építkezésre.

Licsinte: 1719. ?

Lidó: 1685. ?

Lipnik-pusztá: (L. Kapivágása: tart.)

Lipócz-uradalom (prædium): 1229-ben Kálmán orosz királytól veszi meg a Lipóczy-ág. ?

Liskovecz-pusztá: (L. Felsőkomarócz: tart.)

Lylyatkó: 1567-ben prædium: Werner-oszlály. ?

Litínye: 1312-ben erdő: Tarczay Miklós. 1322, 1342-ben Lythene: Mychk bán és fia Loránd. 1411, 1454-ben Lethene, 1427-ben Lithine: Perényi. 1562-ben Péchy tiltakozik Szeben ellen. 1658-ban ugyanaz tiltakozik a Péchy-árvák ellen malom és serfőzőjog elidegenítése miatt. 1852-ben papirmalma van.

Livó-erdő: 1512-ben Tarczay Miklós. ?

Livóhuta: 1683.

Ljazi-föld: (L. Felsősom: rész.)

Lófalva: Lófalva. 1427-ben Lowfalua (Pál özvegye birt.) 42 jobbágytelekkel. 1570-ben Bornemisza. 1585-ben Soós tiltakozik a szomszédai ellen prædiumhasználat miatt. 1592-ben ugyanaz. 1603-ban Lovakfalva, prædium: Eödenffy, Keczer, Ormányi. Előfordul «Kabalafalva» elnevezés is.

Long: 1370-ben Somosy. 1427-ben Long: ugyanaz. 1431, 1458-ban Long. 1487-ben Chaholyi. 1518-ban Buthkay Mihály és fiai. 1562-ben II. Ferdinándtól hídvámjog: Ujfalussy, Semsey, Tahy. 1691-ben Lonk. 1699-ben a lueskai út miatt Kálnássy tiltakozik Szirmay ellen. 1777-ben Kádas.

Lovagfalva vagy *Lovagháza*: 1427-ben Louagfalua, Louagfalu, Lowagfalua; 1414, 1435, 1437, 1439-ben (nemesi előnévben). 1435-ben Lowaghaza: Kőszeg-vár tartozéka, Terebő és Ábrány közt. (Talán: Lófalu.) 1479-ben Liptay. — A delnei Lovag-családtól örökölte a Huszty-család, a mely 1750-ben új donációt kapott.

Lovagháza: (L. Mérk, Felső-: tart.)

Lőrinczvágása: Vavrincz 1683. Vavrinecz 1719.

Lubócz: Lubolcz. 1337-ben Somosy. 1427-ben Lybolch, 1439, 1463-ban Lwbolch. 1427, 1463-ban Lapispataky a birtokos, 1607-ben Segnyey. 1608-ban ugyanaz tiltakozik Szegedy ellen házépítés miatt. 1627-ben Kellemesy követelése Kis ellen. 1800-ban Pulszky.

Lubotény: Libitin, Lubotin. 1248-ban kir. vadászterület, melyet Detre kap. 1427, 1588-ban Berzeviczyné-Gelethffy Anna és hugai tiltakoznak Gelethffyné-Palocsay H. erőszaka ellen. — Kellemessy, Pesty, Dessewffy. 1603-ban Dessewffy kielégíti Gelethffyt. 1683, 1691-ben Lubottya. — Dessewffy-kastély, fűrészmalom 1863.

(Tartozék: Brodkitanya.)

Lukáctanya: (L. Mátyáska: tart.)

Lukafalva: 1601-ben Körtvélyessy egy jobbágyot ajándékoz Sarudynak. ?

Lukó: 1601-ben Forgách tiltakozik Kapy ellen. 1608-ban ugyanaz tiltakozik Dessewffy ellen határ miatt. 1683, 1690-ben Gvadányiné-Forgách Dorka követelése Szirmaytól. 1706-ban Klobusiczky báróné tiltakozik Szirmay ellen erőszak miatt. — Eödenffyné védi részét.

(Tartozék: Scsepanka-pusztá, Hámor, Malomvölgy.)

Lukva-birtok: 1358-ban Tapoly mellett: Mychk Tarkeőynek adja. ?

Luzsány: Luzsán. 1427-ben Lussan, 1437, 1458, 1464,

1477, 1487-ben Lusan, Kyslwsan, Lusanka, 1427-ben Lwsan: Margonyától délkeletre. Birtokos: a Szécsi-, Csaholyi- és Soós-család. 1330-ban Drugeth (Harapkóval, Szentkereszttel) cserébe adja Perényi-családnak. 1335-ben a nótázott Aba-nemzetség után Drugeth. 1410-ben Czudar Jakab L. és Buják részeit 100 frtért zálogba adja Sinkának és társainak. 1427-ben Czudar-család, Somosy. 1435, 1468-ban Czudartól Homonnay. 1435-ben Czudartól Szemelnéért elcseréli Steflaky. 1474-ben Zbugyay. 1487-ben Chaholyi. 1499-ben Zbugyay 400 arany forinton eladja Berthótnak. 1504-ben ugyanennek «consensus regius». 1518-ban Buthkay-család. 1612-ben Luzsánka (hosszú időn át és Lusan): Putnoky 270 frttal visszaköveteli a Berthóty-zálogot Melczertől. 1616-ban Putnoky zálogba veszi Berthótytól. 1619-ben Máriássyné tiltakozik Szinyey Kristóf ellen a Szinyey-testvéri birtok elidegenítése miatt. 1620-ban Semsey tiltakozik Bornemisza ellen jobbágytelekhasználat miatt. 1621-ben Kálnássy zálogba adja 300 frtért Ujfalussynak. 1641-ben Kormosné. — Berthóty pere Putnoky. Hany, Károlyi, Kormosné-Dobronoky Erzse ellen. 1643-ban Putnokyné-Berthóty Ilon. 1705-ben Régius kúriát állít. 1775-ben előbb jezsuita, mostantól kir. fiskusi birtoknak van jelezve.

Machaerdő: 1572, 1597-ben Bornemisza. (Ternye tartozéka volt.) ?

Magas: Vizoka. 1406-ban Vizoka, 1427-ben Visoka. 1597-ben Dessewffy, Berzeviczy. 1615-ben ugyanaz. 1668-ban Dy-né-Dárholcz Kata. 1683.

Magashid: 1340-ben Synka fia Péter és Pető közt határigazítás Magashid, Szentpéter, Mullyeth és Hasságh helységekre. Szepes követe 2 2 képviselő nemest idéz meg, kik az ő emberével megjelentek a helyszínén. Halmokkal jelölik ki a határt. A ki bántja, mintha bajvívásban esett volna el, olyannak tartják. 1340-ben Magashid, Sz.-Péter és Hasságy helységekkel együtt. 1427-ben Magashyd. A XIII. században, 1427-ben Sebesy. 1562-ben ugyanaz. ?

Maglóc: 1347-ben Mogloch, Kapi mellett, hol hajdan Maglóc-vár állott. Olasziért elcseréli Foldruh (Feuldrik) fia Balázs. ?

Magosséda: (L. Szinye.) ?

Magyarfalw: 1427-ben Magyarfalw, Magarfalw, 1435, 1458-ban Sydo-

patak al. Magyarfalu, Kőszeg-vár tartozéka volt. 1427-ben 40 jobbágytelekkel, Somos és Lemes vidékén. Birtokos: 1427-ben Somosy. 1431-ben Keőszeöghy. 1453-ban Lapispatakya Anna fiúsítva. 1479-ben Liptay. 1619-ben Monaky és Máriássyné tiltakozik Monakyné-Fejér Eufrozina ellen Csapy Kata háza miatt, melyhez joguk van. 1627-ben Monaky tiltakozik Kendy ellen. 1640-ben Monaky. 1682-ben Andrássy. ?

Magyarislafürdő: (L. Alsósebes: tart.)

Magyarjakabfalva: Jakabfalva. I. 1401-ben Lengyeliacabfalwa, 1427-ben Jacabfalua (az Upori-család birtoka) 29 jobbágytelekkel. 1463-ban Jakabfalwa: Sommal együtt, melynek Magyar-Jakabfalu a szomszédja, Kisszeben mellett. II. 1427-ben Palocsa vidékén (Tarkeöy-család birtoka). Ez utóbbi *eltűnt helység*. (L. Edusturnya.) 1460-ban Szapolyay, 1544, 1546-ban Szeben birtoka. 1567-ben Werner-osztály. I. Miksa király don. a fiúsított Werner Szabinának (Melczer-nének). 1572-ben Dobay. 1603-ban Rozemann és Peczery tiltakozik Melczer ellen erőszak miatt. — Rozemann tiltakozik Melczer ellen tizedszedés miatt. 1613-ban Melczer és Szeben város tiltakozik Dévényi ellen erdő miatt. 1664-ben Melczer tiltakozik Szeben és Roth ellen elidegenítés miatt. 1681-ben Jármy Kata tiltakozik Jármy ellen részfoglalás miatt. 1689-ben Róth telkéből kúria. 1695-ben Melczer tiltakozik Sárosy ellen zálog miatt (odaértve: Som, Alsószalók, Kápolna, Lelátko prédiüm). — Ugyanazok egyessége. 1699-ben Rajmán. 1745-ben Sárosy, Richthauser, Jóny. 1754-ben Sárosy. 1687, 1756-ban Melczer. 1761-ben Szontagh. 1775-ben Német, Péchy.

Magyarkaproneza: Kaproneza. 1283-ban Varjú. 1318-ban Ite fia Delnei János. 1384-ben Chyrke Miklós; előtte a hűtlen Péter bán. 1384-ben Kapronchháza. 1385-ben Somosy Ivánka utódjai. 1324, 1415–16, 1427-ben Kaproncha. 1427-ben a Czudar-család 62 jobbágytelekkel. 1435-ben Czudartól Homonnay. 1474-ben (Bujákkal, Luzsánnal) Eperjes zálogba veszi; majd don. Zbugyay Istvánnak. 1472-ben Czudar Jakab magvaszakadta után 1507, 1508-ban Berthóty Szaniszló 1000 ar. frton megveszi a Zbugyay-örökösöktől. Varjú tiltakozik,

de visszavonja. 1545-ben Trocsányi, ki ellen tiltakozik Berthóty. 1563, 1635-ben Teökös. 1568-ban Berthótytól zálogba veszi Raszlaviczy. 1573-ban Berthótyné-Putnoky Kata tiltakozik két nemtelen veje ellen részfoglalás miatt. 1591-ben Berthóty tiltja a szomszédokat birtokhasználatától. 1621-ben Berthóty-családnak 10 rész. — By Miklós 678 frtért zálogba ad 9 jobbágytelket By Istvánnak. 1645-ben Szinyey Borka és By-család osztálya. 1661-ben By zálogba adja Vattyaynak. 1668-ban Inczedy tiltakozik By ellen. 1674-ben Inczedy Zsuzsa és gyermekeinek (I. Berthóty, II. Vercsák: férjtől) osztálya: sirokai és kapronczai ház, erdő, föld 11 részre osztva 10.097 forint 51 dén. értékben. A fele rész az asszonyé. Dotalitiumdíj 50 frt. — 1675-ben Inczedy-osztály. 1695-ben Hevessyné-Berthóty-Klára. — Hevessy. 1695-iki (Jánosfalvával, Bánóczczal) Berthóty-család egyessége. 1700-ban By követelése Podhorányitól. 1714-ben Csizmadia. 1775-ben By, Klyussay.

Magyar-Pusztamező-erdő: 1669. ?

Magyarraszlavicza: Raszlavicza. 1277-ben villa Razlauth, 1324-ben Razlouiche, 1345—46-ban Toth- és Magyar-Raslawycza, 1427-ben Thothraslauicha, Raslauicha (I. Tótraszlavicza), 1602-ben Nagyraszlavicza: Raszlaviczy eltiltja a szomszédokat az erdő harmadától. 1268-ban Lászlóföld. 1276-ban Razlóföldre. Theodor görög aranyfonálkészítő fiai, az első birtokosok, gonosztett miatt Lengyelországba menekülnek; utánuk Woyk fia Thiba c. 1343, 1392, 1466-ban Magyar- és Tótraszlavicza: Raszlaviczy. 1476-ban Magyarraszlavicza (és Tótraszlavicza): Perényi István és Kázmér András sárosi kapitány, Raszlaviczy András tudtával, elvették kiskorú Ry Györgytől: királyi rendeletre visszaadandó. 1546-ban Ry-örökösök osztálya (Raszlavicza, Tótraszlavicza, Lapos, Ábrahám. Girált): Berthóty György és András, Kendy György fiai, Bajory, Keresztesi Liptay Lénárdné között. 1579-ben Baranyay. 1592-ben Ry tiltakozik Both és AlacsKay ellen adás-vevés miatt. 1628-ban Ry veje: Selmeczy a birtokos. 1632-ben Ry-

örökösödési ügy. 1638-ban Ry tiltakozik Kapy ellen erdő-irtás miatt. 1668-ban Ry: malomköltség és javítás. 1676-ban Ry-örökösök. 1683, 1689-ben Ry Bálint telkéből kúriát állít. 1692-ben Ry tiltakozik a nőágasítás ellen. 1752-ben Ry. 1852-ben zsinagóga állítása.

Majdán: 1315-ben (Kis-Aytánd) Keech-család. (L. Olajpatak: tart.)

Majele: 1212, 1244-ben Komlós mellett.

Majomfalva: 1591-ben puszta: Buttkay. ?

Maklar: 1408, 1411-ben Moklar; Ujvár tartozéka volt. ?

Makóhegyi erdő: (L. Komlóskeresztes: rész.)

Makovicza: 1435-ben Makowicza, a vár aljában. 1364, 1483-ban Csetneky (Czudar) után Rozgonyi. 1493-95-ben Schellenberg János kanczellár 398 jobbágytelekkel. 1542-ben Serédy. 1602-ben Rákóczi Zs. és Osztrogh herczeg birtokvitája a lengyel király előtt. 1642-ben Rákóczi zálogváltása Usz-, Dévényi-, Szemere- és Gyármánnal. 1691-ben Kubinyi György. 1694-ben Rákóczi, Erdődy gróf. 1743-ban Szirmay Tamás birtokát az uradalomból kiveszik és a járáshoz csatolják. *Eltűnt helység.*

Két Makovicza-vár fordul elő.

I. Bodon-vár. 1435-ben új don. a Lapispatak-, Budaméry-, Segnyey-, Kőszeghy- (al. Somosy) és Somosy-családnak a tartozékkal (Kis- és Nagybudamér, Berettő, Bolyár, Kőszeg-vár, Somos). Később is, 1463-ban tartozék: Somos, Asszúpatak, Berettő, Abos, Szent-Imre, Bolyár, Budamér, Lubolcz. 1492-ben Rozgonyi. 1587-ben Osztrogh. A vár a Hernád mellett állott.

II. Makovicza-vár: a Zborótól északra emelkedő hegyen. Ma festői rom. 1240-ben Makó, Detrik atyja. 1339—1458-ban Koriatovich Tivadar. A XVI. században a Tarczay-család, de I. Ferdinand Ty Györgytől (Szapolyay hivatól) elveszi és 1548-ban Serédy kapja. 1601-ben Janussius (Osztrogh herczeg), a Serédy-unokák gyámja, a Rákóczi-családnak adja el. Itt † I. Rákóczi Ferencz 1676-ban. 1684-ben Zrinyi Ilonától Schultz foglalja el s rontja le. Házasság útján Aspermont gróf kapja, majd az Erdődy-család. (L. XIX. fej.)

(Tartozék: Feketepatak.)

Malczó (Malczó): mezőváros. 1347-ben vásár-jog, mely megszűnt. Előbb kir. birtok; lakatlan. 1338-ban 100 jobbágytelekkel Polyánkay Bertalan kapja benépesítésre; de csatlakoznak Noog János De Thekule, Hánus fia Detre és Stefkfalvy Zeuros (Szörös). 1360-ban a Mychk-család ígéretet tett Tarkeöynek az átadásra. 1410-ben Malcho, Malchno, 1427-ben

Malchow, 1440-ben Malczo. 1601-ben Kapy tiltakozik Forgách ellen erőszak miatt. 1602-ben ugyanaz. 1607, 1754-ben $\frac{1}{3}$ -át megveszi Pulszky.

(Tartozék: Rovenypusztá.)

Malkaerdő: 1661-ben Gergelylaka tartozéka. Gombos és Gergelylaky egyessége. ?

Malkókút: (L. Eperjes: tart.)

Mallinik: 1336-ban Vitézy Lászlótól Perényi kapja. ?

Malomfalva: 1368-ban Molonfalua, Molonfalu, 1430-ban Malonfalua, 1427-ben Malomfalua, 1462-ben Molomfalwa. 1464-ben Malomfalwa: Németfalu és Komlós határában. 1462-ben Koczik befogadja osztályos atyjafiát, Kapyt. ?

Malomvíz: (L. Szentmihályfalva: rész.)

Margonya (Marhana), 1299-ben (Morguna) Iriszló fia Miklóstól megveszi Aba-nmb. Péter c. 1324, 1427 1437, 1487; 1427-ben 27 jobbágytelekkel. 1335, 1383, 1427-ben Somosy. 1341-ben ugyanaz. 1346-ban a Synka-fiúk részére határjárás. 1356-ban Somosy. 1383-ban Keöszeöghy. 1412-ben Margonyán és Megymezején Kálnássy, Nádfőy (Lucskay), Kükemezey és Dienesfalvy osztálya. 1431-ben Keöszeöghy. 1470-ben Szirmay. 1487-ben Chaholyi. A XV. században Kohányi-család. 1518-ban Buthkay-család. 1571-ben Soós. 1590-ben Dessewffy tiltakozik Bornemisza és Semsey ellen betörés miatt. 1591-ben Bornemisza elliltja a szomszédokat. 1612-ben Roskoványi Sándor tiltakozik a Ry-család ellen malóm miatt. 1620-ban Kálnássy-utódok: Szegedy és Bánó tiltakoznak Ujfalussy hirtokbavétele ellen. 1621-ben Kálnássy zálogba adja Ujfalussynak. 1641-ben Kálnássy és Kyné-Bajmóczy Erzse egyessége. 1673-ban Sándor visszavonja az egyességet Szalaytól. — Ugyanannak egyessége jobbágyokra. 1693-ban Ujfalussy és Kálnássy zálog-egyessége. 1694-ben Kálnássy követelése Róthné ellen zálog miatt. — Korponayné három részt követel Raszlaviczytól. 1695-ben Kálnássy tiltakozik Róth ellen. — Ugyanaz visszaadja az Ujfalussy-családnak. 1734-ben Fejérváry. 1863-ban két Dessewffy-kastély.

[1518-ban volt régiebb kastélya, hol most sírbolt van Dessewffy Arisztid koporsójával. Régi lengyel írók szerint Báthory István itt született; korábban számos lengyel szokott Bártfafürdőről átzarándokolni. Ekkor Margonya tényleg a Báthory-családé volt. Az ügyre némi világot más adat is vet. Így 1507-ben a Kálnás határjárására vonatkozó oklevél hátirata a következő: «Pro nobili Joanne De Kálnás contra Magnificos Dominos Magistrum *Stefanum et Andream De Báthor* et contra Egregios Petrum Soós De Soóvár, Franciscum De Semse» slb. Eszerint Báthory István, talán B. István király atyja, ott a vidéken s különösen Margonyán lakott, a mi valószínűvé teszi, hogy a király ott született. Ezt a véleményt vallják a lengyel történetírók is. Összevág különben a felfogás azzal a körülménnyel, hogy a király 1576-ban Bánó Györgynek és testvéreinek armálist ad s kiemeli, hogy Bánó György több évi szolgálatot tett neki az erdélyi udvarnál s később lengyel útján is. Ez a körülmény arra enged következtetést, hogy nevezett még Sárosban mint szomszéd birtokos ismerkedett meg a királylyal, a kit mikor erdélyi fejedelem lett, követett. Tény az is, hogy Bánó-családbeli maradt Erdélyben. De a Báthory-családnak a birtokláson kívül is volt összeköttetése Sárossal, a mit Berzeviczy Mártonnak, az erdélyi kancellárnak s utóbb Báthory István lengyelországi bizalmasának szerepe bizonyít. Ennek az ismeretségnek is már Sárosban kellett kezdődnie. Az sem lehetetlen, hogy Báthory István itt tanulta a tót-lengyel nyelvet, a mi kétségtelenül előnyére vált a királyválasztás alkalmával.]

Máté: Mateshau, Matiszova. 1408-ban Mathezhaw. 1683.

Mátévágása vagy Mátyusvágása, Mátévágás. 1381, 1440, 1487-ben Matheywagasa, Mathe-, Mathyws-, 1427-ben Mathiusuagasa. Birtokos: a Kapy-család 21 jobbágytelekkel. 1427-ben Széchy. 1449-ben Széchytól kapja Semsey. 1449-ben Gálszéchy Miklós halából adja Semsey II. Franknak. 1518-ban Buthkay-család. 1719.

Matocska-telek: (L. Radács: rész.)

Mátyáska.

(Tartozék: Lukácestanya.)

Mazurkovács: (L. Siroka: rész.)

Medidza: 1685. ?

Megye: Megye [pataka]: 1248-ban egri papi dézsmától mentes. 1454, 1479-ben Megyepathak. Sáros-vár tartozéka volt. 1427-ben Megc.

Meggyes: 1518-ban Buthkay-család. ?

Megymezeje: (L. Gerendely, Margonya.)

Melite: 1640-ben Devinyi-család. 1656-ban Barna. ?

Ménárt: 1427-ben Menarch, Jakabfalva és Uszpeklén közt, 23 jobbágytelekkel. ?

Meredély: 1683-ban Pikra.

Mérfalva: 1683-ban Mirola, Mirolya.

Mérgeskút: 1562-ben Tarczay Anna 200 forintért adja Bornemisza Györgynek. (L. Ádámfölde: rész.)

Mérgesvágása: Mérgesvágás[a], Mergeska. 1393-ban Lapispataky-család adja a mislyei prépostnak. 1415—16-ban Mergesuagas, 1427-ben Margesuagasa: Makovicza tartozéka volt. 1683-ban Mirgeska. 1685.

Mesciska: 1683. ?

Mészégető: 1683, 1685-ben Vapenyik, Vapenik. (A makoviczai járás tartozéka.)

Myhalhazatetey: 1296-ban Vörösalma határában. ?

Mikevágása: Micsák.

(Tartozék: Felsőtarbaj.)

I. Miklosvágása: Niklova. 1387, 1416-ban Myklouiswagasa, 1427-ben Myklosuagasa: Makovicza vár tartozéka volt. 1492-ben Myklo. Birtokos: 1386-ban Keöszeöghy. 1386-ban Somosy. 1405-ben Gallus. 1427-ben Széchy. 1440-ben Rozgonyi. 1460-ban Szapolyay. 1494-ben Richnó-vár tartozéka 411¹/₂ jobbágytelekkel. 1495-ben ugyanaz 375 jobbágytelekkel. 1579-ben Máriássy. 1606-ban Bajory. 1618-ban ugyanaz. 1622-ben Thurzó gróf eltiltja Kassát a birtok jövedelmétől. 1637-ben ugyan annak

követelése Károlyi-Gocsith ellen. 1642-ben Rottal zálogváltása ugyanettől. 1643-ban Csáky gróf tiltakozik Károlyi-Gocsith ellen a Rottal-család nevében. — Károlyi-Gocsith 7125 frlért visszaadja Fittelnak és Rottalnak. 1751-ben Semsey, Görgey.

(Tartozék: Zsófpusztá, előbb: Pocskaj.)

II. *Miklósvágása*: Miklósvágás. 1480-ban Mikloswagasa.

Miklósvölgye: 1683-ban Nyiklyova. 1685-ben Niklova.

Kőbánya. Menilitpala: oligocén, szmilno-rétegekből való, sötétbarna, fekete. A birtokosi kőbányában az állami út kavi-
csolására.

Milpospusztá: (L. Hönig: tart.)

Mirklovágása: 1427-ben Myrklowagasa dominorum de Seech, 39 jobbágytelekkel, Magyarfalu és Bikszád közt. (A Széchi-család birtoka azonban a Tapoly mentén, Hanusfalvától északra feküdt.) ?

Mislava: 1685. ?

Mleszticza: 1685. ?

Mocsaras-erdő: (L. Pósfalva: rész.)

Mocsarnicza: (L. Tapolylucska: tart.)

Mochare: 1770-ben plaga: Péchujfalu tartozéka volt. ?

Mogfalu-birtok: 1310-ben Thekule-nemzetségtől elragadta Omode és Miklós fia Demeter. — Sárossy György. Thekule-nemzetség. ?

Mocsármány: Mocsármál vagy Mocsárosmál. 1427, 1431, 1435-ben Mocharmál, 1438-ban Mocharosmál, Szent Zsófia cz. fakápolnával. 1453-ban Lapispataky Anna fiúsítva. 1562-ben Soós három jobbágytelket 100 forintért zálogba ad Ormányinak. 1571-ben Soós. 1616-ban ugyanannak követelése Petróczy ellen. 1624-ben ugyanaz követeli ugyanettől a Soós-zálogrészt. 1628-ban Kendy, Petróczy, Tivadar tiltakoznak Keczer ellen erőszak miatt. 1638-ban Paczóth tiltakozik Petróczy ellen rész miatt. — Tivadar Petróczytól írást fogad el esküföltétellel birtokrész-ügyben. 1639-ben Paczóthné-Petróczy Judit tiltakozik Petróczy ellen elidegenítés miatt. 1644-ben a község urai tiltakoznak Madarász ellen, a ki az erdélyi fejedelemtől részt kapott. — Pethő tiltakozik ugyanez ellen. 1682-ben Beleváryné tiltakozik Harsági Farkas ellen elidegenítés miatt. 1696-ban Soós: rét. 1751-ben ugyanez.

Modrafalva: Mudrócz. 1406-ban villa Modrafalua ad castrum Lipolch pertinens, 1427-ben Madrafalva. 1673-ban Semsey tiltakozik Krónerné ellen birtokfoglalás miatt.

Modras, Modravecz: 1406-ban Doby, Vajday. 1427-ben Modrafalva: Doby. 1591-ben Keczer tiltakozik Drugeth ellen. ?

Mohore: 1427-ben 26 jobbágYTELEKKEL, Kende körül. ?

Mohosgödör: (L. Lapos: rész.)

Mohosoldal: (L. Lapos: rész.) 1639-ben Kapy tiltakozik Raszlavicz ellen erdő miatt.

Molnárvágása: Mlinarócz. 1415—16, 1427-ben Molnar-uagasa: Makovicza tartozéka volt 30 jobbágYTELEKKEL. 1683.

Monyhád: Mochnya. 1351, 1454-ben cives de Mohnia. 1361-ben a harapkói ágostonos remeték birják; 1582-ben Eperjes, a mi ellen tiltakozik Hedry, Berthóty, Frichy; utóbb: az eperjesi jezsuita-rendház. 1644-ben oltalomlevél a község részére Eperjesnek.

Monyorós: 1352-ben Monyoros, Dubinna és Sasova közt. Birtokos: Czudar-család. ?

Mulyád: 1340-ben Mullyath, Sz.-Péter és Hasságy helynévvel együtt. 1340-ben Mullyeth: Synka fia Péter. (Szentpéter vidékén.) ?

Mulyár: A XIII. században Sebesy. ?

Mussina-pataka-few feletti erdő: 1337-ben Rikolf fia László birtoka. (Utóbb: Szepes megye.) Határai: Akosina befolyása a Poprádba, onnan keletnek a Mussinapatak-few forrásaig, délnek Nemepatakáig, északra Rikolf régi erdejéig s a Poprádig s ennek mentén a kezdetig. A Musina-birtok keletkezése: (L. Edusturnya.)

Nádfő: 1360, 1436-ban Nadfeu, Nadfew, 1478-ban Nadefew. Birtokosság: 1251-ben Kálnássy. 1315-ben Naasfeu: Thekule-nmb. Jute f. András f. Pál. 1315-ben erősítés. — Thekuln-nmb. János f. János és Demeter f. Simon kir. emberek. 1323-ban u. a. Tótfalvával együtt. 1337-ben Ite unokái. 1435-ben Strázs-család. 1444-ben a Kálnás-család IV. közös birtoka, mint régi birtok. 1463, 1491-ben Gorongh-család. 1463-ban Aranyas (Al.: Nagyfalussy.) 1561, 1777-ben Nádfőy. 1562-ben kúria-osztás a Strázs-testvérek és Literátyné St. Ilon közt. 1562-ben Nádfey; a Strázs-család közt az alispán fel-

osztja a kastélyt. 1563-ban Bagos. 1568-ban Nagy Imre De Sóvár 1 jtket zálogba ad 8 frtért Nádfeynek. 1571-ben (és Pósfalva): Nádfey Gáspár. 1571-ben Kükemezey (itt és Pósfalván) 30 részt elad Nádfeynek. 1572-ben Nádfey tiltakozik Gyármán ellen cserjése miatt. 1582-ben Horváth. 1586-ban Aranyas Miklós és Kristóf cambiuma (egyessége). 1588-ban Beöczy zálogba adja Ormándynak. 1598-ban Aranyas: rész. 1603-ban Nádfey és Duka tiltakozik Aranyas helye adásvevése miatt Aranyas és Beliske, Idrányi ellen. Nádfey a Dukay-kúriáért Beliskének pénzt ad. 1610-ben a Nádfőy-örökösök az anyai részt követelik Nádfőy Ferencztől. 1613-ban Balogh. 1625-ben Sztankay. 1628-ban Duka követeli részét Nádfeytől. 1656-ban Homár. 1658-ban Nádfey tiltakozik Horváth ellen a «Szélföldgerendely-patakra menő véggel». 1683-ban Nádfey, Horváth, Sóváry. 1694-ben Dobay, Nádfőy és Sarnay. 1709-ben Tivadar követeli a kúriát Segnyeytől. 1740-ben Pulszky. 1741-ben Lehóczky. 1759-ben Pusztay.

Nagyfalu: 1310-ben (Turuncz, Laczkfalu, Szilva-Turnukuzi, Szemere-részekkel): Thekule-nmb. fiaitól elfoglalja Omode és Miklós fia Demeter. 1412-ben a Therne-patak mentén. 1412-ben Steflaky, Ternyey, Strázs. 1463-ban Nagyfalw: Nádfő, Ternye helységekkel együtt. 1463-ban Kálnássy- és a rokon-családok osztálya. 1595-ben Gyuricskó követelése Gergelylaky ellen. 1602-ben ugyanez Usz ellen. 1610-ben prédium: Gergelylaky. 1620-ban Gergelylaky özvegye zálogba adja Gergelylakynak a Gyikópatak-malmot és részt. — Ternye tilt. a szomszédait elidegenítés miatt. 1622-ben Gergelylakyné, majd Bornné-Szinyey Sára zálogba adja 200 frt 69 dénárért a Gyikófolyó-részt és malmot, kertet, halászatot és Uszdombját Gergelylaky Miklósnak. 1637-ben Gergelylaky zálogba adja Nagyfalut (Kisfaluvál) Gyuricskónak. — Sarudy követelése Gyuricskótól. 1640-ben Gyármán tiltakozik Gombos ellen erdő miatt.

Nagykelecsény: 1611-ben Gyuricskóné, Kéry, Gyulay. (L. Kelecsény.)

Nagyladna: (L. Kisladna).

(Tartozék: Szopotnyiczalom.)

Kőbányák: I. *Dolomit*: felső-triaszkori: bitumenes, szürke, szemcsés. A községi (Rozsek) kőbányában 1876-ban 200—300 m³ építkezésre, mészégetésre.

II. *Kvarczit-homokkő*: diaszkori: palás, kvarczos, szerticzes, vörhenyes. A községi (Pad raldzin) kőbányában 1876-ban 40 m³ építkezésre.

Nagynyírjesi rész: (L. Jakabvágása.)

Nagysáros: a Tarcza folyó mellett, város, majd mezőváros. 1248-ban az egri püspöki dézsmától mentes. 1274, 1293-ban a plébános a határbeli dézsmát kapja. 1296-ban Moyk és testvérei várjobbágyok örök birtokukat eladják Ovgaei Péter mesternek. 1320 körül, vagy régebben, mivel II., IV. Béla korabeli okiratok együtt említik Szebennel és Eperjessel, sz. kir. várossá lett. 1333-ban a város síkjára Synka f. Péter bajvívásra kivja ki Ethele f. Márlont, a ki Szentpéteren rajta ütött, még pedig 2 héten belül. A kihívott nem jelent meg, míg Péter bajvívót állított. A tribünön vártak a bírák. Majd határozattá tették írásban Miklós c., sárosmegyei Wilermus mester albirája és a 4 nemesi bíró, hogy annyiba veszik a dolgot, mintha Márton elesett volna, ezért pénzbírságot rónak ki rá s birtokaitól megfosztják. 1345-ben Sarus, Saros, 1351-ben Naag Sarus, 1354-ben civitas Sarus, 1354—1355-ben oppidum Sarus. A megyegyűlések régi helye. 1274—1370-ben Ágoston-rendi szerzeteseknek volt benne Szent Szaniszlóról czimzett kolostora; 1347-ben Eperjeshez hasonló szabadságai kir. védelemben részesülnek. A XV. században Sáros vár tartozéka. 1346-ban favágás-joga van. 1347-ben sz. kir. város: régi heti vásárjog és vámmentesség erősítése. Királyi adója 150 ezüst márka. Az 1347-iki királyi levél is egyenlő szabadalmúnak jelzi Eperjessel és a szepesi városokkal s tiltja a kir. adóval való megterhelését; 1352-ben István kir. herczeg hasonló rendeletet bocsát ki. 1351, 1352-ben István kir. hg: erősítés. 1399-ben vesztí el ezt a kiváltságot, a mikor a király és királyné asztalára Lőcsére nem akarja beszolgáltatni a szokott élelmi czikkeket. Ugyanakkor kir. kincstári, majd családi (Szapolyay-, Perényi-, Thurzó-, Rákóczi-) birtok lett. (Utóbb az Aspermont, Szirmay és Wolkenstein grófi csa-

ládok s a Pulszky-család az urai.) 724 frt s 6 hold föld-alapú szegények háza van ekkor a községben 4 személyre s 4 orsz. vásár-jogú. 1438-ban Mátyás király Giskrát Sáros megye örökös főispánjává teszi meg. 1439-ben a várba Erzsébet királyné a huszitákat hívja II. Ulászló ellen. Ezek (Swehla, Giskra, Talafuz és Axamit) Sáros, Komlós, Palocsa és Berzevicze-várakban 30 évig tartózkodnak. 1461-ig Giskra. 1490-ben Duka. 1592-ben oppidum. 1602-ben Soós egyessége Soósné Eödenffy Zsuzsával. 1606-ban Dóczy végrehajtása Csákyiné ellen. 1609-ben Bornemisza. 1613-ban Bornemisza-osztály. 1614-ben Rákóczi tiltakozik Usz és a szentmihályiak ellen. 1635-ben 3 országos vásáron kívül heti vásárjoga. 1640, 1714-ben Pucsov, Szabó, Saárossy, Spáczay, Németh, Rácz, Kenderessy, Karlóczy, Nyáray, Pohárnoky, János deák, Langh. 1642-ben Rákóczi zálogváltása az Usz, Dévényi, Szemre, Gyármán-családokkal. 1645-ben Alattyány. 1650-ben vámjog. 1668-ban Hany tiltakozik Ibrányi ellen elidegenítés miatt. Nemessányi tiltakozik Holychy ellen rétosztás miatt. Ugyanaz, mint Rákóczi provizora, a tizedet nyugtatja Melczer prefektusnak. 1673-ban Halapy tiltakozik a szomszédok ellen rét miatt. 1694-ben Sárosy, Lipóczy, Halapy, Bacsy, Iglódy, Náray, Trombitás, Szelecsényi, Taksony, Belyussy, Horváth, Grün. 1696-ban Novák. 1698-ban Soltész. 1707-ben Semsey követelése Boczkóné ellen rész miatt. 1712-ben Deák János, Takács, 1722, 1736, 1772-ben Illésházy gróf. 1722-ben Ugyanaz; Miklós kanczellár. 1732-ben Szalay. 1748-ban Forintos. 1758-ban Szapáry Mária grófnő. 1770-ben Jobbhágyi, Zvarchy. 1773-ban Debreczeny. 1775-ben Aspermont. 1778-ban Urbán. 1816-ban Wolkensteín gróf. 1818-ban a törvényszék, mint forum, a Wolkenstein gróf uradalma ellenében megerősíti a község jogait és kivált ságait.

(Tartozék: Lázi, Baktaköz, Kánás, *Sáros-vár*: (L. ezt.)

Kőbánya: *Homokkő*: coczénkori: barnás, meszes. A községi (Bikos-erdő) kőbányában emberemlékezet óta 40—50 m³ helyi építkezésre.

Nagyszilva: 1251-ben Felszilva. 1270-ben Tóbiás c. birja. 1389-ben Zylua, 1427-ben Nag-, Kyssilua, 1473-ban Naghzylwa; 1389-ig Sáros-vár tartozéka volt. Utóbb birtokos: a Rozgonyi-család. 1427-ben birtokos: ugyanez Kisszilván, a pannonhalmi apát Nagyszilván. 1477-ben Chirke. 1562-ben Sebesy, Monaky. 1616-ban Forgách. Pataky tiltakozik Sarudy ellen elidegenítés miatt. 1623-ban Gyulay kapja az erdélyi fejedelemtől. 1628-ban Forgáchné tiltakozik Sztankay ellen. Sztankay végrehajtja. 1629-ben ugyanaz. 1659-ben ugyanaz. 1664-ben Sztankay tiltakozik mindenki ellen a Sebesy-rész m. Szemere tiltakozik ellene Forgáchné javára. Sztankay tiltakozik erdő miatt. 1695-ben Bornemisza követelése Zombory ellen. A XIX. században Semsey.

Kőbánya: Homokkő: eocénkori: barnás, finom, meszes. A községi kőbányában a község fennállása óta 90 m³ helyi építkezésre, kavicsnak.

Nagyvitéz: Vitéz (Kis- és Nagyvitéz.) 1301-ben Vytevilla. 1320-ban Vitez antiqua et nova. 1330-ban ura a Szalánczy-család. 1330-ban Drugeth fia elcsereéli Szalánczy Lászlóval. 1349-ben Vitézy Lőrincztől anyai révén (Aba-nm.) követelik putnoki Vechey Miklós fiai. 1427-ben Nag- és Kysuites. 1465-ben Naguithes. 1554-ben Vitéz és Kisvitéz. 1427-ben Nagyvitézen birtokos: a Sirokay-család 25, a Bertoldy-család 8, Kisvitézen a Sirokay-család 12 jtelekkel. 1572-ben Hedry 7 frtért zálogba adja Frichynek a réljeit. 1592-ben Nagyvitézen Berthóty tiltakozik Lichtenstein János ellen Podkruhov-prédium miatt. 1610-ben Hedry részt ad Berthótnak. 1623-ban Nagyvitézen Frichy tiltakozik Berthóty ellen. 1624-ben ugyanez. 1638-ban Berthóty, Hedry, Frichy: erdő. 1705-ben Hedry. 1755-ben Berthóty, Rotth. A XIX. században Tahy.

(Tartozék: Feketemalom, előbb: Csarne; Hegyimajor, előbb: Zahara; Kővölgy, előbb: Dolyina.)

Nakri vej Szkale: 1574. (L. Szedlicze.)

Naasfew (Tótfalu): 1323-ban donációújírtás Thekule András fiainak. 1337-ben Tóthfalva. (Nyárs ?)

Navajháza: 1587-ben prédiom. (L. Felsősom.)

I. *Németfalva* [-va] (Kapinémetfalva): 1368—1464, 1489-ben Németfalw, Németfalva; 1427-ben birtokos: a Koporczy-család 19 jtelekkel. 1462-ben Koczik befogadja osztályos atyafiát: Kapyt. 1683-ban Kapy. 1683-ban Németfalva. ?

II. *Németfalva* (Taplinémetfalva): 1427, 1438, 1454, birtokos: 1437-ben a Perényi-család 30 jtelekkel. 1622-ben Sáros-vár tartozéka. ?

III. *Németfalva*: a XIV. században Uszpeklén másik neve. (L. Uszpeklén.)

Németsóvár: Sóvár. A vár építője: a Baksa-nemzetség. 1285-ben Baksa-nmb. Simon fia György. 1364-ben Czudar, utána Rozgonyi. 1458-ban ugyanaz. 1562-ben Soós a birtok megtámadása miatt nyomoz. Nagy. 1568-ban Soós és Soósné cseréje. 1571-ben Soós-osztály (Sóvár, Gulyvész, Mocsármány, Ujfalu, Kissáros, Sebefalva, Pálvágás, Keresztes, Karácsony-mező, Vaspatak, Laszczó, Margonya, Hanusfalva). 1587-ben Sóváry. 1608-ban Soós tiltakozik Bornemisza és Sztankay ellen. 1645-ben Trombitás tiltakozik Balogh ellen elidegenítés miatt. 1656-ban Melczér és Thúry tiltakozik Soós ellen. 1683-ban Keczer tiltakozik Sóvár ellen a sóvári réteken átjárás miatt. 1685-ben Soósné-Barkóczy Eva. 1699, 1709-ben Hiller. 1721-ben Szentkereszty. 1723-ban Rudiger. 1743-ban Piller. 1744-ben Galambos. 1745-ben Gabányi.

[A sóvári vár 1243-ban épült, melyet I. Ferdinánd 1537-ben romboltat le, mivel a Szapolyay-párt itt gyülekezett.]

Mondák: I. A várúr a várhegyi klostromból, hol a vár állott, a sóbányái harangtoronyig szíjakból hidat készíttetett, hogy sétálhasson s ne kelljen a völgybe leszállania. II. A Sóvári asszony mondája: erdélyi monda-variants.

Nemczovecz: 1591-ben Nemczoz: Bornemisza. 1599-ben Nemczovecz: Osztrogh tiltakozik elszántás ellen. (Lásd Kurima.)

Nenefew: 1296-ban Tarkő határában. ?

Noszticzus-Dolina: 1655-ben a Noszticzus-család: «kerekerdő»-je a Verespatak mellett. (Ma: Eperjes tartozéka.)

Novajháza: (L. Deméte.)

Nyás, Násfő, Nyárs (L. Ardó és Salgó): 1283-ban Illeméres nemesített fiai.

Nyársardó: Ardó: 1248-ban az egri püspöki dézsmától mentes. 1283-ban Ilmeres fiai: Sebes és Simon első birtokosok, előbb a nyársi erdő felvigyázói. 1349-ben Ordou. Nyárs ura 1427-ben Semsey. 1427-ben Ardo. 1428-ban Ardo Nyárs. 1466-ban Nyarsardo. 1617-ben Gombos, Hedry. 1627-ben Nyárs és Orkuta közt határigazítás. Semsey. 1668-ban Nyárs és Ardó: Semsey Ferencz tiltakozik Semsey-osztály ellen. 1673-ban Semsey tiltakozik Króneszné ellen birtokfoglalás miatt. 1686-ban Deák. 1689-ben a Szent-Iványi-rész szemléje. 1694-ben Semsey követelése Ujfalussytól zálogrész iránt. 1694-ben Ujfalussy. 1695-ben Semsey tiltakozik Szirmay ellen határigazítás miatt a Tarcza-ároknál. 1697-ben Renkovszky. 1699-ben Splényi követel kastélyjavítást a birtokosoktól. 1719, 1741-ben Boczkó, Lehóczky, 1755-ben és a XIX. században Semsey. 1863-ban cseresnye-kertjei hiresek. Semsey-birtok. Hajdan Nyárs és Ardó külön helységek.

Nyerges: possessio: 1711. ?

Nyérő: 1586-ban Pászthóy kiegyezik Mayersennel a Hoffer-tartozásra nézve. (Nyirjes ?)

Nyirjes: Nyires: 1381, 1427-ben Nyres, 1459, 1487-ben Nyresh, Nyires; 1427-ben 27 jtelekkel. Birtokosság: 1335-ben Nyiresmező: Somosy, 1427-ben ugyanaz, Széchy. 1446-ban községalapító: Semsey László, a ki 1475-ben zálogba adja Thurzó Mártonnak, ez pedig 1481-ben Tarczay Tamásnak. 1593-ban Ujfalussy tiltakozik Semsey ellen határtolás miatt. 1609-ben Tahy tiltakozik a szomszédok ellen birtokhasználat miatt. 1622-ben Nyirjes és Long közt vámjogot nyernek: Ujfalussy, Semsey, Tahy Ferencz és István. 1626-ban Tahy tiltakozik a valykóiak ellen erdő miatt. 1640-ben Ujfalussy. 1641-ben Ujfalussy-osztály. Ujfalussy Klára és Ujfalussy Zsigmond osztálya. 1683-ban Beniczky tiltakozik Ujfalussy ellen. Ujfalussy követeli Beniczkytól a kuriát. XIX. sz. Tahy.

(Tartozék: Bányapuszta, Rónapuszta, előbb: Petrus, Petrecz.)

Nyíresmajor: (L. Mérk-Felső: tartozéka.)

Nyomárka: 1426-ban Nyomark, 1461, 1475-ben Nyomarka; 1461: Kisszeben határán. Birtokosság: 1571-ben Nyomárkay. 1611-ben Gombos, Maróth, Horváth. — Nyomárkay-leányok zálogba adják 300 frtért Gombosnak. 1626-ban Gombos tijtakozik Vecseyné-Gombos leány ellen zálogosítás miatt.

Oberhart: 1477-ben Tarkeőy-család. (L. Eberhart.)

Obrucsnó: 1248 előtt: királyi vadászterület; 1288-ban a balthamezei és tharkveleji uradalom része. ?

Ófalu: Keczer-kastély 1863. ?

Olajpatak (Olejnok): 1454-ben Olaypathak, Litinye és Hönig helységekkel együtt. Birtokosság: 1322-ben Micsk. 1454-ben Olejnik: Perényi. 1512-ben Tarczay-család. 1562-ben Olajpatak: Péchy tiltakozik Szeben ellen. 1615-ben Péchy Pál tiltakozik Péchy Zsigmond és Usz cseréje ellen. (Tartozék volt: Baranya (Báránfalva?) prédiüm, Majdán, Ambrusfalu a Csergőhegy alatt). 1691-ben Olisznok. (?)

Tartozék: Ambrusfalu, Baranya, Majdán.

Olyavicza: 1515-ben Ternyey Györgytől Tarczay erőszakkal veszi el.

Olysó: 1274, 1288-ban Tarczay-uradalom. 1692-ben Gadetcky-osztály. 1714-ben Pruszkovszky, Gabody. 1725-ben Tahy. 1748-ban Gadeczky. 1751-ben Mudrányi. A XIX. században Tahy.

Olyves völgye: (L. Pósfalva: rész.)

Ondavafő: 1683-ban Ondavka.

Ondó: 1558—61-ben Varjú. ?

Ondrevágás: 1685. (L. Andrásvágás.)

Ópeklén: 1630. (L. Budamér: tartozék.)

Opina: 1427, 1473, 1483-ban Patacskő h.-vel ellen. 1427-ben Doby. 1482-ben Zbugaytól don. Czeczey. 1603. (Hihetőleg: a mai Sárosófalu.)

Opiszkvágása: 1427-ben Spichuagasa. 1408-ban Oppiskuagasa; 1408-ban Richvald h.-vel együtt; 1428-ban Szent-Mihály és Megye közt. 1408-ban az ura Perényi. ?

Ordanka: (L. Vörösvágás: rész.)

Orkuta: 1314-ben Thekule-nmb. Jute fia András fiai birtoka. 1248-ban az egri püspöki dézsmától mentes. 1314, 1427-ben Wrkutha (1314 előtt: Urkuta és Szent-Mihályfalu közti terület) Syslaus gróf, majd 1314-ben Thekule András fiai birtoka. Ezelőtt Sáros-vár tartozéka volt. 1427-ben Urkuta (Urkutja?): Vámosy. Már 1544-ben is Szeben birtoka. 1546-ban 1614 frton Labaczkytól Szeben veszi meg. 1622-ben Semsey tiltakozik a szomszédok ellen határtolás miatt. 1691-ben Szirmay. (Sárosmegye legrégibb községének mondják.)

Orló: 1423-ban Orl vámhely, 1366-ban Orlow, 1427-ben Owruł: Palocsa tartozéka volt. Birtokosság: 1427-ben Vámosy. 1571-ben Palocsai Horváth. 1621-ben Orlova: Palocsayné tiltakozik Dessewffy ellen. 1656-ban Semsey tiltakozik Berzeviczy ellen határ miatt.

(Tartozék: Endréoka, előbb Andrejovka; Kurcsin.) (L. Edusturnya.)

Orosz-Peklén: 1719. 1751-ben Károlyi. 1775. (L. Peklén.)

Oroszvolya: 1248 előtt kir. vadászterület; 1288-ban a balthamezei és tharkveleji uradalom része. ?

Orsós: Alsoncz (Orsóczfalu): 1337-ben Alsonch Trocsány és Kohány falvak mellett: Perényi. 1563-ban Trocsányi zálogba adja Orsóczkynak 4 frton. 1566-ban Tarczay Anna utolsó birtoka, hol †. 1581-ben Tywadar-család. 1587-ben Pászthóy: zálogváltás. 1608-ban Szkárosi Farkas Anna zálogba adja részét. 1610-ben Trocsányi, Tivadar, Kohányi, Horny tilt. Horny János és Kohányi elidegenítése ellen. — Trocsányi és Tivadar tilt. Orsóczy és Nagy egyessége ellen. — Hosszútóthy tiltakozik Tivadar elidegenítése ellen. — Orsóczy tiltakozik Nagy Albert ellen. 1617-ben Tivadar kapja a Horny-kúriát. 1623-ban bánya említése. 1627-ben Gergellakyné tiltakozik Tivadar ellen építés miatt. 1628-ban Tivadar tiltakozik Gergellaky ellen kúria-szerződés szegése miatt. 1635-ben Kohányi tiltakozik Sathó ellen. 1637-ben Horny. 1639-ben Kohányi tiltakozik.

kozik Gergellakyné ellen Sathó-zálog miatt. — Tivadar tiltakozik Sathó ellen birtokkasználat miatt. 1639-ben Tivadar tiltakozik Gergellakyné-Orsóczy Erzse ellen elidegenítés miatt. 1640-ben Kohányi tiltakozik Orsóczyné ellen zálog miatt. 1661-ben Kohányi és Tivadar egyessége. 1694-ben Jancsok. 1714-ben Jancsó. 1734-ben Tivadar $\frac{1}{4}$ jtelket kúriává tesz. 1751-ben ugyanaz, Kohányi, Putnoky, Sándor, Makay, 1753-ban Tivadar.

Ortás: (Lapispatak: tartozék.)

Ortase: (L. Kissáros: tartozék.)

Ortutó: Ortolt: 1415-ben Ortholth, 1427-ben Orlhowle, Orsolth, 1492-ben Orthath; 1427-ben 46 jtelekkel. 1683-ban Ortulova, 1685, 1740-ben Pataky zálogban bírja Szebentől.

Óruzzsin: Ruszin: 1386-ban Ruszin: Somosy. 1387, 1491-ben Ruseen, Rozyn, 1423-ban Rwsynch, 1427-ben Rusyn; 1427-ben Kesepkwdyn, a Pálóczy-család birtokaként, mint Szakalya tartozéka. 1614, 1627-ben (Rusinecz (?): Berzeviczy. 1683-ban Rusin. 1685-ben Ruzánka. (?)

(Tartozék: Kassahámor, Handely, Kamorovecz.)

Kőbányák: I. *Dolomit:* felső-triaszkori: bitumenes, tele bitumenek- kel, finom. A községi (Komaróczy-hegy alatt) kb-ban 1881-ben 400—500 m³ építkezésre, kavicsra.

II. *Homokkő:* diaszkori: szericzites, palás, violás és zöldesen foltos, finom. A községi (Ruzsinpatak) kb-ban 40—50 m³ építkezésre, kavicsnak. A korompai vasgyárnak sodronypályája van itt vasércszállításra.

Osicsemaior: (L. Lapispatak: tartozék.)

Oszikó (Ossikó): 1427-ben Ozykow, 1454-ben Ossyko. 1408, 1427-ben Perényi, 1585-ben Forgách tiltakozik Hertnek birtokosai ellen. 1586-ban u. a. követelése Bornemisza ellen. 1591-ben u. a. 1601-ben Forgách és Bornemisza határigazítása Hertnektől. 1665-ben Forgách tiltakozik a Frichy-család ellen. 1694, 1699, 1714-ben Csemnyiczky. 1770-ben Forgách gr.

Osztópatak: Osztropataka (Osztrovjani). 1248-ban az egri püspök dézsmájától mentes. 1248-ban Osztropotoka; 1390-

ben Sáros királyi vár tartozéka volt. Birtokos: 1393, 1427-ben a szeretvai Ramocsa-család 27 jtelekkel. 1399-ben mint egykori királyi birtokot Ramocha fia Péter kapja. 1570-ben Ternyey a Putnokytól zálogba vett részt (Bodonlakával) 100 forintért zálogba adja Berthótnak. 1592-ben ugyanez. 1606-ban Berzeviczy követelése Horváthné ellen. 1624—25-ben Literatus (Al.: Mester) Mátyás. 1625-ben Mester Anna. 1655-ben Berthóty zálogba vesz 750 frton 3 zsellért és malomrészt s «Bán kútja» (Pán kút)-t Anárchytól. 1656-ban Hedry tiltakozik Pataky ellen elidegenítés miatt. 1700-ban Usz tiltakozik Berthóty Erzse ellen jogvisszaélés miatt. 1714-ben Richter. 1717-ben Berthóty 1200 m. frtért zálogba adja Dessewffynek. 1863-ban több kastély. Birtokosok a Péchy-, Bánó-családok. (Kr. u. III. századból való osztópataki leletek *a*) a XVIII. század végén végzett ásatásból, mely a bécsi múzeumban, *b*) 1862-ből, mely a magyar Nemzeti Múzeumban van.)

Osztracsina: 1415—16-ban Ostrathina, Oztrachina: Makovicza vár tartozéka volt. Birtokos: 1427-ben a Czudar-család 4 jobbágytelekkel. (Ma: Szorocsin ?)

Ór: 1427-ben Alzo Wr, Oroszpeklén h.-vel együtt. ?

Ozboró: (L. Zboró.)

Páczföldre: (L. Varjúfalva: rész.)

Palocsa, a Poprád mellett, mezőváros: 1493—96-ban *cives eiusdem loci*: városi kiváltságokat élveznek; 1427-ben népes hely; a Bebek-családnak 76 jtelke van; 1505-ben három orsz. vásár-jog. A mai P.-uradalomban mintaszerűen berendezett belterjes gazdaság folyik: pinzgau-i tehenészettel és modern sajtgyárral. A birtokos: a Salamon-család.

(*Tartozék*: Györkvágása.)

Kőbánya: *mészkö*: neokom aptychus: világosszürke, lithográfkőszerűen tömött. A községi (Za zamkom) kavicsoló kőbányában kavicsozásra.

Palocsapasztovnyik: (L. Palocsa: tart.)

Palocsapodpilu: (L. Palocsa: tart.)

Palocsaváralja: L. Palocsa: tart.)

Paloncza: Plavnicza: 1366-ban Plavnich, 1427-ben Plau-nicha: Palocsa tartozéka, 55 jtelekkel. 1427-ben Vámos-sy. 1562-ben Palocsay János, György, Borka. 1570-ben Segnyey tiltakozik Palocsay ellen erőszak miatt. 1658-ban Palocsay tiltakozik határátlépés ellen. 1863-ban fűrészmalom.

Kőbánya: *homokkő:* eocénkori: világosbarna, meszes. A községi (Do banyi) kőbányában helyi építkezésre.

Pank: 1320-ban villa P., Frics és Siroka közt feküdt. ?

Pankó: (L. Szinye). ?

Pankola: 1411-ben az uszfalvi nemeseké. 1412-ben Pankotha, Usz-falva vidékén. 1427, 1442-ben Tamásfalvy. 1586-ban Pankutha: Usz tiltakozik Gergelylaky ellen. 1602-ben ugyanaz (Bánkútja: Uszfalvához tartozott). ?

Pányik: 1427-ben Panyk, Somos helységgel együtt. Birtokos: János (?) 9 jtelekkel. (?)

Pankuta-erdő: (L. Uszfalva rész.)

Papfölde: 1566-ban prédiüm: a Thibay-testvérek tiltakoznak Ty Kristóf ellen birtokhasználat miatt.

Patacskő: 1427-ben Pathay. 1473., 1476-ban Patatsko, 1496-ban Pathaczko, 1683-ban Potecska, 1685-ben Potoczka, Pataczkó. 1447-ben Kozmafalvy. 1570-ben Keczer tiltakozik Soóry ellen legelőerőszak miatt. 1621-ben Patocska: Rákóczi tiltakozik Petheő ellen elidegenítés miatt. 1663-ban Keczer el-tiltja Urayt Lapispatakától. 1770-ben Keczer tiltakozik a kir. fiskus ellen.

Pataki: 1719-ben Potoka.

Pécsfalva: 1423-ban Pechfalva (al. Alsodelne). 1461-ben Peczfalva (nemesi névben). 1562-ben Peczfalva: Borbála De Peczfalva zálogba adja Liptaynak. 1563-ban Liptay, Balázs. 1570-ben Káposztás eladja Sathónak.

Pécsújfalu: 1251-ben Pechújfalu: a sárosi várispánság tartozéka. 1251-ben Kálnássy. 1322-ben Mychk, kinek 1341-ben fia Loránd védi Berzeviczy ellen. 1322-ben Ákos nemzetségbeli Mychk. 1419., 1480-ban Pósfalusy. 1470-ben Szirmay. 1441., 1754-ben Horváth. 1480-ban Buza. 1557-ben a Péchy-család vámjoga. 1585-ben Horváth. 1637-ben Péchy Lubló ellen vá-

mot ígér. 1658-ban ugyanaz tiltakozik a Péchy-árvák ellen a malom és serfőzőjog elidegenítése miatt. 1693-ban ugyanannak követelése Péchyné-Szent-Iványi Zsófia ellen. 1699-ben Fehér. 1708-ban Zolnay. 1751-ben Izdenczy. 1657-ben Zsoldos János birtokait, mint örökbe fogadott fia, Péchy Gáspár kapja. 1712., 1714-ben Benesik.

(A Pécsújfalusi hegyek a Strázstól és Kapitól Orlóig húzódnak. A hegyek lábánál dombon áll a régi várrom, mely 1209-ben Ráskay Demeteré, ki Gertrúd királyné pohárnoka. Utóbb a Tarczay-, Czudar- és Perényi-családé 1512-ig, a mikor csere útján újra a Tarczay-családé. 1555—1556-ban Tarczay Anna hősileg védi I. Ferdinand serege ellen, de hódolnia kell. Ekkor a vár egy részét légbe repítik. 1559-ben a területet a Péchy-család kapja.)

Peklén : Pekelnik : (Salgó mellett) : 1273-ban Miklós gerzenczei c.-től megveszi Benedek mester fia. 1383-ban Szepes követe kérdi, igaz-e, hogy írásos egyességet állítottak ki Uszfalvy Jakab és Kolin, de részben megsemmisítette, részben visszatartotta volna Zudar György. 1483-ban Tamásfalvy. 1570-ben Soory és Kottha követel Keczettől erdőt. 1592-ben Gombos. 1624-ben Segnyey követelése Kistől. 1628-ban ugyanaz. 1634-ben Roskoványi tiltakozik Segnyey ellen erőszak miatt. 1669-ben Peklén-erdő. 1792-ben Br. Rhenaud Francziska † után kir. fiskusi birtok. ?

Peklénke : 1394-ben Pásztohy. 1427-ben Somosy. 1482-ben Zbugyay után Czéczey. 1607-ben Segnyey. 1640-ben Fúzy és Paczóth közt határigazítás. ?

Peszternye : 1683., 1685-ben Psztrina.

Pesztöczvágása : 1381-ben Peztuchwagasa, 1423., 1459-ben Peztrecz, Pestrech, 1477-ben Pethreczuagassa. 1487-ben Pethrwagasa : Mátévágása és Nyires közt. 1381-ben Somosy. 1408-ban Perényi. 1427-ben Pesztrecz (?) : Széchy. 1470-ben Szirmay. (Talán ma : Pétervágása.)

Péterfalva : 1427-ben Péterfalva, Asgút helységgel együtt. Birtokos Somosy. ?

Pétermező : (L. Tarczadobó : tart.) 1278-ban Geregurfelde, Huziu-, Kuzuru- és Peturmezeu részekből áll : 20 márkáért a Thekule-nemzetségtől Sólna fia Budka veszi meg, 1278-ban Petromező, Putrumező : Thekule fiai és Budun fia András. 1337-ben Pétermező, Pétermezeje : Ite fiainak osztálya. 1473-ban Bozinkay. 1477-ben Chirke. 1495-ben Pan. 1584-ben Bozinkay és Dobay : határigazítás. — Gombos tiltakozik Bo-

zinkay ellen tized-lefoglalás miatt. 1607-ben Bozinkay, Dobay. 1609-ben Bozinkay 40 frt tartásdíjat ígér Bozinkay Margitnak. 1631-ben Dobay. Puszta volt. ?

I. Pétervágása: (Pétervágás): 1412., 1465-ben Petherwagasa. Az 1427-iki adólajstrom hármát említ. Birtokos: a) a Czudar-család, b) Dániel, c) Pál özvegye. 1381-ben Somosy. 1487-ben Cháholyi. 1562-ben Benyó követelése Serédy ellen. 1608-ban Soós tiltakozik Bornemisza és Sztankay ellen. 1719., 1754-ben Révész.

II. *Pétervágása*: (Pitrova): 1415-ban Makovicza vár tartozéka volt.

III. *Pétervágása*: 1454-ben Ressó mellett. (L. még Pesztőczvágása.)

Petesháza v. *Peticsháza*: 1437., 1487-ben Peticzhaza, Petheshaza: Margonya vidékén. 1487-ben Cháholyi. 1709-ben Peticz poss.: Fejérváryné tiltakozik Dessewffy ellen. ?

Petőcz-prédium: (L. Komlóskeresztes: rész.) Talán Petesháza.

Pető-Laza-erdő: (L. Tótselymes: rész.)

Petrecz: 1518-ban Pettrics: Buthkay-család. 1601-ben prédium: Tahy idézteti Rákóczit erdőerőszak miatt. 1603-ban (Nyírjes tartozéka): Tahy. 1604-ben ugyanaz tiltakozik Semsey ellen birtokhasználat miatt. 1638-ban Ujfalussyné és Tahyné tiltakozik Semsey ellen a Radomka-folyó mellett való erőszak miatt. 1656-ban Semsey, Ujfalussy. — Ugyanaz tiltakozik a szomszédok ellen erőszak miatt. 1763-ban Tahy.

Peturkefalva: 1301—21-ben (Anjouk. Okmánytár 3.).

Pillerpeklén: Peklén 1373., 1383., 1462—63-ban Pachlian. Pekelnyk: Salgó, Lubócz és Szt.-Imre helységekkel együtt. 1427., 1453-ban Lapispataky Anna fiúsítva. 1764-ben Piller. — A XIX. században Pillerkastély.

(Tartozék: Farkasvölgyi halastó, előbb Velcs, Hraczkamajor.)

Pocsekana: (L. Harság: tart.)

Pocskaj-puszta: (L. Gergelylaka: tart.)

Pocsekáj: (L. Hutás: tart.)

Podhaj-puszta: Tőle vette a Podhajeczky-család a nevét. ?

Podhradek: (L. Krivány: tart.)

Podhura: (L. Tizsény: tart.)

Podkruhov: 1592-ben prédium. (L. Nagyvitéz: tart.)

Pohloda: 1520-ban Berthóty, Hedry, Frichy. ?

Pöhlodó: 1503-ban Berthóty veszi Frichytől. 1527-ben pusztá. (L. Fries.)

Pokriva: (L. Eperjes: tart.)

Polihavka: (L. Harság: tart.)

Polomina-erdő: prédiüm. (L. Kükemező: tart.)

Polony: Polom: Polon: 1288-ban a balthamezei és tharkveleji uradalom része. 1427-ben birtokos: a Berzeviczy-család 27 jtelekkel; 1624-ben Berzeviczy. 1691-ben felmentés a német katonák elszállásolásától. 1689-ben Polyom: Kubinyi. 1748-ban Szirmay, 11 katolikus és 3 ágostai h. ev. Berzeviczy. A XIX. század második felében még: Berzeviczy-család.

Polyopmunka: (L. Vörösvágás: rész.)

Poprádófalu: 1656-ban Sztarina: Semsey tiltakozik Berzeviczy ellen határsértés miatt.

Poprádökrös: 1719-ben Orosz-Volya. (1903-ban két helység: I.: posta: Csircs, II.: posta: Hanusfalva.)

Porócs: 1251-ben Istvánfalva: Kálnássy. 1427., 1463-ban Prócsfalva: Prócsy. 1475., 1614-ben Prócsa: Gyármán. 1560-ban ugyanaz. 1572-ben Nádfey tiltakozik Gyármán ellen cserjés miatt. 1588-ban Porhócs: a Berzeviczy-leányok tiltakoznak birtokfoglalás miatt Kellemesy, Pesty, Dessewffy ellen. 1604-ben Pontiko utódai osztálya. 1625-ben Sztankay. 1627-ben Nádfey, Kükemezey, Bánó, Kálnássy tiltakozik Gyármán ellen (Dukafalva miatt is), mert 200 év óta birtokolják. 1658-ban Sztankay tiltakozik Kükemezey ellen erdőirtás és birtok miatt. 1671-ben Horváth De Perlak, Sztankay. 1714-ben Kristóf (lengyel), Zahorszky, Sirokay (?), Takács, Sirokánszky, Kumavecz Takács. 1732-ben Sztankay. 1744-ben Hodossy.

Poroszló: L. Boroszló.

Porszács: Proszács.

Pósalaka: 1370, 1410-ben Posalaka poss., 1411-ben P. al. Gyechehalma; 1410-ben birtokos: az Usz-család, mely benépesíteni akarja Gyechehalmát (1377: Deczelhalma), hol birtokos: a Tekule-nemzetség (Usz-család); ugyanez 1341-ben Geyhhalma ura. 1378-ban Mérges Mihály Anna leányára írja át. 1411-ben Deczelhalma. 1411-ben az uszfalvi nemesek, Kisiday János fiai birják. 1600-ban prédiüm: Balpatak. 1622-ben ugyanaz. (Ma Décső?)

Pósfalva: Pósfalu: 1419-ben Posfalva, 1427-ben Posfalva. Hajdan Komlós és Komlóskeresztes helyekkel egy község volt. 1444-ben: (L. Kálnás). 1560-ban Nádfey feloldja kötelezettségétől (Nádfőn is) Kükemezeyné-Blasy Ágothát. 1562-ben ugyanaz tiltakozik Gyármán ellen. 1596-ban Roskoványi a Horváth- és Kaza-kúriák közt $1\frac{1}{2}$ jtelket zálogba ad 100 frtért Töröknek. 1610-ben Ormányi tiltakozik Kükemezey ellen. — Horváth tiltakozik Kaza ellen elidegenítés miatt. — Kükemezey tiltakozik Kaza és Horváth ellen adás-vevés miatt. 1614-ben Koza tiltakozik rész miatt. 1611-ben Bornemisza, Ternyey tiltakozik Gyármán ellen elidegenítés miatt. 1617-ben Csengery tiltakozik zálog miatt Idrányi ellen. 1616-ban Gyármán tiltakozik ugyanez ellen. 1622-ben Thúry eladja a részt. 1625., 1667-ben Sztankay. 1626-ban Nádfőy tiltakozik Idrányi ellen elidegenítés miatt. 1629-ben Zavar tiltakozik a Horváth-kúria eladása miatt Thúry és Sztankay ellen. 1658-ban Sztankay tiltakozik «Ölyvesvölgye végiben Mocsaras-erdő» irtása és birtoklása miatt Kükemezey ellen. 1667-ben Sztankay tiltakozik Fejér ellen elidegenítés miatt. 1694-ben Fejér. 1749-ben Sztankay.

Poussauvalja: 1340-ben Thekule nemzetség. ?

Pozaborov jedlevcze: (L. Vörösvágás: rész.)

Pozapuszta: (L. Vörösvágás: rész.)

Priboksi: (L. Tizsény: tart.)

Pszécső: 1683-ban. ?

Pruchekmal: 1410-ben 200 frton megveszi (s új pénzben Kassának fizeti le) Jakab mester-nemzetségbeli Péter fia Jánostól Uszfalvy Jakab. *Ptrucsőkmal:* 1596-ban prédiüm: Gombos tiltakozik Balpataky ellen. 1611-ben Pohőkmal: Nyomárkay-fassio Gombos-javakra. 1625-ben Gombos tiltakozik elidegenítés miatt. 1627-ben Rákóczi Pál gróf lemond Gombos javára. ?

Ptücskal: 1619-ben. (L. Gombosfalva.)

Puch: Poch: 1291-ben Somosy. ?

Puskapormalom: (L. Sósgyülvész: tart.)

Pusztá-Henningh-erdő: 1586-ban a lerombolt Ujvár-várhoz tartozott: Raszlavicz. ?

Pusztá-Istvánfalva: Kanyarik: 1427-ben Somosy. 1615-ben Gombos. (L. Kanarik.)

Pusztá-Kápolna-erdő : 1544-ben Seben birtoka. (L. Felsősom : rész.)

I. Pusztamező: Bacsamező: 1248-ban don. Aposz nemzetségheli Detre részére. 1274., 1288-ban a Tarczay-uradalom része. 1270., 1271-ben Radványi. 1248-ban Bachamezej. 1427-ben Bachamezw: Palocsától délkeletre. 1600-ban Szkárosi Farkas tiltakozik Berzeviczy ellen. 1665-ben Berzeviczy Klára tiltakozik a Berzeviczy-örökösök ellen. 1692-ben Gadeczy-osztály. 1694-ben Megyery, Barna.

II. Pusztamező: Pusztapolyka: (L. Felsőkánya: tart.)

Pusztasalgó: II. Salgó: 1460-ban Magyar Balázs. 1586-ban Bornemisza tiltakozik Búcsúházy és Meggyessy ellen. 1681-ben Uszsalgó: Usz tiltakozik Hoffmann és Uszné-Máriássy Anna foglalása ellen. 1757-ben Uszné-Barkóczy Júlia. A XIX. században Semsey.

Pusztá-Szentygyörgy. ?

Putnov : (L. Krivány: tart.)

Radács: 1343., 1427., 1470-ben Radach. 1343-ban Csicsery, 1427-ben A leleszi prépost birják. 1480-ban Ráskay zálogba veszi. Csicserytől. 1562-ben (Berzenke, Dobrova helységekkel): Kassa. 1563-ban Orosz tiltakozik Kassa ellen, 1565-ben Csicsery Kassa ellenében. 1658-ban ugyanaz tiltakozik a szomszédok ellen az erdő miatt. 1665-ben ugyanaz átengedi Madarásznak Matocskatelket. 1682-ben Keczer tiltakozik a szentimreiek ellen a Szkáli-sáncz miatt. 1686-ban Szent-Iványi. 1691-ben Varga. 1694-ben Radácsy. 1770-ben Rusánszky. 1700-ban Czethó. 1714-ben Nagy, Varga. 1761-ben Klobusiczky gróf. 1771-ben (Berzenkével) Selmajer. 1775-ben Ruzsánszky, Merse. 1863-ban kastély.

(Tartozék: Domakó.)

Radocsany : 1320-ban Radozcany, Csábolcz helységgel együtt. 1320-ban a Merse-család, Thekule András fiai. ?

I. Radoma: 1229-ben Makovicza tartozéka. Birtokos: a Czudar-család 60 jtelekkel. 1298-ban Thekule-nemzetség-

beli Ite fiai eladják Tamás fia Synkának. 1337-ben Ite fiainak osztálya. 1383-ban Uzfalvay Jakab és Kolyn. 1383-ban Uzfalvy és Kolyn-egység. 1427-ben Somosy. 1601-ben Soós tiltakozik Rákóczi ellen erőszak miatt; ugyanazok egyessége. 1638-ban Rákóczi követelése Kassaytól és Segnyeytől.

(Tartozék: Hradiszkó-puszta, előbb Hradziszko.)

II. *Rudoma* : 1337., 1383-ban Kisszebentől nyugat-északnyugatra. ?

Radoskő: Haradisa: Hradiszkó: 1427-ben Hragista. 1454—5-ben Haradicha, Haradischa: Zsetek-kel együtt. 1620-ban Czobor. 1622-ben Radiska: Sáros-vár tartozéka. 1683-ban Hradicska. 1689-ben Radiczka. 1685-ben Bárczay tiltakozik Rákóczi ellen.

(Tartozék: Radoskőalja, előbb Pod-Hradiszkó.)

Radoskőalja : (L. Radoskő: tart.)

Rákos : 1427-ben Rakws, 1441., 1476., 1480-ban Rakos, 1427-ben Ternye és Nyárs hegyek közt, Eperjestől északra. (Felsőrákócz ?)

Rakovecz : Rakorecz 1683. ?

Rapkó : (L. Harapkó.)

Rátka : 1487-ben Rathka, Hanusfalvától északra. ?

Rátvaj: 1427-ben Rathuay. 1435., 1694-ben Gombos. 1596-ban ugyanaz tiltakozik Balpatak ellen birtoklás miatt. 1606-ban ugyanaz erdő miatt. 1615-ben ugyanaz tiltakozik Nagylaky ellen. 1623-ban ugyanaz tiltakozik elidegenítés miatt. 1625-ben ugyanaz. 1627-ben ugyanannak javára Rákóczi gróf lemond. 1636-ban ugyanaz zálogba adja «Bajushely»-et Zombornak. 1656-ban Barna tiltakozik Gombos ellen. 1663-ban ugyanaz részt követel. 1833-ban Rátvay.

Regettő: 1683-ban Regetovka. 1719.

Rehő : 1691. ?

Reichanszka : 1622-ben Bornemisza. ?

Remenye: 1680-ban Szemeréné egyessége Harsággyal.

Remete : A XV. században Kohányi-birtok. ?

Renök-Keszi : (L. Keszi.)

Réső: Ressó: 1454-ben Ressew. 1683-ban Rassó.

Rét: 1427., 1454—55-ben Reeth, Reth. 1427., 1455-ben Sáros-vár tartozéka Csipkés, Megye, Zsetek helységekkel együtt. 1427-ben Reeth (inkább Rétké.) 1427., 1483-ban Varjú. ?

Rétke: 1462., 1482—83-ban Rethke: Lubócz és Szent-Imre, majd Buzló és Varjufalva helységekkel együtt. 1412., 1421-ben Rechke: a Nád-főy (Pethenedy)-családból való ágak és Pethő. 1482-ben Buzlók. 1561-ben Varjú-osztály. 1566-ban a Tibay-testvérek tiltakoznak Tibay Kristóf ellen birtoklás miatt. ?

Richnó: 1563-ban Possay Kristóf. (Talán: Richnó-vár.)

Rikolf régi erdeje: 1337. ?

Rohov: 1575-ben Tahy, Dessewffy, Giletfy, ?

Rokító: Rikató: 1415—16., 1427-ben Rykathow, 1481-ben Rokistho. 1683.

Róna: (Rovnó): 1415., 1427-ben Rona, 1492-ben Rownya. 1427-ben Makovicza tartozéka 38 jtelekkel. 1683-ban Rovna. (*Tartozék*: Podhaj, Svinka-pusztá.)

Rónapuszta: előbb Petrus: (L. Nyirjes: tart.)

Rónavölgy: (L. Erdővágás: tart.)

Roskovány: 1427., 1460-ban Roskowan. Birtokos: 1337-ben (Roskovicz): Ite c. unokája: Uz fia János. 1360-ban 1427-ben a Pálcza-család 25, a Haraszi-család 16 jobbágytelekkel. Ruskuan nemesek: Chana és Chank fiai. 1724-ben Pálcza 25 jtelekkel. 1460-ban Magyar Balázs. 1523-ban Mórész. 1562-ben Roskoványi-egység. 1570-ben Roskoványi. 1586-ban Roskoványi Kálmán idézteti Roskoványi Antall a «Zariczani udvar» miatt. 1587-ben Roskoványi elvitatja a Hrestyény-kúriát. 1587-ben Hrestyény. — Ugyanaz tiltakozik Rucsim ellen erőszakos foglalás miatt. — Ugyanaz tiltakozik Roskoványi György ellen, hogy a Tábor-gyümölcsös kerítését lerombolta. 1612-ben Roskoványi tiltakozik Horváth ellen malom miatt. 1621-ben a Roskoványi-örökösök átveszik a részt Horváth és Szedniczky gyámoktól. 1622-ben Roskoványi követelése Horváth ellen jobbágy miatt. 1631-ben Roskoványi István tiltakozik Komoróczy és Roskoványi János ellen elidegenítés miatt. 1668-ban a Roskoványi-család malomköltség-egysége. 1649-ben Glós. 1668-ban Dobay. 1668-ban Roskoványi tilta-

kozik Száraz és Péchy ellen adás-vevés miatt. 1671-ben Szelecsényi tiltakozik Filkó ellen elidegenítés miatt. 1677-ben Dobay részt vesz Dessewffy-től. 1693-ban Kubinyi tiltakozik Péchyné ellen 2 jtelek elfoglalása miatt. 1694-ben Száraz, Roskoványi, Lenarsics. 1695-ben Roskoványi tiltakozik Fajgel ellen a Roskoványi-kúriának Péchy kezére juttatása miatt. 1696-ban Kvasznay követelése Roskoványi ellen. 1701-ben Kubinyi követelése Péchy ellen. 1702-ben ugyanannak követelése Gandelyné ellen. — Péchy követelése Vitézy ellen. 1723-ban Hancsovsky. 1725-ben Kubinyi. 1732-ben Zaborszky. 1749-ben Roskoványi-csere Péchyvel.

Rovenypusztá: (L. Malczó: tart.)

Rovina: (L. Felsősom: rész.)

Rozuha: 1435-ben Zsegnye, Erdőcske helységekkel együtt. ?

Rózsadomb: Bodruzsál: Bodrudzal 1719.

Ruditzka: 1691. ?

Rugacs: 1241-ben Fáy. ?

Ruzsoly: 1719-ben Kruszlova: Kruzslýova, Kruzslýó.

Sajbavolya: (L. Duplin: tart.)

Salamonfalva: 1444-ben (L. Kálnás III.: Zsálmány.)

I. *Salgó* (Uszsalgó): 1460-ban Pusztasalgó, 1379-ben Salgous. (L. Pusztasalgó és Sebessalgó) ?

II. *Salgó* (Nyársardó): 1370-ben Salgov al. Totfalu, 1337-ben Totfalwa, 1323-ban terra Naasfew al. Totfalu, 1446, 1463-ban Naas, Nyasplebánia: Nyársardó, mely 1427-ben Nyas és Ardó, 1509-ben poss. Nyas et Ardo. Az 1427. adórajstrom három Salgót ismer. 1323, 1337, 1370, 1379, 1427, 1446, 1462, 1509. (L. Sebessalgó.)

Salgócska: 1694-ben Dobovay, 1744-ben Dubovay, 1751-ben Sztankay. (L. Sebessalgó.)

Sambron: 1774-ben posszeszió. ?

Sandal: 1683-ban Sandaly: Semsey tiltakozik Keczer ellen erőszak miatt, 1694-ben Sandalszky, 1723-ben Durcsák, 1751-ben Pethő gróf, Szirmay.

Sápony: 1599-ben Ostrogh tiltakozik a lakók ellen. 1621-ben Rákóczi követelése Bocskaytól rész miatt. 1683-ban Sapnicz: Sapinyecz.

Sarbo: 1683, 1685-ben Sarbova.

Sárosberettő: Berettő: 1291-ben Somosy. 1297-ben Bere-tej, Berethej: Somosy. 1420, 1427, 1435, 1462-ben Berethe. A XV. században Rozgonyi. 1607-ben Segnyey. 1615-ben Paczoth, Segnyey, Czuda, Várkonyi. 1628-ban Fűzy. 1623-ben Segnyey tiltakozik Paczóth ellen malom miatt. 1633-ban Czuda tiltakozik Domik eladása ellen. 1662-ben Pethőné-Paczóth-leány tiltakozik Bosznyák végrendelete ellen, a korcsma és Fekete ellen a kúria miatt. 1694-ben Semsey. 1702-ben Szántay. 1714-ben Szabó. 1747-ben Péchy megveszi 15.000 frton Szluha gróf részét. 1751-ben Péchy.

Sárosbogdány: Bogdány: 1427, 1435-ben Bogdán. 1570-ben Segnyey. 1592-ben Báthory. 1597-ben Káthay tiltakozik Segnyey ellen erőszakos birtoklás miatt. 1607-ben Kis-sevich-Horváth, Segnyey. 1622-ben Segnyey követelése Thornytól. 1622-ban ugyanez tiltakozik Segnyey és Czuda ellen erőszakos kúria-foglalás miatt. 1634-ben Báthory zálogba veszi Fűzytől a Spisak-helyet, hol Keczer építése ellen tiltakozik Fűzy. 1637-ben Görgey tiltakozik Segnyey ellen elidegenítés miatt. Kellemessy tiltakozik a malom miatt. Paczóth tiltakozik Segnyey ellen elidegenítés miatt. 1640-ben Segnyey követelése Paczóthtól. 1657-ben Keczer megveszi Melczertől a Varga Miklós részét. 1689-ben Radics a telkéből kúriát emel. 1694-ben katonai parancsnokság. Kulcsár, 1714-ben Kopasz, Szentkereszty, 1751- Görgey, Melczer, Dessewffy, Hegedüs, 1754-ben Csengery, 1775-ben Klobusiczky gróf birják. A XIX. században Ujházy.

(*Tartozék:* Dobos, Pusztaház.)

Sárosbuják.

Sárosdicsna: egy falu a Hocankapataktól elválasztott Zempléndricsnával (385 m). Amaz lankásabb és alacsonyabb. Rétegeinek hullámszerű kifejlődése következtében, mely a *petroleum*-feltárás feltétele, érdemes a furásra (1900: kutatás), de a hely szűk: az eocén alsó csoportrétegeinek az a zónája, mely a vízválasztóról a templommal szemben beszakadó patak területe.

Sárosgörbény: Kriva, Krive: 1454-ben Krywa. 1683, 1685, 1711-ben Klobusiczky gróf követelése Szegedytől.

Sárosizsép: Izsep: 1405-ben Isopo, 1427-ben Iseph. Isseph: Fejér-család. 1430-ban Ysyp, Isyp. 1437, 1439-ben Bajory. 1609, 1763-ban Rholl Antal. 1683, 1761-ben Rhaël (Rholl).

Sároskisfalu: (Maloveszka): Kisfalu, (L. Ujfalu.): 1435-ben Gombos. 1592-ben Soós. 1593-ban Nagyfalu: Sarudy. Frichy, Losonczy, Kálnássy tiltakozik Ternyey ellen elidegenítés miatt. 1615-ben Nagyfalva. 1616-ban Pataky tiltakozik Sarudy ellen elidegenítés miatt. 1625-ben Sztankay. 1683-ban Kissfalu. (Bucsújáró hely.) Jelentékeny zöldségtermelése van.

Kőbányák: I. *Mésző:* felső-triaszkori: sötétszürke, bitumenes, finom. Kassa város kőbányájában 1854-ben 1600 m³ építkezésre, mészegetésre.

II. *Agyagpala:* diaszkori: violásszürke, kvarcyszemes. A község kőbányájában (Pod Koszcelkom-domb tövében) 1890: 30 m³ helyi építkezésre. Vasérczbánya 1898.

Sároskőszeg: Kőszeg: 1427-ben Kwzeegh. 1435, 1453-ban Kyzeg poss., 1464-ben suburbium Kwzeegh, a vár aljában. Valószínűleg mezővárosi szabadalmi voltak. 1427-ben 15 jobbágytelekkel: Keőszeöghy. 1431-ben Perényi, Somosy (Tartozék: Zsidópataka, Ábrány, Margonya, Laszczó, Luzsán. Ferenczvágása, Long, Girált, Máté- és Valkvágása). 1453-ban Budaméry Anna fiúsítása: Kőszeg várra és tartozékaira (Budamér, Somos, Magyar- és Ujfalu, Liesérd, Szent-Imre, Szuhadolina, Lubolcz, Mocsármál, Nagy- és Kis-Ábrány, Lovagháza, Dolnafő, Bolyár, Berettő, Lemes, Abos, Terebő, Kerekkrét, Kis-Kassa, Pekelnik). 1463-ban Lapispatak: (Tartozék: Somos, Asszúpatak, Berettő, Abos, Szent-Imre, Bolyár, Budamér, Lubolcz). 1607-ben Segnyey. 1609-ben Paczóth András tiltakozik Paczóth ellen. 1621-ben Torny zálogba veszi Paczóthtól. 1673-ban Váczy. 1751-ben Károlyi, Sztáray gróf, Okolicsányi. A XIX. században Ujházy. A lakosság zöldségtermelő.

Kőbányák: I. *Dolomit*: felső-triaszkori: sötétszürke, bitumenes, szemcsés. A községi kőbányában (Nad Hlibokim-domb tövében) 1856-ban 2000 m³ fejtés építkezésre, mészégetésre.

II. *Homokkő*: diaszkori: konglomerált, arkozás, vöröses. A birtokosi kőbányában (Nad Jarek) 1500 m³ fejtés építkezésre. A Hrad-hegy s a Lujza- és Margit-forrás szép kiránduló pontok.

Sárosmáriavölgy: (L. Kőtelep: tart.)

Sárosófalu: 1689-ben Ófalu: Keczer. 1755-ben ugyanaz.

Sárosszentimre: Szent-Imre. 1427-ben Zentempreh. 1439, 1462—3-ban Zenthemreh, Zentlimreh, Senth-Emrich. 1518-ban Buthkay-család. 1672-ben Vercsák. 1679-ben Vercsák követelése Károlyi ellen. 1682-ben Kékedy tiltakozik Keczer ellen a Svinka-malom miatt. 1709-ben Károlyi malom-része. 1723-ban iskola van. 1732-ben Melcz (Melczel). 1754-ben Károlyi. 1863-ban Kastély.

Sárosújlak: Ujak: 1427-ben Wyak: Palocsa tartozéka volt 32 jtelekkel: Vámosy. 1562-ben Ujjack, Uják (Plavnicza, Starijna, Lipnyek, Hajtócska: Palocsa-vár tartozékai): Horváth Borka anyai része. 1683.

Kőbányák:

I. *Mészkő*: csorsztini, felső-jurakori, vöröses barna, fehér mészpáteres. A községi (Naszalkalku) kőbányában kavicsnak.

II. *Mészkő*: neokomkori, aptychus: világos szürke, tömött, mészpáteres. A községi (Pod szkalka) kőbányában fejtés kavicsnak.

Sasó: Sassova: 1352-ben Sasow, 1415—16-ban Sasavytha, 1427-ben Sasavicha: Makovicza tartozéka volt 26 jtelekkel, 1683, 1751-ben Soós.

Savanyúvíz: (L. Kissáros: tart.)

Scsepankapuszta: (L. Lukó: tart.)

Scypenníze: 1301—21. ?

Sebus-birtok: 1300-ban Sáros-vár tartozéka volt. Gerárd fia ex civitate Florentina Svethon mesternek adja. ?

Sebeskellemes: (Sebes) 1299-ben a Merse-család négy

országos vásárjogával (a nagypénteki sertésvására hires), mezőváros; 1491-ben Segnyey VI. Miklós hűtlensége után Kassa kapja. 1699-ben a templom tornyára a vármegyétől 100 rft.

(Rész: Sebeskellemesi Rétek.)

Sebessalgó: Salgó 1298-ban (v. Borsous): Symon fia György, 1333., 1373., 1394-ben Salgou, Salgow: Eperjes mellett. 1298-ban Simon fia György adja Piros Péternek. 1337-ben Ite fiainak osztálya. 1337-ben Thekule-nemzetségbeli Péter fiai. 1370-ben Salgói Péter el akarja adni. 1394-ben Pásztóhy. 1483-ban Tamásfalvy. 1561-ben Nagy. 1562-ben ugyanaz kielégíti Radoczát. 1589-ben Thorday Thorday ellen részfoglalás miatt. 1592-ben Usz tiltakozik Tótfalu (Al.: Salgó) urai ellen. Ugyanaz tiltakozik Gombos ellen. 1591-ben ugyanaz újra tiltakozik. 1603-ban Torday tiltakozik Körtvélyessy ellen kúria-foglalás miatt. 1611-ben Bornemisza tiltakozik a szomszédok ellen. 1612-ben Körtvélyessy tiltakozik Eperjes ellen. 1613-ban Usz tiltakozik a szomszédok ellen. 1628-ban Torday tiltakozik Körtvélyessyné ellen elidegenítés miatt. Lencsés zálogba adja Tahynak. 1645-ben Usz tiltakozik Tahy ellen r. foglalás miatt. 1659-ben Barna, Gombos, Szegedy, Gergelylaky. 1661-ben Szentpétery, Strázs, Pető tiltakozik a Paczolith-egyesség ellen. Kis-, Al-, Eperjes-Salgó: Földessy tiltakozik Hermányi ellen. 1670-ben Szentpéteryné követelése Strázs és Gyetrik ellen. 1681-ben Usz végrehajtó levele. Usz István fiai Uszné-Máriássy Anna ellen a megye támogatását kérik. 1844-ben a község biróilag Eperjeshez tartozik. (A három Salgó = Sebessalgó, sőt: Salgócska is.)

Sebesváralja. Váralja: 1307—1550-ben áll fenn fölötté Sebes-vár, melynek ura a Synka-család. 1491-ben Segnyey elveszti és Kassa kapja. 1550-ben Eperjes boszúból felgyújtja. A XV. században a Sebesy-család. 1562-ben Bornemisza és Soós. Sebesyné követeli Sebesy Ferencztől az alattvalóit. 1563-ben Sebesy követelése Bakonyi ellen. 1564-ben ugyanazok egyessége. 1806. (L. Felső- és Alsósebes.)

Sefcsó-pusztá : (L. Gerla : tart.)

Sempreő : Semrő : 1609-ben Kellemesyné tiltakozik Hartyány, Farkas és Kendy ellen erdő és birtoklás miatt?

Senyék : Senyek : 1427-ben Senek, 1615-ben Seniki. 1683-ban Sennyék. 1427., 1562-ben Sebesy. 1612-ben Dóczy Dorka tiltakozik Sebesy ellen elidegenítés miatt. 1623-ban (Berettő tartozéka) : Bornemisza. Ugyanaz tiltakozik malom miatt. 1628-ban Paczóth tiltakozik Bornemisza és Segnyey ellen. 1629-ben Sztankay és Forgáchné pere.

Settke : 1622-ben Sáros-várhoz tartozott.?

Shacovszka : (Kiskohány : rész.)

Sidló : (L. Szinye) ?

Sidópatak : 1235, 1288-ban Somosy.?

Sykusdfeldew : 1411-ben Sikos : határigazítása Szeben és Ardó közt, 1439-ben Ardó és Szeben közt.?

Simonfalva : 1412-ben Kálnás, Kükemező, Lucska vidékén.?

Simonháza : 1386—7-ben Symonhaza : Szedlicze, Ladna, Miklós-vágás vidékén. 1335-ben Somosy II. János fiai, 1351-ben királyi birtok, 1386-ban Somosy.

Sympahpatak : 1301—21.?

Singlér : Senglér : 1377-ben Sendler. 1427-ben Sendeler. 1454-ben judex et jur. cives de Sindler. 1465-ben Sengler. Birtokos : 1377-ben Merse Lőrincz fiai eladják Jakab szepesi grófnak 50 m. zálog és 600 ar. ft. árban. 1437-ben a Soós-család 29 jtelekkel. 1338-ban Petőcz fiai és Szinyey Benedek fiai közt határper : Siroka-Frics és Singlér (Senduler)-Akal miatt. 1384-ben III. Benedek 650 arany frtért kölcsönben átadja Szepesy Jakabnak. 1468, 1469-ben Lapispataky, Budaméri Márkus Gergely, Delnei Kakas. 1493-ban Lapispataky 400 frt értzálogba adja Berthótynak. 1495-ben hozzá : Consensus regius. 1513-ban Bakos, Ragyolczy Hedvig magvaszakadta után, kapja s 200 arany frton eladja Berthótynak. 1598-ban Berthóty. 1606-ban Senglér : Berthóty tiltakozik Berthóty Zsigmond ellen erdő miatt. 1608-ban Kanny-erdő : Berthóty. 1693-ban kir. fiskus a hüttlen Berthóty János részét 4000 r. frtért átadja Semsey L. ezredesnek. 1698-ban Meskály

(Zmeskál) Julia. Ugyanaz 100 m. frtért zba ad malomrészt és Berthóty-jtket Bynak. 1705-ben özv. Byné 30 frtért zba ad malomrészt Sztankaynak. 1708-ban Žvornikovics. Ugyanennek és Melczernek egyessége (Istvánvágással). 1711-ben Szinyey. 1712-ben Berthóty 600 frttal a Semsey- és Melczer-zálogbirtok jogába lép. 1716-ban Sztankay 30 frtért zsellértelket zálogba ad Keczernek. 1726-ban Berthóty János hűtlensége miatt (Nagyjakab vágással, Zsebfaluval, Szentkereszttel) Zimmermann kapja; Hedry 1500 frton átváltja, Berthóty Miklós 300 frt felfilűzetéssel megveszi. 1735-ben Vrancsics 421 frt 20 d-ért a részét és a Berthóty-részt eladja Berthóty Miklósnak. 1736-ban ugyanaz ugyanannak 130 frtért zálogba adja részét (Hrabkó, Frics, Senyék, Kisvitéz).

Siroka: 1406., 1475-ben Syroka. Birtokos: 1330-ban Drugeth. Előbb: Wyllermus mester, majd Fülöp nádor. 1333-ban Péter fiai: Miklós, János, György. Péter fia Péter a fiai közt szétosztja a birtokát (Siroka, Vitéz, Frics, Hedri). 1339-ben Sirokay Petőcz fiai: György, László, Mihály. 1393-ban Sirokay Pál fia Tornyos Péter. 1427-ben Sirokay 28 jtelekkel. 1427-ben Lengyéndy Péter. 1495—96-ban Frichy zálogba adja Berthótynak. 1497-ben ugyanaz 10 arany frtért zálogba adja 1 sirokai, 1 fricsi jtelekkel Jekelnek. 1565-ben Frichy és Hedry cseréje. 1575-ben Hedry zálogba adja Frichynek. 1587-ben Hedry, Frichy, Berthóty tiltakozik Berthóty Miklós ellen a «Kép» gypeje miatt. 1593-ban Hedry kiutasítja özv. Aczélnét. 1607-ben Hedry védi Berthóty ellen a Kanni-erdőt. 1608-ban Hedry tiltakozik ugyane miatt. 1617-ben Hedry tilt. Berthóty ellen legeltetés miatt. 1623-ban Frichy tilt. Berthóty ellen malom miatt. 1634-ben tilt. Hedry Imre ellen, hogy a Mazurkovácson épít. 1640-ben Hedry-egyesség a Kotliszka-földre. 1648-ban Jarosovszka-rész. 1667-ben Hedry követelése Pozsgayné ellen. 1687-ben Berthóty malomujitást követel 1705-ben Hedrytől. 1768-ban Palocsayné báróné. A XIX. században Máday. A templom-udvaron őrzik a Sirokay László püspök

(az utolsó Sirokay) renaissance-kori vörösmárvány sírem-lékét. — (A Branyiszkó-hegy mentén a mai Emlékoszlopnál a gerincz összekötésére szolgáló mesterséges föld- és kőtorlasz-nyomok láthatók a hajdankorból. Ugyanott van egy kőalakulás, melyet «Camena babá»-nak nevez a monda, mely szerint egy mostoha tehenet fejni küldte ki a leányát, de mivel sokáig elmaradt, megátkozta: «Válj kővé!» Ugyanott él az «Ördöglyuk» mondája. A hegy alatt Polyanócz felé folyik át víz. Azelőtt a helynek nem volt vize, mert Siroka felé tartott. Oda jött egy molnár, de a munkához nem talált vizet. Szorultságában beállít hozzá egy fekete úri alak s igéri, hogy szerez vizet, de igérje meg, hogy amit haza menet először meglát, neki adja. Ujszülött fiát találja otthon, hát azt kellett odaadnia az ördögnek.)

1863-ban több nemesi kúria.

(Tartozék: Branyiszkó, Kolbachpuszta.)

Singlér-Akal: 1338. (Singlér része.) ?

Slemov: Slmov: 1608-ban prédiom: Berzeviczy tiltakozik az alsószalókiak ellen. (L. Alsószalók: rész.)

Sóbánya: 1616-ban (korábban királyi birtok): bérlő útján Rutkay Ferencz harminczados vezette. Ekkor Eperjes kapja 25 évre, mert a Bocskay-időben királypárti volt. Daróczy Ferencz beépítéséről és felszereléseiről hosszabb jegyzék van kelet nélkül, melyet D. Márton mutat be az úriszéknek. A régi sóbányát a m. kir. főbányahivatal vezeti. (L. XVI. sz.) Fausztatója a Szigord-Kakasfalu-Sóvár-vonalon évi 25,000 m³ fára 1817-ben keletkezett.

Kőbánya: *Andezit*: téglavörös, likacsos, apró.

Sobos: 1683, 1719. ?

Som: 1373-ban Czudar, utána Rozgonyi. A XV. században Upory, 1544, 1546-ban szebeni birtok; 1603-ban Melczer tiltakozik Szeben ellen erdő és Csarnipatak-határ átlépése miatt. Rozenman, Peczery tiltakozik Melczer ellen erőszakos lefoglalás miatt. 1687-ben Melczer, 1754-ben Sárossy, 1756-ban Melczer. (L. Felsősom.)

(Kisszeben tartozéka.)

I. Somos: mezőváros, 1349-ben Somos, Somus, 1470-ben S. oppidum: Kőszeg várhoz tartozott, mint vámhely. Birtokos: 1291., 1297., 1335., 1427-ben Vámosy, Somosy. 1335-ben Somosy Egyed és Ivánka kapják: Blachonulháza, Körtvélyrét, Péterfalva, Kiws-Kassa, Ujfalva, Thehán, Nyires-mező h.-t, 1449-ben a Somosy-családtól zálogba veszi a Szentmiklósy-család, utóbb Miliczi Paskó (Paszek) cseh nemes; 1467-ben Berzeviczy-család; 1470-ben Berzeviczy István kérelmére országos és heti vásárjogot kapott; 1479-ben a Somosy-család egykori részében a Liptay-család; 1427-ben a Somosy-családnak 35, a Budaméry-családnak 21 telke van. 1462-ben Paszek elfoglalja a Lapispataky-birtokot. 1479-en Liptay. 1470-ben heti vásárjog, mely utóbb megszűnt. 1528-ban vámjog. 1590-ben Máriássy, Monaky, Csapy és Bacskó tiltakozik Kendy ellen erőszak miatt. 1608-ban Máriássy. 1637-ben Monaky tiltakozik Paczoth ellen erőszak miatt. 1694-ben Berkeszy, Lenkey. 1695-ben Andrássy. 1696-ban (Lásd Somos-újfalu) Thököli. 1699-ben Bogeszlay, Lenkey. 1743-ban Andrássy br., Szentmiklóssy br. 1747-ben Klobusiczky br. 1753-ban Dessewffy, Wohlgemuth Dániel. 1754-ben Zirchich.

Somos-vár: építője a tatárjárás után Somosy Péter.

(Tartozék: Gimespuszta.)

II. *Somos:* 1427-ben Sumus: Palocsa tartozéka volt 45 jobbágYTELEKKEL. (Ma: Gromos?)

Somos-Magyarfalu: 1719.?

Somosújfalu: 1619-ben Monaky és Máriássy Ferenczné tiltakozik Monakyné-Fejér Eufrozina ellen a Csapy Kata-kúria miatt. 1627-ben Monaky tilt. Kende ellen Somos és Somos-újfalu miatt. 1695-ben Andrássy. 1696-ban Andrássy br. — Szirmay követeli a zálogos részt Andrássy ellen itt és Somos-újfalun, melyet a Thökölivel kötött szerződés alapján ennek leányai a kezére juttattak. 1753-ban Dessewffy, Wohlgemuth.

Kőbányák: I. *Dolomit:* felső-triaszkori: sötétszürke, bitu-

menes, finom. A község (Podles-dülő) kőbányájában építkezésre, kavicsnak.

II. *Homokkő*: eocénkori: szürke, finom, meszes. A község kőbányájában építkezésre.

Somrét: Sumneth: 1284-ben Somosy: a birtok határjárása. (Som ?)

Sópatak: 1474-ben Sopathak poss.: Sóvár helységével együtt, 1285-ben Boksa-nemzettségbeli Simon fia György mester, ki Finta mesterrel küzd Roland ellen s őt megöli. Csehországban s a litván vajda és a kúnok ellen is vítezkedett. Joga: testvéreire hagyni a birtokot, ha örököse nem lesz. ?

Sorm: 1427-ben birtokos Fülöp De Eadem. ?

Sósfüred: 1683-ban Stavnyik. 1685-ben Scsavnyik. Gyógyfürdője van rheuma, csúz és köszvény ellen.

Sósgyülvész. Gyülvész, (Gyüvész), Gulyvész: 1419., 1438., 1474-ben Gywluez villa. 1427-ben Gylwes. 1438-ban fakápolnával. 1568-ban Soós és Soósné-Eödenffy Orsolya cseréje. 1571-ben Soós, 1598-ban Gulyvész. 1608-ban Soós tiltakozik Bornemisza és Sztankay ellen. 1657-ben 1661-ben Soós átírja Galambosnak. 1683-ban Gülvész. 1687-ben Galambossy-malom. 1744-ben Galambos. 1745-ben Soós. 1770-ben ugyanannak követelése Sárossytól malom és 2 jtelek iránt.

(Tartozék: Puskapormalom.)

Sósújfalu: 1608-ban Soós tiltakozik Bornemisza és Sztankay ellen. 1625-ben Sztankay. 1638-ban Soós egyketted helyes jobbágyát 200 frtéért Szeörösnek adja. 1661-ben Soós átírja részét Galambosra. 1683-ban Kapy tiltakozik Galambos ellen erőszak miatt. 1688-ban vámjog. 1726-ban Lónyay. 1744-ben Galambos. 1751-ben Sztankay.

Sóvár: mezőváros: 1417-ben oppidum Sowar. 1427-ben poss. S. Birtokos: Róbert K. alatt a Soós-család, melynek 1427, 62, 1438-ban 41 népes jtelke és három sókútja van. Már ekkor volt: a Szt. István királyról cz. kötornyú és a B. Szűzről cz. kőtemploma (1491-ben *claustrum* B. M. Virginis). 1299-ben Symon fia György Synka mesternek adja a sóvári részét, de kiköti a nép részére a sóveremből a meri-

lés jogát. Synka 1000 m-t fizet neki, azonfelül az érdemei fejében évi 100 m-t ígér a sóforrás jövedelméből, szombatonként egykedvetű költséget a vár melletti nagy rétje felét. 1498-ban a nemesek só ne főzzenek, hogy a kir. jövedelmet csökkentsék. 1499-ben Sáros vármegye tilalma, hogy a rendei idegen só ne használjanak. 1644., 1705., 1706-ban oltalomlevél. 1863-ban van három kath. temploma, betegápoló-helye öt személyre, nagy uradalmi magtára, sör- és pálinkafőzője: kir. kincstári tulajdon. (L. Németsóvár.)

[A mai Tótsóvár, Németsóvár és Sóbánya kapcsolatos községek Sóvárból alakultak. Sóbánya a XVI. században keletkezett, míg az eredetileg Sváb-utcza 1785-ben német telepeitől Németsóvár.]

Schönwald: (L. Klyussó.)

Schönviz: 1274, 1288-ban a Tarczay-uradalom része.

Spiczvágása: 1427-ben Perényi.?

Stacina: Sztratina: 1342-ben Mychk, 1562-ben Palocsai Horváth, 1683-ban Sztarina.

Stark: (L. Felsősom: rész.)

Stavenyecz-erdő: Kakasfalva tartozéka. (Tulajdonkép Gyülvészé.)

Stebnik: 1685. (L. Esztebnik.)

Steflaka: 1301—21-ben (Stephanlaka): Deseu fia, 1412-ben Stef-lakay, Ternyey, Strázs, a Therne-patak mentén. 1412, 1427-ben Steph-laka. 1435-ben Steflakay. 1478-ban Stef-, Steflaka: Raszlavicza és Szilva vidékén eltűnt hely. 1589-ben Lipolth követelése Bornemisától részre. 1591-ben Lypolt de Ternye, Gyuricskó. 1595-ben ugyanez tiltakozik Gergelylaky ellen birtoklás miatt. 1612-ben ugyanez és Usz pere Uszdombja miatt. 1637-ben Gergelylaky zálogba adja Gyuricskónak. 1639-ben Gombos tiltakozik Bossicz ellen. 1640-ben Gyármán tiltakozik Gombos ellen erdő miatt. 1657-ben Barna tiltakozik Kéry és Szegedy ellen prédiüm-használat miatt. 1659-ben Barna, Gombos, Gergelylaky, Szegedy. (L. Felsősom.)

Stola: 1558-ban pusztá: Bornemisza, 1576-ban stolai apátság (Szepes megye?).

Stuffurka (Stefuró): 1414, 1416-ban Stafurka; Stuffurka: Makovicza tartozéka volt 1427-ben jobbágységekkel.

Strázs-erdő: 1627-ben Gyulay, Gyöngyössy.

Stulya: 1341-ben Varjú.

Sukho: 1683?

Schwarzbrunn : (L. Feketekút.)

Svínkamalom : (L. Sárosszentimre : rész.)

Szjatasova : (L. Felsősom : rész.)

Szabolth : (L. Szinye.) ?

Salók : 1274, 1288-ban Zolouk. Van : Zolouk-folyó is. Szalók : egy tag. A Tarczay-uradalom része. 1699-ben templomát földrengés pusztította el. (L. Alsó-Szalók.)

Szalonka : (L. Alsószalók.)

Szánkó : Sznakó : 1570-ben Petróczy és Csepnicz tilt. Polyánkay és Korotnoky ellen. 1602-ben Szakács (Al. : Temesváry) tilt. Kapy ellen. 1639-ben Paczóthné-Petróczy Julia tiltakozik Paczóth ellen elidegenítés miatt. 1666-ban Petróczy. 1692-ben Szemeréné követelése Bártfa ellen. 1751-ben Bresinay, Petróczy. 1777-ben ugyanez. 1602—8-ban Petróczy tilt. Olcsváry ellen. Savanyúvíz-forrása van.

Szanó : 1685. ?

Szárazhegy : Asszupatak (Szuha, Sz.-Dolina, Sz.-Dola) : 1427-ben Lapispatak. 1463-ban Fodor. 1598-ban Károlyi tiltakozik Thurzó ellen részfoglalás miatt. 1709. 1754-ben Károlyi malomrésze. 1778-ban Pulszky.

Szárazvölgy : egykor Kende tartozéka.

Szécs : 1427-ben Zeech. Birtokos : a Tarkeöy-család 20 jobbágytelekkel : Szalók és Héthárs vidékén. Zech : Zecső : Tahy-birtok utóbb. *Eltűnt* helység. (A mai Décső ?)

Szedikert : Szedekerte : 1285-ben Scegekerthe. 1285-ben a sárosi ágostonos remeték birják. 1320-ban Scegekerth. 1320-ban Thekule András fiaié a fele, a másik fél Mersécé. 1427-ben Zedekerthe : Szegekert. 1540-ben Leszneki Dobra Ferencztől Werner György kapja. 1562-ben Werner-Torday osztály. 1563-ban Torda(y) Zsigmond öt részre osztja a saját és nemes Wernher családja közt. 1567-ben Werner-osztály. 1574-ben I. Ferdinánd, mint az egykori sárosi kolostor tulajdonát visszaítéli Zolthay Istvánnak. 1580-ban Hoffmann. 1590-ben Melczer. 1597-ben Nagymihályi tiltakozik Kapy ellen. 1616-ban Devényi tiltakozik Boeskey ellen. 1617-ban Bánffyné és Szi-

lágyné (Lónyay-leányok), Bánffy. 1617-ben zálogba veszik Hoffmann György és István. 1618-ban Melczer tiltakozik Hoffmann ellen birtokvétele miatt. XVII. században Somlyay. 1751-ben Berzeviczy, Korotnoky. 1762-ben a Dömés-rend. Hoffmann. A kir. fiskus az uradalmi birtokra ráteszi a kezét.

Kőbánya: Kavics, alluvialis: magura-homokkőgörgetegekből való. A községpatak medrében 250 m³ kavicsozásra.

Szedlicze: 1301—21-ben zedliczei soltész. 1386-ban Szednicze: Somosy. 1387-ben Sednicha. 1427-ben Zedliche: Ladna h.-vel, melynek vidékén fekszik ma; 1460-ban Zedlycze. 1480-ban Zeldnycze. 1386-ban Somosy. 1405-ben Gallus. 1427-ben Széchy. 1460-ban Rozgonyi. 1460, 1494—5-ben Szapolyay. 1430 előtt Richnó-vár tartozéka: (Miklósvágással, Jakabfalvával) Perényi birtoka. 1574-ben Thurzó gróf a Salmis tilt. Kassa ellen a «Nakri vej Szkale» lakóinak erőszaka miatt. 1607-ben Bajory zálogba adja AlacsKaynak. 1618-ban ugyanaz. 1620-ban ugyanaz, Rutkay. 1622-ben ugyanaz 700 frtért zálogba ad hat jobbágyot Rutkaynak. Thurzó tiltakozik Kassa ellen birtokjövedelem miatt. 1636-ban ugyanannak követelése Károlyi Gocsithtól. 1643-ban Csáky gróf tiltakozik a Rottal-család részéről Károlyi ellen. Ugyanez 7123 frtért visszaadja a Fittel- és Rottal-családnak. 1642-ben Rottal zálogváltása Károlyitól. 1694-ben Rábaközy. 1751-ben Semsey, Tabódy. Görgey. A XIX. században Tahy.

Szeghi-erdő: 1661-ben Gombos-Gergelylaky-egység. (Gergelylaka része?)

Szeghyháza: (L. Tapolynémetfalu: tart.)

Szekcsőalja: Siba: 1310: Sywa, 1427: Siba, 1449: Seyb al. Syba. 1454: Schyba. 1689.

Szemeldene: 1269-ben Thekule-nemzetségbeli István. Előbb: Artolf atyjáé.

Szemelnye: Szemelne: Smilnó: Szmilna a XI—III. sz.: az Aba-nemzetség birtoka a határszáron. 1269-ben Zemeldene: Aba-nemzetségbeli Pudtól István-utód: Demeter veszi meg.

1272-ben Stefk fia Jakab. 1415—6-ban Zemelne. 1427-ben Makovicza tartozéka volt 46 jtelekkel. 1492-ben Zmylno, Smilnya. 1683-ban Smilno.

Szemere (Ze-): 1310-ben (sárosmegyei rész): Thekule-nemzetség.?

Szemes: 1683-ban Semetkócz.

Szemnicz: 1691 ?

Szemwalch: 1437-ben Semwalch: Berzevicze, Feketekút, Stlenhau, Stelbach helységekkel együtt.?

I. *Szénégető*: 1427-ben Zenegothow. Ma: Puszt-Sebes és Körösfő közt, 1427-ben Sebesy.?

II. *Szénégetőhely*: Eperjes mellett: 1591-ben Kendy tiltakozik Eperjes ellen.

III. *Szénégető*: (L. Felsősebes: tart.).

Szent-Antal: 1320-ban villa S. Antonii superior et inferior, 1332—7-ben Sanctus Antonius: Siroka vidékén.?

Szentesdubra: (L. Mérk-Felső: tart.)

Szent-György: 1427-ben. Birtokos: Tarkövy-család: Héthárs vidékén, vagy I. Szent-György része volt. 1460-ban Magyar Balázs.?

Szentheő: 1604-ben Ladmóczy tiltakozik Kellemesý ellen erőszak miatt.?

Szent-János: 1656-ban Révay.?

Szent-Kelemen: 1322—7-ben Sanctus Clemens: Szent-György vidékén.?

Szent-Kereszt (Nagy-Szent-Kereszt): mezőváros: 1321-ben Zenth-Kerezth possessio, 1430-ban Sancta Crux, 1427-ben Zentkerezth *oppidum*, 1485-ben poss. Nagh-, Kys-zenthkerezth. 1468-ban Senthkeresth, Kys-. Legrégibb birtokosai: Aba-nemzetségbeli Lipolthy, Somosy, Győrkey, I. Bodon, Amade, Nádasdy. 1321-ben Nádasdy Lachk fia Döme 60 márkáért eladja Perényinek, de Vitézy visszaperli. 1333-ben osztzkodás. 1375-ben Somosy. Chirke Péter perli Miklós vajdát, Jobbágyi Pétert, Vitézyt, Berthótyt. 1461-ben *Kis-*: Sirokay, 1 jtelket és $\frac{1}{4}$ malomjogot 8 frtéért zálogba ad Kisszentkeresztynék. 1472, 1485-ben *Nagy-* és *Kis-*: Vendégý. 1497-ben *Kis-*: Melczér. 1510-ben királyi erősítés: Berthóthy, Hedry. Frichy részére (Szentkereszt, Hrabkó, Naghwythez, Hedri, Frics, Siroka, Korlátvágás, Glywho). 1593-ban Hedry kiutasítja

özv. Aczélné-Hedry Dorkát. Hedry-zálog. Ugyanaz 50 frtéért zálogba ad 1 jteket, malmot, boradót. 1621-ben Berthóty, Hedry, Frichy a malomban részesek. Hedry tiltakozik Berthóty ellen malom miatt. 1638-ban Berthóty Bálint erdőt nevel. 1677-ben A † Frichy-család után I. Lipót a Hedry- és Berthóty-család közt az 1333-ban osztály szerint ítél. 1816-ban Ghillányi báró.

A XIV. században Hrapkó-Szentkeresztben Perényi kolostort (talán prépostságot) emel, melyhez Szedlicze, Miklósvágása és Richnó tartozott. Mikor utóbb átment Abaújba, a kolostor megszűnt; a birtokot a Berthóty-család veszi át, utóbb pedig a kir. fiskus foglalja le Mochnát és Miklósvágását az eperjesi jezsuita kollégium számára. Szentkereszt 1493-ban mezőváros a Sz. Kereszt feltalálása napjára vásárjogot kap. 1495-ben Frichy zálogba adja Berthótyinak. 1497-ben Sirokay László zálogba adja Melczernak. 1512-ben Frichy János (Szentkereszt-tel) összes javait eladja 550 arany frton Berthóty Szaniszlónak és fiainak. 1513-ban Soós Miklós fiaitól kapják Berthóty Szaniszló és fiai. 1661-ben Merséné 300 frtéért zálogba adja jobbágyát Berthótyinak.

I. *Szent-László* : 1332—7-ben S. Ladislaus, 1427-ben Zenthlazo, 1458, 1474-ben Zenthlazlo : Hanusfalva és Pálvágása közt, 1364-ben Czudar, utána Rozgonyi. 1458-ban ugyanaz. ?

II. *Szentlászlóhegy* : Lazaristák ápolták itt a belpoklosokat. A hely neve : Heiliger Grund. 1410-ben Sz. L.-birtok helyett kapja Hennig-várt a Wythan-család. (L. Eperjes : tart.)

Szent Lukács : 1332—7-ben S. Lucas, Lucasius : Kisszeben vidékén. ?

Szent-Márton : 1628-ban Szelecsényi. ?

Szentmihályfalva : Szent-Mihály[-falva] : 1314 előtt : Syslaus c. birtoka és Sárosvárhoz tartozott a Szt.-Mihályfalu és Urkuta közt fekvő birtok. Ekkor Thekule András fiai kapják. 1403, 1427, 1438—9-ben Zentmyhal, Zentmihalfalu. 1314-ben Thekule-nemzetségbeli Jute fia András fiai. 1403-ban Endesy, Valkay. 1528-ban a hütlen Tornalyi Jakab után : Szeben (Jakoris-val). 1585-ben Serényi, Kapyné, Istenmezeyné,

Literátus Ambrusné, Rakaczay tiltakozik Jakabfalva birtokai ellen. 1588-ban Rakaczay tiltakozik Serényi ellen erőszakos lefoglalás miatt. 1604-ben Gyras-erdő: Csáky. 1616-ban Szeghy tiltakozik Istenmezey ellen termésrombolás miatt. 1611-ben Usz, Szeghy tiltakozik Palaticz ellen birtokbavétel és Bay ellen birtokelidegenítés miatt. 1626-ban ugyanazok tiltják a szomszédokat a malom melletti levő sóaknától. 1626-ban van sóaknája. 1633-ban Usz tiltakozik Berthóty ellen az Oszlópatak felé hajló Malomviz miatt. 1642-ben Szirmay gróf kastélya és 2199 frt tőkével alapított betegápolója: 8 személyre. 1642-ben Istenmezey-osztály. 1657-ben ugyanaz, Szendy. 1658-ban Istenmezey tilt. Ungváry, Vitenczy és Szent-Iványi ellen zálog m. 1659-ben Uszné tilt. Istványiné ellen malom miatt. 1668-ban Hany tiltakozik Ibrányi ellen elidegenítés miatt. Ibrányiné férji birtoka: Szentmihály, Jakoris, Harganemegy, Ráthót, Karácsond, Vislay, Megyer. 1669-ben Usz-Berthóty-egység. 1687-ben Tott 18 frt 20 pénzért zálogba ad rétet Berthótnak. 1699-ben Rosz. 1708-ban Fejérpataky tiltakozik Berzeviczy ellen kúria-elidegenítés miatt. 1775-ben Szirmay gr.

Szent-Miklós: 1460, 1494—5-ben Szapolyay. ?

Szentpéter: 1333, 1337, 1340-ben Synka fia Péter. Klobusiczky gróf család kastélya. ?

Szepesfalva: 1469-ben Scepfalwa, Sepesfalwa, Zepsfalwa: Feketékút m. ?

Széprét: 1621, 1683-ban Senviz: Semuicz. 1621-ben Palocsayné tiltakozik Dessewffy ellen. A XIX. század II. felében még Berzeviczy-birtok.

Szeretva: 1608-ban Soós tiltakozik Bornemisza és Sztankay ellen. Sáros-vár tartozéka lehetett) ?

Szigord: (L. Delnekakasfalva: tart.) Három ásványvíz-forrása van vadregényes helyen. 1904-ben egy konyhasós-fürdő és hidegvízgyógyító-intézet terve készült el.

Sziklapusztá: (L. Kisvitéz: tart.)

Szilva-birtokos: 1327-ben Szinyey Gyula adja Szinyey Jánosnak. (L. Felsőszilva.)

Szilvatornya (Zilvaturne-Zilvakuzy): 1310-ben Thekule-nemzetség. ?

Szilva-Turnukuzi: 1310-ben (L. Nagyfalú.)

Szinye (Szinye, Szinyeuifalu és Jernye): 1162-ben possessio Sanefalva cum villis Wyfalú (vámfal) et Jernye. 1320-ban Szvinye. 1427-ben Sywne. Birtokos: a Merse-család 50 jtelekkel. 1427-ben Jerenye (Berzeviczy Detre birt.). Első birtokos: Bánkbán 1210 körül: Zwnye Ujfaluval és Jernyével. 1262-ben Merse. Benedek fia Merse kapja a bolgár és más harczokbeli érdemeiért (Ujfaluval, Jernyével), valamint öcsese, Miklós az összes szántókkal, erdőkkel, rétekkel és Ujfalu vármájával. 1285-ben Bodon fia Dénestől Merse Lőrincznére jut. Ekkoriban «Vitézmező» a neve. 1291-ben Somosy. 1320-ban $\frac{3}{4}$ Thekule András fiaié, $\frac{1}{4}$ Mersée. 1349-ben Vitézy László 1288-iki oklevélre hivatkozik a követelő Putnoky János ellen, ki megnyugszik. 1363-ban Tompa Simon és Tussay Both fia egyessége Tóth Péter fiaival a Tompa-féle anyai részre. 1364-ben Mychk ujfalusi bán fia Loránd fia Miklós és Szinyey Peteuch fiai: János és István kiegyeznek Oroszin (Heves m.). 1446-ban Semsey. 1493-ben heti vásárjog. 1564-ben Swynie. 1586-ban Merse. 1591-ben Marsya. 1603-ban Szy tiltakozik a zsebefalviak ellen határkitolás miatt. 1641-ben Szy-egység. 1642-ben Szy István hagyatéka: Szinye, Jernye, Szinyeuifalu, Deléthe, Laszka, Lipócz, Istvánvágása, Rencsissó, Lacsno, Magosséda, Pusztamező, Szabolth, Pankó, Sidló, Kopithó. 1658-ban Szy tiltakozik Szyné-Besteller Dorka ellen birtokterhelés miatt. 1660-ban Horváth. 1663-ban Szyné követelése Gyöngyössy ellen. 1667-ben Szyné-Barczay Ilon tiltakozik Szy ellen birtokterhelés miatt. 1682-ben Szy-egység. 1695-ben Keczer tiltakozik Szirmay és Szy ellen egyesség miatt. Keczer Sándor. Ekkor már van iskola is. 1696-ban Szirmay tiltakozik Keczer ellen birtokelrendelés miatt. 1708-ban Szy Kristóf tiltakozik Szy Ferencz ellen elidegenítés miatt. A XIX. században Tekely nevű parasztok élnek a hegységben. Ny hegyoldala: Vinyicza (Szöllőhegy: több helyt van különben Sáros megyében). 1863-ban több kastély a Szinyei Mersék birtokában.

Szinyefő: Rencseső, Rencsissó: 1426-ban R. al. Zvinefeu. 1426-ban egykor Zvinefő. 1427-ben Reyseusu, 1448-ban Synefew. 1467-ban Zinefew. 1483-ban Zynwefwe. 1457-ben Szalók h.-vel Resencho. 1427-ben Semsey. 1467-ben Holczan. 1485-ben Szinyefőy. A XV. században Chirke Péter után Semsey Frank kapja. 1561-ben Bozinkay és Szinyey erdőegysége. 1615-ben Szinyey Kristóf tilt. Szy-testvérek ellen elidegenítés miatt. 1628-ban ugyanaz tilt. a hugai ellen elidegenítés miatt.

Szinyelipócz: Lipolcz, Szinye-Lipócz: 1320-ban villa Lipoucz. 1406-ban Felső-Lipócz: Vajday, Doby. 1427-ben Lipolch: a Berzeviczy-család 27 jtelekkel és Doby birtokosok. 1429-ben Somosytól és Dobytól örökre kapja a várt Rozgonyi. 1482-ben Zbugyai után Czéczey birja. 1591-ben Keczer tilt. Drugeth ellen a vár lerontása s a birtok miatt. 1614-ben Szinyey 4000 frtért megveszi Bocskayné-Berzeviczy Judittól. 1615-ben Szinyey Kristóf tilt. a Szy-család ellen elidegenítés miatt. 1619-ben Máriássyné tilt. Szy Kristóf ellen a Szy-testvérek birtokának elidegenítése miatt. 1620-ban Szenyey (Szi-) Istvánné. 1628-ban Szy tilt. hugai ellen elidegenítés miatt. 1664-ben Szy 2000 frtért zálogba adja Berthótnak. 1666-ban Szy követelése Berthóty ellen rész miatt. 1667-ban ugyanaz. Merse zálogba adja (Jernyével) Berthótnak. 1714-ben Kékedy. 1730-ban Zichy grófnő.

Nyé-k. felé a Branyiszkó-hegyláncz (dolomit gránit), Péter hegye, Bahunya s a Búcs-hegyek vonulnak. Dülők: Mészhely, Pénzeshely, Várhely, Kapu, Kéménybarlang, Gonosz-lyuk (Zla Dsura). Ez utóbbi cseppkő-barlang, melynek közepén forrás fakad. A néphit szerint pár csepp víz elég belőle a köpüléshez: a tej vajjá tömörül tőle.

A *szinyelipóczy vár* II. Endre koráig kir. vár, kitől a Keczer-család kapja s a kurucz-kor végeig jó karban tartja. A hegycsoportozat Ny-nak, forrástól átszakított völgy két oldalán, bizarr sziklaképződményeket mutat, amelyeket a nép Mózes, Szószék, Kőasszony nevekkel jelölt meg s mondáival

népesít be. Van arra mély barlang is cseppkővel és ősvilági csontmaradványokkal. A várból, mely meredek szirt tetején hegynyergen épült, gyűrűbástya maradt. Vert, nem kötött fal; vakolat nélkül kék mészlátható az épületrészekben. A vár körül van Pénzes hely (Penyezsnycza). A monda azt tartja, hogy a Várhegy alatt volt hajdan a falu, de előntölte a víz s akkor a másik partra húzódtak a lakók.

(Tartozék: Szalvátor-forrás, előbb: Czfrovana: hajdan fürdőhely.)

Szinyeújfalu: 1262-ben Bánkban hűtlensége után Merse. 1364-ben Mychk, Ujfalu bánja. 1406-ig Bártfától adót kapott, ekkor az megszűnik. 1615-ben Szinyey Kristóf tilt. Szy-testvérek ellen elidegenítés miatt. 1628-ban Szy tilt. a hugai ellen elidegenítés miatt. 1656-ban Szy tilt. 1262. évi vámjoga alapján. 1665-ben Merse 135 frtért zálogba ad rétet Berthótnak. 1754-ben a 13 szepesi város panaszt tesz a vám miatt, de a Merse-család vámjoga Ulászló kir. 4. decr. 41. t.-cz.-n alapszik. (Huszita-kori temploma van).

(Tartozék: Fenyvesháza, előbb: Bunde).

Szirmay-Bajorvágás: 1719. ?

Szkáli-sáncz: (L. Radács-rész.)

Szlenhau: 1427-ben Slemphao, 1437—69-ben Slynhaw, 1462-ben Slemhaw: Stelbach és Langnó vidékén. ?

Szobos: 1414, 1416-ban Zabus, Zaboos, 1427-ben Sobws. Makovicza tartozéka volt: 1427-ben 24 jtelekkel, Kurimától délre. 1691.

Szócs: 1415—6-ban Savch, Sauch: Makovicza-vár tartozéka volt. ?

Szopotnicza: 1386—7-ban Szopotincha: Sapohtnicha, 1480-ban Zopodnycza: Szedlicze és Miklósvágás helységekkel együtt; 1386-ban Somosy. Egykor: Kende tartozéka. ?

Szopotnyiczamalom: (L. Nagyladna: tart.)

Szorocsány: Oroszfalu: 1414—6, 1427-ben Oroszfalw: Makovicza vár tartozéka volt Gribó mellett; 1427-ben 28 jtelekkel. 1683-ban Strociny. 1719-ben Szorocsiny: Szorocsin.

Kőbánya: Homokkő: eocénkori: erősen glaukonitos,

zöldesszürke, apró. A községi (Olysava) kőbányában 1889-ben építkezésre alkalmilag.

Szosnye : (L. Kissáros : tart.)

Sztadló : (L. Kajáta : tart.)

Sztakszvágsa : 1414, 1416-ban Stask-, Stax-, Staxtwagasa, 1427-ben Stachuagasa. Makovicza tartozéka volt. Utóbb : Staskócz, Szvidniktől délkeletre. ?

Sztankahermány : Herman (-falva) : Hermány : 1320-ban villa Hermann, 1454-ben cives de Herman, 1372-ben Nagherman. 1427-ben Felsew- (Sebesi-, v. Sinka-család birtok) 11 jtelekkel és Nagherman (Sinka-család birtok 18, Semsey-család 13 jtelekkel). 1372-ben (Nagy-Hermány) : Sebusi Synka l. Skolasztika, nyulakszigetei apácza Idai Chirke Tamás fiainak és Synka fia Péter fia Lászlónak s testvéreinek, mint rokonoknak, adja. 1372-ben Chirke.—Nagy-Hermány : Sebesy. 1426—7-ben Semsey. 1374-ben Sebesy Synka leánya Synka Lászlónak és Chyrke Tamásnak hagyja a részét. 1479-ben Sebesy zálogba adja Dobaynak. 1525-ban Sebesy, Berthóty Szaniszló. 1561-ben Varjú-osztály. 1562-ben Berthótyné—Sebesy Orsolya tiltakozik Sebesy János ellen erőszak miatt. 1565-ben Sztankay tiltakozik Bay és Palaticz ellen. 1574-ben Sebesy vizárok miatt idézteti Berthótyné-Putnoky Katát és Bayt. 1620-ban Forgách tiltakozik Sztankay ellen. 1625-ben Usz—Sztankay-per a Sebesy-birtokon. 1637-ben Homonnay tiltakozik erdő és rész miatt. Sztankay tiltakozik a Paczóth-zálog ellen. 1638-ban Sztankay—Usz-egyeség. 1694-ben Semsey-leányok követelése Sztankay és Berthóty ellen. 1697-ben Berthóty követelése Máriássy ellen. 1754-ben Révész. A XIX. században Semsey.

Sztara : 1306-ban Edusturnya-erdőből, mely előbb a szászoké volt és ekkor királyi Fekete-erdő (Jakab mester birtoka), keletkezett, valamint a Mussina-birtok, Orló, Andrásvágás, Beyervágása, Jakabfalva. ?

Sztaskócz : 1895-ben Sztarkócz : 1719. ?

Sztrakó : 1691-ben Ztrakó ?

Sztraszkov : 1683. ?

Sztrucsina : (L. Osztracsina.)

Szucsá: 1685. Szuha 1719. ?

Szuhadolna (Szuha): 1427-ben Azupathak, 1431, 1435, 1463-ban Zwhadolna, Zwhadolyna, Zwadolna, 1463-ban Zwhodol (nemesi előnévben). Lehet, hogy Szuhodol és Szuhadolna két falu volt. 1518-ban Zuhadolina: Buthkay-birtok. (L. Aszúpatak.)

Szulin: 1306-ban keletkezése: (L. Palocsa). 1683-ban Szulinyi. Porfir-hegység É. lejtőjén, völgyben, sziklahasadékból fakad két forrása, mely Európa legjobb szénsavas vizei egyikét adja. Évi forgalma már a XIX. század másik felében 500.000 palaczk.

(Tartozék: Szulinforrás.)

Szulinforrás: (L. Szulin: tart.)

Szurdok: (L. Eperjes: tart.)

Tábor: (L. Roskovány: rész.)

Tábor-hegy: (L. Eperjes: rész.)

Tályka: (L. Kapinémetsfalva: tart.)

Tamásfalva: 1411, 1427, 1483-ban Thamasfalwa: Uszfalva vidékén. 1427, 1442, 1483-ban Tamásfalva, szabad ispánsággal. 1586-ban Usz tiltakozik Gergelylaky ellen. 1602-ben ugyanaz. ?

Tapolcsány: Tapolcsán: 1423-ban Tapolczan, 1427-ben Thapolchan, 1491-ben Thopliczan, 1685-ben Taplocsány. 1691, 1751-ben Dessewffy.

Kőbányák: I. *Dolomit*: felső-triaszkori, bitumenes, sötét-szürke, szemcsés. A községi (Strang-domb tövében) kőbányában 1886-ban 50 m³ építkezésre.

II. *Fillit*: zöldesszürke. A községi (Rock-domb tövében) kőbányában 1860-ban 40 m³ építkezésre.

Tapolcza: 1683. ?

Tapolybesztercze: Tapoly-Bisztra. Savanyúvíz-forrása van.

(Tartozék: Szeghyháza, Amerika.)

Tapolyhanusfalva: Hanusfalva: 1313-ban a Szent Sír kanonokjai Kakasnak cserébe adják Komlókereszttest Landekért (Lengyelország), onnan hoznak családokat (nemeseket is) és alapítják Tapoly-Hanusfalvát. A XIV. század elején

Lipóczi III. Demeter tárnok János soltészszel telepít s Róbert Károly királytól Eperjeshez hasonló jogokat eszközöl ki. 1330-ban Aba-nm. Demeter c. szombati vásárjogot ad. 1332-ben szabad község, Kapi-várnak többé nem adózik. Birtokos: Demeter tárnok, Aba-nm. 1364-ben Czudar után Rozgonyi. 1427-ben határában László prépost akasztófát állíttat; a Soós-család tiltakozik. 1458-ban Czudar, Rozgonyi. 1470-ben Szirmay. 1562-ben Soós. 1570-ben Soós-osztály. 1569-ben Berthóty. 1571-ben ugyanaz. 1592-ben ugyanaz, hidtilalom. 1607-ben Bocskay, Csapy, Soós, Eödenffy, Nagymihályi. 1608-ban Nagymihályi, Fűzy és Soós egyessége ellen tiltakozik a többi birtokos. 1607-ben Nagymihályi-leányok és Soós szerződése. 1608-ban Soós tiltakozik Bornemisza és Sztankay ellen. A róm. kath. templom főoltára előtt márványlap fedi a Demeter kanczellár-nmbeli utolsó Soós János sírját. Későbbi birtokos a Dessewffy grófi-család, mely díszes kastélyt emel benne. A község szülötte Dessewffy István tábornaszernagy. Az Oblyik-hegy csúcsáról (1000 m.) Ungvárig esik kilátás.

Tapolyhermány.

(Tartozék: Dubrava, Vilmostanya, előbb: Bruszna.)

Tapolykomlós: Komlós (ma: Komlós és Komlós-Keresztes): 1352-ben Komlous, 1368—1464-ben Komlos, 1427-ben Komplos, 1458-ban Kereztheskomlos. Az 1427-iki lajstrom Komlost és Kerestust megkülömbözteti: ott 12 (Bánó-család birtokos), itt 42 (Somosy-család birtokos) jobbágytelek volt. 1499-ben a szomszédos Csselfalva alias Komlos. Birtoklás: 1251-ben Kálnássy-osztály, Soós (Hanusfalva, Komlós és Keresztes). — Sárosi várispánság tartozéka. 1269-ben Nádasdy, Aba-nm. Aba fia Miklós. 1306-ban Somosy. 1335-ben Kakastól megveszi Somosy. 1342-ben ugyanaz. 1349-ben kialakulnak: K., Medgyes, Radvány, Lácsa: az első hármat Demeter fia Sándor adja Nekcsey Deneknek, az utolsó Somosy János fiaié. 1350-ben Duka- és Kálnássy-osztály (Kálnás, Lueska, Kükemező, Salamonfalva, Cservelyes, Dukafalva, István-, Dienes-

és Pósfalva). 1412-ben új osztály: Kálnássy, Kükemezey, Bagos, Bánó között. 1427-ben Koporcz után 1462-ben Koczik befogadja osztályos atyjafiát, Kapyt. 1454-ben Koporcztól zálogba veszi Szepessy. 1459-ben Nagymihályi. 1591-ben Raszlaviczy tiltakozik Asgúthy ellen. 1592-ben ugyanaz tiltakozik Bóth és Alacsokay adás-vevése ellen. — Butkay. — 1593-ban Berzeviczy. — Ujfalussy, Berthóty: erdő-ügy. 1608-ban Berzeviczy. 1620-ban Berzeviczy és Berthóty visszaváltják Raszlaviczy-nétől a zálogot. 1637-ben Kékedy tiltakozik Monaky és Fuló ellen, hogy Berthótnak a birtokra conditio fassionalist küldött (feltételes bevallás). 1665-ben Berzeviczy Klára tiltakozik a By-örökösök ellen. 1671-ben Sztankay, Perlaki Horváth. 1645-ben Horváth tiltakozik Kapy ellen. 1683-ban Lencsés, Illés. 1699-ben Sztankay és Bóth követelése Butkay Annától bérlevél iránt. 1739-ben Szirmay. 1743-ban Bornemisza, Dubovay, Izdenczy. 1775-ben Izdenczy.

Tapolylengyel: Polyak, Polyakócz: 1415, 1492-ben Polyako. 1683.

Tapolylippó: 1683-ban Lipova.

Tapolylucska: Taplilucska: 1251-ben Kálnásy. 1334-ben Thekule-nmb. Miklós és Pál fiai. 1337-ben Thekule-nmb. János bíró. 1427, 1482. 1427-ben a Bánó-család 21 jobbágYTELEKKEL. 1414-ben Bagos. 1444 (I. Kálnás III). 1482-ben Móréh. 1562-ben Kükemezey. 1568-ban ugyanaz zálogba ad 50 frtért egy jobbágYTELket Ormányinak. 1569-ben ugyanaz zálogba adja Eperjesnek. 1571-ben Kükemezeyné zálogba adja 100 forintért Kálnássynak. 1592-ben Asgúthy. 1598-ban ugyanaz. 1603-ban Enyiczkey és Bánó részgyessége. 1611-ben Bánó. 1615-ben Roskoványi tiltakozik Komoróczy és Bánó ellen elidegenítés miatt. 1620-ban Kükemezey követeli a jobbágYÁT Roskoványitól. — Roskoványiné tiltakozik Komoróczy ellen elidegenítés miatt. 1626-ban Kükemezey zálogba adja Roskoványinak, de Bánó jogot formál a részre. 1629-ben Ky tiltakozik elidegenítés miatt. 1634-ben Ky tiltakozik Bánó ellen

zálogolás miatt. 1639-ben Ky tiltakozik Csik ellen elidegenítés miatt. 1657-ben Damaffy Lucza tiltakozik Bánó ellen. 1661-ben ugyanazok. 1751-ben Szirmay-örökség. (Az okiratok Lucskát emlegetnek kizárólag. L.: Harcsárlucska. Emez Héthárs fölött, amaz Kükemező mellett.)

(Tartozék: Mocsarnicza.)

Tapolymeggyes: Megyes: 1312-ben Lipóczy Sándor. (A sárosi kir. pusztán feküdt.) 1364-ben Czudar, utána 1458-ban Rozgonyi. 1427-ben Meges, 1458, 1487-ben Megyes. Birtokos: Soós-család, 27 jobbágYTELEKKEL. 1427-ben Széchy. 1470-ben Szirmay. 1478-ban Semsey. 1487-ben Chaholyi. 1573-ban Buttkayné 52 frtért a malmot zálogba adja Födenffynek. 1608-ban Soós tiltakozik Sztankay és Bornemisza ellen. 1609-ben Berthóty, Fejérváry.

Tapolynémetfalu. *Tapolyi birtok:* 1620-ban Czobor tiltakozik Perényi ellen Németfalva, Hankócz, Porubka, Kucsin és Kozány miatt. 1622-ben Rákóczy tiltakozik Czobor ellen. — Ugyanazok kiegyeznek Sáros-vár tartozéka iránt (Hankvágás. Porubka, Németfalu, Kucsin, Kozan, Settke, Rádiska). 1719. *Tapolyi vám:* 1622-ben Kálnássy tiltakozik Semsey ellen részesedés miatt.

(Tartozék: Szeghyháza, előbb: Amerika.)

Tapolyortovány: Porubka: 1427-ben Porubaka, 1437-ben Porobka. 1427, 1437-ben Perényi. 1622-ben Sáros-vár tartozéka. 1683.

Tapolyradvány: Radvány: 1299-ben Radvaan, Abanmb. Péter c. fiai. 1349-ben Somosy. 1427-ben Széchy. 1487-ben Radwan. 1518-ban Buttkay. 1562-ben Soós zálogba ad jobbágyot Ormányinak 1573-ban Buttkay Bornemiszának adja. A XIX. században Semsey.

Tapolysárpatak: Sárpatak: 1320-ban Bártfa birtokai határán. 1415, 1481-ben Sarpathak, Zarpathak. Birtokos: 1427-ben Czudar-család, 24 jobbágYTELEKKEL. 1683. 1691.

Kőbánya. Homokkő: eocénkori, szürke, középszemű,

meszes. Bártfa város kőbányájában (a Tapolynál) 1892-ben vasútépítésre alkalmilag.

Tapolyszeg: 1415—16-ban Tapolzegh, 1427-ben Thapolzeg: Makovicza tartozéka volt, Kurima mellett. ?

Tapolytarnó: Tarnó: 1415—16-ban Tharnow: Makovicza-vár tartozéka volt. 1427-ben birtokos: Czudar-család, 21 jobbágytelekkel. 1463-ban Kálnássy- és rokon családok osztálya. 1634-ben Gergelylakyné-Orsóczy Erzse tiltakozik Gyuricskó ellen részfelidegenítés miatt. 1685.

Tarafalva: 1492-ben Tharafalwa, Kurimától északra. ?

Tarbócz-erdő: 1613-ban Beliske. ?

Tarcza: mezőváros: 1288-ban Tarcza-birtokot Rykolf szepesi c. kapja, melyet Arnold c.-től vett, de Márk c. fia Loránd őt a testvéreivel elfogta. 1370-ben Utraque Tarcha, 1374-ben Th. et altera Th., 1408-ban Kistharcha, 1411, 1454-ben Kystharcza, 1427-ben Tharcha. Birtokos: 1427-ben a Tarczay-család 18 jobbágytelekkel. 1564-ben Péchy tiltakozik Dessewffy ellen. 1596-ban Alsó-Tarcza: Gyuricskó. 1597-ben Dessewffy. 1620-ban Dy tiltakozik Berthóty ellen. 1638-ban a Dy-testvérek felosztják a halászatot (Tarcza, Dzező, Tarkó, Lubotin), erdőt (Vörösalma, Vízoka) és tarczai kertet. 1658-ban Dy-osztály. 1662-ben Draveczy. 1668-ban Dessewffyegeység. 1694-ben Dy. 1719-ben Szirmay gróf kastélya. 1752-ben ugyanaz: castrum. 1813-ban a várkastély, miután a Tarcza folyó alámosta, eltűnt. Négy országos vásár jog.

Tarczadobó: Dobó: 1337-ben Themerius fiai osztálya. Dobay. 1423-ban Dobow, 1427-ben Dobo. Birtokos: Dobay-család 15, a pannonhalmi apát 17 jobbágytelekkel. 1427-ben Dobay, Vincze, a pannonhalmi apátság. 1473-ban Buzinkay. 1477-ben Chirke. 1495-ben Pan. (Dobay?) 1510-ben Semsey, ki Buzinkaytól megveszi 300 ar. forintért Bodonlakát és Pétermezeje pusztát. 1543-ban Berthóty zálogba veszi Dobaytól ennek három részét. 1548-ban Dobay, Kapy és Berthóty egyessége Dobóra, Bodonlakára és Pétermezőre. 1587-ben Dobay: a

Marcza és Alberthelye-részek. 1609-ben Buzinkay. 1615-ben Panyi Horváth Tamás (Buzinkay-utód). — Erdélyiné és Buzinkay közt egyesség Pétermezőre. 1662-ben Dobay, Roskoványi. 1668-ban Dobay: na Vihonye-, és pod Bukovu-réték. 1691-ben Király. 1694-ben ugyanez Zlyabkó-rétet visszaveszi Kécsytől. 1694, 1696-ban Buzinkay. 1714-ben Marschalkó.

(Tartozék: Pétermező, Ularkapuszta, Zahurapuszta.)

Tarczafő: 1606-ban Toriszka: betörés Miklósvágásra. ?

Tarczaszentpéter: Szent-Péter: 1427-ben Zentpeter, 1437-ben Zenthpeter. Birtokos: 1427-ben Sebesy- (Sinka-) család, 41 jobbágytelekkel. A XIII. században: 1427-ben Sebesy. (A helységből vehette nevét a Szentpétery-család.) 1561-ben Kellemes. 1562-ben Berthótné-Sy Orsolya tiltakozik Sy ellen erőszak miatt. — Sebesy Jánosné jogkeresése a Sy-család ellen. — Sebesy-testvérek malomegyessége. — 1563-ban Sebesy tiltakozik Török ellen. 1573-ban Sy tiltakozik Segnyey ellen erőszak miatt. 1589-ben Kendy tiltakozik Sy ellen malomsáncz miatt. 1599-ben Kendy tiltakozik Sy ellen. 1606-ban Forgáchné tiltakozik Török ellen erdő és bormérés miatt. 1611-ben Forgách tiltakozik Sy és Török ellen adás-vevés miatt. 1620-ban Forgách. 1645-ben Trombitás tiltakozik Balogh ellen elidegenítés miatt. 1682-ben Beleváryné tiltakozik Harsági Farkas ellen elidegenítés miatt. 1691-ben Szent-Iványi László (Tartozék: Kishegy.)

Tarkő:¹ 1248-ban Tharkveley, 1427-ben Tharkw, 1456-ban Tharkew. 1427-ben birtokos: a Tarkőy-család 44 jobbágytelekkel. 1248 előtt kir. vadászterület. 1248-ban Berzeviczy Mohol fia Detre. 1270—71-ben Radványi. 1281-ben Und János c. átengedi a leányának Thorkw-földet. 1296-ban Keech Detre fiaitól cserébe Kakas és Rikolf fia. 1312-ben Omode-párti Detre, István, Beke fiai, Herbord, Bogiszló és Márk fiai hűtlensége miatt Rikolf fia Rikolf kapja. 1312-ben erdőket a Ber-

¹ L. Tarkő-vár: II. k. 270. lap.

zeviczy-család kap. 1557 után a hűtlen Tarczay György után Dessewffy János. 1863-ban Tarkőváralja: két Dessewffy-kastély.

(Tartozék: Pomikalecz, Potoki puszták.)

Telki: 1406-ban Enyiczkey (Telky) zálogba adja Asgúthynak. 1438-ban Telky, Alsotelky, 1439-ben Telki, Thelki: Asgút vidékén. ?

Tenkes-Ujfalu: (L. Ujfalu.)

Terebő: 1291-ben Terebey. 1297-ben Terebej, 1306-ban Therebő: Somosy. 1297-ben Mihály mester, mislyei prépost, Sumus és Berethey kg.-vel átengedi Péter fia Egyed c.-nek. 1427-ben Therebe, 1435-ben Terebee. 1604-ben Báthory tiltakozik Babafalva határkitolása ellen. 1607-ben Segnyey. 1622-ben Segnyey követelése Kis ellen. 1683, 1751-ben Károlyi. — Okolicsányi. A XIX. században Ujházy. Zöldségtermelése van.

Kőbányák: I. *Dolomit*: felső-triaszkori, bitumenes, sötét-szürke, szemcsés. A községi (Nad starim trebivoje) kőbányában 1870-ben 800—900 m³ mészégetésre.

II. *Kvarcizhomokkő*: diaszkori: vöröses, apró. A községi (Pod Koszczel) kőbányában 1890-ben 60—70 m³ falazathoz, kavicsnak.

Terjékfalva: Terjékfalva: 1419, 1480-ban Teryekfalwa, 1427-ben Theryekfalva. Birtokos: 1259-ben Ádám lengyel jövevény. Előbb Sáros-vár tart. 1351-ben Ternyey Simon fiai Merseleány anyjok félörökségét nyugtatják. 1412-ben Ternyey, Strázs. — Pallosjog. — Steflaky (Ternyey, Strázs). 1412-ben a Ternyepataka melletti út szabad a Fekete-erdő felé: Ternye, Kapus, Steflaka, Nagyfalva, Kelechen s a másik Kelechen jobbagyainak. 1419, 1427-ben birtokos: Tegzes. 1435-ben Ternyei Strázs György fia Miklós és fiai. 1470-ben Nagy-Ternye: Steflaky Eperjesnek adja. 1492-ben Tarafalva: Czudar, utána Rozgonyi. 1550, 1753-ban Lypolth. 1558-ban Macha. 1558-ban Ternyei Macha 16 frtért zálogba adja Ternyeynek Kochyk-földét. 1562-ben Ternyey János tiltakozik Ty György ellen a Halastóparton kúriaépítés miatt. 1562-ben Kapy tiltakozik Horváthné ellen rész miatt. 1568-ban Nádfeý, Nyomarkay,

Terjék egyessége kaszáló miatt. 1568-ban Ternej. 1569-ben Lypolt. 1570-ben Káposztás eladja Sathónak. 1570-ben (akta szerint: recte Tharfalva) átírás Sathóra. 1571-ben Gywrychko, Balpatak. 1571-ben Ternyey tiltakozik a Rákóczi-határból három holdelszántása ellen. 1572-ben Bornemisza 25 frton megveszi Dachónétól a kertet. — T. Macha 50 frtért zálogba adja Bornemiszának a Macha-erdőt. — Usz 25 frtért elad részt Tynek. 1574-ben Nadányi és Nyomarkay egyessége. 1575-ben Terney. 1582-ben Bornemisza. 1584-ben Ty idézteti Bornemiszát erőszak miatt. 1588-ban Beliske. 1585-ben Lencsés követel Alacskaýtól részt. 1587-ben Literátus Máté. 1590-ben Horváth tiltakozik Soós ellen kúria miatt. 1591-ben ugyanaz tiltakozik Almáspataka (al. Sópatak) és Nestespataka miatt. 1608-ban Komorniktól Aszalay veszi meg. — K.-tól Nyomarkay vesz részt. 1609-ben Wállay (Wattyay)?). 1614-ben Budaházy. — Vattyay tiltakozik Budaházy és Csuda ellen. 1622-ben Roskoványi, Nyomarkay, Vattyay, Horváth, Budaházy tiltakozik a szomszédok ellen erdő miatt. 1635-ben Vattyay zálogba veszi Nyomarkaytól. — Nyné zálogba adja Vattyaynak a kúriát és két jobbágytelket. 1640-ben: Raszla-viczý és Kapy határigazítása Töltszék, Lapos közt és Mohos-oldal-erdő ügye. 1660-ban Roskoványi tiltakozik Vattyay ellen rész miatt. 1666-ban Csuda 300 frtért zálogba adja Mel-czernek a kúriát és részt, mely ekkor Vattyaynéé. 1692-ben Korponay. 1751-ben Sztankay.

Ternye: 1259-ben Therne: Sáros-vár tartozéka. 1427-ben Also-, Felseterne. 1460, 1463-ban Kis-Thernye, Thernye. 1591, 1640-ben Nagy-Ternye. 1435-ben birtokos a Strázs-család. 1412, 1463-ban a Kálnássy- és rokon-családok osztálya. 1562-ben Nagy. 1572-ben Macha zálogba adja Bornemiszának a Macha-erdőt 40 frtért. — 1572-ben Dacsó. 1573-ban Gombos Ilon 25 frtért zálogba adja Gombosnak a Macza-erdejét. 1591-ben Nagy, Merse (Marsa). 1593-ban Sarudy, Fricsy, Losonczy, Kálnássy tiltakoznak Kálnássy és Ternyey ellen adás-vevés miatt.

1596-ban Oláh. — Ty, Sarudy, Tyné tiltakozik a szomszédok ellen a Torbócz-erdő miatt. 1597-ben Ty tiltakozik Soós ellen elidegenítés miatt. 1598-ban Ty tiltakozik Beliske ellen erdőirtás miatt. 1602-ben Patakyné-Papy Kata és Magasdy kúriacseréje. 1604-ben Kosza (Kaza) követelése Gyuricskó ellen. 1607-ben Ternyey tiltakozik Nádasdy ellen birtokbavétel miatt. 1610-ben Gergelylaky. 1610-ben N., K.-: Sarudy, Beliske, Ternyey tiltakozik Gergelylaky ellen elidegenítés miatt. 1613-ban Ty-leányok tiltakoznak Ty András ellen, hogy «víz között a malom felett» házat épít. 1613-ban Ty tiltakozik Gintry ellen erőszak miatt. 1614-ben Halas. — Barna, Ternyey. 1616-ban Pataký tiltakozik Sarudy ellen elidegenítés miatt. 1616-ban Sarudy Gábor tiltakozik Sarudy és Gergelylaky ellen adás-vevés miatt. 1620-ban N.-: Sarudy tiltakozik Pataký és Kéry ellen adás-vevés miatt a Ternyey-határban. 1620-ban Gergelylaky özvegye tiltakozik Vasady ellen a «Kálnássy-rész» miatt. 1627-ben Maczy, Kalmár, Balka, Literaty Miklós. 1628-ban Maczay tiltakozik Balka ellen. 1628-ban Ty megvált jobbágytelket Beliskétől. 1629-ben Ty tiltakozik Gombos ellen részfoglalás miatt. 1629-ben ugyanaz erőszak miatt. 1630-ban Kéry, Gombos egyessége. 1634-ben Lencsés tiltakozik Sztankay ellen rész miatt. 1636-ban Macza tiltakozik Strázsné ellen elidegenítés miatt. 1639-ben Pozsgay tiltakozik Darholcz ellen elidegenítés miatt. 1640-ben Gombosné tiltakozik Feődy ellen kúria-építés miatt. — Kálnássy tiltakozik Gyuricskó ellen elidegenítés miatt. — Gyuricskó-örökös: Görgeyné tiltakozik Gombosné ellen. — Gombos tiltakozik Kassa ellen. — Gombososztály. — Gyármán tiltakozik Gombos ellen «Gyökéralja-erdő» miatt. 1643-ban Barna megvesz részt Görgeitől; Ternyey leánya (Bajoryné) tiltakozik. 1656-ban Barna. — Ugyanaz tiltakozik Gombos ellen. 1657-ben ugyanaz tiltakozik Kéry ellen elidegenítés miatt. 1657-ben Ternyey tiltakozik Macha és Bornemisza ellen a Halastóparti rész adás-vevése miatt. 1670-ben Sarudy tiltakozik Kükemezey ellen a Pattantyús-

zálog-kert miatt. 1684-ben Usz tiltakozik a Szedikertiek ellen a Hangyas-erdő miatt. 1694-ben Gyöngyösy, Gyulay, Rác. 1714-ben Szentmiklóssy. 1762-ben Berthóty. 1774-ben N., K.: Splényi báró. 1775-ben Kis-, Utas- és Kalapos Szultán-prédium: Ternyey ezredes. 1780-ban része Bukovecz-erdő. 1863-ban két kastély. Öt savanyúvíz-forrása van.

Kőbánya. *Kavics*: alluviális, magura-homokkőgörgetegekből való. A patak medrében 130 m³ kavicsozásra.

Tihany: Téhány: Tehanovcze: 1335-ben Somosy. 1389-ben Téhány: Somosy zálogba adja Mychk utódjának. 1491-ben Thehan (Abaúj vármegyéhez is tartozott). 1397-ben szabad beköltözési jogot nyert, a mit 1491-ben Ulászló király megerősített. Hajdan Kassa város alvárosa lehetett. A község Sáros megye határfaluja délen s egyúttal az egyetlen pont, a hol szőlődombok voltak a későbbi korban is. A lakosság ősi magyar, mely sokáig ápolta a magyar öntudatot. Csak a XIX. század elején pusztult ki végképpen. (Abaúj-Torna vármegyéhez tartozik.)

Tizsény: Tiszeny: Tisinyecz: 1379-ben Tyzen. 1683. 1685-ben Tiszinyecz.

(Tartozék: Podhura, Priboksi, Viduma.)

Kőbánya. *Homokkő*: eocénkori, szürke, apró, meszes. A birtokosi kőbányában 1891-ben 400—500 m³ építkezésre, sírkőre, hídépítésre.

Tizsite: Tizsite: 1427-ben Thyzethe: Doby. 1691-ben Tisite.

Torbócz-erdő (Torbács-): 1562-ben Ternye része. (L. Ternye: rész.)

Thorkvelej-birtok (Tarkő): 1248-ban Mohol fia Detrik.

Tótfalu: (L. Salgó.) 1323-ban (Nádfővel) Thekule-nm. 1337, 1340-ben Ite c. unokái.

Tótraszlavicza: 1466, 1689-ben 8 egynegyedes lakos, 7 zsellér; egynegyedes ház elpusztult 10, zsellérház 3. 1693-ban Raszlavicz László és András követelése Ry István ellen jobbágy miatt. 1699-ben Aisdorfer.

Tótselymes: Csipkés: Tolcsemes-Csipkés: 1343-ban Thotsolymus, 1366-ban Tothselmes, 1427-ben Thothselmes. 1314-ben Karvaly Mátyás fia Miklós apród Sáros-vár királyi birtokot ostromló Donch mester ellen, öcscsével, Péterrel és

Rikolf fia Henrikkel küzdve, elesett. Fia János lit. visszakéri Pál c. országbíró előtt, a mennyiben azzal vádolja Abaydochy Mychet, hogy hamis levél alapján bírja a földet. Nem kap igazat, de a király visszaadja 1349-ben. 1400 előtt Abajdócz és Kávásy, majd Apród Miklós bírja. 1427-ben Chypkes: Kiszeben mellett. 1535-ben Roskoványi. — Ry özvegye ellen tiltakozik Berthóty elidegenítés miatt. 1571-ben Roskoványi visszakapja Gombostól 4 jobbágytelkét. 1572-ben Dobay. 1613-ban Melczer és Szeben tiltakozik Dévényi ellen «Peteő Laza-erdő» miatt. — Gombos: határszemle. 1629-ben Tölcsemes: Balpataký követelése Bornemiszané ellen. 1656-ban Ibrányi és Zombory egyessége. — Vay. Ibrányi. 1665-ben Roskoványi tiltakozik Dobay ellen birtoklás miatt. 1668-ban Hany tiltakozik Ibrányi ellen elidegenítés miatt. 1683.

(Tartozék: Csipkés.)

Tótsóvár: (L. Némelsóvár.)

Tölgyed: Dubinna: Dubine: 1415—16-ban Dubynna, 1427-ben Dubina: Makovicza tarlozéka 35 jobbágytelekkel. 1623-ban Rákóczi részt követel Dévényitől. 1683-ban Dubnia. 1719-ben Dubnina. Nevét a község közepén álló, 3 méter átmérőjű óriási tölgyfától (Dub-Dubine) vehette.

Kőbánya. Homokkő: eocénkori, barnásszürke, apró, meszes. A községi kőbányában 1891-ben 200—300 m³ építkezésre.

Töltszék: Tölgyszék: 1248-ban Teuchik. 1394-ben Kys- és Nogtelghzeek. 1410-ben Tewlgzek et Kys-. 1427-ben Nagtewlcekh, Thowlcweg, Kysthwlzeg. 1439-ben Tulczeg. 1440-ben Kys- és Naghtelcheg. 1453-ban utraque Thelczek. 1463-ban Thelgzegh, vámmal. 1200 óta létezik a község. 1248-ban az egri püspöki dézsmától mentes. Birtokos: 1394-ben Tülczik: Kis- és Nagy-: Pászlóhy. 1410, 1427-ben a Kapi-család T.-en 58, Kist.-n 16 jobbágytelekkel. 1430-ban Tölcsek, Theolcyek: Perényi. 1561—62, 1729-ben Kapy. 1568-ban (Tölcsek): Kapy. 1615-ben Kapy tiltakozik erdőirtás ellen. 1624-ben Kapy tiltakozik a Szedikertiek ellen. 1645-ben ugyanaz tiltakozik Hor-

váth ellen. 1681-ben Pethő gróf és Kapy követel birtokrészt. 1682-ben Pethőné grófné tiltakozik Ky ellen birtokfoglalás miatt. 1863-ban Kapy-birtok; két kastély. Kén- és savanyúvízforrásai vannak.

Török-hely: (L. Kende: rész.)

Trencsákmalom: (L. Turina.)

Trocsány: Trocsán: 1387-ben Trochan, Kis-, 1427-ben Nag- és Kys-, 1613-ban Puszta-, 1466-ban Thrinczan. Birtoklás: 1270-ben Nazvad fia Kyrtes János. 1378-ban Mérges Mihály De Pósalaka fiú hiányában a leányára írja át. 1387-ben K.- és Trocsány: Perényi. A XV. században Kohányi-család. 1417-ben Horváth, Bakonyi. 1558-ban Bornemisza Benedek De Heves kapja (Kis-Trocsány-puszta, Nagyszilva, Som, Stola-puszta). 1561-ben K.-: Tivadar. 1577-ben Troczany-család. 1603-ban Berthóty. 1608-ban Bornemisza. — Trocsányi tiltakozik a beczfalvaiak ellen birtokhasználat miatt. 1613-ban Bornemisza, Merséné-Bocskay Krisztina. — Puszta-Trocsány: Bornemisza tiltakozik Trocsányi-család ellen birtoklás miatt Bocskay Margit nevében is. 1618-ban Berthóty Judit eladja Bocskaynak. 1623-ban bánya. 1635-ben N.: a Tivadar (al. Trocsányi)-férfiág tiltakozik a nőág ellen, mert ott nincs joga. 1639-ben Tivadar tiltakozik Trocsányi és Kohányi ellen adás-vevés miatt. 1683-ban Horvát, Lencsés, Szabó, Bakonyi. 1694-ben id. Horváth Miklós. 1699-ben K.: Bakóczy. 1751-ben Balka. 1753-ban N.-: Tivadar. 1775-ben Hericz, Makay.

Tubel: Tubul: 1274 (L. Sáros-vár.).

Tunene-birtok: 1310-ben az egi káptalan előtt panasz, hogy Omode és Miklós fia Demeter elragadták Thekule-nemzetségbeli sárosi Demeter fia Györgytől. ?

Turina: Tuhrina: 1427-ben Thwurhyna, 1447-ben Thuryna. 1427-ben Rozgonyi. 1480-ban Zbugyay. 1482-ben Zbugyaytól don. Czéczey. Régi vármegyeháza és Thököli-kastély az emlékei.

(Tartozék: Kecertanya, előbb: Dubnyak, Trencsákmalom.)

Turóspatak[-a]: Alsó- és Felsőtvaroszcz: Makovicza-vár tartozékául három község is. 1427-ben Thurospathak 12 jobbágytelekkel, 1492-ben Felsewthwarocz poss. et Alsothwarocz predium. 1562-ben Benyó követelése Serédy ellen. ?

Turuncz: 1310-ben (L. Nagyfalu.)

Ugrough: 1258-ban a lakói vámmmentessége. E jog megvalósítását Sama fia Benedek és Merse végzik. A XIV. században a helynév változott. ?

Ujfalu: 8 község tűnt fel:

I. *Ujfalu* (Sósujfalu): 1438, 1474-ben Felse-, Alsowyfalu.

II. *Ujfalu* (Bártfaújfalu): Makovicza-vár tartozéka volt. Birtokos: Czudar-család, 35 jobbágytelekkel.

III. *Ujfalu* (ma Pécsújfalu?): Litinye és Hőnig helységekkel együtt, mint Ujvár tartozéka vámmal; 1209-ben telonium in Uj-Kochma que nunc Ujfalu vocatur; 1323, 1324-ben Thenkeshuyfalu, Tenkesvyfalu Kaproncza mellett, melyben Pécsújfaluval együtt birtokos: 1233-ban Detre c. fia Miklós; Lengend-család 22, Perényi-család 60 jobbágytelekkel. 1408-ban Wyfalu cum tributo; (7—8. Ujfalu.) 1335-ben Somosy 1342-ben Mychk. 1364-ben Ujfaluy Miklós lemond orosz birtokáról. 1370-ben Mychk Zudar Péternek cserébe adja. A XV. század elején királyi birtok, melyet Perényi Imre kap don. 1427-ben Lengyéndi-Somosy, Perényi. 1479-ben Liptay. 1512-ben Perényi Imrétől cserében Tarczay Miklós. 1562-ben Olajnik, Litinye és Ujfalu: Péchy. 1571-ben bánya. 1587—88-ban Pásztóhy. 1598-ban Soós. 1601-ben Varjú követelése Elek György leánya ellen. 1680-ban Konkolyi.

IV. *Ujfalu* (Szinyeújfalu): Wamoswyfalw. 1248-ban az egi püspöki dézsmától mentes. Birtokos: a Szinyei-család 33 a jobbágytelekkel. 1314 után a hűtlen I. Rikolf fia Henrik után Mychk. 1512. 1346-ban Henrik fia Rikolf elveszti, mivel Maglód-várt a király ellen védte.

V. *Ujfalu* (Kisfalu): 1423-ban Szakalya-vár tartozéka volt; 1491-ben Kysfalw.

VI. *Ujfalu* (Somosújfalu).

Ujkorchma: 1209-ben (nunc Wyfalwa) a vámját Ráskay Demeter kapja. (L. Szinyeújfalu.)

Ujszilva: 1248-ban az egi p. dézsmától mentes. ?

I. *Ujvágás*: 1435-ben Wywagas: Erdőscke, Vargony, majd 1383, 1398-ban Szalók helységgel együtt. 1383-ban Méhy, 1398-ban Rathold-nemzetségbeli Pásztóhy zálogba veszi. ?

II. *Ujvágás* pusztá: 1482-ben Kakas: Kakasfalu táján. ?

Ujvár-vár: 1370-ben Mychk utódai Zudar Péternek adják. — Rozgonyi cseréje Zudarral. 1341-ben Mychk fia. 1408, 1483-ban Perényi. 1606-ban (Henigh mellett) «diruta».

(Az ősi Ujvár vármegye tőle kapta nevét. Valószínűleg központja is volt a megyének.) A XV. század elején királyi birtok, melyet Perényi Imre kap don. 1512-ben Perényi Imrétől cserében Tarczay Miklós. 1557 után Péchy Gáspár és tartozékrészeket Thorda Zsigmond don. kapnak. (Hönigvár.)

Ujváros: 1415 – 16-ban Wyvaras, 1427-ben Wyuaras: Makovicza tartozéka volt 52 jobbágytelekkel. ?

Ularka-pusztá: (Tarczadobó: tart.)

Urincsmalom: (L. Hernádszokoly: tart.)

Urkuta: (L. Orkuta.)

Usz-dombja: 1640-ben Usz tiltakozik Eperjes és Gergelylaykné ellen adás-vevés miatt. (L. Gergelylaka és Nagyalu.)

Uszfalva: 1383, 1427, 1436-ban Wzfalua, Vzfalua. Birtoklás: 1280-ban az Usz-család. 1427, 1442-ben Tamásfalvy. 1435-ben Usz Miklós. 1564-ben Usz. 1586-ban Usz tiltakozik a Gergelylakaiak ellen. 1607-ben Usz György kúriát ad bérletbe Usz Jánosnak. 1628-ban Gombos tiltakozik Török János (al. Musztafa) ellen építés miatt. 1640-ben Károlyi 600 frttal kifizeti Uszné-Károlyi Juditot s a részeit megváltja. 1642-ben Héderváryné végrehajtást indít Usz része ellen. 1643-ban Gergelylaky és Orsóczy né egyessége. 1657-ben Usz követelése Szent-Iványi ellen zálogrész miatt. 1694-ben I. Usz György-ág tiltakozik a II. ág ellen kúriazálogolás miatt. — Uszfalva tiltakozik Usz ellen Pankuta-erdő miatt. 1702-ben Usz követelése Podhorányi ellen. 1863-ban az Usz-család ódon kastélya.

Uszpeklény: Peklén: 1338, 1426-ban, egykor Ördögöshely (Herdegenshau, Peklinak). 1373-ban Némethfalu, azelőtt Puklen. 1394-ben Usz-Peklen. 1439-ben Herdegenshorr que nunc Peklen vocatur. Birtoklás: 1427-ben az Usz-család 21 jobbágytelekkel. 1354-ben Uz fia János és László. 1360-ban Uz Ákos és Kolen (Kolyn). 1592-ben Usz tiltakozik a szomszédok ellen. — U. a. tiltakozik Gombos ellen Peklén (al. Bodos prédiüm) miatt. 1628-ban Gombos tiltakozik Török ellen építés miatt. 1658-ban ugyanaz tiltakozik erdő miatt. 1686-ban Galambos. 1694-ben ugyanaz tiltakozik Pável ellen. 1707-ben Usz tiltakozik erdővágás ellen. 1714-ben Németh.

Kőbánya: *Kvarczkavics*, mediterránkori: tarka, murvashomokos. A községi kőbányában 1880-ban 400 m³ kavicsozásra.

Uzsalgó: (L. Pusztasalgó.)

Utas-prédium: (L. Ternye: rész.)

Uzbró: Ozbró: (L. Zboró).

Vajkvágása: Bolykvágása: 1431, 1458-ban Walykwagasa. 1428-ban Bolkuagasa: Tarkövy Henrik fia László. Valykvágása. 1431-ben Valk-: Somosy, Széchy. 1470-ben Szirmay. 1581-ben Válk: Buttkay követel Ormánytól részt. 1609-ben Valykócz: Tahy. 1683, 1751-ben Pethő gróf, Sulyovszky.

Valkó: 1591-ben Bornemisza. ?

Valkvágása: 1518-ban Buthkay-család. (Ma: Abaúj-Torna m.)

Vágás: 1683. ?

Váradka: 1492-ben Warathka. 1487-ben Chaholyi. 1492-ben Czudar, utána Rozgonyi. 1683-ban Varadoka. 1685.

Váralja: (L. Sebes). 1427-ben Sebesy. 1562-ben u. a. 1616-ban u. a. tiltakozik Sebesy-család ellen erdő miatt. 1620-ban Forgách. 1693-ban Kapy tiltakozik Szent-Iványi ellen. 1755-ben Berzeviczy.

Vargony: 1395, 1435-ben Wargon. 1597-ben Káthay tiltakozik Segnyey ellen erőszakos birtoklás miatt. 1689-ben Vargon. 1751-ben Melczer. A XIX. sz.: Ujházy.

(*Tartozék*: Decskő.)

I. *Várhegy*: (Al.: Bodos). 1592-ben prédium: Usz tiltakozik a szomszédok ellen.

II. *Várhegy*: (L. Bodófalva.) 1286-ban szabad költözködés joga. 1353-ban (Sáros-vár mellett): Machala-család. — Előbb kir. birtokként Sáros-vár tartozéka; ekkor Várhegy-birtok czímen elválasztják tőle.

Varjúfalva: 1341, 1427-ben Waryufalua. 1482-ben Warywfalwa: villa. — 1341, 1427-ben Varjú-család. 1558—61-ben (Bucsló, Kruchio, Karaneck, Rettke, Hermanka, Czaplanka) Varjú János birtoka 3 részre oszlik: Julia (Gyármánné): az ujfalvi kastélyt és jtelket, Adviga (Tyukné): ugyanott 12 jtelket, Lucza (Trochányiné) 6 jtelket, Ondó 6 jtelkét, Zelfeöldet, Kanarék 24 jtelkét, Rettke 7 és Chaplanka 7 jtelkét

s Hermánkát kapják. 1563-ban Terjékfalusy. — 1568-ban Gachaly zálogba adja Pásztó földét és 1 jtelkét Ormányinak. 1566-ban a Tibay-testvérek tiltakoznak Tibay Kristóf ellen. 1578-ban Horváth. 1621-ben Dévényi tiltakozik Bornemisza ellen. — Balpataky tiltakozik ugyanennek zálogosítása ellen. 1629-ben Dévényi követelése Bornemisza ellen rész m. 1639-ben Ormányi és Batizy cseréje. 1639-ben Dévényi, Ormányi. 1640-ben Koossa tiltakozik Péchy ellen birtokvétele miatt. 1661-ben Kosa és Lencsés egyessége. 1693 után Dessewffy. 1694-ben Id. Horváth Miklós. 1740-ben Pulszky. 1751-ben Kálnássy. 1757-ben Szmrecsányi. 1775-ben Joóbné, Massáry. Szmrecsányi, Pulszky, Fekete, Fejérváry. 1778-ban Lado-mérszky. 1810-ben Bánó András.

Vaspataka: Vaspatak: 1427-ben Vaspatak, 1437, 1487-ben Waspatak; 1427-ben 25 jtelekkel. 1427-ben Somosy, Széchy. 1470-ben Szirmay. 1518-ban a Buthkay-család. 1719-ben Valpataka. A XIX. sz.: Semsey. Régi birtokos: Körtvélyessy, 1562-ben Soós. 1571, 1683.

Végcsarnó: Krajnacsarnó 1762.

Végortovány: 1685-ben Krajnó-Porubka.

Végpetri: 1697-ben Pitrova: Kendy. 1683, 1685-ben Petrova. 1697-ben Kendy tiltakozik Aspermont gróf és Sztankay egyessége ellen.

Végrosztoka: Rosztoka: 1435-ben Rosztoka. 1683-ban Rostoka.

(Tartozék: Kuhtócz.)

Velicza 1527-ben puszta. (L. Frics.)

Venécze: Venéczia: 1410-ben Venecze poss., Venecye poss. deserta, 1427-ben Veneche 7 jobbágytelekkel, 1440-ben Venecze poss. 1607, 1683, 1754-ben Kapytól $\frac{1}{3}$ -át megveszi Pulszky.

Veresharaszti erdő: (L. Felsősom: rész.)

Vernelvágása: 1301—21; 1345-ben Wernelwagasa; Tarkő vidékén. Rikolfy-család. — Tarczay elcseréli a lucskai nemesekkel. 1493-ban (Vernyl): Tarczay-birtok. ?

Vészverés: (Vezveres)-b. (és Várhegy). 1286-ban (Várhegy-vel) szabad költözködés joga. 1288-ban Talpas (Tolpos) Tamás mester. 1418. (L. Mocsolya).

I. *Viduma:* (L. Alsómerse: tartozék.)

II. *Viduma:* (L. Györgyös: tartozék.)

III. *Viduma:* (L. Tizsény: tartozék.)

Vidumanyecz: (Kissáros: tartozék.)

Villa Coloni: Soltészszég a Tapolynál. 1355-ben a Cseley-testvérek állítják.

Vilmostanya: (L. Tapolyhermány: tartozék.)

Viskó: 1414—16-ban Wysk, Wyskwagasa; 1427-ben Viskuagasa: Makovicza tartozéka volt 28 jtelekkel. Viskócz: 1621-ben Rákóczi tiltakozik Petheő ellen elidegenítés miatt. Vishócz 1683. Görög kath. fatemploma 1662-ben épült. Szép ikonostazona megvan.

Viszoka: 1288-ban a balthamezei és tharkveleji uradalom része. (L. Magas.)

Visztranka: 1595-ben a Gombos- és Kellemesy-család tiltakozik Kellemesy Mihály ellen erőszak miatt. 1683-ban Viszranka. 1685. 1719.

Vitézmező: Színye hajdani neve: 1285-ben Aba fia Bodun fia Dénes a hugának, Merse özvegyének leány negyedben adja és fia Benedeknek. Ennek fia Miklós és Tóth Péter 1311, 1315-ben bírják. 1363-ban Tompa Simon és Tussay Both fia egyességre lépnek az elsőnek anyai részére nézve. 1454-ben Frichy, Berthóty, Hedrichy, Sirokay. 1493, 1498—99-ben (Hrapkóval, Kisvitézzel) Szabó polgártól zálogba veszi Ternyey, tőle Frichy és Berthóty.

Vlacha: (Laachafalva). ?

Vladicza: 1683. ?

Vlaga: 1683. ?

Wlwespothok: (Ölyves-): 1296-ban a tarkói határban. ?

Volicza: 1454-ben pusztja: új don.: Sirokay, Frichy, Berthóty. 1502-ben Frichy János 600 arany frton eladja (Nagyvitéz, Siroka) részeit Berthóty Szaniszlónak. (1495-től Frichy eladogat, Berthóty Szaniszló szerze.) 1510-ben Volycha: Berthóty, Hedry, Frichy.

Wolya-birtok: 1358-ban keletkezik. Mivel András fia György és Lőrincz fia Döme Wolya földjét műveltetni óhajtják, ezért Thoutsolyumusi Apród Miklós ispán és fiai István és Balázs ezt a soltészszéget felállítják, malomjoggal, 1 telekkel, bírói joggal. Sörházat kap minden lakos; a jobbágyok, mint Szeben polgárai, szabadok, a község 16 évre adómentes, kivéve egri püspöki tizedét. Azután 1 telek után 1 fertót, 2 kenyé-

ret, 2 csirkét telkenkint kétszer fizetnek évenként. A soltész része: 1 fertón túl 1 birságrész (2 a földes úré). Szolgalmánytól mentesség. szabad építés, költözés. A gyilkos elfogandó s ítélendő; ha szökik, a családja bántatlanul marad. 1 év után, ha az asszony és gyermekek ki nem egyeznek, adják el a birtokot s távozzanak a faluból.

Vörösalma: Veresalma: *Vörösalma* (Bachamezej, Thork-veley)-birtok. 1248-ban Mohol fia Detrik kapja, mert Sajónál megmentette a király életét. 1285-ben Czyze fia István: erősítés. 1288-ban György c. újvárvármegyei főispán. 1296-ban a Keech-családtól szerzik cserében Kakas és a Rikolf-család. 1296, 1312-ben Weresalma. 1312 előtt: Beke István bírja. 1312-ben Vörösalma-erdőt a Berzeviczy-család kapja. 1312-ben (Tarkövel) Rikolf fia Rikolf kapja, a ki a sárosi hűtlen Deme-ter ellen harczolt. A király elveszi az Omode-pártiaktól: Detre, István és Beke fiaitól, Herbordtól, Bogiszló és Mark fiaitól. 1345-ben határigazítás a Tarczay-család és a sárosi ágostono-sok közt. 1427-ben Veresalma. Birtokos: a Tarkövi-Fogas-család 29 jobbágytelekkel. 1564-ben Péchy tiltakozik Dessewffy ellen. 1558-ban: (Cservenicza): Dessewffy-család. Van huszita templom. 1630-ban Dessewffy tiltakozik Keczer és Dessewffy Ferencz ellen. 1658-ban Dessewffy-osztály. Később a Szirmay grófok birtoka.

Vörösvágás: Veresvágás: 1427-ben Veresuagas, 1447-ben Wereswagas, 1497-ben Veres Vagas. Birtokos: 1427-ben a Keczer-család 62 jtelekkel. 1460-ban Thurzó. 1470-ben u. a. Pongrácznak adja Jánosfalváért. 1480-ban Zbugyay. 1483-ban Czéczey. 1572-ben Keczer és Drugeth: határjárás. 1673-ban tiltakozik Krónerné ellen birtokfoglalás miatt. 1733-ban hegyei: Huviz, Pozapuszta, Polyopmunka, Pozaborov jedloveze, Kottli Sztavencze, Ordanka. 1775-ben kir. kamarai birtok.

(*Tartozék:* Opálbánya, Dubnik.)

Kőbánya. Piroxénandezit: sötétszürke, középszemű. A kincstári (Simonka) opálbányában a XVI. században a meddő kőzet kavicsnak.

Zabavatelepe: (L. Kolossó: tart.)

Zabiana: (Kissáros: tartozék.)

Zahurapuszta: (L. Tarczadobó: tartozék.)

Zakamienna-erdő: (L. Felsősom: rész.)

Zamuch: 1330-ban Szalánczy Lászlóval elcseréli Drugeth fia. ?

Zarbouth: Zerbouch 1285-ben Boksa-nemzetségbeli Simon fia György. (Sóvári birtok), ?

Zariczani-udvar: (L. Roskovány: rész.)

Zboró: mezőváros. Erdődy- és Szirmay-féle grófi kastélyok. A felső kastély udvarán túl áll a 100 hársfa sora derékszőgben, honnan keltezte I. Rákóczi György fejedelem a leveleit: «Datum sub centum tiliis.» Sok gazdasági épület, sör- és pálinkaház; kórház és szegények háza, melyet 6 személyre az Erdődy-Aspermont grófi-család alapított. A város a makoviczai uradalomnak, mely hajdan hercezség volt, a székhelye. Az uradalom 1897-ben az Erdődy grófi családtól a Strätz-testvérekre, majd 1898-ban Clary-Aldringen Siegfried grófra szállt át, végül a magyar királyi államkormány vásárolta meg. A korábbi Rákóczi-féle (makoviczai) uradalomhoz 63 község tartozott. 1874-ben hat részre oszlott a birtok, melynek $\frac{1}{6}$ része a zborói uradalom. A nagy uradalomnak 1899-ben már csak a czigelkai része volt Erdődy István gróf kezén. Kastélyának gyermek-internátussá való átalakítása van tervben. A kastélytemplomot 1640-ben Báthory Zsófia emelte. DNy-ra áll a Kőhegy (1600 m.).

(*Tartozék*: Zabava.)

Zeghoraga-erdő: (L. Delnekakasfalva.)

Zelföld: 1558—61-ben Varjú. ?

Zengelő: 1562-ben Sebesy. (L. Felsősebes.)

Zlató: (L. Bártfa: tart.)

Zlywnyk: 1588-ban a Tarczay-birtok felosztásakor. (L. Szilva.)

Zölderdő: 1427-ben Asgút vidékén (?), 21 jobbágytelekkel (Dániel-birtok.) ?

Zurte: 1707-ben prédiüm: Kellemessy tiltakozik Farkas ellen. ?

Zsálmány: Zsámány [-falva] 1251-ben Salamonfalva (a Bánó-család birtoka). 1412, 1427-ben Salmanfalva. 1482-ben

Zalman. 1427-ben 21 jtelekkel Zálmány: Sálmány. 1251-ben Kálnássy. 1482-ben Salamonfalva: Móréh. 1562-ben Kükemezey. Új don.: a Bánó-családnak. 1567-ben Kükemezey 12 frtért zálogba ad 2 jtelket Gyármánnak. 1584-ben Both követelése Berzeviczy és Raszlaviczy ellen. 1598-ban Bánó malmot zálogba ad Eperjesnek. 1628-ban Bánó. 1640-ben Lányczyné-Harsághy Anna tiltakozik Roskoványi ellen betörés miatt. 1683-ban Kükemezey. 1694-ben Zálmány: Kükemezey. 1751-ben Hevesy, Kükemezey. 1774-ben Kükemezey, Bánó.

Zsebefalva (Zsebfalu): 1248-ban az egri püspöki dézsától mentes. 1427-ben Zebefalua: Szent János ev. czimzett kőtemplommal torony nélkül. 1562, 1612-ben Sebesfalva: Bornemisza és Soós megsemmisíti Sztankay birtokvétele. 1571-ben Soós. 1585-ben Sváby. 1602-ben Zsebfalu: Bornemisza, Soós. — Soós egyessége Soósné-Eödenffy Zsuzsával. 1608-ban Bornemisza tiltakozik Soós és Sztankay ellen. 1609-ben Bornemisza. — Sztankay tiltakozik Soós ellen erőszak miatt. 1613-ban Bornemisza-osztály. 1628-ban Sebesfalva: Berthóty és Bornemisza egyessége. 1644-ben Berthóty és Langfelder egyessége. 1656-ban Vay-Ibrányi. 1656-ban Ibrányi. 1661-ben u. a. tiltakozik Szinyey ellen erdő és hirtok miatt. 1668-ban Hany tiltakozik Ibrányi ellen elidegenítés miatt. 1675-ben Gúth 200 frtért jobbágyot zálogba vesz Berthótytól. 1705-ben Roth követelése Eisdorffer ellen. 1709-ben a Nagy-leányok tiltakoznak Horváthné ellen elidegenítés miatt. 1710-ben Róth 1562 frton eladja részét (Zsebfalva, Senglér, Jernye, Szent-Kereszt, Uszpeklén) Hedry Erzséck. 1753-ban Némethné. 1742, 1762-ben Prámer. 1770-ben Péchy zálogba adja részét ($\frac{1}{2}$ jtelek, szentkereszt $\frac{1}{4}$ jtelek) Péchy Máriának. 1863-ban kastély. 1906-ban Pulszky.

(*Tartozék; Pod bilu hliru.*)

Zsegye: 1346-ban Segenye: Segnyey I. Miklós. 1395-ben Zygne, 1427-ben Zegne, 1435-ben Segnye, 1489. 1356-ban Segnyey János. 1388-ban Lapispataky Dezső fiai: Segnyey

Egyed, György Segnyey Erzsét kielégítik. 1597-ben Káthay tiltakozik Segnyey ellen erőszakos birtoklás miatt. — Segnyey tiltakozik Kellemesy ellen árok m. 1607-ben Segnyey Bálint tiltakozik Segnyey Miklós ellen elidegenítés miatt (Lubócz, Peklénke, Abos, Licsért, Lapispatak, Bogdány, Mérk, Ábrány, Eördöcske, Bolyár, Budamér, Berettő, Lemer, Kőszeg, Terebő.) 1620-ban Segnyey és Fúzy. 1633-ban Csuda tiltakozik Domik ellen elidegenítés m. Segnyey követelése Csuda ellen. 1638-ban Kellemesy követelése Csuda ellen. Kellemesy és Mathay egyessége. 1642-ben a Segnyey-leányág a jogát keresi. 1668-ban Péchyné-Segnyey Éva és Segnyey egyessége. 1669-ben Keczer, Segnyey. 1675-ben Keczer. 1702-ben Pauer tiltakozik Meszcszer ellen rész miatt. 1751-ben Dubovay, Melczer. 1754-ben Csengery. 1764-ben Piller. 1765-ben Dubrava-erdő; Keczer, Piller. 1863-ban kastély.

(*Tartozék*: Zsegye-Uvoz.)

Zsetek: Zsettek: 1427-ben Zetkth, 1456-ban Sethk, 1454-ben Zethk: Sáros-vár tartozéka volt. 1582-ben Bornemisza. 1620-ban Czobor. 1683.

Kőbánya: *Homokkő*: eocénkori: barnás, apró, meszes. A közs. kb-ban 1891-ben 60 m³ építkezésre, kavicsnak.

Zsidópataka: 1288, 1431-ben Somosy. 1317-ben Kompolthy. A XIII. században a Somosy-család vásárjogot szerez a helységnek. (L. Magyarfalu).

Zsófpusztá: előbb: Pocsakj. (L. Miklósvágása: tart.)

*

Községszám: 3 sz. kir. város, 15 mezőváros, 945 község (vagy tartozék, rész), összesen 963.

HUSZONNEGYEDIK FEJEZET.

A városok szervezkedése. Czimereik.

I. Hazánkban már a honfoglalás előtt kialakult a város. A keltáknak s utánuk a rómaiaknak vannak városaik. A honfoglalók azonban már csak néptelen pontokat találtak: rom-

halmazokat s főleg a felső vidéken: ős vadont. Mégis a kitűnő helyzet s az anyag, melyre rábukkantak, vonzotta őket. Hamarosan áttérnek a városalapításra. Csakhogy az új magyar városnak elűtő a szelleme a régitől. Szent István az első városalapítónk, a ki olaszokat s más hospes-eket használ fel a célra. Az ő városi polgárai még várőrző katonák. A XIII. századbeli szász települések is szaporítják Erdélyben meg a Szepességben a városalkotó elemet. Így keletkezik a 24 szepesi város.

Az első ilyenmű telep igazában még nem város; a várispán fennhatósága alatt áll. A szász telepeken nyilatkozik meg először az önkormányzat és régi jogszokás. A várrendszer bomlása s a tatárjárás nyitják meg a város újabb korszakát, a mikor fölötte a király maga kezdi gyakorolni földesuri jogát. IV. Béla a városi élet új alapítója. Ekkor a hospesek közé beleolvad a várnép, a mennyiben nem lép a köznemesség sorába. A lassan erősödő várost azután az 1405. orsz. törvény arra kötelezi, hogy fallal vegye körül a határait, vagyis várjellegét öltön fel.¹ S a zárt területen rohamosan fejlődik egy-egy városi telep; a XIII. században nyert árumegállító joga nagyobb érvényre jut; a vidék (várak) ipara tért foglal benne; a kereskedelme szerephez jut (az olasz, bolgár, görög és zsidó elemmel) a nagy nemzetközi piacon.

A város 1301—1540-ig elsőrangú intézmény. Zsigmond király az országgyűlésre is meghívja. Legfőbb bírása — a személynök vagy tárnokmester útján — a király. Amattól személynökinek, emettől tárnokmesterinek nevezik az egyes városokat. A 6—7 tárnokmesteri városhoz Eperjes és Bártfa is tartozik. A tárnokmesteri városok szűkebb szövetségének székhelye Buda, hol 5—5 küldöttjük — nagyobb polgári perekben — feljebbező fórum. Eljárásukat a Tárnoki jog (Jus

¹ Város: villa, libera villa, civitas, regalis civitas, Burgum, Burga, castrum, suburbium.

Tavernicalis) szabályozza.¹ Onnan 300 forinton felül történik a feljebbezés. Minden egyéb ügy a városi bíróság hatáskörébe tartozik.

a) Sáros vármegyének a multban négy szabad királyi városa volt: Bártfa, Eperjes, Sáros² és Szeben. A harmadik azonban Zsigmond alatt elvesztette kiváltságos állását. A többi három, ma is ugyanolyan rangú városunknak jogkönyve: a saját szokásjoga volt hosszú időközön át s kiterjedt a gazdasági és rendőri ügyekre is. Ős germán eredetű az a szokásjog, azért állandóan német nyelvű is. A városokban ezen az alapon fejlett ki a német ajkúak uralma, a mit a szigorú elzárkózás elve s a XIV. századbeli rendiségi kialakulás is támogatott. Akkoriban vész ki a városok népéből a nemzeti társadalmi érzék: falai közt egy a nemzet: a német, a mint egy a vallás. Irtó háborút visz az idegenek, főleg a zsidóság ellen. A magyarság a XIV. század óta mégis rést tör magának s egyre sürgetőbben követel helyet a magistratusban is.

b) Városaink az ipar tűzhelyei: Bártfa a vászonszövés meg fehérítés terén válik ki, sőt egy nagy gyárat is emel. Hosszú időn át más téren is övé a vezető szerep. A szellemi életnek is középpontja; oly tényező, a mely az állam erejét fokozza. Világi iskolái (íróiskolák) egyházi felügyelet alatt a világi műveltség terjesztői. Nem sok az analfabéta benne. Ifjait szaporán küldi külföldi egyetemekre; papjainak (a templomhelyiségben) könyvtárt állít, a hol történeti, jogi és klasszikus művek is találhatók. Sok a közjótékonyági intézménye. Van azonban bajai is: a szociális ellentét az első, mely a patricziusi (Ringbürger) és a szegényebb polgári elem közt hová kiélezetebben nyilvánkozik. Emez nehezen tűri amannak hatalmaskodó uralmát. Másik baja: a fényűzés, az asszonyok szertelen divathajhászása. Ez ellen hiába hoz szigorú tilal-

¹ L. XX. szakasz.

² IV. Bélától nyerte a sz. kir. város jellegét.

makat a hatóság. S állandó a német viselet. Sok külföldi intézményt ellesnek. Így a monumentális kőépítmények állítását, a mikor még megyeszerte a faépítkezés a divatos. Ebben a tekintetben is egyébiránt méltó versenytársnak mutatkozik a másik két város. Templomaikon kívül stilszerű világi épületeket emelnek: városházát, árúcsarnokot; díszkutatokat készítenek, kövezik az utcáikat és vízvezetékéről gondoskodnak. Majd a díszes s mindig művészi alkotású magánházak következnek; azután a tűzrendészet, a köztisztaság rendezése. kéményvizsgálat. A szemetet a város embere: a «sárkirály» hordja ki. Vannak csatornáik, közfürdők, orvosaik. A sebész és borbély iparos sorú; a patikus eleinte sok mindent árusít, s csak akkor szorítkozik az orvosi szerekre, a mikor a város szorítja rá.

c) A város ura a polgár, a ki választójogát április 24-én egy évre gyakorolja. A külső tanács, a belsővel (hatóság) szemben, élethossziglan gyakorolja az ellenőrző szerepet. A polgárságot az általános védő kötelezettség katonai intézkedésekre is utalja. Hogy a szervezés munkája könnyebben menjen, a város negyedekre, tizedekre és tizenkettedekre oszlik. Van fegyvertár; vannak puskaművesek, puskaporgyártók. A polgárt egyébiránt a törvényes jogai is készítik, hogy kivont karddal örködjék: a nemesség, a vártisztek örökké háborgatják. Iparát, kereskedelmét másrészt a harminczados vámmal védelmezi. A hosszas önvédelmi bajok — különösen a nemesek féktelenkedései miatt — terelik át a német királyhoz a városokat. Rendületlen hívei még a legsúlyosabb időkben is, a mint a tárnoki városok is azok, bár a saját — különösen vallási — érdekeik ápolása céljából az «Öt város szövetségébe» lépnek (Kassa, Lőcse és a sárosmegyei városok). Később Kés-márk csatlakozik hozzájuk.

d) 1540—1720-ig az új kormány alatt külön fejlődnek a városaink. Török nyomás szorítja a nemességet, hogy a városba törekedjék. Az nem fogadja be, mert a régi szokásjoga

szerint nemes ember nem szerezhethet polgári birtokot. Bártfa az 1530-diki királyi jogon nem enged mást (tótot, lengyelt) be, mint németet. Az 1552 : 45. t.-cz. kimondja ugyan, hogy nemes vehet házat a városban, de több polgárság nem hajlik meg a törvény előtt. Egyidejűleg a német lutheranizmus is tetézi a nehézségeket. Az 1608 : 13. t.-cz. ismét hangsúlyozza, hogy magyar, német és tót egyaránt szerezhethet házat a városban, de a törvényt — foganata híján — ismételni kellett az 1655 : 46. t.-cz.-ben.

e) Pentapolis (az öt város szövetsége) a XVII. században nagy lendületet ad városainknak. Azok egyenesen kizárják a magyar elemet. Német világnézet, ruha, kereskedelem honosodik meg bennök. Az eperjesi Zimmermann-czég¹ ekkor jut nagy jelentőségre, a mely főleg török árúkat szállít külföldre. Hogy nagy a forgalom a városokban, bizonyítja a városi taksa:

	1620-ig :	1638-ig :	1649-ig :	1655-ig :
Bártfa	2500 frt	3200 frt	3500 frt	6000 frt
Szeben	1000 „	1000 „	1500 „	1500 „
Eperjes	3000 „	4000 „	6000 „	9000 „

[A kincstár 1655-ben leír Bártfának 1000, Eperjesnek 2000, Szebennek 500 frtot a taksából.]

Az 1670-ik évvel ismét fordulat következik a városi életben. A kormánypolitikai változás súlyosan nehezedik rá is. Gyanú üldözi épügy, mint a nemest. Adót adó után vetnek rá ki, a minek következése az általános elnéptelenedés. A közös balsors azonban egy táborba veri a két ellenfelet: a nemességet és polgárságot. Kivált a vallás ügyében lesznek egyekké. A szabadsághősöket így aztán a város falai is örömmel fogadják, bár a szabadság eszméjének is megvan, pl. a Thököli-korszakban, keserves háttere.

A retorzió kora (1683—99.) az előbbinél is gyászosabb.

¹ Egyik tagja azonban : Z. Zsigmond Caraffa-vértanú.

A német uralom korlátlan, a vallási visszahatás féktelen. Lehetetlen a nemzetnek tovább túrníe. II. Rákóczi Ferencz fölkelése a városokban, kivált itt, Sáros vármegye földjén, igazi lelkesedést támaszt. Csakhogy az idők járása nem kedvez: rettenetes terhek, népirtó csapások bomlasztják a kuruczság vitézi sorait. S omladoznak a városok. Bártfa 1720-ban romokban hever; népe szegény; alig van egy szobája a hajdan virágzó családoknak, a hol megvonuljanak. Eperjest is vihar söpri el külvárosi részeiben; leégett utcák tátonganak belül; lengyelországi kereskedését szinte egy pillanat teszi tönkre. Kiszseben 111 belvárosi házából 43 feldúlt állapotban van; azonfelül 1676—1714-ig 300,000 forintnál több kára volt.

f) 1720—1848 közt a magyar állam önállósága merő fikció. A német kormánynak nyílt célja idegen telepesekkel leszorítani a magyart. A polgárságnak megszorul a látóköre, eszményei kihalnak. A polgárság, bár a város nagy terület, átalakulásokon megy át: béma, mindent a kormánytól vár s tehetetlenségének palástolására nemesi címerekre áhitozik. Bent türelmetlen az idegen befolyással vagy hatással szemben, elfojt minden versenyt, a betelepüléssel szemben izgága és kicsinyes. a polgárjogot nagyon megfizeteti. Vallási türelmetlenségben is versenyez a XVI. századbeli ősével; a mellett hitvány közigazgatást végez s durva visszaéléseket palástol el. Hosszú évtizedeken át a városi élet rabló-gazdálkodás. S közben a nagy családok fényűzésben vetelkednek s nincs hossza az eszem-iszom világnak.

II. József látja a bajt, de ő sem fojthatja el. A hanyatlás rohamos. Így találják az 1848. napok a városokat. A portális adórendszert ők sem kerülik el. Eperjes rovására külföldben is megint Kassa kerekedik felül s Erdély és Lengyelország felé középpontjává erősödik a Pest-Eger-Miskolcz-Kassa-Eperjes-Gácsország irányában haladó kereskedelmi útvonalnak. Az 1791-iki országgyűlés felismeri a városok

helyzetét, reformálásukra bizottságot is küld ki, de sem akkor, sem 1825-ben, sem 1843—44-ben nem történik érdemleges intézkedés. Az 1848. törvények is csak a jogegyenlőség alapjára állítják a városi életet, de magát a városi szervezetet érintetlenül hagyják.

II. *Pecset, czímer.* A város hatósági köre fokozatosan fejlődik. Lassan kapta jogait és kiváltságait s a pecset- és czímer-használat jogát. A hatósági jognak csekély eleinte a jele; a XII. századig nem is volt városi rend talán Székesfejervárt és Esztergomot, mint kir. székhelyeket, kivéve meg Pestet. A XII. század közepén ébred meg a tengerparti olasz városok példájára a kiváltságos városi municzipalitás vágya hazánkban s a XIII. század folyamán erősödik. Ekkor telepítik a szászokat s ekkor szaporodnak a városi kiváltságok. Egy század után már sok a városunk, a melyek a várispán hatósága alól ki vannak véve. Az Árpádok korszaka végén kétféle város van hazánkban: királyi és szabadalmazott. Ez az utóbbi még némileg földesúri hatóság alatt áll.

a) Eleinte nincs a városnak, valamint a vármegyének, pecsétje és czímere. A közjogi téren csekély még a város szerepe: okiratok kiállítására nincs szükség. Csak, a mikor belső igazgatás fejlődik, tehát a XIII. század közepe óta, mikor a patriarkális eljárás megszűnik s országos tekintélyűvé válik a főbb hatóságok pecséthasználata, alkalmazza a város is a pecsétjét. Ez pótolja az aláírást. Első az idéző pecsét, mely az okiratnak tekintélyt ad. A szászságnak, mely magával hozta pecsétjét, II. Endre kiváltságot ad rá. A szepesi pecsét 1280-ból való. A városok különben önkényesen választanak pecsétet, csak utóbb kérnek rá kir. kiváltságot. A XIV. század a városi pecsét-adományozások virágzó kora. A pecsétet a város is szigorú őrizet alatt tartja. Előfordul nagy és kis pecsét is: amazt két polgár lepecsételi a sajátjával, emezt egy esküdt őrzi ládában, melynek kulcsa a városi őrknél (jegyző) van. Tisztújításkor amazt a közönségnek

felmutatják s újra lezárják. A zöld és piros viaszszal¹ való pecsételés joga külön kitüntetés. Eperjes 1615-ben kapja a piros pecsét használati jogát. (1728-ban a HT. kérdést intéz miatta.)

Többnyire a káptalan vagy monostor szentjének képét vésik rá, kinek pártfogása alatt áll a város s van szentelve a főtemplom. Külföldi szokás. S van váralak, mely a város erősített voltát jelképezi. Az ilyesmi még nem czímer, csak jelvény. A XIV. században kezdenek a városok *czímert* rávésetni a pecsétre. Abba foglalják bele a védőszentet vagy más czímer-alakot. (Kassa czímere 1369-ben az első királyi adományozású czímer.) Eperjes czímere 1453-ból való, a melyet I. Ferdinánd bővít; Bártfáé 1453-ból. 1458-ban Mátyás király Temesvárról rendeli, hogy Bártfa előkelői közül küldjön néhányat a város pecsétjével a szegedi gyűlésre, a mi a czímernek külpolitikai és közjogi fontosságát jelentette. Magánjogi jelentőségét Werbőczy II. 13. igazolja. Mátyás után a zavaros idők miatt a városi czímer bővítést kap, sok helyt királyi jutalmul. Utóbb az erdélyi fejedelem is hasonlóképp jár el. A török időkben a czímer a hadi zászlókra is átmegy. Így 1848-ig a polgári őrség zászlajára. Sőt a XVII. században még a pénzen és érmen is meg-megjelenik, bár onnan utóbb letűnik.² Bártfa örzi II. Rákóczi Ferencz korabeli címeres banderális zászlaját, melynek vörös selyem lobogóján rajta van a város és ország czímere.

b) *Pajzsalak* a XIII. században: a hegyére állított háromszög, mely azután a XVI. század végéig alul kidomborul. Eperjes 1453. czímere ilyen. De van ekkor már olyan is, a melyen a pajzs domború alja a középén csúcsban végződik, mint a Bártfáé. A pajzs hasított vagy osztott (vagy mindkettő), Bártfa pajzsa osztott.

¹ Közöséges pecsétszínek: fehér, sárga, néha zöld. A vörös az Anjouk alatt kezd divatba jutni.

² A vármegyei czímer pénzen sohasem fordul elő, mert pénzverő joga nincsen.

c) *Czímeralak*: pólya és szelemen (palus). Amaz van a bártfain és eperjesin; osztó szelemenü az eperjesi, csakhogy középen a pólya ketté vágja. Az eperjesin van még címer-kereszt, melyen egy pólya és szelemen 4 részre osztja a címert. A szebenié szakállas emberi fej. Állati és növényi motívumok jelennek meg továbbá az eperjesiben: a fekete fél sas és (mellékábrául) az epervirág. Ugyancsak mellékábrája van (korona) a bártfainak, bárdja ugyanennek s oszlopa, melyet oroszlán tart, az eperjesinek. Címer-járulékok: az eperjesin a rostély-sisak, melyből alak emelkedik ki. Ez alak nem ugyanaz, mint másutt (a családi címereknél), elüt a címer-alaktól: mint járulék többet akar mondani. Járulék még a XV. század óta a foszladék, mely a XVI. században cifrázott lombdíszt formájú, mint az eperjesin. Színei: fém-szín belül, szín kívül. Pajzstartóul: angyala van a bártfainak és szebeninek.

d) *Címer-vonatkozás*: mondai, mely a város nevére czéloz: a bártfain a keresztbe tett két bárd. (Czisztarieiek alapítják a XII. században, a kik bárdal irtják az erdőket. 1427-ig a város «Bárdfa»-nak írja magát.) Hasonlóképp mondai: az eperjesin az epervirág. A római szent birodalom kétfejű sasa az eperjesin, fél alakban, a kitüntetésre utal. S Eperjes címere beszélő címer, a mennyiben benne epervirágot tart a sas. A régi címeren t. i. 3 epervirág volt az osztott mező felső részében; I. Ferdinánd változtatott rajta. *Régi címere*: az alsó részen ezüst mezőben 2 ezüst pólya, a felső részen 3 epervirág; *új címere*: 4 mezőre osztott pajzson keresztben felváltva arany alapon fekete sas 3 epervirágot tart; a másik mezőben ezüst oszlopot tartó kettős farkú arany oroszlán. (Csak az eper maradt meg.)

e) A címer-alakítás egyszerű és szabatos a bártfain; a másik kettőn stilizált.

f) A városok címere jelentős különbséget mutat a vármegyével szemben. A város csak egy ember vérdíját kapta,

tehát csak egy nemest tesz ki. Más a jogalap, melyen szerzi a czímet: az ipar, kereskedelem és művelődés terjesztése, a gazdagság s az uralkodó ház iránt tanusított, gyakran nem hazafias — lojalitás. Továbbá békésebb természete is kifejződik a városnak a czímeren: várfalakat, kaput, tornyot mutat annak jeléül, hogy biztos benne a kultura; az ipart is jelképezi: bányászalakokkal vagy bárdal. Békés irányzatra utalnak: az egyházi jelvények, szent alakok s különös királyi kitüntetésül a pólyák; továbbá a növényi és állati alakok. Hasonló királyi kitüntetést magyaráz Eperjes sisakja és sisak-alakja (a heraldika hanyatló korából.)

g) Eperjes pecsétje és czímere:

1548-ban czímer-bővítés és erősítés:

«A pajzsot merőleges és vízszintes vonalak négy részre osztják. A jobb pajzs-félen öt vonal: 3 fehér és közben két vörös megfordítandó. Az első fehér átvonul mindkét pajzs-télre: 3 vörös rózsával, a többi 4 vonal csak a középet tölti be; a második fehérben ismeretlen fekete sas látható: kissé hajlott fővel, nyitott szájjal, balnak fordult nyelvel; a teste — mellől farokig — felezve van s kiterjesztett szárnyú; a lába kilépő s karmai közt 3 érett, 2 nem érett epervirágú ágat tart.»

1554-ben czímer-bővítés:

«A pajzs négy egyenlő részre oszlik: a két jobbharánt eső sárga mezőrészben, a középvonalnak támaszkodik egy-egy fél sas-alak, mely a karmaiban ágat tart; a két balharánt eső kék részben pedig ugyanúgy beállítva oroszlán van, mely előlábaival oszlophoz támaszkodik. Az oszlopot korona díszíti. A pajzs fölött sisak nyugszik kir. koronával, melyből szárnyas griff emelkedik ki: egyik lábában kivont kardot, melyhez korona tapad, másikban rózságot tart. Az oszlop és korona a bajban tűrést jelent, hogy oroszlán-hűséggel kiartott királya mellett a város, s mint a sas, oroszlán és griff: ő is kiváló tulajdonságokkal van felruházva. A sas élesszemű — mondja a

czímerlevél — az oroszlán rettenthetetlen és erős, a griff aranyőrző: a polgárság szeme is szüntelen a királyon csüng, maga a veszélyben megfélemlést nem ismer s griff módra őrzi a király birtokát s tartja épen, s onnan van a saját gazdagsága is. A Sd.: alakja nem egyezik tehát a czímer-alakkal.

h) Bártfa pecsétje és czímere:

A XIV. sz. végéről: a legrégibb, egybárdos pecsét. Körpecsét, melynek mezejét gyöngysor köríti. Benn a rövidnyelű s — XIII—XIV. sz. divat szerint — kétélű (*bisacuta*) bárd a nyelével a legendába (felírás) nyúlik bele. A felírást: «Siegel—Bartfeld» fenn és lenn rózsza választja el. Kis (22 mm. átmérőjű) pecsét lehetett.

Egykorú: a pecsétkép: Szent Egyed (vagy védőszent.) A művészi kivitelű s 4 cm. ezüst nyomójú pecsét mezeje négyyszirmú rozettákkal van behintve; középtűt papi ornátusban a pecsétalak. Sima arcú, stilizált testtartás; a pásztorbot romanizáló, a ruharedőzet gótikus. A minusculemos körirat: «Sigillum maius civitatis + bartfæ.»

A város 1453-ban nyert czímeréig ezt a két pecsétet használja.

1453-iki czímer. A polgárságnak a czímer-levél felsorolja érdemeit: «Igne probati, in fide constantes, fidelitate integri et in omni operum virtute præstantes.» A czímer vörös és zöld keretű bíborszín alapra van festve. A vízszintesen ketté osztott mező alja vörössel és ezüsttel kétszer párhuzamosan vágott; a felső kék részt két keresztbe tett, aranyszárú s ezüstfejű bárd, ezek fölött liliomos arany korona, alattuk pedig arany liliom tölti be. A czímer szemben álló s félig kiterjesztett szárnyú angyal tartja oldalfogással a két kezében. Ennek fehér, bő redőzetű öltönye van, melynek alja a pajzs alól kilátszik. Az angyalarcz fiatal, élénk; színezése természetes; aranyszőke, XV. századbeli módra, hullámosan omlik alá háta mögött. (Utóbb: hibásan

arany dicskört vontak a fej köré.) A négyszögű rész s a belső keret gót arany levél-ornamentikájú. A címér alatt jegyzői jelvény látható: fehér pajzsmezőben makkgyümölcs két zöld levéllel és két virágbugával; a pajzs mellett felírás: «Leonardi notarii, qui hec arma tulit.»

1453-ban készült a címér nyomán az új nagy pecsét, mely fogóstul ezüst. Ma is használják: «Olomuczi Méklós» készítette. A levéltárban megvan a mesterlevele is.

i) *Kisszeben címere és pecsétje:*

1536-ból való a legrégibb pecsét; 1602-ben újított pecsét: «Fenn angyal, alatt pajzsban fej.»

1533-ban a vörös viasz használatának engedélye.

[1809. évi okiraton, mely a városi levéltárban található, a címér]: osztatlan kék mezőjű, végig aranynyal szegett pajzsban pajzsalak: bal felé előre hajló, hosszú hajzatú, szakállas és bajszos férfifej, mely kissé kopaszodónak és őszülőnek látszik; a fej és arcz színe természetes; a nyak leszegett alján véres csik s belőle ezüstös tányérba hulló vércseppek mutatkoznak; a tányér fenekét vér tölti be. Pajzstartó: fehér ruhájú, jórészt kiterjesztett szárnyú, aranyszőke fürtű, ifjú angyal. A színezés itt is természetes. [A címerrajz előfordul azzal a változattal is, hogy a pajzs-alak feje fölött kétvonalú dicskőr van, s ugyanott a pajzstartó angyal is csak a szárnyak tövéig emelkedik ki, míg az eredetin derékkötésig. A pajzsforma oly négyszög, mely alul és felül a középén ékbe hajlik s oldalt is — közönséges címérpajzs módjára — fenn megtompul s onnan ívhajlásban behomorulva, majd ismét erősen kidomborulva végződik az alsó ékpontban.]

III. *Hatósági színek:* Bártfa: vörös-kék; Eperjes: kék-sárga; Kisszeben: vörös-kék. (L. XX. szakasz: Városok.)